

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ: ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

оюутны эрдэм шинжилгээний илтгэлийн
уралдааны эмхэтгэл

Улаанбаатар хот
2023 он

*Улсын ерөнхий прокурорын
газрын дэргэдэх Сургалт,
судалгааны хүрээлэн үүсч
байгуулагдсаны 50, Монголын
Хуульчдын холбооны 10 жилийн
ойд зориулав.*

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ: ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

**оюутны эрдэм шинжилгээний илтгэлийн
уралдааны эмхэтгэл**

/Эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын зориулалтаар эмхэтгэв/

**Улаанбаатар хот
2023 он**

Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэд Сургалт, судалгааны хүрээлэн үүсгэн байгуулагдсаны 50 жил, Монголын Хуульчдын холбооны 10 жилийн ойг тохиолдуулан Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэн, Монголын Хуульчдын холбоо, тус холбооны Хууль зүйн шинжлэх ухаан, боловсролыг дэмжих хороо, Прокурорын хороо, Эрүүгийн эрх зүйн хороотой хамтран зохион байгуулсан “МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ: ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ” оюутны эрдэм шинжилгээний илтгэлийн уралдааны эмхэтгэл

Хянан тохиолдуулсан:

Б.Мөнхдорж /Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Судалгааны албаны дарга, ахлах прокурор, хууль зүйн ухааны доктор, дэд профессор/

Д.Нямбат /Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Судалгааны албаны хяналтын прокурор/

Н.Нандин-Эрдэнэ /Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Судалгааны албаны хяналтын прокурор/

Хэвлэлийн эх бэлтгэсэн:

М.Гансүх /Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Судалгааны албаны прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан-шинжээч/

Б.Мэндбаяр /Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн сүлжээ техник хангамж хариуцсан ахлах мэргэжилтэн/

Цаасны хэмжээ: 210х297/А4
Хэвлэлийн хуудас: 51.5

ГАРЧИГ

№	Илтгэлийн сэдэв	Илтгэгч	Хуудас
ӨМНӨХ ҮГ			
1	Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн ойлголт, олон улсын туршлага: Монгол Улс дах мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг боловсронгуй болгох асуудал /Гадаад орнуудын туршлага/	Х.Мичидмаа, П.Анарзаяа /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/	5
2	Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн практик дахь хууль хэрэглээний тулгамдаж буй асуудал ба эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь	М.Амина, Г.Мягмарцэрэн /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/	19
3	Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн ойлголт, олон улсын жишиг	Б.Майцэцэг /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	26
4	Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талын тулгамдаж буй асуудал (харьцуулсан судалгаа)	Б.Ариунзаяа /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	37
5	Банк бус санхүүгийн байгууллага дахь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны эрсдэлийг бууруулахад комплаенсын нөлөө	Б.Марал, Т.Дүүрэнзаяа /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/	45
6	Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын өнөөгийн байдал, боловсронгуй болгох арга зам	Ш.Ичинхорлоо /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	56
7	Мөнгө угаах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтэд тулгамдаж буй асуудлууд	Б.Оюунзаяа /Шихихутуг их сургуулийн оюутан/	62
8	Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдсан асуудал, гадаад орны хууль тогтоомжтой харьцуулсан судалгаа	Б.Батцэцэг, Г.Намуун /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/	72
9	Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжид мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлж байсан түүхэн уламжлал, одоогийн зохицуулалтыг сайжруулах арга зам	Ц.Билэгт /ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч/	82
10	Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн ойлголт, олон улсын туршлага	Г.Тананчимэг /ИЗОУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	89
11	Цахим орчинд харилцагчийг таньж мэдэх банкны салбар дахь e-KYC	Д.Өсөхжаргал, С.Хулан /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/	97
12	Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлд нөлөөлөх хүчин зүйлс	Ц.Анужин /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутан/	115
13	Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын өнөөгийн байдал, боловсронгуй болгох арга зам	Ж.Энхмаа /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутан/	125
14	Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах аргачлал, хүндрэл бэрхшээл, боловсронгуй болгох арга зам	Э.Амирлан, М.Мөнгөнзул /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/	140
15	Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах аргачлал, хүндрэл бэрхшээл, боловсронгуй болгох арга зам	М.Тэмүүлэн /Шихихутуг их сургуулийн оюутан/	148

16	Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн тулгамдаж буй асуудал	Н.Болортуяа, Ж.Ган-Эрдэнэ /Шихихутуг их сургуулийн оюутнууд/	158
17	Мөнгө угаах гэмт хэрэгт татвараас зайлсхийх болон үндэслэлгүй хөрөнгөжих асуудлын нөлөөг судлах нь	Б.Соёлмаа, Б.Даваадэмбэрэл /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/	168
18	Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд банкны салбарт тавигдах хяналт, комплаенсын нийцлийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх тухай	Н.Арман, М.Сугармаа /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд /	183
19	Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэхэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл, шийдвэрлэх арга зам	А.Үүрийнцолмон /ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч /	196
20	Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжид мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлж байсан түүхэн уламжлал, одоогийн зохицуулалтыг сайжруулах арга зам	Г.Ган-Алтай /Шихихутуг их сургуулийн оюутан/	201
21	Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд авлига нөлөөлөх нь	Е.Туяадэлгэр, О.Номин-Эрдэнэ /ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн оюутнууд/	207
22	Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал, чиг хандлага	Б.Өнөрзаяа, Ц.Эрдэнэчуулган /ИЗОУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	215
23	Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлс	Л.Энхсайхан /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	226
24	Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн ойлголт, олон улсын туршлага	Г.Отгонжаргал, Н.Жавхлан /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/	232
25	Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэхэд тулгарч буй хүндрэл, бэрхшээл, шийдвэрлэх арга зам	О.Цэнгүүн, Б.Намуун-Эрдэнэ /Шихихутуг их сургуулийн оюутнууд/	240
26	Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах аргачлал, хүндрэл бэрхшээл, боловсронгуй болгох арга зам	Б.Мөрөн, Б.Тэмүүлэн /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/	248
27	Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх арга зам	Р.Эрдэмтөгс /Шихихутуг их сургуулийн оюутан/	259
28	Мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх хөтөлбөр, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах арга зам	Ч.Бумчин /ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч /	268
29	Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжид мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлж байсан түүхэн уламжлал, одоогийн зохицуулалтыг сайжруулах арга зам	Б.Ханхүслэн /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	278
30	Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудал, гадаад орны хууль тогтоомжтой харьцуулсан судалгаа	Э.Хишигсүрэн /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	285
31	Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах аргачлал, хүндрэл бэрхшээл, түүнийг боловсронгуй болгох арга зам	Л.Болормаа /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	290

32	Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагаанд тусгай мэдлэг ашиглах асуудалд	Э.Дэлгэрсайхан /Отгонтэнгэр их сургуулийн оюутан/	297
33	Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл, ойлголт, үе шат, зүйлчлэлийн асуудал	Д.Отгонжаргал, Б.Уранзаяа /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/	302
34	Мөнгө угаах гэмт хэрэг: онол, практикийн асуудал	Б.Отгонжаргал /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	311
35	Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал	Э.Төгсбилэг, О.Буянтогтох /ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогчид/	316
36	Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах аргачлал, хүндрэл бэрхшээл, боловсронгуй болгох арга зам	Д.Сэлэнгэ, О.Даваасүрэн /Отгонтэнгэр их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	325
37	Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, төрөл, хэлбэр, онцлог	Ц.Буянзаяа /ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн оюутан /	330
38	Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектийн онцлог	Ц.Хишигбат /ОУУБИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	337
39	Банкны салбарт мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, боловсронгуй болгох зарим асуудал	Б.Минжинсор, М.Золбаатар /ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн оюутнууд/	342
40	Мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт, онолын зарим нэр томъёоны онолтод хийсэн дүн шинжилгээ	А.Мичидмаа /Орхон их сургуулийн оюутан/	349
41	Мөнгө угаах гэмт хэрэг онол практикийн асуудал	А.Сумьяабазар /МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	356
42	Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал, чиг хандлага	Г.Бямбасүрэн /ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн оюутан/	363
43	Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэхэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл, шийдвэрлэх арга зам	Б.Золбадрах /ОУУБИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	369
44	Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын өнөөгийн байдал боловсронгуй болгох арга зам	Т.Золзаяа /ИЗОУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	373
45	Үнэт металл, үнэт чулуу	Г.Цолмонгэрэл /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутан/	377
46	Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектийн онцлог	Б.Хүслэн /Отгонтэнгэр их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/	382
47	Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектийн онцлог	Б.Нямдорж, А.Дөлгөөн /ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогчид/	386
48	Мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх хөтөлбөр, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах арга зам	А.Аргын /ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч/	397

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын Засгийн газрын 2022 оны 265 дугаар тогтоолоор баталсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр”, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны А/04 дугаартай тушаалаар баталсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-нд мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар эрдэм шинжилгээний хурал зохион байгуулахаар тусгагдсан.

Энэхүү ажлын хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт, чиг хандлагыг оюутан суралцагчдад мэдээлэн хүргэх, их, дээд сургуулийн оюутнуудын эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийх сонирхол, санаачилгыг дэмжих, илтгэх ур чадвар, арга барилыг төлөвшүүлэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын үр дүн, дүгнэлт, саналыг холбогдох байгууллагуудад уламжлах зорилгоор тус илтгэлийн уралдааныг зохион байгуулсан. Түүнчлэн, Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаа, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын үр дүнг оюутан, суралцагч нарт хүргэх үүднээс уг илтгэлийн уралдааныг зохион байгуулсан нь үр дүнтэй эрдэм шинжилгээний арга хэмжээ болсон.

Илтгэлийн уралдаанд МУИС-ийн Хууль зүйн сургууль, Дотоод хэргийн их сургууль, Санхүү, эдийн засгийн их сургууль, Шихихутуг их сургууль, Их засаг олон улсын их сургууль, Отгонтэнгэр их, сургууль, Орхон их сургууль, Олон Улсын Улаанбаатар их сургууль зэрэг их дээд, сургуулиудын 60 гаруй оюутны нийт 48 илтгэлийг хэлэлцүүлсэн. Эдгээр илтгэлүүдийг эмхэтгэн нийт оюутан, сонсогчдын хүртээл болгож байгаа нь тэдний цаашдын судалгааны арга зүйн мэдлэг, чадвараа сайжруулах, эрдэм судлалын ажилд дэмжлэг болно хэмээн итгэж байна.

Эмхэтгэлд багтсан илтгэлүүдэд Монгол Улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, олон улсын болон үндэсний эрх зүйн зохицуулалт, боловсронгуй болгох арга зам, мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил, банк болон банк бус санхүүгийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд тавигдах хяналт, комплаенсын үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх асуудлыг судалсан судалгааны үр дүнгүүд орсон.

Улсын ерөнхий прокурорын газрын дэргэд Сургалт, судалгааны хүрээлэн үүсгэн байгуулагдсаны 50, Монголын Хуульчдын холбооны 10 жилийн ойг тохиолдуулан оюутнуудын дунд эрдэм шинжилгээний илтгэлийн уралдааныг зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлж, хамтран ажилласан Монголын Хуульчдын холбоо, тус холбооны Хууль зүйн шинжлэх ухаан, боловсролыг дэмжих хороо, Прокурорын хороо, Эрүүгийн эрх зүйн хороонд талархал илэрхийлье.

Илтгэлийн уралдаанд илтгэлээ ирүүлж, хэлэлцүүлэн амжилттай оролцсон, шилдгээр шалгарсан нийт оюутнууддаа талархал илэрхийлж, эрдэм судлалын өндөр амжилт гаргахыг хүсэн ерөөе.

УЛСЫН ЕРӨНХИЙ ПРОКУРОРЫН
ТУСЛАХ ПРОКУРОР, СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ
ХҮРЭЭЛЭНГИЙН ЗАХИРАЛ, ХУУЛЬ ЗҮЙН УХААНЫ ДОКТОР,
ДЭД ПРОФЕССОР Б.БАТ-ОРШИХ

**МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУУРЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ОЙЛГОЛТ, ОЛОН УЛСЫН
ТУРШЛАГА:** Монгол улс дах мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг боловсронгуй
болгох асуудал (Гадаад орнуудын туршлага)

*Х.Мичидмаа, П.Анарзаяа /МУИС-ийн
Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/*

Хураангуй: Мөнгө угаах гэдэг нь хууль бусаар олсон орлогыг хууль ёсны харагдуулах үйл явц юм. Дэлхийн хэмжээнд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улс орны эдийн засаг, улс төрийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж байгаа томоохон хүчин зүйл болох төдийгүй түүнийг хууль, эрх зүйн зохицуулалтын түвшинд боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлагатай байна. Тиймээс улс орон бүр өөрийн орны онцлогт нийцүүлэн “Мөнгө угаах гэмт хэрэг”-тэй тэмцэх олон арга замыг хэрэгжүүлж байна. Харин Монгол улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт харьцангуй шинэ, хөгжлийн шатандаа явж байгаа хэдий ч түүнийг илүү боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийлэх шаардлагатай байна.

Энэхүү судалгааны ажлаар Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжид мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг хэрхэн тодорхойлон хэрэглэж буй талаар шүүхийн практикт дүн шинжилгээ хийх замаар цаашид боловсронгуй болгоход тулгарч буй асуудлуудыг дэвшүүлнэ.

Харьцуулсан судалгааны хэсэгт мөнгө угаах эрсдэлийн түвшинд тулгуурлан Англо-Саксоны эрх зүйн тогтолцоотой улсууд болон Эх-Газрын эрх зүйн тогтолцоотой зарим улс орнуудыг харьцуулан, судалгааны дүгнэлт саналаа хүргүүллээ.

Түлхүүр үг: мөнгө угаах, гэмт хэрэг, суурь гэмт хэрэг, ФАТФ, олон улсын гэрээ, түүхэн хөгжил

I. Удиртгал

1.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт, түүний түүхэн хөгжил

1928 оны үед Чикагогийн мафийн толгойлогч бэлэн мөнгөөр төлбөр хийгддэг хувцас угаалгын сүлжээ газруудыг нээн гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо уг угаалгын газрын ашиг мэт харуулж байсныг тухайн үед "Express" сонинд "Хувцас биш мөнгө угааж байна" гэж бичиж тэмдэглэснээр мөнгө угаах гэх нэр томьёо хэрэглэгдэх болсон¹. АНУ-аас гаралтай энэхүү нэр томьёо нь анх 1973 онд "Watergate Scandal" дуулианы² үеэр албан ёсоор ашиглагдсан байна. Мөн АНУ-ын Засгийн газар 1986 онд "Мөнгө угаахтай тэмцэх тухай" хуулиар анх мөнгө угаах гэмт хэргийг эрүүгийн гэмт хэрэг гэж ангилж эхэлжээ.³ Цаг хугацааны явцад мөнгө угаах гэдэг нь хууль бусыг хууль ёсны хөрөнгө болгон хувиргах үйл явцыг тодорхойлсон ярианы хэллэг болсон.⁴ Энгийн үгээр бол хар мөнгийг цагаан мөнгө болгон хувиргах явдал юм.⁵ Үүнээс өмнө мөнгө угаах гэмт хэргийг далайн дээрэмчид үйлдэж байсан хэдий ч Олон улсын хамтын нийгэмлэгийн анхааралд дөнгөж 19-р зуунд өртөж эхэлсэн байна.⁶ Тухайлбал, 1867 оны үед далайн дээрэмчид 325,000 фунт стерлингийн үнэтэй очир алмааз бүхий Португалийн хөлөг онгоцыг барьцаалсан ба түүнийгээ дараа нь хамсаатнуудтайгаа хуваасан байдаг. Гэвч нэг далайн дээрэмчин нь байхгүй байсны улмаас

¹ Б.Досжан, "Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь", УБ., 2018 он, 4 дэх тал, <https://legalddata.mn/buteel/pdf?id=820>

² Rick Perlstein, "Watergate scandal" United States history, last updated May 1, 2023, <https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal>

³ History of Anti-Money Laundering Laws, Money Laundering Control Act (1986), <https://www.fincen.gov/history-anti-money-laundering-laws>

⁴ Friedrich Schneider and Ursula Windischbauer, "Money Laundering: Some Facts", Economics of Security Working Paper 25 (2010), 4 дэх тал file:///C:/Users/User/Downloads/diw_econsec0025.pdf

⁵ Vandana Ajay Kumar, "Money Laundering: Concept, Significance and its Impact", European Journal of Business and Management ISSN 2222-1905 (Paper) Vol 4, No.2, 2012, 113 дахь тал <https://core.ac.uk/download/pdf/234624157.pdf>

⁶ CHAPTER II REVIEW OF LITERATURE

https://www.unodc.org/roseap/uploads/archive/documents/2009/02/TOCAMLO/07-CHAPTER_II.pdf 12 дах тал

түүний хувийг алмаазын наймаанд оруулжээ.¹ Эндээс харвал, гэмт этгээдүүд бохир мөнгөний эх сурвалжаа нуун дарагдуулах, хэлбэрийг нь өөрчлөх, бусдын анхаарлыг татахуйц газар руу шилжүүлэх замаар мөнгө угаалт хийдэг байна.² Энэхүү үйл явц нь гэмт хэрэгтнүүдийн ашиг, орлогын эх үүсвэрийг эрсдэлд оруулахгүйгээр эдлэх боломжийг олгодгоороо онцлог юм. 1960, 1970-аад оны үед хар тамхины наймаачид хууль бус мөнгөө хилээр гаргах үүднээс мөнгө угаалт нь дан ганц нэг улсын асуудал байхаа больж үндэстэн дамнасан томоохон гэмт хэрэг болсон байна. Цаашлаад 1980, 1990-ээд оноос гэмт бүлэглэл, рекетчид хууль бус мөнгөө хилээр гаргах нь ихсэх болжээ.³ Мөнгө угаах нь гэмт хэрэгтнүүд болон террористуудын үйл ажиллагааг хөнгөвчлөх бөгөөд гэмт хэрэгт ашигладаг санхүүгийн ашиг орлогоо өргөжүүлэхэд хүргэдэг гол арга болно. АНУ-ын ихэр цамхагт халдсан 2001 оны 9-р сарын 11-ний өдрийн террорист халдлага нь дэлхий дахинаа мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд маш том түлхэц болсон.⁴ Ийнхүү олон улсын хүчин чармайлтын үр дүнд 1988 оны 12-р сараас хойш олон улсын үнэлж баршгүй олон конвенцууд хүчин төгөлдөр болсон байна.⁵ Тухайлбал, “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (Палермогийн конвенц)” нь НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 2000 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 55/25 тоот тогтоолоор батлагдан⁶ үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын гол баримт бичиг болсон юм. Тус конвенцэд мөнгө угаах гэж “тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх, тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах; мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх үйлдэл юм” хэмээн тодорхойлсон байдаг.⁷

Өнөөдөр мөнгө угаах гэмт хэрэг нь терроризмыг санхүүжүүлэх гол эх үүсвэр, дэлхийн аюулгүй байдал, санхүүгийн тогтвортой, ил тод, үр ашигтай байдалд заналхийлж буй аюул хэвээр байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь өөрийн гэсэн онцлог шинжтэй. Тухайлбал, мөнгө угаах гэмт хэрэгт суурь гэмт хэрэг үйлдсэн байх ёстой бөгөөд мөнгө угаах нь өөрийн гэсэн 3 үе шаттай. Өөрөөр хэлбэл, мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үндэстэн дамнасан шинжтэй бөгөөд

¹ Abdul Kadir, Reza Doris Perdana, Paiz Arif Rahman, Sandih, Rifqi Satya Anggoro, Ar Ridho M Akbar, “The development of the crime of money laundering and its impact on the economic and business sector”, Indonesian Journal of Law and Policy Studies | Volume 2 No. 2 Nov 2021, 106 дахь тал
file:///C:/Users/User/Downloads/5145-14668-1-PB.pdf

² Vandana Ajay Kumar, “Money Laundering: Concept, Significance and its Impact”, European Journal of Business and Management ISSN 2222-1905 (Paper) Vol 4, No.2, 2012, 114 дэх тал
https://core.ac.uk/download/pdf/234624157.pdf

³ Chapter 4 money laundering, april 2018, Global corruption: law, theory & practice, 306 дахь тал
https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/9253/Ch.%2004_April2018_web.pdf?sequence=5&isAllowed=y, мөн Abdul Kadir, Reza Doris Perdana, Paiz Arif Rahman, Sandih, Rifqi Satya Anggoro, Ar Ridho M Akbar, “The development of the crime of money laundering and its impact on the economic and business sector”, Indonesian Journal of Law and Policy Studies | Volume 2 No. 2 Nov 2021, 102,105 дахь талууд file:///C:/Users/User/Downloads/5145-14668-1-PB.pdf

⁴ Syed Azhar Hussain Shah, Syed Akhter Hussain Shah and Sajawal Khan, “Governance of Money Laundering: An Application of the Principal-agent Model”, 1124 дэх тал Vol. 45, No. 4, Papers and Proceedings PARTS I and II Twenty-second Annual General Meeting and Conference of the Pakistan Society of Development Economists Lahore, December 19-22, 2006 (Winter 2006), https://www.jstor.org/stable/41260672?read-now=1&seq=16#page_scan_tab_contents 1

⁵ CHAPTER II REVIEW OF LITERATURE, 20 дахь тал
https://www.unodc.org/roseap/uploads/archive/documents/2009/02/TOCAMLO/07-CHAPTER_II.pdf

⁶ Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц ба түүнд заасан протоколууд, https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html

⁷ Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц ба түүнд заасан протоколууд, 3 дахь тал, https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html

нууц хэлбэрээр үйлдэгддэг.¹ Ихэнх эрдэмтэд мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлох шалгуурыг хялбар болгохын тулд мөнгө угаах процессыг гурван үе шатанд хуваадаг. Эдгээр гурван үе шат нь:

1. Байршуулах үе шат /placement²
2. Үечлэх үе шат /layering/
3. Нийлүүлэх буюу эргэлтэд оруулах үе шат /integration/³

Дээр дурдсан үе шатууд бүрэн байдлаар хэрэгжсэн тохиолдолд л мөнгө угаалт явагдсан гэж ойлгож болохгүй ба зарим тохиолдолд дээрх үе шатын хоёр эсхүл гурав нь нэг үйлдлээр хийгдэж болдог. Энэ нь мөнгө угааж байгаа улс нийгэм эдийн засгийн хөгжил, боломж, мөнгө угаагчийн үйл ажиллагаа зэрэгтэй холбоотойгоор өөрчлөгдөж байдаг байна.

1.2. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомж дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ” хэмээн тунхаглаж олон улсын өмнө хүлээсэн үүргийг тодорхойлсон байна. Монгол Улс 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж, 2004 онд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаатай тэмцэх, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын бодлогыг тодорхойлдог Олон улсын санхүүгийн арга хэмжээ авах бүлэг (Financial Action Task Force буюу ФАТФ)-ийн салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн бүс нутгийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага (APG)-д элсэн орсноор мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээх болсон^[1].

Ийнхүү үүнтэй холбоотойгоор анх 2006 онд тусгайлсан хууль болох “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хуулийг баталж байсан. Ази, номхон далайн орнуудын мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллагаас 2007 онд Монгол улс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог харилцан үүссэн үнэлгээг Монгол улс ФАТФ -ийн нийт 49 зөвлөмжийн 38-д нь огт хэрэгжилтгүй болон хагас хэрэгжилттэй гэж хар жагсаалтад оруулахаар дүгнэгдсэнээс гадна Монгол улсад банк, санхүүгийн тогтолцоо хөгжиж, гадаад хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх хирээр түүний тогтвортой байдлыг хангах, хууль бус хөрөнгийг илрүүлэх, таслан зогсоох, битүүмжлэх, хураах талаарх хууль, эрх зүйн орчинг илүү боловсронгуй болгох^[2] хэрэгцээ шаардлагатай холбоотойгоор 2013 онд “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хуулийг шинэчлэн баталсан байдаг.

Эрүүгийн хууль	Хуулийн зүйл заалт	Хуульчлагдсан агуулга	Тайлбар
2002 оны Эрүүгийн хууль	163 дугаар зүйл.	Шууд мөнгө угаах гэсэн агуулгаар хуульчлагдаагүй ч “Хууль бусаар олж авсан хөрөнгө, мөнгө ашиглах” гэсэн агуулгатай заалт байсан.	2008 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон

¹ Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, түүнтэй тэмцэх асуудал” Судалгааны тайлан, УБ., 2013 он, 15 дахь тал
<https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=223>

² Б.Досжан, “Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь”, УБ., 2018 он, 4 дэх тал
<https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=820>

³ Б.Досжан, “Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь”, УБ., 2018 он, 4 дэх тал
<https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=820>

	155 дугаар зүйл.	Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж урьдчилан амлалгүйгээр авсан, хадгалсан, борлуулсан бол	2008 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуулиар нэмэлтээр оруулсан бөгөөд гэмт хэрэг үйлдэж олсон гэх мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй төстэй агуулгаар хуульчилсан.
	268 дугаар зүйл.	Мөнгө угаах зэвсэг, хар тамхи, хүн худалдаалах, эсхүл хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон орлого, түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилготой илт хууль бус эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж эх үүсвэрийг нь халхавчлах буюу нуун далдлах, эсхүл уг эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд оруулсан бол	2008 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуулиар нэмэлтээр оруулсан бөгөөд мөнгө угаах гэх агуулгаар анх хуульчилсан. Ийнхүү хуульчлахдаа мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь болдог гэмт хэргүүдийг дурдсан ч өөр бусад төрлийн гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэрэгт хамаарахгүй гэж харагдаж байна.
	166.1 дүгээр зүйл.	Мөнгө угаах Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуух, далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эсхүл эд хөрөнгийн эрхийг нуусан, далдалсан	2009 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн нэмэлт өөрчлөлтөөр оруулсан бөгөөд 268 дугаар зүйлийг хүчингүй болсонд тооцсон. 268 дугаар зүйлээс ялгаатай нь бүх төрлийн гэмт хэрэг мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болохоор хуульчилсан байх ба мөнгө угаах гэмт хэргийн ерөнхий шинжийг хуульд оруулсан.
Эрүүгийн хууль, 2015 он	18.6 дугаар зүйл.	Мөнгө угаах Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол	Өмнөх хуулийн заалттай мөн адил мөнгө угаах гэмт хэргийн өмнөх буюу суурь гэмт хэрэгт бүх төрлийн гэмт хэрэг багтахар өргөн агуулгатайгаар зохицуулсан ба ялгагдах ялгаа нь “эсхүл” гэх үгийн оронд “;” буюу цэгтэй таслал бичиж хуульчилснаараа л ялгаатай байна.

Харин анх 2002 оны Эрүүгийн хуульд мөнгө угаахыг гэмт хэрэгт тооцоохоор хуульчилсан. 2015 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөн хуульчилсан бөгөөд түүхэн хөгжлийг дэлгэрүүлэн авч үзвэл:

1.3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн тухай

Мөнгө угаах гэмт хэргийн гол онцлог бол суурь гэмт хэрэг өмнө нь үйлдсэн байх явдал юм. Энд хамгийн эхлээд мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатуудын өмнө хууль бусаар мөнгө олсон үйлдэл байх ба хууль бусаар гэж байгаа учир энэхүү олж буй үйлдэл нь ч гэмт хэрэг болно. Үүнийг мөнгө угаах гэмт хэргийн “суурь гэмт хэрэг” гэж ойлгох ба мөнгө угаахын өмнө үйлдэгдсэн байдаг. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлтийн

эсрэг НҮБ-ын конвенц (1988) (Венийн конвенц)-ийн 3 (1) (b), (c) зүйл, Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (2000) (Палермогийн конвенц)-ийн (6) (1) зүйлийн дагуу мөнгө угаах гэмт хэргийг гэмт хэрэгт тооцдог. *Хавсралт* ФАТФ-ын анхны зөвлөмжид эдгээр зүйл заалтын дагуу мөнгө угаах гэмт хэргийг гэмт хэрэг гэж үзэх тухай мөн тусгасан байдаг.¹ ФАТФ-ын Зөвлөмжид мөнгө угаах гэмт хэрэгт бүх хүнд гэмт хэргийг түүний дотор өргөн хүрээний суурь гэмт хэргийг хамруулбал зохих талаар тусгажээ. Түүнчлэн Палермогийн конвенцид оролцогч бүх улс орнууд уг конвенцийн мөнгө угаах гэмт хэргийг "хамгийн өргөн хүрээний үндсэн гэмт хэрэгт" хэрэглэхийг шаарддаг байна.² ФАТФ-ын 3-р зөвлөмжид улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийг шууд гэмт хэрэг үйлдэхийг шаарддаг. Тиймээс ФАТФ мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай 40 зөвлөмжид Вена, Палермогийн конвенцид заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн техникийн болон хууль эрх зүйн тодорхойлолтыг тусгайлан тусгаж, мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн гэмт хэрэгт оруулах ёстой 20 төрлийн гэмт хэргийн жагсаалтыг гаргажээ.³ Эдгээр конвенцид заасан мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлсон байдалд манай улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийг гэмт хэрэгт тооцох талаар олон улсын гэрээ, стандартад заасан нөхцөлийг зарим талаараа хангаж байгаа ч суурь гэмт хэргийг тодорхой болгох тал дээр эргэлзээтэй байна.

ФАТФ-ын зөвлөмж 3 нь: Мөнгө угаах гэмт хэрэгт улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийг Венийн конвенц болон Палермогийн конвенцийн үндсэн дээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх ёстой. Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийг хамгийн өргөн хүрээг хамарсан ноцтой гэмт хэрэгт хэрэглэх ёстой хэмээн заажээ. Тухайлбал, дараах байдлаар мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхойлох боломжтой байна. Үүнд:

- Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийг хамгийн өргөн хүрээг хамарсан ноцтой гэмт хэрэгт хэрэглэх ёстой.
- Урьдчилан тогтоосон гэмт хэргийг бүх гэмт хэргийн талаар дурдаж болно;
- Ноцтой гэмт хэргийн ангилалд хамаарах босго; эсхүл үндсэн гэмт хэрэгт хэрэглэх хорих ялыг (босго аргачлал) тогтоох; эсвэл
- Үндсэн гэмт хэргийн жагсаах; эсвэл
- эдгээр аргуудын хослуулан хэрэглэх боломжтой.⁴

III. Үндсэн хэсэг

Монгол улс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхой болгох асуудал нэн тэргүүнд тавигдаж байна. Учир нь мөнгө угаах гэмт хэргийн гол онцлог бол суурь гэмт хэрэг. Энэ утгаараа суурь гэмт хэргийг зөв ойлгон, тодорхойлох хэрэгцээ шаардлага бий болгоод байна.

Манай улс анх 2008 онд Мөнгө угаах гэмт хэргийг Эрүүгийн хуульдаа хуульчилсан ч 2013 оныг хүртэл эрүүгийн хэргийн шүүхээр мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлээгүй байна. Тэгвэл 2013 оноос 2023 оны 5 дугаар сар хүртэл эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр хянан шийдвэрлэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэргийн тоог авч үзвэл:

¹ ФАТФ 40 зөвлөмж, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт, Зөвлөмж 1, <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20180531F2.pdf>

² Палермогийн конвенц, 2 (2) дугаар зүйл, <http://www.undcp.org/adhoc/palermo/convmain.html>

³ ФАТФ 40 зөвлөмж, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт, Зөвлөмж 1, <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20180531F2.pdf>, мөн Paul Allan Schott, The World Bank, "Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism" Chapter V, Criminalization of Money Laundering, of this Reference Guide.,

⁴ Global corruption: Law, theory & practice, Chapter 4, Money laundering, April 2018, 354 дэх тал, https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/9253/Ch.%2004_April2018_web.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Үүнээс шүүхээр 2023 онд Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэгдсэн хэргүүдийг дэлгэрүүлэн (Хавсралт 1) авч үзвэл мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүд

НЬ

- ЭХ-н 17.1 дүгээр зүйл Хулгайлах (6)
- ЭХ-н 17.12 дугаар зүйл Мал хулгайлах (3)
- ЭХ-н 17.5 дугаар зүйл Гээгдэл эд хөрөнгө завших (1)
- ЭХ-н 22.4 дүгээр зүйл Нийтийн албан тушаалтан хахууль авах (1)
- ЭХ-н 17.2 дугаар зүйл Дээрэмдэх (1)
- ЭХ-н 17.3 дугаар зүйл Залилах (1) гэмт хэргүүд байгаа бөгөөд ЭХ.18.6 Мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив талын шинж болох гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэх шинжийг хангасан л бол (мөнгө угаах гэмт хэргийн 3 үе шатыг хангасан гэмт хэрэг цөөн) тус гэмт хэргээр зүйлчилж буй байдал шүүхийн шийдвэрүүдээс харагдаж байна.

Анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг жишээ болгон авч үзье.

Хэргийн үйл баримт: (шүүхээс шинжлэн судалсан нотлох баримтын хүрээнд товчлов)

А нь 2022 оны 9 дүгээр сарын 07-ны өдөр “утсаар яриад өгье, утсаа өгч байгаач...” гэж зохиомол байдлыг зориудаар бий болгон хуурч, хохирогч Г-ийн өмчлөлийн “Самсунг А51” загварын гар утсыг хууль бусаар авч 569.400 төгрөгийн хохирол учруулан залилах гэмт хэрэг үйлдсэн.

А нь бусдаас залилж авсан утсаа өөрийн найзад өгч, заруулах хүсэлтэй байгаагаа илэрхийлсэн бөгөөд түүний найз Б нь А-н өгсөн гар утсыг гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд зүйл гэдгийг мэдэж байсан.

Ингээд Б нь Г-ийн өмчлөлийн “Самсунг А51” загварын гар утсыг иргэн Б.Бямбажав-д 120.000 төгрөгөөр худалдан борлуулжээ.

Ховд аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 01 сарын 20-ны өдрийн 2023/ШЦТ/28 дугаартай шийтгэх тогтоол:

Б нь А-н өгсөн гар утсыг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авч, ашиглаж мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцсон.

Үүнээс үзвэл, Эрүүгийн хуулийн 18.6-д “Гэмт хэргийн улмаас олсон” гэх агуулгаар хуульчилснаар мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг нь эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан бүх төрлийн гэмт хэрэг байж болохоор харагдаж байна. Мөн шүүхээс эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлээр зүйлчилж буй хэргүүд нь өмнө дурдсан мөнгө угаах гэмт хэргийн процессын үе шатуудыг бүрэн хангахгүй, мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэж буй

этгээдийн үндсэн зорилго болох хууль бусаар олсон мөнгөө чөлөөтэй ашиглах зорилготой бүрэн нийцэхгүй байна.

3.2. Харьцуулсан судалгаа

2022 оны Базелийн AML \Мөнгө угаалтын эсрэг\ индексээр мөнгө угаах гэмт хэргийг хамгийн эрсдэл өндөр улсаас эрсдэл багатай улсын хооронд 10 оноогоор үнэлэн жагсаахад Конго улс 8.30 оноогоор тэргүүлж, хамгийн эрсдэл өндөртэй улсад тооцогдсон байна. Харин Монгол улс 5.86 буюу эрсдэл өндөртэй улсын 36-д жагсжээ. ХБНГУ-н хувьд 4.21 буюу мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл багатай улсын тоонд орсон байсан бол Шинэ Зеланд 3.32 буюу эрсдэл багатай улсад тооцогджээ. АНУ-н хувьд 3.63 буюу мөн л мөнгө угаах эрсдэл бага хэмээн үнэлэгдсэн байна¹ Финланд улсын хувьд 2.88 оноогоор дэлхийн хамгийн эрсдэл багатай улс хэмээн үнэлэгдсэн байна.

Тэгвэл эдгээр улсын хувьд АНУ, Их Британи зэрэг улсууд нь FATF болон UNCAC-ын шаардлагад нийцсэн гэмт хэргийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцог байна. Гэхдээ эдгээр улсын эрх зүйн зохицуулалтын хооронд мэдэгдэхүйц ялгаа бий. Тухайлбал, АНУ-д мөнгө угаах гэмт хэрэг нь тодорхой ("урьдчилсан гэмт хэрэг"-ийн жагсаалтад багтсан орлогыг ашиглах явдал юм байдаг бол Их Британид ашиг олох зорилготой бараг бүх гэмт хэрэг нь мөнгө угаасан хэрэгт тооцогдох боломжтой байдаг байна. Харин Эх-Газрын эрх зүйн тогтолцоотой улсуудад мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн талаарх зохицуулалт мөн л харьцангуй өөр байдлаар зохицуулагдсан байдаг. Тухайлбал,

ХБНГУ

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн (StGB) 261-р зүйлд заасны дагуу гэмт хэргийн шинжтэй мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дараах зүйлээс бүрдэнэ:

- 1) *мөнгө болон бусад хөрөнгө нь гэмт хэргийн улмаас олсон орлого;*
- 2) *олсон орлогыг санаатайгаар нуун дарагдуулсан, далдалсан, худалдан авсан (өөртөө эсвэл гуравдагч этгээдэд), гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд эсвэл тэдгээрийн гарал үүслийг ашигласан (өөртөө эсвэл гуравдагч этгээдэд) ашигласан, эсхүл эрэн сурвалжлах, хураахад саад учруулсан, эсхүл аюул учруулсан;*
- 3) *гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд нь тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдэж байгаа бөгөөд энэ талаар санаатайгаар үйлдэл хийсэн.*

Гэмт хэрэгтэн гэмт хэргийн гарал үүслийг хүлээн зөвшөөрөхгүй зүгээр л онц хайхрамжгүй хандсан бол эрүүгийн гэмт хэрэг болно. Сүүлчийн тохиолдолд ялын дээд хэмжээг бууруулдаг байна.² Герман улс үндсэн гэмт хэргийн 21 ангиллын бүх үйл ажиллагааг гэмт хэрэгт тооцдог байсан боловч 2021 оны 3-р сард хуулиа шинэчилж,

¹ Basel AML Index 2022: 11th Public Edition Ranking money laundering and terrorist financing risks around the world, 26-27 дахь тал,

https://index.baselgovernance.org/api/uploads/221004_Basel_AML_Index_2022_72cc668efb.pdf

² German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB), Эрүүгийн хуулийг 1998 оны 11-р сарын 13-ны өдөр баталсан хувилбараар (Холбооны хуулийн хэвлэл I, х. 3322) 2021 оны 11-р сарын 22-ны өдрийн хуулийн 2-р зүйлд хамгийн сүүлд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. (Federal Law Gazette I, p. 4906) https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

мөнгө угаах гэмт хэргийн урьдчилсан гэмт хэргийг тодорхойлох босго аргыг хэрэглэхээ больсон. Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогыг тусад нь эргэлдүүлэхгүйгээр эзэмшиж байгаа нь үндсэн гэмт хэрэг үйлдсэнтэй ижил зан үйл гэж үзэж, хэнийг ч нэг үйлдлийнхээ төлөө нэгээс олон удаа шийтгэж болохгүй гэх үндсэн зарчмуудтай зөрчилдөж байна гэж үзэн мөнгө угаах гэмт хэрэгт хамаарахгүй байхаар зохицуулжээ.¹ 2021 оны 3-р сараас өмнө Герман улс мөнгө угаах гэмт хэргийн урьдчилсан гэмт хэргийг тодорхойлохдоо босго болон тусгайлсан гэмт хэргийн жагсаалтыг хоёуланг нь ашигладаг хосолсон арга барилтай байсан. Гэвч одоо Германы хуулийн дагуу бүх хууль бус үйлдэл нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн гэмт хэрэг бөгөөд ФАТФ-ын стандартад нийцдэг.² Урьдчилсан төрлийн гэмт хэргийн жагсаалтаас татгалзаж, гэмт хэргийн бүх үйлдлийг урьдчилсан гэмт хэргийн бүлэгт оруулах нь гэмт хэргийн хамрах хүрээг тэлж, нотлох баримт гаргахад хялбар болгодог байна. 2021 оны 3-р сарын 18-ны өдөр Герман улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд энэ нь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрүүгийн хариуцлагыг ихээхэн өргөжүүлж байна.

Шинэ Зеланд

Шинэ Зеландын 1961 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 243-р зүйлд³ “эд хөрөнгийг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн олсон орлого гэж мэдсээр байж, ноцтой гэмт хэргийн улмаас олсон орлого болох эд хөрөнгийн талаар мөнгө угаах гүйлгээ хийх, ноцтой гэмт хэрэг үйлдсэн эсвэл эд хөрөнгө нь ийм бохирдсон эсэх талаар болгоомжгүй байх нь мөнгө угаах гэмт хэрэг” гэж үздэг. 243-р зүйлд заасны дагуу урьдчилсан гэмт хэрэг нь “хүнд гэмт хэрэг” байх ёстой бөгөөд энэ нь тав ба түүнээс дээш жил хорих ялаар шийтгэгдэх гэмт хэрэг юм. Урьдчилсан гэмт хэрэг гэдэг нь мөнгө угаах гэмт хэргээс олсон орлогыг бий болгодог үндсэн гэмт хэрэг юм. Зарим улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн гэмт хэргийг жагсаах хууль тогтоомжийн арга барилыг баримталдаг. ФАТФ-ын стандарт нь бүх ноцтой гэмт хэргийг урьдчилсан гэмт хэрэгт хамруулж, хамгийн өргөн хүрээтэй гэмт хэргийг хамруулах зорилготой. Тиймээс 2015 онд Гэмт хэргийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулан ямар нэгэн санхүүгийн ашиг авчирдаг аливаа гэмт хэрэг нь онолын хувьд Шинэ Зеландад мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж тооцогдохоор хуульчилсан байна. Гэвч гэмт хэргээс олсон орлого багатай байгаа гэмт хэрэгтнүүд мөнгө угаах гэмт хэргийн гарал үүслийг нуух шаардлагагүй бөгөөд энэ нь тэдний мөнгө угаах эрсдэлийг улам нэмэгдүүлэх боломжтой байна⁴.

Финланд улс

Финланд улсад хууль бус орлогын гол эх үүсвэр нь санхүүгийн болон хар тамхитай холбоотой гэмт хэргүүд байдаг бөгөөд мөрдөн байцаалтын явцад сэжигтэй санхүүгийн үйл ажиллагааны ихэнх нь олон улсын чанартай байдаг. Финландад аливаа гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн урьдчилсан гэмт хэрэг байж болохоор зохицуулагджээ.⁵ Финландын Эрүүгийн хуулийн 32-р бүлгийн 6-10-р хэсэгт мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар зохицуулсан байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэргийг хохирлын хэмжээгээр нь үнэлж үздэг. “Гэмт хэргийн улмаас олсон орлого” гэсэн нэр томъёонд тухайн эд хөрөнгийг гэмт этгээд өөрөө гэмт хэргийн улмаас шууд олж аваагүй байсан ч гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэж үзнэ. Гагцхүү гэмт хэргийн үр дүнд бий болсон эд хөрөнгийн хэмжээ нь гэмт хэрэг үйлдээгүйгээс их байх явдал

¹ Mutual Evaluation Report, Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Germany, August 2022, 237-238 дахь талууд, file:///C:/Users/User/Downloads/Mutual-Evaluation-Report-Germany-2022.pdf

² International Monetary Fund Washington, D.C. , “Germany: Report on the Observance of Standards and Codes— FATF Recommendations for Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism”, July 2004 IMF Country Report No. 04/213, 2 дахь тал, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04213.pdf>

³ Шинэ Зеландын 1961 оны Гэмт хэргийн тухай хууль, https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=&p_isn=72006&p_classification=01.04

⁴ New Zealand financial intelligence unit, “National money laundering and terrorism financing risk assessment” (2018), 9 дэх тал, <https://amlsolutions.co.nz/wp-content/uploads/2018/04/National-Risk-Assessment-2018.pdf>

⁵ Financial Action Task Force, Third mutual evaluation report anti-money laundering and combating the financing of terrorism, 12 October 2007, 6 дахь тал, file:///C:/Users/User/Downloads/MER%20Finland%20full.pdf

юм.¹ Гэмт хэргийн хохирол нь бага гэж тооцогддог тохиолдолд мөнгө угаах гэмт хэргийг зөрчил гэж үздэг бөгөөд торгууль оногдуулдаг. Түүнчлэн Финландын хууль тогтоогчид Финландад гэмт хэргээс олсон орлого нь өөр улсад гэмт хэрэг үйлдэж, олсон тохиолдолд Финландад гэмт хэрэг үйлдсэн хэргээр яллах боломжтой гэж үзэж байгаа хэдий ч энэ нь Финландад үндсэн гэмт хэрэг гэж тооцогддог боловч тухайн улсад үндсэн гэмт хэрэгт тооцогдохгүй тохиолдлоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд суурь гэмт хэргийг аливаа гэмт хэрэг хэмээн өргөн хүрээнд зохицуулсан.

Дүгнэлт

Мөнгө угаах гэмт хэргийг түүхэн хөгжил талаас нь авч үзвэл дан ганц нэг улсын дотоодын асуудал бус улс, үндэстэн дамнасан томоохон хэмжээний эдийн засгийн гэмт хэрэг болох нь харагдаж байна. Манай улсын хувьд олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргийнхээ хүрээнд 2006 онд анх “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” тусгайлсан хуулийг баталсан. Харин Эрүүгийн хуульд (2002 он) “хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгийг ашиглах” гэх агуулгаар хуульчилсан байсан бол 2009 оны нэмэлт өөрчлөлтөөр, “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн зохицуулалтыг оруулсан. 2009 онд ийнхүү хуульчилсан ч эрүүгийн хэргийн шүүхээр 2013 оныг хүртэл энэ төрлийн гэмт хэргийг хянан шийдвэрлээгүй байна. Харин 2013-2023 оны 4 дүгээр сар хүртэл эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр 220 гаруй гэмт хэрэг хянан шийдвэрлэгдсэн. 2023 онд шүүхээр хянан шийдвэрлэгдсэн хэргүүдийг авч үзвэл, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй давхар зүйлчлэгдэж буй гэмт хэрэг буюу суурь гэмт хэрэг нь ахуйн шинжтэй, хохирлын хэмжээ бага Хулгайлах(мал хулгайлах), Дээрэмдэх, Залилах гэмт хэргүүд байна. Түүнчлэн, мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний зөвхөн “гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэсэн” объектив талын шинжийг хангасан тохиолдолд л тус гэмт хэргээр зүйлчилж байна. Суурь гэмт хэргийн тухайд “гэмт хэргийн улмаас” хэмээн хуульчилснаар Эрүүгийн хууль дахь бүхий л төрлийн гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт болохоор байна. Хэдийгээр бүхий л төрлийн гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох боломжтой ч ФАТФ-н 3-р зөвлөмжид “Венийн конвенц болон Палермогийн конвенцийн үндсэн дээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх ёстой. Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийг хамгийн өргөн хүрээг хамарсан ноцтой гэмт хэрэгт хэрэглэх ёстой” хэмээн дурдсан ба үүнд нийцүүлэн суурь гэмт хэргийн талаар олон улсын жишигт нийцсэн байдлаар тодорхойлох шаардлагатай байна. Манай улс суурь гэмт хэргийг ийнхүү тодорхойлоогүйн улмаас мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинжийг бүрэн хангаагүй, ахуйн шинжтэй гэж хэлж болохоор гэмт хэргүүд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болж байна.

Санал:

1. Монгол улс дахь “Мөнгө угаах гэмт хэрэг”-ийн суурь гэмт хэргийг тодорхой болгоогүй, хэрхэн ойлгох талаар нэгдсэн ойлголт байхгүй байгаагийн үндсэн дээр шүүх энэ төрлийн хэргийг хянан шийдвэрлэхдээ харьцангуй ялгаатай байдлаар, ахуйн шинжтэй гэмт хэргийг ялган зааглалгүйгээр зүйчлэн шийдвэрлэж байгаа нь мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлоход хүндрэл бэрхшээл учруулж байна. Иймд УДШ-ээс үүнийг хэрхэн ойлгох талаар зөвлөмж, тайлбар гаргах болон ахуйн шинжтэй гэмт хэргээс ялган шийдвэрлэсэн жишиг тогтоох;
2. Мөн суурь гэмт хэргийг ФАТФ-н суурь гэмт хэргийг тодорхойлох боломжтой стандартын дагуу хуульдаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулан тодорхойлж өгөх;
3. “Гэмт хэргийн улмаас” гэснийг “аливаа гэмт хэргийн” гэж өөрчилснөөр мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн шалгуурыг нээлттэй үлдээн, аливаа гэсэн хүрээнд хүнд буюу авлига, татвараас зайлсхийх, байгаль орчны эсрэг зэрэг гэмт хэргүүдийг түлхүү хамруулан авч үзэх талаар тусгах. Ингэхдээ мөнгө угаах гэмт хэргийн тухайлсан хууль болох Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох хэргүүдийг жагсаан, хуульчилж болох юм;

¹ Мөн тэнд, 37 дахь тал

4. Финланд улсын суурь гэмт хэргийг тодорхойлж буй туршлагыг харгалзан хохирлын хэмжээг чухалчлан авч үзэх;
5. 2002 оны Эрүүгийн хуульд Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах Гэмт хэргийн талаарх зохицуулалт байсан ба үүнтэй ижил зохицуулалтыг одоогийн хуульд оруулах. Ингэснээр ахуйн шинжтэй гэх мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн, шинж зорилгод нийцээгүй гэмт хэрэг бүрийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэхээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой. Мөн Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь тохиолдлын шинжтэй үйлдэгддэггүй бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинж, зорилгод нийцүүлэн хэргийн зүйлчлэлийг хийх

Ашигласан эх сурвалж:

- Б.Досжан, “Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь”, УБ., 2018 он, <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=820>
- Rick Perlstein, “Watergate scandal” United States history, last updated May 1, 2023, <https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal>
- History of Anti-Money Laundering Laws, Money Laundering Control Act (1986), <https://www.fincen.gov/history-anti-money-laundering-laws>
- Friedrich Schneider and Ursula Windischbauer, “Money Laundering: Some Facts”, Economics of Security Working Paper 25 (2010), 4 дэх тал file:///C:/Users/User/Downloads/diw_econsec0025.pdf
- Vandana Ajay Kumar, “Money Laundering: Concept, Significance and its Impact”, European Journal of Business and Management ISSN 2222-1905 (Paper) Vol 4, No.2, 2012, 113 дахь тал <https://core.ac.uk/download/pdf/234624157.pdf>
- CHAPTER II REVIEW OF LITERATURE https://www.unodc.org/roseap/uploads/archive/documents/2009/02/TOCAMLO/07-CHAPTER_II.pdf
- Abdul Kadir, Reza Doris Perdana, Paiz Arif Rahman, Sandih, Rifqi Satya Anggoro, Ar Ridho M Akbar, “The development of the crime of money laundering and its impact on the economic and business sector”, Indonesian Journal of Law and Policy Studies | Volume 2 No. 2 Nov 2021, 106 дахь тал <file:///C:/Users/User/Downloads/5145-14668-1-PB.pdf>
- German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB), Эрүүгийн хуулийг 1998 оны 11-р сарын 13-ны өдөр баталсан хувилбараар (Холбооны хуулийн хэвлэл I, х. 3322) 2021 оны 11-р сарын 22-ны өдрийн хуулийн 2-р зүйлд хамгийн сүүлд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. (Federal Law Gazette I, p. 4906) https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
- Mutual Evaluation Report, Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Germany, August 2022, 237-238 дахь талууд, <file:///C:/Users/User/Downloads/Mutual-Evaluation-Report-Germany-2022.pdf>
- International Monetary Fund Washington, D.C. , “Germany: Report on the Observance of Standards and Codes— FATF Recommendations for Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism “, July 2004 IMF Country Report No. 04/213, 2 дахь тал, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04213.pdf>
- Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц ба түүнд заасан протоколууд, <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>
- Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, түүнтэй тэмцэх асуудал” Судалгааны тайлан, УБ., 2013 он, 15 дахь тал <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=223>
- Syed Azhar Hussain Shah, Syed Akhter Hussain Shah and Sajawal Khan, “Governance of Money Laundering: An Application of the Principal-agent Model”, 1124 дэх тал Vol. 45, No. 4, Papers and Proceedings PARTS I and II Twenty-second Annual General Meeting and Conference of the Pakistan Society of Development Economists Lahore, December 19-22, 2006 (Winter 2006), https://www.jstor.org/stable/41260672?read-now=1&seq=16#page_scan_tab_contents
- CHAPTER II REVIEW OF LITERATURE, 20 дахь тал https://www.unodc.org/roseap/uploads/archive/documents/2009/02/TOCAMLO/07-CHAPTER_II.pdf
- ФАТФ 40 зөвлөмж, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт, Зөвлөмж 1, <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20180531F2.pdf>
- Палермогийн конвенц, 2 (2) дугаар зүйл, <http://www.undcp.org/adhoc/palermo/convmain.html>

- ФАТФ 40 зөвлөмж, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт, Зөвлөмж 1, <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20180531F2.pdf>,
- Global corruption: Law, theory & practice, Chapter 4, Money laundering, April 2018, https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/9253/Ch.%2004_April2018_web.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Basel AML Index 2022: 11th Public Edition Ranking money laundering and terrorist financing risks around the world, 26-27 дахь тал, https://index.baselgovernance.org/api/uploads/221004_Basel_AML_Index_2022_72cc668efb.pdf
- Шинэ Зеландын 1961 оны Гэмт хэргийн тухай хууль, https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=&p_isn=72006&p_classification=01.04
- New zealand financial intelligence unit, "National money laundering and terrorism financing risk assessment" 2018), 9 дэх тал, <https://amlsolutions.co.nz/wp-content/uploads/2018/04/National-Risk-Assessment-2018.pdf>
- Financial Action Task Force, Third mutual evaluation report anti-money laundering and combating the financing of terrorism, 12 October 2007, 6 дахь тал <file:///C:/Users/User/Downloads/MER%20Finland%20full.pdf>

\Хавсралт 1\

Шүүхийн шийдвэр	Суурь гэмт хэрэг	Шүүхийн шийдвэрийн үндэслэл/ гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн Тайлбар
Баянгол дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 04 сарын 19-ны өдрийн 2023/ШЦТ/570 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.1 Хулгайлах Хулгайн гэмт хэрэг үйлдэж олсон гар утас гэдгийг мэдсээр байж, худалдан авсан.	Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэж гэмт хэргийн замаар олсон. Хулгайлах гэмт хэргийн улмаас олсон хууль бус <i>хөрөнгийг</i> хууль ёсны мэт болгож эргэлтэд оруулах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд туслах зорилгоор гар утсыг үнэ тохирч худалдан авсан гэсэн үндэслэлээр гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжийг хангасан хэмээн үзсэн байна.
Увс аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 сарын 30-ны өдрийн 2023/ШЦТ/55 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.12 Мал хулгайлах	Гэмт хэрэг үйлдэж олсон мал гэдгийг мэдсээр байж 5 тооны тэмээг худалдан авсан буюу гарал үүслийн бичиггүй 5 тооны тэмээг худалдан авч, гарал үүслийн гэрчилгээг малын эмчид худал мэдээлэл өгч гаргуулан авч байгаа үйлдэл нь тухайн 5 тооны тэмээг гэмт хэрэг үйлдэж олсон гэдгийг мэдсэн гэж үзэх үндэслэл болно.
Дархан-Уул аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 сарын 27-ны өдрийн 2023/ШЦТ/112 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.5 Гээгдэл эд хөрөнгө завших	Байрны хажуугаас олсон гээгдэл эд хөрөнгө болох iPhone-14 pro загварын гар утсыг гэмт хэргийн замаар олдсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүний хууль бус <i>эх үүсвэрийг нь нуун далдалж</i> бусдад худалдан борлуулж ашигласан хэмээн үзсэн.
Хан-Уул дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 сарын 22-ны өдрийн 2023/ШЦТ/189 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 22.4 Нийтийн албан тушаалтан хахууль авах	Хахууль авах гэмт хэргийн улмаас бий болсон <i>хөрөнгө, орлого</i> гэдгийг мэдсээр байж эзэмшин, мөнгөний хууль бус <i>эх үүсвэрийг</i> нуун далдлах зорилгоор гадаадын банканд мөнгийг шилжүүлэн байршуулж нуусан, банканд эзэмшдэг өөрийн хувийн дансанд байсан ам.долларыг еврогоор солиулан хэлбэр хэмжээг өөрчилсөн, тус дансанд их хэмжээний мөнгийг эзэмшиж, нуун далдлан мөнгө угаасан.

Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 сарын 20-ны өдрийн 2023/ШЦТ/288 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.1 Хулгайлах	Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг нь мэдсээр байж хулгай хийсэн этгээдээс хөрөнгийг авч, хууль бус эх үүсвэрийг нуун далдлах зорилгоор бусдад худалдан борлуулж, захиран зарцуулах боломжийг бий болгосон.
Хан-Уул дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 сарын 15-ны өдрийн 2023/ШЦТ/172 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.1 Хулгайлах	Бусдын эзэмшлийн хувийн амины орон сууцанд хууль бусаар нэвтэрч гадаад валют, үнэт эдлэл зэргийг хүч хэрэглэхгүйгээр, нууцаар, хууль бусаар авч их хэмжээний хохирол учруулсан гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж хөргөгчдөө нуусан, мөн 30,000 америк ам долларыг Монгол Улсын мөнгөн тэмдэгтээр сольж, улмаар 70,000,000 төгрөгийн үнэ бүхий тээврийн хэрэгсэл худалдан авсан, гэр бүлийн хэрэгцээндээ зарцуулсан.
Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 01 сарын 15-ны өдрийн 2023/ШЦТ/215 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.1 Хулгайлах	“Мөнгө угаах” гэдэгт гэмт хэргийн улмаас үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг ойлгох ба шүүгдэгчийн үйлдэл нь тухайн гэмт хэргийн шинжийг хангасан гэж үзэх үндэслэлгүй байна. (нотлох баримт)
Дорнод аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 02 сарын 14-ний өдрийн 2023/ШЦТ/55 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.12 Мал хулгайлах	Хулгайн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдалсан гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцно.
Баянгол дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 02 сарын 19-ний өдрийн 2023/ШЦТ/111 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.2 Дээрэмдэх	Дээрэмдэх гэмт хэргийн улмаас олсон алт, монетан бөгж, алтан гинж гэдгийг мэдсээр байж, эд зүйлийг 200.000 төгрөгөөр өөрийн нэрээр барьцаалан зээлдүүлэх газарт барьцаалж, хувийн хэрэгцээнд захиран зарцуулж, мөнгө угаасан гэж үзэх үндэслэлгүй.
Сонгинохайрхан дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 02 сарын 01-ний өдрийн 2023/ШЦТ/152 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.1 Хулгайлах	Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж тэдгээрийг ашигласан.
Ховд аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 01 сарын 20-ны өдрийн 2023/ШЦТ/28 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.3 Залилах	Залилах гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө болох хохирогчийн өмчлөлийн “Самсунг А51” загварын гар утсыг өөр иргэнд 120.000 төгрөгөөр худалдан борлуулж мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн.
Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 01 сарын 16-ны өдрийн 2023/ШЦТ/06 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.12 Мал хулгайлах	22 тооны бод малыг гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж бусдын эзэмшлийн улсын дугаартай, улсын дугаартай шаланз чиргүүлтэй Норд бенз маркийн машинаар аймгийн сумын болон Эрдэнэт хотын зааг нутгаас хот хүртэл зөөж шилжүүлсэн.

Хөвсгөл аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 01 сарын 03-ны өдрийн 2023/ШЦТ/11 дугаартай шийтгэх тогтоол	ЭХ-н 17.1 болон 17.12 Хулгайлах Болон Мал хулгайлах	5 тооны адуунаас 1 тооны адууг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж авсан, эх үүсвэрийг нуун далдалсан.

Хавсралт 2\

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйл	Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (1988) (Венийн конвенц) 3 (1) (b)	Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (2000) (Палермогийн конвенц) (6) (1) зүйл	ФАТФ-ын 1, 2 дугаар зөвлөмж
-Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; - түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; - түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан”	- Хууль бус гарал үүслийг нь нуун дарагдуулах, далдлах, эсхүл хар тамхины хэрэгт холбогдсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдсэн эрх зүйн үр дагавраас зайлсхийхэд нь туслах зорилгоор хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой гэмт хэргээс үүсэлтэй гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг хөрвүүлэх, шилжүүлэх. үйлдэл;^[2] - Хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой гэмт хэргийн улмаас эд хөрөнгийн жинхэнэ мөн чанар, эх сурвалж, байршил, захиран зарцуулалт, шилжилт хөдөлгөөн, эрх, өмчлөх эрхийг нуун далдлах, далдлах;^[3] - хар тамхины наймаатай холбоотой гэмт хэргийн улмаас эд хөрөнгө олж авах, эзэмших, ашиглах^[4].	а.санаатайгаар үйлдсэн бол: - эд хөрөнгийн хууль бус гарал үүслийг нуун дарагдуулах, далдлах, эсхүл гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд эрх зүйн үр дагавраас зайлсхийхэд нь туслах зорилгоор гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг хувиргах, шилжүүлэх, түүний үйлдлийн тухай; - тухайн эд хөрөнгийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж түүний жинхэнэ мөн чанар, эх сурвалж, байршил, захиран зарцуулалт, шилжилт хөдөлгөөн, өмчлөх эрх, түүний эрхийг нуун далдлах; б. түүний эрх зүйн тогтолцооны үндсэн ойлголтод хамаарах: гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг хүлээн авахдаа мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авсан, эзэмшиж, ашигласан	(а) угаасан өмч хөрөнгө, (b) мөнгө угаах болон суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого, ашигласан буюу ашиглахаар зэхсэн хэрэгсэл, (с) терроризм, террорист үйлдэл, террорист бүлэглэлийг санхүүжүүлэхэд ашигласан, ашиглахаар эсвэл хуваарилсан орлогоос үүдэлтэй өмч хөрөнгө, эсвэл (d) дүйцэхүйц үнийн дүнтэй өмч хөрөнгө.

Нийцэж буй байдал	Венийн конвенц нь хар тамхины наймааны хамрах хүрээг хязгаарлаж, “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёог ашигладаггүй ч Венийн конвенцид заасан гурван төрлийн гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс суурь болдог. Венийн конвенцид зааснаар эхний хоёр ангиллыг дотоодын хууль тогтоомжид тусгах ёстой; Гурав дахь гэмт хэрэг нь заавал байх албагүй, харин тухайн улс орон бүрийн “Үндсэн хуулийн зарчим, эрх зүйн тогтолцооны үндсэн үзэл баримтлалд” хамаарна. Венийн конвенцид мөнгө угаах гэмт хэргийн тодорхойлолт нь хамгийн өргөнөөр хүлээн зөвшөөрөгдсөн бөгөөд энэ сэдвээр одоо мөрдөж буй олон улсын эрх зүйн бүх баримт бичигт хэрэглэгддэг. Хууль бус гарал үүслийг нь нуун дарагдуулах нь манай улсын хуульд хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах гэх байдлаар хуульчлагдсан байна. Үүнээс улбаалан түүнийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан зэргээр тус конвенцийн мөнгө угаахтай холбоотой тодорхойлолтод нийцэж байна.	Венийн конвенцийн тодорхойлолтыг ашиглан Палермогийн конвенц мөнгө угаах гэмт хэргийн тодорхойлолтыг дараах байдлаар өргөжүүлсэн байна. Палермогийн конвенцид оролцогч бүх улс орнууд уг конвенцийн мөнгө угаах гэмт хэргийг "хамгийн өргөн хүрээний үндсэн гэмт хэрэгт" хэрэглэхийг шаарддаг байна.¹	Улс орнууд Венийн болон Палермогийн конвенцийн дагуу мөнгө угаах үйл үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцвол зохино. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт бүх хүнд гэмт хэргийг түүний дотор өргөн хүрээний суурь гэмт хэргийг хамруулвал зохино.

¹ The Palermo Convention, Article 2 (2), <http://www.undcp.org/adhoc/palermo/convmain.html>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУУРЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ПРАКТИК ДАХЬ ХУУЛЬ ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ БА ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ

*М.Амина, Г.Мягмарцэрэн
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/*

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэргийг үйлдэгдсэн байхыг шаарддаг онцлогтой билээ. Манай улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхой зааж өгөөгүйгээс үүдэж практик дээр өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргүүдийг голчлон мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйчлэх тохиолдол нэмэгдсээр байна. Тухайлбал, Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын дүгнэлтээс үзэхэд цагдаагийн байгууллагаас мөнгө угаах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа суурь гэмт хэргийн хувьд дийлэнхдээ хулгайлах, залилах дийлэнх хувийг эзэлж байгаа талаар дурдсан.

Түүнчлэн, суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд авч үзэх нь хуулийн хэрэгжилтэд хийдэл үүсгэх бөгөөд үндсэн зорилгоосоо хазайх эрсдэлтэй хэмээн олон улсад үзэх хандлага давамгайлж байна. Манай улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийг Эрүүгийн хуульдаа тусгах эсхүл тусгайлсан хуульдаа тусгах эсэх дээр нэгдсэн ойлголтод хүрээгүй бөгөөд суурь гэмт хэргийг тодорхойлох аргачлалын хувьд судалгааны ажил хийгдэх шаардлагатай байгаа билээ. Иймд, энэхүү илтгэлийнхээ хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг хуульчлах аргачлалын талаар ФАТФ-ын зөвлөмж болон эрүүгийн эрх зүйн онолын хүрээнд авч үзсэн болно. Үүнээс гадна, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг хуульчлахдаа бүх гэмт хэргийг хамааруулах хандлага ба тусгайлан гэмт хэргүүдийг заах хандлага талаар авч үзлээ. Ингэхдээ Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хант Улс, Америкийн Нэгдсэн Улс болон Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалж, дүн шинжилгээ хийх замаар мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн практик дахь хууль хэрэглээг сайжруулах буюу эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох талаар саналаа дэвшүүлээ.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах гэмт хэрэг, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг, Эрүүгийн хууль, Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага

I. Удиртгал

Сэдэв сонгосон үндэслэл: Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага /цаашид “ФАТФ” гэх/-аас өгсөн зөвлөмжийн дагуу Монгол Улс мөнгө угаах, терроризмын санхүүжилтийн эсрэг тэмцэх системээ боловсронгуй болгох үүрэг хүлээсэн билээ. Иймд энэхүү илтгэлийнхээ хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн эрх зүйн орчныг хоёр үндсэн түвшинд судалж, дүн шинжилгээ хийхийг зорилоо. Нэгдүгээрт, дотоодын хууль тогтоомж дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг олон улсын гэрээ, конвенцод нийцэж буй эсэхийг судлах, хоёрдугаарт, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн практик дахь хууль хэрэглээ нь ФАТФ-аас тодорхойлсон зөвлөмж болон бусад улсуудын эрх зүйн зохицуулалт буюу олон улсын жишигт нийцэж буй эсэх зэрэгт дүн шинжилгээ хийж, улмаар дотоодын эрх зүйн зохицуулалт болоод Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйчлэлийг боловсронгуй болгох талаар санал боловсруулсан болно.

Сэдвийн шинэлэг санаа: Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд хуульчлах болон нэг бүрчлэн жагсаан хуульчлах талаар манай улсын эрх зүйн зохицуулалт ойлгомжгүй хэвээр байгаа билээ. Тухайлбал, ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу улс орнууд Венийн болон Палермогийн конвенцын дагуу мөнгө угаах үйлдлийг бүх хүнд гэмт хэргийг түүний дотор өргөн хүрээний суурь гэмт хэргийг хамруулбал зохино хэмээн үзсэн. Гэсэн хэдий ч мөнгө угаах олон төрлийн суурь гэмт хэргээр мөрдөн шалгаж буй болон шүүхээр шийдвэрлэсэн хэргийн үзүүлэлт хангалтгүй хэвээр байгаа юм. Учир нь суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд, тодорхойгүй хуульчилсан нь мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгоос хазайж байгаа билээ. Иймээс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг Эрүүгийн хуульдаа тусгах эсэх болон тусгайлсан хуульдаа тусгах нь оновчтой эсэх талаар энэхүү илтгэлдээ судаллаа.

Түүнчлэн, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт хамааруулах гэмт хэргийг нэг бүрчлэн хуульдаа зааж өгөх эсхүл бүхий л гэмт хэргийг хамааруулах эсэхийг судалснаараа энэхүү илтгэлийнхээ хүрээнд шинэлэг санаа дэвшүүлсэн болно.

Сэдвийн ач холбогдол: Манай улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хууль, эрх зүйн орчныг хангалттай бий болгоогүй байгаа билээ. Тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйл нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын жишигт нийцээгүй юм. Үүний улмаас мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхой заагаагүйгээс үүдэж шүүхийн практик дээр мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйчлэгдэж дийлэнх гэмт хэрэг нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгт хамаарч байна. Өөрөөр хэлбэл, мөнгө угаах гэмт хэргийг нэг үйлдэлтэй гэмт хэргээс ялгах шаардлагатай юм. Иймээс Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтын тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэж, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгохын тулд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн талаар нарийвчлан судлах нь мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх эрх зүйн орчныг сайжруулахад чухал ач холбогдолтой хэмээн үзэж байна.

II. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн орчин

Мөнгө угаах гэмт хэргийн бусад гэмт хэргүүдээс ялгагдах шинж нь суурь гэмт хэрэг өмнө нь үйлдэгдсэн байхыг шаарддаг. Суурь гэмт хэрэг гэдэг нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй холбогдох эрсдэлтэй гэмт хэргийг ойлгоно. Өөрөөр хэлбэл суурь гэмт хэргийн улмаас олсон бохир мөнгө болон хар мөнгө гэдгийг мэдсээр байж байршуулж, нуун далдалж, хууль ёсны дагуу олсон мөнгө болгож эргэлтэд оруулах үйлдлийг хамааруулах юм.¹ Манай улсын хувьд Эрүүгийн хуулиар мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт Монгол Улсад болон гадаад улсад үйлдэгдсэн бүх гэмт хэрэг хамаарахаар тодорхойлогдсон. Түүнчлэн ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу суурь гэмт хэрэгт бүх гэмт үйлдлийг, эсхүл хүнд гэмт хэргийн ангилалд хамаарах үйлдлийг хамруулах, эсхүл суурь гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялаас /босго аргачлал/² хамааран; эсвэл суурь гэмт хэргийн жагсаалт гарган; эсвэл эдгээр аргуудыг хослуулан холимог аргачлалаар хамруулахаар тайлбарласан.³ Үүнээс ФАТФ-ын улс орнуудад зөвлөсөн суурь гэмт хэрэгт дараах гэмт хэргүүдийг заавал тусгахыг зөвлөсөн байна.⁴ Үүнд:

1. Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг
2. Терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг
3. Залилах гэмт хэрэг: Төр, олон нийт, хувийн өмчийг завших, үрэгдүүлэх, залилан мэхэлж авах, ялангуяа, нийгмийн халамж, эрүүл мэндийн даатгалтай холбоотой залилан мэхлэх үйл ажиллагаа хамаарна. Үүнд: зээл, кредит карт, бусад төлбөрийн хэрэгсэл ашиглах замаар залилах, ашиг амлах, итгэл алдуулах замаар хууран мэхлэх, хуурамч баримт, нэхэмжлэл үйлдэх замаар залилах, кибер, интернэт залилан, сүлжээний залилангууд хамаарах юм.

¹ Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”. УБ., 2018 он. 195 дахь тал

² Үндэсний хууль тогтоомжийн дагуу хүнд гэмт хэргийн ангилалд багтдаг бүх гэмт хэргийг хамруулах, эсвэл нэг жилээс дээш хугацаагаар хорих ялаар шийтгэдэг гэмт хэргийг хамруулах, эсвэл нэг жилээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгэдэг гэмт хэргийг хамруулах, гэмт хэргийн хамгийн бага ялыг тогтоодог хууль эрх зүйн тогтолцоо бүхий улс орнуудын хувьд суурь гэмт хэрэг нь зургаан сараас дээш хугацаагаар хорих ялаар шийтгэдэг бүх гэмт хэргийг хамааруулна.

³ ФАТФ (2012-2019). “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт”. ФАТФ, Парис, Франц (<https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20180531F2.pdf> 2023 оны 5 сарын 15-ны өдрийн тандалт)

⁴ Монголбанк. “Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ”. УБ., 2016 он. 44 дэх тал (https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20161025_risk_assessment.pdf 2023 оны 5 сарын 1-ний өдрийн тандалт)

4. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг: Хууль бусаар ашигт малтмал олборлох зэрэг гэмт хэрэг нь маш их бохир мөнгөний эх үүсвэрийг бүрдүүлж байгаа юм.
5. Татвараас зайлсхийх гэмт
6. Хар тамхи, хүний наймаа, зохион байгуулалттай бүлэгтэй холбоотой гэмт хэрэг
7. Эд зүйлийг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх гэмт хэрэг
8. Терроризм, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг
9. Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдэх, хориглосон үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа эрхлэх, гэмт хэргийг нуун далдлах, мөрийтэй тоглох гэмт хэрэг

Дээрх ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу гаргасан мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн жагсаалтаас Эрүүгийн хуульдаа тусгахдаа гэмт хэргийн төрлөөр нь болон уг гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний ямар элемент нь онц ноцтой гэмт хэрэг болгож буйг тодорхойлох шаардлагатай юм. Түүнчлэн ямар аргачлалыг хэрэглэхээс үл хамааран улс орнууд суурь гэмт хэргийн ангилалд орсон хэд хэдэн төрлийн гэмт хэргийг жагсаан хуульчилж, мөнгө угаах гэмт хэрэгт хамааруулах талаар ФАТФ-ын зөвлөмжийн 3-т заасан байдаг.¹

III. Асуудал дэвшүүлэх нь: Практикт суурь гэмт хэргийг тогтоож буй хууль хэрэглээний асуудал

Манай улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаа, хэрэг хянасан байдал, шийтгэлийн тухай мэдээлэл хангалттай түвшинд хийгдэж чадахгүй байгаа гол шалтгаануудын нэг нь суурь гэмт хэрэгт тооцох аргачлал нь тодорхой бус хуульчилсантай холбоотой юм. 2017 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдрийн Эрүүгийн хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр мөнгө угаах гэмт хэргийг “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан ...”² хэмээн мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг тодорхойлсон байдаг. Энэхүү хуулийн зохицуулалтаас үзэхэд Эрүүгийн хуульд заасан бусад олон төрлийн гэмт хэргийг хамааруулах сөрөг үр дагавартай юм. Үүнээс гадна, эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхэд 2017-2020 оны 9 дүгээр сарын 15-ны хооронд нийт хүлээн авч, шийдвэрлэсэн хэргээс мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйчлэгдсэн байдлыг авч үзвэл:³

1. 32.5 хувь нь хулгайлах гэмт хэрэг;
2. 18.9 хувь нь мал хулгайлах;
3. 8.4 хувь нь авлига албан тушаалын эсрэг гэмт хэрэг;
4. 2.7 хувь нь залилах гэмт хэрэг;
5. 0.7 хувь нь хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг тус тус эзэлжээ. Үүнээс үзэхэд, мөнгө угаах гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрүүдээс харахад хохирол багатай гэмт хэргүүдэд мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйлчилж шалгаж байгаа нь сөрөг үр дагаврыг бий болгож байгаа юм.

¹ФАТФ (2012-2019), Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт”. ФАТФ, Парис, Франц (<https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/20180531F2.pdf> 2023 оны 5 сарын 15-ны өдрийн тандалт)

² §18.6.1, Эрүүгийн хууль, 2015 он (<https://legalinfo.mn/mn/detail/11634> 2023 оны 5 сарын 10-ны өдрийн тандалт)

³ Э.Ганцэцэг. “Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн статистик мэдээлэл”. Шүүх эрх мэдэл эмхэтгэл №4, УБ., 2020 он. 99-100 дахь тал (<https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=887> 2023 оны 5 сарын 10-ны өдрийн тандалт)

Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоонд хийсэн хоёр дахь удаагийн харилцан үнэлгээний тайланд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг дүгнэхдээ *“Цагдаагийн байгууллагаас мөнгө угаах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа суурь гэмт хэргийн хувьд дийлэнхдээ хулгайлах, залилах гэмт хэрэгтэй холбоотой байна. ... Монгол Улсын тухайд мөнгө угаах гэмт хэргийн өндөр эрсдэлтэй байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, татвараас зайлсхийх гэмт хэрэгт мөнгө угаах үйл ажиллагааг мөрдөн шалгах ажиллагаа хангалтгүй”*¹ хэмээн дүгнэжээ. Тус тайлангийн дагуу 2017 оноос 2019 оны хооронд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, хариуцлага хүлээлгэх тухай зөвлөмж, чиглэлийг боловсруулсан² хэмээн дүгнэсэн.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн Эрүүгийн хуульд хуульчлахдаа суурь гэмт хэргийг зааж өгөөгүйгээс үүдэж мөнгө угаах гэмт хэргийг өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргээс ялгахад хүндрэл үүсэж болзошгүй юм. Учир нь мөнгө угаах гэмт үйлдэгч нь анхнаасаа хууль бусаар олсон мөнгөө хууль ёсных болгох зорилгоор суурь гэмт хэргийг үйлддэг. Иймээс суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд хууль бус мөнгөө бусдад шилжүүлсэн эсхүл эзэмшсэн бол мөн адил мөнгө угаах гэмт хэрэг болох учиртай. Гэсэн хэдий ч мөнгө угаах гэмт хэргийн бие даасан хууль болох Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль /цаашид “МУТСТХ” гэх/-д мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тусгах нь боломжгүй юм. Учир нь ЭХ-ийн 1.2 дугаар зүйлд заасан хууль ёсны зарчмын дагуу “гэмт хэрэг, түүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг энэ хуулиар тодорхойлно” болон 2.1 дүгээр зүйл заасан гэмт хэргийн ойлголт, шинжийн дагуу “энэ хуулийн тусгай ангид заасан нийгэмд аюултай гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхгүйг гэмт хэрэгт тооцно” хэмээн тус тус хуульчилсан. Иймээс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг МУТСТХ-д дэлгэрэнгүй оруулах тохиолдолд дээр дурдсан эрүүгийн эрх зүйн үндсэн зарчим болон гэмт хэргийн үндсэн шинжийг хангахгүй байна. Иймээс ФАТФ-ын зөвлөмж 3-ын дагуу манай улсад суурь гэмт хэргийн хэргийн жагсаалтыг Эрүүгийн хуульдаа тусгаж өгөх нь оновчтой байж болох юм. Улмаар эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд суурь гэмт хэрэг хэт өргөн хүрээнд байснаар Эрүүгийн эрх зүйн хуулийг чанд сахих буюу хууль ёсны зарчим /*лат. nullum crimen nullum poena sine lege*/ зарчмаас хазайх юм. Өөрөөр хэлбэл суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд авч үзэх нь яллах эрх мэдлийг хэтрүүлэх, хэт яллах нөхцөлд хүргэх эрсдэлтэй билээ.³ Түүнчлэн, суурь гэмт хэргийг тодорхойлохдоо хэт өргөн хүрээг хамарснаар хуулийн хэрэгжилтэд хийдэл үүсгэх бөгөөд үндсэн зорилгоосоо хазайх эрсдэлтэй хэмээн үзэж байна.⁴ Иймээс одоогийн Эрүүгийн хуульд хуульчлагдсан эрх зүйн зохицуулалтын дагуу суурь гэмт хэрэгт бүх гэмт үйлдлийг хамааруулж байгаа боловч нэг үйлдэлт, ахуйн хүрээний гэмт хэргээс тусад нь авч үзэх шаардлагатай байгаа билээ.

IV. Харьцуулсан судалгаа

Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тусгахдаа бүх гэмт хэргийг хамааруулах хандлага /*англи хэл. All crime*/ ба тусгайлан гэмт хэргүүдийг заах хандлага /*англи хэл. Predicate offence*/ гэсэн 2 хандлагыг баримталж байна.⁵ Олон улсын эрх зүйд мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай 1988 оны Венийн конвенц, Үндэстэн дамнасан

¹ Asian/Pacific Group on Money Laundering (APG)., Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Mongolia. Mutual Evaluation Report, September 2017, pp.58

(<https://apgml.org/mutual-evaluations/documents/default.aspx?pcPage=9> 2023 оны 5 сарын 9-ний өдрийн тандалт)

² Asian/Pacific Group on Money Laundering (APG)., 3rd Enhanced Follow-up Report 2020: Mongolia, August 2020, pp.3

(<https://apgml.org/mutual-evaluations/documents/default.aspx?pcPage=9> 2023 оны 5 сарын 9-ний өдрийн тандалт)

³ Mitsilegas, (2013) Money Laundering Counter-Measures in the European Union: A New Paradigm of Security Governance versus Fundamental Legal Principles, Kluwer Law International BV, Zuidpooslinge,

⁴ Pol, R.F. (2020), “AML: the world’s least effective policy experiment? Together, we can fix it”, Policy Design and Practice, Vol. 3 No. 1, pp. 73-94

⁵ Legislative Guide For The Implementation Of The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, para 116

зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай Палермогийн конвенц болон түүний нэмэлт протоколуудад мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчлахдаа боломжит өргөн хүрээг хамруулах зорилгоор ФАТФ-ын зөвлөмжид тусгасан.¹ Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг терроризмоос сэргийлэх, эсхүл татвараас зайлсхийх болон авлигатай тэмцэх гэсэн ялгаатай байдлаар суурь гэмт хэргийг тодорхойлж байна.

4.1. Суурь гэмт хэргийг нэг бүрчлэн заасан улсуудын жишээ

Эрүүгийн хуульдаа суурь гэмт хэргүүдийг тус бүрчлэн зааж өгсөн тохиолдолд улс орнууд суурь гэмт хэрэг бүрд хамгийн бага байдлаар урьдчилсан нөхцөл зааж өгдөг. Учир нь суурь гэмт хэргийн онцлог шинж чанарыг харгалзан үзэж урьдчилсан нөхцөл тогтоосноор гэмт хэргийн нийгмийн хор аюул илүү тодорхой болгодог.² Америкийн Нэгдсэн Улс /цаашид “АНУ” гэх/ мөнгө угаахтай холбоотой суурь гэмт хэргийг 1986 оны Мөнгө угаахтай тэмцэх тухай хууль (7(с) дүгээр зүйл) болон 2001 оны АНУ-ын Эх Орончдын хууль тогтоомжид жагсаан бичсэн байдаг. Ингэхдээ тус Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай хуульд тусгайлан “заасан хууль бус үйл ажиллагаа гэдэгт янз бүрийн хэлбэрийн залилан, авлига, хар тамхины наймаа, хулгайн гэмт хэрэг, хууль бусаар хил нэвтрүүлэх болон бусад гэмт хэрэг, залилан, шуудангийн луйвар, банкны луйвар, үнэт цаасны луйвар, хувийн мэдээллийг хулгайлах” зэргийг хамаарч үзэхээр тодорхойлолт тусгасан байна.

4.2. Суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд хуульчилсан улсуудын жишээ

1. Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хант Улс /цаашид “Англи Улс” гэх/

Англи Улсын 2002 оны Эрүүгийн хэргийн хуульд зааснаар “аливаа гэмт хэрэгтэй холбогдолтой бол мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилж болох ба тухайн гэмт хэргээс ашиг хүртсэн хүнийг хамруулан шалгах”-аар заасан байдаг. Үүнээс үзэхэд Англи Улс нь бүх гэмт хэргийг хамааруулах хандлагыг баримталдаг улсуудын нэг билээ. Энэ хандлагын дагуу прокурор тухайн гэмт хэрэгт мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэх эсэх эрх мэдэл очдог.

➤ Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс /цаашид “ХБНГУ” гэх/

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн 261(9) дэх хэсэгт “Гадаадад үйлдэгдсэн үйлдлээс үүдэлтэй эд зүйл нь Германы эрүүгийн хуулийн дагуу хууль бус үйлдэл гэж үзвэл 1 дэх хэсэгт заасан объекттой тэнцүү байна” хэмээн мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилсан. Үүнээс үзэхэд ХБНГУ нь суурь гэмт хэргийг тодорхойлохдоо өргөн хүрээнд авч үзэх хандлагатай байна. Энэхүү суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд авч үзэх нь янз бүрийн гэмт хэргийн үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг хурааж, хууль ёсны санхүүгийн системд нэгтгэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилготой хэмээн үздэг.

Дээрх улсуудын жишгээс үзэхэд улс орон бүр Эрүүгийн хуульдаа суурь гэмт хэргийг хэрхэн тодорхойлохоо шийдвэрлэсэн байна. Өргөн хүрээнд авч үзсэн ч улс орнууд мөн адил суурь гэмт хэргийг тодорхойлж, урьдчилсан шалгуурыг тогтоож байна. Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг Эрүүгийн хуульдаа нэг бүрчлэн заах болон өргөн хүрээнд хуульчлах хандлага нь дараах давуу болон сул талуудтай байна. Үүнд:

¹ Arnaldo José Alves Silveira., The International Standards on Combating Money Laundering: a Brazilian Perspective

(<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JMLC-05-2020-0045/full/pdf> 2023 оны 5 сарын 10-ны өдрийн тандалт)

² Legislative Guide For The Implementation Of The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, para 118

Бүх гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгт хамруулах	Тусгасан гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгт хамруулах
<i>Давуу тал:</i>	
- Зарим гэмт хэрэг шинээр үүссэн тохиолдолд түүнийг зайлшгүй тусгахаар хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй; - Суурь гэмт хэргээс үл хамааран мөнгө угаасан хэргээр эрүүгийн хэрэг үүсгэж, ял оноох боломж нь гэмт хэрэгтнүүдийг хууль бус үйл ажиллагаа явуулахаас сэргийлдэг.	- Шүүх, Прокурорын нөөцийг илүү зорилтот түвшинд хуваарилах, илүү хүнд гэмт хэрэгт анхаарах; - Суурь гэмт хэргийн тодорхойлолтыг хүнд гэмт хэргээр хязгаарласнаар мөнгө угаахтай холбоотой хууль тогтоомж нь гэмт хэргийн үндсэн үйл ажиллагаатай пропорциональ зарчимд нийцнэ.
<i>Сул тал:</i>	
- Харьцангуй хөнгөн гэмт хэрэгт мөнгө угаах хуулийн дагуу хатуу шийтгэл хүлээдэг; - Нөөцийг бага багаар тарааж, хамгийн их нөлөөлөл, аюул занал учруулсан хэргүүдийг эрэмбэлэхэд хүндрэл учруулдаг. - Тодорхой гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжтэй эсэхийг тодорхойлох нь хууль зүйн нарийн шинжилгээ, субъектив дүгнэлтийг агуулж, зөрчилдөөн эсвэл өөр тайлбарыг үүсгэж болзошгүй.	- Гэмт этгээдүүд мөнгө угаах гэмт хэрэг илрүүлэх, яллахаас зайлсхийхийн тулд зориулалтын бус гэмт хэрэг үйлдэж, тогтоосон гэмт хэргийн жагсаалтын цоорхойг ашиглаж болно. - Шинээр гарч ирж буй гэмт хэргүүдийн хувьд жагсаалтыг өөрчлөх, шинэчлэх нь цаг хугацаа, хөрөнгө мөнгө их шаарддаг. - Хараахан тогтоогдоогүй байгаа шинээр гарч ирж буй аюул заналхийлэл, гэмт хэргийн зан үйлийн шинэ хэлбэрийг тодорхойлоход хүндрэлтэй.

V. Дүгнэлт, санал

“Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн практик дахь хууль хэрэглээний тулгамдаж буй асуудал ба эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь” сэдэвт судалгаанд үндэслэж дараах дүгнэлтийг хийж байна. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн тодорхойлолтыг Эрүүгийн хуульдаа тодорхой зааж өгснөөр мөнгө угаах гэмт хэрэгт зохион байгуулалттай гэмт хэргүүдийг хамтатган шийдвэрлэх, өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргүүдээс ялгах боломжтой болно. Монгол улсын хувьд хүн хүчний нөөцөөс шалтгаалан гэмт хэргийг тодорхой зааж өгөх хувилбар илүү үр дүнтэй байж болох юм. Түүнчлэн ингэж зааж өгснөөр прокурорт нэг талаасаа хуулийг өөрийн үзэмжээр ашиглах боломжийг хязгаарлах төдийгүй жижиг хэргүүдийн хувьд хэт олон яллах ажиллагаа явуулах ажлын ачааллаас хөнгөвчлөх юм. Хэрэв энэ санал зохимжгүй гэж үзвэл суурь гэмт хэргийн тодорхойлолтыг институтын хүрээнд тодорхойлж нэгдсэн чиглэл бий болгох шаардлагатай байна.

Иймд энэхүү илтгэлийнхээ хүрээнд дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчлахдаа суурь гэмт хэргийг тусгахдаа тусгайлан гэмт хэргүүдийг ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу хүнд гэмт хэргээр хязгаарлаж жагсаан хуульчлах;
2. ФАТФ-ын зөвлөмжийн босго аргачлалыг ашиглан суурь гэмт хэргийн жагсаалтыг гаргаж холимог аргачлалын дагуу Эрүүгийн хуульд хуульчлах.

VI. Эх сурвалж

Хууль тогтоомж

- Эрүүгийн хууль, 2016 он

Ном, эрдэм шинжилгээний өгүүллэг

- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”. УБ., 2018 он
- ФАТФ (2012-2019). “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт”. ФАТФ, Парис, Франц
- Монголбанк. “Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ”. УБ., 2016 он
- Э.Ганцэцэг. “Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн статистик мэдээлэл”. Шүүх эрх мэдэл эмхэтгэл №4, УБ., 2020 он

Гадаад эх сурвалж

- Asian/Pacific Group on Money Laundering (APG)., Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Mongolia. Mutual Evaluation Report, September 2017
- Asian/Pacific Group on Money Laundering (APG)., 3rd Enhanced Follow-up Report 2020: Mongolia, August 2020
- Mitsilegas, (2013) Money Laundering Counter-Measures in the European Union: A New Paradigm of Security Governance versus Fundamental Legal Principles, Kluwer Law International BV, Zuidpooslinge,
- Pol, R.F. (2020), “AML: the world’s least effective policy experiment? Together, we can fix it”, Policy Design and Practice, Vol. 3 No. 1
- Legislative Guide For The Implementation Of The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime
- Arnaldo José Alves Silveira., The International Standards on Combating Money Laundering: a Brazilian Perspective

Цахим эх сурвалж

- <https://www.mongolbank.mn>
- <https://legalinfo.mn>
- <https://legaldata.mn>
- <https://apgml.org>
- <https://www.emerald.com>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУУРЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ОЙЛГОЛТ, ОЛОН УЛСЫН ЖИШИГ

Б.Майцэцэг

/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18 дугаар бүлэг “Эдийн засгийн гэмт хэрэг”-ийн 18.6 дугаар зүйлд хуульчилсан Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт хир оновчтой тодорхойлогдсон, практик хэрэглээнд нийцэж буй эсэх, мөнгө угаах гэмт хэрэгт суурь гэмт хэргийг тодорхойлох шаардлагатай эсэх, хэм хэмжээний зөрчилдөөн хийдэлтэй эсэхийг хөндөхийг зорилгоо.

Түүнчлэн Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын талаар гадны зарим орнуудын онцлог зохицуулалтад дүн шинжилгээ хийж, шүүхээс Мөнгө угаах гэмт хэргийг хэрхэн шийдвэрлэж байгаа талаар практикт хүндрэл учирдаг эсэхийг жишээ баримтад тулгуурлан авч үзсэн болно.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах, гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлого, суурь гэмт хэрэг

I. Удиртгал

1.1. Сэдэв сонгосон үндэслэл

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь тухайн улсын эдийн засаг, нийгмийг хэлбэлзүүлэх, хямралд хүргэх эрсдэлийг дагуулдаг сөрөг үр дагавартай бөгөөд нэг бус хэд хэдэн улсыг дамнан нууц хэлбэрээр үйлдэгддэг тул илрүүлэхэд хугацаа, ажиллагаа их шаарддаг бөгөөд гэмт хэрэгтнүүд үндэстэн дамнасан шинж бүхий хүний наймаа, мансууруулах бодисын худалдаа, авлигал, санхүүгийн залилан зэрэг гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хууль ёсны харагдуулах зорилгоор мөнгө угаадаг байна. Тодруулбал хууль бус орлого, эд хөрөнгөө төрийн эрх бүхий байгууллага албан тушаалтанд албадан хураалгахаас зайлсхийх, бултуулах, хууль бус орлогод ногдох татвараас зайлсхийх, хууль бусаар олсон орлогоор хөрөнгө оруулалт хийж шинэ хууль ёсны орлогын эх үүсвэртэй болгох зэргээр мөнгө угааж давуу байдлыг бий болгодог.

Хамгийн сүүлд Мөнгө угаах гэмт хэргийг 2017 онд Монгол улс Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд хуульчлан зохицуулсан бөгөөд шүүхээс хянан шийдвэрлэж буй байдлаас харахад Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шат, онцлог шинжид хамаарахгүй зарим гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг давхар зүйлчлэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж байгаа буруу практик тогтож байна.

Иймд Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхойлох хүрээнд эрх зүйн эргэлзээ бүхий тодорхойгүй асуудлууд бий бөгөөд түүнийг манай улсад хэрхэн зохицуулж буй эсэх, дэлхийн зарим орнууд үүнийг ямар аргаар тооцож, хэрхэн хуульчилсан талаар харьцуулан судалж, манай улсын хувьд эрх зүйн зохицуулалт болоод практик хэрэглээний хувьд хэрхэн боловсронгуй болгох талаар зохих саналыг энэхүү судалгаагаараа дэвшүүлэх болно.

1.2. Судалгааны хамрах хүрээ

Энэхүү судалгаа нь :

- ✓ Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн талаар дотоодын эрх зүйн зохицуулалт
- ✓ Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн талаар агуулгын хүрээнд тусгасан ном, сурах бичиг, нэг сэдэвт бүтээл, эрдэмтдийн үзэл баримтлал
- ✓ Практикт Мөнгө угаах гэмт хэргийг шүүхээс хянан шийдвэрлэж буй байдалд хийсэн дүн шинжилгээ
- ✓ Мөнгө угаах гэмт хэргийг зохицуулсан бусад орны туршлага

1.3. Судалгааны зорилго, зорилт: Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, өөрийн дүгнэлт, саналыг тусгах цаашлаад энэ сэдвээр судалгаа хийх зорилгоор дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн :

- Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт өнөөгийн байдал, чиг хандлагыг судлах
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг шийдвэрлэж буй шүүхийн практикийг судлах
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг гадаадын зарим улсад хэрхэн зохицуулж, шийдвэрлэж буй талаар харьцуулан судлах
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох саналыг дэвшүүлэх

1.4. Судлагдсан байдал :

1. Э.Төрболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал” бакалаврын судалгааны ажил

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар С.Жанцан, Х.Нямбаатар, Ж.Болдбаатар, З.Төрмандах, С.Гантулга, Б.Энхболд нар зэрэг судлаачид өөрсдийн бүтээлдээ тусгаж ирсэн бөгөөд дагнасан бүтээлийн хувьд Э.Мөнхболд судлаачийн бакалаврын болон магистрын ажлууд байна.

1.5. Судалгааны арга : Шинжлэх ухааны түгээмэл аргууд болох санамсаргүй түүврийн, анкетын, ярилцлагын, эмпирик болон харьцуулсан судалгааны аргуудыг ашиглав.

II. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын үзэл баримтлал, чиг хандлага, онолын үндэслэл, эрх зүйн зохицуулалт

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл, хөгжил

Хүн төрөлхтний түүхэн дэх төлбөрийн хэрэгслийн хөгжлийн үе шатыг авч үзвэл анх хэдэн арван мянган жилийн тэртээ, магадгүй орчин үеийн хүн төрөлхтөн үүссэн эхэн үеэс л барааг бараагаар¹, цаашлаад хөдөө аж ахуйн үед үхэр /үхрийн мах/, дараа нь дун /хясаа/² зэргийг ашиглаж байсан бөгөөд үүний дараагаар металл, зоосон, арьсан, цаасан мөнгөнүүд санхүүгийн зах зээлд нэвтэрсэн байдаг. Америкийн нэгдсэн улсад 1920 онд Согтууруулах ундааг хориглосон хууль /Prohibition/³ буюу хуурай хууль батлагдсанаар архины эрэлт хэрэгцээ улс даяар нэмэгдэж, согтууруулах ундааны худалдаа далд хэлбэрт шилжсэн бөгөөд Чикаго дахь мафийн толгойлогч Алпоне Капоне /1899-1947/⁴ архи, хар тамхи, худалдаа, рекет, мөрийтэй тоглоом, биеэ үнэлэлт зэрэг хууль бус үйлдлээсээ олсон их хэмжээний мөнгийг өөрийн хувцас угаалгын газраас олсон орлого мэтээр тайлан тооцоог гаргадаг байсан. Энэхүү үйлдлийг “L'express” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “хувцас биш мөнгө угааж байна” гэж бичсэнээр мөнгө угаах (money laundering) гэсэн нэр томьёо анх гарч ирсэн гэж үздэг.^{5 6}

¹ <https://www.britannica.com/story/a-brief-and-fascinating-history-of-money> 2023.04.27

² <https://www.pbs.org/wgbh/nova/article/history-money/> 2023.04.27

³ <https://www.britannica.com/event/Prohibition-United-States-history-1920-1933> 2023.04.27

⁴ Өөрөөр Ал Капоне буюу тухайн үеийн Чикаго хот дахь мөрийтэй тоглоом, биеэ үнэлэлт, хулгай, хээл хахууль, хар тамхины наймаа, дээрэм, аллага, хууль бус согтууруулах ундааны худалдаа зэрэгт хамгийн нэр нөлөөтэй байсан Мафийн толгойлогч, бизнесмен <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/al-capone> 2023.04.27

⁵ <https://kyc-chain.com/the-history-of-money-laundering/>
<https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708> 2022.11.01 2023.04.27

Гэхдээ нөгөө талаас “Мөнгө угаах” нэр томьёо нь 1973 оны АНУ-ын ерөнхийлөгч Ричард Никсоныг огцруулж байсан “Watergate”-ийн хэрэгт биеллээ олсон гэж Оксфордын англи хэлний толь бичигт дурдсан байдаг. Тус дуулианы үеэр их хэмжээний бэлэн мөнгийг Мексикийн банкнуудад байршуулсны дараа АНУ-д оруулж ирсэн нь тус гэмт хэргийн шинжийг агуулдаг.
 Unger, B. (2013). Money laundering regulation: From Al Capone to Al Qaeda. In B. Unger & D. van der Linde (Eds.), Research handbook on money laundering (pp. 19–32).

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нэг бус хэд хэдэн улсыг дамнан нууц хэлбэрээр үйлдэгддэг тул илрүүлэхэд хугацаа, ажиллагаа их шаарддаг бөгөөд гэмт хэрэгтнүүд үндэстэн дамнасан шинж бүхий хүний наймаа, мансууруулах бодисын худалдаа, авлигал, санхүүгийн залилан зэрэг гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хууль ёсны харагдуулах зорилгоор мөнгө угаадаг байна. Тодруулбал, хууль бус орлого, эд хөрөнгөө төрийн эрх бүхий байгууллага албан тушаалтанд албадан хураалгахаас зайлсхийх, бултуулах, хууль бус орлогод ногдох татвараас зайлсхийх, хууль бусаар олсон орлогоор хөрөнгө оруулалт хийж шинэ хууль ёсны орлогын эх үүсвэртэй болгох зэргээр мөнгө угааж давуу байдлыг бий болгодог.¹²

Цаг үе хувьсан өөрчлөгдөж, шинэ технологийн дэвшил нэмэгдэхийн хэрээр жилээс жилд үйлдэгдэх арга, хэлбэр, гэмт хэргийн шинжийн хувьд нарийсан хор хохирлын нөлөө нь ихсэж байгаа “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг нь үндэстэн дамнаж, глобал хүрээнд далд хэлбэрээр явагддаг тул нийт хохирлын хэмжээг тооцоолоход хүндрэлтэй ч ойролцоогоор дэлхий даяар нэг жилийн хугацаанд дэлхийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 2% - 5% буюу одоогийн ам.долларын ханшаар тооцвол 800 тэрбум\$-2 их наяд доллартой тэнцэх хэмжээний мөнгийг угаасан тооцоо байдаг.¹ Онолын хувьд мөнгө угаах (money laundering) гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгөө чөлөөтэй ашиглах, захиран зарцуулах боломжийг бүрдүүлж, тухайн мөнгөн хөрөнгийг хуулийн дагуу олсон орлого мэтээр цэвэрлэж угаах үйл ажиллагаа юм.² Мөн ихэнх гэмт хэрэгт хохирогчийг тодорхойлох боломжтой бол мөнгө угаах гэмт хэрэгт хэн нь жинхэнэ хохирогч гэдэг нь тодорхойгүй байдаг бол мөнгө угаах гэмт хэргийг хохирогчгүй буюу “үл үзэгдэх” гэмт хэргийн ангилалд хамааруулдаг.³ Энэ утгаараа мөнгө угаах гэмт хэрэг нь аюул заналхийлэл, хохирлыг шууд утгаараа гэмт хэрэг үйлдмэгц үүсгэдэггүй боловч далд хэлбэрийн үр дагавартай, тодорхой хугацаанд үргэлжилж дам байдлаар хохирол учруулдаг байна.

2.2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

Тус гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг үр нөлөөтэй байлгах үүднээс улс орнууд дотоодын болоод олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх хэрэгтэй. Тухайлбал, Монгол улс нь дараах гэрээ, конвенцод нэгдэн орсон байна.

- “Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг” НҮБ-ын 1988 оны конвенцид 2001 оны 01 сарын 25-нд⁴ ;
- “Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай” 1999 оны конвенцийг 2003 оны 12 сарын 18-ны өдөр соёрхон баталсан⁵;
- “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг” НҮБ-ын 2000 оны конвенцыг 2008 оны 05 сарын 16-ны өдөр соёрхон баталсан⁶;
- Авлигын эсрэг НҮБ-ын 2003 оны конвенцыг 2005 оны 10 сарын 27-ны өдөр соёрхон баталсан.⁷

Дээрх конвенциудыг соёрхон баталж, гэрээгээр хүлээсэн үүргийг Олон улсын эрх зүйн суурь зарчим болох “*Pacta sunt servanda*”-ийн дагуу шударгаар биелүүлж, хэрэгжилтэд хяналт тавих нь зүйтэй.

Монгол улс дотоодын хууль тогтоомжийн хүрээнд тус гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг дараах байдлаар зохицуулсан байна.

Хүснэгт 1.

Монгол улсын Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг он цагийн дарааллаар нэгтгэн харуулбал :

¹ <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html> 2023.04.29

² Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018. 194 дэх тал

³ Йорас Ферверда (Joras Ferwerda) “Мөнгө угаах гэмт хэргийн нөлөөлөл”. Мөнгө угаах гэмт хэргийн судалгааны гарын авлага. 2013 он. 33 дахь тал.

⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=10164> 2023.04.29

⁵ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=10239> 2023.04.29

⁶ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=10028> 2023.04.29

⁷ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=10269> 2023.05.01

Огноо	Агуулга
2004.06	Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага /FATF/-ын Ази, Номхон далайн бүсийн байгууллагад гишүүнээр элссэн. ¹
2006.07.08	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль баталсан. ²
2008.02.01	Эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйл буюу “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг анх томъёолж зүйлчилсэн.
2009.12.24	Эрүүгийн хуулийн 166 ¹ -р зүйлийн зохицуулалтыг өөрчлөн, найруулсан. ³
2013.05.31	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг шинэчлэн баталсан. ⁴
2014.01.16	Эрүүгийн хуулийн 166 ¹ -р зүйлийн зохицуулалтыг өөрчлөн, найруулсан.
2015.12.03	“Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулга”-ын 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг тусгасан.
2017.05.11	“Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулга”-ын 18.6 дугаар зүйлд заасан Мөнгө угаах гэмт хэргийн холбогдох хэсэг, заалтад нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.

Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” гэж хуульчилсан бөгөөд уг гэмт хэргийн объектив талын шинжийг 3 өөр шинжийн аль нэгийг нь хангахад хангалттай буюу цэгтэй таслалаар томъёолсон нь тухайн хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагаанд зарим талаар хүндрэлтэй байдлыг бий болгосон.

Тус гэмт хэргийн онцлог шинж нь хар тамхи, мансууруулах бодисын хууль бус наймаа, авлига, хээл хахууль, хууль бус зэвсгийн наймаа, хүн худалдаалах зэрэг суурь гэмт хэргүүдийг багтаадаг олон улсын чанартай бөгөөд зайлшгүй суурь гэмт хэрэг өмнө нь үйлдэгдсэн байхыг шаарддаг. Өөрөөр хэлбэл суурь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө мөнгө гэдгийг мэдсээр байж байршуулж, нуун далдалж, эргэлтэд оруулдаг. ФАТФ-ын зөвлөмжийн 3-д “Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэрэгт бүх хүнд гэмт хэргийг хамруулж, өргөн хүрээний суурь гэмт хэргийг хамруулбал зохино. Суурь гэмт хэрэгт бүх гэмт үйлдлийг; эсхүл хүнд гэмт хэргийн ангилалд хамаарах үйлдлийг хамааруулах, эсхүл суурь гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялаас (босго аргачлал) хамааран эсвэл суурь гэмт хэргийн жагсаалт гарган, эсвэл эдгээр аргуудыг хослуулан холимог аргачлалаар хамруулж болно” гэж зохицуулсан байдаг.

ФАТФ-аас Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт дараах 19 төрлийн гэмт хэргийг оруулан тооцсон байна.⁵

1. Зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлд оролцох болон заналхийлэх үйл ажиллагаа явуулах
2. Терроризм, терроризмыг санхүүжүүлэх
3. Хүн худалдаалах болон хууль бусаар цагаачлах

¹ https://www.mongolbank.mn/documents/cma/20161025_risk_assessment.pdf 2023.05.01

² Дээрх эх сурвалжид

³ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=102793&showType=1> 2023.05.01

⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=9242> 2023.05.01

⁵ Financial Action Task Force вебсайт <https://www.fatf-gafi.org/en/glossary/d-i.html> (Хамгийн сүүлд 2023.05.02-нд хандав.)

4. Бэлгийн мөлжлөг, хүүхдийн бэлгийн мөлжлөг
5. Мансууруулах бодисын хууль бус эргэлт
6. Галт зэвсгийн хууль бус эргэлт
7. Эд зүйлийн хууль бус наймаа
8. Авлигал болон хээл хахууль
9. Залилан мэхлэх
10. Хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэх, эргэлтэд оруулах
11. Зохиогчийн эрхийг зөрчих
12. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг
13. Хүнийг санаатай алах, бие махбодийн гэмтэл учруулах
14. Хүн хулгайлах, хууль бусаар хорих болон барьцаалах
15. Зохион байгуулалттай хулгай дээрэм
16. Эд зүйлийг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх
17. Татварын гэмт хэрэг
18. Баримт бичиг хуурамчаар үйлдэх
19. Дотоод зах зээлийн үйл ажиллагаатай холбоотой гэмт хэрэг

2.3. Гадаадын зарим улсын Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа

Нэг. ОХУ-ын хувьд :

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэг. Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын гэмт хэрэг 174¹ дүгээр зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилсан байна.

174¹ дүгээр зүйл Гэмт хэргийн улмаас олж авсан хөрөнгө эсвэл бусад эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох (мөнгө угаах)

1. Илт гэмт замаар олж авсан мөнгөн хөрөнгө буюу бусад эд хөрөнгийг эзэмших, ашиглах ба захиран зарцуулах зорилгоор санхүүгийн гүйлгээ ба мөнгөн хөрөнгийн бусад хэлцэл буюу гэмт замаар бусад этгээдийн олж авсан өөр эд хөрөнгөөр хэлцэл хийсэн бол нэг зуун хорин мянга хүртэл рубль эсхүл ялтны нэг жил хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогын хэмжээгээр торгох ял шийтгэнэ
2. Энэ хэргийг онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол хоёр зуун мянга хүртэл рубль эсхүл ялтны нэгээс хоёр жил хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогын хэмжээгээр торгох, эсхүл хоёр жил хүртэл хугацаагаар албадан хөдөлмөр хийлгэх, эсхүл тавин мянга хүртэл рубль эсхүл ялтны гурван сар хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогын хэмжээгээр торгож хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
3. Энэ зүйлийн нэг болон хоёр дахь хэсэгт заасан хэргийг
 - а) Урьдчилан үгсэж тохиролцсон бүлэг
 - б) Албан тушаалын байдлаа ашиглаж үйлдсэн бол хоёр жил хүртэл хугацаагаар эрх чөлөө хязгаарлах буюу гурван жил хүртэл хугацаагаар хасах буюу хасахгүйгээр, гурван жил хүртэл хугацаагаар албадан хөдөлмөр хийлгэх, эсхүл таван зуун мянга хүртэл рубль эсхүл ялтны гурван жил хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогын хэмжээгээр торгох буюу торгохгүйгээр, хоёр жил хүртэл эрх чөлөө хязгаарлах буюу хязгаарлахгүйгээр, албан тушаал эрхлэх, тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг гурван жилээр хасахгүйгээр, таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

4. Энэ зүйлийг нэг болон гурав дахь хэсэгт заасан хэргийг :

- а) Зохион байгуулалттай бүлэг
- б) Онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол хоёр жил хүртэл хугацаагаар эрх чөлөө хязгаарлах буюу хязгаарлахгүйгээр, тодорхой албан тушаал эрхлэх, тодорхой албан тушаал эрхлэх эрхийг гурван жил хүртэл хугацаагаар хасах буюу хасахгүйгээр таван жил хүртэл хугацаагаар албадан ажил хийлгэх, эсхүл хоёр жил хүртэл хугацаагаар эрх чөлөө хязгаарлах буюу хязгаарлахгүйгээр, тодорхой албан тушаал эрхлэх, тодорхой албан тушаал эрхлэх эрхийг таван жил хүртэл хугацаагаар хасах буюу хасахгүйгээр, нэг сая хүртэл рубль эсхүл ялтны таван жил хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогын хэмжээгээр торгох буюу торгохгүйгээр долоон жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ¹ гэж заажээ.

ОХУ-ын Төв банкны мэдээлж буйгаар гадаад улс хууль бусаар их хэмжээний мөнгө гаргасан сэжигтэй гүйлгээ 2021 оны 1-р улиралд 51 тэрбум рубль байсан бол 2022 оны 1-6 сард 46 тэрбум рубль болж 9%-аар буурсан байна.² Гэвч барууны мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар ОХУ нь мөнгө угаах эрсдэлтэй орнуудын жагсаалтад багтдаг тул үүнээс их буюу 2022 оны 1-р улиралд 70-80 тэрбум рубль байх магадлалтай бөгөөд хууль бусаар мөнгөн хөрөнгө бий болгох боломжтой гэмт хэрэгт авлига, эрх мэдлээ урвуулан ашиглахтай холбоотой гэмт хэрэг, санхүүгийн салбар дахь залилан, хар тамхины наймаа зэрэг нь зонхилж байна.³ ОХУ-д гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгөн хөрөнгийн дийлэнх хувийг гадаад улсад угаадаг тул тус үйл ажиллагааг мөрдөн шалгах, яллах явцыг хурдасгах шаардлага зүй ёсоор байгаа ба ОХУ-ын Төв банкнаас мөнгө угаахтай тэмцэх талаар хэд хэдэн журмыг гаргаж, гадаад улс руу хууль бусаар их хэмжээний мөнгө гаргасан сэжигтэй гүйлгээ хийсэн эсэхэд тавих хяналтыг чангатгах талаар ажиллаж байна.

Хоёр. БНХАУ-ын хувьд :

БНХАУ-ын Эрүүгийн хуулийн Дөрөвдүгээр хэсэг. Мөнгөн гүйлгээний хамааралтын эмх журмыг эвдсэн ял буюу 191 дүгээр зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилсан байна.

Хорт эдийн ял, хар нийгмийн чанартай зохион байгуулалтын ял, сүрдүүллийн ажиллагааны ял, нууцаар ажилласан ял, шамшин хахууль түлхэж хээл идсэн ял, мөнгөн гүйлгээний хамааралтын эмх журмыг эвдсэн ял, мөнгөн гүйлгээний мэхлэлийн ажиллагааны ял хийж олсон ашиг олзвор болох ба түүнээс бий болсон олз ашиг болохыг тодорхой мэдэж байгаад түүний ирэлт ба шинж чанарыг нь өнгөлөн чимж нууж далдлаад, доор жагсаасан үйл ажиллагаануудын нэгийг хийсэн байвал дээрх ялуудыг хийж олсон ашиг олзвол хийгээд түүнээс бий болсон олз ашгийг нь хураан авч, таван жилээс доош хугацаатай хорих буюу хорьж хөдөлмөрлүүлэхээр шийтгэж, угаасан тоосны тооных нь зууны таваас дээш зууны хориос доош зоосоор торгохоор нийлүүлэн шийтгэх буюу дангаар шийтгэнэ; үйл байдал нь хүнд ноцтой байвал таван жилээс дээш арван жилээс доош хугацаатай хорихоор шийтгэж, угаасан зоосны тооных нь зууны таваас дээш зууны хориос доош зоосоор торгохоор нийлүүлэн шийтгэнэ:

(нэг) бэл мөнгөний данс хангасан

(хоёр) хамжилцаж байгаад эд хөрөнгийг нь бэлэн мөнгө, мөнгөн гүйлгээний пая баримт, үнэт тэмдэг болгож өгсөн

(гурав) данс шилжүүлэх буюу таслан бодох бусад арга хэлбэрээр дамжуулан хамжилцаж байгаад бэл мөнгийг нь шилжүүлж өгсөн

(дөрөв) хамжилцаж байгаад бэл мөнгийг нь хилийн гадна гуйвуулж өгсөн

¹ Эрдэнэбулган Ж. Уянга М. Золбоо Т. Нар “Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль”, УБ., 2021 он 171 дэх тал

² https://www.cbr.ru/analytics/podft/resist_sub/2022_1/ 2023.05.04

³ <https://rm.coe.int/mutual-evaluation-russian-federation-2019/1680994a6e> 2023.05.04

(тав) ял хийж олсон ашиг олзвор хийгээд түүнээс олсон олз ашгийн ирэлт ба шинж чанарыг бусад аргаар өнгөлөн чимж, нууж далдалсан

Байгууллага нэг өмнөх бадагт дурдсан ялыг хийсэн байвал байгууллага нэгжийг зоосоор торгохоор шийтгэх бөгөөд түүний шууд хариуцаж байгаа эрхлэн хамаарах хүн болон шууд хариуцлагатай бусад хүнийг нь таван жилээс доош хугацаатай хорих буюу хорьж хөдөлмөрлүүлэхээр шийтгэнэ.¹

БНХАУ нь сүүлийн хэдэн жилийн хугацаанд хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагаа, тэр дундаа мөнгө угаах гэмт хэргийн төв болох нь судалгаанаас харагддаг бөгөөд Дотоодын эх сурвалжийн мэдээлснээр Хятадад мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас жил бүр 200 сая гаруй юанийг алддаг бөгөөд дор хаяж 1 их наяд юань мөнгө угаах гэмт хэргийн үйл ажиллагаанд эргэлддэг байна.² Мөн Хятадын Ардын Банкнаас гаргасан 2020 оны Мөнгө угаахтай тэмцэх тайланд дурдсанаар сэжигтэй гүйлгээний тайлангийн хэмжээ 2019-2020 оны хооронд 58%-иар өссөн байна.³

Хятадад “**fei qian**”⁴ буюу мөнгө нисдэг гэх утгатай хэллэг байдаг бөгөөд энэ нь Мөнгө угаахтай тэмцэх газраас гаргасан журмуудаас хууль бус мөнгөн орлогыг бултуулахад ашигладаг шилжүүлгийн аргуудын ерөнхий нэршил юм. Сүүлийн үед Хятадын гэмт хэрэгтнүүд мөнгө угаахдаа гадаад улсын иргэдийг цахим хэрэгслээр залилж, вирустай программ, вэб хуудас руу мөнгөө оруулсны дараа нэрээ нууцлан хадгалж, арилжаалах боломжтой виртуал хөрөнгөд хувиргадаг болсон бөгөөд түүний дараа Хятад дахь гэмт хэрэгтнүүд аюулгүйгээр хууль бус мөнгөн хөрөнгийг шилжүүлж авах боломжтой болдог байна. Дээрх үйл ажиллагаанд банк бус санхүүгийн байгууллагууд ч өөрийн мэдэлгүй оролцож болох бөгөөд банктэй төстэй боловч сул зохицуулалттай тул ийм маягаар хийгдсэн үйл ажиллагааг “сүүдрийн банк” гэж нэрлэдэг.

Дээрхээс харвал Хятад улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал хүндрэлтэй байгаа бөгөөд БНХАУ 2022 оны эхээр үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн тогтвортой байдлыг хамгаалах зорилгоор мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх гурван жилийн компанит ажлыг эхлүүлснээ зарласан бөгөөд 2024 он дуустал үргэлжлэх энэхүү ажлыг Хятадын Ардын Банк (PBOC) болон Олон нийтийн аюулгүй байдлын яам удирдан явуулна гэж Төв засгийн газраас мэдээлжээ.⁵

Гурав. АНУ-ын хувьд :

Мөнгө угаах гэмт хэргийн анхны том шуугиан дагуулсан тохиолдлууд 1920, 1973(4) онуудад болсноос хойш 1970 онд “Банкны нууцын тухай хууль”-д */Bank Secrecy Act/* анх мөнгө угаах үйлдлийг хуульчилсан бөгөөд үүнд :

- Хувь хүн, банк болон бусад санхүүгийн байгууллагуудын бүртгэлийг хөтлөх, тайлагнах шаардлагыг анх тогтоосон.
- АНУ-ын нийт нутаг дэвсгэрт зөөвөрлөсөн, шилжүүлсэн, эсхүл санхүүгийн байгууллагад хадгалуулсан валют болон бусад мөнгөн хэрэгслийн эх үүсвэр, хэмжээ, мөнгөний шилжилт хөдөлгөөний тодорхойлоход туслах зорилготой.
- Банкнууд нь (1) Валютын гүйлгээний тайланг ашиглан 10,000 доллараас дээш мөнгөн гүйлгээг тайлагнах, (2) Гүйлгээ хийж буй этгээдүүдийг тодорхойлох (3) Санхүүгийн гүйлгээний зохих бүртгэлийг хөтлөх зэрэг арга хэмжээг тогтоосон байна.

Харин 1986 оны Мөнгө угаалтыг хянах тухай хуулиар */Money Laundering Control Act/* :

¹ Эрдэнэбулган Ж. Уянга М. Золбоо Т. Нар “Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль”, УБ., 2021 он 297 дахь тал

² <https://regtechtimes.com/chinese-money-laundering-innovative/> 2023.05.05

³ <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/ce3748f9/chinas-continued-focus-on-antimoney-laundering> 2023.05.05

⁴ <https://www.journalismfund.eu/chinese-flying-money> 2023.05.05

⁵ <http://www.gov.cn/english/about/finance.htm> 2023.05.05

- Мөнгө угаах гэмт хэргийг Холбооны түвшинд гэмт хэрэг гэж үзсэн.
- Иргэний болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх журмыг нэвтрүүлсэн.
- Банкнуудад санхүүгийн сэжигтэй гүйлгээг тайлагнах, бүртгэл хөтлөх шаардлагуудын хэрэгжилтийг хангах, хяналт тавих журмыг тогтоож, хадгалахыг үүрэг болгосон.

Харин 1988 оны Хар тамхины эсрэг хуулиар /Anti-Drug Abuse Acr/ :

- Автомашины худалдаа эрхлэгч, үл хөдлөх хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч зэрэг бизнес эрхлэгчдийг хамруулж санхүүгийн байгууллагын тодорхойлолтыг өргөжүүлж, их хэмжээний валютын гүйлгээний тайлан гаргахыг үүрэг болгосон.
- 3000 доллараас дээш мөнгөн гүйлгээ хийсэн худалдан авагчийн хэн болохыг баталгаажуулахыг шаардсан.

Үүний дараагаар :

- Аннунцио-Вайлигийн мөнгө угаахтай тэмцэх тухай хууль (1992)
- Мөнгө угаахтай тэмцэх тухай хууль (1994)
- Мөнгө угаах болон санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх стратегийн тухай хууль (1998)
- Терроризмыг таслан зогсоох, саатуулахад шаардагдах зохих хэрэгслээр хангах замаар Америкийг нэгтгэж, хүчирхэгжүүлэх нь (АНУ-ын ЭХ ОРОНЧДЫН тухай хууль) (2001)
- Тагнуулын шинэчлэл ба терроризмоос урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (2004) зэрэг хуулиуд батлагдан гарсан байна.¹

АНУ-д мөнгө угаасан гэмт хэрэг дэлхийн хэмжээнд мөнгө угаасан нийт мөнгөний 15%-38%-ийг эзэлж байгаа бөгөөд дэлхий даяар жил бүр 800 тэрбумаас 2 их наяд долларын мөнгө угаагддаг. Харин мөнгө угаасан гэмт хэрэгтнүүдийн 91.1% нь хорих ял авсан ч мөнгө угаасан нийт гэмт хэргийн 90% нь илрээгүй байна.²

Мөн биткойн 2009 онд үүсгэн байгуулагдсан үеэсээ хойш 2.5 тэрбум долларын мөнгийг угаасан бөгөөд энэ нь АНУ-д гарч байгаа мөнгө угаах гэмт хэргийн 0.9% дэлхийн хэмжээнд 0.3%-ийг эзэлж байна. Кибер гэмт хэргээс хураан авсан криптовалютын хэмжээ сүүлийн гурван жилийн хугацаанд асар хурдацтай өсч байгаа ч АНУ болон дэлхий даяар үйлдэгдэж буй мөнгө угаах гэмт хэргийн хохиролтой харьцуулахад бага тоо байна.

III. Практик судалгаа

3.1. Шүүхийн шийдвэрт хийсэн судалгаа

2020-2022 оны мөнгө угаах гэмт хэргийн шүүн таслах ажиллагааны статистик мэдээлэл

Шүүн таслах ажиллагааны хувьд 2017-2019 онд 70 гэмт хэрэгт шүүхийн шийтгэх тогтоол үйлдсэн бол тус тоо 2020-2022 онд 208 болсон. 2020-2022 онд шүүхээр шийдэгдсэн хэргүүдийн 96 нь хулгай, 29 мал хулгайлах, 21 дээрэм, 23 залилах, 10 алдаатай гүйгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших, 10 хөрөнгө завших гэмт хэргүүдийг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй давхар зүйлчлэн шийтгэл оногдуулсан байна.

Хүснэгт 2.

Мөнгө угаах гэмт хэргээр үйлдсэн шүүн таслах ажиллагааны статистик	2017-2019 он	2020-2022
Хулгай	60% /42/	46% /96/
Дээрэм	26% /18/	10% /21/

¹ <https://www.fincen.gov/history-anti-money-laundering-laws> 2023.05.07

² <https://www.zippia.com/advice/money-laundering-statistics/> 2023.05.07

Залилах	6% /4/	11% /23/
Мал хулгайлах	-	14% /29/
Алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших	-	5 % /10/
Хөрөнгө завших	8% /6/	5% /10/
Бусад	-	9% /19/

Мөнгө угаах гэмт хэргийг шүүн таслах ажиллагаа нь тодорхойлогдсон эрсдэлтэйгээ нийцэж байгаа эсэхийг дээрх хүснэгтээс харвал тус хүснэгтэд өндөр эрсдэлтэй хэмээн тодорхойлогдсон гэмт хэргүүдээс “залилах” гэмт хэргийг 23 удаа мөнгө угаахаар давхар зүйлчилсэн ба нийт мөнгө угаах гэмт хэргийг шүүн таслах ажиллагааны 11 хувь бол “хулгайлах” гэмт хэргийг 96 удаа мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйлчилж, энэ нь нийт мөнгө угаах гэмт хэргийг шүүн таслах ажиллагааны 46 хувийг эзэлж байна.

Практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

Албан хаагчидтай хийсэн ярилцлагаас

*Мөнгө угаах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахад гардаг хамгийн том хүндрэл нь төрийн мэдээлэл солилцох харилцан холбоо бөгөөд хэргийн холбогдогч Монгол Улсын иргэн байх тохиолдолд ямар нэгэн асуудал гардаггүй боловч гадаадын иргэн, гадаад улсад бүртгэлтэй хуулийн этгээд байх тохиолдолд мөрдөгч хувийн байдлыг нь тогтоох боломжгүй байгаад оршиж байна. Тухайлбал ТЕГ-ын мөрдөн шалгах газарт 2018 оноос хойш өнөөдрийг хүртэл нийт 7 мөнгө угаах гэмт хэрэг шалгагдаж байгаа бөгөөд үүнээс 1 хэргийг прокурорт шилжүүлэх ажил хийгдэж, 1 хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэгдсэн байна. Бусад хэргийн тухайд хэргийн оролцогчийн хувийн байдлыг тогтоох, гадаад гүйлгээтэй холбоотой асуудлыг шалгах үүднээс ОХУ, БНХАУ, ХБНГУ, Лаос, Сингапур, АНУ, мөн Интерполоос эрх зүйн туслалцаа хүссэн боловч сүүлийн 2-3 жилийн хугацаанд Коронавирус цар тахлын шалтгаанаар хариу ирүүлээгүй, өмнө нь ч хариу ирүүлж байгаагүй юм. Үүнээс шалтгаалан Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаа удаашрах, зогсох байдал үүссээр хөөн хэлэлцэх хугацаа дуусдаг.

Мөн гадаадын иргэдийг Мөнгө угаах гэмт хэрэгт холбогдуулан шалгах боломжгүйгээс тухайн иргэн ял завшиж, харин түүнтэй холбоо хамааралтай Монголд оршин суудаг, Монгол Улсын иргэд гэмт хэрэгт холбогдон гадаадын иргэн, Монгол Улсын иргэнд оногдуулж буй эрүүгийн хариуцлага харьцангуй байгаа нь ажиглагдаж байна. Тухайлбал “Жи тайм корпорейшн” компанийн эрх бүхий албан тушаалтан Маженов Марат олон тооны хүнд их хэмжээний хохирол учруулсан хэдий ч түүнтэй холбоо хамааралтай Монгол иргэдийн хөрөнгийг хурааж, улсын орлого болгон, удаан хугацаагаар мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан. Харин М.Маратад хувийн баталгаа гаргах таслан сэргийлэх арга хэмжээ авсны дараагаар Казакстан улс руу зорчоод буцаж ирээгүй байдаг.

IV. Дүгнэлт

Яллах дүгнэлт үйлдэж, шүүн таслах ажиллагаанд хянан шийдвэрлэгдэж байгаа гэмт хэргүүд нь ихэнхдээ бага-дунд эрсдэлтэй хулгайлах, мал хулгайлах, завших зэрэг гэмт хэргүүд байгаа нь манай улсын мөнгө угаах гэмт хэргийг шүүн таслах ажиллагаа нь эрсдэлтэйгээ нийцээгүй гэсэн дүгнэлтийг хийж болохоор байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилго нь албан тушаал, авлигын бүх төрлийн гэмт хэрэг, хүний наймаа, хууль бус зэвсгийн худалдаа, мансууруулах төрлийн гэмт хэрэг, терроризм, байгалийн баялагтай холбоотой гэх мэт хууль бус мөнгөн хөрөнгө бүрдүүлэх эрсдэл өндөр гэмт хэргээс олсон хууль бус орлогыг илрүүлэх цаашлаад Монгол улсын санхүүгийн зах зээлийг хамгаалахад чиглэгддэг байтал шүүхээр хянан шийдвэрлэгдэж байгаа гэмт хэрэгт давхар зүйлчлэгдэж байгаа суурь гэмт хэргүүд нь хулгайлах, мал хулгайлах гэх мэт ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг эсхүл хохирол багатай эдийн засгийн гэмт хэргийн халдлагад өртсөн эд зүйлсийг хамгаалахад чиглэж байгаа нь олон улсын стандарт, тус гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагааны мөн чанарыг алдагдуулж байна.

Иймд Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг буюу хууль бус мөнгөн хөрөнгө бий болгох боломжтой гэмт хэргүүдээс ахуйн чанартай, эдийн засгийн хувьд бага хохиролтой гэмт хэргүүдийг тусгаарлан Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгад өөрчлөлт оруулах шаардлага зүй ёсоор гарч байгаа юм.

Монгол Улсын Эрүүгийн хууль болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн хэрэгжилтийн явц, мөрдөн шалгах ажиллагаанаас үзэхэд Мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх үйл явц төрийн байгууллагуудын мэдээлэл солилцох үйл явц, мөн гадаадын иргэдтэй холбоотой тохиолдолд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх асуудал, мөрдөгч нарын санхүүгийн мэдлэг, чадвараас шалтгаалан маш удаашралтайгаас тус хэрэгт холбогдож байгаа хүний эрх зөрчигдөх, хэрэг хэрэгсэхгүй болох, олон удаа хойшлох, түдгэлзэх зэрэг эрх зүйн зохисгүй практик бий болсон нь анхаарал татаж байна. Тухайлбал Монгол Улс нийт 10 улстай “Эрх зүйн туслалцааны гэрээ” байгуулсан¹ ба энэ нь мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад маш хангалтгүй байгаа юм. Харин шүүхэд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүрээнд эцэслэн шийдвэрлэгдсэн хэрэг цөөн.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, суурь гэмт хэргийн талаарх гаргах санал

1. Төрийн байгууллагууд тухайлбал ГХЯ, ХЗДХЯ Эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх гэрээг өөр бусад улс орнуудтай нэмж байгуулахад анхаарах /Гадаадын иргэн, хуулийн этгээдийн хувийн байдлыг тогтоох, баримт бичиг солилцох асуудлаар/.
2. Мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг эрчимжүүлэх зорилгоор Төрийн байгууллагууд тухайлбал ГХЯ Эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх гэрээний дагуу гадаадын иргэн, хуулийн этгээдтэй холбоотой мэдээ, мэдээллийг хүргүүлэх ажиллагааг хялбаршуулахад анхаарч ажиллах.
3. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэхэд төрийн байгууллагын уялдаа холбоог хангаж ажиллах.
4. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл. Мөнгө угаах гэмт хэрэг

Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

5. Мөнгө угаах болон терроризмтой тэмцэх тухай хуульд Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг хуульчлан зохицуулах

V. Ашигласан эх сурвалж

Эрх зүйн акт

- Монгол Улсын Үндсэн Хууль 1992 он
- Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль 2002 он
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль 2017 он

Ном, сурах бичиг, судалгааны ажил

- Г.Совд “БНМАУ-ын Эрүүгийн эрхийн курс”. УБ., 1973
- С.Жалан-Аажив “Халх журам” УБ. 1995
- С.Нарангэрэл “Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй”. Ерөнхий анги. УБ. 1999
- С.Жанцан “Хууль зүйн сэтгэл судлал”. УБ., 2001
- Г.Гантөмөр. “Гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний ерөнхий онол”. УБ., 2003

- С.Жанцан “Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн онол”. УБ., 2009
- С.Нарангэрэл. “Монголын эрх зүйн толь бичиг”. УБ., 2015
- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018
- Эрдэнэбулган Ж. Уянга М. Золбоо Т. Нар “Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль”, УБ., 2021

Гадаад хэл дээрх ном, сурах бичиг, гарын авлага

- Unger, B. (2013). [Money laundering regulation: From Al Capone to Al Qaeda](#). In B. Unger & D. van der Linde (Eds.), Research handbook on money laundering (pp. 19–32).
- Йорас Ферверда (Joras Ferwerda) “Мөнгө угаах гэмт хэргийн нөлөөлөл”. Мөнгө угаах гэмт хэргийн судалгааны гарын авлага. 2013 он

Цахим эх сурвалж

- <https://www.legalinfo.mn>
- <https://shuukh.mn>
- <https://www.britannica.com/story/a-brief-and-fascinating-history-of-money>
- <https://www.pbs.org/wgbh/nova/article/history-money/>
- <https://www.britannica.com/event/Prohibition-United-States-history-1920-1933>
- <https://kyc-chain.com/the-history-of-money-laundering/>
- <https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708> 2022.11.01
- <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html>
- <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=10164>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУБЪЕКТИВ ТАЛЫН ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ (ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА)

Б.Ариунзаяа

/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний тулгамдаж буй асуудалтай холбоотойгоор түүний объектив тал, суурь гэмт хэрэгт чиглэсэн судалгаанууд хийгдсэн байна. Тэдгээр судалгаагаар дэвшүүлсэн саналын дагуу суурь гэмт хэрэг болоод объектив талд өөрчлөлт оруулсан ч нарийн төвөгтэй, олон шат дамжлага бүхий мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд ахиц дэвшил гарах уу гэх асуулт гарч ирж байна. Мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилсэн шүүхийн шийдвэрүүдэд хийсэн дүн шинжилгээгээр ихэвчлэн хулгайлах, мал хулгайлах зэрэг ахуйн шинжтэй гэмт хэргийн улмаас олсон хууль бус хөрөнгө, мөнгө, орлогыг авсан, эзэмшсэнийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилж байгааг тогтоосон. Гэвч хулгайлах болон бусад ахуйн шинжтэй гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хүлээн авсан, эзэмшсэн, ашигласныг тусад нь хуульчилснаар нарийн төвөгтэй мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд ахиц гарна гэсэн үг биш. Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талыг гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр тогтоосон. Гэтэл *нэгдүгээрт*, олон шат, дамжлага бүхий мөнгө угаах үйл ажиллагаанд оролцогчдын санаатай гэм бурууг батлахад хүндрэлтэй байдаг. *Хоёрдугаарт*, гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдээгүй ч мэдэх ёстой, эсхүл боломжтой байсан этгээдүүд эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй байх эрсдэлтэй. Иймд энэхүү илтгэлээр олон шат дамжлага бүхий мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талыг тогтооход тулгамдаж байж болох асуудлыг тодорхойлон, түүнийг шийдвэрлэх саналыг дэвшүүлэх болно. Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талтай холбогдох зохицуулалт, онолын ойлголт болон бусад улсын зохицуулалтыг харьцуулан судлах болно.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах, гэм буруугийн санаатай хэлбэр, гэм буруугийн болгоомжгүй хэлбэр, хайхрамжгүй хандах.

I. Оршил

1988 оны Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (Цаашид “1988 оны Конвенц” гэх), 2000 оны НҮБ-ын Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц, 1990 оны Европын Зөвлөлийн Гэмт хэргийн орлогыг угаах, хайх, хураан авах тухай конвенцоор мөнгө угаах гэмт хэргийг хайхрамжгүй хандан үйлдэж болохоор зохицуулсан. Учир нь мөнгө угаах үйл ажиллагаа нарийн төвөгтэй тул гэмт хэргийн субъектив талыг тогтооход хүндрэлтэй байдаг. Харин Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчлахдаа зөвхөн гэм буруугийн санаатай хэлбэрийг тогтоосон. Үүнээс дараах үндсэн хоёр асуудал гарч ирж байна. *Нэгдүгээрт*, олон шат дамжлага бүхий мөнгө угаах үйл ажиллагаанд оролцогчдын санаатай гэм бурууг батлахад хүндрэлтэй. *Хоёрдугаарт*, гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдээгүй ч мэдэх ёстой, эсхүл боломжтой байсан этгээдүүд эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй байх эрсдэлтэй. Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талд гэм буруугийн санаатай хэлбэрээс гадна гэм буруугийн болгоомжгүй хэлбэр болох хайхрамжгүй хандахыг хуульчлах хэрэгтэй эсэхийг энэхүү илтгэлээр судлах болно. Энэхүү илтгэлийг бичихэд хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны үндсэн аргууд болох задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, харьцуулан судлах аргыг ашигласан болно.

II. Олон улсын туршлага ба онолын үзэл баримтлал

2.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив тал

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив тал мэдэх элемент, хүсэх элемент, зорилгоос бүрдэнэ.¹ Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талын мэдэх болон хүсэх элементийг батлах нь хамгийн чухал хийгээд хүнд асуудал байдаг. Мөнгө угаах үйл ажиллагаа нарийн төвөгтэй

¹ Hanafi, The Dynamic Aspects of Criminal Act and Criminal Liability in Money Laundering Practices, Jurnal Hukum No. 4, Vol. 17, p.641. <https://journal.uui.ac.id/index.php/IUSTUM/article/view/3934> (“Hanafi”)

учраас яллагдагч тухайн хөрөнгийг тодорхой гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсэн эсэхийг прокурор батлахад хүндрэлтэй гэж үздэг.¹ Ялангуяа яллагдагч мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг (*predicate offense*)-т оролцолгүйгээр гэмт хэргээс олсон орлогыг хүлээн авсан бол мэдэх элементийг батлахад төвөгтэй байдаг. Тухайлбал, мөнгө угаах үйл ажиллагаанд олон тооны компани, банк санхүүгийн байгууллага, эсхүл өндөр хөгжилтэй технологийн компаниуд оролцвол субъектийн мэдэх элементийг тогтооход ихээхэн хүндрэлтэй.² Тиймээс 1988 оны Конвенцийн 3(3)-т "... гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн болох ухамсар, санаа, зорилгыг хэргийн бодит нөхцөл байдлаас тогтоож болно"³ гэж заасан. Иймд субъект мөнгө угаах гэмт хэргийг зөвхөн мэдэж үйлдэх бус мэдэх ёстой, мэдэх боломжтой боловч мэдэлгүй үйлдэж болохоор зохицуулсан. Ингэснээр тус гэмт хэрэг "хайхрамжгүй хандан" үйлдэгдэж болохыг анхааруулжээ. Хэдийгээр гэм буруугийн болгоомжгүй хэлбэрийг зайлшгүй хуульчлахыг шаардаагүй боловч практикт ихэнхдээ мөнгө угаах гэмт хэргийн мэдэх элементийг батлахад хүндрэлтэй байдгийг анхаарч, "санаатай мэдээгүй" (*willful blindness, dolus eventualis*) тохиолдолд гэмт хэргийн субъектив талыг хангасанд тооцох боломж олгосон.⁴

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив тал (*mens rea*)-ыг тогтооход хүндрэлтэй байдаг тухай хэд хэдэн олон улсын хэлэлцүүлэг хүртэл өрнөж, Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага мэдэх, хүсэх элементийг хэргийн бодит нөхцөл байдлаас тогтоохыг зөвлөсөн.⁵ Эдгээрээс гадна 2000 оны НҮБ-ын Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцийн 6(2)(f)-т хүсэх элемент, зорилгыг хэргийн бодит нөхцөл байдлаас тогтоож болохоор зохицуулсан.⁶ 1990 оны Европын Зөвлөлийн Гэмт хэргийн орлогыг угаах, хайх, хураан авах тухай конвенцоор мөн "мэдэх ёстой байсан" нөхцөлийг⁷ тогтоосон. Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талын шинжид хайхрамжгүй хандахыг нэмснээр нарийн төвөгтэй мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлоход илүү хялбар болно гэж үзэж байна.⁸

2.2 Хайхрамжгүй хандах

"Санаатай мэдээгүй"⁹ гэх нийтийн эрх зүйн системийн ойлголт нь эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүйн тулд тухайн бодит нөхцөл байдлыг мэдэхээс санаатайгаар зайлсхийхийг хэлдэг.¹⁰ Залилах, хулгайлагдсан эд хөрөнгийг тээвэрлэх, **мөнгө угаах**, татвараас зайлсхийх, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг зэрэгт хайхрамжгүй хандах гэм буруугийн болгоомжгүй хэлбэрийг хэрэглэж байна.¹¹ Гэмт хэргийн улмаас тухайн хөрөнгийг олсон гэдгийг мэдэхээс санаатай зайлсхийсэн бол мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив тал хангагдсанд тооцож байна.¹²

¹ Ibid.

² Chat Le Nguyen, Criminalisation of Money Laundering in the International Anti-Money Laundering Regime and its Adoption by Vietnam, Australian Journal of Asian Law, 2013, Vol 14 No 1, p.104. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2296727

³ United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988). https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

⁴ Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988), 3.97. <https://digitallibrary.un.org/record/266894>

⁵ Financial Action Task Force on Money Laundering, Report 1996, Annex, Recommendation No.3. Article 7(a). <https://cfatf-gafic.org/documents/fatf-40r/368-fatf-recommendation-3-money-laundering-offence>

⁶ United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto (2000). <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>

⁷ Council of Europe, Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime (1990). <https://rm.coe.int/168007bd23>

⁸ Judith Bovensiepen & Mathijs Pelkmans (2020) Dynamics of Willful Blindness: An Introduction, Critique of Anthropology Vol. 40(4), p.642. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0308275X20959432> ("Bovensiepen")

⁹ Wilful blindness or Deliberate ignorance.

¹⁰ Bovensiepen, p.388.

¹¹ Kenneth W. Simons, The Willful Blindness Doctrine: Justifiable in Principle, Problematic in Practice, Legal Studies Research Paper Series No. 2021-02. p.2. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3760081

¹² Kirk W. Munroe (1996) "Surviving the Solution: The Extraterritorial Reach of the United States", Dickinson Journal International Law, Vol. 14, No. 3, p. 510. <https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1386&context=psilr>

Нийтийн эрх зүйн системд “санаатай мэдээгүй байх онол” (*willful blindness doctrine*)-ын урьдчилсан нөхцөл маргаантай боловч дараах нийтлэг нөхцөл үйлчилдэг. Үүнд: а) гэмт хэргийн талаар үндэслэлтэйгээр дүгнэх хангалттай мэдээлэл байгаа гэдгийг ухамсарлаж байсан эсэх; б) тухайн мэдээллийг авах боломжтой байсан эсэх; в) эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүйн тулд тухайн мэдээллийг шалгалгүй орхигдуулсан эсэх хамаарна.¹ Харин Ром-Германы эрх зүйн системд субъект өөрийн үйлдэл, эс үйлдэл нь эрүүгийн хуулиар хамгаалсан эрх ашигт хор хохирол учруулах боломжтойг *мэдэх ёстой* (үүрэгтэй), *мэдэх боломжтой байсан* боловч мэдээгүй байхыг² хайхрамжгүй хандах гэдэг. Субъект эрүүгийн хуулиар хамгаалсан эрх ашигт хор хохирол учруулах нөхцөл байдлыг ойлгох боломж байсаар байхад түүнийг анзаараагүй байдаг.³ Хайхрамжгүй хандахыг бусад гэм буруугийн хэлбэрээс ялгах гол онцлог нь түүний субъектив шалгуур юм. Нийгэмд аюултай хор уршгийг мэдэх боломжтой байсан боловч мэдэлгүй үйлдсэн байх ёстой. Энэ нь субъектийн нас, хүйс, боловсрол, мэдлэг, чадвар, авир араншин, мэргэжил, ажил амьдралын дадлага, туршлага, эрүүл мэнд, албан тушаалын байдал, үйлдэл (эс үйлдэхүй) хийх үеийн нөхцөл байдал зэрэгтэй холбоотой.⁴

Иймд хайхрамжгүй хандсан гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага оногдуулахдаа субъектийн хувийн онцлог шинжийг нарийн тогтоох нэн чухал. Субъектийн хувийн шинж түүнийг мэдэх ёстой (үүрэгтэй), мэдэх боломжтой байсан эсэхийг тогтоох шалгуур болдог.⁵ Нэгдүгээрт, мэдэх ёстой үүрэг нь: а) ажил, мэргэжлийн онцлог; б) эрхэлж буй албан тушаал; в) иргэн хүний хуулиар хүлээсэн үүрэг; г) хүний хэрэгжүүлж буй бусад үүргээс тус тус урган гардаг.⁶ Хайхрамжгүй хандсан болгоомжгүй гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд тодорхой нөхцөлүүдийг тогтоох ёстой. Эдгээр нь а) зан үйлийн тодорхой журмыг дагаж мөрдөх үүрэгтэй байсан эсэх; б) өөрийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас нийгэмд аюултай хор уршиг учрах боломжтойг мэдэх бүрэн бололцоотой байсан эсэх юм.⁷

III. Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив тал

Монгол улс 2003 онд Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенцид нэгдэн орсноор мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартуудыг мөрдөн ажиллах үүрэг хүлээсэн.⁸ Хамгийн анх 2002 оны 01-р сарын 03-ны өдөр батлагдсан Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлд илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг **мэдсээр байж** санхүүгийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцсон. Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлд нийт 4 удаа өөрчлөлт оржээ.⁹ Эдгээр бүх өөрчлөлтөөр мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив талд өөрчлөлт оруулсан бол субъектив талд өөрчлөлт оруулалгүй өнөөг хүрсэн. Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талыг зөвхөн гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэрээр хуульчилж ирсэн.

Нэгдүгээрт, 2008 оны 02-р сарын 01-ний өдрийн Эрүүгийн хуульд орсон нэмэлтээр 268¹ дүгээр зүйлд зэвсэг, хар тамхи, зэвсэг худалдаалах эсхүл хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон орлого, түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилготой илт хууль бус эд хөрөнгө гэдгийг **мэдсээр байж** эх үүсвэрийг нь халхавчлах буюу нуун далдлах, эсхүл уг эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд оруулсан үйлдлийг эрүүжүүлсэн. Хоёрдугаарт, 2009 оны 12-р сарын 24-ний өдрийн Эрүүгийн хуульд орсон нэмэлтээр 166¹ дүгээр зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг эрүүжүүлж, “гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг **мэдсээр байж** авсан, эзэмшсэн, ашигласан, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуух, далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил,

¹ Hernán Blanco (2014) Looking past Contrived Ignorance: Assessing the Value of the Willful Blindness Doctrine to Prove Individual Knowledge of Money Laundering within Banks, p.35.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2408998

² Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, 2013 он. 96 дахь тал.

³ Т. Золбоо, Эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий анги: Гэмт хэргийн бүтээц, УБ., 2018 он. 199-200 дахь тал.

⁴ Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, 2013 он. 98 дахь тал.

⁵ Т. Золбоо, Эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий анги: Гэмт хэргийн бүтээц, УБ., 2018 он. 200 дахь тал.

⁶ Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, 2013 он. 97 дахь тал.

⁷ Мөн тэнд.

⁸ Э. Мөнхболд (2020) Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал (Бакалаврын ажил), 18 дахь тал. <https://legaldatal.mn/b/883>

⁹ Мөн тэнд.

захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эсхүл эд хөрөнгийн эрхийг нуусан, далдалсан бол¹ гэж гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэхээр хуульчилсан. *Гуравдугаарт*, 2014 оны 01-р сарын 16-ны өдрийн Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар 166¹ дүгээр зүйлд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, объектив талыг өөрчлөн найруулсан.² *Дөрөвдүгээрт*, 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд³ мөн адил гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэрийг тогтоосон. Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлого гэдгийг **мэдсээр байж** түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэнэ.⁴ Гэтэл гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг мэдэх ёстой, эсхүл мэдэх боломжтой байсан боловч мэдэлгүйгээр мөнгө угаасан бол Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлээр зүйлчлэх боломжгүй байна.

Нэгдүгээрт, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулиар банк, банк бус санхүүгийн байгууллага, даатгагч болон даатгалын мэргэжлийн оролцогч, хөрөнгө оруулалтын сан, хөрөнгө оруулалтын менежментийн компани, үнэт цаасны зах зээлд оролцогч мэргэжлийн байгууллага, хадгаламж, зээлийн хоршоо, үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлалын байгууллага, үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч⁵, нотариатч, хуульч, эсхүл нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч⁶, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч зэрэг этгээд 20 сая төгрөг, түүнээс дээш үнийн дүнтэй бэлэн мөнгөний, гадаад төлбөр тооцоо болон виртуал хөрөнгийн гүйлгээний тухай мэдээллийг Санхүүгийн албанд мэдээлэх үүрэгтэй.⁷ Мөн хөрөнгө, гүйлгээ, гүйлгээ хийх оролдлогыг мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй, эсхүл гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлоготой холбоотой гэж сэжиглэсэн бол мэдээлэх үүрэгтэй.⁸ Гэтэл хөрөнгө, мөнгө, орлогыг гэмт хэргийн улмаас олсон гэдгийг мэдээгүй ч дээрх үүргээ биелүүлэлгүйгээр авсан, эзэмшсэн, ашигласан бол мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэхээргүй байна. **Хоёрдугаарт**, гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдэх боломжтой байсан этгээдүүд эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй байна. Суурь гэмт хэргийг үйлдсэн этгээд өөрийн гэр бүлийн гишүүд, найз нөхөд зэрэг хүмүүс рүү хууль бус хөрөнгө, мөнгийг шилжүүлж, хүлээж авсан этгээд эргэлтэд оруулах нөхцөл үүсэж байна.

Тухайлбал, *шүүгдэгч Д.Х хахууль авах гэмт хэргийн улмаас олсон орлого болох 210.000.000 төгрөг, 315.000 ам.долларыг хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах зорилгоор төрсөн хүү Х.А-д шилжүүлэн өгч, Х.А нь үйлчилгээний талбай захиалах гэрээ, оффисын зориулалттай талбайн сарын төлөлт, автомашины зээлийн төлбөрт тус тус шилжүүлсэн.*⁹ Энэ тохиолдолд ЭХ-ийн 18.6 дугаар зүйлийн дагуу Х.А орлогын хууль бус эх үүсвэрийг мэдэх боломжтой байсан эсэхийг шалгах боломжгүй байна. Түүнчлэн *Нигер улсын иргэн, Монгол улсын иргэд бүлэглэн гадаад улсын компанитай адил нэртэй компани байгуулан цахим хэрэгслээр залилах гэмт хэргийг байнга үйлдэж, мөнгө угаасан.*

¹ Эрүүгийн хууль (2002), 166¹ дүгээр зүйл. <https://legalinfo.mn/mn/detail/12172>

² Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, эсхүл түүнийх хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдсэн аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эсхүл эд хөрөнгийн эрхийг нуусан, далдалсан бол.

³ Эрүүгийн хууль (2015), 18.6 дугаар зүйл. <https://legalinfo.mn/mn/detail/11634>

⁴ С. Гантулга, Б. Энхболд, Эрүүгийн Эрх зүй Тусгай Анги (Сурах бичиг), УБ., 2020 он. 194 дэх тал.

⁵ 20 сая төгрөг /түүнтэй тэнцэх хэмжээний гадаад валют/, түүнээс дээш үнийн дүнтэй бүхий бэлэн мөнгөний гүйлгээнд оролцсон бол.

⁶ Өөрийн харилцагчтай холбоотой дараах ажиллагааг бэлтгэсэн, хийсэн, эсхүл оролцсон бол: үл хөдлөх хөрөнгө худалдах, худалдан авах; Харилцагчийн хөрөнгийг удирдах; Банкны, хадгаламжийн, үнэт цаасны дансыг удирдах; Компанийг үүсгэн байгуулах, түүний үйл ажиллагааг явуулах, удирдахад зориулан хөрөнгө татах, бүрдүүлэхийг зохион байгуулах; Хуулийн этгээдийг үүсгэн байгуулах, түүний үйл ажиллагааг явуулах, удирдах, эсхүл хэлцлийн үндсэн дээр аливаа тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, удирдах, эсхүл аж ахуйн нэгжийг худалдах, худалдан авах.

⁷ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2013), 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэг. <https://legalinfo.mn/mn/detail/9242>

⁸ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2013), 7 дугаар зүйлийн 7.2 дахь хэсэг. <https://legalinfo.mn/mn/detail/9242>

⁹ Сүхбаатар дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021 оны 12 сарын 02-ны өдрийн Дугаар 2021/ШЦТ/837 Шийтгэх тогтоол. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. <https://shuukh.mn/>

Шүүгчдэгч Т.А гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгөөр орон сууц худалдан авч, гэрээ болон үл хөдлөх эд хөрөнгийн гэрчилгээг баз хүргэн А.Б-ын нэр дээр хийсэн.¹ Энэ тохиолдолд мөн А.Б орлогын хууль бус эх үүсвэрийг мэдэх боломжтой байсан эсэхийг шалгах боломжгүй.

IV. Харьцуулсан судалгаа

Базелын засаглалын институтээс жил бүр улс орнуудын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлдэг, Базел ЭйЭмЭл Индекс (*Basel AML Index*)-ээр “бага эрсдэлтэй” гэж үнэлэгдсэн 3 улс, “өндөр эрсдэлтэй” гэж үнэлэгдсэн 3 улсын мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг дор харьцуулан авч үзэв.

4.1. Бага эрсдэлтэй улсууд

4.1.1 Шинэ Зеланд

Шинэ Зеланд улс Базел ЭйЭмЭл Индексээр 124-р байранд 3.32 оноотой бичигдэж, мөнгө угаах хамгийн бага эрсдэлтэй 5 дахь улсаар үнэлэгдсэн.² 1961 оны Гэмт хэргийн тухай хууль (*Crimes Act*)-ийн 243(2)-т “... хөрөнгө бүхэлдээ эсхүл түүний зарим хэсгийг гэмт хэргийн улмаас олсон гэдгийг **мэдэж буюу итгэж байсан** эсхүл гэмт хэргийн улмаас олсон орлого мөн эсэхэд **болгоомжгүй хандаж**, гэмт хэргийн улмаас олсон аливаа хөрөнгөтэй холбогдох мөнгө угаах гүйлгээнд оролцвол 7 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”³ гэж заасан. Тус хуулийн 243(3)-т “... өөр этгээдийн үйлдсэн гэмт хэргийн улмаас олсон аливаа хөрөнгөтэй холбогдох мөнгө угаах гүйлгээ хийхийг хүсэж, хөрөнгө бүхэлдээ эсхүл түүний зарим хэсгийг гэмт хэргийн улмаас олсон гэдгийг **мэдэж буюу итгэж байсан**, эсхүл гэмт хэргийн улмаас олсон орлого мөн эсэхэд **болгоомжгүй хандаж**, тухайн хөрөнгийг олж авсан, эсхүл эзэмшсэн бол 7 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.”⁴ Ийнхүү санаатай, болгоомжгүй гэм буруугийн хэлбэрийн аль алийг нь хуульчилсан.

Шинэ Зеланд улсын Эрүүгийн хуулийн 246 дугаар зүйлд “**Хүлээн авах**” гэмт хэргийг тусгайлан тогтоож, **хулгайлагдсан эсхүл хорих ял ногдуулахаар заасан гэмт хэргийн** улмаас олж авсан эд хөрөнгийг мэдсээр байж, эсхүл болгоомжгүй хандаж, хүлээн авсан⁵ үйлдлийг тусад нь хуульчилсан байна.

4.1.2 Словени

Словени улс Базел ЭйЭмЭл Индексээр 122-р байранд 3.37 оноотой бичигдэж, мөнгө угаах хамгийн бага эрсдэлтэй 7 дахь улсаар үнэлэгдсэн.⁶ 2012 оны Эрүүгийн хуулийн 252(1)-т зааснаар “Мөнгө эсхүл хөрөнгийг эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон гэдгийг **мэдсээр байж** хүлээн авах, солилцох, хадгалах, түүний эх үүсвэрийг мөнгө угаах замаар нуун далдлахыг оролдох, захиран зарцуулах, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд ашиглах буюу хуульд заасан бусад хэлбэрээр мөнгө эсхүл хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуун далдлахыг оролдсон бол 5 хүртэл жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”⁷, 5 дахь хэсэгт “Гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгө эсхүл хөрөнгө **гэдгийг мэдэх ёстой, мэдэх боломжтой байсан** этгээд 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэг үйлдвэл 2 хүртэл жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”⁸ гэж заасан. Словени улс мөнгө угаах үйлдлийг эрүүжүүлэхдээ санаатай болон болгоомжгүй гэм буруугийн хэлбэрийн аль алийг нь зохицуулжээ.

Словени улсын Эрүүгийн хуулийн 221(1)-т “**Нуун далдлах**” гэмт хэргийг хуульчилсан. **Эд хөрөнгийг хууль бусаар олж авсан** гэдгийг мэдсээр байж худалдан авсан, барьцаанд авсан, эсхүл бусад хэлбэрээр олж авсан, нуун далдалсан, захиран зарцуулсан бол 2 хүртэл жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгэхээр⁹ заасан. Харин 221(2)-т болгоомжгүй

¹ Чингэлтэй дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 12 сарын 02-ны өдрийн Дугаар 2019/ШЦТ/918 тогтоол. <https://shuukh.mn/>

² Basel AML Index. <https://index.baselgovernance.org/ranking>

³ New Zealand, Crimes Act (1961), Article 243(2)

<https://www.legislation.govt.nz/act/public/1961/0043/latest/DLM330289.html> (“New Zealand Crimes Act”)

⁴ New Zealand, Crimes Act, Article 243(3).

⁵ New Zealand Crimes Act, Article 246.

⁶ Basel AML Index. <https://index.baselgovernance.org/ranking>

⁷ Slovenia, Penal Code (2012), Article 252(1). <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/si/si046en.pdf> (“Slovenia Penal Code”)

⁸ Slovenia Penal Code, Article 252(5).

⁹ Slovenia Penal Code, Article 221(1).

гэм буруугийн хэлбэрийг тогтоож, мэдэх ёстой эсхүл мэдэх боломжтой байсан бол торгууль ногдуулах эсхүл нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэхээр¹ зохицуулсан.

4.1.3 Нидерланд

Нидерланд улс Базел ЭйЭмЭл Индексээр 105-р байранд 4.06 оноотой бичигдэж, бага эрсдэлтэй гэж үнэлэгдсэн.² 2014 оны Эрүүгийн хууль (*Penal Code*)-ийн 420bis-ийн 1 дэх хэсэгт “Барааг³ гэмт хэргийн улмаас шууд буюу шууд бусаар олсон гэдгийг **мэдсээр байж** барааны жинхэнэ мөн чанар, гарал үүсэл, байршил, шилжүүлэлтийг нуун далдалсан эсхүл барааг авах эрхтэй этгээдийг нуун далдалсан эсхүл барааг өөрийн эзэмшилд авсан”, “Гэмт хэргийн улмаас шууд буюу шууд бусаар олсон бараа гэдгийг **мэдсээр байж** барааг өөрийн эзэмшилд авсан, шилжүүлсэн, хувиргасан, ашигласан бол” 4 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэх эсхүл тавдугаар зэрэглэлийн торгууль ногдуулна⁴ гэж заасан. Харин 420quater-ийн 1 дэх хэсэгт “Барааг гэмт хэргийн улмаас шууд буюу шууд бусаар олсон гэдгийг **үндэслэлтэйгээр сэжиглэх ёстой** боловч барааны жинхэнэ мөн чанар, гарал үүсэл, байршил, шилжүүлэлтийг нуун далдалсан эсхүл барааг авах эрхтэй этгээдийг нуун далдалсан эсхүл барааг өөрийн эзэмшилд авсан”, “Гэмт хэргийн улмаас шууд буюу шууд бусаар олсон бараа гэдгийг **үндэслэлтэйгээр сэжиглэх ёстой** боловч барааг өөрийн эзэмшилд авсан, шилжүүлсэн, хувиргасан, ашигласан бол 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”⁵ гэж заасан. Мөнгө угаах гэмт хэргийн субьектив талаар санаатай гэм буруугийн хэлбэрээс гадна хайхрамжгүй хандах гэм буруугийн хэлбэрийг тогтоосон байна.

4.2. Өндөр эрсдэлтэй улсууд

4.2.1 Камбож

Камбож улс Базел ЭйЭмЭл Индексээр 7.36 оноотойгоор, мөнгө угаах хамгийн өндөр эрсдэлтэй 7 дахь улсаар үнэлэгдсэн.⁶ Эрүүгийн хуулийн 404 дүгээр зүйлд “Мөнгө угаах гэж хөнгөн эсхүл хүнд гэмт хэргийн шууд буюу шууд бус ашгийг нуун далдлах худал үндэслэл бүрдүүлэх аливаа аргыг хэлнэ”⁷ гэж заасан. Тус хуулийн 406 дугаар зүйлд зааснаар мөнгө угаасан бол хоёроос таван жил хүртэл жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгэх эсхүл 4,000,000 рилсээс мөнгө угаах гэмт хэргийн объект болсон мөнгөн хөрөнгө, хөрөнгө, эд хөрөнгийн үнэ цэнэтэй тэнцэхүйц хэмжээний торгууль ногдуулна⁸ гэж заасан. Ингэснээр Камбож улс мөнгө угаах гэмт хэргийг зөвхөн санаатай гэм буруугийн хэлбэрээр үйлдэгдэхээр заасан байна. Түүнчлэн Камбож улсын Эрүүгийн хуулийн 399 дүгээр зүйлд “**Хулгайлагдсан барааг хүлээн авах**” гэмт хэргийг хуульчилж, гэмт хэргийн улмаас олсон объектыг мэдсээр байж нуун далдлах, эзэмших, шилжүүлэх үйлдлийг⁹ мөнгө угаах гэмт хэргээс тусад нь эрүүжүүлсэн байна.

4.2.2 Вьетнам

Вьетнам улс Базел ЭйЭмЭл Индексээр 7.04 оноотойгоор, мөнгө угаах хамгийн өндөр эрсдэлтэй 10 дахь улсаар үнэлэгдсэн.¹⁰ Тус улсын Эрүүгийн хуулийн 324(1)(а)-д “өөрийн үйлдсэн эсхүл өөр этгээдийн үйлдсэн гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгө эсхүл хөрөнгийг **мэдсээр байж** тэдгээрийн хууль бус эх үүсвэрийг нуун далдлахын тулд санхүүгийн гүйлгээ, банкны гүйлгээ буюу бусад гүйлгээнд шууд эсхүл шууд бусаар оролцсон”, 324(1)(b)-д “өөрийн эсхүл бусдын үйлдсэн гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгө эсхүл хөрөнгийг **мэдсээр байж** ашиглан аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлсэн, эсхүл бусад үйл ажиллагаа явуулсан бол”, 324(1)(c)-д “өөрийн болон бусдын үйлдсэн гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгө эсхүл хөрөнгийг **мэдсээр байж**, түүний жинхэнэ эх үүсвэр, мөн чанар, байршил, шилжүүлэлт, эсхүл өмчлөлийн талаарх мэдээллийг нуун далдалсан, эсхүл мэдээллийг

¹ Slovenia Penal Code, Article 221(2).

² Basel AML Index. <https://index.baselgovernance.org/ranking>

³ Netherland, Penal Code, Section 420bis (2).

⁴ Netherland, Penal Code, Section 420bis (1).

⁵ Netherland, Penal Code, Section 420quater (1).

⁶ Basel AML Index. <https://index.baselgovernance.org/ranking>

⁷ Cambodia, Criminal Law (2016), Article 404.

<https://data.opendevelopmentcambodia.net/en/dataset/criminal-code/resource/ad9216bf-530f-4576-bd22-0d3e2f457211> (“Cambodia Criminal Law”)

⁸ Cambodia Criminal Law, Article 406.

⁹ Cambodia Criminal Law, Article 399.

¹⁰ <https://index.baselgovernance.org/ranking>

баталгаажуулахад саад учруулсан бол” 1-ээс 5 жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгэхээр¹ заасан. Иймд Вьетнам улс мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талыг зөвхөн санаатай гэм буруугийг хэлбэрээр тогтоосон.

4.2.3 Турк

Турк улс Базел ЭйЭмЭл Индексээр 5.54 оноотойгоор, мөнгө угаах хамгийн эрсдэлтэй улсуудын 49 дэх улсаар үнэлэгдсэн.² Турк улсын Эрүүгийн хуулийн 282(1)-д “доод тал нь 1 жилийн хугацаагаар хорих ял ногдуулахаар заасан гэмт хэргийн улмаас олж авсан хөрөнгийг гадаад улс руу шилжүүлэх, эсхүл тухайн хөрөнгийг хууль ёсны дагуу олж авсан мэт сэтгэгдэл төрүүлж, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарах зорилгоор тухайн хөрөнгөтэй холбоотой аливаа үйлдэл хийсэн бол гурваас долоон жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэх...”³ гэж заасан. Тус хуулийн 282(2)-т “Өмнөх хэсэгт заасан гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцоогүй боловч тухайн хөрөнгийн үнэ цэний талаар ухамсарласаар байж худалдаж авсан, хүлээж авсан, хадгалсан эсхүл ашигласан бол хоёроос таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”⁴ гэж заасан. Турк улсын Эрүүгийн хуульд зааснаар тус хуульд тодорхой заасан тохиолдолд болгоомжгүй үйлдэлд хариуцлага хүлээлгэнэ.⁵ Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талыг зөвхөн санаатай гэм буруугийн хэлбэрээр тогтоосон.

Дээрх харьцуулалтаас дүгнэвэл: **А)** мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй амжилттай тэмцэж буй 3 улс гурвуулаа тус гэмт хэргийн субъектив талд санаатай ба **хайхрамжгүй хандах** гэм буруугийн хэлбэрийг аль алийг нь хуульчилсан байх бол мөнгө угаах эрсдэл өндөртэй 3 улсад бүгдэд нь мөнгө угаах гэмт хэрэг зөвхөн санаатай гэм буруугийн хэлбэрээр үйлдэгдэхээр тогтоосон байна. **Б)** Мөнгө угаах эрсдэл өндөр эсэхээс үл хамааран харьцуулсан ихэнх улс **хулгайлах** гэмт хэрэг болон бусад ахуйн шинжтэй⁶ гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хүлээн авсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргээс ялган хуульчилсан.

V. Дүгнэлт, санал

Нарийн зохион байгуулалт бүхий мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талыг тогтооход хүндрэлтэй байдаг тул холбогдох олон улсын конвенцууд хайхрамжгүй хандах гэм буруугийн хэлбэрийг тогтоож болохоор зохицуулсан. Харин Монгол улс мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив талаар зөвхөн санаатай гэм буруугийн хэлбэрийг хуульчилсан. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулиар банк, банк бус санхүүгийн байгууллага зэрэг олон субъект хуульд заасан гүйлгээтэй холбоотойгоор мэдээлэх үүрэг хүлээсэн. Мөн орлогын хууль бус эх үүсвэрийг мэдэх боломжтой байсан ч мэдээгүй этгээдүүд эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй байна. Базел ЭйЭмЭл Индексээр бага эрсдэлтэй гэж үнэлэгдсэн 3 улс бүгд тус гэмт хэргийн субъектив талд **хайхрамжгүй хандахыг** хуульчилсан байна. Харин их эрсдэлтэйд тооцогдсон 3 улс гурвуулаа зөвхөн гэм буруугийн санаатай хэлбэрийг хуульчилсан. Эрсдэлийн үнэлгээнээс үл шалтгаалан харьцуулсан ихэнх улс **хулгайлах** болон бусад аж ахуйн шинжтэй гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хүлээн авсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргээс ялган хуульчилжээ.

Иймд дараах саналыг дэвшүүлж байна:

- ЭХ-ийн 18.6 дугаар зүйлд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийг хайхрамжгүй хандах гэм буруугийн хэлбэрээр үйлдэж болохоор хуульчлах; ингэхдээ санаатай гэм буруугийн хэлбэрээс тусдаа хэсэгт “гэм хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдэх ёстой, эсхүл мэдэх боломжтой байсан боловч мэдэлгүй ...” гэж хуульчлах;
- Хайхрамжгүй хандаж мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдвэл санаатай үйлдэхээс ялгамжтайгаар ялын хэмжээг тогтоох;
- Хулгайлах гэмт хэрэг болон бусад ахуйн шинжтэй гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хүлээн авсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргээс ялган хуульчлах

¹ Vietnam, Criminal Code (1999), Article 324(1).

² Basel AML Index. <https://index.baselgovernance.org/ranking>

³ Turkey, Penal Code (2004), Article 282(1). (“Turkey Penal Code”)

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)011-e)

⁴ Turkey Penal Code Turkey, Article 282(2).

⁵ Turkey Penal Code (2004), Article 22(1).

⁶ Хулгайлах; дээрэмдэх; залилах; хөрөнгө завших; алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших; мал хулгайлах.

VI. Эх сурвалж

Эрх зүйн эх сурвалж

- Эрүүгийн хууль (2015). <https://legalinfo.mn/mn/detail/11634>
- Эрүүгийн хууль (2002). <https://legalinfo.mn/mn/detail/12172>
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2013). <https://legalinfo.mn/mn/detail/9242>
- United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988). https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
- Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988). <https://digitallibrary.un.org/record/266894>
- Financial Action Task Force on Money Laundering, Report 1996, Annex, Recommendation No.3. <https://cfatf-gafic.org/documents/fatf-40r/368-fatf-recommendation-3-money-laundering-offence>
- United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto (2000). <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>
- Council of Europe, Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime (1990). <https://rm.coe.int/168007bd23>
- New Zealand, Crimes Act (1961). <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1961/0043/latest/DLM330289.html>
- Slovenia, Penal Code (2012). <https://wipo.lex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/si/si046en.pdf>
- Netherlands, Penal Code. <https://index.baselgovernance.org/ranking>
- Cambodia, Criminal Law (2016). <https://data.opendevelopmentcambodia.net/en/dataset/criminal-code/resource/ad9216bf-530f-4576-bd22-0d3e2f457211>
- Vietnam, Criminal Code (1999). <https://index.baselgovernance.org/ranking>
- Turkey, Penal Code (2004). [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)011-e)

Ном, өгүүлэл

- Hanafi, The Dynamic Aspects of Criminal Act and Criminal Liability in Money Laundering Practices, Jurnal Hukum No. 4, Vol. 17. <https://journal.uin.ac.id/index.php/IUSTUM/article/view/3934>
- Chat Le Nguyen, Criminalisation of Money Laundering in the International Anti-Money Laundering Regime and its Adoption by Vietnam, Australian Journal of Asian Law, 2013, Vol 14 No 1. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2296727
- Hernán Blanco (2014) Looking past Contrived Ignorance: Assessing the Value of the Willful Blindness Doctrine to Prove Individual Knowledge of Money Laundering within Banks. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2408998
- Judith Bovensiepen & Mathijs Pelkmans (2020) Dynamics of Willful Blindness: An Introduction, Critique of Anthropology Vol. 40(4). <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0308275X20959432>
- Kenneth W. Simons, The Willful Blindness Doctrine: Justifiable in Principle, Problematic in Practice, Legal Studies Research Paper Series No. 2021-02. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3760081
- Kirk W. Munroe (1996) "Surviving the Solution: The Extraterritorial Reach of the United States", Dickinson Journal International Law, Vol. 14, No. 3. <https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1386&context=psilr>
- Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, 2013 он.
- Т. Золбоо, Эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий анги: Гэмт хэргийн бүтээц, УБ., 2018 он.
- Э. Мөнхболд (2020) Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал (Бакалаврын ажил), 18 дахь тал. <https://legaldatal.mn/b/883>
- Гантулга, Б. Энхболд, Эрүүгийн Эрх зүй Тусгай Анги (Сурах бичиг), УБ., 2020 он.

Цахим эх сурвалж

- Basel AML Index. <https://index.baselgovernance.org/ranking>

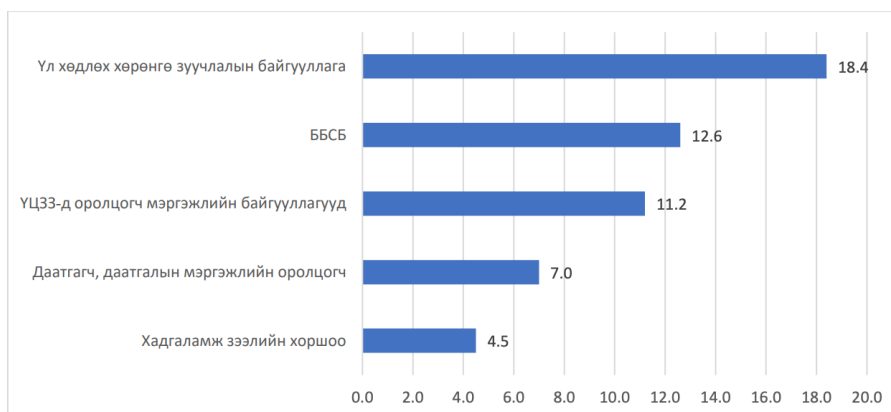
БАНК БУС САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГА ДАХЬ МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХАД КОМПЛАЕНСЫН НӨЛӨӨ

Б.Марал, Т.Дүүрэнзаяа

/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/

Оршил: Монгол Улсыг 2019 оны 10 дугаар сард ФАТФ-аас мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (МУТСТ) стратегийн дутагдалтай улс орнуудын жагсаалт буюу саарал жагсаалтад орсонтой холбогдуулан 2020 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрөөс Европын Холбооны өндөр эрсдэлтэй гуравдагч улс орнуудын жагсаалтад оруулсан бөгөөд 2021 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр уг жагсаалтаас хассан билээ. Манай улсын хувьд дахин саарал жагсаалт болон Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгийн өргөтгөсөн хяналтад орохгүй байхын тулд Харилцан үнэлгээний үр дүнг сайжруулахад онцгой ач холбогдол өгч, ФАТФ-ын зөвлөмж, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх талаар гаргасан олон улсын стандартыг дагаж мөрдөх, дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх шаардлагатай тулгарч байна. Санхүүгийн Зохицуулах Хороо (СЗХ)-оос 2019 онд Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасан Мэдэгдэх үүрэг бүхий этгээдүүдэд мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээг хийсэн ба уг үнэлгээгээр Банк бус санхүүгийн байгууллага (ББСБ)-ын салбарын төрөлхийн эрсдэл нь “өндөр”, мөн салбарын эрсдэлийн өнөөгийн түвшин нь 12.6 буюу өндөр эрсдэлтэй салбараар үнэлэгдсэн.

Хүснэгт 1.1 “ББС-ийн МУТС-д салбарын эрсдэлийн үнэлгээ”

Эх сурвалж: (СЗХ, 2019)

Судалгааны зорилго: ББСБ дахь МУТСТ үйл ажиллагаа, түүний эрсдэлийг бууруулах шаардлага, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд комплаенсын тогтолцоог ашиглах боломж, түүний нөлөө, сайжруулах арга замыг тодорхойлоход оршино.

Үндсэн хэсэг

I. Монгол улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орсон шалтгаан болон ФАТФ-аас өгсөн зөвлөмж, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ

Манай улс 2004 оны 06 дугаар сард ФАТФ-ын Ази, Номхон далайн бүс (APG)¹-ийн гишүүн, 2012 оны 05 дугаар сард Евроазийн бүс (EAG)-ийн ажиглагчийн статустай улс болжээ. 2011 оны 06 дугаар сард МУ ФАТФ-ын “Саарал жагсаалт”-д орж байсан бөгөөд түүний гол шалтгаан нь холбогдох хууль, эрх зүйн зохицуулалтын орчин хангалтгүй үнэлгээ авсантай холбоотой байсан. 2017 онд APG-ын МУ-д ирж хийсэн харилцан үнэлгээний тайлан (MER)²-р Монгол Улс 11 үзүүлэлтийн хоёроос бусдад нь хамгийн бага үнэлгээ

¹ APG-ФАТФ-ын Ази, Номхон далайн бүс

² MER-ФАТФ-ын харилцан үнэлгээний тайлан

авсан.¹(Тайлангийн үзүүлэлтийг Зураг 2-т хавсаргаав) Үүнээс үүдэн 2019 оны 10 дугаар сард МУ дахин саарал жагсаалтад орсон.

Монгол Улсын 2017 оны MER үр ашгийн үнэлгээний үзүүлэлт

Effectiveness												
Report Date	Report Date	IO1	IO2	IO3	IO4	IO5	IO6	IO7	IO8	IO9	IO10	IO11
MER	17-Sep	LE	ME	LE	LE	LE	LE	LE	ME	LE	LE	LE
FUR	19-Oct	LE	ME	LE	LE	LE	LE	LE	ME	LE	LE	LE
HE	Маш өндөр үр дүнтэй (High level of effectiveness)-Шууд хэрэгжилт бүрэн дүүрэн хэрэгжиж байгаа Сайжруулах зүйл бага зэрэг байж болно.											
SE	Өндөр үр дүнтэй (Substantial level of effectiveness)-Шууд хэрэгжилт ихэнх тохиолдолд хэрэгжиж байгаа Сайжруулах зүйл байгаа.											
ME	Дунд зэргийн үр дүнтэй (Moderate level of effectiveness)-Шууд хэрэгжилт зарим тохиолдолд хэрэгжиж байгаа Их хэмжээний сайжруулах зүйл байгаа.											
LE	Бага зэргийн үр дүнтэй (Low level of effectiveness)-Шууд хэрэгжилт огт хэрэгжээгүй буюу маш бага тохиолдолд хэрэгжиж байгаа Үндсээр нь сайжруулах хэрэгтэй.											

Эх сурвалж: Мөнгө, санхүү, баялаг сэтгүүл, 2019

Тайлбар: IO7-Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх

МУ саарал жагсаалтад орсонтой холбогдуулан ФАТФ-аас доорх чиглэлээр манай улсыг залруулга хийх шаардлагатай гэж тусгасан байдаг. Үүний заримаас дурдвал,

- Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хяналт тавих эрх бүхий байгууллагаас мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлж, эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр хүлээсэн үүргээ зөрчсөн, иргэн, хуулийн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх, уг хариуцлага нь гаргасан зөрчилтэй нийцсэн, **дахин үйлдэгдэхээс сэргийлсэн** шинжтэй байх
- Эрсдэлд суурилсан үйл ажиллагааны хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн олон төрлөөр мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулж, шүүхээр шийдвэрлүүлэх

Олон улсад ФАТФ-аас гаргасан зөвлөмжийг олон улсын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стандарт гэж хүлээн зөвшөөрдөг бөгөөд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд улс орны хэрэгжүүлэх шаардлагатай иж бүрэн, цогц арга хэмжээний ерөнхий хүрээг тодорхойлдог. Энэхүү зөвлөмжид:

- “Улс орнууд нь хууль, тогтоомж, бусад арга хэмжээний өөрчлөлт зэрэг тухайн улсын МУТСТ тогтолцоонд гарсан өөрчлөлтийн талаар мэдээлэх; МУТСТ нөөцийг эрх бүхий байгууллагаас хуваарилах, эрэмбэлэхэд ашиглах; эрсдэлийн үнэлгээ хийх санхүүгийн байгууллага болон СББМУУ-ийг мэдээллээр хангахын тулд өөрсдийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлээ байнга тодорхойлох, үнэлэх чиглэлээр арга хэмжээ авах шаардлагатай байна. Улс орнууд эрсдэлийн үнэлгээг байнга шинэчилж, үр дүнгийн талаар холбогдох бүх эрх бүхий байгууллага, өөрийгөө зохицуулах байгууллага санхүүгийн байгууллага болон **СББМУУ-ийг холбогдох мэдээллээр хангах механизмтай байх ёстой**” хэмээн тусгасан бөгөөд энэ нь улс орнуудын хүлээх үүрэг хариуцлага байна.

II. ББСБ дахь комплаенсын хэрэгцээ шаардлага, чиг үүрэг болон түүний бусад хяналтын тогтолцооноос ялгарах онцлог

2.1 Монгол Улсын ББСБ-ын мэдээлэл

ББСБ-ын салбарт 2022 оны эцсийн байдлаар нийт 513 ББСБ үйл ажиллагаагаа 10 тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд эрхэлж байна. Нийт ББСБ-уудын 93.0% нь буюу 477 ББСБ зээлийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа ба үүнээс 59.8% нь буюу 307 ББСБ уг чиглэлээр дагнан эрхэлж байна. Харин гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа 140 ББСБ байгаа нь нийт ББСБ-уудын 27.3 хувийг, гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагаа

¹ https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/MB_sanhuu17-4-108-91-101.pdf

дагнан эрхэлж байгаа 36 ББСБ нийт ББСБ-уудын 7.0 хувийг бүрдүүлж байна. ББСБ-ын нийт хөрөнгө өмнөх оны мөн үеэс 30.1 хувиар буюу 817.0 тэрбум төгрөгөөр өсөж 3.5 их наяд төгрөгт хүрсэн байна. Активын өсөлтийн 87.0 хувийг цэвэр зээлийн өсөлт, пассивын өсөлтийн 52.0 хувийг өр төлбөрийн өсөлт, 48.0 хувийг өөрийн хөрөнгийн өсөлт бүрдүүлсэн байх бөгөөд санхүүгийн зах зээлд нөлөө бүхий салбар болох нь харагдаж байна.¹

Хүснэгт 2.1 ББСБ-ын активын хэмжээ

Интервал	Нийт		Эзлэх хувь		Дархан, Эрдэнэт		Бусад аймаг, сумд		ЗГВА	
	Актив	ББСБ тоо	Актив	ББСБ тоо	Актив	ББСБ тоо	Актив	ББСБ тоо	Актив	ББСБ тоо
5.0 тэрбумаас дээш	2,136.8	98	71.9%	18.5%	10.0	1	-	-	-	-
2.5-5.0 тэрбум	450.2	139	15.1%	26.3%	6.3	2	5.0	1	-	-
1.9-2.5 тэрбум	210.4	98	7.1%	18.5%	-	-	2.2	1	-	-
1.4-1.9 тэрбум	114.4	71	3.8%	13.4%	4.9	3	6.4	4	1.9	1
0.6-1.4 тэрбум	36.9	34	1.2%	6.4%	4.6	5	9.0	10	3.9	4
0.6 тэрбум хүртэлх	24.1	89	0.8%	16.8%	1.3	3	13.4	54	9.5	32
НИЙТ	2,972.8	529	100.0%	100.0%	27.1	14	36.0	70	15.3	37

Эх сурвалж: СЗХ, 2022 оны тайлан

2.3 Комплаенс, түүнийг бусад хяналтын механизм болон дотоод аудитаас ялгах нь

СЗХ-оос Комплаенсыг “компанийн засаглалын нэгэн хэсэг бөгөөд тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллагад хууль тогтоомж, журам, зааварт нийцүүлж үйл ажиллагаа явуулах чадамж” хэмээн тодорхойлсон байна. (СЗХ, 2019)

Комплаенсын үйл ажиллагаа нь дараах 2 түвшинд явагдана. Үүнд:

- Тухайн байгууллагын мөрдөж ажиллах ёстой хууль тогтоомжууд, зохицуулагч байгууллагаас тавьсан шаардлага, мөрдөх ёстой хэм хэмжээг сахиулах /regulatory compliance/
- Хууль эрх зүйн орчны хүрээнд тухайн байгууллагын дотооддоо баталсан дүрэм журмуудыг сахиулах /Internal compliance/ (2018)

Харин комплаенс нь компанийн бусад хяналтын тогтолцоотой харьцуулахад дараах байдалтай байна:

	Дотоод хяналт	Комплаенс	Дотоод аудит
Үндсэн ялгаа	Байгууллагын зорилтыг биелүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагаанд тусгагдан, байгууллагын бүх ажилтнууд мөрдөн, биелүүлэх цогц арга хэмжээ	Бодлого, төлөвлөгөө, дагаж мөрдөх стандарт, аргачлал болон хууль тогтоомж, дүрэм журмын хэрэгжилтийг хангуулах тухайн байгууллагын хяналтын тогтолцоо	Байгууллагын ҮА-г сайжруулах, түүний үнэ цэнийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хараат бус, бодитой, баталгаа өгөх, зөвлөх үйл ажиллагаа
Цаг хугацаа ны ялгаа	Удирдлага болон ажилтан өөрийн хариуцсан чиг үүргээ гүйцэтгэж байх одоо цагийн үйл явцад хяналт тавьдаг.	Эрсдэлийг удирдах үүрэг бүхий комплаенсын хяналт нь байгууллагын бүх шатанд үүсч болзошгүй эрсдэлийг тооцон уялдуулж, цаг хугацааны урьдчилсан төлөвт ажилладаг.	Байгууллагад алдаа дутагдал, зөрчил гарсны дараагаар аудит хийгдэж, дотоод хяналтын аль процесст алдаа гарсныг илрүүлж, залруулах талаар зөвлөмж хүргүүлдэг.

¹ http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2023/02/15/kroowhg25f2tltp/negtgel%202022Q4_site.pdf

2.3 ББСБ-ын комплаенсын онцлог

ББСБ нь ихэнх оронд санхүүгийн эх үүсвэр багатай банкны зээлийн нөхцөлийг хангах чадваргүй иргэдэд зээл болон бусад санхүүгийн хэрэгслүүдийн санал болгох замаар үйл ажиллагаагаа явуулдаг бөгөөд хурдацтай өөрчлөгдөж буй санхүүгийн зах зээлд үүнээс үүдсэн тодорхой зохицуулалтуудыг уялдуулан хэрэглэх шаардлага тулгарч байна. Олон улсын жишгээс харахад ББСБ-д комплаенсын тогтолцоог нэвтрүүлснээр хуулийн нийцлийг хангахаас гадна үйлчлүүлэгчийн ББСБ-д итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, хөгжилд хяналт тавих, анхаарал хандуулах шаардлагатай нөхцөл байдлыг илрүүлэх зэрэг давуу талтай.

ББСБ-д комплаенсын тогтолцоог нэвтрүүлснээр зах зээлд I-SIP буюу дараах дөрвөн гол түлхүүр байдлаар зохицуулалтыг хангадаг:

- Хамааруулах(inclusion): Хэрэглэгчийн хандалт, ашиглалт, үйлчилгээний чанарт нөлөөлөх
- Тогтвортой байдал(stability): Салбарын аюулгүй, найдвартай байдлыг хангах
- Бүрэн бүтэн байдал(integrity): Санхүүгийн зах зээлийг гэмт хэргийн шинжтэй аливаа үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэх
- Хамгаалалт(protection): Оролцогч талуудын эрх ашгийг хамгаалах¹

Дээр дурдсанчлан ББСБ-ын нийт актив нь хурдацтай өсч байх бөгөөд манай улсын зах зээлд нөлөө бүхий салбарын нэгт тооцогдож байна. Гэвч СЗХ-оос 2019 онд хийсэн мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээний тайланд ББСБ нь эрсдэлийн түвшин өндөр байгаа салбараар нэрлэгдсэн. Энэ нь макро эдийн засгийн гол үзүүлэлтүүдэд ихээхэн нөлөө үзүүлэхийн зэрэгцээ далд эдийн засаг, татвараас зайлсхийх гэмт хэргийн түвшинг нэмэгдүүлэх зэргээс гадна тухайн байгууллагын хувьд нэр хүндээ алдагдах, ашигт ажиллагааны түвшин буурах, торгууль төлөх цаашлаад бизнесийн тусгай зөвшөөрлөө хүчингүй болгуулах хүртэл олон төрлийн эрсдэл үүсэх боломжтой. Харин ББСБ-д комплаенсын тогтолцоог нэвтрүүлснээр холбогдох хууль тогтоомж, журам, зааварт нийцүүлж үйл ажиллагаа явуулахад дэмжлэг үзүүлэх, үүнд хяналт тавих үүргийг гүйцэтгэх, ингэснээр учирч болох аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

III. ББСБ-ын салбар дах МУТСТ үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт

3.1. ББСБ-уудын МУТСТ чиглэлээр үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгож буй бодлого, хууль тогтоомжууд

Манай улсын хувьд ФАТФ-ын Зөвлөмж 1, 2-т заасны дагуу мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх Үндэсний эрсдэлийг үнэлж, түүний үр дүнд суурилан үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх “МУТСТ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР”-г 2022 онд баталсан. Уг хөтөлбөрийн хүрээнд 2022-2030 онд нийт 8 зорилт дэвшүүлэн ажиллаж байна. Энэхүү 8 зорилтоос зорилт 4,5,8 болох “МУТСТ эрсдэлд суурилсан бодлого арга хэмжээг хэрэгжүүлэх”, “МҮЭ-ийн эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх” “МУТСТ урьдчилан сэргийлэх зохистой бүтэц, зохион байгуулалт, чадавхыг бэхжүүлэх” нь МУТСТ чиг үүргийг хэрэгжүүлэх буюу комплаенсын ажилтантай болох, тэдгээрийг чадавхжуулахтай холбогдсон байна.

МУ-д МУТСТ зорилгын хүрээнд дараах хууль тогтоомж үйлчилж байна. Тухайлбал,

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2013
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх, терроризмтой тэмцэх тухай хууль, 2019
- Эрүүгийн хууль, 2015
- Зөрчлийн тухай хууль, 2017
- Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2005
- Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хууль, 2002

¹<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/342551553198974502-0130022019/original/NFISession19NBFISup.pdf>

- Бусад
- МУТСТ зорилгын хүрээнд дараах журмууд үйлчилж байна. Үүнд:
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх журам;
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх, санхүүгийн зорилтот хориг арга хэмжээ авах үйл ажиллагааны журам;
- Банкнаас бусад санхүүгийн болон санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрөлтэйгөөр эрхлэх тохиромжтой этгээдийг тодорхойлох журам;
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр банкнаас бусад мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалт хийх журам;
- Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны зохицуулалтын журам;
- Банк бус санхүүгийн гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагааг зохицуулах, түүнд хяналт тавих журам;
- Бусад

3.2. Дээрх хууль тогтоомжид комплаенсын ажилтан, түүний чиг үүргийн зохицуулалт

Дээрх хууль тогтоомжуудад комплаенсын ажилтан, түүний чиг үүргийг хэрхэн тодорхойлж, зохицуулсан талаар судлахад:

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 14.1-д Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд нь түүний төлөөлөн удирдах зөвлөл, эсхүл түүнтэй адилтгах удирдлагаас баталсан мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд чиглэсэн дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын **хөтөлбөртэй байна** гэж заажээ. Мөн хуулийн 14.6-д Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд нь төлөөлөн удирдах зөвлөл, түүний дэргэдэх хороо, эсхүл бие даасан дотоод хяналтын нэгжээр дамжуулан дотоод хяналтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд байнгын хяналт тавьж, үр дүнг тооцон ажиллахаар заасан байна.
- “МУТСТ урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны журам”-д “Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, энэ журам болон Монголбанк, Санхүүгийн мэдээллийн алба, Санхүүгийн зохицуулах хороо болон хяналт шалгалтын чиг үүрэгтэй бусад эрх бүхий байгууллагаас баталсан журам, заавар, удирдамжтай нийцүүлэн, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд чиглэсэн **дотоод хяналтын хөтөлбөр** баталж хэрэгжүүлнэ.”
- Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн төлөөлөн удирдах зөвлөл болон түүний дэргэдэх хороо, эсхүл бие даасан дотоод хяналтын нэгжээр дамжуулан дотоод хяналтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд **байнгын хяналт тавьж** ажиллах бөгөөд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн түвшинтэй уялдуулан шинэчилж байна.
- “ББСБ-ын үйл ажиллагааны журам”-д ББСБ-ын Тусгай зөвшөөрлийн өргөдөлд хавсаргах баримт бичгийн жагсаалтад “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн дагуу хяналт тавих ажилтныг томилсон шийдвэр” -ийг хавсаргахаар зохицуулжээ.
- 2019 онд СЗХ-оос “**Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудын комплаенсын ажилтнуудад зориулсан гарын авлага**”-ыг гаргасан байгаа бөгөөд үүнд ББСБ-ын комплаенсын ажилтны тухай, түүний чиг үүрэг, тавигдах шаардлагын талаар дэлгэрэнгүй тусгасан байна. Тухайлбал,

Комплаенсын үйл ажиллагааг албажуулах, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор комплаенс хариуцсан нэгж эсвэл ажилтан томилно. Байгууллагын үйл ажиллагааны цар хүрээ, онцлог, нөөц бололцооноос хамааруулж комплаенсын нэгж байгуулах эсвэл ажилтан томилно. Ажилтан томилсон тохиолдолд өөр чиг үүрэг хариуцдаг ажилтанд ёс зүй, комплаенсын үйл ажиллагааг давхар хариуцуулах боломжтой.”

3.3. MNS ISO 37301:2022 “Комплаенс (нийцэл)-ийн менежментийн тогтолцооны МУ-ын стандарт

Уг стандарт нь удирдлагын түвшинд комплаенсын үйл ажиллагаатай холбоотой нөхцөл шаардлагуудыг сайжруулах болон комплаенсын чиг үүргийг биелүүлэх замаар байгууллагын ерөнхий удирдлагын тогтолцоог сайжруулах зорилготой боловсруулагдсан. Уг стандартад байгууллагын комплаенсын нэгж албаны тухай тусгахдаа: Удирдах ажилтан, дээд удирдлага болон комплаенсын ажилтны үүрэг хариуцлагыг тодорхойлжээ. Тухайлбал:

- Удирдах байгууллага нь комплаенсын тогтолцоог уг баримт бичигт заасан шаардлагын дагуу хэрэгжүүлэхийг баталгаажуулах, комплаенсийн тогтолцооны гүйцэтгэлийн тайлагналын үүргийг хуваарилж, дээд удирдлагыг комплаенсын зорилтод хүрч буйгаар нь хэмжиж, үйл ажиллагааг нь хянах үүргийг гүйцэтгэнэ.
- Дээд удирдлага нь комплаенсын менежментийн тогтолцоог бий болгох, хөгжүүлэх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх чиг үүргийг гүйцэтгэж, комплаенсын тогтолцооны гүйцэтгэлийн талаар цаг тухайд нь тайлагнах үр дүнтэй тогтолцоог бий болгохыг баталгаажуулан ажиллана.
- Комплаенсын ажилтан нь комплаенсын эрсдэлийн үнэлгээг баримтжуулах, гүйцэтгэлийг хянах, хэмжих, асуудал илрүүлэх болон тухийн асуудалд анхаарал хандуулах тогтолцоог бий болгох зэрэг чиг үүрэгтэй байна.

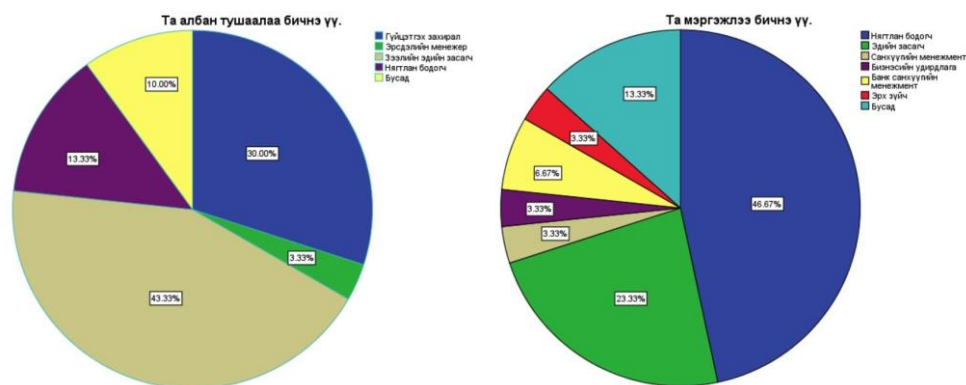
“ББСБ-ын үйл ажиллагааны журам”-д тусгаснаар ББСБ-ын тусгай зөвшөөрлийн өргөдөлд хавсаргах баримт бичгийн жагсаалтад комплаенсын ажилтныг томилсон шийдвэрийг хавсаргах шаардлага тавьдаг. Иймд, ББСБ нь комплаенсын ажилтанг заавал томилох үүрэг хүлээдэг байна. Гэвч дээрх хууль тогтоомж болон журмуудтай танилцахад МУТСТ чиглэлээр дотоодын хөтөлбөртэй байх, уг хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих субъектийг тодорхойлсон байх боловч энэхүү хөтөлбөрийг удирдан хэрэгжүүлэх комплаенсын ажилтны тухай тусгайлан, чиг үүргийг нь хууль болон журмаар тусгайлан зохицуулж өгөөгүй байна. Харин 2019 онд СЗХ-оос “Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудын комплаенсын ажилтнуудад зориулсан гарын авлага”-ыг гаргасан байгаа бөгөөд үүнд ББСБ-ын комплаенсын ажилтны чиг үүрэг, тавигдах шаардлагын талаар тусгасан. Гарын авлага нь заавал мөрдөгдөх албагүй, зөвлөмжийн шинжтэй байх тул ББСБ-уудын комплаенсын ажилтан, тэдний чиг үүрэг, хариуцлагын талаар хууль болон холбогдох журмаар тусгайлан зохицуулаагүй байгаа нь нэр томъёоны хувьд тодорхойгүй, мөн чиг үүрэг, хариуцлагынх нь талаар зохицуулалтгүй мэт ойлголт төрүүлж байгаа тул холбогдох хууль, журам, гарын авлагуудын агуулгыг нэгтгэх, жигдрүүлэх хэрэгцээ шаардлага тулгарч байна.

IV. ББСБ дахь МУТСТ-д комплаенсын өнөөгийн нөхцөл байдал

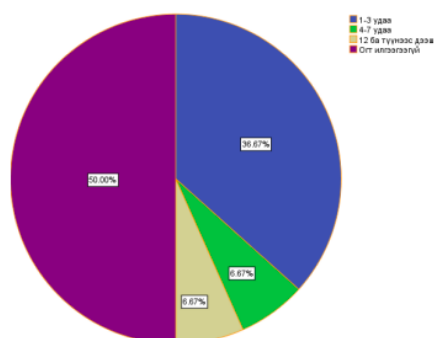
4.1 ББСБ-ын комплаенсын ажилтны судалгаа

Банк бус санхүүгийн байгууллагын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль, дүрэм, журмын хэрэгжилтийг сайжруулах зорилгоор 1.4 тэрбумаас 2.5 тэрбум хүртэлх активтай 30 ББСБ-ын комплейнсын асуудал хариуцсан ажилтнуудаас асуулгын аргаар авсан судалгааны үр дүнгээс харахад комплаенсын ажилтны чиг үүргийг ялгамжтай өөр өөр мэргэжилтэй ажилчид давхар эрхэлж байгаа нь харагдаж байна.

Хүснэгт 4.1 “ББСБ-д комплаенсын ажилтны мэргэжил, албан тушаал”

Хүснэгт 4.2 “МУТСТ тогтолцоонд сэжигтэй гүйлгээний тайланг илгээсэн давтамж”

Эх сурвалж: “ББСБ-ын үйл ажиллагаа, эрсдэлийн удирдлагыг сайжруулах нь” Б. Агиймаа, УБ хот, 2020 он

Судалгаанд оролцсон 30 ББСБ-ын комплейнсын ажилтнаас албан тушаалын судалгаа авахад гүйцэтгэх захирал 30%, зээлийн эдийн засагч-43.33%, эрсдэлийн менежер-3.33%, нягтлан бодогч-13.33%, бусад мэргэжил-10% албан тушаалаа ажиллаж байна. Үүнээс үзэхэд ББСБ-д комплейнсын ажилтанг дээрхи албан тушаалтай ажилтнууд давхар үүрэг гүйцэтгэдэг болох нь харагдаж байна. Комплейнсын асуудал хариуцсан мэргэшсэн ажилтан, орон тоо байхгүй байгаа нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, журмын хэрэгжилтийг хангалттай биелүүлж байгаа эсэх эргэлзээтэй байна. Судалгаанд хамрагдсан комплейнсын ажилтнуудыг мэргэжлээр авч үзвэл нягтлан бодогч-46.67%, эдийн засагч-23.33%, санхүүгийн менежмент-3.33%, бизнесийн удирдлага-3.33%, бусад мэргэжил-13.33%, эрх зүйч 3.33% байна. Мөн МУТСТ тогтолцоонд ББСБ сэжигтэй гүйлгээний тайланг 36.67% нь 1-3 удаа, 6.67% 4-7 удаа, 6.67% 12 ба түүнээс дээш илгээсэн, 50% нь огт илгээгээгүй гэсэн үзүүлэлтээс харахад сэжигтэй гүйлгээний давтамж болоод сэжигтэй гэх тохиолдол бага байгаа нь харагдаж байна.

Үүнээс харахад ББСБ-ын хувьд комплаенсын ажилтантай байх ерөнхий шаардлага тавигддаг боловч тухайн ажилтанд тавигдах шаардлага, хэрэгжүүлэх чиг үүрэг, хариуцлагыг тусгайлан зохицуулсан зохицуулалт байхгүй байна. Энэ тухай гарын авлагаар зохицуулагддаг тул ББСБ-ын хувьд комплейнсын асуудал хариуцсан мэргэшсэн ажилтан байхгүй, бусад өөр төрлийн мэргэжлийн ажилтнууд нь давхар гүйцэтгэх жишээ практикт байна. Мөн ББСБ-ын нийт актив нь харилцан адилгүй (Хүснэгт 2.1-т харуулсан) байх тул бага активтай, жижиг ББСБ-ын хувьд комплаенсын ажилтан томилж ажиллуулах боломжгүй нөхцөлд ямар чиг үүрэг гүйцэтгэдэг ажилтан комплаенсын ажилтны чиг үүргийг давхар гүйцэтгэх боломжтой эсэх нь тодорхойгүй нөхцөл байдалтай байгаа нь харагдаж байна. Үүнээс шалтгаалж ББСБ нь төрөлхийн эрсдэл өндөр салбар хэдий ч сэжигтэй гүйлгээний тайланг хангалттай илгээдэггүй, давтамж нь бага байх зэрэг асуудал үүсч байна.

V. Бусад улс оронд МУТС-д комплаенсын зохицуулалт

5.1 BSA AML индекс

2022 оны BSA AML¹ индексээр Финланд улс 2.88 оноотой хамгийн эрсдэлгүй, Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улс 8.30 оноотой хамгийн эрсдэл өндөртэй улсаар нэрлэгджээ. Монгол улсын хувьд уг үнэлгээний дагуу Зүүн Азийн оронд ангилагдсан байх ба 5.86 оноотойгоор бусад улсуудтай харьцуулахад дундаж үзүүлэлттэй үнэлэгджээ. Тэгвэл тухайлсан орнуудын МУТС-тэй холбогдох хуулиудад комплаенс хэрхэн зохицуулагдсныг дор авч үзлээ.

4.2 Финланд Улсын МУТСТ хуулин дахь комплаенсын зохицуулалт

Финланд улсын хувьд “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-иар уг асуудлыг зохицуулж байна. Тус хуульд нийцлийн мэргэжилтэн гэх ойлголт тусдаа байхгүй байх хэдий ч хэрэгжүүлэх чиг үүргийг бусад тодорхой субъектүүдэд хуваарилсан байгаа нь харагдаж байна.

- Хэрэглэгчийг магадлан шинжлэх (Customer due diligence) үүргийг үүрэг хүлээсэн этгээдийн өмнөөс 1-р бүлгийн 2-р хэсгийн 1-д дурдсан байгууллага эсвэл түүнтэй адилтгах эрх бүхий этгээд эсвэл үйл ажиллагааг хангах этгээд нь хэрэглэгчийн магадлан шинжлэхэд хамаарах болон ЕЕА-ийн өөр гишүүн улсад (гуравдагч этгээд) бүртгүүлсэн этгээд нь энэ хуульд заасантай дүйцэхүйц шалгалтыг хийж **нийцлийг хангах замаар ажиллана**.
- Үүрэг хүлээсэн этгээд нь энэ хууль болон холбогдуулан гаргасан бусад журмуудын нийцлийг хангах зорилгоор ажилчдаа сургалтад хамруулна².

4.3 Их Британи Улсын МУТСТ хуулин дахь комплаенсын зохицуулалт

МУТС-ын эрсдэлийн үнэлгээ Их Британи хувьд 2020 оны байдлаар 3.63 буюу харьцангуй бага байна. Тус улсын “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2009 оны 4-р дэд хэсэгт МУТС-тай тэмцэхэд холбогдох шаардлагуудын комплаенсын тухай заасан байна.”³ Тухайлвал: Тайлагнагч байгууллага нь МУТС-ын эсрэг хөтөлбөр болон нийцлийн мэргэжилтэн (compliance officer)-тэй байх ёстой бөгөөд:

- (1) Тайлагнагч байгууллага нь дараах зорилгоор дотоод журам, бодлого, хяналтыг багтаасан нийцлийн хөтөлбөрийг батлах бөгөөд хэрэгжилтийг хангаж ажиллана.
 - (а) мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийг илрүүлэх; болон
 - (б) мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг удирдаж, бууруулах.
- (2) Тайлагнагч байгууллага нь МУТС-тэй тэмцэх хөтөлбөрийг удирдан зохион байгуулах, хэрэгжилтийг хангах нийцлийн мэргэжилтэнг тухайлсан албан тушаалд томилно.
- (3) Тайлагнагч байгууллагад олон ажилтан байхгүй тохиолдолд МУТС-тэй тэмцэх нийцлийн мэргэжилтний чиг үүргийг хэрэгжүүлэх ажилтанг томилно.
- (4) МУТС-тэй тэмцэх нийцлийн мэргэжилтэн байгууллагын ахлах менежерт тайлангаа тайлагнана.
- (5) (2)-аас (4) дэд хэсгүүдийг үл харгалзан, хэрэв тайлагнагч байгууллага нь нөхөрлөл бол:
 - (а) Нөхөрлөл нь ажилтантай, ажилтангүй эсэхээс үл хамааран гишүүдийн аль нэгийг МУТС-тэй тэмцэх хөтөлбөрийг удирдан зохион байгуулах, хэрэгжилтийг хангах үүрэг бүхий этгээдээр томилж болно;

¹ Базелийн хорооноос ФАТФ, Дэлхийн банк, Дэлхийн Эдийн Засгийн Форум зэргийн мэдээлэлд үндэслэн МУТС-д улс орнуудын эрсдэлийн үнэлгээ

² <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2017/en20170444.pdf>

³ <https://sanctions scanner.com/blog/major-money-laundering-countries-251>

(б) Дээрх үүрэг бүхий нөхөрлөлийн гишүүн нь тайланг хүлээн авах зорилгоор томилогдсон өөр нөхөрлөлийн гишүүнд тайлагнах ёстой.

4.3 Япон улсын ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу гаргасан тайлан дахь комплаенсын үнэлгээ

ФАТФ-ын 40 зөвлөмжийн дагуу Япон улс 2022 оны хавар нэгдсэн тайланг гаргасан байх ба уг тайланд зөвлөмж тус бүрийн хувьд Япон улсын олон улсад MER-р үнэлэгдсэн байдал болон хариу арга хэмжээ зэргийг тусгайлан гаргажээ. ФАТФ-ын 18-р зөвлөмжид “Дотоод хяналт”-ын тухай тусгасан байх бөгөөд Япон улсын хувьд дээрх зөвлөмжийг хангаж ажиллаагүй үнэлгээ авсан. Тус зөвлөмжид:

Санхүүгийн байгууллагууд нь МУТС-тэй холбоотой дотоодод дагаж мөрдөх бодлого, журмыг боловсруулж, хяналтыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай, үүнд:

(а) урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нийцлийн хөтөлбөр, МУТС-ын бодлогын хэрэгжилтэд хяналт тавих ахлах нийцлийн ажилтан, шаардлагатай аудиттай байх. Ахлах нийцлийн ажилтан нь Санхүүгийн байгууллагын дээд удирдлагын түвшинд байх албагүй.

ФАТФ-ын зөвлөмжид тусгагдсан дотоод хяналтыг сайжруулах тогтолцооны хүрээнд болон бусад МУТСТ-д чиглэсэн хуулийг улс орон бүр өөрсдийн онцлогт нийцүүлэн баталсан байгаа нь харагдаж байна. Харин BSA-ын үнэлгээ өндөр байх орнуудын хувьд холбогдох хууль тогтоомж, болон журмынхаа хүрээнд комплаенсийн ажилтны чиг үүргийг тусгайлан зохицуулсан байхаас гадна компани бүр үүсгэн байгуулагдсан хэлбэр, актив зэрэг нөхцөл өөрсдийн байдалдаа тохируулан хэрэгжүүлж болохуйц ялгамжтай зохицуулалт тусгасан нь анхаарууштай байна.

Дүгнэлт, санал

Банк бус санхүүгийн байгууллага нь МУТСТ-д салбарын эрсдэлийн үнэлгээгээр эрсдэл өндөртэй салбараар үнэлэгдсэн бөгөөд МУТСТ үндэсний хөтөлбөрийн зорилго болон ФАТФ-ын зөвлөмж зэргийг үндэслэн МУТС гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангаж ажиллах хэрэгцээ бий болоод байна. Үүнд комплаенсын буюу нийцлийн ажилтны үүрэг оролцоо зайлшгүй шаардлагатай.

ББСБ нь тусгай зөвшөөрөл авахад МУТСТ комплаенсийн ажилтныг томилсон шийдвэр шаардагддаг. Гэвч одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль болон журмуудад дотоод хяналтын хөтөлбөртэй байх зохицуулалтуудыг тусгасан байх боловч энэхүү чиг үүргийг хэрэгжүүлэх комплаенсын ажилтан болон түүний чиг үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлсон нарийвчилсан зохицуулалт байхгүй. Үүнийг зөвхөн СЗХ-оос гаргасан гарын авлагад зөвлөмж байдлаар хүргэсэн байна. Үүнтэй холбоотойгоор ББСБ-ын бусад ажилтнууд комплаенсын ажилтны чиг үүргийг давхар гүйцэтгэдэг, цөөн ажилтантай ББСБ-ын хувьд аль албан тушаалтан нь комплаенсын чиг үүргийг гүйцэтгэх боломжтой, үүнд хэн хяналт тавих зэрэг тодорхойгүй нөхцөл байдал үүсч, цаашлаад МУТСТ үйл ажиллагааны эрсдэл өндөр байхад нөлөөлж байна.

Хууль тогтоомж болон гарын авлагад “комплаенс” буюу нийцэл гэх ойлголтыг нэгтгэн журамлаж зохицуулаагүй байх тул нэр томьёоны хувьд эргэлзээ төрүүлэхүйц байна. Энэхүү ойлголтыг “комплайнс”, “комплаенс”, “нийцэл” гэх мэтээр өөрөөр нэрлэж байгааг нэгдсэн нэг байдлаар тодорхойлох шаардлагатай. Цаашлаад үүнтэй холбоотой нэгдсэн ойлголт байхгүйгээс үүдэж байгууллагуудын хэмжээнд комплаенсын чиг үүрэг бусад хяналтын тогтолцоонууд тэр дундаа дотоод аудитын чиг үүргээс ялгагдаж чадахгүй байна.

ББСБ-уудын дийлэнх нь ХХК-ийн хэлбэртэй, цөөн ажилчидтайгаар зээлийн үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд үүнд нийцүүлэн комплаенсын мэргэжилтэн байгууллагын бүтэц зохион байгуулалтын аль хэсэгт ямар чиг үүрэгтэйгээр ажиллах талаар тодорхойлох хэрэгцээ тулгарч байна. Олон улсын жишгээс харахад заавал тусдаа комплаенсын салбар нэгжтэй байх шаардлаггүй харин хяналт тавих шаардлагатай чиглэл, үйл ажиллагаа тус бүрийн хүрээнд комплаенсын чиг үүргийг хэрэгжүүлэх субъекттэй байх ёстой.

ХК хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулж буй томоохон ББСБ-ууд нь СЗХ-оос гаргасан “Үнэт цаас гаргагчийн мэдээллийн ил тод байх журам”-ын дагуу компанийн засаглал,

комплаенсын тогтолцооны мэдээллээ ил тод байлгах ёстой боловч судалгааны явцад Инвескор, Лэнд мн зэрэг ББСБ-ын уг мэдээлэл нийтэд ил тод бус, олдоц хангалтгүй байсан ба энэ нь цаашид анхаарах шаардлагатай асуудал гэж дүгнэлээ.

Шинэ санал

ББСБ-д комплаенсын алба нэгж тусдаа байгуулах, комплаенсын ажилтан томилох эсвэл өөр ажил үүрэг эрхэлж буй этгээдэд комплайнсын ажилтны эрхлэх чиг үүргийг давхар гүйцэтгэх зэрэг асуудлыг тухайн ББСБ-ын **активын хөрөнгийн хэмжээнээс хамаарч** тогтоох боломжтой гэж үзлээ. Хэрэв активын хөрөнгийн хэмжээ өндөртөй эсвэл ХК хэлбэртэйгээр үйл ажиллагаа явуулж буй ББСБ байх тохиолдолд тусдаа комплаенсын алба нэгж байгуулах, харин активын хөрөнгийн хэмжээ бага ББСБ байх тохиолдолд комплаенсын нэг ажилтанг томилох эсвэл өөр тухайлсан мэргэжил, албан тушаалтай этгээдэд комплаенсын ажилтны чиг үүргийг давхар гүйцэтгэх үүргийг хүлээлгэх зэрэг асуудлыг тодорхойлсон журамтай болох нь зүйтэй. Үүний тулд СЗХ хороо болон бусад холбогдох байгууллагуудаас комплаенсын салбар нэгжтэй байх шаардлага бүхий ББСБ-ын активын хөрөнгийн доод хэмжээг зааж, тогтоох хэрэгтэй.

Харин Төлөөлөн удирдах зөвлөлтэй ХХК болон ХК-уудын хувьд комплаенсын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг ханган ажиллах ажилтан, нэгжийн бүтэц зохион байгуулалт нь байгууллагын түвшинд ТУЗ-ын хүсэл зоригоос хараат бус байдлаар хэрэгжих хэрэгжилтийг хангах нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна. Ингэхдээ ТУЗ-ын хараат бус гишүүнд буюу аудитын хороонд комплаенсын алба нэгж нь хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг тайлагнаж, үнэлүүлэх замаар чиг үүргээ хэрэгжүүлж болно.

Эх сурвалж:

Ном, сурах бичиг, гарын авлага:

- Комплайнсын гарын авлага, СЗХ
- Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудын комплаенсын ажилтнуудад зориулсан гарын авлага, 2019 он
- Нийцлийн менежментийн тогтолцоо-шаардлага, хэрэглэх арга зүйн заавар, MNS ISO 37301:2022
- ФАТФ-ын зөвлөмж

Эрдэм шинжилгээний илтгэл, дипломын ажил:

- “ББСБ-ын үйл ажиллагаа, эрсдэлийн удирдлагыг сайжруулах нь” Б. Агиймаа, УБ хот, 2020 он
- “ББСБ-ын комплаенсын удирдлагыг сайжруулах арга зам” Б.Уянга, УБ хот, 2022 он

Хууль тогтоомжууд:

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, 2022
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2013
- Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хууль, 2002
- Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2005
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх журам
- Банкнаас бусад санхүүгийн болон санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрөлтэй эрхлэх тохиромжтой этгээдийг тодорхойлох журам;
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр банкнаас бусад мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалт хийх журам;
- Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны зохицуулалтын журам;
- Банк бус санхүүгийн гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагааг зохицуулах, түүнд хяналт тавих журам;

Цахим эх сурвалж, мэдээ:

- Anti-Money Laundering and Countering Financing of Terrorism Act 2009, <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2009/0035/latest/DLM2140912.html>
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Japan Mutual Evaluation Report, 2021 August file:///Users/duurenzayatogmid/Downloads/Mutual-Evaluation-Report-Japan-2021.pdf
- Act on Preventing Money Laundering and Terrorist Financing, Finland, <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2017/en20170444.pdf>
- Major money laundering countries, Sanction scanner, 2023, <https://sanctions scanner.com/blog/major-money-laundering-countries-251>
- https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/MB_sanhuu17-4-108-91-101.pdf

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

Ш.Ичинхорлоо

/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

- I. Хураангуй:** Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэх нь улс орны санхүүгийн салбарын тогтвортой байдал, эдийн засгийн хөгжилд сөргөөр нөлөөлж, улмаар олон улсын санхүүгийн системд аюул заналхийлэл учруулах өндөр эрсдэлтэй байдаг. Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлого нь санхүүгийн салбарын хямрал үүсгэх, татварын орлогыг бууруулах, төр засгийн бодлогыг сулруулах, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүндэд халдах зэрэг нийгэм, эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг өдөөж, санхүүгийн системийн тогтворгүй байдлыг үүсгэдэг.¹

Тиймээс мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой асуудлыг анхааран үзэж, мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголтоос эхлээд олон улсын стандарт зэргийг нарийвчлан судалж эрх зүйн болон бусад үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм. Монгол улсын хувьд уг гэмт хэргийг “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хууль болон Эрүүгийн хуулийн 18 дугаар бүлэг болох “Эдийн засгийн гэмт хэрэг” бүлгийн хүрээнд хуульчилж өгсөн. Өнгөрсөн болон одоо үеийг харахад судлаачдын үзэж байгаагаар тус гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудал олон улсын онолын түвшинд нийцэхгүй, учир дутагдалтай байгаа талаар хэд, хэдэн судалгааны бүтээл байх тул оюутан миний хувьд уг гэмт хэргийг үйлдэгдсэний дараа бус үйлдэгдэхээс өмнө хэрхэн урьдчилан сэргийлэх талаар энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд авч үзэж, Солонгос улсыг Монгол улстай харьцуулан судалж, өөрийн санал, дүгнэлтийг хүргүүлээ.

II. Удиртгал

II.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх онолын ойлголт

“Мөнгө угаах” гэсэн ойлголт өнөөгийн утгаар Чикагогийн мафийн толгойлогч Ал Капонегийн үед өнгөрсөн зууны 20-иод онд анх гарч иржээ. Тэр үеийн Америкт “хуурай” хууль буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Ал Капоне архи, хар тамхи, худалдаа, рекетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байжээ. Үүнийг нь “L'expresse” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “хувцас биш мөнгө угааж байна” гэж бичсэнээр мөнгө угаах (money laundering) гэсэн нэр томъёо анх гарч ирсэн байна.²

Мөнгө угаах үйл ажиллагаа гэдэг нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг буюу хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга хэрэгслийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргаж, эзэмшигчийг нь өөрчлөн хууль ёсны хөрөнгө, орлого мэт харагдуулах үйл ажиллагаа юм.³

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатуудыг дараах 3 үе шатаар дамжин хэрэгждэг гэж үздэг бөгөөд тус бүрд нь товч байдлаар авч үзвэл:

- 1. Байршуулах үе шат\placement\:** Гэмт этгээд болон гэмт бүлэглэлүүдийн хувьд гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого хөрөнгө мөнгөө ямар нэгэн байдлаар санхүүгийн болон эдийн засгийн тогтолцоонд байршуулдаг энэхүү үе шат нь хамгийн хүнд үе шатанд тооцогддог гэж судлаачид үздэг. Энэ үе шатанд бэлэн мөнгийг хэсэгчлэн хувааж хэд хэдэн төрлийн банкинд хэд хэдэн хүний дансанд хийх, эсхүл мөнгөний хяналт шалгалт харьцангуй сул улс оронд тухайн бохир мөнгийг гаргаж банкинд

¹ Засгийн газрын 2022 оны 265 дугаар тогтоолын хавсралт, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр

² Дам ишлэв., ХЗҮХ, Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, түүнтэй тэмцэх асуудал УБ., 2013. Х. 14

³ Монгол банк, Санхүүгийн боловсрол., Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь УБ., 2020. Х.

байршуулах, бохир мөнгийг үнэтэй машин, түүхийн олдвор, уран зураг, үнэт чулуу зэргийг худалдан авахад ашиглах гэх мэтээр байршуулдаг.¹

2. **Үечлэх үе шат\layering\:** Энэ шатанд гэмт хэрэгтэн этгээдүүд бэлэн мөнгөнөөс бэлэн бус хэлбэрт шилжсэн хөрөнгийг хууль хүчний байгууллага олж илрүүлэхэд саад учруулах зорилгоор уг бохир мөнгийг эх үүсвэрээс нь холдуулдаг. Мөн уг шатанд мөнгө угаагч нар тухайн мөнгийг боломжтой бол маш олон тооны данс ашиглан нэгээс нөгөөд нь шилжүүлж байдаг ба энэхүү шилжүүлгийг дэлхий өнцөг булан бүрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа мэт зохион байгуулсан хуурамч байгууллагуудын хэрэглэгчдийн нууцыг хамгаалах чиг үүргийг нь ашигладаг байна.²
3. **Нийлүүлэх үе шат\integration\:** Энэ үе шатанд бохир мөнгө угаагдсан буюу хууль ёсны үйл ажиллагааны үндсэн дээр бий болсон мөнгөн хөрөнгийн хэлбэрийг өөртөө агуулна, өөрөөр хэлбэл бохир мөнгө тухайн улсын эдийн засгийн тогтолцоонд бүрэн нэгтгэгдсэн гэж ойлгож болно. Энэ шатанд мөнгө угаасан үйлдлийг тогтоох нь өмнөх хоёр шаттай харьцуулахад боломжгүй юм.³

1989 онд “Их долоо”-гийн уулзалтаар уг мөнгө угаах гэмт хэрэг болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх зорилгоор ФАФТ буюу Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагыг байгуулсан⁴ бөгөөд эдгээр гэмт хэргүүдтэй холбоотойгоор судалгаа, зөвлөмжийг гаргадаг. ... гаргасан зөвлөмжийг дэлхийн бүх банк, санхүүгийн байгууллага, санхүү, гааль, хилийн зохицуулагч байгууллага дагадаг бөгөөд тус байгууллагаас зарласан жагсаалтад орсон улс орнуудтай холбоотой банк, санхүү, бизнес, зээлийн харилцаанд холбогдох хориг арга хэмжээг авдаг⁵ байна.

Тэгвэл Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар хэрхэн зохицуулдгийг авч үзье.

II.2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэсний эрх зүйн зохицуулалт

Монгол улсын хувьд “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хуулийг 2013 онд баталсан бөгөөд тус хууль нь нийт 4 бүлэг, 24 зүйлээс бүрддэг. Энэ хуулийн зорилтоос харахад мөнгө угаахтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах эрх зүйн үндсийг тогтооход чиглэгдсэн байна. Мөн 2015 онд батлагдсан Эрүүгийн хуулийн 18 дугаар бүлэг болох “Эдийн засгийн гэмт хэрэг” бүлгийн 18.6-р зүйлд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг хүндрүүлэх нөхцөлтэйгөөр хуульчилж өгсөн байна.

2018 оны 4 дүгээр сарын 26-ны өдөр Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд⁶ “**мөнгө угаах**” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг; хэлнэ гэж тодорхойлсон байна. Харин 2017 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдөр Эрүүгийн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” гэж хуульчилсан байна.

¹ Досжин Б., Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь УБ., 2018. Х. 4-5

² Досжин Б., Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь УБ., 2018. Х. 5

³ Мөн тэнд.,

⁴ Мөнхболд З., “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал-Бакалаврын дипломын ажил” УБ., 2020. Х. 5

⁵ Мөн тэнд.,

⁶ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэлийн 2018 оны 22 дугаарт нийтлэгдсэн.

Судлаачдын үзэж буйгаар¹ болон миний судалснаар дээрх хуулиудад мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг олон улсын түвшинд томъёолсны дагуу боловсронгуй болгох шаардлага хэдийгээр байгаа боловч уг гэмт хэргийг илрүүлсний дараа бус урьдчилан сэргийлэх механизмыг боловсронгуй болгох нь хураангуй хэсэгт өгүүлснээр эдийн засгийн тогтворгүй байдал үүсгэхээс урьдчилан сэргийлэх юм. Иймд судалгааны үндсэн хэсгээр уг асуудлыг хөндөх болно.

III. Үндсэн хэсэг

III.1. Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлж буй өнөөгийн нөхцөл байдал

Монгол улсын хувьд Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хуулийн Хоёрдугаар бүлэгт “Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ”-ний талаар хуульчилж өгсөн. Уг бүлгийг задлавал 4-р зүйлд “Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд”-ийг жагсаан хуульчилж, Эцсийн өмчлөгчийг хэрхэн тогтоох талаар, 5-р зүйлд “Харилцагчийг таньж мэдэх”, 6-р зүйлд “Тусгай хяналт”, “НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөл болон эрх бүхий байгууллагаас гаргасан хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх” талаар, 7-р зүйлд “Гүйлгээний талаар мэдээлэх”, 8-р зүйлд “Харилцагчийн талаарх баримт, материалыг хадгалах”, 9-р зүйлд “Сэжигтэй гүйлгээний тухай мэдээлэл”, 10-р зүйлд “Дансанд хяналт тавих”, 11-р зүйлд “Хөрөнгө битүүмжлэх, түдгэлзүүлэх”, 12-р зүйлд “Хариуцлагаас чөлөөлөх”, 13-р зүйлд “Мэдээллийн нууцлалыг хадгалах”, 14-р зүйлд “Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн дотоод хяналт”, 15-р зүйлд “Монгол Улсын хилээр бэлэн мөнгө оруулах, гаргах” талаар хуульчилж эдгээрийн дагуу урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авна гэсэн байна. Үүний дараагийн бүлэг нь уг бүлэгтэй холбогдох Төрийн бүрэн эрхийн талаар хуульчилсан байна. Голлох чиг үүрэг бүхий байгууллагууд нь Монголбанкны дэргэдэх Санхүүгийн мэдээллийн алба, Санхүүгийн зохицуулах хорооны Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх алба, ЦЕГ, ТЕГ, АТГ-ууд байна. Эдгээр зүйл заалтыг ФАТФ-аас гаргасан 40 зөвлөмжийн² D хэсэг буюу “Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ” гэж ангилсан зөвлөмжүүдээс харьцуулан харахад ФАТФ-ын өгсөн зөвлөмжийн дагуу дутуу зүйлүүдийг өөрчлөн найруулж оруулсан байгаа нь зөвлөмжийг дагасан гэж үзэж болохоор байна.

Үүнээс гадна 2022 оны 7 дугаар сарын 05-ны өдөр Засгийн газраас 265 дугаар тогтоолоор үндэсний хэмжээнд хэрэгжих “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр”-ийг баталсан байна. Энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд нийт 8 зорилгыг тавьж хэрэгжүүлэхээр заажээ. Эдгээрт эрсдэлийн ойлголтыг сайжруулах, Дотоод болон гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, Эрсдэлд суурилсан бодлого, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх замаар мөнгө угаах гэмт хэрэгт холбогдохоос урьдчилан сэргийлэх, Суурь гэмт хэрэг нь эрсдэлтэй гэж үнэлсэн мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, яллах, шүүхээр шийдвэрлэх болон хөрөнгө хураахтай холбоотой ажиллагааны чанарыг сайжруулах, сонор сэрэмжтэй хандах, Мөнгө угаах үйлдлийг илрүүлэх ажиллагааг сайжруулах, урьдчилан сэргийлэх зохистой бүтэц, зохион байгуулалт, чадавхыг бэхжүүлэх гэжээ.

Судалж буй сэдэвтэй холбогдох 8-р зорилгыг авч үзвэл дараах зорилтуудыг агуулсан байна.

Зорилго 8-ын зорилтууд	
Зорилт 8.1.	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хүний нөөцийг нэмэгдүүлэх, чадавхжуулах, дэд бүтэц, мэдээллийн технологи болон техник хэрэгслийн шинэчлэлтэй холбоотой санхүүжилтийг төсөвт тусгуулах арга хэмжээ авах

¹Досжин Б., Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь УБ., 2018. Мөнхболд З., “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал-Бакалаврын дипломын ажил” УБ., 2020 бүтээлүүдээс харж болно.

² ФАТФ-ын Зөвлөмж Х. 15-23

<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/04/13/gd9ggmc6sfm1b96m/20180531F2.pdf>

Зорилт 8.2.	Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр шүүх эрх мэдлийн, хууль сахиулах, хянан шалгах байгууллага, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд зориулсан сургалтын нэгдсэн агуулга бүхий хөтөлбөр, арга зүйг боловсруулж хэрэгжүүлэх
Зорилт 8.3.	Үндэсний зөвлөл, Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн гишүүн байгууллага, мэргэжлийн холбоод мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээг хийх, тэмцэх асуудлыг хариуцсан боловсон хүчний чадавх, ажиллах нөхцөл бололцоог бүрдүүлэх

Хүснэгт 1¹

Одоо харьцуулсан судалгааны хүрээнд Солонгос улсыг авч үзье.

III.2. Харьцуулсан судалгаа

Бүгд Найрамдах Солонгос улс нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй “Гэмт хэргийн улмаас олсон ашиг, орлогыг нуун дарагдуулах үйл ажиллагааг зохицуулах, түүнд хариуцлага хүлээлгэх тухай хууль”²-ийн хүрээнд тэмцдэг. Тус хуулийн Монгол улстай адил төсөөтэй гэх зохицуулалтуудыг авч үзвэл:

5-р зүйл (Санхүүгийн компаниудын тайлан) (1) Санхүүгийн гүйлгээний зарим мэдээллийг тайлагнах, ашиглах тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн дагуу санхүүгийн компанид ажилладаг аливаа этгээд энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан санхүүгийн гүйлгээний талаар өөрийн хүлээн авсан эд хөрөнгөө мэдсэн бол бусад хууль тогтоомжийн заалтыг үл харгалзан хууль сахиулах эрх бүхий байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх үүрэгтэй. Мөн хуулийн 2-т заасан гэмт хэргийн шинжтэй орлого, эсхүл уг хэлцлийн холбогдох тал нь энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан гэмт хэрэгт хамаарах үйлдэл хийсэн бол холбогдох байгууллагад мэдэгдэнэ.

(2) Санхүүгийн компанид ажилладаг, тайлан гаргах гэж байгаа эсвэл (1)-д заасны дагуу тайлагнасан ямар ч хүн тайлангийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг хэлцлийн холбогдох эсрэг тал эсвэл түүнтэй холбоотой хэн нэгэнд задруулах ёсгүй.

(3) (1) эсвэл (2) дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн аливаа этгээдийг хоёр жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих, эсвэл 10 сая воноос илүүгүй торгууль ногдуулна.

6-р зүйл (Хөдөлмөр, торгуультай зэрэгцүүлэн хорих) 3, 4, 5 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн аливаа этгээдийг хөдөлмөрийн хамт хорих, торгох ялтай зэрэгцүүлэн ногдуулж болно.

7-р зүйл (Хамтарсан торгуулийн заалтууд) Корпорацийн төлөөлөгч, ажилтан, эсхүл тэдгээрт ажилладаг бусад хүн корпораци, хувь хүн 3-5 дугаар зүйлд заасан гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд корпорацийн бизнесийн үйл ажиллагаатай холбоотой, эсвэл хувь хүн, зөвхөн ийм гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг шийтгэхээс гадна корпораци, хувь хүнд холбогдох заалтын дагуу торгох шийтгэл оногдуулна: Хэрэв ийм корпораци эсвэл хувь хүн зохих ёсоор анхаарал хандуулж, хайхрамжгүй хандаагүй бол энэ нь хамаарахгүй. Ийм зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхийн тулд холбогдох бизнесийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих шаардлагатай. гэж тус, тус зааснаас авч үзвэл адил төсөөтэй боловч уг хуулиар ямар нөхцөл байдалд ямар хэмжээний ял оногдуулах, ямар арга хэмжээ авах зэргийг дэлгэрэнгүй бөгөөд тодорхой хуульчилж өгснөөрөө Монгол улсаас ялгаатай байна.

Үүнээс гадна Солонгос улс нь 2006 онд Улсын Ерөнхий прокурорын дэргэдэх Мөрдөн байцаах газрын дэргэдэх “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, эрүүгийн хэрэг үүсгэн шалгах баг” байгуулагдаж, тухайн жилдээ олон зуун тэрбум вонны гэмт хэрэг үйлдсэн орлогыг нөхөн төлж барагдуулах замаар гэмт хэргийн шинжтэй орлогыг нөхөн төлүүлэхийн ач холбогдлыг олон нийтэд түгээн дэлгэрүүлсэн. 2009 оны 10-р сард ФАТФ-д гишүүнээр элсэж, дотооддоо

¹Засгийн газрын 2022 оны 265 дугаар тогтоолын хавсралт, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр

² 범죄수익은닉의 규제 및 처벌 등에 관한 법률

мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй хатуу тэмцэхээ олон улсын хамтын нийгэмлэгт илэрхийлсэн бөгөөд тус оны 12-р сард Гэмт хэргийн орлогыг барагдуулах мэдээллийн системийг (ISF) үүсгэн байгуулсан. Энэ нь мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн байцаалт, гэмт хэргийн орлогыг нөхөн төлүүлэх талаарх статистик мэдээллийг үндсэн огноотой харьцуулахад олон янзаар танилцуулж, стратегийн зорилтуудыг сонгож, барагдуулах мөрдөн байцаалтын ажиллагааг өргөжүүлэх үндэс суурийг тавих бэлтгэл болсон байна.

2010 оны 5-р сард Санхүүгийн мөрдөн байцаалтын баг, Нягтлан бодох бүртгэлийн дүн шинжилгээ хийх мөрдөн байцаах баг, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, эрүүгийн орлогыг барагдуулах ажлын хэсгийг нэгтгэн Улсын дээд прокурорын газрын Мөрдөн шалгах төв газарт “Гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг барагдуулах төв”-ийг байгуулж, тус оны 9-р сард улсын хэмжээнд бүх прокурорын газруудад тус төвийн тасгууд байгуулагдаж, 2013 оны 11-р сард өөрчлөн байгуулалт хийснээр Улсын Ерөнхий прокурорын газрын Мөрдөн шалгах төв уг албаны чиг үүргээ Улсын Ерөнхий прокурорын дэргэдэх Авлигатай тэмцэх хэлтэст шилжүүлэн өгсөн байна.¹ Улмаар 2018 оны 2-р сарын 05-ны өдөр мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж тодорхой болсноор Улсын Ерөнхий прокурорын газрын Авлигатай тэмцэх газрын гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтсийг шинээр байгуулсан байна.

Монгол улсад 2013 онд батлагдсан “Мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх тухай” хуулийг батлах үеийн ХЗБХ-ны хэлэлцүүлгийн үеэр тухайн үед Хууль зүйн сайд байсан Х.Тэмүүжин: Энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй² тэмцдэг байгууллагуудаа чиг үүргээр нь илүү оновчтой зохион байгуулж үйл ажиллагааг нь хариулуулж хараахан амжаагүй байгаа юм. Тийм учраас жишээлбэл, цагдаагийн байгууллага гэхэд нийтдээ маш өргөн хэмжээний үйл ажиллагаа явуулдаг учраас боловсон хүчнээ энэ дээрээ төвлөрүүлэх, энэ чиглэл дээрээ сайн судалгаа хийдэг лаборатори, бүтэц бий болгох зэрэг нь одоо хүртэл харьцангуй бэхжиж хөгжиж чадаагүй. Тэгээд шинээр Засгийн газрын зүгээс одоо Мөрдөх албаны тухай хуулийг өргөн барьж байгаа. Мөрдөх алба бол үндсэндээ энэ мөнгө угаах, цагаан захтнуудын гэмт хэрэгтэй тусгайлан тэмцэх чиг үүрэг бүхий ийм байгууллага болно. Боловсон хүчин нь мэдээж хэрэг төвлөрөөд чадавхжаад ирнэ, тоо баримтууд нь сайжирчихна.³ гэж хэлж байсан боловч Мөрдөх албаны тухай хуулийг буцаан татсантай холбогдуулан энэхүү бүтэц, зохион байгуулалтын ажил одоо ч гэсэн дутмаг байна гэж оюутан би үзэж байна.

Дээрх Солонгос улсын жишээнээс харахад мөнгө угаах гэмт хэргийг УЕПГ-ыг түшиглэн байгуулж, холбогдох бүх салбар нэгжүүдийг шат дараатайгаар шинээр байгуулж ирсэн байхад Монгол улсын хувьд яг энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй холбоотой бус бусад Санхүүгийн зохицуулах хороо, АТГ, Цагдаа зэргээр салган чиг үүргийг нь хуваарласан байна.

IV. Дүгнэлт, санал

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улс орны эдийн засаг цаашлаад дэлхий нийтийн эдийн засагт хүртэл нөлөөлөх боломжтой хор уршигтай, ээдрээ төвөгтэй гэмт хэрэг гэдгийг бид бүхэн онолын хэсгээс харсан.

Монгол улсын хувьд холбогдох хуулиудаар мөнгө угаах гэмт хэргийг зохицуулж өгсөн бөгөөд өнөөг хүртэл тодорхой үйл ажиллагаануудыг хийсээр ирсэн байна. Дурдвал, ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах, эрх зүйн мэдээллийн систем болох Legalinfo-оос хайхад уг гэмт хэрэгтэй холбоотой Засгийн газрын тогтоолоор батлагдсан хөтөлбөр зэргийг дурдаж болох бөгөөд эдгээр үйл ажиллагаануудын дагуу тус гэмт хэрэгтэй холбогдох байгууллагууд нь тэмцэж байна.

Хэдийгээр ФАТФ-ын зөвлөмжтэй уялдуулж хуулиа баталж, дараа нь тус байгууллагын зөвлөмжийн дагуу оруулаагүй зөвлөмжүүдийг 2018 онд оруулсан ч мөнгө

¹ <https://www.spo.go.kr/site/spo/02/10209010000002018100812.jsp>

² Мөнгө угаах, терроризм зэрэг

³ ХЗБХ-ны 2013.05.14-ний өдрийн хурлын дэлгэрэнгүй тэмдэглэлийн 18-р хуудас-Х.Тэмүүжин сайдын хэлсэн үг

угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тэдгээр хуулийн зүйл, заалтуудын хэрэгжилтийг хангахад илүү түлхүү анхааран ажиллах хэрэгтэй байна.

Харьцуулсан судалгаа, 2013 оны Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг хэлэлцэх үеийн хэлэлцүүлэг болон 2022 оны 7-р сарын 05-нд батлагдсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр”-ийн 8 дахь зорилго зэргээс харахад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх дотоод зохион байгуулалтын асуудал дээр Монгол улс анхааран ажиллаж, ажиллах хүчийг нэмэгдүүлэх, зохион байгуулалтыг нарийн тодорхой, үе шаттай болгох хэрэгтэй гэсэн дүгнэлтэд хүрч байна.

Өөрөөр хэлбэл, Эрүүгийн хуульд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, шүүхийн практик олон улсын томъёолсонтой нийцэхгүй асуудал байгаа боловч “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хуулиар ФАТФ-ын зөвлөмжийг дагаж урьдчилан сэргийлэх болон төрийн эрх бүхий байгууллагуудын чиг үүргийг тодорхой хуульчилж өгсөн боловч эдгээр хуулийн зохицуулалтын хэрэгжилтийг хангахад анхаарах, зохион байгуулалтын асуудал дээр нарийвчлан ажиллаж хүн хүчийг нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлага байна. Ингэж зохион байгуулалт болон хэрэгжилтийг анхаарснаар мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх илүү нарийн төлөвлөгөө бүрдэж чадна гэж үзэж байна.

Иймд дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. БНСУ шиг эрх бүхий байгууллагын бүтцэд холбогдох тусгайлсан бүтэц, хэлтэс, салбар нэгжийг байгуулан ажиллуулах.
2. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан санхүүгийн хувийн хэвшлийн байгууллагуудтай хамтын ажиллагааг сайжруулах.
3. Засгийн газрын баталсан хөтөлбөрийн дагуу тусгайлан хөтөлбөрийг батлах.
4. Их дээд сургуулиудын Хууль зүйн болон Санхүү, Банк, Нягтлан бодох бүртгэл зэрэг эдийн засгийн мэргэжлийн өдрийн ангиудын хөтөлбөрт уг гэмт хэрэгтэй холбогдох тусгайлсан хичээлийг оруулдаг болгох \судлаач оюутны хувьд энэхүү эрдэм шинжилгээний уралдаантай холбоотойгоор энэ салбарын талаар дэлгэрэнгүй ойлголттой болов.\
5. ЕБС-уудын хичээлийн хөтөлбөрт оруулах.

V. Эх сурвалж

Эрх зүйн эх сурвалж

- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2013 он
- Эрүүгийн хууль, 2015 он
- Засгийн газрын 2022 оны 265 дугаар тогтоолын хавсралт, Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр
- Төрийн мэдээлэл эмхэтгэлийн 2018 оны 22 дугаарт нийтлэгдсэн
- ХЗБХ-ны 2013.05.14-ний өдрийн хурлын дэлгэрэнгүй тэмдэглэл

Ном, судалгааны бүтээл

- ФАТФ-ын Зөвлөмж
- Б.Досжин., Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь УБ., 2018
- ХЗҮХ, Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, түүнтэй тэмцэх асуудал УБ., 2013
- Монгол банк, Санхүүгийн боловсрол., Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь УБ., 2020
- З.Мөнхболд., “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал- Бакалаврын дипломын ажил” УБ., 2020

Гадаад эх сурвалж

- 범죄수익은닉의 규제 및 처벌 등에 관한 법률
- <https://www.spo.go.kr/site/spo/02/10209010000002018100812.jsp>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ШИЙДВЭРЛЭЛТЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД

Б. Оюунзаяа

/Шихихутуг их сургуулийн оюутан/

Түлхүүр үг: Гэмт хэрэгтнүүд их хэмжээний бэлэн мөнгийг дараах хууль бус үйл ажиллагаанаас олдог бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс болдог. Үүнд: Хууль бус галт зэвсгийн наймаа, Хүний, эд эрхтний наймаа, Хар тамхины худалдаа, Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдэх, Авлига, хээл хахууль, Татвараас зайлсхийх, Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, Хулгай, дээрэм.

Оршил

Сүүлийн жилүүдэд даяаршлын дэвшил нь гэмт хэргийн үйл ажиллагаанд ч нөлөөлж, хил дамнасан, системчилсэн зохион байгуулалттай гэмт хэрэг даамжирч байгааг олон улсын хамтын нийгэмлэг хүлээн зөвшөөрч байна. Үүнтэй тэмцэхийн тулд улс орон бүрийн шүүх, хууль сахиулах тогтолцоог бэхжүүлэх, олон улсын хамтын нийгэмлэгүүд шүүх, хууль сахиулах чиглэлээр хамтран ажиллах зайлшгүй шаардлага үүсч байна. Монгол улсын хувьд Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгчдийг илрүүлэх нь эдийн засгийн гүйлгээний нарийн төвөгтэй, олон талт нөхцөл байдалд, ялангуяа гэмт хэрэг үйлдсэн орлогыг барьж авахын тулд тодорхой хэмжээнд олон улсын хамтын ажиллагааг сайжруулах түүнчлэн эрх зүйн зохицуулалтаа эргэн харах цаг үе иржээ. Даяаршлын дэвшлээс үүдэн ийм нөхцөл байдал бий болж байгаа нь гэмт хэрэг улам даамжирч, илрүүлэхэд хүндрэлтэй байгаатай холбоотой. Иймээс тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхдээ Мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгах ажиллагааг холбогдох байгууллагуудтай хамтран мөнгө угаахтай холбоотой гэмт үйлдлийг эрт илрүүлэх болоод таслан зогсоох зарим улсын туршлагыг хэрэгжүүлбэл үр дүнтэй гэж үзэж болохоор байна.

Хууль бус хөрөнгө мөнгө ихээр зах зээлд эргэлдэж буй улс орнууд хууль дээдлэх ёсыг зөрчихдөө өртөмтгий байдаг тул мөнгө угаах гэмт хэрэг нь олон улсад ноцтой аюул учруулдаг. Үүн дээр төрийн албан хаагчдын авлига, тэдний эдийн засгийг тогтворгүй байдал мөнгө угаах шинжтэй гэмт хэрэг үйлдэхэд тодорхой хэмжээнд нөлөөлсөөр байгаа юм.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь илт ашгийн сэдлээс гадна эргэлтийн хөрөнгийг зах зээлд нэвтрүүлэх нь гэмт хэрэгтэн болон террористуудын сүлжээгээ тогтвортой байлгах үндэс суурь болдог. Мансууруулах бодис, зэвсэг, сум хэрэгслийг худалдах, хүний наймаа нь дэлхий нийтийн сүлжээг шаарддаг. Тиймээс тариаланчид эсвэл үйлдвэрлэгчид, боловсруулагч, шуудан зөөгч, тээвэрлэгч, засвар үйлчилгээ, хадгалалтын ажилчид болон гэмт хэргийн зайлшгүй бусад оролцогч ажилтнууд хэрэгтэй байдаг бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийг олон янзын зүс хувиргах аргаар хийдэг. Гэмт хэргийн бүлэглэлүүд нь гүйлгээний бүртгэлийг үүсгэх, мөнгөө хадгалсан тохиолдолд илрэх эрсдэлтэй гэдгийг тооцон үргэлж бэлэн мөнгөөр төлбөр тооцоо хийх сонирхолтой байдаг.

Монгол улс 2013 онд анх удаа FATF¹-ын “Саарал жагсаалт”-д орж дараа жил нь 2014 онд гарч амжсан. Гэтэл 2019 оны 10 дугаар сарын 18-нд FATF-ийн чуулганаар хэлэлцэн мөнгө угаахтай тэмцэх стандартыг биелүүлээгүй хэмээн саарал жагсаалтад Монгол улсыг дахин оруулсан билээ. Энэ нь манай улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй үйл ажиллагаанд муу дүн тавьж байгаатай ижил утга илэрхийлж буй хэрэг. 2020 оны 10 дугаар сард саарал жагсаалтаас гарсан. Тиймээс 2023 онд Монгол Улсад “5 дахь жилийн явцын үнэлгээ”-г FATF-аас хийх бөгөөд энэ хүрээнд бид шууд хэрэгжилтийн 11 үзүүлэлтийн үнэлгээг ахиулах боломжтой юм. Ялангуяа эрх зүйн хүрээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг гаргаж тавих тал дээр түлхүү анхаарч ажиллах хэрэгтэй байна.

Мөнгө нь хууль ёсны бизнес, аж үйлдвэрийн амин сүнс болдгийн адил дотоод, гадаадын зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлэглэлийн амин сүнс нь мөн. Олон улсын банкны системээр дамжуулан түүний урсгал нь гэмт хэрэгтнүүдийг үйл ажиллагааны зардлаа төлөх, илүү их бараа, үйлчилгээ худалдан авахад шаардлагатай шинэ капиталаар

¹ Financial Action Task Force. Олон улсын санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага.

хангах замаар хууль бус үйл ажиллагааг дэмждэг. Тиймээс гэмт хэрэгтэн рүү буцах мөнгөний урсгалыг таслан зогсоох хууль эрх зүйн орчин, бодит арга хэмжээнүүдийг авч чадвал гэмт хэрэгтнүүдийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээнийхээ эрэлт хэрэгцээ хэчнээн их байсан ч тэднийг зогсоох боломжтой.

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт мөн чанар , эрх зүйн зохицуулалт

Үндсэн ойлголтын хувьд мөнгө угаах гэдэг нь хууль бус үйлдлээр олж авсан мөнгө, бусад эд хөрөнгийг хууль ёсны мэт харагдах мөнгө, эд хөрөнгө болгон хувиргаж, улмаар хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун дарагдуулах аливаа үйлдлээс бүрдэнэ. Гэмт хэргийн олон үйл ажиллагаа, тэр дундаа алан хядах ажиллагааг санхүүжүүлэх нь ихэвчлэн бэлэн мөнгө хэлбэрээр мөнгө угаасан орлогоос үүсэлтэй байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг¹ нь их хэмжээний мөнгийг хууль бусаар зах зээлд нийлүүлдэг тул хараа хяналтгүй орхивол гэмт хэргээс олсон орлогыг цаашдын гэмт хэргийн үйл ажиллагаа, гэмт хэргийн байгууллагыг дэмжих, бэхжүүлэх, зохион байгуулалттай гэмт хэргийг сурталчлахад зарцуулж, улмаар шилжүүлж, бизнесийн үйл ажиллагаанд зарцуулдаг. Эдийн засгийн үйл ажиллагаанд ноцтой сөрөг нөлөө үзүүлэх тул иргэдийн амьдралын аюулгүй байдал, амгалан тайван байдлыг хангах зорилгоор мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, эдийн засгийн үйл ажиллагааг зөв зохистой хөгжүүлэх нь нэн чухал болоод байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хамгийн ихээр өртөж болох салбараар Монгол Улсын хэмжээнд санхүүгийн салбарын дийлэнх хувийг эзэлж байгаа банкны салбар зүй ёсоор багтсан бол үл хөдлөх хөрөнгийн салбар хоёрдугаарт орох үнэлгээ гаргасан² юм. Хууль хяналтын байгууллагад шалгагдсан авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн хөрөнгө, ашиг, орлогыг нуун далдлах үйл ажиллагаанд гэмт этгээд өөрийн ах, дүү, хамаатан садан, ойрын төрлийн аливаа хүмүүс, найз нөхөд, танил тал, хүүхдүүдийг хүртэл ашиглаж байгаа нь тогтоогдож байна.

Монгол Улс нь Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг 2000 оны Палермогийн Конвенц, Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай 1999 оны Конвенц, Авлигын эсрэг 2003 оны Меридагийн Конвенцид тус тус нэгдэн орсон билээ. Тиймээс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааг илрүүлэх, таслан зогсоох урьдчилан сэргийлэх, ийм төрлийн хэрэгт ял шийтгэл оногдуулах холбогдох үндэсний хууль тогтоомж, эрх зүйн актуудыг дээр дурдсан олон улсын гэрээ, конвенц, стандартуудад нийцүүлэх ажлын хүрээнд Монгол улсад мөнгө угаахтай тэмцэх хэд хэдэн хууль³ батлагдан

¹ Гэмт хэрэгтнүүд их хэмжээний бэлэн мөнгийг дараах хууль бус үйл ажиллагаанаас олдог бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс болдог. Үүнд:

Хууль бус галт зэвсгийн наймаа;
Хүний, эд эрхтний наймаа;
Хар тамхины худалдаа;
Эмэгтэйчүүдийн биеийг үнэлүүлэх;
Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдэх;
Авлига, хээл хахууль;
Татвараас зайлсхийх;
Байгаль орчны эсрэг, гэмт хэрэг;
Хулгай, дээрэм;

Цахим гэмт хэргийн хохирогчоос шаардаж авсан барьцаа төлбөр, далд веб дэх хууль бус үйл ажиллагааны төлбөр болгож биткойн, этериум зэрэг криптовалютаар олсон орлого.

² Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ. УБ., 2016 он. 10 дахь тал.

³ Монгол улсын мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомж:

Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль. 2001 он

Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль. 2002 он

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль. 2006 он

Авлигын эсрэг хууль. 2006 он

Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль. 2012 он

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль. 2013 он

Эрүүгийн хууль. 2015 он

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он

Зөрчлийн тухай хууль. 2017 он

Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он

Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль. 2019 он

гараад хэрэгжиж байгаа нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх тогтолцоог олон улсын хамтын нийгэмлэгтэй хамтран хөгжүүлж, үүнтэй тэмцэх чиглэлээр ажиллахад томоохон түлхэц үзүүлж байгаа юм. Одоо хэрэгжиж байгаа мөнгө угаахтай холбоотой эрх зүйн тогтолцоо, үйл ажиллагаа нь олон улсын хамтын нийгэмлэгтэй хамтран ажиллаж, мөнгө угаахтай холбоотой дотоодын арга хэмжээг боловсруулж байгаа үр дүн гэж үзэж болно.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг анх удаа 2002 онд батлагдсан Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлд илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж санхүүгийн болон аж үйл ажиллагаанд оруулсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцсон бол түүний дараа 2008 онд Эрүүгийн хуульд хийсэн нэмэлт, өөрчлөлтөөр шинээр “мөнгө угаах” гэсэн 268.1 дугаар зүйл анги нэмсэн. 2009 онд Эрүүгийн хууль дахь нэмэлт, өөрчлөлтөөр мөнгө угаах гэмт хэргийн бүлэг, зүйлд шинээр өөрчлөлт орж мөнгө угаах гэмт хэрэгт Эрүүгийн хуулийн 166.1 зүйлд заасны дагуу хууль бус эх үүсвэрийг нь халхавчлах, нуун далдлах, түүнчлэн аливаа этгээдийг хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор Эрүүгийн хууль дахь татвараас зайлсхийх гэмт хэргээс бусад хүндэвтэр, хүнд, онц хүнд гэмт хэрэгт үйлдэж олсон эд хөрөнгө, эдийн бус хөрөнгө, мөнгийг санаатайгаар хүлээн авсан, хадгалсан, ашигласан, шилжүүлсэн, хувиргасан үйлдлийг мөнгө угаах хэрэгт тооцох болсон. 2011-2014 оны хооронд үндэсний мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог сайжруулах эрх зүйн шинэчлэлийн үр дүнд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд “улс төрд нөлөө бүхий этгээд”, эцсийн өмчлөгч, халхавч банк гэсэн шинэлэг ойлголтууд хэрэглээнд нэвтрүүлсэн нь эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд чухал алхам байв. Монгол Улсын Зөрчлийн хуулийн 11.29 дүгээр зүйлд заасан Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль зөрчих.

Зөрчил үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдэд дараах хариуцлага хүлээлгэнэ¹. 2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар 18.6 дугаар зүйлд заасны дагуу Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлсон. Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан² бол мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж хангагдсан гэж үзэхээр зохицуулалт орсон нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчинг нарийн тодорхойлж өгөхөд голлох үүрэг гүйцэтгэж байна.

¹ 1. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасны дагуу:

1.1.нэргүй, дугаарласан, хуурамч нэрээр данс нээх, эсхүл гүйлгээ хийх;

1.2.хаагдсан данс ашиглах;

1.3.банк нь халхавч банк, эсхүл халхавч банктэй харилцаа тогтоосон банканд данс нээхийг хориглосон журам зөрчсөн бол хүнийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг арван таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

2. Хуульд заасан харилцагчийг таньж мэдэх, тусгайлан хяналт тавих, гүйлгээний талаар мэдээлэх, харилцагчийн талаарх баримт материалыг хадгалахтай холбоотой үүргийг биелүүлээгүй бол хүнийг нэг мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг арван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

3. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан:

3.1.дотоод хяналтын хөтөлбөрийг баталж бүртгүүлээгүй;

3.2.шаардлага хангаагүй хүнийг ажилд томилсон;

3.3.мэдээллийн нууцлалыг хадгалах үүргээ хэрэгжүүлээгүй;

3.4.эрх бүхий байгууллагад лавлагаа гаргаж өгөх үүргээс татгалзсан, эсхүл хяналт шалгалтад саад учруулсан бол хүнийг нэг мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг арван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

4. Гаалийн байгууллагад:

4.1.үнэн зөв мэдүүлэг гаргахаас зайлсхийсэн;

4.2.үнэн зөв мэдүүлэг гаргахаас татгалзсан;

4.3.худал мэдүүлсэн бол хүнийг гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг гурван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

² Эрүүгийн хууль. 2015 он.

2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн тулгамдаж буй асуудал

Эрүүгийн хууль зөрчиж янз бүрийн аргаар мөнгө угаадаг. Гэхдээ мөнгө угаах үндсэн үе шат нь бүх гэмт хэргийн хувьд ижил хэвээр байна:

1. Гэмт хэргийн орлогыг санхүүгийн болон бусад шилжүүлгийн системд байршуулах;
2. Эх үүсвэрийг нь нуун дарагдуулахын тулд хөрөнгийг давхарлан байрлуулах;
3. Банк, зээлийн компани, брокер дилер, үл хөдлөх хөрөнгө гэх мэт хууль ёсны санхүүгийн зах зээлд нэгдэх. ФАТФ саяхан мөнгө угаах арга барил нь өмнөхтэйгээ ижил аргаар үйлдэгдэж байна хэмээн тэмдэглэсэн бөгөөд үүнд бэлэн мөнгөний шуудан зөөгч, бэлэн мөнгө хууль бусаар хил давуулах аргуудыг голлон ашигладаг болохыг тогтоосон.
4. Шинээр гарч ирж буй аюул заналхийлэлд интернетэд суурилсан төлбөрийн системийн хэрэглээ илт нэмэгдсэн. Түүнчлэн дижитал валют, виртуал банкны систем, виртуал орчин дахь бусад аргууд гэх мэт онлайн төлбөрийн системийн аюулыг шийдвэрлэхэд хэцүү нөхцөл байдлууд үүсээд байна. Операторууд болон вэбсайтуудын байршил нь ихэвчлэн тодорхойгүй байгааг нь хэргийг улам төвөгтэй болгож байна.

Гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгийг угаах боломжийг бий болгодог өөр шинэ үзэгдэл дэлхий нийтэд тархаж байгаа нь виртуал орчин дахь тоглоом болон бусад үйлчилгээнүүд юм. Энэ харилцааг хянах болоод хариуцлага оногдуулах тал дээр шинэлэг эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай болж байна. АНУ-ын Калифорнид байрладаг корпорацийн нэр дээр явагддаг "Хоёр дахь амьдрал"¹ онлайн ертөнц нэгэн тод жишээ юм. "Оршин суугчид" гэж нэрлэгддэг 18,000,000 гаруй хэрэглэгчид "Аватар" киноны гол дүрийн хүнтэй төстэй дүрээр дамжуулан онлайн орчинд бусад оршин суугчидтай хамтран амьдарч, тэдэнтэй өөр нэгэн бодит бус ертөнцийг бий болгоод байна. Виртуал орчин дахь хүмүүс нь арлын далайн эргийн амралтын газар эсвэл худалдааны төвийг багтаасан Метаверс гэх (3D виртуал бодит ертөнц)-д нүүж амьдарч байна. Аватарууд виртуал эд зүйлс эсвэл үйлчилгээ, виртуал үл хөдлөх хөрөнгө худалдаж авч зарж болно. Хоёр дахь амьдрал виртуал орчин нь Линден доллар² хэмээх өөрийн валютыг бүтээж, ам.доллараар солих боломжийг бүрдүүлсэн. Энэ нь мөнгө угаах замаар урвуулан ашиглах арга замыг хайж буй гэмт этгээдүүдэд таатай орчин болох эрсдэл өндөр байна. Учир нь үнэ цэнэтэй бүх зүйлийг бохир мөнгөөр угааж болно. Хоёр дахь амьдрал виртуал орчин дахь тоглогч өөрөөр хэлбэл оршин суугч нь аливаа кредит, дебит карт эсвэл урьдчилсан төлбөрт картыг (үүнд хулгайлагдсан эсвэл залилан, хувийн мэдээлэл хулгайгаар олж авсан) ашиглаж болох бөгөөд энэ нь тухайн улсын нэгж дэх өөр улсын өөр тоглогчоос виртуал зүйл эсвэл бодит мөнгө эргүүлэн авах нөхцөлтэйгээр онлайн мөнгө худалдан авах боломжтой гэсэн үг. Энэ нь хуулийн байгууллага болон татварын албанд мэдэгдэхгүйгээр нэрээ нууцлан мөнгө шилжүүлэх шинэ боломжийг гэмт этгээдүүдэд бий болгож байна³. E-Gold-ийн нэгэн адил данс нээхэд шаардлагатай бүх зүйл бол баталгаажуулсан имэйл хаяг юм. Хулгайлсан эсвэл залилангийн зээлийн карт ашигласан тохиолдолд ямар ч мөнгийг Хоёр дахь амьдрал виртуал орчин нь тухайн орон зайдаа мөнгийг шингээж цаасан мөнгөний мөрийг алга болгодог. "Хоёр дахь амьдрал" АНУ-д интернет тоглоомд багтааж хууль бус гэж үзсний дараагаар эдгээр санаа зовоосон асуудлуудыг шийдвэрлэх арга замаа бүрэн олж чадаагүй л байна. АНУ-ын хууль сахиулах байгууллагын ажилтны тэмдэглэснээр "Хоёр дахь амьдрал" болон бусад виртуал орчин дахь их хэмжээний олон тоглогчтой онлайн тоглоомууд дэлхийн виртуал тосгон байгуулсан. Зугаа цэнгэл, бизнесийн худалдаа, мөнгөөр дүүрэн тэдэнтэй тэмцэхийн тулд дэлхийн цагдаагийн виртуаль хэлтсийг нэгтгэн байгуулах хэрэгтэй гэжээ. Тиймээс манай улсын хувьд ч энэ төрлийн виртуал орчин дахь мөнгө угаалтын гэмт үйлдэлтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт болоод тодорхой туршлага хуримтлуулах хэрэгцээ бий болоод байна. Виртуал хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалтын

¹ Second Life.

² тоглоомын хөгжүүлэгч Линден лабораторийн нэрээр нэрлэгдсэн зохиомол валют.

³ Killian J McCarthy, "Why Do Some States Tolerate Money Laundering? On the Competition for Illegal Money" in Unger & van der Linde, eds., (2013) 127 at 138.

асуудал манай улсад яригдаж эхэлж байгаатай холбогдуулан мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлүүдийг хэрхэн шийдвэрлэхийг давхар тооцоолон бодох нь чухал юм. Аж ахуйн нэгж болон хувь хүмүүс олон янзын койн гаргаж байгаа нь эргээд мөнгө угаах гэмт хэргийн нэгэн гол хэрэгсэл болох эрсдэл байгаа нь бодит үнэн гэлтэй.

Өнөөгийн цаг үед гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого нь бэлэн мөнгө хэлбэрээр байдаггүй. Суурь гэмт хэргийг үйлдэж олсон хууль бус орлогыг гэмт хэрэгтнүүд бэлэн мөнгө хэлбэрээр хадгалах нь тэдэнд дараах эрсдэлүүдийг дагуулдаг гэж үздэг:

1. Их хэмжээгээр тээвэрлэх, хадгалахад хүндрэлтэй;
2. Сэжиг төрүүлэхгүйгээр зарцуулахад хүндрэлтэй;
3. Хулгай, дээрэмд өртөж болзошгүй;
4. Их хэмжээний мөнгө нь сэжиг төрүүлэх нь амархан¹.

Дээрх бүгдийг харгалзан өнөөдөр дэлхийд мөнгө угаахтай тэмцэх хоёр үндсэн стратеги байна. (1) мөнгө угаах бүх хэлбэрийг гэмт хэрэгт тооцож хууль бусаар олсон орлогыг хураах замаар эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны үр ашгийг дээшлүүлэх, (2) хууль бусаар олсон орлогыг хураах үйл ажиллагааг нарийн тооцоолж гаргах. зээл, санхүүгийн байгууллагуудад чиглэсэн, санхүүгийн үйл ажиллагааны ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх зорилготой урьдчилан сэргийлэх цуврал арга хэмжээ авах юм². Дээрх хоёр стратеги арга хэмжээнүүд нь үйлчлүүлэгчээ мэдэх дүрэм буюу тухайлбал данс нээлгэх, санхүүгийн гүйлгээ хийх үйлчлүүлэгчийг тодорхойлох журам, холбогдох баримт бичгийг зохих хугацаанд хадгалах болоод бүх гүйлгээг холбогдох хууль хяналтын байгууллагад тайлагнах зэргээр илрэн гардаг.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хүрээнд хамгийн түрүүнд халдлагад өртдөг байгууллага бол банк. Монгол улсын арилжааны банкны хувьд мөнгө угаахтай тэмцэхдээ ямар нэгэн техник технологи ашигладаггүй, банкуудын комплаенсийн үйл ажиллагаа сул, комплаенсийн талаарх мэдээллийн олдоц муу байсан учир эдгээрийг технологид суурилан сайжруулах шаардлага зүй ёсоор үүсээд байна. Түүнчлэн өмч хөрөнгө, хяналтын бүтэц нь тодорхойгүй корпорацууд мөнгө угаах, татвараас зайлсхийх зорилгоор "корпорацууд болон хуулийн этгээдүүд"-ийг ашиглах нь ихсэж байгааг дэлхийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцдэг байгууллага бүр анхааруулан сануулж эхэлсэн.

Нягтлан бодогч, санхүүгийн мэргэжилтэн нь өөрөө мөнгө угаах гэмт хэрэгт өртөж, тухайн нөхцөл байдалд удирдах албан тушаалтны нөлөөнд автаж сэжигтэн болж хохирох магадлалтай ч нөгөө талаар нягтлан бодогч нь өөрөө байгууллагын хөрөнгө, орлогыг завшиж, зориулалтын бусаар ашиглаж, мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэх өндөр эрсдэл бий. Мөн төрийн өндөр албан тушаалтнууд, байгууллагын нягтлан бодогчийг эрүүгийн хэрэгт сэжигтэн, хамтран үйлдэгчээр татсан хэргүүд их гарч байна. Тухайлбал, Байгууллагын захирал, газар, хэлтсийн даргыг ерөнхий нягтлан бодогч, туслах нягтлан бодогч нарыг авлига өгсөн, авсан, үгсэн хуйвалдаж, их хэмжээний мөнгийг хувьдаа завшсан хэрэгт сэжигтнээр татах болоод татвараас мөнгө нуух замаар мөнгө угаасан хэргүүд олширсон. Тиймээс Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд татварын байгууллага багтахгүй байгааг нэмж оруулах хэрэгтэй гэж үзэж байна.

“Сэжигтэй гүйлгээ хийсэн тохиолдолд арилжааны банкууд Монгол банкны дэргэдэх Санхүү мэдээллийн албанд хүргүүлдэг. 20 сая төгрөг хүрэхгүй байлаа ч гэсэн давтамжтай буюу 15 саяар таван удаа, таван саяар дөрвөн удаа гэх мэт 20 сая төгрөгөөс дээш гүйлгээг нэг данснаас олон удаа хийсэн тохиолдолд сэжигтэй гүйлгээ гэж тооцон Санхүүгийн

¹ Б.Батзориг, У.Ганчимэг, А.Даваажав, Н.Дуламсүрэн, А.Нинжин. Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудад зориулсан мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх гарын авлага. УБ., 2019 он. 5 дахь тал.

² 農林水産省, 経済産業省. 商品先物取引業におけるマネー・ローンダリング及びテロ資金供与対策に関するガイドライン. 2021年10月19日.

мэдээллийн албанд хүргүүлдэг¹. Энэ дагуу шалгалт хийж холбогдох хууль сахиулах байгууллагуудад шилжүүлдэг ч давхар хяналтын ажлууд сайн хийгдэх хэрэгтэй байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь араасаа өөр төрлийн гэмт хэргүүдийг дагуулдаг. Гэмт хэрэгтнүүд улс орны хөгжлийн хувьд сул дорой улсуудыг сонгодог бөгөөд эдгээрийг удирдахад амар болдог. Мөн харамсалтай нь мөнгө угаасан гэмт хэрэгтнүүд нийгэм, эдийн засагт хэрэг болохуйц үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулдаггүй ба хөрөнгийн эх үүсвэрийг далдлах зорилгоор хуурмаг, улс орны эдийн засагт ач холбогдолгүй үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулдаг нь нотлогдсон зүйл. Тиймээс мөнгө гуйвуулах мөнгөний тодорхой хэмжээг заах Монгол Улсад 10 сая төгрөгөөс дээш байсан тохиолдолд Санхүүгийн мэдээллийн албанд хүргүүлдэг байх хэрэгтэй гэж үзэж байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хариуцлага хүлээх этгээдэд хуулийн этгээд багтсан ч мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгт холбогдож байсан эсэхийг хэрхэн тогтоох нь тодорхой бус байна. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулиар хуулийн этгээдэд ял оноох зохицуулалт байхгүй явж ирсэнтэй холбоотойгоор албан ёсны тодорхойлолт гаргахгүй байгаа нь асуудал дагуулах эрсдэл бий. Шууд бус зохицуулалтын дэмжлэг, шууд зохицуулалтын дэмжлэгийг үндэсний татварын албаны мөнгө угаахтай холбоотой зохицуулалтын дэмжлэгийн хэлбэр гэж үзэж болох боловч тэдгээрийн үндэс болсон хуулийн хэрэгцээг татварын албаны хэрэгцээ шаардлагаас авч үздэг. Энэхүү дүгнэлтэд татвар төлөгчийн дагаж мөрдөх байдал чухал хүчин зүйлүүдийн нэг боловч үндэсний татварын алба үүнийг ойлгохын тулд ямар ч арга хэмжээ авагдахгүй ирсэн. Тиймээс Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд мэдээлэх үүрэгтэй этгээд гэдэгт Татварын ерөнхий газрыг багтааж оруулах хэрэгтэй үзэж байна.

Мөн өнөөдрийг хүртэл банкны нөлөө бүхий хувьцаа эзэмшигч нь хуулийн этгээд байх тохиолдолд түүний эцсийн өмчлөгчийг тогтоож, эцсийн өмчлөгч болох хувь хүн нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон мөнгө угаахын суурь гэмт хэрэг үйлдэж байсан эсэхийг тодруулах зохицуулалт тодорхойгүй байна. Банкны нөлөө бүхий хувьцаа эзэмшигч хувь хүн нь хэн нэгэн этгээдийг төлөөлж байгаа эсэхийг тодруулахад чиглэсэн зохицуулалт холбогдох хууль тогтоомжид нэмж оруулах шаардлагатай байна. Банкны тухай хууль тогтоомжид “Халхавч банк” буюу бодитоор оршдоггүй банк байгуулахыг шууд утгаараа хориглосон заалт байхгүй боловч банк байгуулах, түүний үйл ажиллагаанд тавигдаж буй шаардлагууд нь “Халхавч банк” байгуулах боломжгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Хэдий тийм боловч мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны олон улсын стандарт болох ФАТФ-ын 40 Зөвлөмжид нийцүүлэн “Халхавч банк” байгуулахыг шууд утгаараа хориглосон заалтыг банкны тухай хууль тогтоомжид нэмж оруулах шаардлагатай байна. Банк нь мөнгө угаах хамгийн багтаамж ихтэй, өртөмтгий салбарт тооцогддог ба шууд болон шууд бус байдлаар мөнгө угаах гэмт хэрэгт өртөх эсрдэлтэй салбар бөгөөд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, зохицуулагч байгууллагын журамд заасны дагуу мөнгө угаахын эсрэг дотоод хяналтын тогтолцоог бүрдүүлснээр дээрх эрсдэлийг хаах юм. Гэмт хэргийн замаар олсон орлогоо гадаадын банкн дахь дансанд шилжүүлэх, Гадаадын иргэд “бохир” мөнгөө Монголд оруулж ирэхдээ уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалт хийх халхавчаар оруулж ирэн, буцааж гаргах, Үнэт металл худалдан авч, хууль бусаар Монгол Улсын хилээр гарган, олсон хууль бус орлогоо буцаан оруулж ирж, эргэлтэнд оруулах, Төрийн зарим албан хаагчид албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглан, хээл хахуулийн журмаар олсон хууль бус орлогоо гадаад, дотоодын банкны тогтолцоогоор дамжуулан хууль ёсны мэт болгохыг оролдох, Төрийн өмчит компаний удирдлагад ажиллаж байсан зарим хүмүүс албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, хуурамч гэрээ байгуулан, хөрөнгө мөнгийг гадаадын хэд хэдэн улс руу гарган, буцааж оруулж ирэх гэх үйлдлүүд олширч байгаатай холбогдуулан сэжигтэй гүйлгээг мэдээлсэн байдалтай холбоотой статистикээс харахад банкны салбараас мэдээлсэн сэжигтэй гүйлгээний тоо өсөх чиг хандлагатай байгаа ч Монгол улстай төстэй эдийн засагтай бусад орнуудтай харьцуулахад маш бага үзүүлэлт харагдана. Иймд сэжигтэй гүйлгээг таньж илрүүлэх, мэдээлэх тал дээр дутагдалтай байдал байсаар байна гэж дүгнэж болохоор байна. Сэжигтэй гүйлгээний тухайд нийтлэг хүлээн зөвшөөрөгдсөн

¹ Монгол банк, Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх ажлын тайлан.<https://mojha.gov.mn/wp-content/uploads/2021/01/VASP-%D2%AF%D1%80-%D0%BD%D3%A9%D0%BB%D3%A9%D3%A9%D0%BD%D0%B8%D0%B8%CC.pdf-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D0%B0-final.pdf>,

ерөнхий тодорхойлолт, тогтсон хэв шинж гэж байхгүй боловч харилцагчийн тогтмол хийдэг гүйлгээ, эрхэлж буй ажил, бизнесийн төрөл, цар хүрээ, гүйлгээний дүн, утга, харилцагчийн иргэншил, бүртгэлтэй болон үйл ажиллагаагаа явуулдаг улс орон, харилцагчийн зан байдал зэрэг олон үзүүлэлтийг нэгтгэн авч үзэхэд өөр хоорондоо логикийн зөрчилтэй байх тохиолдолд хэрэгжилт хариуцсан ажилтан энэ байдлыг тодруулах боломжит бүх арга хэмжээг аваад сэжигтэй гэж үзсэн тохиолдолд 24 цагийн дотор СМА-нд мэдээлэх үүрэгтэй. Үүний тулд мэдээлэх үүрэгтэй этгээд харилцагчийг таньж мэдэх үйл ажиллагааг нухацтай хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ данс, эрсдэлийн үнэлгээг оновчтой хийх, сайжруулах, гүйлгээнд хяналт тавих тогтолцоо бүрдсэн байх шаардлагатай¹. Данс гүйлгээнд хяналт тавих үйл ажиллагаанд автоматжуулалтыг түлхүү ашиглах шаардлагатай байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хууль хамгаалах байгууллага болон банк, санхүүгийн байгууллагуудын зүгээс тавих хяналтыг бий болгох зорилгоор Эрүүгийн цагдаа, Тагнуулын байгууллагын тухай зэрэг хуулиудад уг гэмт хэрэгт тавих хяналтын чиг үүргийг тусгаж оруулах болоод Төв банк болон бусад арилжааны банкуудад тавих хяналтыг сайжруулах, мөнгө угаах гэмт хэрэг гарахаас урьдчилан сэргийлэх үүднээс банкуудад "Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба" байгуулах, дээрх хэлцлүүдийн талаарх мэдээллийг банк, санхүүгийн байгууллагын ажилтнууд төрийн зохих эрх бүхий байгууллагад мэдээлээгүй тохиолдолд эрүүгийн болон зөрчлийн хариуцлага хүлээлгэдэг байх нь асуудлыг шийдвэрлэхэд голлох үүрэг гүйцэтгэнэ.

3. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхтэй холбоотой олон улсын жишиг харьцуулан судлах нь

ХБНГУ-ын судлаач П.Бернаскон мөнгө угаах гэмт хэрэгт холбоотой улс орныг "үндсэн улс", "туслах улс" гэж хоёр ангилсан байдаг. "Үндсэн" гэдэг нь үндсэн гэмт ажиллагаа явагдсан улс, харин "туслах" гэдэг нь мөнгө угаах зорилгоор шилжүүлэгдсэн улсыг хэлдэг. 2000-иад оны дундуур ОХУ-ын Юкос компанитай холбоотой гэх их хэмжээний мөнгө угаасан хэрэг Израиль, Испанид илэрсэн тул 2015 оны 6-р сард Эльмаугийн G7 дээд хэмжээний уулзалтын удирдагчдын тунхаглалд виртуал валют болон бусад төлбөрийн шинэ аргуудыг терроризмыг санхүүжүүлэх, нуун дарагдуулах зорилгоор буруугаар ашиглах эрсдэлийг харгалзан үзэж шинээр зохицуулалтанд оруулсан.

Олон улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндсэн гурван арга байдаг. Үүнд:

1. Эрүүгийн хүрээн дэх эрх зүйн тэмцэл
2. Санхүүгийн хяналт
3. Олон улсын хамтын ажиллагаа зэрэг болно².

Эрүүгийн эрх зүйн тэмцэл гэдэг нь тухайн мөнгө угаах гэмт хэргийн бохир мөнгөнийх нь эх сурвалжийг олж илрүүлэх, түүнийг таслан зогсоох, угагдсан мөнгийг цааш нь зах зээлийн эргэлтэнд оруулах буюу эргээгээд хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглахын эсрэг тэмцэх явдал юм. Энэхүү ажиллагаанд эрүүгийн бусад гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд ашигладаг аргуудыг голчлон хэрэглэдэг.

2018 оны 3, 7-р сард Их 20-ийн Сангийн сайд нар болон Төв банкны ерөнхийлөгч нарын уулзалтын үеэр хийсэн мэдэгдэлд крипто хөрөнгө нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх зэрэг асуудалтай тулгарсан. Энэ асуудлыг хөндсөнтэй холбогдуулан ФАТФ мөн оны 10-р сард ФАТФ-ын зөвлөмжийг шинэчилсэн бөгөөд криптовалютын солилцооны компаниуд, криптовалютын менежерүүд болон холбогдох үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хувьд Манерон Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой зохицуулалтыг хийх гэдэг дээр санал нэгдсэн нь санхүүгийн хяналтын нэгэн тод илэрхийлэл болсон юм.

Монгол улсын мөнгө угаахтай тэмцэх арга хэмжээ нь олон улсын хамтын нийгэмлэгийн хөдөлгөөнтэй уялдуулан аажмаар ахиц дэвшил гаргаж байна. Гэхдээ манай

¹ John A Kelley, "International Anti-Money Laundering and Professional Ethics" (2006).

² 「弁護士に対する『疑わしい取引』の報告義務の制度化に関する会長声明（2005年11月18日）参照。

улсад бусад улсын сайн жишгээс суралцах хэрэгцээ шаардлага бий. Их Британийн санхүүгийн систем нь санхүүгийн байгууллагуудын аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэгтэй ажилладаг. Санхүүгийн удирдлагын газар нь Их Британид мөнгө угаахтай тэмцэх дүрэм журмын хэрэгжилтэд хяналт тавьдаг бөгөөд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гэмт хэргийг бусад хууль сахиулах байгууллагууд, эрх мэдэлтнүүдтэй хамтран шалгах эрхтэй. Их Британийн бүх банк, санхүүгийн байгууллагууд санхүүгийн удирдлагын газарт бүртгүүлэх ёстой¹ байдаг. Түүнчлэн мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөх үүргийг санхүүгийн удирдлагын газартай хамтран хийдэг. Энэхүү байгууллага нь Их Британид мөнгө угаахтай тэмцэх талаарх зааварчилгаа гаргадаг бөгөөд үүнд харилцагчдын нягт нямбай байдал, гүйлгээг хянахад тавигдах шаардлага, мөнгө угаахтай тэмцэх бодлогын мэдэгдэл гаргах зэрэг ордог байна. Үндэсний гэмт хэрэгтэй тэмцэх төв² нь Их Британи улсад хамгийн их эрсдэл учруулж болзошгүй гэмт хэрэгтнүүдийг онилж, мөрдөн мөшгиж олон нийтийг хамгаалж, ноцтой, зохион байгуулалттай гэмт хэргийг таслан зогсоохын тулд Их Британийн гэмт хэргийн тэмцлийг удирддаг. Үндэсний гэмт хэрэгтэй тэмцэх төв нь эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнд үзүүлэх нөлөөнд өөрчлөлт оруулах алхамыг өөрчлөх зорилгоор эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэсний төвийг байгуулсан. Их Британийн санхүүгийн мэдээллийн алба нь сэжиг бүхий үйл ажиллагааны тайлангаас цуглуулсан санхүүгийн мэдээллийг хүлээн авах, дүн шинжилгээ хийх, түгээх үүргийг үндэсний хэмжээнд хариуцдаг. Сэжигтэй үйл ажиллагааны тайлан нь мөнгө угаах, терроризм, ноцтой, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, авлига, залиланттай тэмцэх чухал тагнуулын нөөц юм. Японд 1996 онд "40 зөвлөмж"-ийг хэсэгчлэн шинэчлэн найруулсны үндсэн дээр 2012 оны хоёрдугаар сард системчилсэн гэмт хэргийн шийтгэлийн тухай хуулийг мөрдөж эхэлсэн байдаг. Хууль батлагдсанаар эрүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр тодорхой ахиц гарсан³. Нэгдүгээрт, мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хар тамхины гэмт хэрэг төдийгүй онц хүнд гэмт хэрэг болж өргөжсөн, хоёр дахь зүйл нь сэжигтэй гүйлгээний мэдэгдэлд хамаарах гэмт хэрэг мөн өргөжсөн, гурав дахь зүйл нь Японы Санхүүгийн хяналтын агентлагийн хүрээнд Японы Санхүүгийн Тагнуулын алба (JAFIO) байгуулагдсан байна⁴. Түүнчлэн Терроризмыг санхүүжүүлсэнтэй холбоотой шийтгэлийн тухай хууль, Санхүүгийн байгууллагын иргэний үнэмлэхийг шалгах тухай хууль гэх мэт хуулийг батласан.

Дүгнэлт /Санал/

Даяаршлын үед мөнгө угаах гэмт хэрэг өргөжиж байгаатай холбоотойгоор эрүүгийн нөхцөл байдал улам дордож, үр дүнтэй тодорхой арга хэмжээг авч үзэх, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Ийм даяаршлын ахиц дэвшил нь гэмт хэргийн үйл ажиллагаанд ч мөн адил байгаа бөгөөд улс орон бүрийн эрх зүйн тогтолцооны ялгаатай байдлаас үүдэн хил дамнасан, системтэй үйлдэгддэг олон улсын зохион байгуулалттай гэмт хэрэг даамжирч байгааг олон улсын хамтын нийгэмлэг хүлээн зөвшөөрч байна. Олон улсын зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хамтын нийгэмлэгийн шүүх, хууль сахиулах салбарын хамтын ажиллагаа зайлшгүй чухал гэдгийг хүлээн зөвшөөрсний үндсэн дээр НҮБ болон олон улсын зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд бүх л талаар хамтран ажиллах хүсэл сонирхолтой болжээ. Манай улсын хувьд эрх зүйн зохицуулалтуудад орчин цагийн мөнгө угаах гэмт хэргийн шинэ аргачлал болж буй виртуал орчин дахь эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр бий болгох одоо байгаа эрх зүйн хэм хэмжээнүүдэд тодорхой нэмэлт өөрчлөлт, зохицуулалт хийх цаг нь болсон гэж үзэж дараах саналуудыг дэвшүүлж байна.

Санал

1. Мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомж зөрчсөн хуулийн этгээдэд үр нөлөөтэй, ижил тэгш захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага оногдуулдаг байх, мөнгө угаах болон

¹ С.Удамзаяа. Финтекийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хяналтын тогтолцоог сайжруулах нь. УБ., 2021 он. 56 дахь тал.

² National Crime Agency (NCA)

³ 柏原千英.「企業統治改革に関する国際機関の援助アプローチ——アジアにおける取組み」(今泉慎也・安倍誠編『東アジア諸国の企業統治と企業法改革』日本貿易振興機構アジア経済研究所。

⁴ 谷口 栄治. マネーロンダリング・テロ資金対策の高度化に向けて求められる視点. 2021 年 10 月 14 日 No.2021-033.

терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд бэлэн бус гүйлгээг заавал тайлагнах, тайлагнаагүй тохиолдолд хариуцлага тооцох талаар хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах

2. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үүрэгтэй ТЕГ, ЦЕГ, ГЕГ, Хилийн алба, Ерөнхий прокурорын газар, Монгол банк, СЗХ зэрэг байгууллагууд дээр нэмж Татварын ерөнхий газрын үйл ажиллагааг нягт уялдуулах хэрэгтэй. Тиймээс Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд мэдээлэх үүрэгтэй этгээд гэдэгт Татварын ерөнхий газрыг багтааж оруулах хэрэгтэй үзэж байна
3. Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь хуулиар хүлээсэн дээрх үүргийг хэрэгжүүлэхэд гар аргаар хяналт хийх боломжгүй ба харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэх, гүйлгээний хяналт хийхэд тусгай автоматжуулсан программыг ашиглах шаардлагатай. Программыг үр дүнтэй ашиглахын тулд харилцагч таньж мэдэх ажиллагааг бүрэн хийж харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэн /бага, дунд, өндөр г.м/ судалгаа хийж харилцагчийг бизнесийн чиглэл, гүйлгээний онцлогоор нь төрөлжүүлэн тохирсон хяналтын дүрмүүдийг боловсруулах шаардлагатай
4. Дотооддоо үйлдэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэргийг зөвхөн тусгайлан хуульчилж зохицуулж болно. Мөн дотоодын хууль тогтоомж, зарчмаар тухайн хүний үйлдсэн өөр гэмт хэргийг, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй хамааралгүй байдлаар хуульчилж өгөх боломжтой
5. Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлээр зүйлчлэгдсэн хэргүүд дунд хулгай болон дээрмийн гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгөө бусдад худалдаалан ашиг олсон гэх хэргүүд байна. Энэ нь практикт хэр үр дүнтэй байгаа эсэхийг харгалзан эрх зүйн зохицуулалтыг нарийн гаргаж өгөх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл хулгай хийсэн хүний тухайд эд зүйлээ дамлан худалдаалах үед нь авсан этгээд мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдэх үндэслэл болж буй нь иргэд санамсаргүйгээр гэмт хэрэгтэн болох эрсдэл дагуулж байгаа юм. Мөн Бусдын хүсэлтээр Улсын хилээр бэлэн мөнгө, эд бараа тээвэрлэх, хувийн мэдээллээ алдах, өөрийн бичиг баримтыг хэрэглүүлэх, өөрийн дансыг ашиглуулах боломж олгох зэрэг нь гэмт хэрэгтэн болгох эрсдэлийг дагуулж буй тул иргэдийн эрх зүйн мэдлэг ухамсрыг дээшлүүлэх хэрэгцээ байгааг илтгэж байна. Тиймээс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн шинж тэмдгийг таних, ялгах, зүйлчлэн хэрэглэх ойлголт жигдрээгүй байна гэж үзэж болно. Иймд энэ төрлийн хэргийг шийдэхдээ шүүхийн албан бус жишиг бий болгох эсхүл Улсын Дээд Шүүхээс тайлбар гаргаж асуудлыг нэг мөр шийдэх хэрэгцээ бий болжээ
6. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хүрээнд мөнгө болон үнэ бүхий зүйлс шилжүүлэх үйлчилгээ үзүүлэгч хувь хүн, төлөөлөгч болон хуулийн этгээдийг Санхүүгийн зохицуулах хорооны зохицуулалтад оруулах
7. Япон улс нь криптовалютыг хөгжүүлэгч улс орон бөгөөд 2017 оны 4 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэглээний татвараас чөлөөлж, төлбөр тооцооны нэг хэрэгсэл гэж хуулийн дагуу хүлээн зөвшөөрсөн нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой харилцааг хяналтадаа байлгах бодлоготой холбоотой. Манай улсын хувьд ч энэ талын эрх зүйн зохицуулалтыг нэн яаралтай батлан гаргах хэрэгтэй
8. Хууль сахиулах байгууллагын мэдээллийн орчинг илүү боловсронгуй болгох зайлшгүй хэрэгцээ, шаардлага байна. Интернетийн мөнгийг зохицуулах, түүнд хяналт тавих дүрэм журмыг боловсронгуй болгох, 20 сая төгрөг, түүнтэй тэнцэх хэмжээний гадаад валют, түүнээс дээш үнийн дүнтэй гүйлгээг хийсэн тохиолдолд автоматаар ялгаж мэдээлэх программыг банк бүрт нэвтрүүлж ашиглах. Түүнчлэн мөнгө гуйвуулах мөнгөний тодорхой хэмжээг заах Монгол Улсад 10 сая төгрөгөөс дээш байсан тохиолдолд Санхүүгийн мэдээллийн албанд хүргүүлдэг байх хэрэгтэй гэж үзэж байна
9. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагууд мөнгийг анх олж авсан, хулгайлсан, хээл хахуулиар авсан газраас нь эхлээд мөрдөн шалгах, хууль бус орлогоо хаана хадгалсан, зарж үрсэн болон хөрөнгө оруулсныг мөрдөх, нотлох баримтыг гаргаж өгч чадах гэрчийг олох, нууц ажиллагаа явуулж, хууль бус аж ахуйн нэгжийг илрүүлэх, нотлох баримтыг олж тогтоох чиглэлд түлхүү анхаарч ажиллах

10. Бэлэн мөнгөгүй нийгэмд тооцогддог АНУ-д их хэмжээний бэлэн мөнгөний гүйлгээ нь өөрөө гэмт хэрэг гэж сэжиглэгддэг тул наймаачид их хэмжээний бэлэн мөнгө санхүүгийн байгууллагад байршуулахыг оролдох үед мөнгө угаах гэмт хэргийн эхлэл гэж үздэгтэй адил манай улсад ч мөн адил бэлэн мөнгөний хэрэглээ багасаж буй энэ цагт дээрх аргыг ашиглах
11. Мөнгөний гүйлгээний тайлангийн системд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зөвхөн банк гэх мэт ердийн санхүүгийн байгууллагуудад төдийгүй мөнгөтэй харьцдаг төрөл бүрийн салбаруудад явагддаг тул тайлагнах үүрэг хүлээдэг "санхүүгийн байгууллагууд"-ын хүрээ өргөжүүлэх. Энд санхүүгийн байгууллагуудаас гадна аялал жуулчлалын компаниуд, даатгалын компаниуд, валютын ченжүүд, автомашины худалдаа эрхэлдэг газруудыг хамруулж тайлагнах шаардлагыг өргөжүүлж болно.

Ном зүй

I. Хууль

- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль. 2001 он
- Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль. 2002 он
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль. 2006 он
- Авлигын эсрэг хууль. 2006 он
- Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль. 2012 он
- Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль. 2013 он
- Эрүүгийн хууль. 2015 он
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он
- Зөрчлийн тухай хууль. 2017 он
- Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтэй тэмцэх тухай хууль. 2019 он

II. Олон улсын гэрээ конвенц

- Палермогийн конвенц 2000 он
- Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай конвенц 1999 он
- Авлигын эсрэг конвенц 2003 он
- Меридагийн конвенц
- ФАТФ буюу Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас гаргасан 40 зөвлөмж. <https://mongolbank.mn/listCMA.aspx?id=6>

III. Ном, сурах бичиг

- Санхүүгийн зохицуулах хороо. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлал, үнэт эдлэлийн зохицуулалтын дүрэм, журмын эмхэтгэл. УБ., 2021 он.
- Г.Батзаяа. Мөнгө Угаалт. УБ., 2010 он.
- Д.Гантөмөр. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох асуудал. УБ., 2015 он.
- Ж.Төгс-Очир, Ц.Насанбат. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл. 2020 №01 (71).

IV. Гадаад эх сурвалж

- Killian J McCarthy, "Why Do Some States Tolerate Money Laundering? On the Competition for Illegal Money" in Unger & van der Linde, eds., (2013) 127 at 138.
- John A Kelley, "International Anti-Money Laundering and Professional Ethics" (2006).
- 農林水産省, 経済産業省. 商品先物取引業におけるマネー・ローンダリング及びテロ資金供与対策に関するガイドライン. 2021年10月19日.
- 「弁護士に対する『疑わしい取引』の報告義務の制度化に関する会長声明 (2005年11月18日) 参照.
- 柏原千英. 「企業統治改革に関する国際機関の援助アプローチ——アジアにおける取組み」 (今泉慎也・安倍誠編『東アジア諸国の企業統治と企業法改革』日本貿易振興機構アジア経済研究所

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ, ГАДААД ОРНЫ ХУУЛЬ ТОГТООМЖТОЙ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Б.Батцэцэг, Г.Намуун /МУИС-ийн
Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаа нь улс орнуудын эдийн засгийн аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангах, ядуурлыг бууруулах, нийгэмд шударга ёсыг тогтооход саад бэрхшээл болж байдаг онцлогтой. Энэхүү судалгааны ажил нь мөнгө угаах үйл ажиллагаатай тэмцэх нэг салбар болох тухайн гэмт хэрэгт ял шийтгэл оногдуулахтай холбоотой Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтад тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлж, шийдвэрлэх арга замыг олон улсын жишиг болон гадаад орнуудын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаанд тулгуурлан Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд хуульчлах талаарх бэсрэг судалгаа юм.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах гэмт хэрэг, Суурь гэмт хэрэг, Мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилго, Мөнгө угаах гэмт хэргийн 3 үе шат, Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх.

Удиртгал:

Гэмт хэрэгтнүүд хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогоо хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг татахгүй, тэдний хараанд өртөлгүйгээр зарцуулах боломжтой болгохын тулд санхүүгийн системд нэвтрүүлж, жинхэнэ эх үүсвэрийг нь нуун дарагдуулж, төөрөгдүүлэх замаар хууль ёсны орлого мэт харагдуулахыг зорьдог. Ийнхүү гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг болж байдаг.¹ Мөнгө угаах үйл ажиллагаа нь эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн нөхцөл байдал уналтад орох, санхүүгийн системийн тогтвортой байдал алдагдах, хээл хахууль, авлига нэмэгдэх, шударга чөлөөт өрсөлдөөний зарчим алдагдах гэх мэт олон сөрөг үр дагавруудтай тул мөнгө угаах үйлдэлд улс орон бүр ял шийтгэл оногдуулдаг байхаар зохицуулж байна. Эцсийн дүндээ мөнгө угаах үйл ажиллагааг эрүүгийн хуульдаа эрүүжүүлж ял шийтгэл оногдуулж байгаа явдал нь эргээд мөнгө угаахтай тэмцэж байгаа нэгэн арга хэлбэр болж байдаг.

Гэвч Монгол Улсын шүүхийн практикийг судлан үзэхэд ахуйн чанартай гэмт үйлдлүүдийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилж, суурь гэмт хэрэг үйлдэгч нь бусад этгээдийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт татан оролцуулсан, зохион байгуулсан, хамжсан үйлдэлд мөнгө угаах гэмт хэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэггүй зэрэг тохиолдол элбэг гарч буй нь хууль, эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй байгааг илтгэнэ. Иймээс Монгол Улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад хоёр дахь удаагаа бүртгэгдэж, 2020 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдөр гарсан хэдий ч түүнээс хойш тодорхой арга хэмжээ аваагүй байгаа нь ФАТФ-ын жагсаалтад дахин орох, эдийн засаг болон үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учрах өндөр эрсдэлийг бүрдүүлж буй тул мөнгө угаах гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүй дэх зохицуулалтын тулгамдсан асуудлыг шүүхийн практикт дүн шинжилгээ хийх замаар тодорхойлж, боловсронгуй болгох арга, замыг харьцуулсан эрх зүйд тулгуурлан тодорхойлж улмаар мөнгө угаах гэмт хэргийн үр нөлөөг сайжруулах зорилгыг тус судалгааны ажил агуулах юм.

Нэгдүгээр бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн онолын ойлголт

1.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онолын үндэслэл

Мөнгө угаах (money laundering) үйл ажиллагаа гэдэг нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг буюу хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга хэрэгслийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргаж, эзэмшигчийг нь өөрчлөн хууль ёсны

¹ Монгол банк, “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь”, УБ., 2020 он, 6 дахь тал.

хөрөнгө, орлого мэт харагдуулах үйл ажиллагаа юм.¹ Энэ ч утгаараа гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд **анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох** эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн **бусад этгээдийг яллан шийтгэхэд** мөнгө угаах гэсэн томъёоллыг ашигладаг.² Иймээс мөнгө угаах гэмт хэргийн бусад гэмт хэргүүдээс ялгагдах шинж нь суурь гэмт хэрэг өмнө нь үйлдэгдсэн байхыг шаарддаг. Тодруулбал, “**суурь гэмт хэргийн улмаас**” олсон хөрөнгө, мөнгө гэдгийг мэдсээр байж байршуулж, нуун далдалж, эргэлтэд оруулсан үйлдэл байдаг ба мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгч нь анхнаасаа хууль бусаар олсон орлогоо угаах зорилгоор суурь гэмт хэрэг үйлддэг байна.

Түүнчлэн, мөнгө угаах үйлдлийн зорилго нь тус гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлоход чухал үүрэг гүйцэтгэх ба хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулах, хууль бусаар олсон орлого болон хөрөнгийг хууль ёсны болгон хувиргахад зорилго нь оршдог.

Мөнгө угаах үйл ажиллагаа нь тухайн улсад эдийн засгийн өсөлт, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчин, санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж, хямрал үүсгэж, авлигыг дэмжиж, монопол байдал бий болгох зэрэг сөрөг үр дагавартай байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн цар хүрээ, бодит хохирлын мөнгөн дүнг үнэлэхэд хэцүү ч НҮБ-ын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх газраас (UNODC) гаргасан тоо баримтаас үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас дэлхийн нийт ДНБ-ий (world's total GDP) 2-5 хувьтай тэнцэх хэмжээний буюу ойролцоогоор 2 их наяд доллар угаагдаж, эдийн засагт хямрал үүсгэдэг³ тул дэлхийн улс орон бүр мөнгө угаах үйл ажиллагаатай тэмцэх арга хэмжээг хууль, эрх зүйн орчноор бүрдүүлдэг. Ийнхүү улс орон бүр мөнгө угаах үйл ажиллагааг хууль тогтоомждоо янз бүрээр тодорхойлсон байдаг ч мөнгө угаах үйл ажиллагааг ерөнхийд нь байршуулах, нуун далдлах, гүйлгээнд оруулах гэсэн тус тусдаа онцлог шинж бүхий 3 үе шатыг дамждаг гэж үздэг.⁴ Үүнийг товч авч үзвэл, **1) Байршуулах үе шатанд (Placement)** хууль бусаар олсон үнэт цаас, мөнгө, эд зүйлс, хувьцаа бусад эрхийн бичиг гэх мэтийг хаа нэгтээ байршуулдаг, **2) Нуун далдлах үе шатанд (Layering)** гарал үүслийг нь нуун далдлах зорилгоор байршуулсан зүйлээрээ хөрөнгө оруулалт, хандив, тусламж, хүүтэй зээл, бусдын нэр дээр объект, хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө худалдан авах, асрамжийн болон буяны байгууллага, сан, компани, банк байгуулах, тэдгээрийг даатгуулах зэрэг үйлдэл хийдэг. Хууль бус мөнгийг мөрдөхийг хэцүү болгохын тулд өөр өөр хэмжээгээр дахин дахин байршуулах аргыг ашигладаг, **3) Гүйлгээнд оруулах үе шатанд (Integration)** гарал үүслийг нуусан мөнгө бусад зүйлийг хууль ёсны эдийн засгийн эргэлтэд оруулдаг.

Дээрх үе шатуудыг багцалж дүгнэхэд эхний үе шатанд бохир мөнгийг хууль ёсны бизнест оруулдаг, хоёр дахь үе шатанд олон тооны шат дамжсан үйлдэл хийж бохир мөнгөний жинхэнэ эх үүсвэрийг бүдгэрүүлж танигдахгүй болгодог, эцэст нь бохир мөнгө ил гарч хууль ёсны эх сурвалжтай болдог байна.⁵ Ийнхүү тус шатуудыг дамжиж, хангаж байж мөнгө угаах гэмт хэрэг болдог. Мөн мөнгө угаах гэмт хэргийн тодорхойлоход тус үйлдлийн зорилго чухал үүрэг гүйцэтгэх ба суурь гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг байршуулж, нууж, гүйлгээнд оруулдаг тул суурь гэмт хэрэг үйлдэгч болон бусад этгээд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект болдог байна.

¹ Монгол банк “МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ” УБ., 2020. 5 дахь тал

<https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/financialliteracy/publications/24.pdf>

² Монгол банк, Санхүү мэдээллийн алба “МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ (MONEY LAUNDERING) ГЭЖ ЮУ ВЭ? ” 1 дэх тал

³ What are the 3 Stages of Money Laundering? (2022) <https://complyadvantage.com/insights/3-stages-of-money-laundering/>

⁴ Улсын Ерөнхий Прокурорын газар, “Авлигын гэмт хэрэг ба прокурорын хяналт” гарын авлага, УБ., 2022. 38-39 дэх тал, AML Awareness: Three stages of money laundering (2019)

<https://www.icas.com/professional-resources/anti-money-laundering-resources/latest-developments/aml-awareness-three-stages-of-money-laundering>

The Three Stages Of Money Laundering <https://financialcrimeacademy.org/the-three-stages-of-money-laundering/>

⁵ С.Жанцан “Монгол Улмын эрүүгийн эрх зүй. Ерөнхий ба тусгай анги”, УБ., 2012. 414 дэх тал

1.2. Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

Монгол улс нь 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж¹, 2004 онд Ази номхон далайн бүсийн нутгийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллагад /APG/-д элсэн орсноор² мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартуудыг мөрдөн ажиллах үүрэг хүлээж, улмаар мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааг илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх, ийм төрлийн гэмт хэрэгт ял шийтгэл оногдуулахтай холбогдох үндэсний хууль тогтоомж, эрх зүйн актуудыг баталж эхэлсэн байна.

Анх 2002 оны “Эрүүгийн хууль”-ийн тусгай ангид мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилснаас хойш 2008, 2009, 2014 онуудын удаа дараагийн нэмэлт өөрчлөлтөөр мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг шинжийг олон улсын жишигт нийцүүлэн боловсронгуй болгохоор оролдож иржээ. Үүний дараагаар 2015 оны Эрүүгийн хуульд 18 дугаар бүлэгт эдийн засгийн гэмт хэргүүдийг хуульчилж өгсөн бөгөөд 18.6 дугаар зүйлд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол” гэж хуульчилсан байна. Энэхүү өөрчлөлт нь өмнөх 2002 оны Эрүүгийн хуулийн зохицуулалтаас агуулгын хувьд огт өөрчлөгдөөгүй. Өөрөөр хэлбэл 2002 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн зохицуулалтад гурван өөр объектив шинжийг зааж, тэдгээрийн аль нэгийг нь л хангасан байхад л “мөнгө угаах” гэмт хэргийн шинжийг хангасан гэж үзэхээр байсан. Тэгвэл 2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар “эсхүл” гэдэг үгний оронд “цэгтэй таслал” тавьсан нь хэлбэрийн хувьд өөрчлөлт орж байгаа боловч агуулгын хувьд огт өөрчлөгдөөгүй байгаа юм.

Хоёрдугаар бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдсан асуудал, харьцуулсан судалгаа

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал

2015 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуульд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг хуульчлан зохицуулснаас хойш ямар нэгэн өөрчлөлтгүйгээр практикт хэрэглэгдэж ирсэн бөгөөд тухайн зохицуулалттай холбоотойгоор хэд хэд асуудал хууль хэрэглээний хувьд үүсээд байгаа юм. Үүнд:

1. Ахуйн чанартай гэмт үйлдлүүдийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилж буй явдал

Монгол Улсын Шүүхийн цахим санд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс 2022-2023 оны хооронд мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилсэн нийт 56 шийдвэр байна.³ Шийдвэрлэгдсэн гэмт хэргүүдийг суурь гэмт хэргийн төрлөөр нь ангилан үзэхэд 1/ Хулгайлах /ЭХ-ийн 17.1/-19, 2/ Мал хулгайлах /ЭХ-ийн 17.12/-12, 3/ Залилах /ЭХ-ийн 17.3/-5, 4/ Дээрэмдэх /ЭХ-ийн 17.2/-5, 5/ Алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших /ЭХ-ийн 17.5/- 5, 6/ Хөрөнгө завших /ЭХ-ийн 17.4/-4, 7/ Кибер орчинд хууль бусаар халдах /ЭХ-ийн 26.1/- 3, 8/ Хуулийн этгээдийн эрх мэдлийг урвуулан ашиглах /ЭХ-ийн 22.12/-1, 10/ Хуурамч баримт бичиг үйлдэх, ашиглах /ЭХ-ийн 23.2/-1, 11/ Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, олборлох /ЭХ-ийн 24.2/-1 гэсэн тоон үзүүлэлттэй байна. Мөн нийт шийдвэрлэгдсэн гэмт хэргийн 47 нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө гэдгийг мэдсээр байж авсан, ашигласан, эзэмшсэн эсхүл зарж борлуулсан нэг үйлдэлтэй байгаа бол 9 нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө гэдгийг мэдсээр байж байршуулж, нуун далдалж эргэлтэд оруулсан буюу мөнгө угаах гэмт хэргийн 3 үе шатыг дамжсан байна. Өөрөөр хэлбэл, мөнгө угаах гэмт хэргээр шийдвэрлэгдсэн нийт 56 хэргийн шийдвэрүүдтэй

¹ Монгол улсын олон улсын гэрээний дэлгэргүй жагсаалт, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, УБ., 2007 он <https://old.legalinfo.mn/annex/details/6?lawid=307>

² Монгол улсын олон улсын гэрээний дэлгэргүй жагсаалт, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, УБ., 2007 он <https://old.legalinfo.mn/annex/details/6?lawid=307>

³ Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан, www.shuukh.mn

нэг бүрчлэн уншиж танилцахад ихэнх хэрэгт мөнгө угаах гэмт хэргийн гол зорилго болох хууль бус эд хөрөнгийн эх сурвалжийг нуун дарагдуулахтай холбогдуулан 3 үе шатыг дамжсан үйлдэл хийгдсэн нөхцөл байдал харагдахгүй байгаа юм.

Шүүхийн практикийг судлан үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй залилах, авлига, албан тушаалын хэрэг, байгаль орчны эсрэг, татвар төлөхөөс зайлсхийх зэрэг суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгөтэй холбогдсон шийдвэрлэлт бага байх ба *ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг* хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд мөнгө угаах зүйл ангиар ял оногдуулж буй тохиолдол олон байна. Энэхүү асуудал нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох эрсдэлийн түвшин өндөр суурь гэмт хэргүүдийг Эрүүгийн хуулийн холбогдох хэсэгт хуульчлаагүйтэй тодорхой хэмжээнд холбоотой байж болно.

Шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт 56 шийдвэрийн 33%-д нь суурь гэмт хэрэг нь хулгайлах гэмт хэрэг байх бөгөөд ийм төрлийн гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрүүдтэй танилцахад зөвхөн гэмт хэргийн улмаас олсон хууль бус эд хөрөнгийг авсан, ашигласан үйлдэл хийгдсэнээр мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн хангагдсан нөхцөл байдалтайгаар хэргийг шийдвэрлэсэн байгаа юм. Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө орлогыг авч, ашиглаж, зарж борлуулж байгаа үйлдэл нь гэмт хэрэг үйлдэгч этгээд ашиг олох зорилготойгоор хийгдэж буй нийгэмд аюултай үйлдэл болох хэдий ч мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн зорилгыг хангаж чадахгүй байгаа юм. Хулгайлах, дээрэмдэх, завших зэрэг гэмт хэргүүд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт хамаардаг ч мөнгө угаагдах үе шатуудыг хангахгүй бол мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж үзэхгүй байгаа нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн объектив талуудын өмнө тухайн гэмт хэргийн зорилгыг тодорхой хуульчилж өгөөгүйтэй салшгүй холбоотой байна. Иймээс зорилгыг тодорхой тусгаж мөнгө угаах гэмт хэргийг ахуйн хүрээний нэг үйлдэлт гэмт хэргээс ялгаж, салгах шаардлагатай.

2.Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектэд суурь гэмт хэрэг үйлдэгч орохгүй байгаа асуудал

2022-2023 онд шийдвэрлэгдсэн мөнгө угаах нийт 56 хэргээс 46 хэрэгт суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд суурь гэмт хэрэгтээ, харин гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлогыг нь авсан, ашигласан этгээд мөнгө угаах гэмт хэрэгтээ тус тус хариуцлага хүлээсэн байна. Харин үлдсэн 10 хэрэгт анхан шатны шүүхээс суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг мөн мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн /энд суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн байгаа тохиолдол болно/ гэм буруутайд тооцож шийдвэрлэсэн нөхцөл байдалтай байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгийн хууль бус гэдгийг нуун далдлах зорилготой байх бөгөөд энэхүү зорилго, тус гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний онцлог шинж, бусад нөхцөл байдлаас үүдэн тухайн гэмт хэрэгт хамтран оролцох тохиолдол элбэг байдаг. Гэтэл шүүхийн практикт “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгт татан оролцуулсан этгээдэд тус гэмт хэрэгт нь эрүүгийн хариуцлага оногдуулахгүй байгаа нөхцөл байдал дээр дурдсанаар ихэнх хувийг эзэлж байгаа юм. Дээрх нөхцөл байдал буюу суурь гэмт хэргийг үйлдсэн этгээд мөнгө угаах гэмт хэргийн гүйцэтгэгч болохгүй нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд заасан *“гэдгийг мэдсээр байж”* гэсэн томъёоллоос харагдах бөгөөд мөнгө угаагч нь хоёрдогч, гуравдагч буюу өөр хүн байхаар хуульд тусгагдсантай холбоотой байхаар байна.¹ Үүнтэй холбоотойгоор мөнгө угаах гэмт хэргийг дотоодын эрдэмтэн судлаачид тодорхойлохдоо “мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гэмт замаар бусад этгээдийн зориуд олсон мөнгө буюу бусад эд хөрөнгийг эзэмших, ашиглах ба захиран зарцуулахад хууль ёсны болгон хувиргах зорилгоор санхүүгийн ажиллавар ба хэлцэл үйлдэх, мөнгө буюу бусад эд хөрөнгийг аж ахуйн болон эдийн засгийн бусад үйл ажиллагаанд янз бүрийн хэлбэрээр ашигласан үйлдэл юм”² хэмээн тодорхойлсон байх

¹ Улсын ерөнхий прокурорын газар, “Авлигын гэмт хэрэг ба прокурорын хяналт” гарын авлага, УБ., 2022 он, 40 дэх тал.

² С.Нарангэрэл, Ж.Эрдэнэбулган “Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй: Үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж” УБ., 2019. 221 дэх тал

бөгөөд энэхүү тодорхойлолтоос ч мөн суурь гэмт хэрэг үйлдэгч нь мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект байхааргүй нөхцөл байдал ажиглагдаж байна. Гэтэл нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэрэг үйлдэгчийн хууль бус хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, түүнийг ашиглахтай холбогдож байгаа тул эрүүгийн хариуцлагын асуудал хөндөгдөх шаардлагатай байна.

2.2. Олон улсын гэрээ, конвенц, гадаад орнуудын эрх зүйн зохицуулалт

1. Олон улсын гэрээ, конвенцын эрх зүйн зохицуулалт

Олон улсын стандарт буюу 2000 оны Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (Палермогийн конвенц)¹, Авлигын эсрэг НҮБ-ын 2003 оны конвенцын 23 дугаар зүйл, Мөнгө угаах тухай Европын холбооны конвенцын 9 дүгээр зүйлд² зэрэг олон улсын гэрээ, конвенцод мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлжээ:

- тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах;
- тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
- **мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх гэж тодорхойлсон байдаг.**

Түүнчлэн, Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенцын 6 дугаар зүйлийн 2(b) “Оролцогч улс бүр энэхүү конвенцын 2 дугаар зүйлд заасан бүх хүнд гэмт хэрэг, мөн энэхүү конвенцын 5, 8, 23 дугаар зүйлд заасны дагуу тогтоосон гэмт хэргийг урьдчилсан гэмт хэрэгт хамааруулна.” 2 дугаар зүйлийн (b) Хүнд гэмт хэрэг гэдэг нь 4 жил ба түүнээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгэлтэй гэмт хэрэг, 5 дугаар зүйл “Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг байгуулах” 8 дугаар зүйл “Авлигын гэмт хэрэг”, 23 дугаар зүйл “хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд саад учруулах” гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгт тооцдог зэргээр олон улсын гэрээ, конвенцод суурь гэмт хэргийн жагсаалтыг гаргасан байна. (Хавсралт 1-ээс үзнэ үү)

Мөн Дэлхийн загвар Эрүүгийн хуулийн 135 дугаар зүйлд “Мөнгө угаах гэмт хэрэг”-ийг Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенцод тулгуурлан тодорхойлсон байх ба тус хуулийн 135.1 дүгээр зүйлийн албан ёсны тайлбарт энэ зүйлд заасны дагуу тогтоосон гэмт хэргийн аль нэгийг үйлдэхэд оролцох, нийлэх, үйлдэхийг завдсан, үйлдэхэд нь туслах, өдөөн хатгах, дөхөм үзүүлэх, үйлдэхэд нь зөвлөгөө өгсөн тохиолдолд хариуцлага оногдуулах явдлыг авч үзжээ.³

Мөнгө угаах тухай Европын холбооны конвенцын 9 дүгээр зүйлийн 5-т “Тал бүр урьдчилсан (суурь) гэмт хэрэгт шийтгэгдсэн байх нь мөнгө угаах гэмт хэргээр шийтгэгдэх урьдчилсан нөхцөл биш гэдгийг баталгаажуулах” хэмээн суурь гэмт хэрэг үйлдэгчээс гадна хоёрдогч, гуравдагч этгээдийг хамааруулсан байна. Мөн Европын холбооны Эрүүгийн хуулиар мөнгө угаахтай тэнцэх тухай Европын парламент болон Зөвлөлийн 2018 оны 10

¹ Монгол банк, Санхүү мэдээллийн алба “МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ (MONEY LAUNDERING) ГЭЖ ЮУ ВЭ?” 1 дэх тал, United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000) P.8-9 https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf?fbclid=IwAR3ceTZsWwL_XxyE4R0EMkuyJOI22tYKqqc35O49bX1Zinq4C4M2EGRpVh8

² Council of Europe Convention on Laundering (2005) <https://rm.coe.int/168008371f>

³ Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice, Volume I Model Criminal Code.(2007) “Article 135: Money Laundering” P- 290

дугаар сарын 23-ны өдрийн 2018/1673 тоот зааврын 11 дүгээр хэсэгт “Гишүүн орнууд мөнгө угаах үйл ажиллагаанд тухайн эд хөрөнгийг бий болгосон гэмт хэргийн холбогдогчид (өөрөө угаах) мөн шийтгэл оногдуулах явдлаар хангах хэрэгтэй. Энэ тохиолдолд мөнгө угаах ажиллагаа нь зөвхөн эзэмших, хөрөнгө ашиглах биш эд хөрөнгийг шилжүүлэх, хувиргах, нуух эсвэл далдлах тухайлбал, гэмт хэргийн үйл ажиллагаанаас олсон эд хөрөнгийг эргэлтэд оруулах, улмаар хууль бус гарал үүслийг нуун дарагдуулах замаар мөнгө угаах гэмт хэрэгт хариуцлага хүлээлгэх ёстой.”¹ гэсэн нь суурь гэмт хэрэг үйлдэгчид эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх талаар зохицуулжээ.

Түүнчлэн, олон улсын түвшинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн мөнгө угаах гэмт хэргийн сонгодог жишээг дурдвал, хар тамхины наймаачин хар тамхины ашгийг хууль ёсны ашгаар далдлахын тулд ресторан худалдаж авч, хар тамхины хууль бус ашгийг ресторанаар дамжуулан “угааж” орлогоо хуулийн дагуу олсон мэт харагдуулдаг.² Энэ тохиолдолд хар тамхины наймаачины тус үйлдэл нь мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж үзэж, түүнд эрүүгийн хариуцлага оногдуулах юм.

Дээрх олон улсын гэрээ, конвенц, загвар хууль, тохиолдлоос үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зөвхөн гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж олж авсан, ашигласан, нуусан этгээд буюу хоёрдогч, гуравдагч этгээдэд хамаарах бус хууль бус орлого бий болгож буй суурь гэмт хэрэг үйлдэгч бусдыг мөнгө угаах үйлдэлд татан оруулах, үгсэн тохиролцох, хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх эсвэл гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо өөрөө угаах болон дангаар угаасан бол мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэж, эрүүгийн хариуцлага хүлээдэг байна. Иймээс суурь гэмт хэрэг үйлдэгч тухайн суурь гэмт хэрэгтээ эрүүгийн хариуцлага хүлээсэн эсэхээс үл хамааран мөнгө угаасан үйлдэлдээ эрүүгийн хариуцлага хүлээдэг тул мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект болохоор олон улсад зохицуулсан байна. Мөн суурь гэмт хэргийн жагсаалтыг гаргаж, тэдгээр гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг шилжүүлж, өөрчлөх буюу байршуулж, нууж далдалж, гүйлгээнд гаргасан буюу эд хөрөнгийг шилжүүлж, өөрчлөх зэрэг мөнгө угаах үе шатыг дамжсан байхаар олон улсын гэрээ, конвенцод зохицуулсан нь ахуйн чанартай гэмт хэргээс мөнгө угаах гэмт хэргийг ялгаж, тухайн гэмт үйлдлүүдийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэх явдлыг багасгах, хаах зохицуулалт болжээ.

2. Гадаад орнуудын эрх зүйн зохицуулалт

Харьцуулсан эрх зүй судлалын үүднээс эх газрын эрх зүйн системийн төлөөлөгч улс болох ХБНГУ, хөрш орон болох ОХУ-ын Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг судлахаас гадна мөнгө угаах үйлдлийг Эрүүгийн хуулиас өөр хуулиар зохицуулдаг БНСУ-ын эрх зүйн зохицуулалтыг тус тус судлалаа.

ХБНГУ-ын хувьд Эрүүгийн хуулийн 261 дүгээр зүйл “Мөнгө угаах; Хууль бусаар олж авсан эд хөрөнгийг нуух”³ гэмт хэргийг хуульчилсан ба тус зүйлийн

(1) Энэ хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрт заасан хууль бус үйлдлийн улмаас олж авсан объектыг нуун дарагдуулсан, гарал үүслийг нь нуусан эсвэл ийм төрлийн объектын гарал үүслийг тодруулах, түүнийг эрж хайх, хураан авах эсвэл хамгаалалтад авах ажиллагаанд саад учруулсан эсвэл аюул заналхийлсэн бол гурван сараас таван жил хуртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. Энэ хэсгийн 1 дэх өгүүлбэрт заасан хууль бус үйлдэл гэдэгт дараах зүйлс хамаарна:

1. Гэмт хэрэг,

2. Дор дурдсан эрүүгийн зөрчлүүд:

¹ Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673>

² United Nations Office on Drugs and Crime “Money-laundering” <https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-4/key-issues/money-laundering.html>

³ Золбоо.Т нар “Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль” УБ.,2021.455 дахь тал

- а) Энэ хуулийн 108е, 332 дугаар зүйлийн 1 болон 3 дахь хэсэг түүнчлэн § 334 дугаар зүйл, эдгээртэй тус бүр холбогдуулан энэ хуулийн 335а дугаар зүйлд заасан эрүүгийн зөрчлүүд,
- б) Мансууруулах бодисын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1 дэх өгүүлбэрийн 1 болон Анхдагч бодисын хяналтын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1 зэрэгт заасан эрүүгийн зөрчлүүд... зэрэг мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг цохон тодорхойлж, зорилготой холбогдон суурь гэмт хэрэг үйлдэгч болон хоёрдогч, гуравдагч этгээд нь мөн мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект болохоор хуульчилсан байна.

Мөн тус хуулийн 259 дүгээр зүйлд “Өөрийгөө эсвэл гуравдагч этгээдийг хөрөнгөжүүлэхийн тулд бусад этгээдийн **хулгайлсан эд юмсыг буюу аливаа хууль бус өөр аргаар** олж авсан эд юмсыг худалдаж авсан, өөртөө эсвэл гуравдагч этгээдэд олж өгсөн, эзэмшсэн эсвэл эзэмшихэд тусалсан бол...” хэмээн гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж олж авах, эзэмшсэн үйлдлийг бие даасан гэмт хэрэг болгон хуульчилжээ.

ОХУ-ын хувьд Эрүүгийн хуулийн¹ 174 дүгээр зүйлд “Гэмт хэргийн аргаар олж авсан бусдын мөнгө болон эд хөрөнгийг хууль ёсны болгон угаах” гэж хуульчилсан ба тус зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Гэмт хэргийн замаар бий болсон мөнгө, бусад эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор санхүүгийн гүйлгээ, бусад гүйлгээг хийсэн бол...” хэмээн мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг оновчтой хуульчилснаар ахуйн чанартай гэмт хэргээс ялгах боломжтой болжээ. Мөн тус хуулийн 175 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “**Гэмт хэрэг үйлдэж олж авсан эд хөрөнгийг мэдсээр байж** авсан, худалдсан бол...” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олж авсан эд хөрөнгийг авах, худалдах үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргээс салгаж, тусад нь зохицуулсан байна.

БНСУ-ын хувьд мөнгө угаах үйлдлийг Эрүүгийн хуулиар бус бусад хуулиар буюу Гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо нуун дарагдуулахыг зохицуулах, шийтгэх тухай хууль болон Мансууруулах бодисын хууль бус арилжаагаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой тусгай хуулийн 7 дугаар зүйл, Татварын гэмт хэрэгтэнд хариуцлага оногдуулах хууль зэрэг хуулиудаар зохицуулдаг байна. Үүнээс Гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо нуун дарагдуулахыг зохицуулах, шийтгэх тухай хуулийг авч үзвэл 3 дугаар зүйлд мөнгө угаах хууль бус үйлдлийг “Гэмт хэргээс олсон орлогыг нуун дарагдуулах, хувиргах” хэмээж 1.Гэмт хэргээс олсон орлогыг эзэмших эсвэл зарах талаар үнэнийг хувиргасан этгээд, 2.Гэмт хэргээс олсон орлогын үүсэл, шалтгааны талаарх үнэнийг нуусан этгээд, 3.Тусгай гэмт хэргийг үүсгэх эсвэл хуулийн дагуу эзэмшсэн хөрөнгө гэж хувиргах зорилгоор гэмт хэргээс олсон хөрөнгийг нуун дарагдуулсан этгээдийг мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзжээ. “Гэмт хэргээс олсон орлого гэдэг” нь тус хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан тодорхойлолтын дагуу хүнд гэмт хэргээс үүссэн хөрөнгө болон Биеэ үнэлүүлэхийг зохион байгуулах үйлдлийг шийтгэх тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1-д заасан гэмт хэрэг, Хүчирхийллийн үйлдлийг шийтгэх тухай 5 дугаар зүйлийн 2, 6-д заасан гэмт хэрэг... зэрэг гэмт хэргүүдээс олсон орлого, хөрөнгийг гэмт хэргээс олсон орлого гэж тодорхойлж, тус гэмт хэргүүдийн улмаас олсон орлогыг “Гэмт хэргээс олсон орлогыг нуун дарагдуулах, хувиргах [Мөнгө угаах]” хууль бус үйлдэл үйлдсэн тооцдог буюу мөнгө угаах үйлдлийн суурь гэмт хэргийг тоочин хуульчилжээ. Мөн тус хууль бус үйлдэл нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлого гэдгийг нууж, далдалж, зүсийг нь хувиргасан хэн бүхэн буюу суурь гэмт хэрэг үйлдэгч болон хоёрдогч, гуравдагч этгээдэд хамааралтай байхаар зохицуулсан байна. Харин тус хуулийн 4 дүгээр зүйлд гэмт хэргээс олсон орлогыг шилжүүлэн авах хууль бус үйлдлийг хуульчилсан ба гэмт хэргээс олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж хүлээн авсан хүнд ял шийтгэл оногдуулах хэдий ч гэмт хэргээс олсон хөрөнгө, орлого гэдгийг мэдээгүй, гэрээний үүргийнхээ дагуу өгч байна гэж тооцоолж, тухайн хөрөнгийг авсан этгээдэд шийтгэл оногдуулдаггүй байна.

Мөн БНСУ-ын Дээд Шүүхийн шийдвэрийг судлан үзэхэд гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо нуун далдлахын тулд бусад этгээдэд өгсөн буюу бусдыг хууль бус үйлдэлд татан оролцуулсан тохиолдолд татан оролцуулсан этгээд болон гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж авсан этгээдийг Гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо нуун

¹ Золбоо.Т нар “Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль” УБ.,2021.170-172 дахь тал

дарагдуулахыг зохицуулах, шийтгэх тухай хуулийг зөрчихөд хамтран оролцсон гэж үзэж тус бүр шийтгэл оногдуулдаг шүүхийн практик хэдийнээ тогтсон байна. Үүнээс үзэхэд БНСУ нь мөнгө угаах үйлдлийг өөрийн улсын онцлогт тохируулан Эрүүгийн хуулиар бус төрөлжсөн хууль бус үйлдэлтэй холбоотой хуулиар зохицуулдаг ба тухайн зохицуулалтууд нь суурь гэмт хэрэг үйлдэгч болон тус үйлдэлд оролцсон этгээдүүдэд хамааралтайгаар зохицуулдагаас гадна суурь гэмт хэргийг хуульчилсанаар бусад ахуйн чанартай гэмт хэргээс мөнгө угаах үйлдлийг салгах зохицуулалт болжээ. Мөн ХБНГУ, ОХУ-ын эрх зүйн зохицуулалттай адил гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж хүлээн авсан, эзэмшсэн үйлдлийг бие даасан гэмт хэрэг болгон хуульчилсан байна.

Ийнхүү гадаад улсын хууль тогтоомжид мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилго болон суурь гэмт хэргийг цохон хуульчилсанаар ахуйн чанартай гэмт үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэх явдал алга болж, олон улсын жишигт нийцсэн байдлаар мөнгө угаах гэмт хэргийг ойлгож, тодорхойлж, дагаж мөрдөж байна. Мөн гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж, тухайн хөрөнгийг хууль ёсны болгож, эх үүсвэрийг нь нуун далдлах зорилгогүйгээр авсан, эзэмшсэн гэмт үйлдлийг бие даасан гэмт хэрэг болгон хуульчилж, мөнгө угаах гэмт хэрэг болон гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг ашиглах гэмт хэргийг салгаж зохицуулсан нь хуулийн хийдлийг арилгах, мөнгө угаах гэмт хэргийн агуулгад нийцсэн дэвшилттэй тал болжээ.

Дүгнэлт

Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн орчныг сайжруулах нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэс суурь нь болно. Олон улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилго нь тухайн гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлоход чухал нөлөө үзүүлдэг тул ахуйн чанартай гэмт хэргээс мөнгө угаах гэмт хэргийг ялгах үндэслэл болдог.

Түүнчлэн гадаад орнуудын эрх зүйн зохицуулалтаас үзвэл мөнгө угаах гэмт хэрэг болон гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг ашиглах үйлдлийг салгаж, зохицуулсан нь мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгод нийцэж, ахуйн хүрээний гэмт хэргийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэхгүй байх баталгааг бүрдүүлж байна.

Нөгөөтээгүүр, олон улсын гэрээ, конвенцод тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашигласан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцдог. Тус үйлдэл нь “Гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг ашиглах” хууль бус үйлдлээс ялгагдах онцлог нь мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг хангах буюу гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг нуун далдлах, хууль ёсны болгох зорилгоор тухайн этгээд үйлдэнэ. Харин “Гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг ашиглах” гэмт хэрэг нь тухайн хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуух, хөрөнгийг хууль ёсны болгох бус өөрийгөө эсвэл гуравдагч этгээдийг хөрөнгөжүүлэхийн тулд, ашгийн төлөө гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг олж авсан байхад оршино. Монгол Улсын шүүхийн практикт мөнгө угаах гэмт хэргээр шийдвэрлэгдэж байгаа гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг авсан, ашигласан ихэнх үйлдэл нь өөрийгөө болон гуравдагч этгээдийг хөрөнгөжүүлэх зорилготой тул мөнгө угаах гэмт хэрэг болохгүй юм. Гэвч ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгайлах, дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгө, хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж худалдаж авсан, ашигласан, эзэмшсэн бол мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдэж байгаа нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн зорилгод нийцэхгүй юм.

Мөн мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүдэд эрсдэлийн үнэлгээгээр дээгүүрт тооцогдох, татвар төлөхөөс зайлсхийх, байгаль орчны хийгээд авлигын гэмт хэрэг эзлэх хувиар бага байгаа нь эрх зүйн зохицуулалтаас үүдэн гарч байгаа тул суурь гэмт хэргийг мөнгө угаах гэмт хэргийн урьдчилсан зохицуулалт болгох нь олон улсын чиг хандлагад нийцэж байна.

Онол болон олон улсын түвшин мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект нь суурь гэмт хэрэг үйлдэгч болон бусад этгээд байдаг. Гэвч Монгол Улсын шүүхийн практикт мөнгө угаах гэмт хэргийн өмнө үйлдэгдэх суурь гэмт хэргийн гүйцэтгэгч нь мөнгө угаах гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй байгаа асуудал нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт тодорхойлсон “гэдгийг мэдсээр байж” гэх томъёоллоос үүдэлтэй байна.

Санал

1. Суурь гэмт хэргийг тодорхой хуульчлах, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Гэмт хэргийн улмаас...” гэсэн томъёоллыг “Суурь гэмт хэргийн улмаас...” гэж өөрчлөн найруулах. Ийнхүү Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох эрсдэлийн түвшин өндөр суурь гэмт хэргүүдийг хуульчлан тогтоох.
2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг оновчтой хуульчлах, Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг “Суурь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүний хууль бус эх үүсвэрийг нуун далдлах, хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол...” хэмээн хуульчлах.
3. Өөрийгөө болон гуравдагч этгээдийг хөрөнгөжүүлэх зорилгоор гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг мэдсээр байж олж авсан, эзэмшсэн, захиран зарцуулсан үйлдлийг “Гэмт хэргийн улмаас олсон эд хөрөнгийг ашиглах” гэмт хэрэг болгон хуульчлах,
4. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “гэдгийг мэдсээр байж” гэх томъёоллыг тус зүйлд аутентик тайлбар хийх байдлаар “гэдгийг мэдсээр байж гэдэгт суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд болон хоёрдогч, гуравдагч этгээд хамаарна” гэх байдлаар хуульчлан зохицуулах.

Ном зүй

1. Эрх зүйн эх сурвалж

- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. Төрийн мэдээлэл, 2002 он.
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. Төрийн мэдээлэл, 2008 он.
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. Төрийн мэдээлэл, 2009 он.
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, 2016 он.
- Мөнгө угаах болон, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл, 2006 он.
- Авлигын эсрэг НҮБ-ын 2003 оны конвенц.
- Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын 2000 оны конвенц.
- Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай 1990 оны конвенц

2. Монгол хэл дээрх ном, сурах бичиг, гарын авлага

- Улсын Ерөнхий Прокурорын газар, “Авлигын гэмт хэрэг ба прокурорын хяналт” гарын авлага, УБ., 2022
- Т.Золбоо нар “Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль” УБ., 2021
- С.Жанцан “Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй. Ерөнхий ба тусгай анги”, УБ., 2012.
- С.Нарангэрэл, Ж.Эрдэнэбулган “Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй: Үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж” УБ., 2019. 221 дэх тал

3. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, илтгэл, судалгааны ажил

- Э.Ганцэцэг, “Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн статистик мэдээлэл”, Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2020 он.
- Х.Эрдэм-Ундрах, Э.Мөнхболд, “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл, 2020 он.
- Э.Мөнхболд, “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Магистрын судалгааны ажил, 2022 он.
- Э.Мөнхболд, “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Бакалаврын судалгааны ажил, 2020 он.

4. Гадаад хэл дээрх материал

- Council of Europe Convention on Laundering (2005) <https://rm.coe.int/168008371f>
- Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673>

- AML Awareness: Three stages of money laundering (2019) <https://www.icas.com/professional-resources/anti-money-laundering-resources/latest-developments/aml-awareness-three-stages-of-money-laundering>
- Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice, Volume I Model Criminal Code (2007)
- THE FATF RECOMMENDATIONS (2023) <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>
- The Three Stages Of Money Laundering <https://financialcrimeacademy.org/the-three-stages-of-money-laundering/>
- United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000) https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf?fbclid=IwAR3ceTZsWwL_XxyE4R0EMkuyJOI22tYKqgc35O49bX1Zinq4C4M2EGRpVh8
- United Nations Office on Drugs and Crime “Money-laundering” <https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-4/key-issues/money-laundering.html>
- What are the 3 Stages of Money Laundering? (2022) <https://complyadvantage.com/insights/3-stages-money-laundering/>
- 6AMLD: The Updated List of Predicate Offences (2020) https://www.tookitaki.com/compliance_hub/6aml-d-predicate-offences
- 범죄수익은닉의 규제 및 처벌 등에 관한 법률 <http://www.yeslaw.com/lms/front/page/fulltext.html?pAct=view&pLawId=945>
- 마약류 불법거래 방지에 관한 특례법
- 대법원 2018. 10. 25., 선고, 2016도11429, 판결; 범죄수익은닉의규제및처벌등에관한법률위반 [https://www.law.go.kr/%ED%8C%90%EB%A1%80/\(2016%EB%8F%8411429\)?fbclid=IwAR2ydo6XsvMZpD3qneOEWfrhuWByE6ioNPcXyDQxjg-pYS24BZ8eglz2IMk](https://www.law.go.kr/%ED%8C%90%EB%A1%80/(2016%EB%8F%8411429)?fbclid=IwAR2ydo6XsvMZpD3qneOEWfrhuWByE6ioNPcXyDQxjg-pYS24BZ8eglz2IMk)

ХАВСРАЛТ

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн жагсаалт

- **ФАТФ-ийн 40 зөвлөмжид дурдагдсан суурь гэмт хэргийн жагсаалт¹**
1. Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг зохион байгуулах
 2. Терроризм, түүний дотор терроризмыг санхүүжүүлэх
 3. Хүн худалдаалах, цагаачдыг хууль бусаар хилээр нэвтрүүлэх, худалдаалах
 4. Бэлгийн мөлжлөг, хүүхдийн бэлгийн мөлжлөг
 5. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус худалдаа
 6. Хууль бус зэвсгийн худалдаа
 7. Хулгайлагдсан ба бусад барааны хууль бус худалдаа
 8. Авлига
 9. Залилан
 10. Мөнгөн тэмдэгтийг хуурамчаар үйлдэх
 11. Бүтээгдэхүүний зохиогчийн эрх зөрчих, хуурамчаар үйлдэх
 12. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг
 13. Хүн амины хэрэг, бусдын биед хүнд гэмтэл учруулах
 14. Хүн хулгайлах, хууль бусаар саатуулах, барьцаалах
 15. Дээрэмдэх эсвэл хулгайлах
 16. Хууль бусаар хил нэвтрэх
 17. Татварын гэмт хэрэг
 18. Сүрдүүлэх, заналхийлэх,
 19. Хуурамчаар үйлдэх
 20. Далайн дээрэм хийх
 21. Дотоод худалдаа, зах зээлийн залилан.

¹ THE FATF RECOMMENDATIONS (2023)

<https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>. P.123-124

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ТОДОРХОЙЛЖ БАЙСАН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ, ОДООГИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ.

Ц.Билэгт

/ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч/

Оршил: Мөнгө угаах гэмт хэрэг олон улс, үндэстэнд тулгамдаж буй гэмт хэрэг юм. Энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх криминалистик, криминологи, эрүүгийн эрх зүйн шинжлэх ухаан бүрэн гүйцэт хөгжөөгүй байна. Гэмт хэрэг нь өөрөө нийгмийн үзэгдэл учир¹ цаг ямагт үйлдлийн арга нь өөрчлөгдөж байгаа нь хууль сахиулах байгууллагын гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, үйл ажиллагаанд саад учруулдаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг гэдэг нь “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан”² гэм буруутай үйлдлийг ойлгодог.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн онцлог нь улс орнуудын эдийн засгийн аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангах, ядуурлыг бууруулах, нийгэмд шударга ёсыг тогтооход саад бэрхшээл учруулж байдаг онцлогтой. Ихэнх хүмүүс зөвхөн сэтгэцэд нөлөөт эм бэлдмэлийг улсын хилээр нэвтрүүлэх худалдан борлуулах, үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай болон кибер гэмт хэрэг, хүн худалдаалах, төрлийн гэмт хэрэгт л мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгддэг гэх буруу ойлголттой байдаг. Гэвч энэ нь өрөөсгөл юм. Манай оронд энэ гэмт хэргийн нийгэмд түгээмэл үйлдэгдэж буй суурь гэмт хэргээр авлига, залилан, хөрөнгө завших, хахууль өгөх, авах, татвараас зайлсхийх, улсын хилээр хууль бус бараа бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, сэтгэцэд нөлөөт эм бэлдмэлтэй холбогдсон болон байгаль орчны эсрэг гэмт хэргүүд багтана. Энэ гэмт хэргүүдийн шинж нь хохирол, хор уршиг нь бидэнд шууд харагдахгүй боловч бидний өдөр тутмын амьдралд сөргөөр нөлөөлж байдгаараа онцлогтой.

Олон улсын түвшинд Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага /The Financial Action Task Force FATF -ФАТФ/ нь 1989 онд гишүүн улс орнуудын сайд нарын байгуулсан олон улсын засгийн газар хоорондын байгууллага юм. ФАТФ-ын зорилго нь олон улсын санхүүгийн системийн цогц байдалд аюул, занал учруулж байгаа мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэх болон бусад холбоотой заналхийлэлтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн, зохицуулалтын болон үйл ажиллагааны стандартыг тогтоон хэрэгжүүлэхэд оршино. ФАТФ нь олон улсын бусад талуудын оролцоотойгоор тухайн улс орны үндэсний түвшний эмзэг сул талыг тогтоож олон улсын санхүүгийн системийг урвуулан ашиглахаас сэргийлэхийг мөн чухалчилна. ФАТФ-ын Зөвлөмж нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх, санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд улс орны зүгээс шаардлагатай иж бүрэн, цогц арга хэмжээ авах ерөнхий хүрээг тодорхойлдог.

Улс орнуудын хууль эрх зүй, засаг захиргаа, үйл ажиллагааны тогтолцоо болон санхүүгийн систем харилцан адилгүй тул дээр дурдсан аюул заналхийлэлтэй тэмцэх арга хэлбэр нь ч харилцан адилгүй юм. Иймд ФАТФ-ын Зөвлөмж нь улс орнууд өөрийн онцлог нөхцөл байдалд тохируулан хэрэгжүүлэх олон улсын стандартыг тогтоож өгсөн ба түүнийг биелүүлэхийг шаарддаг.

Манай орны хувьд анх 2012 онд Монгол банкны санхүүгийн үйл ажиллагааг жигдрүүлэх, банк, банк бус санхүүгийн байгууллагын сэжигтэй гүйлгээний мэдээллийг тогтмол авч хянадаг болох, Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, төрийн эрүүгийн бодлоор мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх шаардлагыг тавьсан боловч хангалтгүй биелэгдсэн тул саарал жагсаалтад орж байсан түүхтэй. Үүний дараа 2019 онд хоёр жилийн

¹ С.Жанцан.,криминологи.,сурах бичиг., 2000 он., 35 дэх тал.,

² Монгол улсын хууль., Эрүүгийн хууль., 2017 он., 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг.,

хугацаатай буюу 2017 оноос эхлэн урьдчилан мэдэгдэж, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхийн эсрэг нийт 40 зөвлөмж өгсний 36 зөвлөмжийг амжилттай хэрэгжүүлж, 4 зөвлөмжийг биелүүлээгүй үлдээсэн нь саарал жагсаалтад ахин орох үндэслэл болсон байдаг. Саарал жагсаалтын хор уршгийг энгийнээр тайлбарлавал. Санхүүгийн сектор ялангуяа, банкны салбарын гадаад төлбөр, тооцоо хүндрэлд орж богино хугацаанд бага зардлаар хийдэг байсан төлбөр, тооцооны гүйлгээг өндөр зардлаар, нэлээд урт хугацаанд хийдэг болно. Энэ нь иргэдэд ч нөлөөлнө. Тухайлбал, кредит картаараа гүйлгээ хийхэд хүндрэл үүснэ гэсэн үг. Цаашлаад гадаад төлбөр, тооцоо хязгаарлалтад орж, зээлжих зэрэглэл унасан тохиолдолд гаднын хөрөнгө оруулалт буурна. Мөн манай төлбөрийн балансад асуудал үүсч, ханшид нөлөөлөх магадлал бий болох зэрэг сөрөг үр дагавартай юм. Энэхүү эрдэм шинжилгээний бага хурлаар мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн эрүүгийн бодлогод тулгамдаж буй асуудал, Эрүүгийн хуулийн хэрэглээ, зүйлчлэлд анхаарвал зохих талаар судлаач оюутан миний бие анхаарч авч үзэв.

Үндсэн хэсэг:

Манай орны эрүүгийн эрх зүйн шинжлэх ухаан боловсронгуй болсон цаг үеийг 1926 оны шүүх цаазын бичгийг гол эх сурвалжаар авч үздэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголтыг манай оронд 1961 оны Эрүүгийн хуульд 170 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгийг авах буюу борлуулах” гэмт хэрэг гэж тодорхойлсон. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгийг мэдсээр байгаад удаа дараа буюу их хэмжээгээр авсан буюу худалдаж борлуулбал хөрөнгийн заримыг буюу бүгдийг хураах буюу хураахгүйгээр гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл эд хөрөнгийн заримыг буюу бүгдийг хураах буюу хураахгүйгээр уг нутгаас зайлуулах ял шийтгэлтэй гэмт хэргээр тодорхойлж байсан¹.

Үүний дараачаар 1986 оны Бүгд найрамдах Монгол ард улсын Ардын Их Хурлын тэргүүлэгчдийн зарлиг №217 БНМАУ-ын шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулийн 11-р бүлэг Нийгмийн аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журам, хүн амын эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэргийн бүлгийн 240 дэх хэсгийн 1 дүгээр заалтад Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах гэмт хэрэг болгон хуульчилсан. Тус гэмт хэргийн диспозитив, гипотез, санкцийг хуульд үндсэн бүрэлдэхүүн, хүндэвтэр бүрэлдэхүүн, хүндрүүлэх бүрэлдэхүүн, онц хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнтэй. Тухайлбал:

1. Үндсэн бүрэлдэхүүнд гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг мэдсээр байж урьдчилан амлахгүйгээр авсан бол нэг жил хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх буюу нэг мянга хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэх, эсхүл олон нийтийн нөлөөллийн арга хэмжээ авхуулан.

2. Хүндэвтэр бүрэлдэхүүнд энэ хэргийг их хэмжээтэй буюу байнга хийсэн бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу нэг жил зургаан сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ял шийтгэнэ.

3. Хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг мэдсээр урьдчилан амлалгүйгээр борлуулахаар олж авсан буюу хадгалсан, эсхүл борлуулсан бол таван жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу нэг жил зургаан сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ял шийтгэнэ.

4. Онц хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд энэ зүйлийн гурав дахь хэсэгт заасан хэргийг их хэмжээтэй буюу байнга хийсэн бол эд хөрөнгийг хураах буюу хураахгүйгээр, нутаг заах буюу заахгүйгээр долоон жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ².

1986 оны эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийг 4 бүрэлдэхүүнтэй гэмт хэрэг болгон хуульчилж байсан нь тухайн гэмт хэргийн нийгмийн аюул, хохирол, хор уршиг ихтэй тул Эрүүгийн хууль, ялын зорилгыг хангаж, урьдчилан сэргийлэх, ял шийтгэлийн хүчийг ашиглан, иргэдийг энэ төрлийн гэмт хэргээс зайлсхийлгэж ард иргэдийн сэтгэхүйд болохгүй гэсэн үзэл суртлыг суулгаж байсан цаг үе. Нөгөөтээгүүр нийгэм, эдийн засгийн төрийн өмч, хувийн өмчлөлгүй байсан нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үйлдэгдэж болохуйц нөхцөл боломжийг багасгаж Эрүүгийн хуульд Социалист аж ахуйн эсрэг гэмт хэрэг гэж бүлэг байсан нь урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах ихээхэн чухал эрх зүйн зохицуулалт болж

¹ Б.Баярсайхан, С.Жанцан, Ж.Энхсайхан, сурах бичиг, Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал., 2011 он., хууль зүйн үндэсний хүрээлэн., 465 дэх тал.,

² Б.Баярсайхан, С.Жанцан, Ж.Энхсайхан, сурах бичиг, Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал., 2011 он., хууль зүйн үндэсний хүрээлэн., 583 дэх тал.,

байсан.

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэмт хэргийг 2000 оны Палермогийн конвенцид тодорхойлсон байдаг. Үүнд:

1. Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
2. Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах;
3. Тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
4. Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх гэж тодорхойлсон байдаг¹.

Аливаа нэг гэмт хэрэг нь өөр өөрийн онцлог бүрэлдэхүүнтэй байдгаараа хоорондоо ялгардаг. Манай орны хувьд сүүлийн 100 жилийн хугацаанд улс төр, нийгмийн хувьд социалист хэв маяг бүхий төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засагтай байсан нь мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэгдэх нөхцөл байдал, боломж, тохироог харьцангуй бууруулав. Социалист дэглэмийн үед гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг иргэдийн оролцоотойгоор хууль эрх зүйн хувьд дэмжиж нөгөө талаар иргэд гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг мэдсээр байж нуун дарагдуулах нь өөрөө гэмт хэрэг байсан цаг үе. 1961 оноос өнөөдрийг хүртэл мөнгө угаах гэмт хэрэг нь олон янзаар үйлдэгдэж байсан хэдий ч хэлбэрийн хувьд нийтлэг үйлдэлтэй юм. Мөнгө угаах гэмт хэргийн хэлбэрийг авч үзвэл:

1. Валютын арилжаа/бэлэн мөнгөний хөрвүүлэлт
2. Мөнгө тушаах бүтцийг өөрчлөх (Structuring/smurfing)
3. Үнэтэй хөрөнгө худалдан авах (үл хөдлөх хөрөнгө, морин уралдаан, автомашин гэх мэт)
4. Бараа солилцоо (бартер)
5. Бэлэн бус шилжүүлгийг хэрэглэх
6. Нууц банк/албан бус гуйвуулгын үйлчилгээ (hawala, hundi гэх мэт)
7. Тоглоомын үйл ажиллагаанууд (казино, морин уралдаан, интернэтээр бооцоотой тоглох гэх мэт)
8. Ашгийн бус байгууллагыг ашиглах (Төрийн бус, халхавч компаниуд/корпорацуудыг ашиглах)
9. Оффшор банкнууд/бизнесүүд, тухайлбал итгэлцлийн үйлчилгээ үзүүлэгч компанийг ашиглах: Хууль бус хөрөнгийг хянаж буй этгээдүүдийг таньж мэдэхээс сэргийлэх зорилготой.

Социалист нийгмийн үед мөнгө угаах гэмт хэргийн хэлбэр нь мөнгө угаах бүтцийг өөрчлөх, бараа солилцоо, бартер хийх, хөрөнгө мөнгийг зарж борлуулахад чиглэгдэж байсан. Үүнээс үзэхэд нийгмийн шинж чанартайгаар энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгдэх нөхцөл боломжууд бага байсныг харуулж байна. Учир нь оффшор банк, гадаад банкны дансыг ашиглах, холих бизнесийн хөрөнгийн оруулалт, санхүүгийн зах зээлд оруулах боломж бололцоо хомс, хувийн өмч гэж байхгүй, төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засагтай байсантай холбоотой. Манай оронд ардчилсан хувьсгал ялснаар 1990 оноос эхлэн ардчилсан нийгэм, чөлөөт эдийн засаг бий болж нийгмийн бүхий л харилцаа хөгжих суурь

¹ Монгол Улсын олон улсын гэрээ, Палермогийн конвенц., 2008 он.,

эхлэл болсон. Манай орны эрүүгийн гэмт хэрэгт ч мөн адил маш олон төрлийн чөлөөт эдийн засагтай барууны улс орнуудад үйлдэгддэг гэмт хэргүүд бий болж, төрийн эрүүгийн бодлогоор хүний амь нас эрүүл мэнд тухайн төрийн үнэт зүйл байх ёстой гэсэн байр суурь дээр тогтож хүний эрх, эрх чөлөөг дээдлэн хүн төвтэй нийгмийг бий болгосон. Үүнтэй холбогдон мөнгө угаах гэмт хэргийн үйлдлийг манай оронд төдийгүй олон улсын түвшинд үйлдлийн аргыг 3 үе шаттайгаар авч үздэг болсон. Мөнгө угаах нь гэмт хэрэгтнүүдийн хувьд хууль бус орлогын эх үүсвэрээ аливаа эрсдэлд оруулалгүйгээр түүнээс олсон ашиг, орлогоо тааваараа ашиглахад туслах, санхүүгийн аюулгүй байдлаа хамгаалахад чиглэгдсэн маш чухал үйл явц юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь байршуулах, тараах буюу гүйлгээнд оруулах, буцааж төвлөрүүлэх гэсэн 3 үе шаттайгаар хийгддэг.¹ Мөнгө угаах гэмт хэргийн арга хэлбэр нь терроризмыг санхүүжүүлэхтэй ижил төстэй явагддаг тул энэ хоёр гэмт хэргийг нягт холбодог. Гэвч агуулгын хувьд энэ хоёр нь тусдаа явагддаг. Тухайлбал, мөнгө угаах нь хууль бус орлогыг хууль ёсны юм шиг харуулахыг зорьдог бол терроризмыг санхүүжүүлэх нь хууль ёсны орлогоор хууль бус үйл ажиллагаанд зарцуулахыг зорьдог.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хор уршиг нь иргэдийн өдөр тутмын амьдралд нөлөөлж байдаг онцлогтой бөгөөд эдийн засаг, нийгэмд ихээхэн сөрөг үр дагавартай юм. Хууль бус мөнгө гаднаас орж ирсэн бол зорилгодоо хүрээд гэнэт орж ирсэн шигээ гэнэт буцаад гарна. Их хэмжээний мөнгө гэнэтийн шилжилт нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй хямралд ч хүргэж болох юм. Үүний зэрэгцээ олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унах, банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт тасалдаж гадаадаас ирэх долларын хэмжээ багасах нь эдийн засаг, валютын ханш унах, манай оронтой эдийн засаг, санхүүгийн хувьд харилцаагаа зогсоох хүртэлх арга хэмжээг гадны орнууд авч болох юм. Жил бүр улс орны эдийн засгийн чадамжийг тодорхойлдог дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд орж тоологдохгүйгээр сүүдрийн эдийн засгийг бий болгох суурь болж хууль бус мөнгөний эргэлт бий болж, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх санхүүжилт ч болох эрсдэл тулгардаг.

Хууль бус мөнгө дотоодынх бол энэ нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг хавчих, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахаж монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай. Мөн мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дутуу хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр юм. Манайх шиг жижиг эдийн засагтай улс оронд хөрөнгө оруулалт, мөнгөний хэрэгцээ их байгаа нь ойлгомжтой. Тэр ч хэмжээгээр банкнуудад хуримтлал үүсгэх, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих сонирхол их байгаагийн зэрэгцээ банкаар дамжиж байгаа орлого, хөрөнгийн цаад эх үүсвэр, бизнесийн мөн чанарын талаар сонирхох, судлах хэрэгцээ байхгүй мэт ойлгосоор удлаа. Гэтэл энэ байдал нь эргээд санхүүгийн системийн найдвартай, тогтвортой байдалд заналхийлж болзошгүй байна. Монгол Улсад 2006 оны 7 дугаар сард “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хууль батлагдаж мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны үндэс суурь тавигдсан. Энэ хуулийн дагуу 2006 оны 11 дүгээр сарын 29-нд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Санхүүгийн мэдээллийн алба (СМА) Монгол банкны харьяанд үйл ажиллагаа явуулж байна.

2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн илрүүлэлт, нөхцөл байдал, хохирол, шалтгаан нөхцөл, ирээдүйн чиг хандлагад дүн шинжилгээ хийж үзвэл. 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2023 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл 5 жилийн хугацаанд Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр 230 эрүүгийн хэрэгт гэм буруутай шүүхийн шийтгэх тогтоол. Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхээр нийт 100 эрүүгийн хэрэгт анхан шатны шүүхийн ажиллагаа, шийдвэртэй холбогдуулан гаргасан талуудын гомдол эсэргүүцэл үндэслэлтэй эсэхийг хянан шийдвэрлэв. Эрүүгийн хэргийн хяналтын шатны шүүхээр 12 эрүүгийн хэрэгт Эрүүгийн хуулийг зөв хэрэглэсэн эсэх, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг ноцтой зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэжээ.² Дээрх шүүхийн шийтгэх тогтоолуудыг задлан авч үзвэл.

¹ Олон улсын эдийн засгийн

² <https://shuukh.mn/cases/2/2>

№	Суурь гэмт хэргийн зүйлчлэл.	Мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдсэн
1	Хулгайлах гэмт хэрэг.	92 удаа
2	Мал хулгайлах гэмт хэрэг.	34
3	Дээрэмдэх гэмт хэрэг.	22 удаа
4	Залилах гэмт хэрэг.	18 удаа
5	Алдаатай гүйлгээ, андуурсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших гэмт хэрэг.	14 удаа
6	Хөрөнгө завших гэмт хэрэг.	10 удаа
7	Хахууль авах гэмт хэрэг.	7 удаа
8	Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах.	4 удаа
9	Цөмийн бодис, цацраг идэвхт хаягдал, цөмийн материал, цацрагийн үүсгүүрийг хууль бус эргэлтэд оруулах гэмт хэрэг.	4 удаа
10	Хахууль өгөх гэмт хэрэг.	3 удаа
11	Зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэл байгуулах, түүнд элсэх гэмт хэрэг.	3 удаа
12	Эрх мэдэл албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах гэмт хэрэг.	3 удаа
13	Хууль бусаар ан агнах гэмт хэрэг.	2 удаа
14	Заналхийлэх гэмт хэрэг.	2 удаа
15	Хууль бусаар ашигт малтмал хийх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг.	2 удаа
16	Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт эм бэлдмэл хууль бусаар ашиглах гэмт хэрэг.	2 удаа
17	Цахим мэдээллийн сүлжээнд хууль бусаар халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах гэмт хэрэг	1 удаа
18	Цэргийн эд хөрөнгө, байлдааны галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг зарах, үрэгдүүлэх, завших гэмт хэрэг.	1 удаа
19	Хуурамч бичиг баримт ашиглах, үйлдэх гэмт хэрэг	1 удаа
20	Хууль сахиулагчийг эсэргүүцэх гэмт хэрэг	1 удаа
21	Гэрч, хохирогч, шинжээч, орчуулагч, хэлмэрчид хууль бусаар нөлөөлөх.	
22	Нотлох баримтыг хуурамчаар бэлтгэх, устгах гэмт хэрэг.	1 удаа

Эрүүгийн хуулийн 9 бүлгийн 22 төрлийн гэмт хэрэгт мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж дээрх бүлэгт заасан гэмт хэргүүд дээр шүүхийн шийтгэх тогтоол гарсан байна¹.

¹ <https://shuukh.mn/cases/2/1>

Дүгнэлт:

Статистик мэдээнд дүгнэлт хийхэд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргүүд “Хулгайлах, Дээрэмдэх, Залилах” гэмт хэргүүд нь хамгийн олон “мөнгө угаах” гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болж зүйлчлэгдсэн. Энэ нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэж буй этгээдүүд ашиг хонжоо олох, амар хялбар аргаар мөнгө олох, шунахайн сэдэлтэйгээр гэмт хэрэг үйлдэж байгаатай холбоотой харагдаж байна. Гэвч энэ төрлийн гэмт хэрэгт Эрүүгийн хуулийг хэрэглэхэд асуудал ойлголтын зарим нэг зөрүү тулгарч байна. Тухайлбал: 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2023 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдрийг хүртэл, Хулгайлах гэмт хэрэг 7941 удаа, Дээрэмдэх гэмт хэрэг 1473 удаа, Залилан мэхлэх гэмт хэрэгт 3685 удаа, Хөрөнгө завших гэмт хэрэг 1201 удаа, Алдаатай гүйлгээ, андуурсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших гэмт хэрэг 1599 удаа, Мал хулгайлах гэмт хэрэг 1596 удаа үйлдэгдсэн байна. Энэ хугацаанд улсын хэмжээнд нийт 197429 гэмт хэрэг үйлдэгдсэний 11% буюу 17495 нь үүнээс 183 гэмт хэрэгт давхар зүйлчилж мөнгө угаах гэмт хэргээр гэм буруутай гэж шүүхээс үзсэн. Манай оронд энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлого, Эрүүгийн хуулийг хэрэглэж буй мөрдөгч¹, прокурор², шүүгч³ нар гэмт хэргийг бүрэн дүүрэн, бүх талаас илрүүлж байна уу? гэдэг асуулт тулгарч байна. Хэрэв бүрэн дүүрэн, бүх талаас нь илрүүлж байгаа бол Эрүүгийн хуулийг хэрэглэх, онол, зүйлчлэлийн асуудал байна уу? гэдэг маш том асуудалтай байна. Учир нь дээрх гэмт хэргүүдээс Дээрэмдэх гэмт хэргийн⁴ криминологи онцлог шинж нь гэмт этгээд хохирогчийн эд хөрөнгийг илээр, эсхүл хүч хэрэглэн авсны дараа зугтаж, гэмт хэргийг нуун далдлах, гэмт хэргийн нотлох баримт, халдлагын зүйлийг устгаж, эд хөрөнгийг захиран зарцуулж, эзэмшилдээ хууль бусаар авдаг онцлогтой⁵. Энэ өөрөө цэвэр мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг агуулсан гэм буруутай үйлдэл байгаа нь мөнгө угаах гэмт хэрэг нь далд хэлбэрт байгаагийн шинж юм.

Дээрх судалгаанаас үзэхэд авилгын гэмт хэрэгт нийт Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс 571 шүүхийн шийтгэх тогтоол гарсны 13 гэмт хэрэгт мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн байна. Эдийн засгийн төрлийн гэмт хэргүүдэд нийт 326 удаа эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэснээс нэг ч удаа мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйлчлээгүй. Эдийн засгийн, авилгын, мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинж нь үйлдэж олсон эд хөрөнгийг нууж далдлах үйлдлийн аргыг объектив шинжид заасан байдаг онцлогтой. Үүнд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллагууд⁶ эдийн засгийн, авилгын гэмт хэргийг шалгах явцдаа мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж байгаа эсэхийг нягтлан заавал шалгаж байх шаардлагатай. Манай оронд цахим хэрэглээ өдөр тутам нэмэгдэж буй энэ үед цахим орчинд халдаж хувийн мэдээллийг олж авах, найз нөхөд ойр тойрны хүмүүсээс мөнгө гуйж авах гэх мэт “пишинг” хийх аргаар цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдаж, залилан мэхэлж амар хялбар аргаар мөнгө олж буй иргэдийн тоо өдөр ирэх тусам нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан түүнтэй тэмцэх, арга зүй, эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох, шаардлагатай байна. Өнөөдрийг хүртэл нуугдмал байгаа гэмт хэргийг илрүүлэхийн тулд эрх зүйн шинэчлэл, алба хаагч нарын сэтгэхүй, техник тоног төхөөрөмж, мөрдөгч нарын эрх зүйн байдлыг дээрдүүлэх шаардлагатай байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт шүүгдсэн нийт оролцогч нар нь ямар нэгэн төрийн албанд ажилдаггүй, эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол арван сая төгрөгөөс хорин сая төгрөг хүртэлх хэмжээний дүнтэй байгаа “мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, арга зүйн алдаатай байгаа тод илрэл юм. Мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршгийг арилгах, олон улсын жишигт өндөр албан тушаал, эрх мэдэлтэй хүмүүс үйлдсэн тохиолдлуудад тэдгээрийн учруулсан хохирлын хэмжээтэй дүйцэхүйц хөрөнгийг хураан авдаг тогтолцоотой.

¹ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль., 2017 он., 6.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг,

² Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль., 2017 он., 4.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг,

³ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль., 2017 он., 1.4 дүгээр зүйлийн 1.31 дэх хэсэг,

⁴ Эрүүгийн хууль., 2017 он., 17.2 дугаар зүйлийн., 1 дэх хэсэг,

⁵ С.Жанцан., Криминологи., Сурах бичиг., Адмон хэвлэл., 2000 он., 196 дэх тал.,

⁶ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль., 2017 он., 6.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг

Дэвшүүлж буй санал:

1. Өмчлөх эрхийн гэмт хэргүүд тэр дундаа “Хулгайлах, Дээрэмдэх, Залилах, Хөрөнгө завших” гэмт хэргүүдийн хүндрүүлэх шинжид тухайн гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө орлогыг мэдсээр байж үрсэн, эх үүсвэрийг нуусан, эзэмшсэн, ашигласан тохиолдолд мөнгө угаах гэмт хэргээс тусад нь, тухайн гэмт хэргийн нэг шинж болгон хуульчлах.
2. Эдийн засгийн, авлигын, кибер гэмт хэргүүдийг хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд шалгахдаа давхар мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж байгаа эсэхийг заавал шалгах ажиллагааг хийх эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгож, прокурор өөрийн хяналтдаа авах.
3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг оновчтойгоор хуульд тайлбарлаж, олон улсын жишигт нийцүүлэх.
4. Мөнгө угаах гэмт хэргийн илрүүлэлтийг нэмэгдүүлэх зорилгоор сүүлийн 3 жилийн хугацаанд үйлдэгдсэн эдийн засгийн, авлигын гэмт хэргүүдэд мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж байгаа талаар мөрдөн шалгах ажиллагааг зохион байгуулах.
5. Мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршгийг бүрэн дүүрэн арилгах зорилгоор Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 21 дүгээр бүлэгт заасан “Хураан авсан хөрөнгө, орлого, эд мөрийн баримтын талаар авах арга хэмжээг” илүү боловсронгуй болгож Эрүүгийн хуультай уялдуулах.

Ашигласан эх сурвалж:

- Эрүүгийн хууль., 1961 он.,
- Эрүүгийн хууль., 1986 он.,
- Эрүүгийн хууль., 2015 он.,
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он.,
- Монгол улсын олон улсын гэрээ., Палермогийн конвенц., 2008 он.,
- С.Жанцан., Криминологи., Сурах бичиг., Адмон хэвлэл., 2000 он.,
- Б.Баярсайхан, С.Жанцан, Ж.Энхсайхан., Сурах бичиг., Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал., 2011 он., Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн.,
- Олон улсын эдийн засаг., 2015 он., Сурах бичиг., Адмон хэвлэл.,
- Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал., 2018 он., Сурах бичиг
- <https://www.shuukh.mn/>
- <https://police.gov.mn/as/article/3>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУУРЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ОЙЛГОЛТ, ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

*Г.Тананчимэг /ИЗОУИС-ийн
Хууль зүйн сургуулийн оюутан/*

Хураангуй: Монгол Улс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор мөнгө угаах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож шинэчлэн найруулсан 2015 оны Эрүүгийн хуульдаа тусган хуульчилсан ба уг хуулийн мөнгө угаах гэсэн зүйл заалтыг зөв хэрэглэх нь хууль ёс, шударга ёсны зарчмыг хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцөл болох бөгөөд нөгөө талаас улс орны эдийн засгийн аюулгүй байдал баталгаажих юм. Цаашид энэ нь хүний эрх, эрх чөлөөг хангахад онолын болон практикийн чухал ач холбогдолтой асуудал болно. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль нь Мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгах, хянах, ял шийтгэл оногдуулах, мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зэрэг Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх бүхий л процесс ажиллагаа, хууль эрх зүйн орчин байх учиртай. Уг хуульд үндэслэн мөнгө угаах үйл ажиллагааг Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг болгон хуульчлах, үндэсний хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулах, санхүүгийн болоод хуулийн байгууллага мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх өдөр тутмын үйл ажиллагааны журмыг батлах ёстой. Гэвч Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль нь зөвхөн Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагааны процесс болон урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хуульчилсан нь Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн зохицуулалт оновчтой бус байгааг илэрхийлж байна. Манай улсын эрх зүйн зохицуулалтын өнөөгийн байдал, Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын үнэлгээ зэргээс харахад Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлага нэгэнт үүсжээ.

Удиртгал:

Сэдэв сонгосон үндэслэл. Тухайн улсын хөгжлийн үндэс нь эдийн засаг, хувь хүний хөгжилтэй салшгүй холбоотой. Хүн амын дундаж наслалт, боловсролын түвшин, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, шударга ёс, тэгш байдал, авлигагүй нийгэм, төр, хууль хүчний байгууллагад итгэх итгэл ажил эрхлэлт зэрэг нь хувь хүн хийгээд эдийн засгийн хөгжлийг тодорхойлох үндсэн үзүүлэлтүүд юм. Эдгээр үзүүлэлтүүд нийгэмд бий болсноор улс орны хөгжлийн суурь тавигддаг. Иймд Монголд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон үйл ажиллагаа хэрэгжиж байгаа ч дорвитой үр дүнд хүрэхгүй байгаа тул эрх зүйн зохицуулалтын ач холбогдол, эрх зүйн хийдэл, цаашид тус зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийлэх үүднээс энэхүү сэдвийг сонгосон болно.

Судалгааны ажлын зорилго, зорилт. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх эрх зүйн орчинг хоёр үндсэн түвшинд судалж, дүн шинжилгээ хийхийг зорилоо. Тухайлбал, нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийн хууль, эрх зүйн зохицуулалт хэр боловсронгуй байгаа, олон улсын гэрээ, конвенцын хүрээнд нийцүүлэн зүйлчилж байгаа эсэх зэрэгт дүн шинжилгээ хийх, улмаар эрх зүйн зохицуулалт болоод зүйчлэлийн тулгамдсан асуудлыг харилцан уялдуулан шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлоход уг судалгааны ажлын зорилго оршино. Судалгааны ажлын зорилгыг хангахын тулд дараах зорилтуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх Монгол Улсын болон олон улс дахь хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг судлах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийлж, судалгааны үр дүнд үндэслэн дүгнэлт өгч, санал дэвшүүлэх
2. Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийлж, судалгааны үр дүнд үндэслэн үнэлэлт өгч, санал дэвшүүлэх

Сэдвийн судлагдсан байдал. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар гадаад, дотоодын эрдэмтэн судлаачид тодорхой хэмжээнд судалж, өөр өөрсдийн бүтээлдээ тусгаж ирсэн боловч дагнасан бүтээл өнөөг хүртэл гараагүй байна. Тухайлбал, Жанцан С. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн онол УБ., 2009, Нямбаатар Х. Эрүүгийн эрх зүй: ерөнхий ба тусгай анги.

УБ., 2018, Монголын криминологчдын холбоо “Гэмт хэргийн цагаан ном-2016”, УБ., 2017, Гантулга С., Энхболд Б. “Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ., 2018 зэрэг бүтээлд мөнгө угаах гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн шинж, нийгмийн хор аюул талаас нь авч үзсэн байна. Харин Цагдаагийн байгууллагын Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх албанаас зохион байгуулсан “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал” Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэлд гадаад, дотоодын эрдэмтэн, судлаачдаас ирүүлсэн 20 гаруй илтгэлд Мөнгө угаах гэмт хэргийн хор уршиг, түүнтэй тэмцэж буй гадаад орны туршлага, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, эрх зүйн орчин, суурь гэмт хэргүүдийн талаар авч үзсэн байна.

Судалгааны ашигласан арга зүй. Судалгааны ажлыг хийхдээ шинжлэх ухаанд түгээмэл хэрэглэгддэг танин мэдэхүйн формаль логик, диалектик аргуудыг илүүтэй ашигласан ба судалгаа шинжилгээний ажлын явцад задлан шинжлэх ба нэгтгэн дүгнэх индукц, дедукц, ажиглалт, асуулга авах, статистик болон хууль зүйн харьцуулалт хийх зэрэг онолын болон эмпирик судалгааны аргуудыг ашиглан боловсруулалт хийсэн болно.

Судалгааны ач холбогдол, шинэлэг тал. Монгол улс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор мөнгө угаах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож шинэчлэн найруулсан 2015 оны эрүүгийн хуульдаа тусган хуульчилсан ба уг хуулийн мөнгө угаах гэсэн зүйл заалтыг зөв хэрэглэх нь хууль ёс, шударга ёсны зарчмыг хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцөл болох бөгөөд нөгөө талаас улс орны эдийн засгийн аюулгүй байдал баталгаажих юм. Цаашид энэ нь хүний эрх, эрх чөлөөг хангахад онолын болон практикийн чухал ач холбогдолтой асуудал болно.

Нэгдүгээр бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалт

1.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх онолын ойлголт, үүсэл хөгжил

Энэхүү сэдвийн хүрээнд судалгааны ажил бичихийн тулд мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, үүсэл хөгжлийг тодорхойлж судлах нь зүйтэй. Гэмт хэрэгтнүүдийн туйлын зорилго нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгөө чөлөөтэй ашиглах, захиран зарцуулах явдал бөгөөд үүний тулд уг орлогоо хууль ёсны дагуу олсон мэт болгож мөнгөө “цэвэрлэж угаах”, гэмт үйлдлээс холдуулах шаардлагатай болдог уг үйл ажиллагааг олон улсад “мөнгө угаах” буюу “money laundering” гэж нэрлэдэг.¹

Энэхүү ойлголт нь өнгөрсөн зууны 20-иод онд Чикагогийн гэмт бүлэглэлийн толгойлогч Аль Капонегийн үед анх бий болжээ. Тэр үед Америкт “хуурай” хууль буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Аль Капоне архи, хар тамхи, худалдаа, рекетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байв. Үүнийг нь “L'express” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “Хувцас биш мөнгө угааж байна” гэж бичсэнээр “мөнгө угаах” гэсэн нэр томьёо анх гарч ирсэн байна.² 1974 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгч Ричард Никсоныг огцруулж байсан “Watergate”-ийн дуулианы үеэр энэ нэр дахин гарч ирснээр дэлхий нийтэд танил болж, олон улсын гэмт хэргийн болон санхүүгийн үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэх болжээ. Тэр үед Ричард Никсоныг дэмжих “Ерөнхийлөгчийг дахин сонгох хороо”-гоор дамжуулан нууц данс ашиглан хууль бус мөнгийг Мексик рүү гуйвуулж байсан нь тогтоогдсон байна.³ Үүнээс хойш дэлхийн улс орнуудад мөнгө угаах нэр томьёог хэрэглэж эхэлсэн байна. Олон улсын гэмт хэргийн ойлголтын хүрээнд хууль бус эх сурвалжтай мөнгийг “хар мөнгө”, “бохир мөнгө” гэсэн нэршлээр томьёолж өргөн хэрэглэдэг. “Хар мөнгө” /black money/ гэдэгт гэмт хэргийн замаар биш боловч тодорхой журам, дүрмээс гажиж олсон, эх сурвалж нь ноцтой биш буюу эдийн засагт албан ёсны бүртгэлгүй, татвар төлөөгүй орлого хамаарна.

Харин “Бохир мөнгө” /dirty money/ гэдэгт жинхэнэ хууль бус буюу захиалгат аллага, зэвсгийн хориотой наймаа, далайлган сүрдүүлэлт /рекет/, хээл хахууль, мансууруулах бодисын наймаа гэх мэт орлого ихтэй, ноцтой гэмт хэрэг үйлдэх замаар хуримтлуулсан

¹ Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018. 194 дэх тал.

² <http://www.frc.mn/>

³ Крис Матерс “Мөнгө угаах гэмт хэргийг танихуй” /орчуулгын бүтээл/

орлого орно. Дээрх хар болон бохир мөнгийг “цагаан” буюу “цэвэр” болгох ажиллагааг “Мөнгө угаах” гэхээс гадна гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд зүйлс, ашиг орлогын эх үүсвэрийг нуун далдалж хууль ёсны мэтээр халхавчлан эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, хэлбэр дүрсийг хувиргах бүхий л үйлдэл, ажиллагааг мөнгө угаах гэж ойлгож болно. Гэмт явдал судлалын хүрээнд мөнгө угаах үзэгдлийг “хууль бус эх сурвалж буюу орлогыг нууж, хууль ёсоор олсон мэт болгон хувиргах ажиллагаа” гэж тодорхойлсон байна. Мөнгө угаах гэмт хэргийн бусад гэмт хэргүүдээс ялгагдах шинж нь **суурь гэмт хэрэг** өмнө нь үйлдэгдсэн байхын шаарддаг. Өөрөөр хэлбэл суурь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж байршуулж, нуун далдаж, эргэлтэд оруулсан үйлдэл юм.

ФАТФ Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт 19 төрлийн гэмт хэргийг оруулан тооцсон байдаг.¹ Мөнгө угаах ажиллагааны зорилго нь богино хугацаанд их хэмжээний ашиг олох явдал биш бөгөөд гол нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон гэх ул мөр үлдээхгүй байх нь чухал байдаг тул хуулийн байгууллагын ажилтнуудыг төөрөгдүүлэхэд чиглэгдсэн, ойлгоход төвөгтэй олон хэлбэр, хувилбараар үргэлжлэн явагддаг учраас илрүүлэхэд ихээхэн бэрхшээл учирдаг байна. Судлаачид бохир болон хар мөнгийг угаах үйл ажиллагаа нь *байршуулах, нуун далдлах, эргэлтэд оруулах* гэсэн 3 үе шаттайгаар хийгддэг гэж үздэг.²

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засаг, нийгэмд дараах сөрөг үр дагаврыг үзүүлдэг.³ Үүнээс дурдвал, их хэмжээний мөнгө гэнэт орж ирээд гэнэт гарах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг алдагдуулах, цаашлаад хямралд хүргэж болзошгүй, олон улсын хэмжээнд банк, санхүүгийн байгууллагын нэр хүнд алдагдах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах, Хууль бус мөнгө дотоодынх бол тус мөнгө нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийх, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг шахан гаргаж, монопол байдал бий болгох зэрэг үр дагавартай.

Энэ гэмт хэрэг нь дараах хэлбэрүүдээр илэрдэг.

1. Хууль бусаар олж авсан мөнгийг дахин мөнгө болгох
2. Хууль бусаар олсон мөнгийг бараа болгох
3. Хууль бусаар олж авсан мөнгөний тусламжтайгаар үйлдвэрлэл үйлчилгээ эрхлэх

Гэмт этгээдүүд ийнхүү мөнгө угаахдаа төрөл бүрийн зориулалтын банк, компани, валют солих газрууд, хөрөнгийн бирж, казино, үл хөдлөх хөрөнгийн газар зэрэг олон сувгаар зорилгоо хэрэгжүүлдэг байна.⁴ Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай эсвэл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж, хөрөнгө оруулалтад тулгуурлан хөгжиж буй орон, мөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын мөнгөний эх үүсвэрийг шалгах боломж муутай, банк, санхүүгийн эрх зүйн зохицуулалт болон энэ салбарт хяналт сул улсад болон татварын хөнгөлөлттэй орнууд, үйлчлүүлэгчийнхээ нэрийг нууцалдаг банктай улс орнуудыг түшиглэн үйлдэгдэх нь түгээмэл байдаг байна. Дээрх гэмт хэрэгт ашиглагдаж буй мөнгө нууц байдаг тул ямар нэгэн статистик мэдээ, судалгаанд ордоггүй бөгөөд НҮБ-ын мэргэжилтнүүдийн судалгаагаар мансууруулах бодисын наймаа дэлхий даяар жилд дунджаар 500 тэрбум ам.долларын хэмжээнд эргэлддэг⁵ гэсэн ба энэ үзүүлэлт нь зөвхөн ил гарч буй гэмт хэргийн үзүүлэлт бөгөөд илрээгүй далд хэдэн зуу дахин их мөнгө угаагдаж байх магадлалтай юм.

1.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

Монгол Улсын хувьд:

¹ Financial Action Force website

² Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар “Эдийн засгийн гэмт хэрэг”, УБ.,2018, 195 дахь тал

³ Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар “Эдийн засгийн гэмт хэрэг”, УБ.,2018, 197 дахь тал

⁴ Монгол улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: Онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж УБ.,52 дахь тал

⁵ Монгол Улсын төв банк, Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага

Манай улс анх 2002 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдөр батлагдсан Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлд илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж санхүүгийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцсон ба мөн хуулийн тусгай ангийн 155 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах” гэсэн “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй ойролцоо шинжтэй гэмт хэргийг хуульчилсан байсан нь хуульчдын дунд ихээхэн эргэлзээ үүсгэдэг байсан.¹ Мөн Монгол улсад анх 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”-ийг баталснаар Санхүүгийн мэдээллийн албыг Монгол банкны бүтцэд зохион байгуулж мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үндэс, суурийг бий болгосон. 2002 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдөр батлагдсан Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид хуульчилсан мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлд өнөөг хүртэл нийт 4 удаа өөрчлөлт орсон байна. Эрүүгийн хуульд орсон эхний өөрчлөлтийн тухайд, 2008 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдөр орсон нэмэлтээр 268.1 дүгээр зүйлд “Зэвсэг, хар тамхи, хүн худалдаалах, эсхүл хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон орлого, түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилготой илт хууль бус эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж эх үүсвэрийг нь халхавчлах буюу нуун далдлах, эсхүл уг эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд оруулсан” гэж томъёолж байв. Ийнхүү гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний халдлагын зүйл, объектив талын үйлдлийн арга, гэмт хэрэг үйлдсэн зорилго, гэм буруугийн хэлбэр болон үйлдлийн шинжийг энэ гэмт хэргийн заавал байх шинж болгосон. Энэхүү өөрчлөлтөөр мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүдийг анх удаа хуульчилж өгсөн. Ингэж суурь гэмт хэргийг тодорхойлж өгснөөр ЭХ-ийн тусгай ангийн 155 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах борлуулах” гэсэн гэмт хэрэг болоод ахуйн шинжтэй гэмт хэргүүдээс ялгаж чадсан байна.

Олон улсын хувьд:

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зөвхөн нэг улсын хэмжээгээр хязгаарлагдахгүйгээр үйлдэгддэг гэмт хэрэг юм. Энэхүү гэмт хэрэг нь ихэвчлэн улс, үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттайгаар илэрдэг онцлогтой. Тийм ч учраас мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын байгууллагууд болон гэрээ конвенцууд бий болсон. Манай улс нь “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын 2000 оны конвенц”-д² 2008 оны 05-р сарын 16-ны өдөр нэгдэн орж, 2008 оны 06-р сарын 27-ны өдрөөс эхлэн “Авлигын эсрэг НҮБ-ын 2003 оны конвенц”-д 2015 оны 10-р сарын 27-ны өдөр нэгдэж, 2006 оны 01-р сарын 11-ний өдрөөс тус тус дагаж мөрдсөн.

Хоёрдугаар бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтад тулгамдаж буй асуудал, боловсронгуй болгох арга зам, олон улсын туршлага

2.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтад тулгамдаж буй асуудал

Монгол Улс 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж,³ 2004 онд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаатай тэмцэх, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын бодлогыг тодорхойлдог Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын салбар байгууллага болох Ази Номхон далайн бүс нутгийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага /APG/-д элсэн орсноор⁴ мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартуудыг мөрдөн ажиллах үүрэг хүлээж, улмаар мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааг илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх, ийм төрлийн хэрэгт ял шийтгэл оногдуулах

¹ Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын веб хуудас “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт” нийтлэл

² В.П.Ланов.Международное уголовное право, 1997.,с,102

³ Монгол Улсын Гадаад харилцааны яам, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон талт олон улсын гэрээний жагсаалт. 2015 оны 12 дугаар сар <http://www.mfa.gov.mn/>

⁴ “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал” Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл. УБ., 2018 он, 12 дахь тал. “Монгол банкны санхүүгийн мэдээллийн албаны дарга Х.Батчулууны илтгэл.” (Монгол улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох зарим асуудал)

холбогдох үндэсний хууль тогтоомж, эрх зүйн актуудыг дээр дурдсан олон улсын гэрээ, конвенц, стандартуудад нийцүүлэх ажил үе шаттайгаар хэрэгжиж эхэлжээ.

Манай улс анх 2002 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдөр батлагдсан “Эрүүгийн хууль” -ийн 163 дугаар зүйлд илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж санхүүгийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцсон ба мөн хуулийн тусгай ангийн 155 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах” гэсэн “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй ойролцоо шинжтэй гэмт хэргийг хуульчилсан байсан нь хуульчдын дунд ихээхэн эргэлзээ үүсгэдэг байсан¹. Мөн Монгол улсад анх 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”-ийг баталснаар Санхүүгийн мэдээллийн албыг Монгол банкны бүтцэд зохион байгуулж мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үндэс, суурийг бий болгосон.

1.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга зам, олон улсын туршлага

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль нь Мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгах, хянах, ял шийтгэл оногдуулах, мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зэрэг Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх бүхий л процесс ажиллагаа, хууль эрх зүйн орчны үндэс байх учиртай. Уг хуульд үндэслэн мөнгө угаах үйл ажиллагааг Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг болгон хуульчлах, үндэсний хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулах, санхүүгийн болоод хуулийн байгууллага мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх өдөр тутмын үйл ажиллагааны журмыг батлах ёстой. Гэвч Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль нь зөвхөн Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагааны процесс болон урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хуульчилсан нь Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн зохицуулалт оновчтой бус байгааг илэрхийлж байна. Манай улсын эрх зүйн зохицуулалтын өнөөгийн байдал, Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын үнэлгээ зэргээс харахад Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлага нэгэнт үүсжээ. Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль нь зөвхөн Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагааны процесс болон урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хуульчилсан нь Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн зохицуулалт оновчтой бус байгааг илэрхийлж байна. Манай улсын эрх зүйн зохицуулалтын өнөөгийн байдал, Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын үнэлгээ зэргээс харахад Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлага нэгэнт үүсжээ. Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай бие даасан хууль нь Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчны суурь хөрс нь болох учиртай. Иймд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг бүрэн шинэчлэх, түүнд уялдуулан Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

1. ОХУ-ын туршлага

ОХУ-ын Дотоод явдлын яамны гаргасан судалгаагаар 150-160 орчим тэрбум рубль (\$ 5,71 тэрбум буюу 4.68 тэрбум евро) жилдээ ОХУ-д угаагдаж байгаа гэх боловч мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар үүнээс хамаагүй их буюу 400 тэрбум рубль (\$14.28 тэрбум буюу 11.7 тэрбум евро) угаагдаж байгаа ажээ. Мөнгө угаахтай тэмцэх асуудал ОХУ-ын хувьд амин чухал асуудал болж байгаа бөгөөд үүнээс улбаалан терроризм болон гэмт хэргийг санхүүжүүлэх нь зах зээлийн эдийн засгийг тогтворжуулах, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг Орос орон руу татахад хор хохирол учруулсаар байна. ОХУ-ын Төв банкнаас мөнгө угаахтай тэмцэх талаар хэд хэдэн журмыг гаргажээ. 1997 онд гаргасан Банк, зээлдүүлэгч байгууллагад хууль бус орлого нэвтрэхээс сэргийлэх журмын дагуу банкууд харилцагчид сайн судалж, тэдний хэн болохыг мэдэж байх, компаниудын дүрмийн сан, өр төлбөрийн талаар мэдээлэл цуглуулах ёстойг журамлажээ. Мөн сэжигтэй гүйлгээ хийсэн

¹ Монгол Улсын Ерөнхий прокурорын газрын вэб хуудас дахь “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт” нийтлэл. <https://www.prokuror.mn/a/1290>

эсэхийг хянаж, мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх дотоодын хяналтыг банкууд чангатгах талаар сургалт явуулсан байна. ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 174.1 дүгээр зүйлд мөнгө угаахыг эрүүгийн гэмт хэрэг болгох тухай хуульчилж өгсөн бөгөөд хууль бус аргаар олсон мөнгө, эд хөрөнгийг санхүүгийн эргэлтэнд оруулах буюу арилжсан тохиолдолд сарын цалингийн доод хэмжээг 500-700 дахин өсгөсөнтэй тэнцүү хэмжээний торгууль ногдуулах буюу 4 хүртэлх жилийн хугацаагаар хорих тухай заажээ. Уг хэргийг бүлэглэн үйлдсэн буюу дахин давтан үйлдсэн бол 4-8 хүртэлх жилээр хорих ял оноох ба хөрөнгийг нь хураах юм.¹ Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг энэ хэргийг үйлдсэн эсхүл учруулсан хохирлын хэмжээ их байвал 7-10 хүртэлх жилээр хорих ял онооно. ОХУ-д мөнгө угаахтай холбогдох гэмт хэргийг хүнд гэмт хэрэгт тооцдог. Сүүлийн жилүүдэд 37 банкны дүрэм, журмыг мөрдөж ажиллаагүй гэж эрхийг нь цуцлажээ. Банк, банк бус санхүүгийн байгууллагуудад мөнгө угаах явдал гаргуулахгүйн төлөө анхаарч хууль дүрмийг мөрдүүлэх арга хэмжээ авч байна.

2. БНХАУ-ын туршлага.

Дотоодын эх сурвалжийн мэдээлснээр жил тутам Хятадын газар нутагт 200 орчим тэрбум юань угаагдаж байгаа нь Хятадын ДНБ-ний 2 хувь юм. 2002 онд Хятадын төсвийн алдагдал 309.8 тэрбум юантай тэнцүү байсан бөгөөд үүний 64 хувийг тэрхүү угаагдаж байгаа мөнгөөр нөхөх боломжтой байжээ.² Мөнгө угаахыг хятад улсад авлигатай тэнцэхүйц хор хохиролтой зүйл, энэ хоёр нийлээд ямар ч эдийн засгийг доройтуулж чадна гэж үзээд ихээхэн тэмцэл өрнүүлж, тодорхой амжилтад хүрч байна. Дээр дурдсан жил тутам угаагдаж байгаа 200 тэрбум юанийг 3 хэсэгт хувааж үзэж болно. 70 тэрбум нь хилээр хууль бусаар бараа нэвтрүүлсний ашиг, 30 тэрбум нь төрийн мөнгийг шамшигдуулан олсон орлого, үлдсэн нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниудын татвараас зугтаалгасан болон шилжүүлсэн мөнгө байна. "Төлбөр хийх журмын тухай", "Гадаадын сэжиг бүхий гүйлгээ болон их хэмжээний мөнгөөр хийх гүйлгээг тайлагнах тухай", "Мөнгө угаахын эсрэг дүрэм журам" зэрэг нэлээд тооны эрх зүйн зохицуулалтын журмыг Хятадын төв банкнаас хэрэгжүүлж байна.³ Их хэмжээний мөнгийг банкинд хийх, авах тухай журмын дагуу бол тухайн хүн өөрийн жинхэнэ нэрээрээ хийх ёстой бөгөөд төв банкнаас банкин дахь данс, их хэмжээний мөнгөний урсгал, бэлэн мөнгөөр тоологдох гадаадын хөрөнгө, нууц байдалд ажилладаг мөнгө шилжүүлгийн газрууд, бэлэн мөнгөөр үйлчилгээ явуулдаг газруудыг хяналтадаа авахыг хичээж байна. Олон нийтэд хууль дүрмийг сурталчлах тал дээр нилээд анхаарч байгаа юм. Санхүүгийн байгууллагууд хувь хүн бэлнээр 10,000 ам.доллараас дээш, бэлэн, бэлэн бус тооцоогоор 100,000 ам.доллараас дээш, компани 500,000 ам.доллараас дээш хэмжээний гүйлгээ хийсэн бол Төв банкинд мэдэгдэх ёстой. Сэжигтэй арилжааг татан авч шалгаж, тухайн хувь хүн, компани өөрсдөө энэ гүйлгээг хийсэн эсэхийг шалган нотолдог. Мөнгө угаасан гэх сэжиг илэрсэн тохиолдолд цагдаагийн байгууллагад шилжүүлдэг байна. БНХАУ-ын эрүүгийн хууль 191.1-д Гэмт үйлдлийн замаар, тухайлбал хар тамхи, мансууруулах бодисын худалдаа, гэмт байгууллага байгуулах, эд зүйлийг хууль бусаар хил давуулах зэргээс олж авсан эд зүйл, ашиг орлогын шинж, эх сурвалжийг нуусан, түүнийг олж илрүүлэх, хураан авахад саад учруулсан бол 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл баривчлах ял оногдуулна. Нэмэгдэл ял болгон угаасан мөнгөний 5-20 хувьтай нь тэмцэх хэмжээгээр торгох. 191.2-д Хэрэв хүндрүүлэх нөхцөл байдалтайгаар үйлдсэн бол

А. Гэмт үйлдлийн замаар олж авсан капиталыг шилжүүлэхэд банкны харилцах дансны дугаараа ашиглуулсан.

В. Гэмт үйлдлийн замаар олсон биет мөнгө олон үнэт цаасаар эд зүйл худалдан авахад тусламж үзүүлсэн.

С. Тодорхой мөнгийг хилийн гадна шилжүүлэхэд тусламж үзүүлсэн.

Д. Бусад аргаар гэмт хэргийн замаар бий болгосон ашиг, орлогыг нуух, эх сурвалжийг нуусан бол 5-с дээш жилийн хугацаагаар хорино.

¹ ОХУ-ын дотоод явдлын яамны мэдээлэл. /орчуулга/

² Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны тухай танилцуулга /цуврал/ 2005 он

³ Boston college international and Comparative Law review Bankers Gun and Money 2007

Е.Нэмэгдэл ял болгон угаасан мөнгийг 5-25 хувьтай тэнцэх хэмжээгээр торгоно.¹

3. ХБНГУ-ын туршлага.

Германы эрүүгийн хуулийн 261.1-д Гэмт хэргийн замаар олж авсан эд зүйлийг нууж, илрүүлэхэд саад болсон, хураан авахад саад болсон бол 1-5 жил хүртэлх хугацаагаар хорих. 261.2-д Гэмт хэргийн замаар олж авсан эд зүйл, мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүнийг өөртөө болон гуравдагч этгээдэд зориулан худалдан авах, хадгалах болон өөртөө болон гуравдагч этгээдийн ашиг сонирхлын үүднээс ашигласан бол 5 жил хүртэлх хугацаагаар хорих буюу торгох ял шийтгэнэ. 261.3-д Байнга эсхүл гэмт байгууллагын гишүүн үйлдсэн бол 5-10 жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгэдэг байна.

Дүгнэлт, санал

Судалгааны ажлын хүрээнд дараах дүгнэлтийг хийж байна. Эрх зүйн орчныг сайжруулах нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэс суурь нь болно. Манай улс нь Эрүүгийн хуульд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтад 2002 оны Эрүүгийн хууль батлагдсанаас хойш 2008, 2009, 2014, 2015 онуудад нийт 4 удаа өөрчлөлт оруулсан байна. 2009 оны нэмэлт, өөрчлөлтөд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхойлж хуульчилсан нь дэвшилт байсан бол 2004, 2015 оны өөрчлөлтүүдэд суурь гэмт хэргийг тодорхойлоогүй, ахуйн хүрээний гэмт хэргээс ялгаагүй зэрэг дордсон зохицуулалт болсон. Мөн түүнчлэн Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хууль анх батлагдсанаас хойш нэг удаа шинэчилсэн найруулга батлагдсан байна. Манай улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийг зохицуулахдаа суурь гэмт хэргийг тодорхойлоогүй, ахуйн шинжтэй гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт хэргээс ялгаагүй, мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг оновчтой тодорхойлоогүй, мөн уг гэмт хэргийн зүйл заалтын дунд хэсэгт зорилгыг тодорхойлж бичсэн; Мөнгө угаах болон оновчтой тодорхойлоогүй, мөн мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйл заалтын дунд хэсэгт угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийн ерөнхий зохицуулалтыг бий болгоогүй, хуулийн байгууллагын эрх, үүргийг тодорхойлоогүй зэрэг нь хууль эрх зүйн зохицуулалт болоод зүйлчлэлийн хувьд тулгамдсан асуудал болж байна.

Судалгааны үр дүнд тулгуурлан дараах саналуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор.... гэсэн зорилгыг “Суурь хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор...” гэх буюу объектив шинжийн өмнө зорилгыг оруулах.

2. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол” гэж заасан объектив шинжийн оронд “...зорилгоор байршуулан нуун далдалж эргэлтэд оруулсан бол... гэж хуульчлах. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн аутентик тайлбарт “байршуулах, нуун далдлах, эргэлтэнд оруулах гэдгийг Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хуулийн дугаар зүйлд заасныг ойлгоно” гэж оруулах.

3. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт ... бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. “гэснийг”... бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2.3-д “...бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар

¹ Г.Арсланхуяг, Магистрын дипломын ажил, “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй хийх тэмцлийн эрүүгийн эрх зүйн болон криминологийн зарим асуудал” УБ.,2005 он,37 дахь тал

хорих ял шийтгэнэ.” гэж заасныг “...бол хоёр жилээс найман жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж тус тус оногдох ялын хэмжээг ихэсгэх. Ингэснээр хөөн хэлэлцэх хугацаа мөн урт болох, хүндрүүлэх бүрэлдэхүүний үед тэнсэх боломж хаагдах, улмаар ял завшихаас сэргийлэх юм.

4.Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хуульд Прокурорын байгууллага, Тагнуулын ерөнхий газар, Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн байгууллагын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааны зарчим, эрх үүргийг тус бүр уялдуулан хуульчлах зэрэг саналыг дэвшүүлж байна.

Ашигласан материал

Нэг. Монгол Улсын хууль, тогтоомж

- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ.,2002 он
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ.,2008 он
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ.,2009 он
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ.,2016 он

Хоёр. Олон улсын гэрээ конвенц

- Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын 2000 оны конвенц.
- Авлигын эсрэг НҮБ-ын 2003 оны конвенц.
- Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай 1999 оны конвенц
- Гэмт үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг угаах, илрүүлэх, хураах тухай 1990 оны Страсбургийн конвенц.

Гурав. Сурах бичиг, гарын авлага, нэг сэдэвт бүтээл

- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. "Эдийн засгийн гэмт хэрэг II", УБ., 2018 он
- Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: Онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж. УБ., 2008 он
- Монгол Улсын төв банк. Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага.
- С.Гантулга, Б.Энхболд. Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги. УБ. 2018 он
- Крис Матерс. Мөнгө угаах гэмт хэргийг танихуй. /орчуулгын бүтээл/

Дөрөв. Эрдэм шинжилгээний илтгэл, өгүүлэл, нийтлэл.

- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын вэб сайт, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт нийтлэл
- “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал” Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал. Нийслэлийн прокурорын газрын Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хяналтын прокурор Б.Батжаргалын илтгэл. (Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо

Тав. Цахим эх сурвалж

- Монгол Улсын төв банк, www.mongolbank.mn
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем, www.legalinfo.mn
- Монгол Улсын гадаад харилцааны яам, www.mfa.gov.mn
- Монгол Улсын Ерөнхий прокурорын газар, www.prokuror.mn
- Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага, www.fatf-gafi.org
- Нэгдсэн Үндэсний байгууллага. (United nations) www.un.org/en
- Олон улсын эрүүгийн цагдаагийн байгууллага, www.interpol.int

ЦАХИМ ОРЧИНД ХАРИЛЦАГЧИЙГ ТАНЬЖ МЭДЭХ БАНКНЫ САЛБАР ДАХЬ e-KYC

Д.Өсөхжаргал, С.Хулан

/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Энэхүү судалгааны хүрээнд Монгол улсын санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага болох банкны хувьд комплаенсийн тогтолцоог судалж, харилцагчийг таних системийн хүрээнд ямар аргачлалыг хэрэгжүүлж буй болох болон дижитал харилцагчийг таних систем нэвтрүүлэх боломжийг эрэлхийлэх, нөхцөл байдлыг судалж түүнд тохирсон санал зөвлөмж, сайжруулах арга зам боловсруулж гарсан үр дүнд дүгнэлт өгөхөд оршсон. Судалгааны үр дүнд хүрэхийн тулд эмпирик арга дахь фокус ярилцлагын арга болон кэйс харьцуулалтын шинжилгээгээр хийж гүйцэтгэсэн. Үүний хүрээнд банкны 10 комплаенс ажилтнаас өнөөгийн Монгол улсын хэрэгжүүлж буй комплаенс арга аргачлалын талаар тодруулга хийх зорилготой нээлттэй асуулт тавьсан. Түүнчлэн олон улсад хэрэгжиж буй дижитал хэрэглэгчдийг таних системийн сайн жишээнүүдийг судлан мэдээллийг цуглуулан харьцуулж дүгнэсэн. Судалгааны үр дүнд e-KYC системийг нэвтрүүлэн хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтэц технологийг сайжруулан өөрчлөх хэрэгтэй болохыг тогтоосон ба зайнаас харилцагчийг таньж мэдэх үед давтагдашгүй шинжээр нь таних технологийн шийдэл ашиглан тухайн хүн мөн эсэхийг давхар баталгаажуулах аргуудыг судалж, нэвтрүүлэх боломжийг эрэлхийлэх хэрэгтэй болохыг судалж гүйцэтгэлээ.

Түлхүүр үг: Комплаенс, мөнгө угаах эрсдэл, харилцагчийг таньж мэдэх, e-KYC

Товчилсон үгс, нэр томъёоны тайлбар

ХТС	Харилцагчийг таних систем
МУТСТТ	Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо
eKYC	Дижитал харилцагчийг таних систем

I. Удиртгал

Мөнгө угаах үйл ажиллагаа нь бүхий л улс орнуудад тулгамдаж буй асуудал бөгөөд Монгол улсын хувьд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн эсрэг арга хэмжээг дараагийн түвшинд сайжруулах арга хэмжээ аваагүй буй нь гэмт хэрэгтнүүдэд мөнгө угаах үйл ажиллагааг дэлгэрүүлэх, түүнээс ашиг хүртэх боломжийг олгож байна. Монгол улсын хувьд банкны салбар нь МУТС эрсдэлтэй салбар учир үүнийг зохицуулах арга хэмжээг уламжлалт харилцагчдыг таних аргаас дижитал харилцагчийг таних руу шилжүүлэн сайжруулах шаардлага үүсээд байна. Олон улс дахь дижитал харилцагчийг таних системийг шинэ технологиудаар дамжуулан шийдвэрлэж буй нь санхүүгийн салбарт олон үр ашигтай байдлыг бий болгосоор байна.

Судалгааны зорилго: Монгол Улсад МУТС эрсдэлийг бууруулахад Монгол улсын санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн комплаенсийн тогтолцооны ач холбогдол, түүний өнөөгийн нөхцөл байдлыг судалж, урьдчилан сэргийлэх комплаенсийн тогтолцоог сайжруулах харилцагчдыг таних e-KYC-н боломжийг нэвтрүүлэх шинжилгээ хийж боловсруулахад энэхүү судалгааны ажлын зорилго оршино.

Судалгааны зорилт:

- Комплаенс, МУТС түүний тогтолцооны талаар онолын судалгаа хийх
- Салбарын судалгаагаар хууль эрхзүйн тогтоомж хэрэгжээд буй олон улсын стандартуудыг судлах, салбарын талаарх зах зээлийн мэдээллийг судлах
- Эмпирик судалгаагаар чанарын судалгааг хийх
- Хэрэглэгчийг таних тогтолцоог сайжруулах санал зөвлөмжийг боловсруулах

Судалгааны ач холбогдол: eKYC-ийг Монгол Улсад хэрэгжүүлснээр харилцагчийг таних систем үр дүнтэй болж, санхүүгийн үйлчилгээнд учирч буй саад тотгор багасч, хууль эрх зүйн болон зохицуулалтын хэрэгжилт сайжирч, санхүүгийн хүртээмж нэмэгдэх, зардал буурах, харилцагчид илүү сайн үйлчилгээ авах нөхцөл бүрдэнэ.

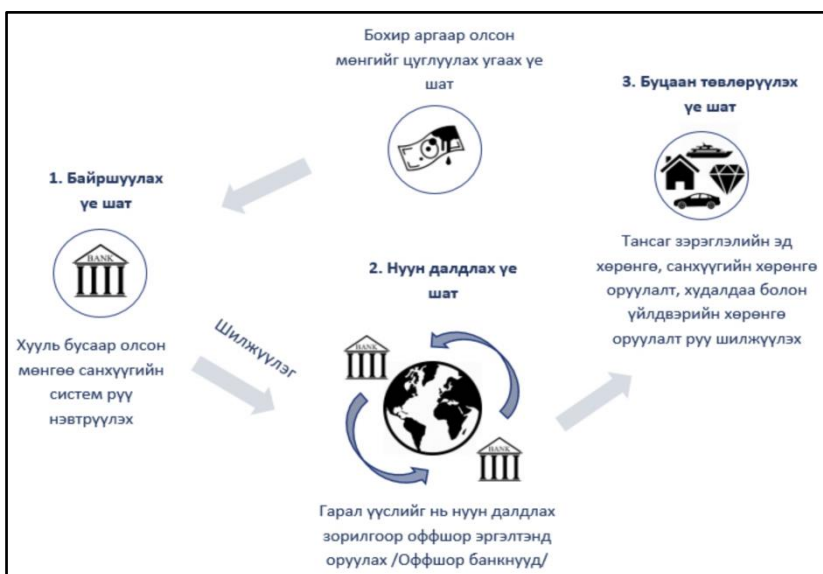
II. ОНОЛЫН ТОЙМ

А. Мөнгө угаах үйл ажиллагааны тухай

1. Мөнгө угаалтын тухай

"Мөнгө угаах" гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг хэлнэ; (МУ-ын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1) Мөнгө угаах олон янзын аргууд байдаг ч мөнгө угаах үйл ажиллагаа нь ихэвчлэн дараах гурван үе шатнаас бүрддэг байна. Үүнд:

Зураг II-1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатууд

Эх сурвалж: Монгол банкны санхүүгийн боловсрол (2019)

2. Мөнгө угаах үйл ажиллагаатай тэмцэх хэрэгцээ, шаардлага

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг нь эдийн засаг, нийгэмд маш сөрөг үр дагавартай:

- Их хэмжээний мөнгө гэнэт орж ирээд гэнэт гарах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг алдагдуулах, цаашлаад хямралд хүргэж болзошгүй.
- Хууль бус мөнгө дотоодынх болж тус мөнгө нь хээл хахууль, авлигыг ихэсгэж, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийх, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахан гаргаж, монопол байдал бий болгох.
- Улсын төсөвт орох орлого буурч, татвараа шударгаар төлөгч иргэдийг хохироодог. (Монгол банк, 2019)

3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх үндэсний эрх зүйн зохицуулалт

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ) нь олон улсын санхүүгийн системийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсгийг

дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхээс сэргийлэх бодлого боловсруулж, дэлгэрүүлэх үүрэг бүхий засгийн газар хоорондын, хараат бус байгууллага юм.

Хүснэгт II-1 Монгол улс дахь хууль эрх зүйн зохицуулалт

Эх сурвалж: Монгол банкны санхүүгийн боловсрол (2019)

Хүснэгт II-2 Хяналт тавигч байгууллагууд

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлж байгаад хяналт тавих байгууллага		
№	Санхүүгийн зохицуулах хороо, Санхүүгийн мэдээллийн албатай хамтран	Монголбанк
1	Банк бус санхүүгийн байгууллага (ББСБ)	Банк
2	Даатгагч болон даатгалын мэргэжлийн оролцогч	
3	Хөрөнгө оруулалтын сан	
4	Үнэт цаасны зах зээлд оролцогч мэргэжлийн байгууллага	
5	Хадгаламж, зээлийн хоршоо	
6	Үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлалын байгууллага	
7	Нотариатч	

Эх сурвалж: Монгол банкны санхүүгийн боловсрол (2019)

В. Комплаенсийн эрсдэлийн тухай

1. Комплаенсийн үйл ажиллагаа ба түүний шаардлага

Комплаенс гэдэг нь компанийн засаглалын нэгэн хэсэг бөгөөд тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллагад хууль тогтоомж, журам, зааварт нийцүүлж үйл ажиллагаа явуулах чадамж юм. (Монгол банк, 2019)

Комплаенсийн үйл ажиллагаа нь 2 түвшинд явагддаг. Үүнд:

1. Тухайн байгууллагын мөрдөж ажиллах ёстой хууль тогтоомжууд, зохицуулагч байгууллагаас тавьсан шаардлага, мөрдөх ёстой хэм хэмжээг сахиулах /regulatory compliance/
2. Хууль эрх зүйн орчны хүрээнд тухайн байгууллагын дотооддоо баталсан дүрэм журмуудыг сахиулах /internal compliance/

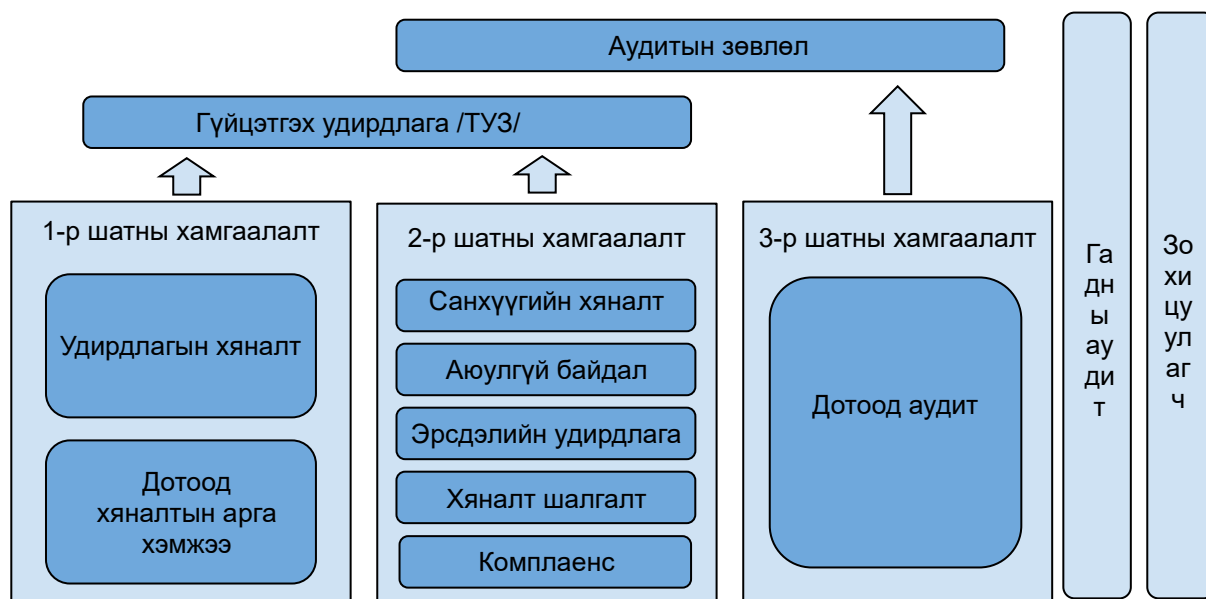
2. Комплаенсийн үйл ажиллагааны цар хүрээ, бүтэц

Комплаенсийн эрсдэлийг удирдах 3 түвшний загвар байдаг ба 3 өөр түвшинд харилцан адилгүй чиг үүрэгтэй. Үүнд:

1-р шат: Гурван хамгаалалтын шатны эхэнд фронт оффисууд байдаг ба харилцагчдад үйлчилгээ үзүүлдэг ажилтнууд болон дотоод хяналт байна. Энэ шатанд:

- Эрсдэлийг илрүүлнэ, үнэлнэ, бууруулна, хянана мөн мэдээлнэ;
- Эрсдэлийг шууд удирдаж, дотоод хяналтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ;
- **2-р шат:** Хамгаалалтын дараагийн шатанд дотоод хяналт шалгалт, аюулгүй байдлын хамгаалалт болон комплаенсийн үйл ажиллагаа багтдаг. Энэ шатны чиг үүрэг:
 - Комплаенсийн одоо байгаа, тулгараад байгаа асуудлуудыг тодорхойлох, үнэлгээ хийх, зөвлөмж өгөх, цаашид авах арга хэмжээнүүдийг тодорхойлох;
 - Стратеги болон эрсдэлтэй холбоотой дээрээс доошоо гэсэн чиглэлд санал гаргана;
- **3-р шат:** Хамгаалалтын эцсийн шатанд байгууллагын дотоод аудит байх ба ингэхдээ бүрэн хараат бус байна. Сүүлийн шатны чиг үүрэг:
 - Олон улсын стандартын дагуу аудит хийх;
 - Үр дүнтэй механизмаар мэдээлэх.

Хүснэгт II-2 Хамгаалалтын 3 үе шат

Эх сурвалж: Австралийн дотоод аудитын институт, 2018 он

3. Комплаенсийн эрсдэл, үнэлгээний үе шат

Комплаенсийн эрсдэлийн үнэлгээ нь бизнес дэх “inherent” эрсдэлийг тодорхойлох, хянах эсвэл тухайн эрсдэлийг бууруулахын тулд байгууллагын зүгээс авч хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааг хэлдэг.

Хүснэгт II-3 Эрсдэлийн үнэлгээний үе шат

Эх сурвалж: *Комплаенсийн эрсдэлийн менежмент сурах бичиг, 2013 он*

4. *Комплаенс дахь оновчтой шийдвэр гаргалт*

Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх комплаенсийн ажилтан нар сэжигтэй гүйлгээг илрүүлэх, оновчтой шийдвэр гаргалтдаа дараах зүйлсийг үнэлэн гаргадаг:

Хүснэгт II-4 Оновчтой шийдвэр гаргалтын хүчин зүйл

Эх сурвалж: *The Effectiveness of Anti-Money Laundering Regimes: A Review of the Literature, 2007 он*

С. **КҮС буюу хэрэглэгчээ таних системийн тухай**

1. *КҮС буюу хэрэглэгчээ таних системийн тухай*

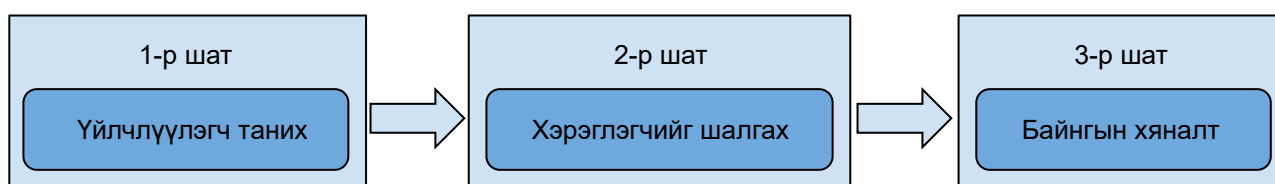
КҮС (Know Your Customer) нь мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх чухал арга хэмжээ юм. Энэ нь үйлчлүүлэгчдийн хэн болохыг баталгаажуулах, мөнгө угаах болон бусад хууль бус үйл ажиллагаанд оролцох эрсдэлийг үнэлэх үйл явцыг хэлдэг. КҮС нь дараах 3 ерөнхий үе шаттайгаар хэрэгждэг:

1. **Үйлчлүүлэгчийг таних шат:** Энэ нь дараах мэдээллүүдийг цуглуулан баталгаажуулна.

а. Ерөнхий мэдээлэл /Овог, нэр, хүйс, хаяг, утасны дугаар, төрсөн огноо /

- b. Бичиг баримт /АНУ-ын жолооны үнэмлэх, Гадаад паспорт, Иргэний үнэмлэх гэх мэт баталгаажуулах бичиг баримтын мэдээлэл болон зураг/
 - c. Нийгмийн даатгалын дугаар, ажлын газрын мэдээлэл болон албан тушаал, орлого нотлох баримт /цалингийн хуулга гэх мэт/ зэрэг хувийн мэдээллийг цуглуулж баталгаажуулдаг. Энэ мэдээллийг үйлчлүүлэгчийн хувийн мэдээллийг бий болгох, мөнгө угаах болон бусад гэмт хэргийн эрсдэлийн түвшинг үнэлэхэд ашигладаг.
2. **Хэрэглэгчийн зохих шалгалтын шат:** Энэ нь харилцагчийн хөрөнгийн эх үүсвэр, ажил мэргэжил, бизнесийн харилцааг шалгах замаар түүнтэй холбоотой эрсдэлийг үнэлэх явдал юм.
 3. **Байнгын хяналтын шат:** Энэ нь үйлчлүүлэгчийн хийсэн гүйлгээнд хяналт тавьж, сэжигтэй үйлдлийг илрүүлэх, харилцагчийн мэдээлэл шинэчлэгдсэн эсэхийг шалгах явдал юм.

Хүснэгт II-3 КҮС 3 үе шат

Эх сурвалж: Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага ФАТФ, 2012 он

2. МУТС-тай тэмцэх салбар дахь “Чоно улих онол”

Чоно улих онол нь хэрэв хэн нэгэн удаа дараа худал дохио, худал сануулга өгвөл хүмүүс үнэнийг хэлж байсан ч тэднийг нухацтайгаар чухалчилж авч үзэхээ больдог гэсэн санаатай. (Олон улсын валютын сан, 2007)

МУТС-тай тэмцэх салбарт чоно улих онол нь энэ салбарын комплаенсийн ажилчдад сэжигтэй гүйлгээг илрүүлж ажиллах үед дараах байдлаар сөрөг үр дагавар үүсгэж болзошгүй байдаг. Жишээ нь, хувь хүмүүс эсвэл байгууллагууд мөнгө угаасан талаар үндэслэлгүй мэдэгдэл гаргах, санхүүгийн байгууллагуудад сэжигтэй үйл ажиллагааны хөнгөн тайлан ирүүлбэл үүсдэг бөгөөд энэ нь тайлангийн хоцрогдол үүсгэж, жинхэнэ тайланд зохих анхаарал хандуулахгүй байх нөхцөл байдалд хүргэдэг.

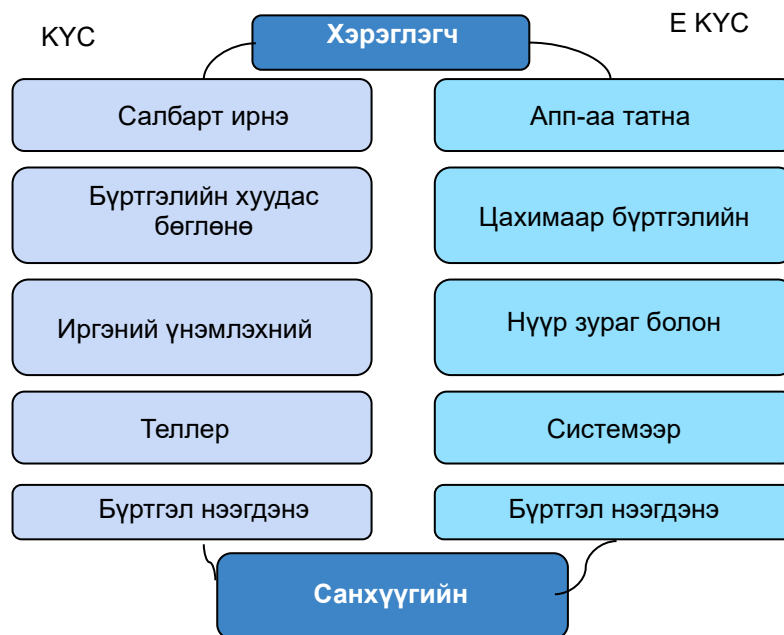
МУТС-д үүсэх чоно улих асуудлаас зайлсхийхийн тулд:

- Хувь хүмүүс болон байгууллагууд найдвартай нотлох баримттайгаар мэдүүлэг өгөх, тайлагнах
- Зохих тогтмол сургалт
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн тохиолдлыг цаг тухайд нь илрүүлэх найдвартай систем, технологитой байх нь чухал юм. (Олон улсын валютын сан, 2007)

3. E-КҮС-н сүүлийн үеийн чиг хандлага

КҮС болон E-КҮС хоёрын хэрэглэгчийг таних системийн ялгаа

Хүснэгт II-4 КҮС болон Е КҮС ялгаа

Эх сурвалж: Олон улсын санхүүгийн корпорац, 2012 он

еKYC нэвтрүүлэх нь дараах давуу талуудыг бий болгоно. (Дэлхийн банк, 2020)

Хурд	Нарийвчлал	Нууцлал	Хүртээмж
Цаг хугацаа, хүчин чармайлтын хэмнэлт	- Алдаа, зөрчил бага - Нэгдсэн өгөгдлийн сан	- Илүү найдвартай - Түргэн шуурхай	- Дижитал төхөөрөмж - Уян хатан

Олон улсад еKYC процессыг дараах байдлаар банкууд нэвтрүүлэн хэрэгжүүлж байна.

Биометрийн баталгаажуулалт	Зарим банкууд еKYC процессын нэг хэсэг болгон нүүр царай таних эсвэл хурууны хээ таних зэргээр ашиглаж байна.
Дижитал үнэмлэх	Банкууд еKYC үйл явцыг оновчтой болгохын тулд засгийн газраас олгосон дижитал үнэмлэх эсвэл бусад баталгаажуулсан дижитал итгэмжлэлийг хослуулан ашиглаж байна.
Мобайл апп	Ухаалаг гар утсаа ашиглан иргэний үнэмлэх болон бусад шаардлагатай мэдээллээ илгээх боломжийг харилцагчдад олгох замаар ашиглаж байна.
Блокчейн технологи	- Харилцагчийн хувийн мэдээллийг найдвартай хадгалах, хуваалцахад ашиглагдах - Хувийн мэдээллийг хурдан бөгөөд хялбараар баталгаажуулах
Хиймэл оюун ухаан	Харилагчдын өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийх, болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх

III. Судлагдсан байдал

А. ФАТФ-аас Монгол улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд хэрэгжүүлэх зөвлөмж

2021 онд Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ) Монгол Улсын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо хэд хэдэн дутагдалтай байгааг тогтоосон. Хэдийгээр хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн ч авч хэрэгжүүлж буй арга

сул хэвээр байсан. Иймд Монгол Улсыг ФАТФ-ын “саарал жагсаалт”-д оруулсан. Энэхүү үнэлгээний хүрээнд ФАТФ-аас Монгол банканд дараах гол арга хэмжээг сайжруулах зөвлөмжийг хүргүүлсэн.

- Хяналт шалгалтыг сайжруулах: Эрсдэлийг тодорхойлох, шийдвэрлэхэд үр дүнтэй байх үүднээс Монголбанк хяналт шалгалтын тогтолцоог сайжруулах
- МУТС-тай тэмцэх эрсдэлд суурилсан аргачлалыг бэхжүүлэх: ФАТФ-аас Монголбанкинд санхүүгийн салбарт тулгарч буй тодорхой эрсдэлийг үнэлж, түүнд нийцүүлэн арга хэмжээг тохируулах
- Хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох: Эрсдэлийг шийдвэрлэхэд иж бүрэн, үр дүнтэй байхын тулд Монгол банканд хууль эрх зүйн орчныг бэхжүүлэх
- Хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцох үйл ажиллагааг сайжруулах: ФАТФ-аас Монголбанкинд хууль сахиулах байгууллага, Санхүүгийн мэдээллийн алба зэрэг холбогдох байгууллагуудтай уялдаа холбоотой ажиллах, мэдээлэл солилцох механизмаа сайжруулах
- Сургалт хөтөлбөрийг нэмэгдүүлэх: ФАТФ-аас Монголбанкыг санхүүгийн байгууллага, хяналт шалгалтын байгууллага, хууль сахиулах байгууллагууд зэрэг холбогдох оролцогч талуудын дунд МУТС-н талаарх сургалт, хөтөлбөрийг нэмэгдүүлэхийг зөвлөсөн.

В. Өнөөгийн Монгол улсын мөнгө угаахтай тэмцэн хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

Монгол Улсын төлбөрийн системд банкууд нь шууд оролцогч бөгөөд гол үйл ажиллагаа нь харилцах, хадгаламж төвлөрүүлэх, зээл, төлбөр тооцооны үйлчилгээ, банкны бусад үйлчилгээг иргэд, хуулийн этгээдэд үзүүлэх юм. (Монгол Улсын Төлбөр Систем, 2019).

2022 оны II-р улирлын байдлаар Монгол Улсад:

Арилжааны банк	Банк хоорондын гүйлгээн дэх мөнгөний хэмжээ	Интернэт банк
• Үйл ажиллагаа явуулж буй нийт 12 банк	• 40.9 их наяд төгрөг	• Харилцагчдын тоо 3.5 сая • Гүйлгээн дэх мөнгөний хэмжээ 149.5 тэрбум

Манай улсад мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль тогтоомжийг мөрдөж ажиллахын тулд банкнууд харилцагчийн таних журмыг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй болдог. Банкнуудын харилцагчийг танихын тулд дараах аргуудыг хэрэгжүүлдэг:

Хэрэглэгчийн хяналт (CDD): Банкнууд харилцагчдынхаа хэн болохыг шалгахын тулд ашигладаг. CDD нь овог нэр, төрсөн огноо, хаяг, паспорт, иргэний үнэмлэх гэх мэт хэрэглэгчийн мэдээллийг цуглуулж, баталгаажуулдаг.

Хэрэглэгчийг таних систем (KYC): KYC нь банкнуудын харилцагч бүрийн болзошгүй эрсдэлийг үнэлэхэд ашигладаг процесс юм. Банкнууд харилцагчийн хөрөнгийн эх үүсвэр, дансны зориулалт болон бусад холбогдох мэдээллийг тодорхойлохын тулд KYC-г ашигладаг.

Магадлан шалгалт (EDD): Эрсдэл өндөртэй үйлчлүүлэгчдэд ашигладаг илүү өргөн хүрээг хамарсан шалгалтын хэлбэр юм. Банкнууд харилцагчийн ажил мэргэжил, орлогын эх үүсвэр, бизнесийн үйл ажиллагаа зэрэг нэмэлт мэдээллийг авахын тулд EDD-г ашигладаг.

Биометрийн таних арга: Банкнууд үйлчлүүлэгчдийг танихын тулд хурууны хээ, нүүр царай, дуу хоолой таних зэрэг биометрийн таних аргыг ашигладаг. Энэ арга нь илүү найдвартай, үр дүнтэй тул илүү түгээмэл болж байгаа.

Улс төрд нөлөө бүхий этгээдүүдийн сан: Банкууд хяналтын үүрэгтэйгээр тохиолдол гаргаж болзошгүй этгээдийн мэдээллийг ашиглан гэмт хэргийн болон терроризмд холбогдсон хувь хүн, аж ахуйн нэгжийн засгийн газрын жагсаалтад байгаа харилцагчдыг илрүүлэх боломжтой байдаг.

С. Комплаенсийн үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Монгол Улсын банканд комплаенсийг хэрэгжилтийг хангахдаа тухайн банк холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм журам, салбарын стандартад нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулахад чиглэсэн олон төрлийн дараах үйл ажиллагаа, арга хэмжээг хамран явуулдаг. Үүнд:

Хүснэгт III-1 Комплаенсийн арга хэмжээнүүд

№	Авч хэрэгжүүлдэг арга	Тайлбар
1	МУТС эрсдэлийн үнэлгээ хийх	Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, залилан мэхлэх, мэдээллийн нууцлал зэрэгтэй холбоотой банканд учирч болох эрсдэлүүдийг тодорхойлж, үнэлдэг. Дараа нь банк эдгээр эрсдэлийг бууруулахын тулд зохих бодлого, журам, хяналтыг боловсруулдаг.
2	Зохицуулалтын хөтөлбөрийг бий болгох	Үүнд банк зохицуулалтын үүргээ биелүүлж байгаа эсэхийг баталгаажуулах хэрэгжилтийн бодлого, журам, хяналтыг боловсруулдаг. Дагаж мөрдөх хөтөлбөр нь банкны тодорхой эрсдэл, шаардлагад тохирсон байх ёстой бөгөөд үүнийг тогтмол хянаж, шинэчилж байх ёстой байдаг.
3	Зохицуулалтын ажилтныг томилох	Комплаенс хариуцсан ажилтан нь хэрэгжилтийн хөтөлбөрт хяналт тавих, банк зохицуулалтын үүргээ биелүүлж байгаа эсэхийг баталгаажуулах, дагаж мөрдөх аливаа асуудлыг ахлах удирдлага, зохицуулагчдад мэдээлэх үүрэгтэй.
4	Сургалт хөтөлбөрүүдийг явуулах	Банкны бүх ажилтнууд дагаж мөрдөх үүргээ ухамсарлаж, дагаж мөрдөхийн ач холбогдлыг ойлгох нь чухал юм. Үүнийг тогтмол сургалт, сурталчилгааны хөтөлбөрөөр хангадаг.
5	Тогтмол хяналт, аудит хийх	Банк нь үйл ажиллагааны эрсдэлийг удирдахад үр дүнтэй эсэхийг баталгаажуулахын тулд дагаж мөрдөх хөтөлбөрөө тогтмол хянаж, аудит хийх ёстой.
6	Үр дүнтэй харилцаа холбоог хангах	Банк нь зохицуулалтын өөрчлөлт, ойлголтыг мэдэж байх, дагаж мөрдөх үүрэг амлалтаа биелүүлэхийн тулд зохицуулагчид болон бусад оролцогч талуудтай үр дүнтэй харилцааны сувгийг бий болгох хэрэгтэй байдаг.

Монгол улсад үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа банк, санхүүгийн байгууллагууд болон санхүүгийн бус мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгуулагчдын комплаенсийн үйл ажиллагааг Монголбанкны дэргэдэх Санхүү мэдээллийн алба болон СЗХороо хяналт тавьж, зохицуулах үүргийг гүйцэтгэдэг.

IV. Шинжилгээний хэсэг

ЭМПИРИК СУДАЛГАА: Энэхүү судалгаагаар банкны комплаенсийн салбарт ажилладаг хүмүүсийн харилцагчийг таньж мэдэх үйл ажиллагааг үнэлэх зорилготойгоор (1)

анкетын арга, (2) фокус ярилцлагын арга, (3) хоёрдогч эх үүсвэрийг судлах арга болон (4) кейс харьцуулах аргуудыг ашиглан өнөөгийн нөхцөл байдлыг судалж дүгнэлээ.

(1) Анкетын судалгааны үр дүн

Банкны салбарын комплаенсийн газрын мэргэжилтнүүдээс түүвэрлэн авч нийт 10 комплаенс хариуцсан мэргэжилтэнтэй холбогдон тандалтын судалгаа авсан. Ингэхдээ Google Form ашиглан судалгааг авч Excel программыг ашиглан судалгааны үр дүнг нэгтгэлээ.

Нийт судалгаанд оролцогчид дунджаар 2.7 жилийн ажлын туршлагатай ба оролцогчдоос хамгийн их ажлын туршлагатай буюу 6 жил, хамгийн бага ажлын туршлагатай буюу 3 сар комплаенсийн газарт тус тус ажилласан бөгөөд үүнээс 40% нь эрэгтэй, үлдсэн 60% нь эмэгтэй хүмүүс судалгаанд хамрагдлаа.

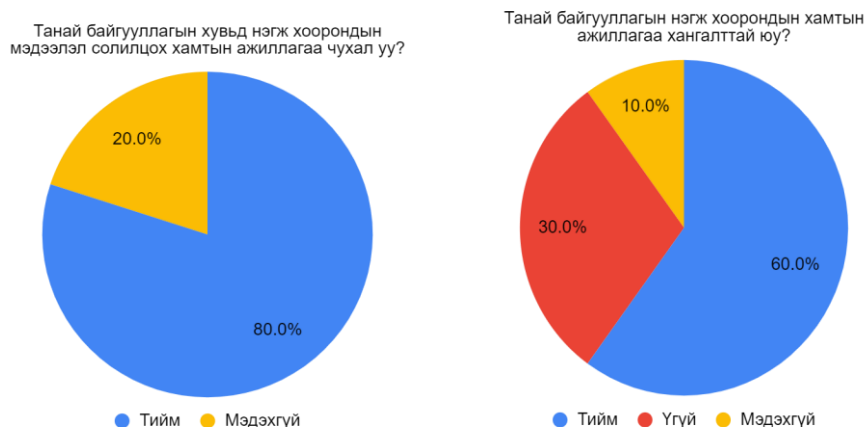
Нийт судалгаанд оролцсон 10 хүнээс “МУ-ын хувьд арилжааны банк хамгийн их мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлтэй салбар мөн үү?” гэсэн асуултад 80% нь тийм гэж хариулсан бол үлдсэн 20% нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна. Мөн “Таны бодлоор Монгол улсын банкуудад цахим орчинд харилцагчдыг таньж мэдэх орчин, нөхцөл бүрдсэн үү?” гэсэн асуултад 70% нь тийм, 10% нь үгүй, үлдсэн 20% нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна.

Хүснэгт IV-1 Судалгааны үр дүн

	Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
МУ-ын хувьд арилжааны банк хамгийн их мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлтэй салбар мөн үү?	8	0	2
Таны бодлоор Монгол улсын банкуудад цахим орчинд харилцагчдыг таньж мэдэх орчин, нөхцөл бүрдсэн үү?	7	1	2
Нийт	15	1	4

Комплаенсийн мэргэжилтнүүдийн 80% нь нэгж хоорондын мэдээлэл солилцох хамтын ажиллагааг чухал гэж үзсэн ба 60%-д нь нэгж хоорондын хамтын ажиллагаа хангалттай байдаг бол 30%-д нь хангалтгүй байгаа нь харагдаж байна.

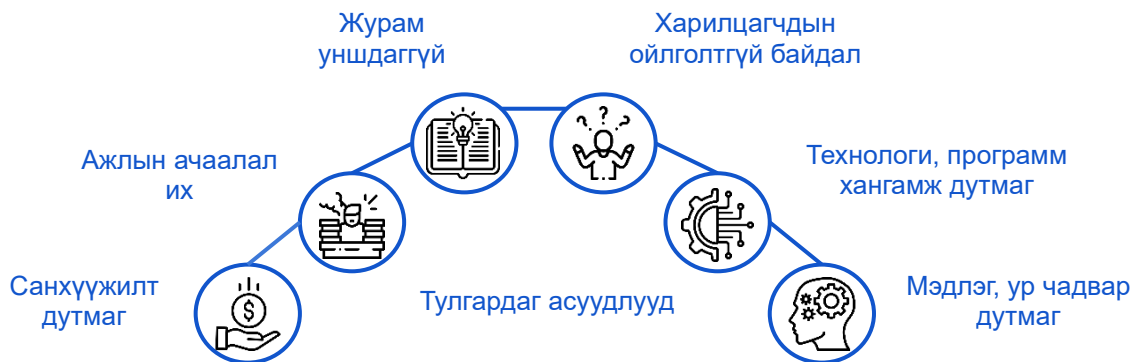
Зураг 1. Судалгааны үр дүн

(2) Фокус ярилцлагын үр дүн

Нийт судалгаанд оролцогчдын хувьд банкны салбарын комплаенсийн газрын 0.25-6 жилийн туршлагатай 10 комплаенс хариуцсан мэргэжилтэнтэй холбогдон ярилцлага авлаа.

Хүснэгт IV-2 Судалгааны үр дүн

Фокус ярилцлагын үр дүнд гарсан, нийтлэг ажиглагдсан асуудал нь комплаенсийн мэргэжилтнүүдийн мэдлэг ур чадвар ба харилцагчдын ойлголтгүй байдал, нэгжийн ажилтнуудын ачаалал өндөр учир илүү зүйлд ач холбогдол өгөх нь бага байдаг. Комплаенсийн газраас ажилчдад зориулан сургалт ордог боловч тухайн сургалтыг хүлээж авдаг хүн цөөхөн ба хөдөө орон нутаг, газарзүйн байршлаас үүдэн мэдээллээс алслагдах зэрэг асуудлууд хөндөгдлөө. Түүнчлэн нийт ажилтнуудын дийлэнх хувь нь холбогдох журмаа уншдаггүй бөгөөд журам унших цаг зав хомс байдаг. Харилцагчдын мэдлэг, мэдээлэл дутмаг буйгаас үүдэн зарим харилцагчид хувийн мэдээллээ өгөхөөс татгалздаг ба энэ нь хамгийн хүндрэлтэй асуудал болдог хэмээн шүүмжлэлтэй ханддаг байна. Үүнээс үүдэн салбар, нэгжүүдийн ханан дээр харилцагчдад зориулан МУТС-тэй тэмцэх агуулга бүхий самбар байршуулж, харилцагчид банкаар үйлчлүүлэх, оочирлох үеэрээ мэдээлэл авах боломжийг бий болгосон хэдий ч харилцагчид энэ төрлийн мэдээллийг хүлээж авах нь сул байна. Харин хамтын ажиллагааны хувьд Комплаенсийн газрын үүрэг нь заавар зөвлөмж өгөх тул нэгжийн ажилтнуудад шаардлага тавихад шаардлагыг биелүүлж хамтран туслалцаад, харилцан ойлголцдог. Монголбанк болон банкны холбоодоос комплаенсийн зардлын судалгаа хийсэн ба уг судалгааг удирдлагуудад танилцуулан, санхүүжилт олгодог болсон ч тодорхой давтамжгүй ба санхүүжилт авах үйл явц урт удаан хугацаанд явагддаг нь бэрхшээлтэй.

Хүснэгт IV-3 Хүчин зүйлсийн матриц үнэлгээ

	Анхаарал хандуулах шаардлагатай	Хэвийн	Дундаж
Хууль эрх зүйн орчин			+
Технологи, программ хангамж		+	
Нэгжийн ажилтан болох хүний нөөцийн чадавх		+	
Системийн нууцлал, аюулгүй байдал		+	
Хамтын ажиллагаа			+
Иргэдийн санхүүгийн боловсрол, харилцагчдын ойлголтгүй байдал	+		

(3) Хоёрдогч эх үүсвэрийг судлах арга

Хүснэгт IV-4 Байгууллагуудын үйл ажиллагааг харьцуулсан хүснэгт

Байгууллагууд	Үйл ажиллагаа

JPMorgan Chase & Co. (Америкийн Нэгдсэн Улс)	Мэдээллийн сан болон бусад мэдээллийн эх сурвалжаар дүүрэн хяналтын систем нь хэрэглэгчдийг дэлхийн ажиглалтын жагсаалт, улс төрд нөлөө бүхий этгээдүүдийн жагсаалт болон эрсдэлийн бусад эх үүсвэрээс шалгадаг.
HSBC Holdings plc (Их Британи)	е-KYC-ийг дагаж мөрдөх үйл явцыг сайжруулахын тулд автоматжуулсан өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийх, шинэ дэвшилтэт технологийн шийдлүүдийг ашигладаг.
DBS Bank Ltd. (Сингапур)	Дижитал өөрчлөлтөд ихээхэн хөрөнгө оруулалт хийж, е-KYC үйл явцыг сайжруулахын тулд хиймэл оюун ухаан, өгөгдлийн аналитик зэрэг дэвшилтэт технологийг ашигладаг. Тэд мөн "digibank" хэмээх зөвхөн дижитал банкны платформтой бөгөөд энэ нь харилцагчдад гар утасны төхөөрөмжөөрөө дамжуулан алсаас данс нээлгэж, е-KYC процессыг найдвартай, үр ашигтайгаар гүйцэтгэх боломжийг олгодог.
ING Bank N.V. (Нидерланд)	ING нь түүхий эдийн худалдааны үйлчлүүлэгчдэд зориулсан KYC үйл явцыг оновчтой болгохын тулд бусад томоохон банкуудтай хамтран "Komgo" нэртэй платформыг боловсруулсан.
Standard Chartered Bank (Их Британи)	"Виртуал банкир" нэртэй технологийн платформыг хөгжүүлсэн бөгөөд энэ нь харилцагчдад алсаас данс нээлгэх, е-KYC процессыг гар утасны төхөөрөмжөөрөө гүйцэтгэх боломжийг олгодог. Мөн тус банк нь regtech фирм Silent Eight, ID2020 блокчэйн суурилсан иргэний үнэмлэх баталгаажуулах үйлчилгээ үзүүлэгч зэрэг технологийн үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хамтран ажиллаж, е-KYC процессоо сайжруулсан.
Bank of America корпораци (Америкийн Нэгдсэн Улс)	Тус банк нь мэдээллийн аналитикийн Palantir фирм, Socure зэрэг мэдээллийн үйлчилгээ үзүүлэгч нартай хамтран ажиллаж, дагаж мөрдөх үйл явцыг сайжруулсан.
Банко Сантандер, SA (Испани)	е-KYC үйл явцыг сайжруулахын тулд хиймэл оюун ухаан зэрэг дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлсэн. Тус банк нь Regtech фирмийн Feedzai зэрэг технологийн үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хамтран ажиллаж, дагаж мөрдөх үйл явцыг сайжруулсан. Санхүүгийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тусгай албыг байгуулсан.
Deutsche Bank AG (Герман)	е-KYC үйл явцыг сайжруулахын тулд биометрийн баталгаажуулалтын үйлчилгээ үзүүлэгч Jumio, Regtech фирм Консентус зэрэг технологийн үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хамтран ажиллаж, дагаж мөрдөх үйл явцыг сайжруулсан.
Австралийн Хамтын нөхөрлөлийн банк (Австрали)	е-KYC үйл явцыг сайжруулахын тулд биометрийн таних, машин сургалтын алгоритм зэрэг дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлсэн. Тус банк нь regtech фирм CompliChain болон иргэний үнэмлэх баталгаажуулах үйлчилгээ үзүүлэгч Trulioo зэрэг технологийн үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хамтран ажиллаж, дагаж мөрдөх үйл явцыг сайжруулсан.
Credit Suisse Group AG (Швейцар)	Credit Suisse е-KYC үйл явцыг сайжруулахын тулд хиймэл оюун ухаан, машин сургалтын алгоритм зэрэг дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлсэн. Биометрийн баталгаажуулалтын үйлчилгээ үзүүлэгч Daon болон regtech фирм Fortia Financial Solutions зэрэг технологийн үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хамтран ажиллаж, дагаж мөрдөх үйл явцыг сайжруулсан.

(4) Кейс харьцуулсан судалгааны үр дүн

Хүснэгт IV-5 Хууль эрх зүйн орчныг харьцуулсан хүснэгт

Улсууд	еKYC хэрэгжүүлж эхэлсэн он	Холбогдох хууль тогтоомж

Сингапур	2016	- Цахим гүйлгээний тухай хууль (1998) - Хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хууль (2012), - Сингапурын Мөнгөний албаны (MAS) мэдэгдэл ба удирдамж, Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль (2018)
Канад	2012	- Хувийн мэдээллийг хамгаалах болон цахим баримт бичгийн тухай хууль (2001) - Гэмт хэргээс олсон орлого (Мөнгө угаах) ба Терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хууль (2001) - Канадын спадын эсрэг хууль тогтоомж (2010) - Цахим худалдааг хамгаалах журам (2014) - Канадын Дижитал таних болон баталгаажуулалтын зөвлөлийн (DIACC) стандартууд (2016)
Хонг Конг	2018	- Хувийн Мэдээллийн (Нууцлалын) Захирамж (1995) - Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (Санхүүгийн байгууллагууд) захирамж (2012) - Цахим гүйлгээний журам (2000) - Үнэт цаас ба фьючерсийн захирамж (2003) - Хонг Конгийн Мөнгөний албаны (HKMA) удирдамж, Хонг Конгийн Хувийн Мэдээллийн Нууцлалын Комиссар (PCPD) зааварчилгаа
Малайз	2015	- Хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хууль (PDPA) - Тоон гарын үсгийн тухай хууль - Санхүүгийн үйлчилгээний тухай хууль - Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогын тухай хууль (AMLA) - Цахим худалдааны тухай хууль
Араб	2004	- Цахим гүйлгээ ба худалдааны тухай хууль (2006) - Хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хууль (2018) - Харилцаа холбооны тухай хууль (2003) - Кибер гэмт хэргийн тухай хууль (2011) - AML/CFT журам (1990)
Энэтхэг	2009	- Мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (2002) - Aadhaar-ын тухай хууль (2016) - Мэдээллийн технологийн (гэрчилгээний байгууллагууд) дүрэм (2000) - Энэтхэгийн Нөөцийн Банкны (RBI) удирдамж (2013) - Энэтхэгийн Үнэт цаас, биржийн зөвлөл (SEBI) удирдамж (2012) - Энэтхэгийн Харилцаа Холбооны Зохицуулах Газар (TRAI) Удирдамж (2017) - Компанийн тухай хууль (2013)
Польш	2016	- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2018) - Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх асуудлаар харилцагчийн хяналт шалгалтын нарийвчилсан хамрах хүрээ, мэдээллийг тайлагнах, хадгалах, дотоод журмын тухай Сангийн сайдын журам (2018) - Цахим гарын үсгийн тухай хууль (2016) - Хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хууль (2018) - Итгэмжлэгдсэн профайлын үйлчилгээ үзүүлэх нарийвчилсан дүрмийн тухай Дижитал хэргийн сайдын журам (2021)

Бангладеш	2008	- Бангладеш банкны (KYC) журам (2018) - Дижитал аюулгүй байдлын тухай хууль (2018) - Цахим гүйлгээний тухай хууль (2006) - Бангладешийн Цахилгаан Холбооны Зохицуулах Хорооны (BTRC) удирдамж (2018) - Бангладешийн шуудангийн албаны тухай хууль (1898)
Афганистан	Processing	- Цахим гүйлгээний тухай хууль (2016) - Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2018) - Харилцаа холбооны тухай хууль (2019)
Мьянмар	Processing	- Цахим гүйлгээний тухай хууль (2004) - Харилцаа холбооны тухай хууль (2013) - Хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хууль (2017) - Мөнгө угаахтай тэмцэх хууль (2014) - Банк, санхүүгийн байгууллагын тухай хууль (2016)

Хүснэгт IV-6 Банкны салбараар харьцуулсан хүснэгт

Улсууд	Ашиглаж буй технологи	Банкны ашигт ажиллагаа, е-KYC үр дүн
Сингапур	Биометрийн нэвтрэлт болон танилт, Тоон гарын үсэг, Баримт бичгийг сканнердах, Видео баталгаажуулалт, Хиймэл оюун ухаан	- Шууд боловсруулалт хийх нэгдсэн үйлчилгээг хөгжүүлэх боломжийг олгосон - Secure API холболт буюу гүйлгээний аюулгүй байдлыг хангасан - Зардлыг бууруулсан - МУТС-тэй тэмцэх шаардлагыг илүү үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжийг олгосон
Канад	Биометрийн баталгаажуулалт, Тоон гарын үсэг, Иргэний үнэмлэхийг баталгаажуулах үйлчилгээ, Баримт бичгийн баталгаажуулалт, Хоёр хүчин зүйлийн баталгаажуулалт, Ухаалаг картууд, Гар утасны баталгаажуулалт	- Банкуудад харилцагчийн мэдээлэл, баримт бичгийг хуваалцах боломжийг олгож, үр ашгийг дээшлүүлнэ - Зардлыг бууруулах - Цаг хэмнэж, харилцагчдын тав тухыг нэмэгдүүлснээр хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжийг дээшлүүлсэн
Хонг Конг	Дижитал таних баталгаажуулалт, Биометрийн баталгаажуулалт, Хоёр хүчин зүйлийн баталгаажуулалт (2FA), Оптик тэмдэгт таних (OCR), Хиймэл оюун ухаан (AI)	- Харилцагчдыг татах - Орлого болон ашгийг нэмэгдүүлэх - Эрсдэлийн удирдлагыг сайжруулах буюу залилан, мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулж, дагаж мөрдөх, нэр хүндийг нэмэгдүүлэх
Малайз	Биометрийн нэвтрэлт танилт, Цахим гарын үсэг, Оптик тэмдэгт таних (OCR), Мобайл програмууд, Хиймэл оюун ухаан	- Илүү хурдан бөгөөд жигд процесс нь алдаа, саатлыг бууруулж, бүтээмж, цар хүрээг нэмэгдүүлсэн - Тохиромжтой, хүртээмжтэй үйлчилгээ нь илүү олон үйлчлүүлэгчдийг татах, хадгалах боломжтой
Араб	Биометрийн баталгаажуулалт, Баримт бичгийг сканнердах, баталгаажуулах, Мэдээллийн сангийн шалгалт, аюулгүй серверүүд ба шифрлэлт, Хөдөлгөөнт төхөөрөмж болон програмууд	- Санхүүгийн мэдлэг, мэдээллийг нэмэгдүүлэх - Инновацилаг буюу шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг санал болгож, блокчэйн, биометр зэрэг шинэ технологийг ашиглах боломжтой болсон

Энэтхэг	Aadhaar-д суурилсан баталгаажуулалт, Видео баталгаажуулалт, NFC-д суурилсан баталгаажуулалт, OCR-д суурилсан баталгаажуулалт, Тоон гарын үсэг	- Харилцагчдыг татах болон хадгалах - Эрсдэлийг удирдах - Орлого болон цэвэр ашгийг нэмэгдүүлэх - Технологийн хөгжил, дэвшил - Зохицуулалтын тогтолцоо сайжирсан
Польш	Цахим баримт бичиг, Итгэмжлэгдсэн профайлын үйлчилгээ, Биометрийн баталгаажуулалт, Хиймэл оюун ухаан, Видео баталгаажуулалт	- Үйл ажиллагааны бүтээмжийг нэмэгдүүлсэн - Харилцагчдад тохирсон хүртээмжтэй үйлчилгээг бий болгосон - Хяналт сайжирсан
Бангладеш	Биометрийн баталгаажуулалт, Тоон гарын үсэг, Оптик тэмдэгт таних (OCR), Мобайл технологи, Хиймэл оюун ухаан, QR код	- Харилцагчдыг татах болон хадгалах - Эрсдэлийг удирдах - Санхүүгийн мэдлэг, мэдээллийг нэмэгдүүлэх

Хүснэгт IV-7 Эрсдэлийн үнэлгээ eKYC хэрэгжүүлэхийн өмнө болон дараах үеийг харьцуулсан хүснэгт

Улсууд	Эрсдэлийн үнэлгээ өмнө/дараа
Сингапур	Цаг хугацаа, нөөц их шаарддаг гарын авлагын аргуудаас ихээхэн хамааралтай байсан нь илүү оновчтой, үр дүнтэй болсон. Шинэ үйлчлүүлэгчидтэй болоход шаардагдах цаг хугацаа, нөөцийг багасгаж, санхүүгийн байгууллагууд болон бусад үйлчилгээ үзүүлэгчдэд өндөр эрсдэлтэй үйлчлүүлэгчид болон гүйлгээг илүү сайн тодорхойлж, удирдахад тусалж, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг бууруулсан.
Канад	Луйврын эрсдэлийг бууруулж, илүү үнэн зөв, найдвартай хувийн мэдээллийг баталгаажуулах замаар Гэмт хэргээс олсон орлого (Мөнгө угаах) болон Терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хууль (PCMLTFA) зэрэг зохицуулалтыг дагаж мөрдөхөд дөхөм болсон. Үйлчлүүлэгчдэд бие махбодийн байршилд зочлох шаардлагагүйгээр алсын зайнаас хэн болохыг баталгаажуулах үйл явцыг дуусгах боломжийг олгосон ба гарын авлагын процессыг автоматжуулж, цаасан дээр суурилсан баримт бичгийн хэрэгцээг багасгах замаар биеийн байцаалтыг баталгаажуулах үйл явцын үр ашгийг сайжруулжээ. Мөн үйл ажиллагааны зардлыг бууруулсан.
Хонг Конг	Нарийвчлал сайжирч, уламжлалт KYC процессоос хамаагүй хурдан хувийн мэдээллийг баталгаажуулах, эрсдэлийн үнэлгээ хийх боломжтой бөгөөд санхүүгийн байгууллагууд болон бусад зохицуулалттай байгууллагуудад үйлчлүүлэгчдэд илүү хурдан нэвтрэх боломжийг олгосон. Уламжлалт KYC процессоос илүү өргөн хүрээний мэдээллийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийх боломжтой ба холбогдох хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөхөд зориулагдсан бөгөөд энэ нь санхүүгийн байгууллага болон бусад зохицуулалттай байгууллагуудад дагаж мөрдөх асуудлаас зайлсхийхэд тусалсан.
Малайз	Илүү хурдан, илүү үр дүнтэй, илүү нарийвчлалтайгаар ажиллах боломжийг олгосон ба Биометрийн өгөгдөл, гар утасны дугаар, имэйл хаяг гэх мэт өргөн хүрээний өгөгдөл, мэдээллийг цуглуулж, баталгаажуулах боломжтой тул үйлчлүүлэгчдийн эрсдэлийн үнэлгээг илүү өргөн хүрээнд хийх боломжтой. Энэ нь залилан мэхлэх үйл ажиллагааны эрсдэлийг бууруулж, мөнгө угаах (AML) болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (CFT) зохицуулалтын хэрэгжилтийг сайжруулжээ.
Араб	Эрсдэлийн үнэлгээний үйл явцыг автоматжуулж, илүү хурдан бөгөөд үнэн зөв таних боломжийг олгосон ба бизнес, байгууллагууд хувь хүмүүсийн талаарх илүү үнэн зөв, сүүлийн үеийн мэдээлэлд хандах боломжтой болж, эрсдэлийн үнэлгээг илүү

	мэдээлэлтэй хийх боломжтой болсон. Залилан мэхлэх, хувийн мэдээллийг хулгайлах эрсдэлийг эрс бууруулж, эрсдэлийн үнэлгээний үнэн зөв, найдвартай байдлыг сайжруулж чадсан бөгөөд аж ахуйн нэгж, байгууллагууд бие махбодын аюулгүй байдлын арга хэмжээнд бага найдах боломжтой, учир нь болзошгүй эрсдэлийн эрсдэл багассан.
Энэтхэг	Үйлчлүүлэгчийг элсүүлэх үйл явц нь илүү хурдан бөгөөд илүү үр дүнтэй болж, үйлчлүүлэгчийг элсэхэд шаардагдах цаг хугацаа, нөөцийг багасгасан ба хэрэглэгчийн мэдээллийн үнэн зөв, найдвартай байдлыг сайжруулсан. Санхүүгийн байгууллагуудад хэрэглэгчийн мэдээллийн асар их мэдээллийн санд хандах боломжийг олгож, сайтар нягтлан шалгах, эрсдэлийн үнэлгээ хийх боломжийг олгосон ба хувийн мэдээллийг хулгайлах, дүр эсгэх эрсдэлийг бууруулсан. Санхүүгийн байгууллагуудад зохицуулалтын шаардлагыг илүү хялбар бөгөөд үр дүнтэй биелүүлэх боломжийг олгосон нь зохицуулалтын торгууль болон нэр хүндэд хохирол учруулах эрсдэлийг бууруулсан.
Польш	Үйлчлүүлэгчийг илүү үнэн зөв, найдвартай таних, баталгаажуулах боломжийг олгосон ба залилан мэхлэх, мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулахад тусалсан. Цахим үнэмлэх, паспорт гэх мэт цахим баримт бичгийг eKYC-ийн үйл ажиллагаанд ашиглах нь цаасан дээр суурилсан таних үйл явцад зонхилон тохиолдож болох хувийн мэдээллийг хулгайлах, бичиг баримтыг залилан мэхлэх эрсдэлийг бууруулахад тусалсан. Санхүүгийн байгууллагууд болон бусад бизнесүүдэд үйлчлүүлэгчдийнхээ талаар илүү их мэдээлэл цуглуулж, дүн шинжилгээ хийх, гүйлгээний хэв маяг, зан үйл зэрэг боломжит эрсдэл, сэжигтэй үйл ажиллагааг тодорхойлоход тусалсан ба харилцагчийн шалгалтын үйл явцыг оновчтой болгож, AML/CFT зохицуулалтыг дагаж мөрдөхтэй холбоотой зардлыг бууруулах боломжийг олгосон.
Бангладеш	Хурдан бөгөөд үр ашигтай болж, үйлчлүүлэгчдэд шаардагдах цаг хугацаа, нөөцийг багасгасан. Биометрийн баталгаажуулалт болон бусад цахим баталгаажуулалтын аргууд дээр тулгуурладаг бөгөөд энэ нь хэрэглэгчийн мэдээллийн үнэн зөвийг нэмэгдүүлж, залилан мэхлэх эрсдэлийг бууруулдаг. Хэрэглэгчийн мэдээллийг баталгаажуулахын тулд засгийн газрын мэдээллийн сан болон бусад мэдээллийн эх сурвалжийг шалгах зэрэг өгөгдлийг иж бүрэн баталгаажуулах боломжийг олгосон ба KYC болон AML (мөнгө угаахтай тэмцэх) журмын зохицуулалтын шаардлагыг биелүүлэхэд дөхөм болгосон.

V. Дүгнэлт

Банкны салбарын комлаенсийн газрын мэргэжилтнүүдээс түүвэрлэн авч нийт 10 комплаенс хариуцсан мэргэжилтэнтэй холбогдон тандалтын судалгаа авсан бөгөөд судалгааны үр дүнд 80% нь МУ-ын хувьд арилжааны банкныг хамгийн их мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлтэй салбар хэмээн тодорхойлсон ба 70% нь Монгол улсад цахим орчинд харилцагчийг таньж мэдэх орчин, нөхцөл бүрдсэн гэж дүгнэсэн байна.

Нийтлэг асуудлуудыг хүчин зүйлсээр дүгнэхэд, хууль эрх зүйн орчин болон хамтын ажиллагаа дундаж үзүүлэлттэй бол иргэдийн санхүүгийн боловсрол, харилцагчдын ойлголтгүй байдалд анхаарал хандуулах шаардлагатай байна. Комплаенсийн мэргэжилтнүүдийн мэдлэг ур чадвар дутмаг ба нэгжийн ажилтнуудын ачаалал өндөр учир илүү зүйлд ач холбогдол өгөх нь бага байдаг. Комплаенсийн газраас ажилчдад зориулан сургалт ордог боловч тухайн сургалтыг хүлээж авдаг хүн цөөхөн ба хөдөө орон нутаг, газар зүйн байршлаас үүдэн мэдээллээс алслагдах зэрэг асуудлууд хөндөгдлөө.

Хоёрдогч эх үүсвэрийн судалгаанаас үзэхэд, Монгол улсын банкны салбарт зайнаас харилцагчийг таньж мэдэх үйл ажиллагааг нэвтрүүлэх бүрэн нөөц, боломжтой. Гэвч манай улсын хувьд нүүр царай таних, биометрийн баталгаажуулалт буюу харилцагчийн давтагдашгүй шинжээр нь таних үйл ажиллагаа огт байдаггүй бөгөөд холбогдох хуулийн заалт болоод техник технологийн хөгжиж буй байдлаас шалтгаалан арай нэвтрээгүй байна.

Кейс харьцуулсан судалгаанд хөгжингүй, хөгжиж буй болон буурай хөгжилтэй нийт 10 улсыг сонгож, хууль эрх зүйн орчин, банкны салбар болон зохицуулагч байгууллагаар нь

харьцуулан судлалаа. Дээрх 10 улс нь e-KYC системийг нэвтрүүлснээрээ нэгдсэн үйлчилгээг хөгжүүлэх, гүйлгээний аюулгүй байдлыг хангах, зардлыг бууруулж, банкны орлого болон нийт ашиг нэмэгдсэн байна. Үүнээс дүгнэхэд, Монгол улс ч мөн e-KYC-ийг нэвтрүүлэх нь зүйтэй. Банк болон харилцагчид хамтран e-KYC ашиглан үүсэх эрсдэлийг үнэлэх, зайнаас харилцагчийг таньж мэдэх үед давтагдашгүй шинжээр нь таних технологийн шийдэл ашиглан тухайн хүн мөн эсэхийг давхар баталгаажуулах аргуудыг судалж, нэвтрүүлэх боломжийг эрэлхийлэх, холбогдох хууль, эрх зүйн орчныг тодорхой болгон, нийцүүлэн өөрчлөх зэрэг шат дараалсан арга хэмжээ авах нь зүйтэй юм.

Санал, зөвлөмж:

- e-KYC системийг нэвтрүүлэн хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтэц технологийг сайжруулан өөрчлөх хэрэгтэй. Үүнийг хийхдээ бүх санхүүгийн байгууллагад хүртээмжтэй байдлыг хангах нь чухал.
- Санхүүгийн байгууллагууд цахим KYC системээ аюулгүй болгож, мэдээллийн зөрчил, кибер халдлагаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд өгөгдөл хамгаалах дүрэм журмыг дагаж мөрдөх ёстой.
- Монгол дахь алслагдсан болон хөдөө орон нутагт цахим KYC процессын хөгжлийг хангах, шаардлагатай технологи, төхөөрөмж нийлүүлэх хэрэгтэй.
- KYC системд хөрөнгө оруулалт хийхдээ санхүүгийн байгууллагууд цахим KYC системийг одоо байгаа үйл явц, технологитой нь нэгтгэн явуулах шаардлагатай.
- Зохицуулалтын хүрээнд хуулийн нэмэлт өөрчлөлт, бодлогыг тусгах хэрэгтэй.
- Санхүүгийн байгууллагууд ажилчид болон үйлчлүүлэгчдээ e-KYC системийг хэрхэн үр дүнтэй, аюулгүй ашиглах талаар ойлгуулахын тулд сургалт болон хөтөлбөрт хөрөнгө оруулалт хийх шаардлагатай байна.
- Харилцагчид мэдээллээ өгдөггүй байдлыг багасгахын тулд олон нийтийн сүлжээ, радиогоор мөнгө угаалтын талаарх ойлголт болон харилцагчийн үүргийн талаар мэдээлэл өгөх хэрэгтэй.

VI. Ном зүй

- About Business Crime Solutions. (2017). What is money laundering?
- Shwetha Vasudeva Murthy. (2022). Analysis on the significance and effectiveness of anti-money laundering policies and regulations of Financial Institutions (Investment Banks) in India.
- Perlman, L., Gurung, N. (2019). Focus Note: The Use of eKYC for Customer Identity and Verification and AML.
- Ameer Ali., Andrew Chen. (2016). The Effectiveness of Anti-Money Laundering Policies and Procedures.
- Stefan Voss., Annette Zimmer. (2017). The Role of Technology in Anti-Money Laundering Compliance.
- Bill Francis., Iftekhar Hasan., Qiang Wu. (2015). The Impact of Regulatory Sanctions on Anti-Money Laundering Compliance in Banking.
- Dieter Gramlich., Stefan Kaiser. (2015). The Effectiveness of Suspicious Transaction Reporting: An Empirical Analysis.
- Brigitte Unger. (2007). The Effectiveness of Anti-Money Laundering Regimes: A Review of the Literature.
- Deloitte. (2020). Anti-money laundering preparedness survey report. Anti-money laundering preparedness survey report.
- Central Bank of Malaysia. (2023). Electronic Know-Your-Customer.
- Wolfsberg group, (2010). Sanctions Screening guideline.
- AMLCFT. (2019). Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай мэдээллийн нэгдсэн систем.
- Удамзаяа, С. (2021). Финтекийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хяналтын тогтолцоог сайжруулах нь.
- Оюун-эрдэнэ, Э. (2021). Арилжааны банкуудын комплаенсийн үйл ажиллагааг сайжруулах боломж, арга зам санхүүжүүлэх эрсдэлийн удирдлагыг сайжруулах боломж, арга зам.
- Азжаргал, Ч. (2019). Арилжааны банкны худалдаанд суурилсан мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн удирдлагыг сайжруулах боломж, арга зам.
- Монгол банк. (2020). Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь.

- Монгол банк. (2020). Гадаад секторын статистик.
- Монгол банк. (2016). Монгол улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.
- Санхүү Мэдээллийн Алба. (2018). Монгол улсын терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээ.
- Санхүүгийн зохицуулах хороо. (2020). Мөнгө угаах гэж юу вэ?
- Цолмонтуяа, М. (2018). Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга зам.
- The Financial Action Task Force (FATF) Guidance on Digital Identity.
- The International Finance Corporation (IFC) report on "Digital Identification and Authentication: A Guide for Microfinance Institutions and Other Fintech Service Providers".
- Санхүүгийн зохицуулах хороо. (2019). Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагын комплаенсийн ажилтнуудад зориулсан гарын авлага

VII. Хавсралт

- A. Фокус ярилцлагын судалгааны асуултууд
1. Мөнгө угаах эрсдэл болон цахимаар хэрэглэгчдийг таньж мэдэх системийн хувьд хамгийн чухал хэрэгжүүлж буй банкны үйл ажиллагаа юу вэ?
 2. Мөнгө угаах эрсдэл болон цахимаар хэрэглэгчдийг таньж мэдэх тал дээр ашиглаж буй ямар технологи, программ хангамж байдаг вэ?
 3. Комплаенсийн ажилтнуудын ажлын туршлага, ур чадвар, мэдлэг, карьер нь ажлын үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг үү? Нөлөөлдөг бол хэрхэн нөлөөлдөг вэ?
 4. Танай байгууллага ажилчид болон харилцагчдаа комплаенсийн үйл ажиллагааны талаар сургалт ордог уу? Сэжигтэй гүйлгээг танихад туслах зан төлөвийн ямар сургалт, гадны үйл ажиллагаа зохиогддог вэ?
 5. Салбар, нэгжийн ажилтнууд Комплаенсийн газарт хангалттай мэдээлэл өгч чаддаг уу?
 6. Харилцагчдыг таньж мэдэх үйл ажиллагаан дээр дотоод ажилтнуудын хамтын ажиллагаа нөлөөлдөг үү? Зөрчил гарвал яаж зохицуулдаг вэ?
 7. Бусад газар, хэлтсүүдтэй мэдээлэл солилцдог уу? Ямар тогтолцоотой ажилладаг вэ?
 8. Удирдлагаас комплаенсийн үйл ажиллагаанд олгож буй санхүүжилт хангалттай байдаг уу? Мэдлэг, ур чадвар, технологи программ хангамж болон олон улсын программ хангамжийг нэвтрүүлэхэд дэмждэг үү?
 9. Харилцагчийг таних системийн үйл ажиллагааг практик дээр таньж мэдэхэд ямар арга аргачлал ашигладаг вэ?
 10. Таны бодлоор харилцагчдыг таньж мэдэх үйл ажиллагааг сайжруулах ямар боломжууд байна гэж үзэж байна вэ?
 11. Таны бодлоор технологи, программ хангамжаа хөгжүүлсэн нь дээр үү? Банкны ажилчид болон харилцагчдын комплаенсийн үйл ажиллагааны талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх хэрэгтэй гэж үзэж байна уу?
- B. Ярилцлагад оролцогчдын мэдээлэл

	Хүйс	Нас	Албан тушаал	Ажлын туршлага
Оролцогч 1	Эм	32	Ахлах мэргэжилтэн	5 жил
Оролцогч 2	Эр	31	Мэргэжилтэн	3 жил
Оролцогч 3	Эр	28	Мэргэжилтэн	3 жил
Оролцогч 4	Эм	29	Мэргэжилтэн	3 жил
Оролцогч 5	Эм	25	Мэргэжилтэн	1 жил
Оролцогч 6	Эм	26	Мэргэжилтэн	2 жил
Оролцогч 7	Эр	32	Мэргэжилтэн	6 жил
Оролцогч 8	Эм	51	Мэргэжилтэн	2 жил
Оролцогч 9	Эр	40	Мэргэжилтэн	2 жил
Оролцогч 10	Эм	21	Мэргэжилтэн	3 сар

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЭРСДЭЛД НӨЛӨӨЛӨХ ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Ц.Анужин

/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутан/

Хураангуй: Энэхүү судалгааны ажлаар Швейцарт төвтэй Базелийн Засаглалын Хүрээлэнгээс эрхлэн гаргадаг Африкийн засаглалын Базелийн индекс буюу мөнгө угаахтай тэмцэх индексд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг цогцоор нь судлахыг зорилоо. Эмпирик судалгаанд нийт 90 орны 2012 оноос 2020 он хүртэлх хугацааны давтамжтай авлигын төсөөллийн индекс, хүний хөгжлийн индекс, санхүүгийн институтийн индекс, санхүүгийн зах зээлийн индекс, ажилгүйдлийн түвшин, бизнесийн таатай орчны оноо гэх тоон өгөгдлүүдийг ашиглаж эконометрикийн загварууд үнэлж коэффициентын статистик ач холбогдлыг t тестээр, регрессийн нийцтэй байдлыг F тестээр шалгав. Мөн регрессийн загварыг зөв тодорхойлсон эсэхийг Ramsey RESET-ээр шалгаж, алдааны вариаци тогтмол буюу хомоскедаст эсэхийг Брүш-Паганын тестээр шалгав. Үнэлгээний үр дүнд үндэслэн өөр өөр хэмжих нэгж бүхий тайлбарлагч хувьсагчдын хамааран хувьсагчид үзүүлэх нөлөөг хувьсагчдын стандартчилсан үнэлгээгээр тооцогдох стандартчилсан бета коэффициентыг жил бүрийн хувьд тооцож графикт нөлөөллийн хэмжээг харьцуулсан болно. Мөн түүнчлэн, хамааран ба үл хамааран хувьсагчдын хамаарлыг цэгэн диаграмм байгуулан нийт улс орнуудын дунд Монгол улсын үзүүлэлтийг тусгайлан харууллаа. Иймд, статистик үр дүнд тулгуурлан дүгнэлт болон зөвлөмж гаргалаа.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаахтай тэмцэх индекс

1. Удиртгал

Эртний соёл иргэншлээс мөнгө угаах гэх ойлголт улбаатай бөгөөд түүнд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг тодорхойлоход ихээхэн нарийн төвөгтэй ч тодорхой хэд хэдэн хүчин зүйлсийн талаар авч үзэх нь зүйтэй. Эртний Хятад, Ромын эзэнт гүрний хөрөнгөжсөн албатууд хүн наймаалах, томоохон дээрэм тонуул хийх, авлига, хээл хахууль авах болон түүнтэй нэр холбогдох, алба гувчуураас зайлсхийх зэрэг хууль бус үйл ажиллагаа эрхэлдэг байжээ (Kyriakos-Saad, N., Esposito, G. & Schwarz, N., 2012). Иймд мөнгө угаах нь эдгээр хууль бусаар олсон орлогыг нуун дарагдуулах арга хэрэгсэл болсон, нөгөө талаас хууль бус үйл ажиллагаанд холбогдох хянан шалгалт, ял шийтгэл зэргээс ангижрах хэлбэр юм.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой хууль, эрх зүйн зохицуулалт нь түүхэнд ХХ зуунаас эхэлсэн бөгөөд түүнд холбогдох арга хэмжээг хүчтэй авч байна. Үүнд, КҮС болон блокчэйн суурилсан КҮС нэвтрүүлэх, гүйлгээний хянан шалгалтыг нэмэгдүүлэх, ажилчдад мөнгө угаах гэмт хэрэг болон түүнээс урьдчилан сэргийлэх сургалт явуулах, сэжигтэй гүйлгээний тайланг бэлтгэх, комплейнсын программыг нэвтрүүлэх, санхүүгийн байгууллага болон төрийн байгууллагын мэдээлэл солилцооны системийг сайжруулах зэрэг дэлхийн дахинд боломжит арга хэрэгслийг ашиглан мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийг бууруулах зорилготой боловч тус гэмт хэрэг үйлдэгдсээр байна. Тиймээс, энэхүү судалгааны ажил нь мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг илрүүлэхэд орших юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт нийгэм-эдийн засгийн маш олон хүчин зүйлс нөлөөлдөг бөгөөд энэ чиглэлийн судалгааны үр дүнд үндэслэн таамаглалыг дэвшүүллээ. Аливаа улсын эдийн засаг нь гэмт хэргийн түвшинг тодорхойлогч маш чухал үзүүлэлтийн нэг юм. Тухайн бүс нутгийн ажилгүйдэл, ядуурал өндөр байх нь орлогын түвшин буурч, иргэд санхүүгийн байдлыг сайжруулахын тулд хууль бус үйл ажиллагаанд оролцох буюу авлига, хээл хахуульд холбогдох зэрэг тус гэмт хэргийг нуун дарагдуулах магадлалтай. Ингэснээр, гэмт хэрэгтнүүд хууль, эрх зүйн зохицуулалт сул улмаас санхүүгийн институтын тусламжтайгаар зах зээлд хууль бус орлогын хэлбэрийг хувиргах боломжтой юм. Тиймээс ажилгүйдэл, санхүүгийн институт ба санхүүгийн зах зээлийн хөгжил, авлигын үзүүлэлтүүд өндөр байх нь мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх магадлал өндөр. Өрхийн орлогын түвшин, хууль эрх зүйн орчин өндөр байх нь мөнгө угаах гэмт хэргийн тохиолдол цөөн байх боломжтой.

2. Бүтээлийн тойм

Хүснэгт 1. Судлагдсан байдлын тойм

Зохиогч, он	Сэдвийн нэр	Товч агуулга
Ц.Танан, 2023	Мөнгө угаах тэмцэх индексийн эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлэх нөлөөллийн шинжилгээ	Энэхүү судалгааны ажилд 103 орны 2012-20 жилийн давтамжтай тоон өгөгдлүүдийг ашиглан Солоугийн өсөлтийн загвараар панель үнэлгээг хийж, үр дүнд нь хөгжингүй, хөгжиж буй орнуудын хувьд эдийн засгийн өсөлт болон санхүүгийн салбарын индексэд ялгаатай байдлаар нөлөөлдөг байна. Мөн кейс судалгаанд Эстони, Финланд, Шри Ланка, Хойд Африк улсуудыг сонгон авч эдийн засаг, хөрөнгө оруулалтын орчин, авлигын нөхцөл байдал, мөнгө угаах эрсдэл зэргийг судалжээ.
Santha Vaithilingam, 2007	Factors affecting money laundering: lesson for developing countries.	Судлаачийн хувьд хөгжиж буй болон хөгжингүй орнуудын мөнгө угаах гэмт хэрэгт технологи, хүмүүн капитал, хууль эрх зүйн зохицуулалт, компанийн засаглал, инновацийн чадамж зэрэг тайлбарлагч хувьсагчдаар тайлбарлагдагч хувьсагчийг тайлбарлахаар зорьсон байна. Эмпирик судалгаанд 2004-2005 оны хооронд 88 улсуудын тоон өгөгдлүүдийг ашиглан эконометрикийн загвар болох динамик панель өгөгдлийн арга зүйн хүрээнд нөлөөллийн шинжилгээ хийжээ.

3. Онол, арга зүй

3.1 Базелийн мөнгө угаахтай тэмцэх индекс

Швейцарт төвтэй Базелийн Засаглалын Институт нь улс орнуудын эдийн засгийн гэмт хэрэг дундаа мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, үр дүнд нь засаглалыг сайжруулах зорилготой бие даасан байгууллага юм. Тус байгууллага нь 2012 оноос эхлэн жил бүр дэлхийн улс орнуудын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой эрсдэлийг хэмждэг бөгөөд тус индексийн зорилго нь тодорхой эрх зүйн үйл ажиллагааг хэмжих бус эрсдэлийн олон талт байдлыг илтгэх юм. Тус индексийн утга нэмэгдэх тусам мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэх нь өсөж байгаа буюу эрсдэл өндөртэй болох юм.

Энэхүү индекс нь “Транспэрэнси Интернэшнл” байгууллага, Дэлхийн банк, Дэлхийн Эдийн Засгийн Форум, ФАТФ зэрэг олон нийтэд нээлттэй томоохон эх сурвалжуудын өгөгдөлд үндэслэн 18 үзүүлэлт бүхий эрсдэлд нөлөөлөх 5 бүлгийн ((i) Мөнгө угаахтай тэмцэх хэрэгжилтийн чанар-65%, (ii) Авлига ба хээл хахуулийн эрсдэл-10%, (iii) Санхүүгийн ил тод байдал ба стандарт-10%, (iv) Нягтлан бодох бүртгэлийн ил тод байдал-5%, (v) Нягтлан бодох бүртгэлийн ил тод байдал-10%) хүчин зүйлсийн дагуу улс орнуудыг 1-10 хүртэлх утга авах бөгөөд өндөр байх тусам эрсдэл ихтэй хэмээн эрэмбэлдэг цорын ганц бие даасан, судалгаанд сууриллагдсан индекс байсаар байна (BaselAMLIndex, 2022).

3.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлд нөлөөлөх хүчин зүйлс

Мөнгө угаах гэмт хэргийн гаралтад бизнесийн салбарын таатай орчин, хувь хүний хөгжил, эдийн засгийн гэмт хэргийн төрөлд багтах авлига ба хээл хахууль, санхүүгийн салбарын ба зах зээлийн хөгжил, эдийн засгийн нөлөө бүхий үзүүлэлт болох ажилгүйдэл гэх олон талт хүчин зүйлсийг нөлөөлөх боломжтой гэж үзлээ.

Бизнесийн таатай орчин нь мөнгө угаах гэмт хэрэгт үзүүлэх нөлөөлөл

Бизнесийн таатай орчин бүрдүүлэхэд зохих хамгаалалт байхгүй бол санамсаргүй болон санаатай байдлаар мөнгө угаах тодорхой нөхцөлийг бүрдүүлж болно. Иймд хууль, эрх зүйн зохицуулалтын орчин сул, түүнтэй холбогдох дүрэм журмыг хэрэгжүүлэх чадвар сул, тогтвортой хяналтгүй, ил тод байдал хязгаарлагдмал улс орнуудад мөнгө угаах үйл ажиллагаа явуулахын тулд эдгээр сул талыг ашиглах боломжтой. Ялангуяа, бизнесийн үйл ажиллагаа идэвхтэй явуулдаг байгууллагууд санхүүгийн тайлагнах үүрэг дутмаг байх нь сэжигтэй үйл ажиллагааг эхлүүлэх улмаар гэмт хэрэг хэрэгжих орчныг бүрдүүлэх юм. Иймд

санхүүгийн тайлагнах үүргийг чандлан сахиж сэжигтэй үйлдлийг олж тогтоох, мэдээлэх нь нэн чухал.

Хүний хөгжлийн мөнгө угаах гэмт хэрэгт үзүүлэх нөлөөлөл

Эдийн засгийн үзүүлэлт болох ДНБ, боловсрол, урт удаан ба эрүүл амьдрал гэх 3 үзүүлэлт нь хүний хөгжлийг илтгэнэ. Иргэдийн орлогын түвшин өндөр, ядуурлын түвшин доогуур, эдийн засгийн өсөлттэй байх нь хувь хүмүүсийн хууль бус үйл ажиллагааг бууруулах боломжтой. Хүмүүс албан ажилтай болж, хангалттай орлоготой болсон тохиолдолд хууль бус үйл ажиллагаанд оролцох сэдэл буурдаг. Мөн, хүний хөгжил нь мэдлэг боловсролтой нягт уялдаа холбоотой бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийн хор уршгийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх нь дүрэм, журам, ёс зүйтэй зан үйлийг дагаж мөрдөх магадлал өндөр болно.

Авлигын мөнгө угаах гэмт хэрэгт үзүүлэх нөлөөлөл

Өндөр албан тушаалтнууд мөнгө угаах гэмт хэргийн үйл ажиллагааг эхлүүлэхийн тулд эрх мэдлийг урвуулан ашиглах боломжтой бөгөөд гэмт хэрэгтнүүд эрх мэдэл бүхий албан тушаалтад их хэмжээний мөнгө амлан сэжигтэй үйлдэл хийж, түүнийг тас нуух эрсдэл үүсэж болно. Мөн түүнчлэн, хууль бус санг нуун дарагдуулах буюу хууль бус аргаар олсон мөнгөөр компани байгуулах, үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах зэргээр гарал үүслийг халхалдаг.

Санхүүгийн салбарын хөгжлийн мөнгө угаах гэмт хэрэгт үзүүлэх нөлөөлөл

Санхүүгийн салбарын хөгжилд санхүүгийн институт болон зах зээлийн хөгжлийг авч үздэг ч салбарын институтийн хөгжил өндөр байх нь санхүүгийн зах зээлийн хөгжлөөс тогтмол хамаарахгүй учир тус бүрийн нөлөөг авч үзэх хэрэгтэй юм. Санхүүгийн институт өөрийн үйлчлүүлэгчийг таньж мэдэх (KYC) журмыг баталж KYC болон eKYC эсхүл хэсэгчилсэн байдлаар ашигласнаар мөнгө угаах боломжит үйл ажиллагааны эрсдэлийг тодорхойлж, бууруулах боломжтой. Харин санхүүгийн институтаас бусад сувгаар угаасан мөнгийг ихэвчлэн санхүүгийн бусад хэрэгсэл болон санхүүгийн хэрэгслээр дамжуулан мөнгөний зах зээл, хөрөнгийн зах зээл, уламжлалт зах зээл, криптовалют эсхүл үл хөдлөх хөрөнгө, үнэт эдлэл, эртний эдлэл, тансаг зэрэглэлийн автомашин зэрэг хөрөнгө оруулалт хийж санхүүгийн зах зээлийн хөгжлийг саармагжуулах болон сайжруулах магадлалтай.

Ажилгүйдлийн мөнгө угаах гэмт хэрэгт үзүүлэх нөлөөлөл

Тогтмол орлого олж чадахгүй байгаа хувь хүмүүс санхүүгийн байдлаа сайжруулах зорилгоор хууль бус үйл ажиллагаанд оролцох магадлал өндөр бөгөөд мөнгө угаагчид ажил эрхлэлт, санхүүгийн тогтвортой байдлын төлөө цөхрөнгөө барж байгаа хүмүүсийг онилж, залилан мэхэлж болно. Мөн түүнчлэн, ажилгүйдлийн түвшин өссөнөөр орлогын тэгш бус байдал нэмэгдэж улмаар нийгмийн тогтворгүй байдлыг үүсгэх эрсдэлтэй.

3.3 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг тодорхойлох эконометрик загвар

Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг тодорхойлох эконометрикийн эмпирик байдлаар тодорхойлон бичвэл:

$$basel = \beta_0 + \beta_1 cpi + \beta_2 hdi + \beta_3 fi + \beta_4 fm + \beta_5 unem + \beta_6 bus + low\_income + low\_mid\_income + upper\_mid\_income + u_t$$

Энд, **basel** нь Базелийн Мөнгө угаахтай тэмцэх индекс, **cpi** нь авлигын төсөөллийн индекс бөгөөд энэхүү үзүүлэлт өндөр байх нь авлигын түвшин бага байгааг илэрхийлнэ. **hdi** нь хүний хөгжлийн индекс буюу индекс өндөр байх нь улс орны иргэдийн мэдлэг боловсролын түвшин өндөр, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн их, урт удаан, эрүүл амьдрал их байхыг илэрхийлнэ. **fi** нь санхүүгийн институтийн индекс бөгөөд тус үзүүлэлт өндөр байх нь санхүүгийн үйл ажиллагаа эдийн засагт үзүүлэх нөлөө өндөр, 100,000 насанд хүрэгч тутамд салбарын хүртээмжтэй байдал өндөр, институтийн үр өгөөж их зэргийг илэрхийлнэ. **fm** нь санхүүгийн зах зээлийн индекс бөгөөд тус зах зээлийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөө, олон нийтэд хүртээмжтэй байдал, зах зээлийн үр өгөөж зэргийг тодорхойлно.

unem_t нь ажилгүйдлийн түвшин, *bus_t* нь бизнесийн таатай орчны оноо бөгөөд тус үзүүлэлт нь их байх нь тухайн улс оронд бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахад хууль эрх зүйн орчин таатай байгааг илтгэнэ. *low_income*, *low_mid_income*, *upper_mid_income* нь орлогын түвшнээрх ангилал бөгөөд эдгээр чанарын хувьсагчдыг үнэлж буй загварт хуурмаг хувьсагчаар сонгон авсан.

Дээрх загварыг ердийн хамгийн бага квадратуудын аргаар үнэлсний дараа коэффициентын статистик ач холбогдлыг *t* тестээр, регрессийн ерөнхий ач холбогдлыг *F* тестээр шалгаж статистик дүгнэлт хийнэ. Загварын хэлбэр буруу тавигдсан алдаа илэрсэн эсэхийг Рамсэйн RESET-ээр шалгана. Үлдэгдлийн шинжилгээний хүрээнд, алдааны вариаци тогтмол буюу хомоскедаст эсэхийг Брүш-Паганын тестээр шалгана. Хэрэв хомоскедаст байх нөхцөл зөрчигдвөл, тэсвэртэй стандарт алдааг хэрэглэж статистик дүгнэлт хийнэ.

4. Тоон мэдээлэл

Судалгаанд хамааран хувьсагчаар мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийг хэмжих 2012-2020 он хүртэлх хугацааны давтамжтай Базелийн Мөнгөн угаахтай тэмцэх индексийг сонгон авч түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг судлах юм.

Тайлбарлагдагч хувьсагчийг тайлбарлахаар бэлтгэсэн 16 тайлбарлагч хувьсагчдыг 2012-2020 он хүртэлх хугацаанд сонгон авсан 90 орны тоон мэдээлэл бүрэн, мөн мультиколлинеар байдлаас сэргийлж нэг нь нөгөө хувьсагчийг тайлбарлахааргүй байх, бусад хүчин зүйлийг хянаагүй үед 0.5-аас өндөр хамааралгүй байх зэрэг шалгуур үзүүлэлтээр 6 тайлбарлагч хувьсагчдыг сонгон авсан байна. Мөн үнэлж буй эдийн засгийн загварт 2012-2020 хүртэлх жилийн давтамжтай бага, дундаж бага, дундаж өндөр орлогын түвшнээр хуурмаг хувьсагчдыг оруулсан.

Хүснэгт 2. Шинжилгээнд ашиглагдах хувьсагчид

Хувьсагчид	Хугацаа	Эх сурвалж	Тайлбар
Базелийн индекс	2012-2020	БЗХ	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой эрсдэлийн хэмжүүр.
Бизнесийн таатай орчны оноо	2012-2020	Дэлхийн банк	Бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахад хууль эрх зүйн орчин
Авлигын төсөөллийн индекс	2012-2020	ТИ	Эдийн засгийн гэмт хэрэг болох авлигын түвшин
Хүний хөгжлийн индекс	2012-2020	НҮХП	Мэдлэг боловсрол, ДНБ, урт удаан, эрүүл амьдрал
Санхүүгийн институтын индекс	2012-2020	ОУВС	Санхүүгийн институтын хүртээмжтэй байдал, үр өгөөж, эдийн засагт үзүүлэх нөлөө
Санхүүгийн зах зээлийн индекс	2012-2020	ОУВС	Санхүүгийн зах зээлийн хүртээмжтэй байдал, үр өгөөж, эдийн засагт үзүүлэх нөлөө
Ажилгүйдлийн түвшин	2012-2020	Дэлхийн банк	Ажилгүй бөгөөд ажил идэвхтэй хайж байгаа хүмүүс
Дундаж бага орлогын түвшин	2012-2020	Дэлхийн банк	Нэг хүнд ногдох орлого \$1036-\$4045
Дундаж өндөр орлогын түвшин	2012-2020	Дэлхийн банк	Нэг хүнд ногдох орлого \$4046-\$12535
Бага орлогын түвшин	2012-2020	Дэлхийн банк	Нэг хүнд ногдох орлого \$1035-аас бага

4. Эмпирик үр дүн

Базелийн мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн дундаж 2012-оос хойших хугацаанд буурсан буюу нийт улс орнуудын мөнгө угаахтай тэмцэх индекс буурсан байгааг харж болохоор байна. Харин, Монгол улсын хувьд жил бүр дунджаас дээгүүр буюу мөнгө угаах эрсдлээр 2020 оны байдлаар үнэлэгдсэн 128 орноос эхний 20-т орсон.

Хүснэгт 3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн тодорхойлогч статистик, 2012-2020 он

Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Монгол	6.35	6.14	6.14	6.13	6.11	6.14	6.65	6.57	6.24
Дундаж	5.70	5.70	5.63	5.58	5.62	5.37	5.37	5.30	5.13
Стандарт хазайлт	1.06	1.04	1.06	1.06	1.03	1.26	1.11	1.06	1.10

Мөнгө угаах гэмт хэргийн загварыг жил бүрийн тоон мэдээлэлд үндэслэн 2012-2020 оны хооронд үнэлсэн үр дүнг харуулав (Хүснэгт 3). Загварын үнэлгээний үр дүнгээс харахад, Базелийн индексээр хэмжигдэх мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн хэлбэлзлийн 47.7-69.3 хувь нь авлигын төсөөллийн индекс, хүний хөгжлийн индекс, санхүүгийн хөгжлийн индекс, санхүүгийн зах зээлийн индекс, ажилгүйдлийн түвшин болон тухайн улсын орлогын түвшингээр тайлбарлагдаж байна. Бусад нөхцөл ижил үед, авлигын төсөөллийн индекс нь өндөр (авлигагүй) бол мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн индекс доогуур байх төлөвтэй буюу статистик ач холбогдол бүхий сөрөг хамааралтай бөгөөд энэхүү үр дүн нь судалгааны таамаглалыг дэмжсэн байна. Хүний хөгжлийн индекс нь өндөр бол мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн индекс доогуур байх төлөвтэй буюу статистик ач холбогдол бүхий сөрөг хамааралтай. Энэхүү үр дүн нь эдийн засгийн хүчин зүйлс өндөр байх нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй сөрөг хамааралтай болох судалгааны таамаглалыг дэмжсэн. Санхүүгийн институтын хөгжлийн индекс нь өндөр бол мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх эрсдэлийн индекс доогуур байх хандлагатай буюу статистик ач холбогдолтой бүхий сөрөг хамааралтай. Энэхүү үр дүн нь судалгааны таамаглалыг няцаасан байна. Санхүүгийн зах зээлийн хөгжлийн индекс нь өндөр бол мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх эрсдэлийн индекс дээгүүр байх төлөвтэй буюу статистик ач холбогдолтой бүхий эерэг хамааралтай бөгөөд тус үр дүн нь судалгааны таамаглалыг дэмжсэн. Мөн, ажилгүйдлийн түвшин нь өндөр бол мөнгө угаах гэмт хэрэг гаралтын эрсдэлийн индекс доогуур байх хандлагатай буюу статистик ач холбогдол бүхий сөрөг хамааралтай. Энэхүү үр дүн нь судалгааны таамаглалыг няцаасан байна. Бизнесийн таатай орчны оноо нь өндөр (хууль эрх зүйн орчин өндөр) бол мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн индекс доогуур байх төлөвтэй буюу статистик ач холбогдол бүхий сөрөг хамааралтай. Энэхүү үр дүн нь судалгааны таамаглалыг дэмжсэн байна. Харин, 2017 онд бага орлогын түвшин, 2019 онд дундаж бага орлогын түвшин нь өндөр бол мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн индекс дээгүүр байх хандлагатай буюу статистик ач холбогдолтой бүхий эерэг хамааралтай.

Жил бүрийн хувьд үнэлсэн мөнгө угаах гэмт хэргийн загварууд нь хомоскедаст байх, алдааны илэрхийллийн тархалт нь нормаль байх, загварын хэлбэр зөв тодорхойлогдсон байх тухай сонгодог шугаман регрессийн суурь нөхцөлүүдийг биелүүлж байгаа болох нь холбогдох тестүүдийн үр дүнгээр баталгаажсан байна.

Хүснэгт 4 (а). Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн загварын үнэлгээ, 2012-2016 он

	Загварууд				
	2012	2013	2014	2015	2016
<i>cpi</i>	-0.018** (0.007)	-0.009* (0.005)	-0.012** (0.005)	-0.006 (0.005)	-0.006 (0.005)

<i>hdi</i>	-1.893* (1.119)	-2.940*** (1.049)	-2.721*** (1.034)	-1.132 (1.083)	-2.562** (1.261)
<i>fi</i>	-1.351* (0.743)	-1.929** (0.748)	-2.292*** (0.720)	-1.514** (0.730)	-0.483 (0.750)
<i>fm</i>	0.682 (0.503)	1.081** (0.521)	1.493*** (0.475)	1.313*** (0.452)	0.865* (0.475)
<i>unem</i>	-0.028** (0.014)	-0.016 (0.013)	-0.013 (0.013)	-0.020 (0.013)	-0.024* (0.014)
<i>bus</i>				-0.039*** (0.012)	-0.032*** (0.011)
<i>low_income</i>	0.101 (0.294)	0.389 (0.302)	0.071 (0.351)	0.327 (0.311)	0.306 (0.321)
<i>low_mid_income</i>	-0.059 (0.242)	-0.024 (0.231)	0.288 (0.227)	0.369* (0.222)	0.396* (0.224)
<i>upper_mid_income</i>	0.138 (0.215)	0.141 (0.209)	0.231 (0.205)	0.265 (0.193)	0.258 (0.199)
Огтлогч	8.591*** (0.623)	9.052*** (0.608)	8.870*** (0.611)	9.579*** (0.630)	9.968*** (0.662)
<i>n</i>	90	90	90	90	90
R-квадрат	0.477	0.478	0.503	0.566	0.530
Брүш-Паганы тест	<i>F</i> = 0.872 <i>p</i> = 0.543	<i>F</i> = 0.909 <i>p</i> = 0.512	<i>F</i> = 0.819 <i>p</i> = 0.588	<i>F</i> = 0.544 <i>p</i> = 0.838	<i>F</i> = 0.819 <i>p</i> = 0.6
RESET	<i>F</i> = 3.465 <i>p</i> = 0.066	<i>F</i> = 0.502 <i>p</i> = 0.481	<i>F</i> = 1.741 <i>p</i> = 0.191	<i>F</i> = 0.051 <i>p</i> = 0.808	<i>F</i> = 0.309 <i>p</i> = 0.580

***-1% түвшинд, **-5% түвшинд, *-10% түвшинд ач холбогдолтой

Хүснэгт 4 (б). Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн загварын үнэлгээ, 2017-2020 он

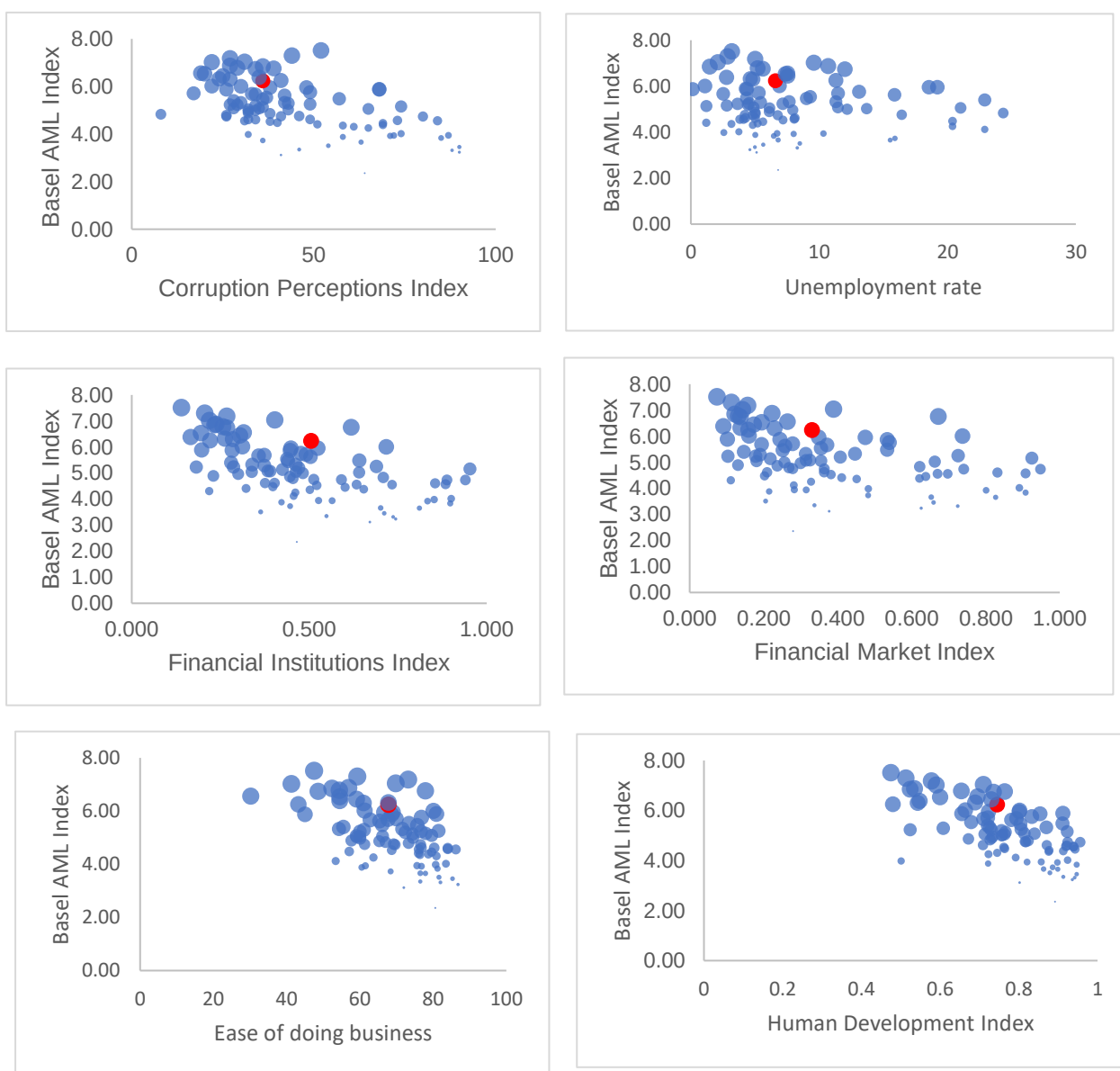
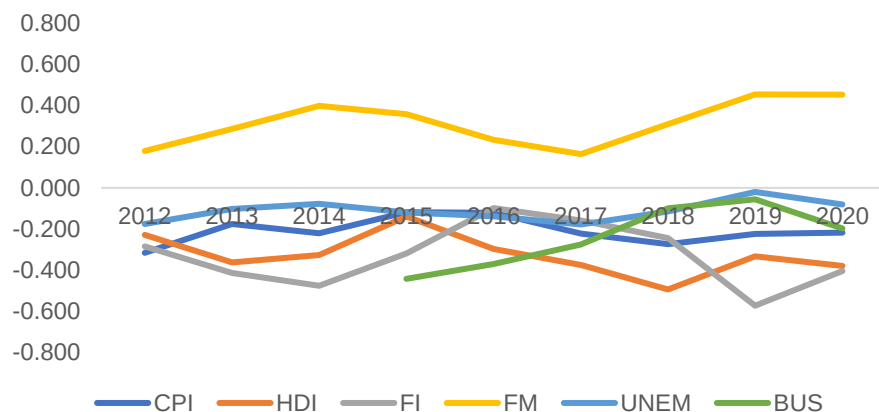
	Загварууд (үргэлжлэл)			
	2017	2018	2019	2020
<i>cpi</i>	-0.014*** (0.005)	-0.015*** (0.005)	-0.012*** (0.005)	-0.012** (0.005)
<i>hdi</i>	-3.792*** (1.187)	-4.367*** (1.073)	-2.794*** (0.918)	-3.267*** (1.003)
<i>fi</i>	-0.950 (0.801)	-1.293*** (0.725)	-2.924*** (0.645)	-2.161*** (0.677)
<i>fm</i>	0.725 (0.475)	1.209*** (0.439)	1.774*** (0.431)	1.772*** (0.439)

<i>unem</i>	-0.041*** (0.015)	-0.025 (0.016)	-0.005 (0.017)	-0.017 (0.016)
<i>bus</i>	-0.029** (0.011)	-0.009 (0.010)	-0.005** (0.009)	-0.019* (0.010)
<i>low_income</i>	0.710** (0.287)	0.307 (0.294)	-0.066 (0.334)	0.113 (0.395)
<i>low_mid_income</i>	0.149 (0.229)	-0.246 (0.207)	0.491** (0.198)	0.162 (0.213)
<i>upper_mid_income</i>	0.153 (0.197)	0.087 (0.182)	0.208 (0.178)	0.064 (0.196)
Огтлогч	11.305*** (0.667)	10.456*** (0.624)	9.138*** (0.631)	10.118*** (0.665)
n	90	90	90	90
R-квадрат	0.693	0.646	0.630	0.601
Засварласан R-квадрат	0.657	0.605	0.588	0.555
Брүш-Паганы тест	<i>F</i> = 1.425 <i>p</i> = 0.193	<i>F</i> = 2.459 <i>p</i> = 0.016	<i>F</i> = 0.597 <i>p</i> = 0.796	<i>F</i> = 1.047 <i>p</i> = 0.412
RESET	<i>F</i> = 2.466 <i>p</i> = 0.016	<i>F</i> = 0.820 <i>p</i> = 0.368	<i>F</i> = 0.197 <i>p</i> = 0.659	<i>F</i> = 0.597 <i>p</i> = 0.442

***-1% түвшинд, **-5% түвшинд, *-10% түвшинд ач холбогдолтой

Өөр өөр хэмжих нэгж бүхий тайлбарлагч хувьсагчдын хамааран хувьсагчид үзүүлэх нөлөөг үнэлэгдсэн коэффициентуудаар шууд тайлбарлах нь зохимжгүй байдаг билээ. Иймд хувьсагчдын стандартчилсан үнэлгээгээр тооцогдох стандартчилсан бета коэффициентыг жил бүрийн хувьд тооцож нөлөөллийн хэмжээг харьцуулсан болно.

Үнэлгээгээр, нийт улс орнуудын мөнгө угаахтай тэмцэх индексэд хамгийн өндөр нөлөө үзүүлж буй санхүүгийн зах зээлийн индекс байгаа нь мөнгө угаагчид хууль бус үйл ажиллагаагаар олсон орлогыг санхүүгийн зах зээлд богино ба урт хугацааны хэлцлийн санхүүгийн хэрэгсэлд хөрөнгө оруулалт хийх замаар хууль ёсны хөрөнгө болгохыг эрмэлзэж байна. Иймд санхүүгийн зах зээлийн хөгжил нь мөнгө угаах гэмт хэргийг нэмэгдүүлэхэд түлхэц өгөх буюу санхүүгийн зах зээлийн хяналт сул байгааг илтгэж байна. Харин, мөнгө угаахтай тэмцэх индексэд хүчтэй сөрөг хамааралтай нь санхүүгийн институтийн индекс болон хүний хөгжлийн индекс байгааг харж болохоор байна. Санхүүгийн институтууд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой хууль, эрх зүйн зохицуулалтад хамрагддаг. Ингэснээр сэжигтэй гүйлгээний үйл ажиллагаа, хяналтыг тавих, харилцагчдыг таних журмыг (KYC) даган мөрдөх ба үүнийг хэрэгжүүлэх, ажилтнуудад зориулсан сургалт хөтөлбөрүүд зохион байгуулах зэрэг арга хэмжээг тогтвортой авч чадаж буй орнуудын мөнгө угаах гэмт хэрэг бага тохиолдолтой байна. Хүний хөгжил буюу иргэдийн мэдлэг боловсролын түвшин өндөр, эдийн засгийн өсөлттэй, урт удаан ба эрүүл амьдралын хэв маягтай улс оронд мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх нь цөөн байдаг. Мөн түүнчлэн, мөнгө угаах индексэд харьцангуй бага нөлөөг үзүүлж байгаа нь авлигын төсөөллийн индекс, бизнесийн таатай орчны оноо, ажилгүйдлийн түвшин зэрэг байна.

Зураг 1. Стандартчилсан бета коэффициент

Зураг 2-7. Хамааран ба үл хамааран хувьсагчдын хамаарал, 2020 он

2020 оны байдлаар мөнгө угаахтай тэмцэх индекс болон бусад хувьсагчдын хооронд цэгэн диаграмм байгуулсан бөгөөд бөмбөлөг том байх тусам мөнгө угаах эрсдэл өндөр байгааг илтгэнэ. Судалгааны нийт улс орнуудын дунд Монгол Улсыг улаан өнгөөр тэмдэглэн харуулсан байна. Үүнээс харахад, авлигын төсөөллийн индексийн хувьд дунджаас бага буюу авлига нь дунджаас өндөр, ажилгүйдлийн түвшин ба санхүүгийн зах зээлийн индекс нь дунджаас бага, бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахад хууль, эрх зүйн орчин дунджаас өндөр, мөн, хүний хөгжлийн индекс болон санхүүгийн институтын индекс дундажтай ойр байна.

5. Дүгнэлт

Бидний судалгааны ажил нь Базелийн AML индексийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгт нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг цогцоор нь судалсан болно. Судалгаагаар улс орнуудын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлд нөлөөлөх гол хүчин зүйлсийг тодорхойлохыг зорилоо. Эдгээр нь авлигын төсөөллийн индекс, хүний хөгжлийн индекс, санхүүгийн институтын индекс, санхүүгийн зах зээлийн индекс, ажилгүйдлийн түвшин, бизнесийн таатай орчны оноо болно.

Базелийн AML индексээр хэмжигддэг мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл болох ХХИ хооронд мэдэгдэхүйц урвуу хамаарал байгаа нь харагдлаа. Боловсролын түвшин өндөр, дундаж наслалт урт, нэг хүнд ногдох орлого өндөр байгаа нь ХХИ-ийн өндөр оноотой байх шалтгаан болох бөгөөд ийм улс орнууд мөнгө угаах эрсдэл багатай байна. Энэ нь хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагаанд өртөмтгий байдлыг бууруулахад нийгэм, эдийн засгийн хөгжил ямар үүрэгтэйг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хүний хөгжил, нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйлс чухал болохыг харуулж байна. Бодлого боловсруулагчид мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулах цогц стратеги боловсруулахдаа үүнийг анхаарч үзэх хэрэгтэй. Боловсрол, эрүүл мэнд, эдийн засгийн өсөлтөд оруулсан хөрөнгө оруулалт нь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл, тархалтыг бууруулахад ихээхэн хэмжээний өгөөж авчрах болно.

Авлигын түвшин өндөр (авлигын төсөөллийн индексэд бага утгатай) улс орнуудын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл өндөртэй байх хандлагатай буюу мэдэгдэхүйц хамаарал байгаа нь ажиглагдлаа. Өөрөөр хэлбэл, авлигын түвшин өндөр байх нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх арга хэмжээний үр нөлөөг сулруулж, мөнгө угаах гэмт хэргийн үйл ажиллагааг идэвхтэй байх нөхцөл болж байгааг онцолж байна. Авлига газар авсан орчинд зохицуулах байгууллага болон хууль сахиулах байгууллагуудын үйл ажиллагаа алдагдаж, улмаар хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагаа нь ял шийтгэлгүй үлдэх боломжийг олгодог. Цаашилбал, авлига нь засаглалыг сулруулж, ил тод байдлыг алдагдуулж, мөнгө угаах гэмт хэрэг цэцэглэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Хууль бус хөрөнгийг хууль ёсны гүйлгээний урсгалын хүрээнд нуун дарагдуулж болох бөгөөд энэ нь авлига өндөртэй улс орнуудад илрүүлэхэд илүү төвөгтэй болгодог. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд авлигатай тэмцэх хатуу арга хэмжээг багтаасан цогц, нэгдсэн арга барил шаардлагатайг бид онцолж байна. Авлигатай тэмцэх нь санхүүгийн системийн нэгдмэл байдлыг бэхжүүлж, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээний үр нөлөөг сайжруулж, улмаар мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулж чадна.

Санхүүгийн салбар илүү хөгжсөн (Санхүүгийн институтын индекс нь өндөр утгатай) байх нь мөнгө угаах эрсдэлийг бага байхтай холбоотой болох нь манай судалгаанаас харагдлаа. Энэ нь хөгжингүй санхүүгийн салбар нь ихэвчлэн мөнгө угаах үйл ажиллагааг үр дүнтэй илрүүлж, таслан зогсоох илүү бат бөх зохицуулалтын тогтолцоо, хяналтын механизмыг агуулдаг болохыг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, санхүүгийн салбарыг үр дүнтэй зохицуулалт, хяналтын хамтаар хөгжүүлж чадвал мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулах шийдлийн салшгүй хэсэг болж чадахаар байна. Бодлого боловсруулагчид болон санхүүгийн байгууллагууд хамтран ажиллах ёстой бөгөөд санхүүгийн салбарын хөгжил нь санхүүгийн системийн бүрэн бүтэн байдлыг хадгалах, хууль бус үйл ажиллагаатай тэмцэх хүчин чармайлттай зэрэгцэн урагшлах ёстой.

Харин санхүүгийн зах зээл илүү хөгжсөн (Санхүүгийн зах зээлийн индекс нь өндөр утгатай), идэвхтэй улс орнууд мөнгө угаах эрсдэл өндөртэй байх хандлагатай байна. Үүнийг

эдгээр зах зээл дэх гүйлгээний нарийн төвөгтэй байдал, хэмжээ нь хууль бус хөрөнгийг нуун далдлах, хуулийн санхүүгийн системд нэгтгэх илүү их боломжийг олгож байгаатай холбон тайлбарлаж болно. Эдгээр зах зээлд санал болгож буй санхүүгийн дэвшилтэт хэрэгсэл, үйлчилгээг мөнгө угаагчид үйл ажиллагаандаа ашиглаж болно. Түүгээр ч зогсохгүй эдгээр зах зээлийн дэлхийн шинж чанар нь хөрөнгийн хил дамнасан шилжилтийг хөнгөвчилж, нөгөө талаараа илрүүлэх ажлыг улам хүндрүүлж болох юм. Эндээс өндөр хөгжилтэй санхүүгийн зах зээлд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэж, түүний эсрэг хяналт, хатуу арга хэмжээ авах нь чухал болохыг харуулж байна. Мөнгө угаахтай тэмцэхэд санхүүгийн зах зээлийн динамикийн талаар нарийн ойлголттой байх шаардлагатай гэж харж байна. Иймд цаашдын судалгаа нь мөнгө угаах эрсдэлийг улам даамжруулж буй санхүүгийн зах зээлийн онцлог шинж чанарууд, мөн криптовалют зэрэг хөгжиж буй технологиуд энэ байдалд хэрхэн нөлөөлж байгааг гүнзгий судлах ёстой.

Эмпирик шинжилгээний үр дүнгээс ажилгүйдлийн түвшин өндөр орнууд мөнгө угаах эрсдэл багатай байх төлөвтэй байна. Зөрчилтэй мэт санагдах энэхүү хамаарлыг хэд хэдэн боломжит хүчин зүйлтэй холбон үзэж болно. Нэг боломжит тайлбар нь ажилгүйдлийн түвшин өндөр байгаа нь хууль ёсны санхүүгийн гүйлгээний хэмжээг бууруулж, улмаар хууль бус мөнгө угаах арга замыг хязгаарлаж байж болзошгүй юм. Нэмж дурдахад, ажилгүйдэл өндөртэй орнуудын санхүүгийн системд хөрвөх чадвар багасч, хууль бус үйл ажиллагаа нь анзаарагдахгүй байж болно. Мөн ажилгүйдлийн түвшин өндөр орнуудад санхүүгийн систем сул хөгжсөн байх магадлалтай бөгөөд энэ нь мөнгө угаах нарийн схемийн боломжийг хязгаарлаж болзошгүй юм. Түүнчлэн ажилгүйдлийн түвшин өндөр байгаа нь хяналт шалгалт, зохицуулалтын хяналтыг чангатгасны улмаас хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагааг зогсоож буй эдийн засгийн өргөн хүрээний хүндрэлийг илэрхийлж болно. Эдгээр нь ажилгүйдэл болон мөнгө угаах гэмт хэргийн хоорондын хамаарлын талаар шинэ үзэл баримтлалыг бий болгохын зэрэгцээ мөнгө угаах нь нийгэм, эдийн засгийн асуудал бөгөөд маш нарийн төвөгтэй болохыг онцлон тэмдэглэж байна. Цаашдын судалгааны ажлуудад нь ажилгүйдлийн янз бүрийн хэлбэр эсвэл ажилгүйдэл өндөртэй орнуудын санхүүгийн болон зохицуулалтын тогтолцооны онцлогт анхаарлаа хандуулж, энэхүү гайхмаар хамаарлыг үргэлжлүүлэн судлах ёстой. Энэхүү хамаарлын талаар илүү гүнзгий ойлголттой болох нь мөнгө угаахтай тэмцэх стратегийг улам сайжруулж, илүү үр дүнтэй бодлого боловсруулахад хувь нэмэр оруулах болно.

6. Ном зүйн жагсаалт

- БЗХ. (2022). Базелийн мөнгө угаахтай тэмцэх индекс. Retrieved from <https://index.baselgovernance.org/download>
- Дагвасүрэн. Г., (2022). Гэмт хэргийн эдийн засгийн шинжилгээ. ХЗҮХ., Хууль дээдлэх ёс, 86(2).
- Дэлхийн банк. (2022). Бизнесийн таатай орчны оноо. Retrieved from <https://archive.doingbusiness.org/en/scores>
- Дэлхийн банк. (2022). Ажилгүйдлийн түвшин. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN?locations=US>
- Дэлхийн банк. (2022). Орлогын түвшин. Retrieved from <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>
- Танан. Ц., (2023). Мөнгө угаах тэмцэх индексийн эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлэх нөлөөллийн шинжилгээ. Улаанбаатар, Монгол: СЭЗИС.
- Сугарбаяр. Э., (2019). Гэмт хэргийн гаралтад нөлөөлөгч нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлсийн шинжилгээ. Улаанбаатар, Монгол: СЭЗИС.
- НҮХП. (2022). Хүний хөгжлийн индекс. Retrieved from <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- ТИ. (2022). Авлигын төсөөллийн индекс. Retrieved from <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>
- ОУВС. (2022). Санхүүгийн институтын индекс. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/data/global-financial-development-database>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

Ж.Энхмаа

/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутан /

Хураангуй: Технологийн хөгжил нь санхүү, эдийн засгийн бүхий л салбаруудад дэвшилт, шинэ сорилт, шинэ боломжуудыг нээсээр байгаа бөгөөд санхүүгийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээнүүд цахим хэлбэрт шилжиж байгаатай зэрэгцэн МУТС-тэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх хяналтыг боловсронгуй болгох, AI, техник технологи нэвтрүүлэх хэрэгцээ шаардлага үүсээд байгаа юм.

LexisNexis Risk Solutions компанийн тайланд АНУ-ын санхүүгийн байгууллагууд 2019 онд зөвхөн мөнгө угаахтай тэмцэхэд ойролцоогоор 10.4 тэрбум доллар зарцуулсан гэсэн судалгааны үр дүн гарсан бөгөөд уг зардлын 40% нь KYC-тай холбоотой байна. Мөн энэхүү судалгаагаараа уг компани зардлын хувьд цаашид ч өсөх төлөвтэй байгааг сануулсан. Тэгэхээр энэхүү хоёрдмол, нарийн төвөгтэй, тодорхойгүй байдлын орчинд санхүүгийн салбар KYC-ийг дагаж мөрдөхөд туслах блокчейн шийдлүүд бий болж улс орнууд хүлээн зөвшөөрч эхэлсэн нь зайлшгүй судлах хэрэгцээ бий болсныг илтгэж байна.

Монгол улсын хувьд хуулиараа уламжлалт KYC-г ашиглах зохицуулалттай ч санхүүгийн байгууллагууд e-KYC-г ашиглах зайлшгүй шалтгааны улмаас эрх зүйн зохицуулалтгүйгээр үүнийг ашиглаж байгаа юм. Гэтэл өдгөө дэлхий даяар аль хэдийнээ блокчейн дээр суурилсан KYC систем нэвтэрч эхэлсэн байна.

Тиймээс энэхүү судалгаагаараа блокчэйн суурилсан KYC-н ач холбогдол, ирээдүйн чиг хандлага, холбогдох эрх зүйн асуудал, дэлхийн улсуудын жишээ тэр дундаа үүнийг нэвтрүүлж байгаа Өмнөд Солонгос улсыг авч судалсан бөгөөд блокчэйн суурилсан KYC-ийг амжилттай хэрэгжүүлэх нь МУТС-тай тэмцэхэд чухал ач холбогдолтой юм. Энэхүү судалгааны зорилго нь санхүүгийн байгууллага дахь мөнгө угаахтай тэмцэх, тэр дундаа харилцагчийг таньж мэдэх эрх зүйн зохицуулалтыг хэрхэн илүү боловсронгуй болгох, цаашлаад KYC-г судлан сайжруулахад оршино.

Хүснэгтүүдийн жагсаалт

Хүснэгт III 1 Нийт санхүүгийн байгууллагуудын тоо

Хүснэгт III 2 Уламжлалт болон e-KYC, Блокчэйн суурилсан KYC-н харьцуулалт

ЗУРГУУДЫН ЖАГСААЛТ

Зураг III.1 Өмнөд Солонгос улс дахь уламжлалт KYC-н процесс

Зураг III.2 Өмнөд Солонгос улс дахь уламжлалт E-KYC-н процесс

Зураг III.3 Блокчэйн суурилсан KYC-н процесс

Зураг III.4 Блокчэйны процесс

Зураг III.5 Блокчэйн технологийн үр дүн

Товчилсон үгс, нэр томъёоны тайлбар

AML	Anti-Money Laundering
АНЭУ	Арабын Нэгдсэн Эмират Улс
KYC	Know Your Customer
CFT	Countering the Financing of Terrorism

ХОМК	Хөрөнгө Оруулалтын Менежментийн Компани
ХОС	Хөрөнгө Оруулалтын Сан
МУТС	Мөнгө Угаах Терроризмыг Санхүүжүүлэх
e-KYC	Electronic Know Your Customer
FATF	Financial Action Task Force
FSC	Financial Services Commission
AI	Artificial Intelligence

Оршил

Судлагдсан байдал

Монгол улсын оюутнуудын эрдмийн ажилд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх чиглэлээр хэд хэдэн судалгааны ажил хийгдсэн ч KYC-тай холбогдох сэдвийн хүрээнд судалгаа хийгдээгүй байна. Тиймээс ерөнхий хүрээнд буюу “Мөнгө угаалт, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр гарч буй дижитал шилжилт” судалгааны ажлыг авч үзлээ.

Хүснэгт-1 Дотоодод судлагдсан байдал

Судалаачийн нэр	Судлагдсан он	Сэдэв	Үр дүн
Ш.Мандалмаа	2022 он /Бакалаврын зэрэг горилсон Дипломын төсөл/	Мөнгө угаалт, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр гарч буй дижитал шилжилт	Манай улсын арилжааны банкууд хөгжиж буй орнуудтай харьцуулвал дижитал шилжилтийг амжилттай хэрэгжүүлж байгаа гэж дүгнэсэн.

Хүснэгт-2 Гадаадад судлагдсан байдал

Судалаачийн нэр	Судлагдсан он	Сэдэв	Үр дүн
Diksha Malhotra, Poonam Saini, Awadhesh Kumar Singh	2022	How Blockchain Can Automate KYC: Systematic Review	Төвлөрсөн бус Блокчейн технологийн тусламжтайгаар KYC-ийн үр ашгийг нэмэгдүүлж, эрсдэлийг бууруулж, нийт зардлыг хэмнэх боломжтой гэж дүгнэсэн.
Vincent Schlatt, Johannes Sedlmeir, Simon Feulner, Nils Urbach	2022	Designing a Framework for Digital KYC Processes Built on Blockchain-Based Self-Sovereign Identity	Блокчэйн суурилсан KYC-гаар тулгамдсан асуудлуудыг шийдэж болно хэмээн дүгнэсэн.

Судалгааны арга зүй

Судалгааг хийхдээ кейс шинжлэх, статистик мэдээлэл, судалгаа, харьцуулах гэх мэт шинжлэх ухааны танин мэдэхүйн ерөнхий аргууд болон баримт бичиг, эх сурвалжийг судлах, нэгтгэн дүгнэх аргуудыг ашигласан.

Онолын хэсэг

Санхүүгийн салбар дахь Know Your Customer (KYC)-ийн ач холбогдол, ойлголт

KYC нь “Know Your Customer” буюу “Хэрэглэгчээ мэдэх” гэсэн утгатай бөгөөд санхүүгийн байгууллагууд болон бусад бизнес эрхлэгчид үйлчлүүлэгчдийнхээ хэн болохыг

баталгаажуулах, эрсдэлийн түвшинг үнэлэхэд ашигладаг үйл явц юм. Зорилго нь бизнес эрхлэгчид үйлчлүүлэгчидээ таньж мэдэх, тэдний хөрөнгийн эх үүсвэрийн талаар тодорхой ойлголттой болох замаар мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, залилан мэхлэх болон бусад хууль бус үйлдлээс урьдчилан сэргийлэхэд оршино.

Олон улсын санхүүгийн салбар дахь KYC-н хөгжлийн үе шат

KYC-н дэлхийн хөгжлийн үе шатыг ерөнхийд нь уламжлалт, электроник болон блокчэйн суурилсан KYC гэж ангилж болохоор байна.

Уламжлалт KYC

Уламжлалт KYC нь үйлчлүүлэгчийн биеийн байцаалтыг биечлэн баталгаажуулах үйл явц бөгөөд ихэвчлэн хэрэглэгчийн нэр, хаяг, төрсөн он, сар, өдөр, засгийн газраас олгосон таних дугаар зэрэг мэдээллийг цуглуулдаг. Мөн байгууллага нь үйлчлүүлэгчийн ажил мэргэжил, орлогын эх үүсвэр болон бусад санхүүгийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг цуглуулж болно.

Е-KYC

е-KYC (Electronic Know Your Customer) нь биет баримт бичиг, биечлэн баталгаажуулах шаардлагагүйгээр үйлчлүүлэгчийн биеийн байцаалтыг цахим хэлбэрээр баталгаажуулах үйл явц юм. Энэ нь биометр, тоон гарын үсэг болон бусад баталгаажуулалтын аргууд, дижитал технологийг ашиглан үйлчлүүлэгчдийн хэн болохыг алсаас баталгаажуулдаг. е-KYC нь ихэнх гүйлгээг онлайнаар хийдэг дижитал эрин үед хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг баталгаажуулахад илүү хурдан бөгөөд хялбар арга юм.

Блокчэйн суурилсан KYC

Блокчэйн суурилсан KYC нь KYC үйл явцын үр ашиг, аюулгүй байдал, нууцлалыг сайжруулахын тулд блокчэйн технологийг хөшүүрэг болгон таниулах, хэрэглэгчийн үнэн зөвийг шалгах шинэлэг арга юм.

Процессын хувьд хувийн мэдээлэл болон иргэний үнэмлэхийг зөвхөн эрх бүхий этгээд ашиглах боломжтой, төвлөрсөн бус, хөндлөнгийн дэвтэрт хадгалдаг бөгөөд мэдээллийг илүү хурдан, аюулгүй, ил тод хуваалцах боломжийг олгож, залилан мэхлэх, хувийн мэдээллийг хулгайлах эрсдэлийг бууруулдаг.

KYC нь их хэмжээний бичиг баримт болон үйлчлүүлэгчдээс цуглуулсан хувийн мэдээллийг ашиглах, системүүдийн хооронд KYC өгөгдлийг нэгтгэхэд удаашралтай үр ашиггүй байдлыг бий болгож байгаа бөгөөд дэлхий даяар санхүүгийн терроризм, мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагаа нь засгийн газар болон санхүүгийн компаниудын аль алинд нь маш их өртөгтэй байсан нь батлагдсан юм. Харин өнөө үед энэхүү хоёрдмол, нарийн төвөгтэй, тодорхойгүй байдлын орчинд санхүүгийн салбар KYC-ийг дагаж мөрдөхөд туслах блокчэйн суурилсан KYC-г дэлхийн улс судалж, хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Жишээлбэл:

- Сингапур: The Monetary Authority of Singapore (MAS) санхүүгийн байгууллагуудын KYC үйл явцыг оновчтой болгох, харилцагчийн туршлагыг сайжруулах зорилготой "Project Ubin" нэртэй блокчэйн суурилсан KYC төслийг эхлүүлсэн.
- Энэтхэг: Энэтхэгийн засгийн газар биеийн байцаалтыг баталгаажуулахад блокчэйн технологийг ашиглах талаар судалж байгаа бөгөөд иргэдэд блокчэйн суурилсан таних системийг бий болгох зорилготой "IndiaChain" төсөл зэрэг хэд хэдэн төслийг эхлүүлсэн.
- Өмнөд Солонгос: Өмнө дурдсанчлан, Өмнөд Солонгос "BankSign", "Chain ID", "MyID" зэрэг санаачилгатайгаар санхүүгийн салбарт блокчэйн суурилсан KYC процессыг ашиглах талаар судалж байна.
- Швейцар: Швейцар улс "SwissID" нэртэй блокчэйн суурилсан дижитал таних системийг нэвтрүүлсэн бөгөөд энэ нь хэрэглэгчдэд дижитал үйлчилгээнд найдвартай нэвтэрч, гүйлгээ хийх боломжийг олгож байна.

Тэгэхээр үүнээс Банктай холбоотой блокчэйн хөгжүүлэлтийг амжилттай хийж байгаа Солонгос улсыг онцлон судаллаа.

Судалгааны хэсэг

Кейс судалгаа

Өмнөд Солонгосын санхүүгийн байгууллагууд болон КҮС-н эрх зүйн зохицуулалтын хүрээ

Өмнөд Солонгосын санхүүгийн салбар нь банк, даатгал, үнэт цаас болон бусад санхүүгийн үйлчилгээ зэрэг олон салбараас бүрддэг бөгөөд тус салбар сүүлийн жилүүдэд мэдэгдэхүйц өсөлт, инновацыг туулж, блокчэйн, хиймэл оюун ухаан зэрэг шинэ технологийг нэвтрүүлэхэд онцгой анхаарал хандуулж байна. Өмнөд Солонгосын санхүүгийн салбарын зохицуулалтын тогтолцоог санхүүгийн байгууллага, зах зээл, бүтээгдэхүүнтэй холбоотой бодлого, журмыг тогтоох үүрэгтэй Санхүүгийн үйлчилгээний хороо (FSC) хянадаг.

Financial Sector		End of 12/2022	End of 12/2021	End of 12/2020	End of 12/2019
Banks	Domestic Banks	20	20	19	19
	Foreign Bank Branches	35	35	36	36
Insurers	Life Insurance Companies	23	23	24	24
	Nonlife Insurance Companies	32	30	31	31
Investment Companies	Securities Companies	59	58	57	56
	Futures Companies	3	4	4	4
	Asset Management Companies	437	350	326	297
	Investment Advisory Companies	379	294	221	198
	Real Estate Trust Companies	14	14	14	14
	Merchant Banks	1	1	1	1
Credit-specialized Financial Co...	Credit Card Companies	8	8	8	8
	Leasing Companies	26	26	26	26
	Installment Finance Companies	25	23	23	23
	New Technology Venture Capital Companies	97	74	63	58
Mutual Savings Banks		79	79	79	79
Credit Unions and Cooperatives	Credit Unions	870	873	879	883
	Agricultural Cooperatives	1,113	1,118	1,118	1,118
	Fisheries Cooperatives	91	91	91	91
	Forestry Cooperatives	142	141	142	142
Financial Holding Companies		10	10	10	10

Хүснэгт-3 Нийт санхүүгийн байгууллагуудын тоо

Эх сурвалж: Өмнөд Солонгос улсын Санхүүгийн үйлчилгээний хороо

Засгийн газар нь санхүүгийн хүртээмжийг сайжруулах, дижитал санхүүгийн үйлчилгээг өргөжүүлэх, финтекийн гарааны бизнесийг дэмжихэд чиглэсэн санаачилга гаргаж, тус улсын санхүүгийн салбарын өсөлт, хөгжлийг идэвхтэй дэмжиж ирсэн бөгөөд энэхүү хүчин чармайлтын хүрээнд өнөө үед засгийн газар санхүү, банк зэрэг янз бүрийн салбарт блокчэйн технологийг нэвтрүүлж байна.

Өмнөд Солонгос нь 2009 оноос хойш ФАТФ-ын гишүүн орноор элссэн бөгөөд AML-ийн хар, саарал жагсаалтад орж байгаагүй юм. 2020 онд ФАТФ Солонгос улсын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх арга хэмжээний үр дүнтэй байдал, ФАТФ-ын зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэхийг үнэлээд Солонгост мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, холбогдох хөрөнгийг хураах хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн гэж дүгнэжээ. Харилцан үнэлгээний тайланд (2020) мэдээлснээр бол Өмнөд Солонгос улс ФАТФ-ын 40 зөвлөмжийн 12-т нь нийцэж, 20-д нь нийцсэн гэж үзсэн.

КҮС-тэй холбоотой зохицуулалтын тогтолцоог үндсэндээ Санхүүгийн үйлчилгээний хороо (FSC) болон Солонгосын санхүүгийн тагнуулын алба (KFIU) хянадаг. Өмнөд Солонгос дахь КҮС-ийг зохицуулдаг гол хууль тогтоомжууд нь:

1. Act on Reporting and Using Specified Financial Transaction Information

Санхүүгийн гүйлгээний тодорхой мэдээллийг тайлагнах, ашиглах тухай акт

2. Act on the Prevention of the Divulgence and Protection of Industrial Technology

Аж үйлдвэрийн технологийг задруулахаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах тухай хууль

3. Act on the Regulation of Conducting Fund Raising through the Sale of Securities

Үнэт цаас худалдах замаар хөрөнгө босгох зохицуулалтын тухай хууль

4. Foreign Exchange Transactions Act

Валютын гүйлгээний тухай хууль

5. Electronic Financial Transactions Act

Цахим санхүүгийн гүйлгээний тухай хууль

6. Anti-Money Laundering (AML) Regulation / Combating the Financing of Terrorism (CFT) Regulation

Мөнгө угаахтай тэмцэх журам / Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журам

7. Real Name Financial Transactions and Privacy Law

Жинхэнэ нэрийн санхүүгийн гүйлгээ ба Нууцлалын тухай хууль

Өөр зохицуулалтууд байсан ч зөвхөн KYC-д хамаарах хүрээнд хууль, тогтоомжуудад үндэслэн судалбал KYC-г уламжлалт, электроник болон блокчэйн суурилсан KYC гэж ангилдаг.

Уламжлалт KYC процесс, онцлог Өмнөд Солонгосын санхүүгийн байгууллагууд Монгол улстай адил хувийн мэдээллийг цуглуулах, ашиглах, задруулахтай холбоотой Хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуулийг дагаж мөрдөх шаардлагатай байдаг.

Зураг.1 Өмнөд Солонгос улс дахь уламжлалт KYC-н процесс

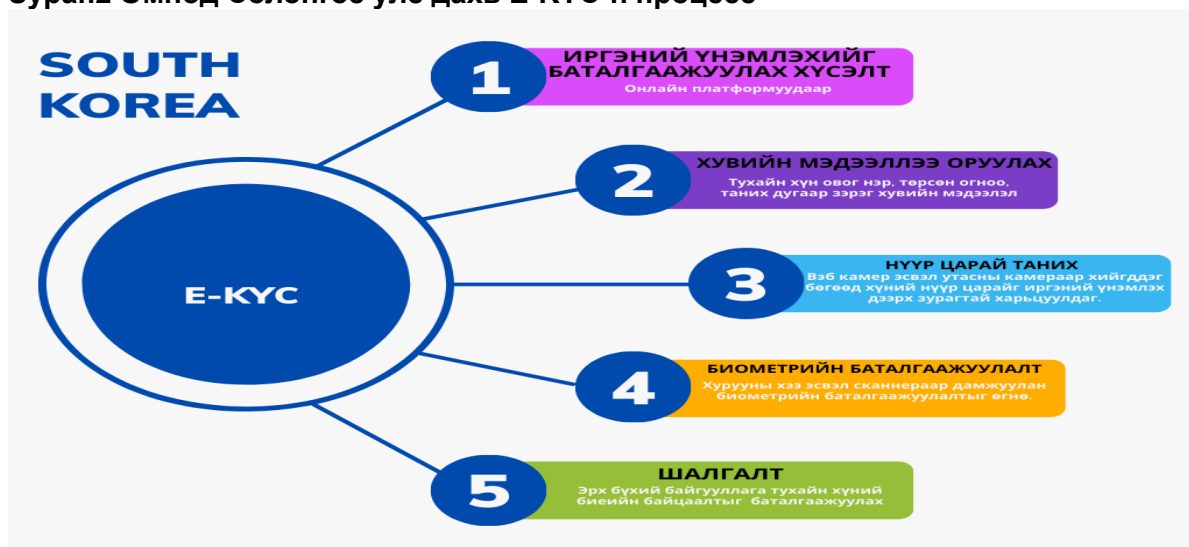

Эх сурвалж: The Act on the Prevention of Money Laundering and Terrorist Financing

E-KYC процесс, онцлог

Өмнөд Солонгос дахь цахим KYC үйл ажиллагаа нь цахим санхүүгийн гүйлгээний тухай хууль болон Зээлийн мэдээллийг ашиглах, хамгаалах тухай хуулийн дагуу зохицуулагддаг.

Зураг.2 Өмнөд Солонгос улс дахь E-KYC-н процесс

Эх сурвалж : Electronic Financial Transactions Act and the Act on the Use and Protection of Credit Information

E-KYC процесс нь бизнес эрхлэгчид болон санхүүгийн байгууллагуудад гар утасны баталгаажуулалт, биометрийн баталгаажуулалт, тоон гарын үсэг зэрэг янз бүрийн аргыг ашиглан харилцагчдынхаа хэн болохыг цахим хэлбэрээр баталгаажуулах боломжийг олгодог.

Блокчэйн суурилсан KYC процесс, онцлог

2018 онд Өмнөд Солонгосын Засгийн газар нь санхүү тэргүүтэй бүхий л салбарт блокчэйн технологийг нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор "Блокчэйн технологийг хөгжүүлэх стратеги"-ийг зарласан. Түүнээс хойш Өмнөд Солонгосын хэд хэдэн банк, санхүүгийн байгууллагууд үйлчлүүлэгчдийг таних үйл явцын үр ашиг, аюулгүй байдлыг сайжруулахын тулд блокчэйн суурилсан KYC процессыг ашиглах талаар судлан амжилттай хэрэгжүүлж байна. Samsung SDS-ийн боловсруулсан "Chain ID" болон Солонгосын Санхүүгийн Харилцаа Холбоо, Клирингийн Хүрээлэн (KFTC) -ийн хөгжүүлсэн "MyID" зэрэг блокчэйн суурилсан өөр хэд хэдэн KYC төслүүд Өмнөд Солонгост гарч ирсэн.

Үүний бас нэгэн тод жишээ бол Солонгосын Банкуудын Холбооны хөгжүүлсэн блокчэйн суурилсан дижитал баталгаажуулалтын систем болох "BankSign" платформ юм. BankSign нь хэрэглэгчийн таних мэдээллийг хадгалах, хуваалцахад блокчэйн технологийг ашигладаг бөгөөд үйлчлүүлэгчдэд олон санхүүгийн байгууллагатай хувийн мэдээллээ баталгаажуулах боломжийг олгодог. Блокчэйн суурилсан KYC-н процессыг Солонгосын Банкуудын Холбооны боловсруулсан блокчэйн суурилсан дижитал баталгаажуулалтын систем болох "BankSign" платформ дээр авч үзэв.

Зураг.3 Блокчэйн суурилсан KYC-н процесс

01 Хэрэглэгчийн бүртгэл

BankSign гар утасны програмыг татаж аваад өөрийн банкинд бүртгүүлэх бөгөөд өөрийн нэр, төрсөн он, сар, өдөр, гар утасны дугаар гэх мэт хувийн мэдээллээ оруулна.

02 Банкны баталгаажуулалт

Банк нь хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг баталгаажуулж, давтагдашгүй BankSign ID-г өгдөг. Энэ ID нь дараагийн KYC баталгаажуулалтад ашиглагддаг бөгөөд хэрэглэгчийн банкны данстай холбоотой байдаг.

05 Дуусах

Ингээд KYC хийгдсэний дараа үйлчилгээ үзүүлэгч гүйлгээ эсвэл үйлчилгээг үргэлжлүүлж болно. Бүх үйл явц хэдэн секундэд л дуусдаг бөгөөд KYC баталгаажуулалтыг хурдан бөгөөд найдвартай хийх боломжийг олгож байна.

Блокчэйн суурилсан KYC-н процесс

Жишээ: "BankSign" platform

04 Блокчэйн баталгаажуулалт

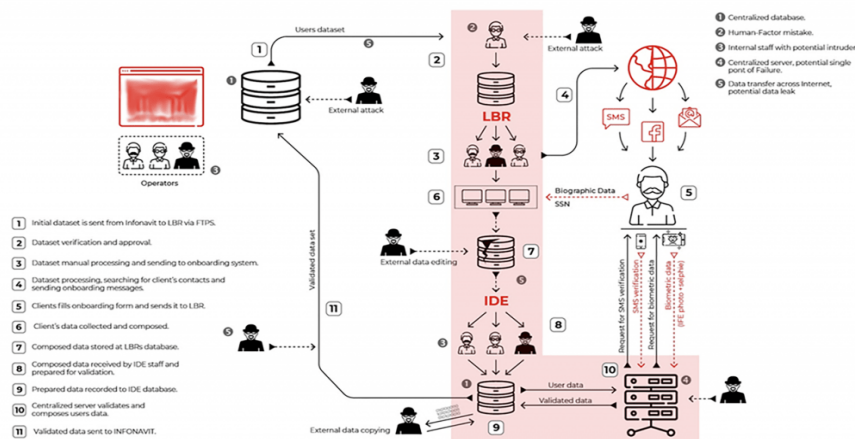
BankSign платформ нь хэрэглэгчийн хувийн мэдээлэл, мэдээллийг баталгаажуулахын тулд блокчейн технологийг ашигладаг ба хэрэглэгчийн мэдээлэл нь distributed ledger-т хадгалагддаг бөгөөд үүнд зөвхөн эрх бүхий этгээд л хандах боломжтой.

03 KYC баталгаа-жуулалт

Хэрэглэгч гүйлгээ хийх эсвэл KYC баталгаажуулалт шаарддаг үйлчилгээ авахыг хүсвэл BankSign ID-аа ашиглан баталгаажуулах боломжтой. Хэрэглэгч өөрийн BankSign ID-г үйлчилгээ үзүүлэгчдээ өгөх ба тэр нь дараа нь BankSign платформ руу баталгаажуулах хүсэлт илгээдэг.

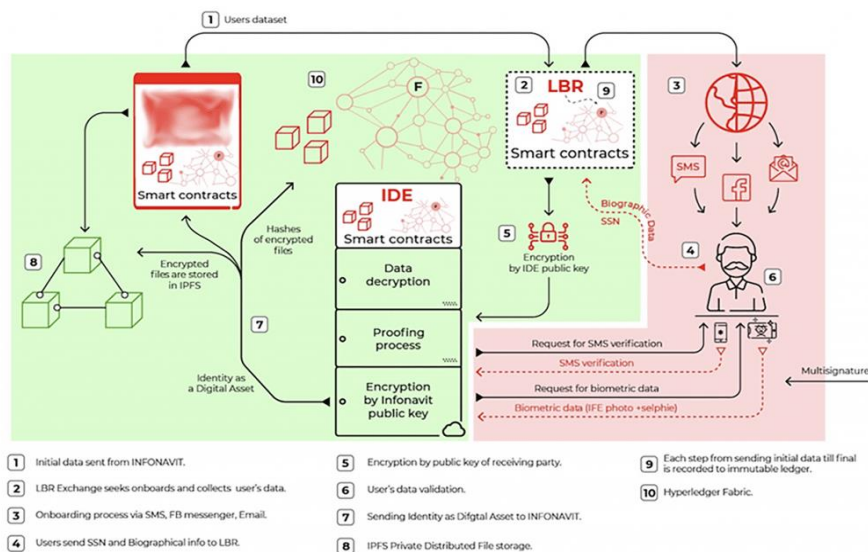
Эх сурвалж: Солонгосын Банкуудын Холбоо

Зураг 4 Блокчэйны процесс

Эх сурвалж: Adoriasoft Blockchain-based KYC System

Зураг.5 Блокчэйн технологийн үр дүн

Эх сурвалж: Adoriasoft Blockchain-based KYC System

Ерөнхийдөө Солонгосын Банкуудын Холбооны боловсруулсан блокчэйн суурилсан дижитал баталгаажуулалтын систем болох "BankSign" платформ нь найдвартай блокчэйн дээр суурилсан KYC үйлчилгээг нэвтрүүлсэн байгаа юм.

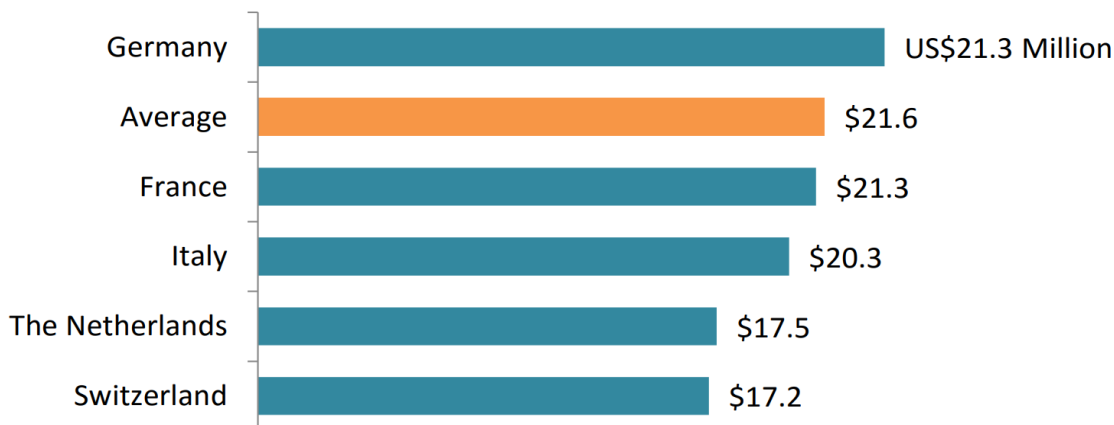
KYC процесст блокчэйн технологийг нэвтрүүлэх нь хэрэглэгчийн мэдээллийн аюулгүй байдал, нууцлалыг сайжруулахын зэрэгцээ үйл явцыг хялбарчилж, санхүүгийн байгууллага болон бусад бизнесийн зардлыг бууруулах боломжтой нь харагдаж байна.

Уламжлалт болон e-KYC-г блокчэйн суурилсан KYC-тай харьцуулах нь, тэдгээрийн өгөгдлийн нууцлалын асуудал

Зардлын шинжилгээ

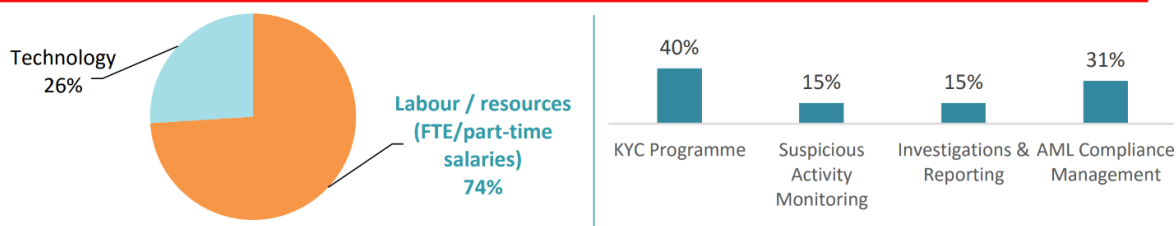
Нэгдүгээрт зардлын хувьд харьцуулж боломжит хувилбарыг судлах шаардлагатай.

Зураг.6 Улсуудын AML-ийг дагаж мөрдөхөд гаргасан нийт зардлууд

Эх сурвалж: LexisNexis® Risk Solutions THE TRUE COST OF ANTI-MONEY LAUNDERING COMPLIANCE

Дээрх судалгаанаас авч үзэхэд улсуудын мөнгө угаахтай тэмцэхтэй холбоотой дундаж зардал 21.6 сая доллар байгаа бөгөөд үүнийг доор ангилан авч үзлээ.

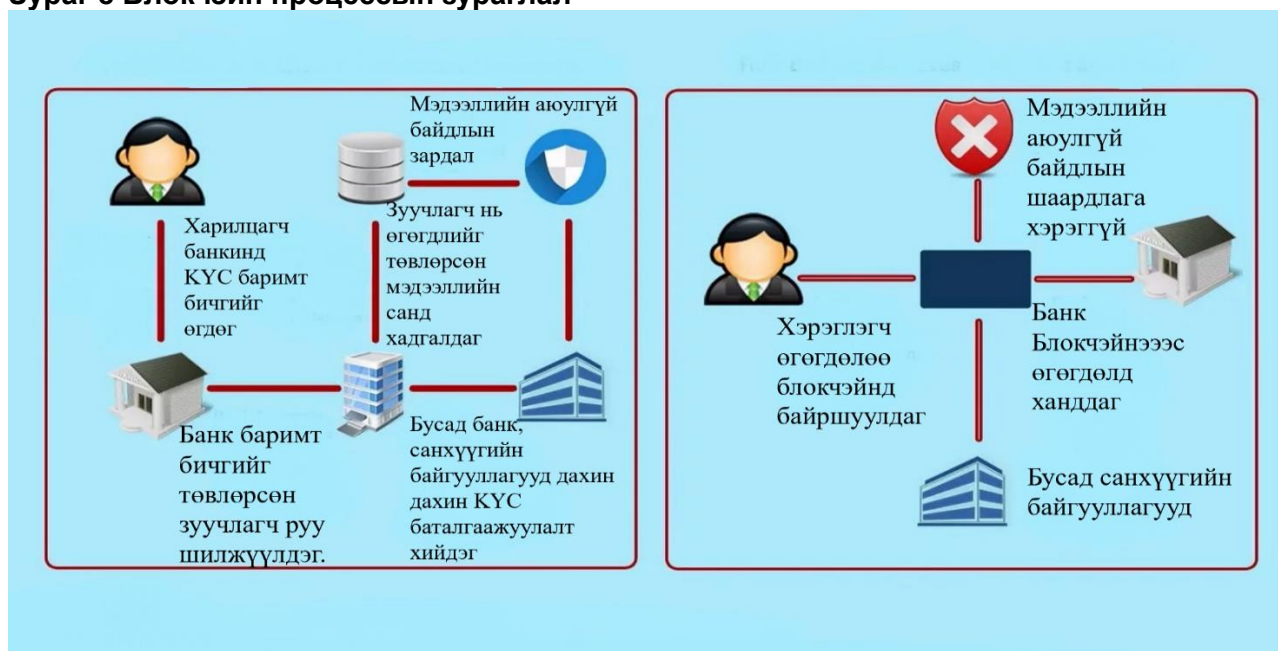
Зураг.7 Улсуудын AML-ийг дагаж мөрдөхөд гаргасан нийт зардлуудын ангилал**Эх сурвалж: LexisNexis® Risk Solutions THE TRUE COST OF ANTI-MONEY LAUNDERING COMPLIANCE**

Зардлуудын ангиллаас харахад дээрх зардлын 40% нь KYC-тай холбоотой гарсан байна.

Блокчэйн энэхүү асуудлыг шийдэхэд ихээхэн ач холбогдолтойг илтгэж байна.

Цаг хугацаа, аюулгүй байдлын шинжилгээ

Цаг хугацааны хувьд бол эхний зурагт Монгол улсын нарийн төвөгтэй процесс харагдаж байна. Харин зургийн нөгөө тал нь блокчэйн өөрөө хэрхэн цаг хугацаа, аюулгүй байдлын хувьд шийдэл болж байгааг харуулж байгаа юм.

Зураг 8 Блокчэйн процессын зураглал

Эх сурвалж: Bryan Weinbe "Blockchain and KYC: Know Your Customer Better"

Deloitte: "Blockchain and KYC: A game changer for the financial industry?" судалгаан дээр цаг хугацаа, зардлын хувьд

- Блокчэйн суурилсан KYC нь баталгаажуулах хугацааг 90% хүртэл
- Үйл ажиллагааны зардлыг 50% хүртэл бууруулж чадна гэж үзсэн.

Тэгэхээр мөн аюулгүй байдлын хувьд хэн нэгэн харилцагчдын мэдээллийг устгах боломжгүй болж байна.

Шинжилгээний дүгнэлт

Хүснэгт-4 Уламжлалт болон e-KYC, Блокчэйнд суурилсан KYC-н харьцуулалт

	Traditional KYC	e-KYC	Blockchain based KYC
Зардал	Бусад аргуудаас илүү өндөр.	Хэрэглэгчийн мэдээллийг цуглуулах, баталгаажуулах дижитал сувгууд дээр тулгуурладаг тул уламжлалт KYC-ээс бага.	Distributed ledger ашигладаг тул өртөг нь уламжлалт болон цахим KYC-ээс бага.
Хурд, Цаг хугацаа	Гар ажиллагаатай процессуудыг хамардаг тул энэ нь цаг хугацаа, хөдөлмөр их шаарддаг.	e-KYC нь гар утасны программ, онлайн маягт, биометрийн баталгаажуулалт зэрэг аргуудыг ашиглах боломжтой бөгөөд энэ нь гар аргаар хийх процессоос илүү хурдан байдаг.	Блокчэйнд суурилсан KYC нь баталгаажуулалтын явцад давхардах, алдаа гаргах, залилан мэхлэх явдлыг бууруулж, санхүүгийн байгууллага болон үйлчлүүлэгчдийн цаг, мөнгийг ихээхэн хэмнэж чадна.
Аюулгүй байдал	Бичиг баримт, хаяг гэх мэт нууц мэдээллийг хуваалцахыг шаарддаг бөгөөд энэ нь хулгайлах, буруугаар ашиглах зэрэг асуудалд өртөх боломжтой.	Хакердах, нийгмийн инженерчлэлийн халдлагад өртөмтгий бөгөөд биометрийн, байршлын, гүйлгээний өгөгдөл гэх мэт мэдээллийг хуваалцахыг шаарддаг.	Гүйлгээний түүх, эрсдэлийн үнэлгээ зэрэг нууц мэдээллийг хуваалцахыг шаарддаг бөгөөд энэ нь зөвшөөрөлгүй нэвтрэх, өөрчлөх, устгах асуудлыг дагуулж болно.
Шийдэл	Хэрэглэгчийн мэдээллийн нууцлал, бүрэн бүтэн байдлыг хангахын тулд хатуу хамгаалалтыг бий болгох.	Хэрэглэгчийн мэдээллийг хамгаалахын тулд баталгаажуулалт, халдлагыг илрүүлэх систем гэх мэт кибер аюулгүй байдлын дэвшилтэт арга хэмжээг авах.	Хэрэглэгчийн мэдээллийн нууцлал, бүрэн бүтэн байдлыг хангахын тулд ухаалаг гэрээ, токенжуулалт зэрэг блокчэйны аюулгүй байдлын дэвшилтэт аргыг ашиглах.

Дүгнэлт

Санхүү, эдийн засгийн салбаруудад технологийн хөгжил нь дэвшилт, шинэ сорилт, шинэ боломжуудыг нээж байна. Тэгэхээр санхүүгийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээнүүд цахим хэлбэрт шилжиж байгаатай зэрэгцэн МУТС-тэй тэмцэх хяналтыг боловсронгуй болгох, AI, техник технологи нэвтрүүлэх хэрэгцээ шаардлага үүсээд байгаа юм.

Уламжлалт KYC процесс нь үйлчлүүлэгчдээс цуглуулсан хувийн мэдээллийг ашиглах ил тод бус байдлын зэрэгцээ системүүдийн хооронд KYC өгөгдлийг нэгтгэхэд удаашралтай үр ашиггүй байдлыг бий болгож байгаа бөгөөд дэлхий даяар санхүүгийн терроризм, мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагаа нь засгийн газар болон санхүүгийн компаниудын аль алинд нь маш их өртөгтэй байсан нь батлагдсан.

Монгол улсын хувьд хуулиараа уламжлалт KYC-г ашиглах зохицуулалттай ч санхүүгийн байгууллагууд e-KYC-г ашиглах зайлшгүй шалтгааны улмаас үүнийг зохицуулалтгүйгээр ашиглаж байна. Гэтэл өдгөө дэлхий даяар аль хэдийнээ e-KYC үеэ өнгөрөөж Блокчэйн дээр суурилсан KYC системийн цаг ирж байгаа бөгөөд уг хоёрдмол, нарийн төвөгтэй, тодорхойгүй байдлын орчинд санхүүгийн салбар KYC-ийг дагаж мөрдөхөд туслах блокчэйнд суурилсан KYC процессыг дэлхийн улсууд судалж, хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Тэдгээр улсууд дундаас Өмнөд Солонгосыг жишээ болгон судалсан ба судалгаанаас харахад блокчэйнд суурилсан KYC нь уламжлалт KYC үйл явцыг өөрчлөх, Өмнөд Солонгосын банкны салбарын үр ашгийг дээшлүүлэх чадвартай болохыг харуулсан.

Энэхүү судалгааны ажил нь уламжлалт KYC, e-KYC болон блокчэйнд суурилсан KYC-н харьцуулалтыг Өмнөд Солонгосын жишээн дээр судалж, түүний өнөөгийн зохицуулалт ямар хэмжээнд байгааг тус судалгааны онолын хэсгээр тодорхойлж, дараагаар хэрэглэгчийг таньж мэдэх процессын талаар мэдээллийг нэгтгэж, хамгийн сүүлд

харьцуулалтыг хийж, манай улсын хувьд юуг зохицуулах шаардлагатайг, дүгнэлт хэсгээр дүгнэж, нэгтгэсэн байдлаар санал болгон дэвшүүлэв. Дараах саналыг судалгааны явцад хийх шаардлагатайг онцолж байна.

Санал, зөвлөмж

Судалгааны дүгнэлтэд үндэслэн дараах саналыг судлаач оюутны зүгээс гаргаж байна.

- ✓ Дээрх судалгааны хүрээнд хийсэн Өмнөд Солонгосыг жишиг болгон үзэж, цаашлаад өөр бусад улсын блокчэйн суурилсан КҮС-г судлах шаардлагатай,
- ✓ Санхүүгийн байгууллагууд КҮС-н аргуудыг судалж, өөр өөр хэрэглэгчийн сегментэд нийцсэн КҮС-ийн үндэсний нэгдсэн блокчэйны эко системийг бий болгох,
- ✓ Санхүүгийн байгууллагууд ашигласан КҮС аргыг үл харгалзан хэрэглэгчийн мэдээллийн нууцлал, бүрэн бүтэн байдлыг хангах дэвшилтэт технологи, кибер аюулгүй байдлыг хангах ёстой,
- ✓ Зохицуулагч байгууллагаас КҮС аргачлалын талаар тодорхой зааварчилгаа, стандарт гаргаж, нууцлал, мэдээлэл хамгаалах хууль тогтоомжид нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулах шаардлагатай,
- ✓ Иргэдэд КҮС-н ашиг тус, эрсдэлийн талаар мэдлэгийг дээшлүүлэх шаардлагатай болно.

Ном зүй

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, (2013.)
- *Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ.* (2016 он). Улаанбаатар хот: Хараат бус судалгааны хүрээлэн ТББ, Авлигатай тэмцэх газар. НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр.
- *The role of hawala and other similar service providers in money laundering.* (2013). FATF.
- *Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds.* (2007 он.). Japan.
- Aluko, A. &. (2012). The impact of money laundering on economic and financial stability and on political development in developing countries: The case of Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15(4), 442–457. <https://doi.org/10.1108/13685201211266024>.
- APG. (2017). *AML & CTF measures in Mongolia*. Sydney: APG.
- APG. (2018). *APG Report*. APG.
- Association, B. B. (2017). *Understanding a bank draft*. England: en.wikipedia.org.
- Ayodeji, A. &. (2012). The impact of money laundering on economic and financial stability and on political development in developing countries: The case of Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15(4), 442–457.
- Bartlett, B. (2002). The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development,” For the Asian Development Bank. *Countering Money Laundering in The Asian and Pacific*, Regional Technical Assistance Project No.5967, .
- Blum, J. L. (1999). Financial havens, banking secrecy and money-laundering. *Criminal Justice Matters*, Vol. 36 No. 1, pp. 22-23.
- Bongard, K. (2001). Wirtschaftsfaktor Geldwäsche: Analyse und Bekämpfung. *Wiesbaden*.
- Borgy, V., Clerc, L., & Renne, J. (2009). Asset-price boom-bust cycles and credit: what is the scope of macro-prudential regulation? *Banque de France Working paper* 263.

- Borio, C. (2003 оны February). Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation? *BIS Working Paper No. 128*.
- Buehn, A. a. (2007). Shadow economies and corruption all over the world: revised estimates for 120 countries. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, , Vol. 1, p. 9.
- Buehn, A. a. (2007). Shadow economies and corruption all over the world: revised estimates for 120 countries”, *Economics. The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, Vol. 1, p. 9. .
- Camdessus, M. (1998). Money laundering: the importance of international countermeasures. *Plenary Meeting of the Financial Action Task Force on Money Laundering Paris*.
- Coinmarketcap. (2023). *Coinmarketcap*. <https://coinmarketcap.com/>-ээс Гаграсан
- Feenstra, R. C. (2015). *Advanced International Trade Theory and Evidence*. new york: hardcover.
- Finance, F. A. (2015, september). *guideliness for high risk international payment* . europe: www.fatf-gafi.org.
- Finance, T. (2018). AI Brings Predictability in Shifting Times. *Global Finance* , 4-5.
- Gilbert, J. W. (1828, 2015 /2nd ed/). *A practical treatise on Banking, containing an account of the London and County Banks*. dc: Joint Stock Banks.
- Haynes, A. (1993). *Money laundering and changes in international banking regulation*. JIBL.
- Hopton, D. (2005). *Money Laundering: A Concise Guide for All Business*.
- Idowu, A. (2012). Anti-money laundering policy and its effects on bank performance on Nigeria Dept. of Management and Accounting Faculty of Management Sciences. Nigeria.
- IMF and World Bank. (2001). *Enhancing Contribution to Combating Money Laundering: Policy*. Washington, DC: International Monetary Fund and World Bank.
- Iqbalhsan& Amir Razi University of Lahore, P. (Year 2012). Money Laundering-A Negative Impact on Economy. *Global Journal of Management and Business Research*, Volume 12 Issue 17 Version 1.0 .
- Jayantilal, S. (2017). *Portuguese anti-money laundering policy: a game theory approach*. European Journal on Criminal Policy.
- Kaplan Financial Knowledge Bank. (2020). *Agency theory*. Kaplan Financial Knowledge Bank: <https://kfknowledgebank.kaplan.co.uk/agency-theory-->ээс Гаграсан
- LLC, W. U. (March 12, 2015.). *Western Union Sends Its Last Telegram*. new york: NPR. February 2006. .
- Masciandaro, D. (1999). Money laundering: the economics of regulation. *European Journal of Law & Economics*.
- McDowell J., N. G. (May 2001.). The Consequences of Money Laundering and Financial Crime. *Economic Perspectives*, Vol. 6, N° 2, .
- McSkimming, S. (2010). Trade based money laundering : responding to an emerging threat. *Deakin Law Review*, Vol. 15 No. 1, pp. 37-63.
- *Money Laundering and Terrorist Financing through Trade in Diamonds*. (2013 он). France, Paris: FATF.
- MoneyGram. (2017). *discover your way to send with money gram*. new york, usa: www.moneygram.com.
- Musonda Simwayi, Wang Guohua. (2016). *The role of commercial banks in combating money laundering*. Emerald Insight.

- Muttukumaru, A. (2018 оны march 4). *'Money Laundering' Label Disastrous For Country; CBSL Wake-Up!* [https://www.colombotelegraph.com:https://www.colombotelegraph.com/index.php/money-laundering-label-disastrous-for-country-cbsl-wake-up/](https://www.colombotelegraph.com/index.php/money-laundering-label-disastrous-for-country-cbsl-wake-up/)-ээс Гаргасан
- Parkin, M. (2019). *Макроэкономикс*. Улаанбаатар хот.
- Peter Lilley, D. D. (2000). *The Untold Truth about Global Money Laundering*. London: Kogan Page Limited.
- Pieter, V. (2010). *Money Laundering a Global Problem in Management Research: Shaping the Future of Business*. Rotterdam: Erasmus University.
- Pritchard, J. (2018.02.13). *How Wire Transfers Work: Sending and Receiving*. Los Angeles: Banking and Loans.
- Quirk, P. (1997). Money laundering: muddying the macroeconomy. *Finance and Development*, Vol. 34, pp. 7-9.
- Quirk, P. (1997). Money laundering: muddying the macroeconomy. *Finance and Development*, Vol. 34, pp. 7-9. .
- RECOMMENDATIONS, T. F. (2012). *INTERNATIONAL STANDARDS ON COMBATING MONEY LAUNDERING AND THE FINANCING OF TERRORISM & PROLIFERATION*. europe: www.fatf.org.
- Savla, S. (2001). *Money Laundering and Financial Intermediaries*. Dordrechdt: Kluwer Academic Publishers Group.
- Schneider, F. a. (2002). Hiding in the shadows: the growth of the underground economy",. *Economic Issues, International Monetary Fund*, , No. 30.
- settlements, b. f. (2005-2011). *payment, clearing and settlement systems*. Switzerland: www.bis.org.
- Standage, T. (2007). The remarkable story of the telegraph and the nineteenth century's on-line pioneers. t. standage-Д, *The victorian internet* (хууд. 119). New York: Walker.
- swift.com. (2018). *what is swift payment and how it works*. Brussels: www.swift.com.
- *THE FATF RECOMMENDATIONS*. (2023 он). France, Paris: FINANCIAL ACTION TASK FORCE.
- Tierney, S. (March 25, 2016). *"Wire Transfers: A Guide to What Banks Charge"*. NerdWallet.
- union, w. (2018). *what is western union payment system*. new york, usa: www.westernunion.com.
- UNODC. (2003). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*. UNITED NATUONS.
- Vincent, M. (2020). *Fraud Triangle Analytics, 12 years later*. Fraud Magazine: <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4295019611>-ээс Гаргасан
- Volpicelli, G. (2021). *Cryptocurrency how digital money could transform finance*. Penguin Random House.
- Walker, J. a. (1995). Estimates of the Extent of Money Laundering in and Through Australia,. *Australian Transaction Reports and Analysis Centre, Queanbeyan, NSW*.
- *Авлигын эсрэг хууль*. (2006 оны 7 6). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail/8928>-ээс Гаргасан
- Академи, А. (2017). *Цахим алт*. Улаанбаатар хот.
- Ард. (2021). *Ard Acafemy*. <https://academy.ard.mn/blog/ardcoin>-ээс Гаргасан

- *Ашиг малтмалын тухай хууль*. (2006 он). Улаанбаатар хот.
- Б.Санжмятав. (2013). *Олон улсын худалдаа*. Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Банк, Г. (2016). *Мөнгө угаах болон терроризмийг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлэх аргачлал*. Улаанбаатар: Голомт банк.
- Банк, М. (2016). *МОНГОЛ УЛСЫН МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ҮНДЭСНИЙ ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ*. улаанбаатар: монгол банк.
- Банк, М. (2016). *Монгол улсын төлбөрийн системийн өнөөгийн байдал*. Улаанбаатар: Монгол Банк.
- Банк, М. (2018). *Монгол улсын төлбөрийн систем*. Улаанбаатар: Монгол улс.
- банк, Х. х. (2016). *Гадаад төлбөр тооцооны гарын авлага*. Улаанбаатар: ХХБ.
- *Баялгийн Засаглалын Индекс-ийн танилцуулга*. (2021 он). Улаанбаатар хот : Байгалийн баялгийн засаглалын хүрээлэн.
- *Бизнес эрхлэлтийн орчин дахь авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдлын судалгаа*. (2022 он). Улаанбаатар хот: Азийн сан.
- *Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам*. (2022 он). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531307887921>-ээс Гаргасан
- Г.Балж, & Д. (2010). *Банк санхүүгийн үндэс*. Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Д.Авирмэд. (2013). *Олон улсын эдийн засгийн харилцаа*. Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг ХХК.
- Д.Дүгэржав. (1996). *Бизнесийн эрх зүй*. Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг ххк.
- Ж.Сувдням, & М. (2002). *Гадаад худалдаа*. Улаанбаатар: Соёмбо ххк.
- Монгол банк. (2012). *ФАТФ-н 40 зөвлөмж*. Улаанбаатар: Монгол банк.
- Монгол банк. (2018). *AML/CFT ACTION PLAN UPDATE*. Улаанбаатар хот: Монгол банк.
- Монгол Банк, с. м. (2011 оны 4 26). *ФАТФ-ын хяналтын тухай. танилцуулга*, хуудсд. 1-2.
- *Монгол Улс дахь Алтны бичил уурхайн салбарын эрх зүйн орчны дүн шинжилгээ*. (2022 он). Улаанбаатар хот: Planet gold Mongolia.
- *Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан*. (огноо байхгүй). Shuukh.mn: <https://www.shuukh.mn/>-ээс Гаргасан
- Монголбанк. (2012). *Сарын бюллетень*. Улаанбаатар: Монголбанк.
- Монголбанк. (2018). *МОНГОЛ УЛСЫН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ, ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХИЙГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ*. mongolbank.mn: https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/0904_03.pdf-ээс Гаргасан
- Монгол банк. (2022). *Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг*. mongolbank.mn: <https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/news/202204.pdf>-ээс Гаргасан
- *Монголбанк Статистик мэдээ*. (2023). <https://stat.mongolbank.mn/?lang=mn>-ээс Гаргасан
- *Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ*. . (2016 он). Улаанбаатар хот: Хараат бус судалгааны хүрээлэн ТББ, Авлигатай тэмцэх газар. НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр.
- *Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциациас Ашигт малтмалын тухай хуульд хийсэн судалгаа*. (2020 он). Улаанбаатар хот: Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци.

- *Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг тогтоох судалгаа.* (2022 он). Улаанбаатар хот: Азийн сан.
- Н.Батнасан. (2003). *Гадаад худалдаа.* . Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Октагон Эн Эф Ти ХХК. (2022). *NFT нэвтэрхий толь ном.* Улаанбаатар.
- С.Гантулга. (2018). *Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги.*
- С.Нарангэрэл, Ж. (огноо байхгүй). *Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй.*
- СЗХ. (2019). *БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН КОМПЛАЕНСЫН АЖИЛТНУУДАД ЗОРИУЛСАН ГАРЫН АВЛАГА.* Улаанбаатар хот: СЗХ.
- СЗХ. (2020). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ, ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ НЬ.*
<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/08/24/pif79d5emvbtvcg4/Мөнгө%20угаах%20болон%20терроризмыг%20санхүүжүүлэх%20үй%20олноор%20хөнөөх%20зэвсэг%20дэлгэрүүлэхтэй%20тэмцэх%20нь%20гарын%20авлага.pdf>-ээс Гаргасан
- СМА. (2020). *МУТСТ эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх хуульчдад зориулсан.* Монголын Хуульчдын Холбоо:
<https://mgibar.mn/storage/files/xVyb5UjWsd25wEbvopsEdFtqq9FL2FX58JGZeZ1o.pdf>-ээс Гаргасан
- СМА. (2020). *Харилцан үнэлгээний тайлан.*
- СМА, М. Б. (2019). *МОНГОЛ УЛСЫН 2 ДАХЬ ШАТНЫ ДАХИН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН 2019.* Улаанбаатар: www.apgml.org.
- (огноо байхгүй). *Судлаачийн боловсруулалт.*
- Танхим, М. Ү. (2014). *Гадаад худалдааны төлбөр тооцооны дүрмүүдийн иж бүрдэл гарын авлага.* Улаанбаатар хот: ХАУТ.
- танхим, Х. а. (2015). *Монголын гадаад худалдааны статистик мэдээлэлийн шинжилгээ, дүгнэлт.* Улаанбаатар: Монголын худалдаа аж үйлвэрийн танхим.
- *Төсвийн тухай хууль.* (2011). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail/12254>-ээс Гаргасан
- *Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам.* (2022 он.). Улаанбаатар хот: УУЛ УУРХАЙ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН САЙДЫН ТУШААЛ.
- *Үндэсний статистикийн хороо.* (2023). 1212.mn-ээс гаргасан
- *Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.* (2016). *Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.* Улаанбаатар: Монгол банк.
- *Хөрөнгийн бирж .* (2023). <https://www.mse.mn/mn>-ээс гаргасан
- Худалдаа хөгжлийн банк. (2016). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТАЛААР БАРИМТЛАХ БОДЛОГО.* Улаанбаатар: ҮАЭУХ.
- Худалдаа хөгжлийн банк. (2016). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ХУДАЛДАА ХӨГЖЛИЙН БАНКНЫ ЖУРАМ.* Улаанбаатар: ҮАЭУХ.
- ХХБ. (2017). *Гадаад төлбөр тооцооны журам заавар.* улаанбаатар: Банк хоорондын төлбөр тооцооны хэлтэс.
- Э.Оюун-Эрдэнэ. (2021). *АРИЛЖААНЫ БАНКУУДЫН КОМПЛАЕНСИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ САЙЖРУУЛАХ БОЛОМЖ, АРГА ЗАМ.* Улаанбаатар хот: СЭЗИС.

ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ АШИГЛАН МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН МӨРДӨН ШАЛГАХ АРГАЧЛАЛ, ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

Э.Амирлан, М.Мөнгөнзул
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг нь сүүлийн 10 жилийн хугацаанд нэмэгдэж байгаа бөгөөд энэхүү гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, илрүүлэхэд тусгай мэдлэг, техник, олон улсын хамтын ажиллагаа шаардлагатай. Виртуал хөрөнгө нь блокчэйн сүлжээнд суурилдаг тул илгээгч, хүлээн авагч нь мэдэгдэхгүй, олон улсын гүйлгээг төрийн байгууллагын оролцоогүйгээр хурдан шуурхай гүйцэтгэх боломжтой байх зэргээрээ гэмт этгээдүүдэд мөнгө угаах боломжийг нэмэгдүүлдэг. Энэ нь гэмт хэргийн мөрдөн шалгахад хүндрэл учруулж байна. Монгол улс ФАТФ-ын зөвлөмж, стандартад нийцүүлэн 2021 онд Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийг баталсан нь том дэвшилт болсон ч энэ нь виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хангалттай эрх зүйн зохицуулалт биш юм.

Удиртгал: Кибер халдлага “Wannacry” нь дэлхий дахинд 8 тэрбум гаруй доллароор хэмжигдэх хохирол учруулсан¹. 2017 онд болсон тус халдлагад 150 гаруй орны 200,000 гаруй компьютер өртсөн бөгөөд түүхэн дэх хамгийн их хохирол учруулсан кибер халдлагуудын нэг юм. Уг халдлагаар “Shadow Brokers” хэмээх хакерууд хохирогчийн компьютерт байгаа мэдээллийг түгжиж, биткойноор төлбөр төлж түлхүүр код авахыг шаардсан бөгөөд хэрэв төлбөр төлөхгүй бол хохирогчийн мэдээллийг устгана гэж сүрдүүлсэн.²

Их Британийн Үндэсний Кибер Аюулгүй байдлын Төв (NCSC) WannaCry-ийн халдагчид хохирогчдоос ойролцоогоор 140,000 долларын үнэ бүхий биткойн авсан гэж тооцоолсон. Гэвч халдагчид төлбөрийг хэд хэдэн биткойны хэтэвч ашиглан авсан тул хохирогчдын төлсөн төлбөрийн хэмжээ тооцоолсноос хэд дахин өндөр байх боломжтой юм.³

Халдагчид биткойныг төлбөрийн хэрэгслээр сонгосон нь биткойны онцлог шинжтэй холбоотой. Тодруулбал, биткойн нь блокчэйн суурилсан криптовалют тул хэн мөнгө илгээж, хүлээн авч байгаа нь нууцлалтай байдаг. Иймд мөнгөний эх үүсвэрийг тогтоох нь бусад төлбөрийн хэрэгслүүдтэй харьцуулахад хүндрэлтэй байна.

Тиймээс виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах нь нэрээ нууцлах, гүйлгээг санхүүгийн байгууллагын оролцоогүйгээр хийх боломж олгох зэргээр гэмт хэрэгтнүүдэд мөнгөний жинхэнэ эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахад хялбар болгож байна. НҮБ-ын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын (UNODC) мэдээлснээр дэлхийн ДНБ-ий 2-5% буюу 800 тэрбумаас 2 их наяд ам.доллар бүхий мөнгө жил бүр угаагддаг байна. Үүний яг хэчнээн нь виртуал хөрөнгө ашиглан үйлдэгдэж байгааг тооцоолоход хүндрэлтэй ч “Chainalysis” блокчейн шинжилгээний компанийн тайланд 2022 онд 23.8 тэрбум долларын үнэ бүхий криптовалютыг угаагдсан⁴ гэж тооцоолжээ.

Виртуал хөрөнгө ашиглан угаагдсан мөнгөний хэмжээ нь нийт угаагдсан мөнгөний 2 орчим хувийг эзэлж байна. Хэдийгээр энэ нь бага мэт боловч виртуал хөрөнгө эрчимтэй хөгжиж эхэлсэн ердөө сүүлийн 10 жилд виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах орчин нөхцөл аль хэдийн бүрдээд эхэлсэн болохыг харуулж байна. Иймд виртуал хөрөнгө гэж юу болох, үүнийг ашиглан хэрхэн мөнгө угаадаг, энэхүү гэмт хэргийг хэрхэн илрүүлдэг талаар авч үзье.

¹ <https://www.cbsnews.com/news/wannacry-ransomware-attacks-wannacry-virus-losses/>

² <https://www.bbc.com/news/technology-41753022>

³ <https://www.theguardian.com/technology/2017/aug/03/wannacry-hackers-withdraw-108000-pounds-bitcoin-ransom#:~:text=More%20than%20%2%A3108%2C000%20in,funds%20were%20being%20held%20in.>

⁴ <https://go.chainalysis.com/2023-crypto-crime-report-demo.html?aliid=eyJpIjoidHF5R1pNQWdGeTZRTlIKVCIsInQiOiJcL09reVNrak5cL0l3ayttbmZsOHQ4eXc9PSJ9>

Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг

i. Виртуал хөрөнгө

Виртуал хөрөнгө, виртуал валют, NFT, цахим мөнгө, блокчэйн зэрэг нь бүгд виртуал орчинтой холбоотой боловч ялгаатай ойлголтууд юм. Виртуал хөрөнгийн хамгийн түгээмэл төрлүүд нь виртуал валют (криптовалют) болон дахин давтагдашгүй токен (NFT) ба үүнээс бусад виртуал хөрөнгөд үнэт цаасны токен, тогтвортой койн, виртуал газар гэх мэт ордог. Эдгээр хөрөнгө нь блокчэйн буюу гүйлгээг бүртгэх, виртуал хөрөнгийг шилжүүлэх, хадгалах үүрэгтэй төвлөрсөн бус, хуваарилагдсан компьютерын сүлжээнд суурилдаг.

Дахин давтагдашгүй токен /Non fungible token/ нь виртуал валют (Биткойн гэх мэт)-аас солилцооны хэрэгслийн үүрэг гүйцэтгэдэггүйгээр ялгаатай юм. Өөрөөр хэлбэл, виртуал валют хоорондоо солигддог бөгөөд үнэ цэнэ нь зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтээр тодорхойлогддог. Харин дахин давтагдашгүй токен нь урлагийн бүтээл, хөгжим, видео гэх мэт тодорхой зүйл, контентын эзэмшлийг илэрхийлдэг өвөрмөц виртуал хөрөнгө юм. Иймд виртуал валютаас ялгаатай нь NFT нь хувиргах боломжгүй буюу NFT бүр нь ижил төрлийн өөр NFT-ээр солигдох боломжгүй.

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-ын 2019 онд баталсан виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн талаарх гарын авлага болон 2021 оны Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай Монгол Улсын хуульд виртуал хөрөнгөд цахим мөнгө орохгүй гэж тодорхойлсон. Цахим мөнгө гэдэг нь Монгол Улсын мөнгөн тэмдэгт-төгрөгтэй адил үнэ цэнэ бүхий Монгол банкны зөвшөөрөлтэй гаргасан бэлэн бус төлбөрийн хэрэгсэл юм.¹ Цахим мөнгөтэй холбоотой харилцааг Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль, Монгол банкны ерөнхийлөгчийн 2018 онд батлагдсан Цахим мөнгөний журмаар² зохицуулж байна. Гэвч манайд байгаа цахим мөнгө гэх ойлголт нь “Тогтвортой койн (Stable coin)” буюу тогтвортой үнэ цэнэтэй байхаар зохион бүтээгдсэн криптовалютын нэг төрөл юм³. Өөрөөр хэлбэл, тогтвортой койн гаргагч нь ам.доллар гэх мэт үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр криптовалютыг баталгаажуулж байдаг. Хамгийн түгээмэл арилжаалагддаг тогтвортой койн нь Tether (USDT) юм. Энд 1 Tether нь 1 америк доллартой тэнцүү⁴ байдаг.

ii. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах

Виртуал хөрөнгө ашиглан хэрхэн мөнгө угаадаг болохыг 2017 оны Wapnascy халдлагын жишээн дээр тайлбарлая. Үүнд:

- Компьютерт вирус халдааж, барьцаа төлбөр төлөх хүртэл мэдээллийг түгжиж, үйл ажиллагааг царцаана.
- Хохирогчид компьютерын шифрийг арилгаж, ажлаа үргэлжлүүлэхийн тулд барьцаа төлбөрийг биткойноор төлнө.
- Барьцаа мөнгө нийтэд нээлттэй харагдах биткойн хэтэвчинд орно.
- Гэмт хэргийн гарал үүслийг арилгахын тулд нэг виртуал хөрөнгөөс нөгөөд шилжүүлэн олон гүйлгээг хийнэ. Үүнийг “Layering” гэж нэрлэдэг.
- Цэвэр болсон биткойныг виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч эсвэл банканд хандан үндэсний мөнгөн тэмдэгт болгон сольж авна. Эсвэл биткойныг хүссэн виртуал валютад хөрвүүлэн ашиглана.⁵

Виртуал хөрөнгө ашиглах мөнгө угаах нь хоёр хэлбэрээр үйлдэгдэж болно. Үүнд:

1. Гэмт хэрэгтэн гэмт хэргээс олсон мөнгөний гарал үүслийг арилгуулахаар виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид шилжүүлэх бөгөөд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ

¹ Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуулийн 5.1.25 дүгээр зүйл

² <https://old.legalinfo.mn/annex/details/8386?lawid=13302>

³ <https://www.investopedia.com/terms/s/stablecoin.asp>

⁴ <https://tether.to/en/how-it-works>

⁵ <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Virtualassets/Virtual-assets.html>

үзүүлэгч виртуал хөрөнгийг олон гүйлгээнд оруулах замаар мөнгөний гарал үүслийг арилган төлбөр авдаг.

2. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн оролцоогүйгээр хэрэглэгч хооронд peer-to-peer гүйлгээ хийх замаар мөнгө угаах.¹

iii. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх²

Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаатай тэмцэхэд чиглэсэн олон улсын хэд хэдэн зохицуулалтууд байдаг. Үүнд ФАТФ-ийн зөвлөмжүүд, Европын Холбооны Мөнгө угаахтай тэмцэх тав дахь удирдамж, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх албанаас улс орнуудад өгдөг заавар, техникийн туслалцаа зэрэг орно.

Виртуал орон зайд амжилттай мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахын тулд юун түрүүнд улс орнуудад виртуал хөрөнгөөр мэргэшсэн (жишээ нь, кибер гэмт хэргийн чиглэлээр мэргэшсэн мөрдөгчид) мэргэжилтнүүд байх хэрэгтэй. Ихэнх тохиолдолд виртуал хөрөнгийн гүйлгээг тодруулах, хар захад виртуал хөрөнгө хэрхэн хэрэглэгддэг талаарх симуляци сургалт зэрэг тусгай сургалтуудыг олон улсын байгууллагуудаас авч, хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчдыг бэлтгэдэг байна. Мөн мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахад шаардлагатай орчин үеийн шинэ техник технологи дээр ажиллах чадварыг эзэмших хэрэгтэй байдаг. Үүнд виртуал хөрөнгийн гүйлгээ, гар утас, компьютерын хайлтыг хянах мониторинг/скрининг хэрэгслийг ашиглах, “Blockchain explorer” ашиглах чадвар гэх мэт хамаарна.

Түүнчлэн хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчид виртуал хөрөнгийн талаар бүрэн дүүрэн мэдлэгтэй байхаас гадна хугацаа алдалгүй зохих арга хэмжээг авах эрх зүйн орчин бүрдсэн байх ёстой. Өөрөөр хэлбэл, мөрдөн шалгах ажиллагааны хүрээнд мөрдөгч виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн бүртгэлд нэвтрэх, виртуал хөрөнгийг царцаах, хураах албадлагын арга хэмжээг авах боломжоор хангагдсан байх хэрэгтэй. Бохирдсон виртуал хөрөнгийг царцаах, хураах, хураан авахад хүргэж буй нөхцөл нь виртуал биш хөрөнгөтэй адил боловч арга хэлбэрийг виртуал орон зайд тохируулах шаардлагатай юм.

Хураах/Царцаах. ВХ байнгын хөдөлгөөнд оршдог тул ВХ-ийг богино хугацаанд хураах боломжтой байх ёстой. ВХ-ийг хураахын тулд хууль сахиулах байгууллага ВХ-ийн хэтэвчний нийтийн болон хувийн түлхүүр, сэргээх үрийг мэдэх, удирдах шаардлагатай. Учир нь хэдий ВХ-ийг хууль сахиулах байгууллага хяналтдаа авсан ч хувийн түлхүүр, сэргээх үрийг өөрчлөхгүй бол хувийн түлхүүр, сэргээх үрийг мэдэж байгаа хүн бүр хэтэвч рүү нэвтрэх, ВХ-ийг шилжүүлэх боломжтой байна.

Энэ процедурыг хангалттай хурдтай явуулахын тулд эрх зүйн шаардлага, практикийг өөрчлөх хэрэг гардаг. Жишээ нь шүүгчийн захирамжийг гарсны дараа ВХ царцаах/хураах арга хэмжээ авах нь тохиромжгүй юм.

Хураасан ВХ-ийг удирдах. Эрх бүхий байгууллага ВХ-ийг үндэстний валют болгон хөрвүүлж, хураасан мөнгийг уламжлалт аргаар удирдах; эсхүл ВХ-ийг одоо байгаа хэлбэрээр нь удирдах (жишээ нь, хууль сахиулах байгууллага эсвэл хэтэвчний үйлчилгээ үзүүлэгчийн удирддаг хяналттай хэтэвчинд хураасан ВХ-ийг шилжүүлэх)-ын аль нэгийг сонгож болно.

ВХ-ийг виртуал хөрөнгө чигээр нь хадгалахад шинэ бодлого, процедур шаардлагатай. Тухайлбал, эрүүгийн процесс удаан хугацаагаар сунжрах үед ВХ-ийн үнийн өндөр хэлбэлзэл болон кибер аюулгүй байдлыг тооцох хэрэгтэй. Мөн түүнчлэн, ВХ-ийн үнийг хэрхэн тогтоох талаар шийдвэрлэх шаардлагатай (жишээлбэл, албадлагын арга хэмжээ авах үеийн үнэ эсвэл эрүүгийн процесс ажиллагаа төгсөх үеийн үнэ гэх мэт).

¹ <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Virtualassets/Virtual-assets.html>

² <https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2021/10/14/Virtual-Assets-and-Anti-Money-Laundering-and-Combating-the-Financing-of-Terrorism-1-463654>

Олон улсын хамтын ажиллагаа. ВХ ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд орнуудын нягт, хурдан хамтын ажиллагаа чухал юм. ВХ-тэй холбоотой үйл ажиллагааг хязгаарласан, хориглосон улс орнуудын хувьд ч бусад улстай мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах хууль эрх зүйн тодорхой орчин байх шаардлагатай. Зарим тохиолдолд эрх зүйн харилцан туслалцааны хүсэлт гэх мэт уламжлалт процедур нь хэтэрхий удаан байдаг тул виртуал орчинд үр дүнгүй байдаг. Иймд олон улсын хэмжээнд албан ёсны эрх олгосон хамтын ажиллагааны процессуудыг эхлүүлэх хүртэл хэтэвчийг царцаах/хураах зэрэг шуурхай арга хэмжээ авах чадвартай өөр олон эрх бүхий байгууллагуудтай (жишээлбэл цагдаа, татварын алба) албан бус хамтын ажиллагааны сувгуудыг бий болгох хэрэгцээ улам бүр нэмэгдэж байна.

Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт, хүндрэл бэрхшээл

i. Эрх зүйн зохицуулалт

Мөнгө угаах. Монгол Улсын Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай анхны хууль 2006 онд батлагдсан. Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн хориг арга хэмжээ хэрэгжүүлэх байгууллага (цаашид “ФАТФ” гэх)-ын Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг өөрийн гишүүн орны мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх тогтолцоог тодорхой давтамжтай үнэлж дүгнэдэг ба тус бүлгээс 2006 онд анх удаа Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоонд үнэлгээ хийсэн байна¹. Тус үнэлгээний зөвлөмжид нийцүүлэн “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”-ийн шинэчилсэн найруулгыг 2013 онд баталсан. Гэвч тус хуулийн зарим заалт ФАТФ-ын зөвлөмжид нийцээгүй гэх үндэслэлээр Монгол улсыг “өндөр эрсдэлтэй болон хамтран ажилладаггүй улс (хар саарал жагсаалт)” гэсэн ангилалд оруулсан. 2014 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдөр Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн холбогдох зохицуулалтыг ФАТФ-ын зөвлөмжид нийцүүлснээр манай улсыг дээрх дутагдлаа залруулсан гэж үнэлэн 2014 оны 6 дугаар сард “хар саарал жагсаалт”-аас гаргаж байжээ².

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлээр мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилсан. Мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинж нь:

- Объект - Банк санхүүгийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа;
- Объектив тал - Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдэл эс үйлдэхүй;
- Субъектив тал - гэм буруугийн санаатай хэлбэртэй үйлдэгдэнэ. Гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилготой;
- Субъект - Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан 16 насанд хүрсэн нийтлэг субъект;

Түүнчлэн “Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль”-иар тус гэмт хэргийг зохицуулдаг.

Виртуал мөнгө ашиглан мөнгө угаах. Улс орнуудад бүртгэгдсэн виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэргийн төрөлд мөнгө угаах, хориотой бодис болон бусад хориотой бараа (галт зэвсэг гэх мэт) худалдах, залилан мэхлэх, татвараас зайлсхийх, компьютерын гэмт хэрэг (жишээ нь, кибер халдлага үйлдэн хулгайлах), хүүхдийн мөлжлөг, хүний наймаа, хориг арга хэмжээнээс зайлсхийх, терроризмыг санхүүжүүлэх зэрэг багтсан

¹ <http://www.frc.mn/p/786>

² <https://fiu.mongolbank.mn/framework.aspx?id=03>

байна¹. Эдгээрээс хамгийн түгээмэл үйлдэгддэг нь хориотой бодисын хууль бус наймаа бөгөөд борлуулалтыг виртуал хөрөнгөөр хийж, виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах юм.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ нь технологийн дэвшлийг ашиглаж, бага зардалтайгаар санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх давуу талтай ч сүүлийн үед койн, токеноудыг арилжаалах үйл явц нь богино хугацаанд, өндөр үнийн дүнтэйгээр явагдаж байгаагаас энэхүү үйл явцыг дагасан цахим гэмт хэрэгт иргэд, хөрөнгө оруулагчид өртөх, цаашлаад мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгт холбогдох өндөр эрсдэлтэй байсан² тул ФАТФ-ын 2019 оны шинэчлэгдсэн стандартад нийцүүлэн “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль”-ийг баталсан. Тус хуулиар виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх болон мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, эрсдэлийг бууруулах зорилгоор хяналт тавих, хяналт шалгалт хийхтэй холбоотой нарийвчилсан харилцааг зохицуулсан. Мөн түүнчлэн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн бүртгэл, зохистой засаглал, үйл ажиллагаа, тайлан мэдээнд тавигдах шаардлага, үйл ажиллагаанд зайны болон тухайн газар дээр нь хяналт шалгалт хийх, хязгаарлалт тогтоох, түр зогсоох зэрэг асуудлыг Санхүүгийн зохицуулах хорооны бүрэн эрхэд хамааруулахаар зохицуулсан³ байна.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх үүрэгтэй этгээд юм.⁴ Сэжигтэй гүйлгээ хийх замаар гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого, эд хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуун далдлах нь мөнгө угаах гэмт хэргийн хамгийн түгээмэл арга юм. Сэжигтэй гүйлгээ гэдэгт мөнгөний гарал үүсэл, эцсийн хүлээн авагч нь тодорхой бус, эсхүл мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх санхүүгийн хяналт механизм бүрдээгүй улсаар дамжуулан хийсэн, түүнчлэн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гүйлгээг ойлгоно⁵.

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 7-р зүйлийн 7.1 болон 7.2-т зааснаас үзэхэд мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь аливаа гүйлгээг сэжиглэсэн тохиолдолд сэжигтэй гүйлгээ хэмээн тооцож шууд мэдэгдэх үүрэгтэй байна. Тус хуульд заасан үүргээ зөрчсөн этгээд Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн хуульд заасан хариуцлага хүлээнэ⁶.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээг бүртгэлгүйгээр эрхэлсэн, үйлчилгээ үзүүлэгчээр бүртгүүлсэн компаниар дамжуулахгүйгээр нийтэд санал болгож худалдсан, хуульд заасан шаардлагыг хангаж ажиллаагүй, эсхүл үүргээ хэрэгжүүлээгүй бол Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлагыг хүлээлгэхээр (Зөрчлийн тухай хуулийн 11.33-р зүйл), түүнчлэн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээний дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглах, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаанд арилжааг урвуулан ашигласан тохиолдлуудыг гэмт хэрэгт тооцож Эрүүгийн хуульд заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулсан байна (Эрүүгийн хуулийн 18.19-р зүйл болон 18.20-р зүйл).

ii. Мөрдөн шалгах ажиллагаанд тулгардаг бэрхшээл

Виртуал хөрөнгө нь санхүүгийн инновац, бүтээмжийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ тэдгээрийн онцлог нь гэмт этгээдүүдэд гэмт хэргийн замаар олсон хөрөнгө, орлогоо угаах болон хууль бус үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх шинэ боломжийг олгож байна.

Хил дамнасан гүйлгээг хурдан хийх нь гэмт хэрэгтнүүдэд хөрөнгө, мөнгийг зохицуулалттай санхүүгийн системээс гадуур, дижитал хэлбэрээр авах, шилжүүлэх болон хадгалах боломжийг олгодог төдийгүй хөрөнгийн гарал үүсэл, хүлээн авагчийг бүдгэрүүлж,

¹ <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/guide20220201.pdf>

² <https://www.parliament.mn/nn/16462/>

³ <https://www.parliament.mn/nn/16462/>

⁴ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4-р зүйл

⁵ Эрүүгийн хууль, тусгай ангийн тайлбар

⁶ “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль, 2021 он, 16-р зүйл

мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд сэжигтэй үйл ажиллагааг цаг тухайд нь таньж илрүүлэхэд хүндрэл учруулдаг.

Виртуал хөрөнгө байнгын хөдөлгөөнд оршдог, хил дамнаж гүйлгээ хийгдэх нь түгээмэл буюу олон улсын шинж чанартай, мөрдөн шалгахад тусгай мэдлэг шаардлагатай, дотоодын эрх зүйн нарийвчилсан зохицуулалт хангалтгүй зэрэг нь хууль сахиулах байгууллагуудад гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг илрүүлэх, мөрдөн шалгахад бэрхшээл учруулж байна.

Харьцуулсан судалгаа

Энэ хэсэгт АНУ болон Япон улсын виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт болон мөрдөн шалгах ажиллагааны аргачлалыг судлан Монгол Улсын зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга замыг дэвшүүлнэ.

АНУ болон Япон улс нь виртуал хөрөнгөтэй холбоотой үйл ажиллагааны туршлага ихтэй бөгөөд эрх зүйн зохицуулалт боловсронгуй болохыг олон улсын байгууллагуудаас тодорхойлсон тул эдгээр улсуудыг сонгосон болно.

i. Япон

Япон улс виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаахтай идэвхтэй тэмцдэг улс болохын хувьд 1990 онд ФАТФ-ын гишүүнээр элсэн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартыг боловсруулахад тогтмол оролцож ирсэн.

Япон улсад виртуал хөрөнгийг Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль¹ болон Санхүүгийн хэрэгсэл, солилцооны тухай хуулиар² зохицуулдаг. Эдгээр хуулиуд нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг Санхүүгийн үйлчилгээний агентлагт бүртгүүлж, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд тодорхой дүрэм журмыг дагаж мөрдөхийг шаарддаг.

Японы санхүүгийн байгууллагууд болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид блокчэйн аналитик, машин сургалтын алгоритм зэрэг дэвшилтэт технологийг ашиглан гүйлгээг хянаж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлсэн байж болзошгүй үйл ажиллагааны сэжигтэй хэв маягийг илрүүлж байна³.

Японы засгийн газар гэмт хэрэгтнүүдийг мөнгө угаах зорилгоор криптовалют бирж ашиглахыг зогсооход чиглэсэн мөнгөн гуйвуулгын шинэ журам нэвтрүүлэхээр төлөвлөж байгаа ба тус дүрмээр биржүүд платформ хооронд криптовалют шилжүүлэх үед хэрэглэгчийн нэр, хаяг зэрэг хэрэглэгчийн мэдээллийг хуваалцахыг шаарддаг болгох гэж байна.⁴

ii. АНУ

Дэлхий даяар жил бүр 800 тэрбумаас 2 их наяд долларын мөнгө угаагддаг. Үүнээс хамгийн багадаа 300 тэрбум доллар АНУ-д угаагдаж байгаа нь нийт угаагдсан мөнгөний 15-38 хувийг бүрдүүлж байна гэсэн үг.⁵

АНУ-д Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ (FinCEN) нь виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах үүрэгтэй гол байгууллага юм. FinCEN нь АНУ-ын Сангийн яамны товчоо бөгөөд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон

¹

<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3078/en#:~:text=Article%20The%20purpose%20of,the%20clearing%20of%20exchange%20transactions>

² <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2355/en>

³ <https://www.bis.org/fsi/publ/insights31.pdf>

⁴ <https://complyadvantage.com/insights/japan-to-introduce-travel-rule-for-crypto-to-track-illegal-transfers/>

⁵ <https://www.tookitaki.com/blog/moneylaundering-via-cryptocurrencies>

бусад санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд чиглэсэн санхүүгийн гүйлгээний мэдээлэл цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх үүрэгтэй ажилладаг.¹

FinCEN-ээс гадна Холбооны мөрдөх товчоо, Дотоод орлогын алба (IRS), Хууль зүйн яам зэрэг бусад хууль сахиулах байгууллагууд виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгадаг. Ялангуяа Дотоод орлогын алба нь татвараас зайлсхийх болон бусад санхүүгийн гэмт хэрэгт виртуал валют ашиглах зөрчилтэй тэмцэх олон кампанит ажлыг зохион байгуулдаг. 2021 оны байдлаар IRS 1.2 тэрбум долларын үнэ бүхий криптовалютыг хураан авчээ. Кибер гэмт хэргээс хураан авсан криптовалютын хэмжээ сүүлийн гурван жилийн хугацаанд асар хурдацтай өссөн байна. 2019-2020 онд хураан авсан хэмжээ 700,000 доллароос 137 сая доллар болж өссөн бол 2020-2021 онд энэ тоо 137 сая доллароос 1,2 тэрбум доллар болж нэмэгджээ.²

АНУ-д виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах зохицуулалтыг үндсэндээ Банкны нууцын тухай хууль болон Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ (FinCEN)-ээс гаргасан журмуудаар зохицуулдаг. Мөн түүнчлэн энэхүү харилцааг АНУ-ын PATRIOT хууль болон санхүүгийн байгууллагуудаас цахим гүйлгээний талаарх мэдээллийг задруулах тухай зохицуулсан Цахим хөрөнгө шилжүүлэх тухай хууль зохицуулдаг. Эдгээр хуулиудаар Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид сэжигтэй үйл ажиллагааны тайлан, гүйлгээний бүртгэл хөтлөх үүрэг оногдуулдаг.

Холбооны хуулийн дагуу виртуал хөрөнгөөр мөнгө угаах гэмт хэрэгт Мөнгө угаах хяналтын тухай хуулийн³ дагуу (18 U.S.C. §§ 1956-1957) эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг. Энэ хуулийн дагуу мөнгө угаасан тохиолдолд 500,000 ам.доллар буюу гүйлгээнд оролцсон эд хөрөнгийн үнээс хоёр дахин их хэмжээний мөнгөн торгууль ногдуулж, 20 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял онооно.

Эрүүгийн хариуцлагаас гадна виртуал хөрөнгөөр мөнгө угаах гэмт хэрэгт Банкны нууцын тухай хуулийн⁴ дагуу (31 U.S.C. § 5311) торгууль ногдуулах, хууль бусаар ашигласан аливаа хөрөнгийг хураах зэрэг шийтгэл оногдуулдаг.

iii. Боловсронгуй болгох арга зам

- Виртуал хөрөнгийг богино хугацаанд хураах, царцаах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;
- Хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчдад виртуал хөрөнгийн бүрэн дүүрэн мэдлэг олгох;
- Шүүгч, прокурор, мөрдөгчид виртуал орчны нотлох баримтыг хэрхэн цуглуулах, үнэлэх тухай сургалт орох;
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчээс виртуал хөрөнгийн хэтэвч эзэмшигчийн мэдээллийг авах нарийвчилсан зохицуулалттай болох;
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч хуулиар хүлээсэн үүргээ зөрчсөн тохиолдолд хүлээх хариуцлагыг тодорхой болгох;
- Виртуал хөрөнгийн асуудлаар түргэн хугацаанд эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээ олон улстай байгуулахыг эрмэлзэх;

Дүгнэлт

Виртуал хөрөнгө ашиглан угаагдсан мөнгөний хэмжээ нь нийт угаагдсан мөнгөтэй харьцуулахад бага мэт боловч виртуал хөрөнгө эрчимтэй хөгжиж эхэлсэн ердөө сүүлийн 10 жилд виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах орчин нөхцөл аль хэдийн бүрдээд эхэлсэн болохыг харуулж байна. Виртуал хөрөнгийн илгээгч, хүлээн авагч нь нууц байдаг бөгөөд

¹ <https://www.justice.gov/ag/page/file/1510931/download>

² <https://home.treasury.gov/system/files/136/Digital-Asset-Action-Plan.pdf>

³ <https://www.justice.gov/archives/jm/criminal-resource-manual-2101-money-laundering-overview#:~:text=Copies%20of%20pleadings%20in%20%20C2%A7,of%20a%20specified%20unlawful%20activity.>

⁴ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/31/5311>

олон улс дамжсан их хэмжээний гүйлгээг төрийн байгууллагын оролцоогүйгээр хийх боломж олгож байна.

Энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд виртуал хөрөнгийг хурдан шуурхай царцаах, хураах эрх зүйн зохицуулалт нэн шаардлагатай бөгөөд виртуал хөрөнгийн гүйлгээ ихэнхдээ хил дамнасан байдаг тул улс хооронд шуурхай харилцах, мэдээлэл солилцох шинэ суваг, арга зам хэрэгтэй байна. Хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчид виртуал хөрөнгийн талаарх сургалтад хамрагдаж виртуал орчинд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах ур чадварыг эзэмших нь чухал юм.

Эх сурвалж

Монгол Улсын эрх зүйн эх сурвалж

- Эрүүгийн хууль
- Зөрчлийн хууль
- Үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн тухай хууль
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль
- “Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгээс өгсөн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөө” Засгийн газрын тогтоол, 2017
- “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр” Засгийн газрын тогтоол, 2022
- “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр банкнаас бусад мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд зайны болон газар дээрх хяналт, шалгалт хийх журам СЗХ 2023
- Цахим мөнгөний журам, 2018

Ном, бүтээл

- Эрүүгийн хууль, тусгай ангийн тайлбар, 2016 он

Цахим эх сурвалж

- https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/2022_Recommendations_Joint_Working_Group_on_Criminal_Finances_and_Cryptocurrencies_.pdf
- <https://www.justice.gov/ag/page/file/1510931/download>
- <https://home.treasury.gov/system/files/136/Digital-Asset-Action-Plan.pdf>
- <https://gafilat.org/index.php/es/biblioteca-virtual/gafilat/documentos-de-interes-17/traduccion/4338-guide-on-relevant-aspects-and-appropriate-steps-for-the-investigation-identification-seizure-and-confiscation-of-virtual-assets/file>
- <https://www.justice.gov/ag/page/file/1535236/download>
- https://www.imolin.org/pdf/imolin/FULL10-UNODCVirtualCurrencies_final.pdf
- <http://www.frc.mn/p/786>
- <https://fiu.mongolbank.mn/framework.aspx?id=03>
- <http://www.frc.mn/a/4188>
- <http://www.frc.mn/p/786>
- <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/guide20220201.pdf>
- <https://www.parliament.mn/nn/16462/>
- <https://www.bis.org/fsi/publ/insights31.pdf>

ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ АШИГЛАН МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН МӨРДӨН ШАЛГАХ АРГАЧЛАЛ, ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

*М.Тэмүүлэн
/Шихихутуг их сургуулийн оюутан/*

Хураангуй: Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ нь технологийн дэвшлийг ашиглаж, бага зардалтайгаар санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх давуу талтай ч койн, токenuудыг арилжаалах үйл явц нь богино хугацаанд, өндөр үнийн дүнтэйгээр явагдаж байгаагаас энэхүү үйл явцыг дагасан цахим гэмт хэрэгт иргэд, хөрөнгө оруулагчид өртөх, цаашлаад мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгт холбогдох өндөр эрсдэлтэй тул тусгайлсан эрх зүйн зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай байна.

Түлхүүр үг: Виртуал хөрөнгө, мөнгө угаах, мөнгө угаах гэмт хэрэг, мөрдөн шалгах аргачлал, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч, блокчэйн, криптовалюта, цахим технологи, кибер орчин, цахим хэтэвч, ФАТФ-н зөвлөмж

Удиртгал: Дижитал эрин үе, технологийн дэвшлүүд ар араасаа гарч хурдацтай хөгжин зах зээлд шинээр бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нэвтрэх нь санхүүгийн инновац болон үр ашигтай байдлыг үүсгэж цаашлаад санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж буй хэдий ч зарим төрлийн шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ нь гэмт хэрэгтэн, террористуудад мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон бусад гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг хувиргах, эсвэл өөрсдийн үйл ажиллагаагаа санхүүжүүлэх арга гэх мэт боломжийг гэмт хэрэгтнүүдэд олгож байна. Эдгээр технологийн дэвшилтэт шийдлүүдийн нэг нь виртуал хөрөнгө юм. Виртуал хөрөнгө нь шинэ технологийн үндсэн дээр үүссэн бөгөөд цаашид ч техник, технологийн хөгжлийг дагаад шинээр санхүүгийн үйлчилгээний тоо ихсэж, түүнийг дагаад гарах эрх зүйн зохицуулалтууд нэмэгдэх хандлагатай байна. Хил дамнасан гүйлгээг хурдан хийх нь гэмт хэрэгтнүүдэд хөрөнгө, мөнгийг зохицуулалттай санхүүгийн системээс гадуур, дижитал хэлбэрээр авах, шилжүүлэх болон хадгалах боломжийг олгодог төдийгүй хөрөнгийн гарал үүсэл, хүлээн авагчийг бүдгэрүүлж, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд сэжигтэй үйл ажиллагааг цаг тухайд нь таньж илрүүлэхэд хүндрэл учруулдаг. Эдгээр хүчин зүйлүүд нь дотоодын эрх бүхий байгууллагуудад гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг илрүүлэх, мөрдөн шалгахад мөн бэрхшээл учруулж байна.

Дээрх үндэслэл, шаардлагын хүрээнд ФАТФ-аас гаргасан Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартад (ФАТФ-ын 40 зөвлөмж) Зөвлөмж 15-д 2018 оны 10 дугаар сард орсон өөрчлөлтөд тухайн улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо нь “виртуал хөрөнгөд” нэгэн адилаар үйлчлэхээр тогтож, ФАТФ-ын хүлээн зөвшөөрсөн нэр томьёонд “виртуал хөрөнгө” болон “виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч” нарыг тодорхойлсон. Олон улсад энэхүү зөвлөмжийн дагуу дотооддоо хууль эрх зүйн хүрээнд болоод техник, технологийн гарц шийдлийг эрэлхийлж виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг зохистой арга хэмжээнүүдийг авч эхэлсэн байна. Иймээс манай улс энэ төрлийн гэмт хэргийн аюулд өртөхөөс сэргийлэн тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхдээ виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгах ажиллагааг холбогдох чиг үүрэг бүхий байгууллагуудтай хамтран гэмт үйлдлийг эрт илрүүлэх болоод таслан зогсоох зарим улсын туршлагыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Сүүлийн саруудад санхүүгийн луйвар буюу пирамид, понзи схем зэрэг луйврын аргаар мөнгө олох гэмт хэрэг дэлгэрч энэхүү төрлийн гэмт үйлдэл нь виртуал хөрөнгөтэй холбогдон амар хялбар аргаар мөнгө олох боломж, хөрөнгө оруулалт нэрийдлээр койн, токен зэрэг виртуал хөрөнгийг санал болгон сурталчилж улмаар худалдан авч, хөрөнгө оруулсан иргэдийн цахим технологийн мэдлэг хомс байдлыг нь ашиглан өөрсдийн виртуал хэтэвчийн нууц үг болон шилжүүлэг, гүйлгээний нууц үгийг авч өөрсдийн данс руу шилжүүлэх зэрэг үйлдэл гарч байгаа ба маш олон хохирогч болон хохирлыг дагуулаад

байгаа нь иргэдийн мэдээллийн технологийн мэдээлэл, мэдлэг болон манай улсын цахим технологийн хөгжлийн түвшин сул байгаатай холбоотой юм.

Үүнийг шийдвэрлэхэд, дэлхийн улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалт болон цахим технологийн хөгжлийн чиг хандлагатай зэрэгцэн хөгжиж, авч хэрэгжүүлэх нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн арга барилыг таслан зогсоох, болзошгүй эрсдэлийг бууруулах боломжтой юм.

1. Виртуал хөрөнгийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалт

Виртуал хөрөнгө */virtual asset/*, криптовалюта */cryptocurrency/*, блокчэйн */blockchain/* гэх мэт нэр томъёо сүүлийн жилүүдэд дэлхий дахинаа их хэрэглэгдэх болсон ба энэхүү нэршлүүдийн ялгаа болон учир холбогдлыг таних нь зүйтэй хэрэг юм. Виртуал хөрөнгө нь дижитал хөрөнгө эсвэл криптовалюта гэж нэрлэгддэг бөгөөд цахим хэлбэрээр солилцох, шилжүүлэх боломжтой тоон, виртуал үнэ цэнийн дүрслэл. Эдгээр нь ихэвчлэн блокчэйн технологи дээр суурилдаг ба энэ нь төвлөрсөн бус, гүйлгээг бүртгэж, баталгаажуулдаг хуваарилагдсан бүртгэлийн систем юм.

Хүн төрөлхтний компьютерт итгэх итгэл эргэлзээтэй буюу бага байдаг учир хэрэглэгчийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд ISO 270011 стандарт, мэдээллийн технологийн аюулгүй байдлыг стандарт зэрэг маш олон мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээнүүд авагдаж байсан ба үүнийг хялбарчлах зорилготойгоор блокчэйн технологи² нэвтэрсэн. Блокчэйн технологийг төлбөрийн хэрэгсэлтэй холбосноор төвлөрлийг сааруулах */decentralization/* буюу бүх хийгдсэн шилжүүлэг, гүйлгээ зэрэг нь ил тод, нээлттэй болох бөгөөд энэ шилжүүлгийг хэн ч буцаах боломжгүй болох давуу талтай гэсэн үг. Улмаар дэлхий дахинаа энэхүү технологийг хэрэглэснээр банк хоорондын төлбөр тооцооны шимтгэлийг бууруулах эсхүл гуравдагч этгээдийн хамааралгүйгээр гүйлгээ, шилжүүлгийг хийх боломжтой болж байна. Блокчэйн технологи нь виртуал хөрөнгийн суурь дэд бүтцийг бүрдүүлдэг бөгөөд аюулгүй байдал, ил тод байдал, төвлөрлийг сааруулдаг. Энэ нь гүйлгээ хийх аргад хувьсгал хийж, зуучлагчийн шаардлагагүйгээр үнэ цэнийг хэрэглэгчид хооронд шилжүүлэх */peer-to-peer*³ боломжийг олгодог. Харин виртуал хөрөнгөөр шилжүүлэг, гүйлгээ хийснийг ямар ч этгээд харах боломжтой бол шилжүүлгийг хийсэн этгээд хэн бэ гэдгийг таних боломжгүй юм.

Виртуал хөрөнгөөр шилжүүлэг, гүйлгээ хийхэд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч⁴ буюу бирж дээр бүртгэлтэй байх, энэхүү бирж дээр тухайн виртуал хөрөнгийг арилжаалах нөхцөл бүрдэнэ. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн зохицуулалт нь ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, хэрэглэгчдийг хамгаалах, хууль бус үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэх, виртуал хөрөнгийн экосистемийн бүрэн бүтэн байдлыг дэмжих зорилготой ба хуулийн дагуу олгогдсон эрх, үүргээ биелүүлэн үйл ажиллагаа явуулж, салбарын итгэлцлийг хадгалахад маш чухал үүрэгтэй этгээд болж байгаа юм.

Монгол улсад энэхүү шинэ технологи нэвтэрч, үүний онцлог, нарийн төвөгтэй байдлыг зохицуулах шаардлага үүсэж улмаар 2021 оны 12 сарын 17-ны өдөр “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай” хууль батлагдаж 2022 оны 02 дугаар сарын 25-ны өдрөөс хууль хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлсэн. Энэхүү хуулиар виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид тавигдах шаардлага, хяналт, эрх ба үүргийг тодорхойлж энэ нь мөнгө

¹ ISO 27001 бол мэдээллийн аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцооны олон улсын стандарт юм. Энэ нь байгууллагуудад мэдээллийн аюулгүй байдлын туршлагыг бий болгох, хэрэгжүүлэх, хадгалах, тасралтгүй сайжруулах тогтолцоог бүрдүүлдэг.

² Блокчэйн нь олон компьютер эсвэл зангилаа дээрх гүйлгээг бүртгэж, баталгаажуулдаг төвлөрсөн бус, тархсан технологи юм.

³ Хувь хүний ажиллуулж буй компьютерууд нь тусгайлсан төв серверт найдалгүйгээр мэдээлэл, нөөцийг шууд хуваалцах боломжтой, ашиглах, эсвэл сүлжээ байхтай холбоотой.

⁴ Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч (VASPs) нь виртуал хөрөнгө, тэр дундаа криптовалютаар холбоотой үйлчилгээг санал болгодог байгууллага буюу бизнес юм. Тэд үйлчлүүлэгчдийнхээ нэрийн өмнөөс виртуал хөрөнгийг солилцох, хадгалах, шилжүүлэх, удирдахад тусалдаг зуучлагчийн үүрэг гүйцэтгэнэ.

угаах гэмт хэргийг үйлдэгдэх эрсдэлийг бууруулахад ач холбогдолтой болж байна. Харин хууль хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлсэн өдрөөс 4 сарын хугацаанд ямар нэгэн биржийг бүртгэхгүй, хууль мөрдөгдөж эхлэхээс өмнө үйл ажиллагаа явуулж байсан биржүүд Санхүүгийн зохицуулах хороонд бүртгүүлсэн байх ёстой гэж заажээ. Тус хууль нь мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг арга хэмжээг зохицуулж өгч Монгол улсын хэмжээнд мөнгө угаахтай тэмцэх чиглэлээр зохицуулах хууль эрх зүйн актууд дээр нэмэгдэж байгаа юм.

Монгол Улс нь Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг 2000 оны Палермогийн Конвенц, Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай 1999 оны Конвенц, Авлигын эсрэг 2003 оны Меридагийн Конвенцид тус тус нэгдэн орсон юм.¹ Тиймээс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааг илрүүлэх, таслан зогсоох урьдчилан сэргийлэх, ийм төрлийн хэрэгт ял шийтгэл оногдуулах холбогдох үндэсний хууль тогтоомж, эрх зүйн актуудыг дээр дурдсан олон улсын гэрээ, конвенц, стандартуудад нийцүүлэх ажлын хүрээнд мөн ФАТФ /FATF/-ын саарал жагсаалтад орсон шалтгаан болох мөнгө угаах, терроризмын эсрэг санхүүжилтийн системтэй тэмцэж буй үйл ажиллагаа техник нийцэл, үр ашгийн үнэлгээний үзүүлэлтээр хангалтгүй үнэлгээг авсан нь Монгол улсад мөнгө угаахтай тэмцэх хуулиуд³ батлагдан гарах гол хүчин зүйл болсон. Мөн виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг дэлхий дахинаа түгээмэл гарах болсонд ФАТФ-аас гаргасан зөвлөмжийн хүрээнд⁴ манай Монгол улсын баталсан “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай” хуулийн агуулга, зорилгын хэмжээнд зохицуулалтыг агуулсан байгааг харах боломжтой юм.

Мөнгө угаах терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг нэмсэн⁵ бөгөөд биржүүд заавал комплаенсийн ажилтантай байх дотоод хяналтын дүрэм, журмыг батлах шаардлагатай болж байгаа буюу “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх тухай” хуулийг хэрэгжүүлэх хүрээнд виртуал

¹ “Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2022. 99 дэх тал.

² Financial Action Task Force. Олон улсын санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага.

³ Монгол улсын мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомж:

Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль. 2001 он

Мансууруулах эм, сэтгэгцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль. 2002 он

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль. 2006 он

Авлигын эсрэг хууль. 2006 он

Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль. 2012 он

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль. 2013 он

Эрүүгийн хууль. 2015 он

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он

Зөрчлийн тухай хууль. 2017 он

Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он

Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль. 2019 он.

⁴ ФАТФ Зөвлөмж 15: Улс орнууд виртуал хөрөнгөтэй холбоотой эрсдэлийг удирдах, бууруулах үүднээс виртуал хөрөнгөтэй холбоотой үйлчилгээ үзүүлэгч нарыг тусгай зөвшөөрөл эсвэл бүртгэлд хамруулж ФАТФ-ын Зөвлөмжийн холбогдох заалтыг биелүүлж байгаа эсэхэд хяналт тавих арга хэмжээ авах шаардлагатай.

Зөвлөмж 15-ын тайлбар, 80 дахь тал

7. (б) 3.16 – Улс орнууд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нар нь виртуал хөрөнгийн шилжүүлэгт холбогдох шилжүүлэгч болон хүлээн авагчийн талаар шаардлагатай мэдээллийг бүрэн дүүрэн, үнэн зөв авч, хадгалах бөгөөд хүлээн авагч виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч болон санхүүгийн байгууллагад (байгаа бол) шууд нууцлалыг ханган дамжуулна мөн эрх бүхий байгууллага шаардсан тохиолдолд гаргаж өгч байгааг баталгаажуулна. Улс орнууд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч хүлээн авагч тал нь виртуал хөрөнгийн шилжүүлэгт холбогдох шилжүүлэгч болон хүлээн авагчийн талаар шаардлагатай мэдээллийг бүрэн дүүрэн, үнэн зөв авч, хадгалах мөн эрх бүхий байгууллага шаардсан тохиолдолд гаргаж өгч байгааг баталгаажуулна. Зөвлөмж 16-ын бусад шаардлагыг (мэдээллийг бэлэн байлгах, хөрөнгө царцаах, хоригт орсон хувь хүн, этгээдийн гүйлгээ хийхгүй байх) мөн биелүүлнэ.

⁵ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4.1.10 дэх хэсэг

хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх болон мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, эрсдэлийг бууруулах зорилгоор тухайн компаниудын ажилд хяналт тавих, эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалт хийх, эдгээртэй холбоотой нарийвчилсан харилцааг зохицуулах, хувь нийлүүлсэн хөрөнгө болон өөрийн хөрөнгийн хэмжээг тогтоох, үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх, хязгаарлалт тогтоох, түр зогсоох зэрэг асуудлыг Санхүүгийн зохицуулах хорооны бүрэн эрхэд хамааруулан зохицуулалтыг тусгасан байна.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээг бүртгэлгүйгээр эрхэлсэн, үйлчилгээ үзүүлэгчээр бүртгүүлсэн компаниар дамжуулахгүйгээр нийтэд санал болгож худалдсан, өөрийн харилцагчийн тухайн үйлчилгээнд хамаарах виртуал хөрөнгийн гүйлгээ хийх, шилжүүлэх, арилжих, хадгалах, удирдах нөхцөл, боломжийг тасралтгүй хангаж ажиллах, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч, түүний эрх бүхий албан тушаалтан болон холбогдох этгээд нь хуульд заасан шаардлагыг хангаж ажиллаагүй, эсхүл үүргээ хэрэгжүүлээгүй бол Зөрчлийн тухай хуульд¹ заасан хариуцлагыг хүлээлгэхээр, түүнчлэн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээний дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглах, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаанд арилжааг урвуулан ашигласан тохиолдлуудыг гэмт хэрэгт тооцож Эрүүгийн хуульд² заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалтыг тусгаж өгсөн.

2. Виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэж буй арга, хэлбэр, эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдаж буй асуудал

Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэргийн дийлэнх нь суурь болон мөнгө угаах гэмт хэргүүдтэй холбоотой байгаа хэдий ч гэмт хэрэгтнүүд санхүүгийн зорилтот хориг арга хэмжээнээс зайлсхийх, терроризмыг дэмжих хөрөнгө босгохын тулд виртуал хөрөнгийг ашигладаг. Улс орнуудад бүртгэгдсэн виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэргийн төрөлд мөнгө угаах, хориотой бодис болон бусад хориотой бараа (галт зэвсэг гэх мэт) худалдах, залилан мэхлэх, татвараас зайлсхийх, компьютерийн гэмт хэрэг (жишээ нь, кибер халдлага үйлдэн хулгайлах), хүүхдийн мөлжлөг, хүний наймаа, хориг арга хэмжээнээс зайлсхийх, терроризмыг санхүүжүүлэх зэрэг багтсан байна.³ Эдгээрийн дотроос хамгийн түгээмэл гарсан нь хориотой бодисын хууль бус наймаа бөгөөд борлуулалтыг нь виртуал хөрөнгөөр хийх болон мөнгө угаах үйл ажиллагааны нуун далдлах үе шатанд виртуал хөрөнгийг ашиглах явдал юм. Дараагийн түгээмэл үйлдэгдсэн гэмт хэрэг нь залилан, луйвар, рэнсомвэйр⁴ /ransomware/ болон дээрмийн гэмт хэргүүд байна. Сүүлийн үед мэргэжлийн мөнгө угаах сүлжээнүүд нь виртуал хөрөнгийг орлого шилжүүлэх, цуглуулах, нуун далдлах нэг хэрэгсэл болгон ашиглаж эхэлсэн байна.

Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 6.2 дугаар зүйл, Улсын ерөнхий прокурорын 2017 оны 06 дугаар сарын 27-ны өдрийн А/59 дүгээр тушаалаар “Мөрдөн шалгах ажиллагааны эрх зүйн хэлбэрийн жагсаалт, загварыг батлах тухай” хавсралтад зааснаар мөрдөн шалгах аргачлалыг явуулж байна.⁵ Мөнгө угаах гэмт хэргийн хувьд гэмт хэргийн замаар олсон хөрөнгө, мөнгийг хувиргасан, шилжүүлсэн үйлдлийг таслан зогсоох, эх үүсвэрийг олж тогтоох, мөнгө угаахад тусалсан, оролцсон этгээдүүдийг олох, тэдэнтэй хамтран ажиллах, мөнгө угаасан арга, үйлдлийг нотолж, олсон мөнгийг битүүмжлэх, хураан авахад анхаарч ажилладаг.

Виртуал хөрөнгийн гэмт хэрэгтнүүдэд олгох давуу тал нь дундын зуучлагчгүйгээр төлбөр тооцоо, гүйлгээ хийх, мэдээлэл солилцох байдаг. Дундын зуучлагчгүй гэсэн утгаараа

¹Зөрчлийн тухай хуулийн 11.33 дугаар зүйл. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль зөрчих

²Эрүүгийн хуулийн 18.19 дүгээр зүйл. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээний дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглах, 18.20 дугаар зүйл. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаанд арилжааг урвуулан ашиглах

³ “Виртуал хөрөнгө- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой байж болох шинж тэмдгүүд” ФАТФ-ын тайлан, 2020 он 9-р сар. 4 дэх тал.

⁴Төхөөрөмж дээрх файлуудыг шифрлэж, аливаа файл болон тэдгээрт тулгуурласан системийг ашиглах боломжгүй болгодог хор хөнөөлтэй программын хэлбэр.

⁵“Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2022. 259 дэх тал.

төлбөр гүйцэтгэж буй этгээдүүдийн мэдээллийг баталгаажуулах боломжгүй, төлбөрийн зорилго, юунд ашиглаж байгаа нь тодорхойгүй байдаг. Мөн нэрээ нууцлан гүйлгээ хийх */anonymity/*, төвлөрсөн хяналтгүй */lack of centralized control/* буюу төр болон хяналтын чиг үүрэг бүхий төв байгууллаас зохицуулдаггүй орчин, гүйлгээний нарийн төвөгтэй байдал */complexity of transactions/* олон бирж болон хэтэвчээр дамжуулагдах гүйлгээ гэх зэрэг блокчэйн технологийн өвөрмөц онцлогт тулгуурлан мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг үйлдэгдэх боломж өндөр байна.

Дээрх технологийн давуу талуудын нөлөөгөөр виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах ажиллагааг янз бүрийн аргаар хийж, виртуал өмчийн онцлог, шинж чанарыг ашиглаж болно. Олон улсын практикт виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэхэд ашигладаг нийтлэг аргуудад:

Холих үйлчилгээ */mixing services/*: Холигч */mixer/* гэгддэг холих үйлчилгээ нь виртуал хөрөнгийн гүйлгээний нууцлал, нэрээ нууцлах боломжийг нэмэгдүүлэх зорилготой юм. Тэд олон эх сурвалжаас виртуал хөрөнгийг хүлээн авч, хооронд нь хольж, дараа нь шинэ хаягууд руу тарааж, хөрөнгийн эх үүсвэр, очих газрыг хянахад хэцүү болгодог. Холих үйлчилгээг гэмт хэрэгтнүүд хууль бус хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуун дарагдуулах, хянахад илүү төвөгтэй болгоход ашигладаг.

Давхарлах гүйлгээ */layering transactions/*: Давхарлах гэдэг нь хөрөнгийн ул мөрийг далдлахын тулд олон нарийн төвөгтэй гүйлгээ хийх арга юм. Гэмт хэрэгтнүүд виртуал хөрөнгийн хэд хэдэн гүйлгээ хийж, янз бүрийн түрийвч */wallet/*, бирж эсвэл виртуал хөрөнгийн төрлүүдийн хооронд мөнгө шилжүүлж, мөрдөгчдийг төөрөгдүүлэхийн тулд гүйлгээний цогц сүлжээг үүсгэж болно. Давхарга нь хууль бус хөрөнгийн гарал үүсэл, өмчлөлийг далдлахад тусалдаг.

Peer-to-Peer арилжаа */peer to peer exchanges/*: P2P арилжааны платформ нь хувь хүмүүст төвлөрсөн биржийн оролцоогүйгээр буюу теллер болон бусад шилжүүлэг хийгдэхэд оролцох этгээдгүйгээр бие биетэйгээ виртуал хөрөнгийг шууд арилжаалах боломжийг олгодог. Гэмт хэрэгтнүүд эдгээр платформыг ашиглан уламжлалт санхүүгийн байгууллага, дүрэм журмыг тойрч хууль бус гүйлгээ хийх боломжтой.

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдсэн хэргүүд дунд хулгай болон дээрмийн гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгөө бусдад худалдаалан ашиг олсон гэх хэргүүд байна. Энэ нь практикт хэр үр дүнтэй байгаа эсэхийг харгалзан эрх зүйн зохицуулалтыг нарийн гаргаж өгөх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл хулгай хийсэн хүний тухайд эд зүйлээ дамлан худалдаалах үед нь авсан этгээд мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдэх үндэслэл болж буй нь иргэд санамсаргүйгээр гэмт хэрэгтэн болох эрсдэл дагуулж байгаа юм. Мөн бусдын хүсэлтээр улсын хилээр бэлэн мөнгө, эд бараа тээвэрлэх, хувийн мэдээллээ алдах, өрийн бичиг баримтыг хэрэглүүлэх, өөрийн дансыг ашиглуулах боломж олгох зэрэг нь гэмт хэрэгтэн болгох эрсдэлийг дагуулж буй тул иргэдийн эрх зүйн мэдлэг ухамсрыг дээшлүүлэх хэрэгцээтэй байна.¹

Мөн дээрх нөхцөл байдал нь виртуал хөрөнгөөр дамжуулж иргэдийн тэр дундаа өндөр настай хүмүүсийг луйврын аргаар мэдээлэл, мэдлэг дутмаг байдлыг ашигласан буюу мөнгө угаахад туслалцуулж хохирогч гэмт хэргийн оролцогч болсон тохиолдол Финланд² улсад бүртгэгдсэн байна.

Хөрөнгө оруулалтын луйвраар гадаад улсын иргэд тэтгэврийн өндөр настай хүмүүстэй утсаар ярьж, цахим шуудангаар болон олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр (сошлмедиа) холбогдож, үнэ нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор биткойн болон бусад виртуал хөрөнгөнд хөрөнгө оруулахыг санал болгожээ. Анхны хөрөнгө оруулалтыг бага

¹ Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2022. 110 дахь тал.

² “Виртуал хөрөнгө- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой байж болох шинж тэмдгүүд” ФАТФ-ын тайлан, 2020 он 9-р сар. 14 дэх тал. Кейс 10.

хэмжээгээр (ихэнх тохиолдолд 250 еврогоос ихгүй) хийлгүүлж хохирогчдын банкны данс, кредит карт эсвэл бусад төлбөрийн хэрэгслээр гүйлгээ хийлгүүлж мөнгө нь гэмт хэрэгтнүүдийн гарт очжээ. Гэмт хэрэгтнүүд хохирогчдод виртуал хөрөнгийг АТМ ашиглан фиат валютыг биткойноор сольж, гэмт хэрэгтнүүдийн заасан хаягт илгээхийг зааварчилжээ. Хохирогчид технологийн мэдлэг хомс байсан тул виртуал хөрөнгийн технологи болон юунд хөрөнгө оруулалт хийж байгаагаа ерөнхийд нь ойлгоогүй байна. Мөн гэмт хэрэгтнүүд хохирогчдыг төхөөрөмж дээрээ зайнаас хандах программ суулгахыг хүссэн бөгөөд ингэснээр гэмт хэрэгтнүүд зөв данс руу мөнгө шилжүүлэхэд тусалж байгаа гэдэгт итгэсэн байна. Энэ нь гэмт этгээдүүд хохирогчдын төхөөрөмжид нэвтэрч, данснаас нь хохирогчдод мэдэгдэхгүйгээр, зөвшөөрөлгүй мөнгө шилжүүлэх боломж олгосон байв. Зарим тохиолдолд гэмт хэрэгтнүүд алдартай одууд эсвэл томоохон бизнесменүүд болон мэдээний хөтлөгчид виртуал хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтыг сурталчилж байна гэсэн нийтлэл зохиож, улмаар хохирогчдод хөрөнгө оруулалтад итгэх итгэл, хууль ёсны хөрөнгө оруулалтын мэдрэмжийг төрүүлж чаджээ.

Монгол улсад виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэрэг нь дараах төрлөөр үйлдэгдэж байна. Үүнд:

-Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг /Хулгайлах, Залилах гэх мэт/

-Эдийн засгийн /Татвар төлөхөөс зайлсхийх/

-Кибер аюулгүй байдлын эсрэг /Кибер орчинд хууль бусаар халдах гэм мэт/ гэмт хэргийн халдлагын зүйл нь виртуал хөрөнгө болж байна.¹

Манай улсын цахим мэдээллийн технологийн дэвшил, мэдээлэл болон иргэдийн мэдлэгийн түвшинд тулгуурлан авч үзэхэд энэхүү төрлийн гэмт хэргүүд манай улсын хувьд үйлдэгдэхэд тун тааламжтай нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Монгол улс нь 2023 онд Нэгдсэн үндэсний байгууллагын олон улсын цахилгаан холбооны байгууллагаас жил бүр судлан гаргадаг Үндэсний кибер аюулгүй байдлын индексээр дэлхийн 175 орноос 134 дүгээр байр, Олон улсын аюулгүй байдлын индексээр 120 дугаар байр, Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжлийн индексээр 91 дүгээр байр, Сүлжээний бэлэн байдлын индексээр 89 дүгээр байранд тус тус эрэмбэлэгдсэн байна.²

Үүнээс дүгнэхэд манай улсын хувьд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих шаардлагатай ба кибер аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг нь виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн суурийг бүрдүүлж байна. Иймээс Виртуал хөрөнгийн орон зайд мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулж, KYC³ /know your costumer/ болон AML4 /anti-money laundering/ практикийг дэлгэрүүлж, хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

3. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй улс орнуудын бодлого, эрх зүйн зохицуулалт

Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой мөнгө угаах эрсдэлийг арилгах шаардлагатай байгааг олон улс хүлээн зөвшөөрч, энэ гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого, эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох арга хэмжээ авсаар байна. Дэлхийн улс орнуудын мэдээллээс АНУ, Япон, Европын холбоо болон бусад улсууд виртуал хөрөнгөд тохирсон өөрийн тусгай журмыг хэрэгжүүлжээ.

Америкийн Нэгдсэн Улсын Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ (FinCEN) нь виртуал валютын талаарх зааварчилгааг гаргаж, виртуал валют солилцох байгууллагуудыг

¹ Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2022. 257 дахь тал.

² Үндэсний цахим аюулгүй байдлын индекс. <https://ncsi.ega.ee/country/mn/>

³ Данс нээлгэх үед үйлчлүүлэгчийн мэдээллийг тодорхойлох, баталгаажуулах үйл ажиллагаа юм. Тодруулбал, үйлчлүүлэгч мэдээлэлгүй, хуурамчаар данс нээлгэхээс сэргийлэх буюу жинхэнэ харилцагч мөн гэдгийг баталгаажуулна.

⁴ Мөнгө угаах, залилангийн гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлж, мөнгө угаахтай тэмцэх ерөнхий журам.

мөнгөний үйлчилгээний бизнес /MBS/ гэж бүртгүүлж, мөнгө угаахтай тэмцэх (AML) дүрэм журмыг баталж мөн АНУ-ын Үнэт цаас, биржийн хороо (SEC) нь залилан мэхлэх үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор анхны зоос санал болгох (ICO) талаар зааварчилгааг гаргасан.¹

Япон улс одоогоор криптовалютыг зохицуулах дэлхийн хамгийн дэвшилтэт уур амьсгалтай орон бөгөөд Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуулийн дагуу криптовалютыг хууль ёсны өмч гэж хүлээн зөвшөөрдөг. 2017 оны 12-р сард Үндэсний татварын алба криптовалютаас олсон ашгийг татварын жагсаалтад ангилан оруулж, хөрөнгө оруулагчдад зохих татвар ногдуулах шийдвэр гаргасан байна. 2022 онд тогтвортой зоос гаргагчдыг зохицуулах, үйлчлүүлэгчдэд учирч болох эрсдэлийг арилгах, мөнгө угаах зорилгоор тогтвортой койн, токен ашиглах боломжийг хязгаарлах талаарх хуулийн төсөл санал болгосон байна. Хууль тогтоомжид аюулгүй байдлын шинэ протоколууд болон крипто үйлчилгээ үзүүлэгчдийн сэжигтэй үйл ажиллагааг мэдээлэх шинэ үүргийг багтаажээ.²

Европын холбоо Мөнгө угаахтай тэмцэх тав дахь удирдамжийг (5AMLD) хэрэгжүүлсэн бөгөөд энэ нь виртуал валют солилцох болон хэтэвч үйлчилгээ үзүүлэгчдээс AML-ийн зохицуулалтыг дагаж мөрдөх, үйлчлүүлэгчдэд зохих шалгалт явуулахыг шаарддаг байна.³

Сингапур улс виртуал валютын солилцоог Сингапурын Мөнгөний албанд (MAS) бүртгүүлж, AML дүрэм журмыг дагаж мөрдөж эхэлсэн байна. Сингапур дахь Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль нь виртуал валютын бизнест тайлагнах үүргийг мөн ногдуулдаг.⁴

Канад улс нь виртуал валют солилцохдоо AML-ийн зохицуулалтыг дагаж мөрдөх, Канадын Санхүүгийн гүйлгээ, тайлангийн шинжилгээний төвд (FINTRAC) бүртгүүлэхийг шаарддаг зохицуулалтыг хэрэгжүүлжээ.⁵

Виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй улс орнуудын бодлого, эрх зүйн зохицуулалт байнга өөрчлөгдөж байгаа бөгөөд мөнгө угаахтай үр дүнтэй тэмцэж, виртуал хөрөнгийг зүй бусаар ашиглахаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд хамгийн сүүлийн үеийн хөгжил дэвшлийн талаар байнга мэдээлэлтэй байх нь чухал юм. Бодлого, хууль эрх зүйн зохицуулалттай орнуудын жишээнд олон улсын стандартыг тогтоож, авах ёстой арга хэмжээг удирдан чиглүүлдэг ФАТФ-ын зөвлөмжүүд багтана. Зохицуулалтын орчин тасралтгүй өөрчлөгдөж, улс орнууд виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаахтай холбоотой шинээр гарч ирж буй эрсдэл, сорилтуудыг шийдвэрлэхийн тулд бодлого, зохицуулалтаа байнга шинэчилж байх хэрэгтэйг анхаарах нь чухал юм.

4. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх аргыг боловсронгуй болгох арга зам

Виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх нь төр, санхүүгийн байгууллага, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч, цагдаагийн байгууллагууд зэрэг олон төрлийн чиг үүрэг бүхий оролцогч талуудыг хамарсан цогц, олон талт арга барилыг шаарддаг. Виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаахтай тэмцэх зарим үндсэн стратеги, арга хэмжээнүүд олон улсын практик, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнд:

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч ба Засгийн газар:

· Зохицуулалтын иж бүрэн тогтолцоог бий болгох: Засгийн газрууд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журамд нийцэж буй виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн

¹ <https://www.fincen.gov/>

² <https://complyadvantage.com/insights/cryptocurrency-regulations-around-world/>

³ The text of the Fifth Anti-Money Laundering Directive (5AMLD) <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

⁴ <https://www.mas.gov.sg/>

⁵ AML regulations and requirements for virtual currency exchanges in Canada. <https://fintrac-canafe.canada.ca/intro-eng>

үйлчилгээ үзүүлэгчийг хамарсан бат бөх эргэх холбоо бүхий зохицуулалтын тогтолцоог бий болгох ёстой.

- Тусгай зөвшөөрөл олгох ба хяналт: Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид тавигдах тусгай зөвшөөрөл олгох буюу бүртгэлийн шаардлагыг хэрэгжүүлж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн эсрэг тавигдах үүргийн биелэлтийг баталгаажуулахын тулд байнгын хяналт, хяналтад байлгана.

- Үйлчлүүлэгчийн зохих шалгалт */Customer due diligence “CDD”/*: Виртуал хөрөнгийн гүйлгээнд оролцож буй үйлчлүүлэгчдэд хувийн мэдээллийг баталгаажуулах, эрсдэлд суурилсан үнэлгээ зэрэг хатуу журмыг хэрэгжүүлэх.

- Гүйлгээний хяналт ба тайлан: Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид нь гүйлгээг хянах, сэжигтэй үйл ажиллагааг илрүүлэх, санхүүгийн холбогдох байгууллагад мэдээлэх хүчирхэг системийг хэрэгжүүлэх ёстой.

Олон улсын хамтын ажиллагаа:

- Мэдээлэл солилцох: Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой хил дамнасан мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх, шалгах зорилгоор зохицуулах байгууллага болон хууль сахиулах байгууллагуудын олон улсын хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцох ажлыг сайжруулах. Виртуал хөрөнгөөр мөнгө угаах гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хил дамнасан шинж чанартай байдаг тул гадаадын харилцагч, өргөн хүрээтэй яриа хэлэлцээ, гэмт хэргийн хамтрагчдыг шаарддаг. Энэ талаарх асуудлыг зохицуулах, эрсдэлийг бууруулах стратегийг баталж, шаардлагатай бол бусад улс орнуудтай хамтран ажиллах ёстой.¹

Мэргэжилтнийг бэлтгэх, технологийн дэвшлийг ашиглах:

- Криптовалютын криминалистик: Блокчэйн дээрх хууль бус хөрөнгийг хянах, хянах зорилгоор криптовалютны криминалистикийн тусгай чадавхад хөрөнгө оруулалт хийж, мөрдөн байцаалт, мөрдөн байцаалтыг дэмжинэ.

- Сургалт, чадавхыг бэхжүүлэх: Хууль сахиулах байгууллага, зохицуулагчид, санхүүгийн байгууллагуудад виртуал хөрөнгийн технологи, мөнгө угаах эрсдэлийн талаарх ойлголтыг сайжруулахын тулд сургалт, чадавхыг бэхжүүлэх хөтөлбөрөөр хангана.

- Хиймэл оюун ухаан ба машин сургалт: Их хэмжээний гүйлгээний өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийж, бодит цаг хугацаанд сэжигтэй үйл ажиллагааг илрүүлэхийн тулд хиймэл оюун ухаан */AI/* болон машин сургалтын технологийг ашиглана.

Мэдлэг, боловсролыг нийтэд хүртээх:

- Олон нийтэд сурталчлах компани ажил: Сонор сэрэмжийг нэмэгдүүлэх, залилан мэхлэх эрсдэлийг бууруулахын тулд мөнгө угаах, залилан мэхлэх зэрэг виртуал хөрөнгөтэй холбоотой эрсдэлийн талаар олон нийтэд сурталчлах.

Хууль тогтоомжийн арга хэмжээ:

- Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцох: Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаасан этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх, мөрдөн шалгах ажиллагааны практикийг тогтоох.

Тасралтгүй хяналт, дасан зохицох:

¹ Nadine Schwarz, Ke Chen, Maksym Markevych, “Virtual Assets and Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Some Legal and Practical Considerations”, 2021. <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/063/2021/002/article-A001-en.xml>

· Технологийн дэвшил болон шинээр гарч ирж буй эрсдэлүүдийн талаар мэдээлэлтэй байх: Гэмт хэрэгтнүүдийн ашиглаж буй технологи, шинэ арга барилтай хөл нийлүүлэн алхахын тулд мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг арга хэмжээг тогтмол өөрчлөх, шинэчлэх.

Эдгээр виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг авах аргуудыг дүгнэхэд эрх зүйн зохицуулалт, технологи, хамтын ажиллагаа, боловсролыг хамарсан цогц, хамтын арга барилыг хэрэгжүүлснээр виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг тэмцэх, хяналт тавих чиг үүрэг бүхий байгууллагууд гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох чадвараа сайжруулж чадна.

Дүгнэлт

Дэлхийн даяаршил, технологийн асар хурдацтай үед мөнгө угаах гэмт хэрэг өргөжиж байгаатай холбоотойгоор эрүүгийн нөхцөл байдал шинэчлэгдэх, зохицуулалтыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Манай улсын хувьд виртуал орчин дахь технологийн дэвшлийг нэмэгдүүлэх, эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр бий болгох, одоо байгаа эрх зүйн хэм хэмжээнүүдэд тодорхой нэмэлт өөрчлөлт, зохицуулалт хийх шаардлагатай гэж үзэж дараах саналуудыг дэвшүүлж байна.

Санал

1. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид “Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах” гэмт хэргийг нэмж оруулах.
2. Эрүүгийн мөрдөн шалгах аргачлалын хүрээнд кибер орчны аюулгүй байдал, виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг авч хэрэгжүүлдэг практикийг тогтоох. Энэ төрлийн гэмт хэргийг хариуцан мөрдөн шалгах мэргэжлийн ур чадварыг олгох сургалт, хөтөлбөрийг явуулж, мэргэшсэн мөрдөгч, ажилтныг бэлтгэх.
3. Виртуал хөрөнгийг ашиглан хил дамнасан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын хамтын ажиллагаагаа сайжруулах. Үүнд тагнуулын мэдээлэл, шилдэг туршлагыг хуваалцах, хууль зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх, шилжүүлэн өгөх механизмыг бий болгох.
4. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуульд тусгагдсан виртуал хөрөнгийн тодорхойлолт болон Монгол банкнаас гаргах мэдэгдлийн хоорондын зөрчлийг арилгаж, Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуульд виртуал хөрөнгийг төлбөрийн хэрэгслээр оруулах, эсхүл албан ёсоор төлбөрийн хэрэгсэлд тооцохгүй ч төлбөрийн зориулалтаар ашиглах боломжийг олгосон зохицуулалтыг хийх. Ингэж албан ёсоор тодорхойлон, хуульд зохицуулснаар виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэрэг, гарч ирэх эрсдэлүүдийн эсрэг арга хэмжээг авахад хялбар буюу хуулийн хэрэглээг ойлгомжтой байлгах болно.
5. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч болон бусад мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд гар аргаар хяналт шалгалт хийх боломжгүй ба харилцагчийн мэдээллийг бататгах, үнэлэх, гүйлгээний хяналт хийхэд хиймэл оюун ухаан бүхий технологийн системийг ашиглах шаардлагатай. Системийг үр дүнтэй ашиглахын тулд харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэн /бага, дунд, өндөр гэх мэт/ судалгаа хийж харилцагчийн мэдээлэлд тулгуурлах буюу бизнесийн чиглэл, гүйлгээний онцлогоор нь төрөлжүүлж тохирсон хяналтын дүрмүүдийг боловсруулах шаардлагатай.
6. Улсын цахим технологийн мэдээллийн түвшин бага байдлын уршгаар үүсэх иргэдийн мэдлэгт тулгуурлаж виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угааж буй гэмт хэрэгт хохирогчдыг өөрсдийг нь гэмт хэргийн оролцогч болгох эрсдэлийг дагуулж буй тул мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн шинжийг таних, ялгах, зүйлчлэн хэрэглэх ойлголт жигдрээгүй гэж үзэж байна. Иймд энэ төрлийн хэргийг шийдэхдээ шүүхийн албан бус жишиг бий болгох эсхүл Улсын Дээд Шүүхийн тайлбар гаргах хэрэгцээ шаардлагатай байна.

Ном зүй

i. Хууль

- Үндсэн хууль. 1992 он.
- Эрүүгийн хууль. 2015 он.
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2017 он.
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль. 2021 он.
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль. 2006 он
- Зөрчлийн тухай хууль. 2017 он.

ii. Ном, сурах бичиг, нийтлэл

- ФАТФ-ын зөвлөмж “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт”, 2019 он.
- “Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2022.
- “Виртуал хөрөнгө- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой байж болох шинж тэмдгүүд” ФАТФ-ын тайлан, 2020 он 9-р сар.
- Монгол банк: ФАТФ-ын "Саарал жагсаалт"-д орсноор Монгол Улсын банк, санхүүгийн салбарт үүсэх сорилтууд болон хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, 2019.

iii. Цахим эх сурвалж

- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн төсөл, төслийн үзэл баримтлал
- Инфографик: Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн танилцуулга, 2022 он. - https://www.parliament.mn/nn/16462/?fbclid=IwAR3XhiHmxnoXj3l_yUsVDIZpA8oGFsIVljc_vhowC-h_iPRClj_Z2zxav4E
- Nadine Schwarz, Ke Chen, Maksym Markevych, “Virtual Assets and Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Some Legal and Practical Considerations”, 2021. <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/063/2021/002/article-A001-en.xml>
- National cyber security index. <https://ncsi.ega.ee/country/mn/>
- <https://www.fincen.gov/>
- Cryptocurrency Regulations Around The World <https://complyadvantage.com/insights/cryptocurrency-regulations-around-world/>
- The text of the Fifth Anti-Money Laundering Directive (5AMLD) <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>
- <https://www.mas.gov.sg/>
- AML regulations and requirements for virtual currency exchanges in Canada. <https://fintrac-canafe.canada.ca/intro-en>

АШИГТ МАЛТМАЛЫН САЛБАР ДАХЬ МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

*Н.Болортуяа, Ж.Ган-Эрдэнэ
/Шихихутуг их сургуулийн оюутнууд/*

Хураангуй: Ашигт малтмалын салбарт мөнгө угаах гэмт хэрэг нь их хэмжээгээр үйлддэг боловч далд аргаар явагдан газар авч байгаагаас үүдэн Эрүүгийн хуулийн 18.6-д заасан зүйл заалтаар хэрэгт татагдаж байгаа нь цөөн буюу хэдхэн тооны хэрэг бүртгэгдэж байгаа нь ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн хууль хэрэглээтэй холбоотой гэмт хэргийн тулгамдаж буй асуудал юм. Энэхүү судалгааны ажил нь ашигт малтмалын салбарт гарч буй мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх тулгамдаж буй асуудлыг судлан сайжруулах арга зам олоход чиглэнэ.

Удиртгал: Ашигт малтмалтай холбоотой мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хууль бусаар олборлолт, хууль бусаар хил нэвтрүүлэх болон бусад гэмт хэргийн үйл ажиллагаанаас олсон хөрөнгийн жинхэнэ эх үүсвэрийг нуун дарагдуулах явдал юм. Энэ нь хөрөнгийн гарал үүслийг нуун дарагдуулж, хууль ёсны мэт харагдуулахын тулд бүрхүүлийн компаниуд, оффшор банкны данс эсвэл бусад нарийн төвөгтэй санхүүгийн зохицуулалтыг ашиглаж болно.

Ашигт малтмалтай холбоотой мөнгө угаах гэмт хэргийн нэг түгээмэл хэлбэр бол ашигт малтмалын экспорт, импортын үнэ цэнэ, хэмжээг өөрчлөх замаар хил дамнуулан мөнгө шилжүүлэхэд чиглэсэн худалдаанд суурилсан мөнгө угаах явдал юм. Тухайлбал, гэмт хэргийн байгууллага гадаадын худалдан авагчид ашигт малтмалын ачилтын үнийг хэтрүүлэн үнэлж, улмаар илүүдэл мөнгөө бэлэн мөнгөөр дахин борлуулах бараа, үйлчилгээг худалдан авахад зарцуулдаг. Ашигт малтмалтай холбоотой мөнгө угаах гэмт хэргийн бусад хэлбэр нь хууль бус хөрөнгийг уул уурхайн тоног төхөөрөмж худалдан авах, төрийн албан тушаалтан, хууль сахиулах байгууллагад хахууль өгөх, хууль ёсны бизнест хөрөнгө оруулах, дэлхийн санхүүгийн системд нэгтгэх арга хэрэгсэл болгон ашиглах зэргээр энэ төрлийн гэмт хэрэг ихээхэн үйлдэгддэг.

Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь маш их хэмжээгээр мөнгө угаах үйл ажиллагаа далд аргаар явагдан газар авч байгаа хэдий ч тухайн зүйл заалтаар хэрэгт татагдаж байгаа нь цөөн буюу жилд хэдхэн тооны хэрэг бүртгэгдэж байгаа нь ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн хууль хэрэглээтэй холбоотой гэмт хэргийн тулгамдаж буй асуудал юм. Энэхүү судалгааны ажил нь энэ төрлийн гэмт хэргийн талаарх тулгамдаж буй асуудлыг судлан сайжруулах арга зам олоход чиглэнэ.

Нэгдүгээр бүлэг: Ашигт малтмалын салбарын өнөөгийн нөхцөл байдал, хууль, эрх зүйн орчин

1.1. Ашигт малтмалын салбарын өнөөгийн байдал, хууль, эрх зүйн орчин

Өнөөдөр уул уурхайн салбарт 30 орчим хууль, 40 гаруй журам, дүрэм, заавар үйлчилж байна. Салбарын хамгийн анхны эрх зүйн акт нь 1913 онд Богд хааны баталсан Олон зүйлийн уурхайг нээн шийтгэх дүрэм байсан бол хамгийн сүүлийнх нь 2015 онд УИХ-аас нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан Ашигт малтмалын тухай хууль (АМТХ) юм. Ашигт малтмалын тухай хуулийг 2006 онд шинэчлэн баталснаас хойш өнөөг хүртэл 22 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Тус хуульд 2008 онд 1, 2009 онд 3, 2010 онд 2, 2011 онд 2, 2012 онд 1, 2013 онд 1, 2014 онд 4, 2015 онд 4 удаа, 2016 онд 1 удаа, 2017 онд 1 удаа, 2022 онд 1 удаа, 2023 онд 1 удаа тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ. Ингэж 22 удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан нь салбарын хууль эрх зүйн орчин тогтвортой биш байгааг харуулж байна. Монгол Улсын уул уурхайн салбарт дараах гол хуулиуд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна. Үүнд:

Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого (2014), Ашигт малтмалын тухай хууль (2006), Газрын хэвлийн тухай хууль (1988), Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль (2009), Байгаль орчны багц хуулиуд (1995), Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хууль (2001), Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль (2013), Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль (1994), Газрын тухай хууль (2002), Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль (2013), Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль (2014), Татварын багц хууль (2008), Цөмийн энергийн тухай хууль (2009) гэх мэт.

Үүний зэрэгцээ авлига болон мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нутгийн удирдлагатай холбоотой дараах хуулиуд уул уурхайн салбарт хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. (Авлигын эсрэг хууль, 2006) Үүнд: • Авлигын эсрэг хууль (2006) • Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай (2012) • Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай (2011) • Шилэн дансны тухай хууль (2014) • Монгол улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль (2006) • Төсвийн тухай хууль (2011), Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль.

2015 оны 5 дугаар сарын 21-нд батлагдсан “Төсвийн тухай хууль”-ийн 60 дугаар зүйлийн 60.5-60.10, 59 дүгээр зүйлийн 59.2 дахь хэсэгт ашигт малтмалын төлбөрийн орлоготой холбоотой нэмэлт өөрчлөлтүүд оруулсан. (Төсвийн тухай хууль, 2011) Ялангуяа энэхүү нэмэлт өөрчлөлтөд улсын төсвөөс Аймаг, нийслэлийн орон нутгийн хөгжлийн сангаар дамжуулан

- Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын 33-аас доошгүй хувийг ашигт малтмалын олборлолт хийсэн сум, дүүргийн орон нутгийн хөгжлийн санд,
- Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн орлогын 50-аас доошгүй хувийг ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбай байрших сум, дүүргийн орон нутгийн хөгжлийн санд тус тус олгохоор заасан.

Энэхүү нэмэлт өөрчлөлт бүхий хуулийг 2016 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн дагаж мөрдөж байна. 2020 онд Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциациас Ашигт малтмалын тухай хуульд судалгаа хийгээд: Ашигт малтмалын тухай хуультай шууд холбогдох хууль – 52, УИХ-ын тогтоол – 2, Засгийн газрын тогтоол – 16, Сайдын тушаал – 23, Засгийн газрын агентлагаас гаргасан эрх зүйн акт – 26, Ашигт малтмалын тухай хуультай холбоотой Улсын дээд шүүхийн тогтоол – 1, Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр – 1, Шүүхийн шийдвэр - 198 байдгийг тогтоож, хуулийн давхардал нийт 52, хуулийн зөрчил 36, хуулийн хийдэл 22 байна гэж дүгнэсэн. (Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциациас Ашигт малтмалын тухай хуульд хийсэн судалгаа, 2020 он)

АМТХ-ийн хэрэгжилттэй холбоотойгоор Захиргааны хэргийн шүүхээр шийдэгдсэн уг хуультай холбоотой маргааны тоо эрс нэмэгдсэн. Захиргааны хэргийн шүүх байгуулагдсан 2004 оноос хойш 19 жилийн хугацаанд АМТХ-тай холбоотой 1265 хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэжээ. (Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан) Шийдсэн хэргийн тоо 2007 оноос нэмэгдэж, 2017 онд дээд цэгтээ хүрээд, одоогоор улмаар уул уурхайн салбарын уналтыг дагаж багасчээ. Энэ бүхэн нь хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, салбарын үйл ажиллагааны янз бүрийн үе шатанд хуулийн заалтыг нэг мөр ойлгож хэрэгжүүлэхэд гарч буй тодорхойгүй байдлыг залруулах шаардлагатайг харуулж байна.

Энэ бүхэн нь хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, салбарын үйл ажиллагааны янз бүрийн үе шатанд хуулийн заалтыг нэг мөр ойлгож хэрэгжүүлэхэд гарч буй тодорхойгүй байдлыг залруулах шаардлагатайг харуулж байна. Мөн хууль эрх зүйн хүрээнд салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, ялангуяа Сангийн яам, УУЯ, БОНХАЖ-ны яам хоорондын хамтын ажиллагааны зохицуулалтыг сайжруулах шаардлагатай байна.

Бусад салбарын нэгэн адил ашигт малтмалын салбарт мөнгө угаах гэмт хэргээс сэргийлэх, ил тод байдлыг хангахад чухал нэг хүчин зүйл нь салбарын холбогдолтой хууль, эрх зүйн акт боловсруулах, шийдвэр гаргахдаа мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтнүүд, эрх ашиг нь хөндөгдөж буй бүлгүүдийг оролцуулах, тэдний байр суурь, дуу хоолойг сонсох явдал юм.

1.2. Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл

Ашигт малтмалын салбар нь Монгол Улсын эдийн засгийн ихээхэн хэсгийг бүрдүүлж байгаагийн хувьд авлига, мөнгө угаах гэмт хэрэг, хүнд суртлаас ангид байх шаардлагатай, хамгийн чухал салбар юм.

Уул уурхайн салбарын тухайд УИХ-ын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын Байнгын хорооноос 2014 онд эрхлэн гаргасан “Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх нь” судалгаагаар мөнгө угаах гэмт хэрэг аль салбарт илүүтэй гарч байгаа талаарх асуултад 1084 оролцогчдоос хамгийн олон буюу 266 оролцогч банк, нотариатч, хууль хяналтын байгууллага гэж хариулсан бол 57 оролцогч уул уурхайн салбарт гэж хариулжээ. Судалгаанд хамрагдсан нийт 10 салбараас уул уурхайн салбар 5.3 хувиар зургаадугаарт жагссан байна. АНУ-ын Азийн сангаас эрхлэн гаргадаг “Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон нийтийн ойлголт мэдлэг тогтоох судалгаа”-гаар уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллага нь 2019-2021 онд мөнгө угаах гэмт хэрэгт хамгийн их автсан байгууллагын хоёрдугаар байранд жагсжээ. Харин 2022 оны 4 дүгээр сард бага зэрэг буурч, гуравдугаар байранд жагссан байна. (Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг тогтоох судалгаа, 2022 он) Азийн сангаас хийсэн “Бизнес эрхлэлтийн орчин дахь мөнгө угаах нөхцөл байдлын судалгаа” (2012)-ны авлигад хамгийн өртөмтгий салбарын жагсаалтад уул уурхай орсон. (Бизнес эрхлэлтийн орчин дахь авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдлын судалгаа, 2022 он)

Мөн 2015 онд Азийн сангаас хийсэн “Бизнесийн салбар болон төрийн байгууллагын харилцаан дахь авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийн судалгаа”-ны дүнгээс харахад уул уурхайн компаниуд татвар, мэргэжлийн хяналтын байгууллагуудтай харилцах шаардлага их гардаг, үүнд хоолонд урих, бэлэг эд зүйлс өгөх, ах дүү танил талаараа дамжуулж туслалцаа авах зэргээр харилцах явдал гардаг. Уул уурхайн салбарын мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдлын хувьд бодлогын орчны тогтворгүй байдал, төрийн алба, тусгай зөвшөөрөл, зардал баталгаажуулалт, шинжээчдийн дүгнэлт, техник эдийн засгийн үндэслэл, байгаль орчны үнэлгээ, уул уурхай ба орон нутаг, татвар зэрэг асуудлыг нарийвчлан судалжээ.

Байгалийн нөөцийн засаглалын хүрээлэн 2021 онд Баялгийн засаглалын индексээр 58 улсын байгалийн хий, газрын тос, уул уурхай дах засаглалын чанарыг хэмжиж танилцуулсан. (Баялгийн Засаглалын Индекс-ийн танилцуулга, 2021 он) Тус судалгаагаар Монгол улс 70 оноотойгоор 58 улсаас 20 дугаарт жагссан байна. Тус судалгаагаар улс бүрийн хууль эрх зүйн орчин, тайлагналт, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ болон чанарын хяналтын арга хэмжээ, орчин нөхцөл зэрэг дөрвөн бүрэлдэхүүнийг үнэлдэг. Монгол Улсын хувьд хууль эрх зүйн орчин хамгийн өндөр буюу 80 оноо, харин тайлагналт хамгийн бага буюу 39 оноо авчээ.

Ийнхүү олон улсын болон үндэсний хэмжээнд хийгдэж буй судалгаануудаас харахад уул уурхайн салбар авлига болон мөнгө угаах гэмт хэрэгт өртөх хамгийн өндөр эрсдэлтэй салбарын нэг болоод байна. Томоохон хэмжээний түрээс, хөрөнгө оруулалтын урсгал, нарийн төвөгтэй гэрээ хэлэлцээр, стратегийн ач холбогдол бүхий нөөц баялаг зэрэг нь ашигт малтмалын салбарыг мөнгө угаах эрсдэл бүхий салбарын нэг болоход нөлөөлдөг.

Хоёрдугаар бүлэг: Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаахтай холбоотой харьцуулсан судалгаа

2.1. Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой харьцуулсан судалгаа

Японд ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаахтай холбоотой зохицуулалтыг эрүүгийн орлого шилжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулиар (АРТСР) зохицуулдаг. АРТСР нь 2007 онд батлагдаж, 2019 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх зохицуулалтыг чангатгасан. (Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds, 2007 он.)

АРТСР-ийн дагуу санхүүгийн байгууллагууд, тэр дундаа ашигт малтмалын салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагууд нь харилцагчдынхаа хэн болохыг олж тогтоох, баталгаажуулах зорилгоор хэрэглэгчийн зохих шалгалт (CDD) арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Мөн санхүүгийн байгууллагууд харилцагчтайгаа харилцах харилцаандаа байнгын хяналт тавьж, сэжигтэй гүйлгээний талаар холбогдох байгууллагад мэдээлэх үүрэгтэй.

Эрдэс баялгийн бүтээн байгуулалтыг дэмжих тухай хуульд АТБХБХГ-аас гадна ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой заалтууд бий. APMRD нь ашигт малтмалын хайгуул, олборлолт явуулж буй компаниудаас үйл ажиллагаагаа мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилгоор ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авахыг шаарддаг. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай ФАТФ-ын зөвлөмжийг Япон улс дагаж мөрддөг.

ХБНГУ-д ашигт малтмалын салбарт мөнгө угаах гэмт хэргийг зохицуулах цогц хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн. Тус улсын зохицуулалтын тогтолцоо нь ЕХ-ны Мөнгө угаахтай тэмцэх 5-р удирдамж (5AMLД) болон Санхүүгийн үйл ажиллагааны ажлын хэсгийн (FATF) зөвлөмжид тулгуурладаг. (The role of hawala and other similar service providers in money laundering, 2013)

ХБНГУ-д Холбооны Санхүүгийн Хяналтын Газар (BaFin) нь ашигт малтмалын салбарт мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэгтэй. BaFin нь санхүүгийн байгууллагууд, тэр дундаа ашигт малтмалын салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудад хяналт тавих, мөрдөн шалгах эрх бүхий бие даасан зохицуулалтын агентлаг юм. (Money Laundering and Terrorist Financing through Trade in Diamonds, 2013 он) Мөнгө угаахтай тэмцэх хүчин чармайлтаа улам сайжруулахын тулд Герман улс мөн Санхүүгийн тагнуулын алба (СМН) гэгддэг санхүүгийн тагнуулын алба байгуулжээ. СМА нь санхүүгийн байгууллагууд, тэр дундаа ашигт малтмалын салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудаас сэжигтэй гүйлгээний тайланг хүлээн авч, дүн шинжилгээ хийх үүрэгтэй. Мөн СМА нь хууль сахиулах байгууллагуудтай мэдээлэл солилцож, мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, яллах үүрэгтэй байгууллага юм.

ФАТФ-ын зөвлөмжүүд нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, түүнчлэн үй олноор хөнөөх зэвсгийг түгээн дэлгэрүүлэх үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхийн тулд улс орнууд хэрэгжүүлэх ёстой цогц, тууштай арга хэмжээний хүрээг тодорхойлсон. Улс орнууд янз бүрийн хууль эрх зүй, захиргааны болон үйл ажиллагааны тогтолцоо, өөр өөр санхүүгийн системтэй байдаг тул эдгээр аюул заналхийллийг эсэргүүцэхийн тулд бүгд ижил арга хэмжээ авч чадахгүй. Тиймээс ФАТФ-ын зөвлөмжүүд нь улс орнууд өөрсдийн нөхцөл байдалд тохируулан хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх олон улсын стандартыг тогтоосон. (THE FATF RECOMMENDATIONS, 2023 он)

Гуравдугаар бүлэг: Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдаж буй асуудал, боловсронгуй болгох арга зам

3.1. Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт дахь хууль хэрэглээний тулгамдсан асуудал

Өнөөдөр уул уурхайн салбарт 30 орчим хууль, 40 гаруй журам, дүрэм, заавар үйлчилж байна. Энэхүү хууль тогтоомжуудын хүрээнд эрх зүйн зохицуулалт хоорондын уялдаа холбоог сайжруулах хэрэгцээ зүй ёсоор бий болсон. Учир нь давхардсан эсвэл тодорхойгүй байдлаар хууль тогтоомжуудад зохицуулалт хийгдсэнээр хүнд суртал бий болох нөхцөл бүрддэг. Хүнд суртал бол эдийн засгийн гэмт хэргийн эхний шалтгаан гэж хэлж болно.

Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.23-т сум, дүүргийн Засаг дарга талбайн дүгнэлт гаргуулах хүсэлтийг төрийн захиргааны байгууллагад гаргахаар заасан бол “Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам”-ын 6.1.2, 8.1.3-т аймаг, нийслэлийн Засаг дарга талбайн дүгнэлт гаргуулах хүсэлтийг төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлж, хариуг нь авч байхаар заасан. (Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам, 2022 он) Энэ нь аймаг, нийслэлийн Засаг даргад хуулиар хүлээлгээгүй үүргийг Засгийн газрын 151 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам"-аар тусгагдсан байдаг. Гэвч аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нь зөвхөн сум, дүүргийг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага буюу Ашигт малтмал, газрын тосны газартай холбож өгөх, засаг захиргааны доод шатны хүсэлтийг дамжуулах төдий идэвхгүй үүрэг гүйцэтгэдэг байдал практикт тогтсон. (Монгол Улс дахь Алтны бичил уурхайн салбарын эрх зүйн орчны дүн шинжилгээ, 2022 он) Хайгуулын шатанд орон нутгийн Засаг дарга, ИТХ-аас санал авахтай холбоотой мөнгө угаах эрсдэл бодитой үүсчээ. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгож болох талбайн талаар санал авахад орон нутгийн Засаг дарга, Газрын алба Газрын тухай хуулийг баримтална гэдэг бол харин компаниуд Ашигт малтмалын тухай хуулийг баримтлах ёстой гэж үздэг. Эндээс хууль хоорондын зөрчилдөөн үүсэж байгаа юм. Үүнтэй холбоотой хайгуул хийхээр ирүүлсэн компаниудын саналд орон нутаг дийлэнхдээ татгалзсан хариуг өгдөг боловч хэсэг хугацааны дараа зөвшөөрсөн хариу болж өөрчлөгддөг нийтлэг жишиг тогтсон байгаа нь авлига өгөх, авах, хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулах, олсон орлогоо эргэлтэнд оруулах, мөнгө угаах асуудал байгаа гэж хардах үндэслэлтэй.

Түүнчлэн орон нутгаас санал авах хугацааг хэрхэн тооцох нь тодорхойгүй, аймгийн ба сумын ИТХ хоорондын харилцааг нарийвчлан зохицуулах нь сумын ИТХ-ыг хуралдуулах зардал, боломжтой шууд холбоотой. Тиймээс эдгээр харилцааг нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай байна. АМГ-ын хувьд, газрын бүртгэлийн талаарх мэдээллийн санг тогтмол шинэчлэх, БОАЖНХЯ, АМГ-ын Кадастрын хэлтэс хоорондоо дундын нэгдсэн мэдээллийн сантай болох, мөн орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагатай холбоотой мэдээллийг хуваалцдаг нэгдсэн тогтолцоо хэрэгтэй байна.

Ашигт малтмалын нөөцийн тооцоо, үнэлгээний дүгнэлтэд нөлөөлөхтэй холбоотой мөнгө угаах эрсдэл бодитоор оршсоор байна. Уул уурхайн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй компани нь ашгаа нэмэгдүүлэх, олборлох ёстой нөөцийн хэмжээнд хүрэхгүй байх эрсдэлээс сэргийлэн ашигт малтмалын нөөцийг багаар тогтоолгох ашиг сонирхол их байдаг. Тиймээс нөөцийн тооцоо, үнэлгээний дүгнэлтэд нөлөөлөхийн тулд авлигын болон мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл үүсэх нөхцөл бүрддэг.

Ашигт малтмалын хуультай холбоотой өөр нэгэн авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн асуудал бол бүтээн байгуулалтын зөвшөөрлүүдийг богино хугацаанд авахтай холбоотой эрсдэл юм. Ашиглалтын өмнөх шатанд уул уурхайн компаниуд багадаа 10 гаруй байгууллагаас зөвшөөрөл авах, ойролцоогоор олон тооны баримт бичиг бүрдүүлдэг. Олон тооны баримт бичиг бүрдүүлэх нь хүнд суртал үүсгэх эхлэл бөгөөд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл авах явцад зайлшгүй бүрдүүлэх баримт бичгүүдийг хурдан шуурхай хянуулах, өөрт ашигтайгаар шийдвэрлүүлэх, бүтээн байгуулалтын зөвшөөрлүүдийг богино хугацаанд авахтай холбоотой авлига өгөх, авах хууль бус эх үүсвэрээ нуун дарагдуулах асуудал үүсч байна. Зөвшөөрөл олгож буй байгууллагад олон тооны өргөдөл ирдэг учраас ажлын ачаалал их, өргөдлийг хэлэлцэх, шийдвэрлэж буй талаарх мэдээлэл ил тод бус байдаг нь эргээд хоёр талд ойлголцлын зөрүүг үүсгэж чанар хангахгүй өргөдөл, түүнд хавсаргах материалыг батлуулахын тулд хахууль өгөх, хууль бусаар олсон бохир мөнгийг нуун дарагдуулах эрсдэл бодитоор бий болж байна.

Өргөдлийн журмаар тусгай зөвшөөрөл авах үе шатанд шийдвэр гаргах үйл явцтай холбоотой мөнгө угаах эрсдэл бий. Нэгдсэн мэдээллийн сан байхгүй, орон нутгаас санал авах харилцааг нарийвчлан зохицуулаагүй, тусгай зөвшөөрөл хүсэхэд хавсаргаж буй материалууд шаардлага хангаж байгаа эсэх талаар мэдээлэл ил тод биш байна. Түүнчлэн, ТЭЗҮ (техник эдийн засгийн үндэслэл)-гийн дүгнэлтийг хурдан шуурхай батлуулахтай

холбоотой авлигын эрсдэл үүсдэг. ЭБМЗ (эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөл) нь компаниудаас ирүүлж байгаа ТЭЗҮ-ийг ямар комисс, ямар дарааллаар хэрхэн яаж батлах үйл явцыг нарийвчлан зохицуулаагүй байгаа нь авлига, мөнгө угаах гэмт хэрэг үүсэх шалтгаан болж байна. Мөн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын ерөнхий болон нарийвчилсан байдлын үнэлгээ боловсруулах болон батлах шатанд үнэлгээ хийж буй, түүнийг хянан хэлэлцэж буй шинжээчид, зөвлөлийн гишүүд нь аль аль талд ажиллах боломжтой байгаа нь ашиг сонирхлын зөрчлийг бий болгодог.

АМТХ-ийн 42.1-д зааснаар тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь байгаль орчныг хамгаалах, уурхай ашиглах, үйлдвэр байгуулахтай холбогдсон дэд бүтцийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх асуудлаар нутгийн захиргааны байгууллагатай гэрээ байгуулж ажиллана гэж заасан боловч гэрээний загвар гаргаагүйн улмаас аймаг, сум бүр энэ зүйл заалтыг өөр өөрсдийнхөөрөө ойлгож тайлбарладаг. Мөн нутгийн захиргааны байгууллага гэдэг нь аймаг, нийслэлтэй юу эсвэл сум, дүүрэгтэй юу гэдгийг нарийвчлан зааж өгөөгүй байдгаас аль аль нэгж нь гэрээ байгуулах ёстой гэхээр компанид хүндрэл учирдаг. Зарим сумдад баг ч нутгийн захиргаа гэж үзээд гэрээ байгуулахыг шаарддаг тохиолдол гарах нь бий. Энэ нь авлига авах, өгөх, хууль бус мөнгө гэдгийг мэдсээр байж хэрэглэх түүнийгээ нуун дарагдуулах эрсдэлийг бий болгож байна.

АМТХ-ийн 45 дугаар зүйл нь уурхайг хаах үед тавигдах шаардлагыг тусгасан байдаг. Тус зүйлийн 1.3-т “тухайн нутгийн захиргааны байгууллага, эсхүл мэргэжлийн хяналтын албанаас талбайд үлдээхийг зөвшөөрснөөс бусад техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж болон эд хөрөнгийг талбайгаас гаргах” (Ашиг малтмалын тухай хууль, 2006 он) гэж заасан нь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл үүсгэж болохуйц байна. Овор ихтэй техник хэрэгслийг зөөвөрлөхөд өндөр зардал гардаг бөгөөд тээвэрлэх зөвшөөрөл авах гэх мэт асуудлууд гардаг учраас үүнийг хөнгөвчлөх үүднээс тухайн ашиглалтаас гарсан техник хэрэгслийг талбайгаас гаргахгүй үлдээхийн тулд хахууль өгөх, авлигын хэрэг үүсэх эрсдэлтэй. Мөн дээрх зүйлийн 45.2-т зааснаар “уул уурхайн үйлдвэрлэлийн улмаас үүсч бий болсон, аюул учруулж болзошгүй газруудыг зохих масштабын газрын зураг дээр нарийвчлан тэмдэглэж, шаардлагатай тэмдэг, дохио, сануулгыг уурхайн эдэлбэрийн орчинд байрлуулах бөгөөд газрын зургийг мэргэжлийн хяналтын алба болон тухайн сум, баг, дүүргийн Засаг даргад хүлээлгэн өгнө” гэсэн нь уул уурхайн компани хариуцлагагүй хандаж өөрсдийн үйл ажиллагааны улмаас үүссэн аюул учруулж болзошгүй газруудын талаар тодорхой мэдэхгүй тохиолдолд газрын зургийг хуурамчаар үйлдэн хүлээлгэж өгөх эрсдэлтэй. Энэ хүрээнд хяналт шалгалт хийх, хариуцлага тооцох зүйл заалт дутмаг байгаа нь уул уурхайн компаниуд тухайн ажилд хариуцлагагүй хандах, хариуцлагаас зайлсхийх нөхцөл бүрдүүлнэ.

Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцыг зохицуулж буй хууль, эрх зүйн актуудад нарийвчилсан зохицуулалт дутуу байгаа нь авлигын эрсдэл дагуулж байна. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц нь цаашид уул уурхайн олборлолт явуулах суурь болдог чухал үе шат учраас нарийн, оновчтой зохицуулалт байх нь чухал. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцыг зохицуулж байгаа гол хууль, эрх зүйн акт нь АМТХ болон “Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам” юм. (Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам, 2022 он.) Гэтэл эдгээр эрх зүйн актуудад Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг өргөдлөөр болон сонгон шалгаруулалтаар олгох, дүгнэлт гаргах эрх бүхий комиссыг томилох, шийдвэр гаргах үйл явцыг нарийвчлан заагаагүй байгаа нь ил тод бус, хаалттай байдлыг бий болгож, авлигын эрсдэл үүсэх нэг хүчин зүйл болж байна. (Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ, 2016 он)

Мөн Иргэд уул уурхайн талаар сөрөг мэдээлэлтэй, ялангуяа уул уурхайн олборлолт нь тухайн орон нутгийн байгаль орчин болон орон нутгийн иргэдэд сөргөөр нөлөөлдөг гэсэн нийтлэг ойлголттой байдаг. АМТХ-д зааснаар Аймгийн засаг дарга нь мэдэгдлийг хүлээж аваад 30 хоногийн дотор аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгч болон сумын ИТХ-аас санал авч, АМГ-т саналаа хүргүүлдэг. Гэвч аймаг, сумын ИТХ-ыг цуглуулах, уулзалт, хурал зохион байгуулах төсөв дутмаг, санал авахаар заасан хоног нь богино учраас ИТХ-ын төлөөлөгчдөө хуралдуулж амждаггүй зэрэг бэрхшээл тулгардаг. Орон нутгаас хуульд заагдсан хугацаанд хариу өгөөгүй эдгээр тохиолдолд хуульд заасны дагуу тухайн саналыг зөвшөөрсөн гэж үзэн

хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгосон нь цаагуураа авлигын асуудал бий гэх хардалтыг төрүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл хуулийн хийдэл ашиглан зориудаар ИТХ-ыг хуралдуулахгүй байх нөхцөлийг ч бүрдүүлж байхыг үгүйсгэхгүй.

3.2. Ашигт малтмалын салбар дахь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга зам

Ашигт малтмалын хуулийн хэрэгжилтийн хүрээнд хэд хэдэн тулгамдсан асуудал гарч ирж байна. Энэхүү ашигт малтмалын тухай хуулийн алдаа хийдэл, зөрчилдөөнтэй байдал дээр ажиллаж авлига авах, өгөх, мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх боломжийг бүрдүүлж байна. Иймээс энэхүү алдаа, хийдэл, зөрчилдөөнтэй байдлыг засах нь эдийн засгийн эсрэг гэмт хэргүүдийн гаралтын тоог багасгах, хууль бус үйлдлүүдийг таслан зогсоох, эрх зүйн шинжтэй шинэтгэлийг хийх боломж бүрдэнэ.

Хайгуулын шатанд орон нутгийн Засаг дарга, ИТХ-аас санал авахтай холбоотой мөнгө угаах эрсдэл бодитой үүсжээ. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгож болох талбайн талаар санал авахад орон нутгийн Засаг дарга, Газрын алба Газрын тухай хуулийг баримтална гэдэг бол харин компаниуд Ашигт малтмалын тухай хуулийг баримтлах ёстой гэж үздэг. Эндээс хууль хоорондын зөрчилдөөн үүсэж байгаа юм. Үүнтэй холбоотой хайгуул хийхээр ирүүлсэн компаниудын саналд орон нутаг дийлэнхдээ татгалзсан хариуг өгдөг боловч хэсэг хугацааны дараа зөвшөөрсөн хариу болж өөрчлөгддөг нийтлэг жишиг тогтсон байгаа нь авлига өгөх, авах, мөнгө угаах асуудал байгаа гэж хардах үндэслэлтэй.

Түүнчлэн орон нутгаас санал авах хугацааг хэрхэн тооцох нь тодорхойгүй, аймгийн ба сумын ИТХ хоорондын харилцааг нарийвчлан зохицуулах нь сумын ИТХ-ыг хуралдуулах зардал, боломжтой шууд холбоотой. Тиймээс эдгээр харилцааг нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай байна. АМГ-ын хувьд, газрын бүртгэлийн талаарх мэдээллийн санг тогтмол шинэчлэх, БОАЖНХЯ, АМГ-ын Кадастрын хэлтэс хоорондоо дундын нэгдсэн мэдээллийн сантай болох, мөн орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагатай холбоотой мэдээллийг хуваалцдаг нэгдсэн тогтолцоо хэрэгтэй байна.

Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцыг зохицуулж байгаа гол хууль, эрх зүйн акт нь АМТХ болон “Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам” юм. Гэтэл эдгээр эрх зүйн актуудад Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг өргөдлөөр болон сонгон шалгаруулалтаар олгох, дүгнэлт гаргах эрх бүхий комиссыг томилох, шийдвэр гаргах үйл явцыг нарийвчлан заагаагүй байгаа нь ил тод бус, хаалттай байдлыг бий болгож, мөнгө угаах гэмт хэрэг үүсэх нэг хүчин зүйл болж байна. (Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ , 2016 он) Тиймээс цаашид анхаарах өөр нэгэн чухал асуудал бол мэдээллийн нэгдсэн сангуудын уялдаа сул, шуурхай шинэчлэгдэхгүй байгаа нь авлигын эрсдэл бий болгож байна. Төрийн байгууллагуудын мэдээллийн сан өөр хоорондоо холбогдоогүй, шуурхай шинэчлэгдэхгүй байгаагаас зөвшөөрөл олгосон, тусгай хэрэгцээний болон нөөцөд авсан гэх мэт талбайн мэдээлэл давхцах, холбогдох байгууллагуудаас гарч буй шийдвэр хоорондоо зөрчилдөх, маргаан гарах асуудал нь нөлөөлж, энэ цоорхойг ашиглан төрийн байгууллагууд авлигад өртөх эрсдэл нэмэгддэг тул энэ талын зохицуулалтыг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Иргэд уул уурхайн талаар сөрөг мэдээлэлтэй, ялангуяа уул уурхайн олборлолт нь тухайн орон нутгийн байгаль орчин болон орон нутгийн иргэдэд сөргөөр нөлөөлдөг гэсэн нийтлэг ойлголттой байдаг. АМТХ-д зааснаар Аймгийн засаг дарга нь мэдэгдлийг хүлээж аваад 30 хоногийн дотор аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгч болон сумын ИТХ-аас санал авч, АМГ-т саналаа хүргүүлдэг. Гэвч аймаг, сумын ИТХ-ыг цуглуулах, уулзалт, хурал зохион байгуулах төсөв дутмаг, санал авахаар заасан хоног нь богино учраас ИТХ-ын төлөөлөгчдөө хуралдуулж амждаггүй зэрэг бэрхшээл тулгардаг. Орон нутгаас хуульд заагдсан хугацаанд хариу өгөөгүй эдгээр тохиолдолд хуульд заасны дагуу тухайн саналыг зөвшөөрсөн гэж үзэн хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгосон нь цаагуураа авлигын асуудал бий гэх хардалтыг төрүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл хуулийн хийдэл ашиглан зориудаар ИТХ-ыг хуралдуулахгүй байх нөхцөлийг ч бүрдүүлж байхыг үгүйсгэхгүй.

Тиймээс хуульд заасан 30 хоног хангалтгүй гэдэг гомдол практикт цөөнгүй учраас Ашигт малтмалын газар өөрсдөө шуудангийн тухай хуулийг судалж үзээд орон нутагт ажлын 5 хоногт мэдүүлэг очно гэж тооцон ирэх очихийн 10 хоногийг нэмж нийт 40 хоногт санал авдаг болсон. Үндсэндээ 41 дэх хоногоос хариу ирэхгүй бол орон нутаг зөвшөөрсөн гэж тооцно гэж үзэж байгааг зогсоох хуулиар энэхүү асуудлыг нэг мөр шийдэх хэрэгцээ практикт зүй ёсоор тавигдаж байна. Хариу ирээгүй л бол зөвшөөрсөн гэх заалт нь эргээд мэдээллийг нуух, тодорхой хүрээнд асуудлыг дарж авлига авч шийдвэрлэх эрсдэл үүсгэх заалт учир засаж залруулах шаардлагатай.

Ашиглалтын үе шатанд компани үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулахын тулд анхны боловсруулсан төлөвлөгөөгөө цаг хугацаа хэмнэх үүднээс хурдан батлуулах, эсвэл чанарын шаардлага хангаагүй төлөвлөгөө, тайланг дахин сайжруулалт оруулалгүй батлуулах, зөрчилтэй тайланд тавигдаж буй торгуулийн хэмжээг бууруулахын тулд хахууль авах цаашлаад мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл үүсдэг. АМГ-т байгууллагад ирж буй төлөвлөгөө, тайлан хууль, журамд заасан хугацаа дуусахын өмнө олноороо ирдгээс түүнийг хянах ажилтнуудын ачааллыг огцом нэмэгдүүлэх нь эргээд асуудал дагуулж байна. Компанийн талаас эдгээр төлөвлөгөө ба тайланг боловсруулахад шаардлагатай нөөцийг төлөвлөж ач холбогдол өгдөг нөхцөлийг бүрдүүлэхгүй бол авлига өгөх, авах эрсдэл үүсгэж байна. Мөн уурхайг хаах шийдвэр гаргуулахтай холбоотой авлигын эрсдэл нь “Уурхайг түр болон бүрмөсөн хаах журам”-д хаалтын комиссын гишүүдийг хэрхэн томилох, томилогдсон комисс нь ямар удирдамжийн дагуу хяналт шалгалт хийж акт үйлдэх талаар нарийвчлан заагаагүй, үүнийг зохицуулах журам байхгүйгээс үүсч байна. Энэ нь хаалтын шатанд акт үйлдэж буй орон нутгийн Засаг дарга, мэргэжлийн хяналтын байгууллагууд ашиг сонирхлын зөрчилтэй шийдвэр гаргах, авлига авч хууль тогтоомжийг бодит практикт хэрэгжүүлэхгүй байх үндэс болсоор байгааг засаж залруулах шаардлагатай.

Эдгээр тулгамдсан асуудлыг хуулиар зохицуулах нь хахууль авах, өгөх, мөнгө угаах гэмт хэрэг гарах эрсдэлийг багасгаж өгөх юм.

Дүгнэлт

Давхардсан, ач холбогдол багатай олон тооны хяналт шалгалт нь компанийн үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд нөлөөлж, хяналт, шалгалт хийж буй ажилтнуудын далд хэлбэрийн ашиг сонирхлыг нэмэгдүүлэх эрсдэл бий болгож байна. Ялангуяа мэргэжлийн хяналтын байгууллага, Засаг дарга нараас хийх төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалттай холбоотой авлигын эрсдэл байна. Хуулиар зарим хязгаарлалт хийдэг ч ийм төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалт хийхдээ компаниудад урьдчилан мэдээлэл өгдөггүй, хяналтын удирдамж, арга зүй тодорхойгүй байдаг учраас авлигын эрсдэл үүсэх шалтгаан болдог. Компаниудын зүгээс зөвшөөрөл, хяналт шалгалттай холбоотой хууль эрх зүйн мэдлэг дутмаг байгаа нь хууль бус үйл ажиллагаа явуулах эсвэл хууль бус шалгалт, шахалтад өртөх, улмаар авлига мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх шалтгаан болж байна.

Уул уурхайн салбарт ил тод байдлыг хангах, авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг гаргахгүй байх нэг чухал зохицуулалт нь АМТХ-ийн 48 дугаар зүйлд заасан ил тод байдлын тайлан юм. Энэхүү зохицуулалт нь практикт үр дүнгээ өгч байгаа учир улам бүр боловсронгуй болгож, илүү үр дүнтэй, бодитой хэрэгжих гарцыг нээж, энэхүү харилцааг тусгайлан зохицуулдаг тусгай эрх зүйн актыг батлан гаргах хэрэгцээ шаардлага бий болжээ.

Тэгэхээр ашигт малтмалын тухай хуульд олон алдаа, зөрчилдөөнтэй заалтууд байхын зэрэгцээ түүнийг нь ашиглан уул уурхайн компаниуд өөрт ашигтай байдлыг үүсгэж байна. Уул уурхайн компаниуд тусгай зөвшөөрөл авахаас эхлүүлээд олон тооны баримт бичгүүдийг бүрдүүлдэг эдгээр хугацааг нь хэмнэхийн тулд холбогдох албан тушаалтан, байгууллагад хахууль өгч хууль бусаар бичиг баримтаа бүрдүүлдэг. Цаашлаад хууль бус үйлдлээ нуун дарагдуулахын тулд өөр бусад хүмүүст бохир мөнгөө өгч энэхүү үйлдлээ нуун дарагдуулж мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлддэг. Тэгэхээр ашигт малтмалыг ашиглах, олборлох тусгай зөвшөөрөл авах үе шатыг илүү нарийн, ил тод болгосноор энэхүү хууль бус үйлдлүүд арилгах бүрэн боломжтой байна.

Санал

Энэхүү илтгэлийн хүрээнд дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.23-т сум, дүүргийн Засаг дарга талбайн дүгнэлт гаргуулах хүсэлтийг төрийн захиргааны байгууллагад гаргахаар заасан бол “Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам”-ын 6.1.2, 8.1.3-т аймаг, нийслэлийн Засаг дарга талбайн дүгнэлт гаргуулах хүсэлтийг төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлж, хариуг нь авч байхаар заасан хоорондоо зөрчилдөөнтэй заалтуудыг засаж залруулах
2. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгож болох талбайн талаар санал авахад орон нутгийн Засаг дарга, Газрын алба Газрын тухай хуулийг баримтална гэдэг бол харин компаниуд Ашигт малтмалын тухай хуулийг баримтлах ёстой гэж үздэг. Эндээс хууль хоорондын зөрчилдөөн үүсэж байгааг засаж залруулах
3. Орон нутгаас санал авах хугацааг хэрхэн тооцох нь тодорхойгүй, аймгийн ба сумын ИТХ хоорондын харилцааг нарийвчлан зохицуулах нь сумын ИТХ-ыг хуралдуулах зардал, боломжтой шууд холбоотой. Тиймээс эдгээр харилцааг нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай
4. АМГ-ын хувьд, газрын бүртгэлийн талаарх мэдээллийн санг тогтмол шинэчлэх, БОАЖНХЯ, АМГ-ын Кадастрын хэлтэс хоорондоо дундын нэгдсэн мэдээллийн сантай болох, мөн орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагатай холбоотой мэдээллийг хуваалцдаг нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлэх
5. Ашиглалтын өмнөх шатанд уул уурхайн компаниуд багадаа 10 гаруй байгууллагаас зөвшөөрөл авах, ойролцоогоор олон тооны баримт бичиг бүрдүүлдэг. Олон тооны баримт бичиг бүрдүүлэх нь хүнд суртал үүсгэх эхлэл бөгөөд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл авах явцад зайлшгүй бүрдүүлэх баримт бичгүүдийг хурдан шуурхай хянуулах, өөрт ашигтайгаар шийдвэрлүүлэх, бүтээн байгуулалтын зөвшөөрлүүдийг богино хугацаанд авахтай холбоотой авлига өгөх, авах асуудал үүсч байгааг анхаарч залруулах
6. Зөвшөөрөл олгож буй байгууллагад олон тооны өргөдөл ирдэг учраас ажлын ачаалал их, өргөдлийг хэлэлцэх, шийдвэрлэж буй талаарх мэдээлэл ил тод бус байдаг нь эргээд хоёр талд ойлголцлын зөрүүг үүсгэж чанар хангахгүй өргөдөл, түүнд хавсаргах материалыг батлуулахын тулд хахууль өгөх, авах асуудлыг анхаарч цэгцлэх
7. Нутгийн захиргааны байгууллага гэдэг нь аймаг, нийслэлтэй юу эсвэл сум, дүүрэгтэй юу гэдгийг нарийвчлан зааж өгөөгүй байдгаас аль аль нэгж нь гэрээ байгуулах ёстой гэхээр компанид хүндрэл учирдаг. Зарим сумдад баг ч нутгийн захиргаа гэж үзээд гэрээ байгуулахыг шаарддаг тохиолдол гарах нь авлигын эрсдэл өсөх нөхцөлийг бүрдүүлж буй тул хуульд нэг мөр ойлголтыг бий болгох
8. АМТХ-ийн 45.2-т зааснаар “уул уурхайн үйлдвэрлэлийн улмаас үүсч бий болсон, аюул учруулж болзошгүй газруудыг зохих масштабын газрын зураг дээр нарийвчлан тэмдэглэж, шаардлагатай тэмдэг, дохио, сануулгыг уурхайн эдэлбэрийн орчинд байрлуулах бөгөөд газрын зургийг мэргэжлийн хяналтын алба болон тухайн сум, баг, дүүргийн Засаг даргад хүлээлгэн өгнө” гэсэн ч компаниуд газрын зургийг хуурамчаар үйлдэн хүлээлгэж өгөх эрсдэлтэй. Энэ хүрээнд хяналт шалгалт хийх, хариуцлага тооцох зүйл заалт дутмаг байгааг анхаарах
9. АМТХ-д зааснаар Аймгийн засаг дарга нь мэдэгдлийг хүлээж аваад 30 хоногийн дотор аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгч болон сумын ИТХ-аас санал авч, АМГ-т саналаа хүргүүлдэг. Орон нутгаас хуульд заагдсан хугацаанд хариу өгөөгүй эдгээр тохиолдолд хуульд заасны дагуу тухайн саналыг зөвшөөрсөн гэж үзэн хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгосон нь цаагуураа авлигын асуудал бий гэх хардалтыг төрүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл хуулийн хийдэл ашиглан зориудаар ИТХ-ыг хуралдуулахгүй байх нөхцөлийг ч бүрдүүлж байхыг үгүйсгэхгүй. Тиймээс хуульд заасан 30 хоног хангалтгүй гэдэг гомдол практикт цөөнгүй учраас Ашигт малтмалын газар өөрсдөө шуудангийн тухай хуулийг судалж үзээд орон нутагт ажлын 5 хоногт мэдүүлэг очно гэж тооцон ирэх очихын 10 хоногийг нэмж нийт 40 хоногт санал авдаг болсон. Үндсэндээ 41 дэх хоногоос хариу ирэхгүй бол орон нутаг зөвшөөрсөн гэж тооцно гэж үзэж байгааг

зогсоох хуулиар энэхүү асуудлыг нэг мөр шийдэх хэрэгцээ практикт зүй ёсоор тавигдаж байна. Хариу ирээгүй л бол зөвшөөрсөн гэх заалт нь эргээд мэдээллийг нуух, тодорхой хүрээнд асуудлыг дарж авлига авч шийдвэрлэх эрсдэл үүсгэх заалт учир засаж залруулах шаардлагатай

10. Уурхайн хаалтын үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага, санхүүгийн баталгааны шаардлага, холбогдох хяналт дутмаг байна. Уурхайн дараах шилжилт хэсэгт цааш үргэлжлүүлэн хэлэлцсэнчлэн Ашигт малтмалын тухай хуульд уурхайн хаалттай холбоотой хамгийн ерөнхий шаардлага л багтсан байдаг. Нарийвчилсан шаардлага эсвэл удирдамж багтаагүй байна
11. Ямар ордыг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын орд гэж ангилах талаар тодорхой шалгуур байдаггүй. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордод зориулж илүү стандартчилсан систем бий болгож, шаардлагуудыг холбогдох ерөнхий хуульд тусгаж өгөх нь Монгол улсад илүү үр ашигтай юу эсвэл ийм ордуудад тавигдах нөхцөлүүдийг гэрээнд тусгаж өгөх хэрэгтэй.

Ном зүй

Нэг. Хууль, тогтоомж

- Ашигт малтмалын тухай хууль. УБ хот. 2006 он.
- Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам. УБ хот. 2022 он.
- Төсвийн тухай хууль. УБ хот. 2011 он.
- Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам. УБ хот. 2022 он.
- Авлигын эсрэг хууль. УБ хот. 2006 он.
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай. УБ хот. 2013 он.
- Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай. УБ хот. 2012 он.

Хоёр. Ном, сурах бичиг, сэтгүүл, судалгааны тайлан

- Монголын уул уурхайн авлигын эрсдэлийн үнэлгээ. УБ хот. 2016 он.
- Баялгийн засаглалын индексийн танилцуулга. УБ хот. 2021 он.
- Бизнес эрхлэлтийн орчин дахь авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдлын судалгаа. УБ хот. 2022 он.
- Монгол улс дахь бичил уурхайн салбарын эрх зүйн орчны дүн шинжилгээ. УБ хот. 2022 он.
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг тогтоох судалгах УБ хот. 2022 он.

Гурав. Гадаад эх сурвалж

- The Fatf recommendations. France, Paris: Financial action task force. 2023 он.
- FATF (2006), Trade Based Money Laundering, FATF, Paris, France
- FATF (2013b), The role of hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing, FATF, Paris, France.
- FATF (2013a), Money Laundering and Terrorist Financing through Trade in Diamonds, FATF, Paris, France.

Дөрөв. Цахим эх сурвалж

- Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан (<https://www.shuukh.mn/>)

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГТ ТАТВАРААС ЗАЙЛСХИЙХ БОЛОН ҮНДЭСЛЭЛГҮЙ ХӨРӨНГӨЖИХ АСУУДЛЫН НӨЛӨӨГ СУДЛАХ НЬ

Б.Соёлмаа, Б.Даваадэмбэрэл
/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэргийн нэг хэлбэр нь татвараас зайлсхийх юм. Манай улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад 2019 онд орсон нь мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгах, шийтгэл оногдуулах, гэмт хэргийн орлого, хэрэгслийг хураан авах, хууль эрх зүйн орчин хангалтгүй байсантай холбоотой. Тодруулбал, 2008 онд “Татварын өршөөлийн тухай хууль”, 2015 онд “Эдийн засгийн ил тод байдлын тухай хууль” тус тус батлагдсан нь татвар төлөгчдийн татвараас зайлсхийх байдлыг нэмэгдүүлэн нийгэмд сөрөг хүлээлт бий болгож, улмаар үндэслэлгүй хөрөнгөжих, мөнгө угаах гэмт хэргийн тоог нэмэгдүүлэх үндэслэл болжээ. Тиймээс энэхүү судалгаагаар төрийн албан хаагчдын ХАСХОМ-ийн мэдээллийг өмнөх онуудтай нь харьцуулж, үндэслэлгүй хөрөнгөжсөн болон татвараас зайлсхийсэн байх асуудлыг илрүүлэх, энэ төрлийн гэмт хэргийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэхэд хувь нэмрээ оруулахаар чиглэж байна. Мөн хувь хүний орлогын албан татварын тайланг хөрөнгө орлогын мэдүүлэгтэй тулган баталгаажуулах горимыг сайжруулах, мэдүүлгийн үнэн бодит байдлыг нэмэгдүүлэх боломжийг судаллаа. Судалгааны үр дүнд ТЕГ, болон АТГ хоорондын хамтын ажиллагааг өргөжүүлснээр ХАСХОМ-ийн хяналтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх боломжтой. Мөн татварын үүднээс ТТ-06 маягтыг ХАСХОМ-тэй тулгахад агуулгын зөрүүтэй байдал нь бэрхшээл болдог тул маягтууд хоорондын уялдаа холбоо, нийцтэй байдлыг нэмэгдүүлэх буюу илүү боловсронгуй болгох хэрэгцээтэй байна.

Түлхүүр үг: Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг, авлига, татварын зөрчил, саарал жагсаалт, хууль

I. Удиртгал

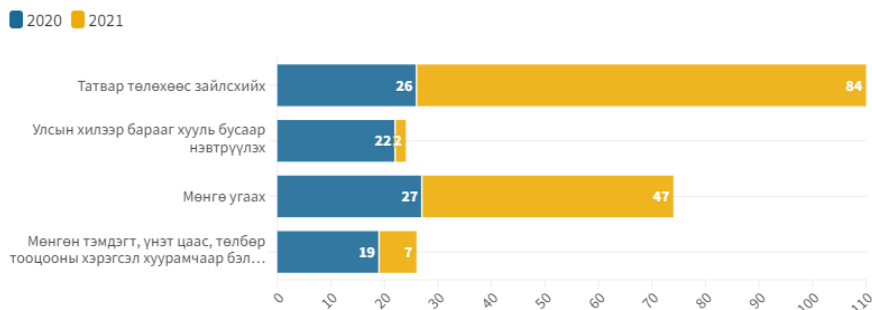
Сэдэв сонгосон үндэслэл: Базелийн Засаглалын Институци нь 2012 оноос эхлэн жил бүр дэлхийн улс орнуудын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлэн Базелийн Мөнгө Угаахтай Тэмцэх Индекс (Basel AML Index)-ийг эрхлэн гаргасаар иржээ. “Мөнгө угаахтай тэмцэх индекс 2022” оны тайлангаар олон улсын дундаж мөнгө угаахтай тэмцэх индекс 5.25 байсан нь өмнөх жилээс 0.05%-иар буурчээ. (*Basel AML Index - Assessing Money Laundering Risks Around the World, 2022*) Харин манай улсын хувьд 2022 оны байдлаар 5.86 үнэлгээ авсан бөгөөд энэхүү үнэлгээ олон улсын дунджаас дээгүүр байгаа нь мөнгө угаах эрсдэл өндөр буйг илэрхийлж байна.

Монгол улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн суурь 2004 онд ФАТФ (The Financial Action Task Force)-ын салбар байгууллага APG (Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг)-д нэгдэн орсноос эхлэлтэй. ФАТФ-ын үнэлгээгээр мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо нь хангалтгүй байна гэж үзвэл тухайн улс орныг хар, саарал жагсаалтад бүртгэж улмаар тухайн улсын эдийн засагт гадаад гуйвуулга, худалдааны санхүүжилт, санхүүгийн салбарын хөгжил, гадаад зах зээлээс хөрөнгө оруулалт татах боломжийг бууруулдаг.

Түүхэн мэдээллээс харвал манай улс 2011 онд анх ФАТФ-ын "Саарал жагсаалт"-д орсноос хойш 2019 оны 10-р сарын 18-ны өдрийн ФАТФ-ын хуралдаанаар Монгол улсыг ахин саарал жагсаалтад оруулсан байдаг. Үүний нэг үндэслэл нь татварын эрх зүйн орчин ил тод биш, мэдээлэл харилцан солилцдоггүй, үнэ шилжилт хийх боломжтой, татвараас зайлсхийх “гүүр” улс болох эрсдэлтэй мөн татвараас зайлсхийхийн ерөнхий дүрмийг хэрэгжүүлдэггүй гэх үндэслэлээр саарал жагсаалтад орсон байна. Тиймээс манай улс хууль эрх зүйн хүрээнд шинэчлэлт хийж 2020 онд Татварын багц хуульд олон улсын татварын шинэлэг зарчим болох “Татвараас зайлсхийхийн эсрэг ерөнхий дүрэм” (GAAR)-ийг 4-р бүлэгт хуульчилж татвараас зайлсхийх практикийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг бүрдүүлж богино хугацааны үүрэг даалгаврыг амжилттай биелүүлсний үр дүнд 2020 оны 10 сард манай улс “Саарал жагсаалт”-аас гарчээ.

Гэвч дээр дурдсанчлан Монгол Улсад татвараас зайлсхийх гэмт хэргийн тоо жил бүр өссөн үзүүлэлттэй байгаа юм. Тухайлбал, 2021 оны эдийн засгийн гэмт хэргийн тоо өмнөх онтой харьцуулахад 28.5%-иар өсжээ. Харин гэмт хэргийн төрлөөр нь ангилж авч үзэхэд татвар төлөхөөс зайлсхийх гэмт хэрэг хамгийн их өсөлттэй байна. (*Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан, 2021*)

Зураг 1. Эдийн засгийн гэмт хэрэг, гэмт хэргийн төрлөөр 2020-2021

Эх сурвалж: (Үндэсний статистикийн хороо, 2021)

Мөнгө угаах гэмт хэргийн нэг хэлбэр нь татвараас зайлсхийх юм. Үүний эрх зүйн зохицуулалтыг дурдвал Эрүүгийн хуулийн 18.3.1-д “Татвар төлөгч хувь хүн, хуулийн этгээдийн удирдах, гүйцэтгэх албан тушаалтан татвар төлөхөөс зайлсхийх зорилгоор их хэмжээний татвар ногдох орлого, эд хөрөнгө, бараа үйлчилгээг зориуд худал тодорхойлсон, нуусан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ” хэмээн заажээ.

Мөн татварын ерөнхий хуулийн 28.1-д зааснаар “Татвар төлөгч холбогдох татварын хуулиар төлбөл зохих татварын ногдлоо өөрөө тодорхойлж, хуулиар тогтоосон хугацаанд төсөвт төлнө хэмээн хуульчилсан байдаг.

Монгол улс үндэслэлгүй хөрөнгөжих явдлыг илрүүлэх зорилгоор 2012 оноос хойш “Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль” болон “Авлигын эсрэг” хуулийн үндэслэлээр нийтийн албан тушаалтнууд ХАСХОМ-ээ мэдүүлдэг болсон. АТГ хуулиар хүлээсэн үндсэн чиг үүрэг, бүрэн эрхийн хүрээнд ХАСХОМ-ийг хянан шалгаж зөрчлийн шалтгаан нөхцөлийг тогтоох арилгуулах, зөрчил гаргагчид хуульд заасан хариуцлага тооцуулж, үр дүнг тооцон ажилладаг. 2020-2021 оны хооронд үндэслэлгүй хөрөнгөжих гэмт хэргийн тоо 42.9%-иар өссөн үзүүлэлттэй гарсан нь АТГ-ын хяналт сул байгаа нь ажиглагдаж байна. Авлигын эсрэг тухай хуульд “Албан тушаалтан зургаан сарын албан тушаалын цалин хөлс, орлогоос илүү хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны дагуу олсон болохыгоо үндэслэлтэй тайлбарлаж чадахгүй тохиолдолд үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэж үзнэ.” хэмээн заажээ. Үндэслэлгүй хөрөнгөжих асуудал бүрт татвараас зайлсхийх гэмт хэрэг хөндөгддөг.

Судалгааны зорилго: Иймд бид энэхүү судалгааны ажлаар ХАСХОМ-ийн мэдээллийг татварын хяналттай хослуулан хяналт тавих замаар үндэслэлгүй хөрөнгөжих ба татвараас зайлсхийх гэмт хэргийг бууруулах болон хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн үнэн зөв тайлагналын хяналтад тавих үйл ажиллагааны үр дүнг нэмэгдүүлэх боломжийг тус тус судлахаар зорилоо.

Судалгааны арга зүй: Бид 2022 онд хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгсөн 49678 хүнийг эх олонлогоо болгож санамсаргүй түүврийн аргаар 92%-ийн итгэх түвшинд оновчтой түүврийн тоог төрийн албаны ангилал тус бүрээр тогтоож нийт 185 хүний ХАСХОМ-ийн 2018-2021 оны түүхэн мэдээллийг судалгаанд хамруулж тэдгээрийн хөрөнгийн өөрчлөлтийг төрийн албаны ангилал тус бүрээр харьцуулан харлаа.

Мөн татварын улсын байцаагч, татвар, нягтлан бодох бүртгэлээр мэргэшсэн эксперт болон АТГ-ын ХАСХОМ-ийн хэлтсийн мэргэжилтнүүдтэй ярилцлага болон асуулгын аргаар судалгаа хийж, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг ХХОАТ-тай тулган баталгаажуулалт хийх практик байдалд дүн шинжилгээ хийв. Судалгааны өгөгдлийг боловсруулахдаа SPSS26, Microsoft Excel программуудыг ашигласан болно.

II. Онолын үндэслэл

Мөнгө угаах: Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хуулийн 3.1.1-д "мөнгө угаах" гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг ийнхүү тодорхойлжээ. Өөрөөр хэлбэл гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж бохир мөнгийг цэвэр буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг юм.

Гэмт хэрэгтнүүд дараах үйл ажиллагааг явуулж хууль бусаар мөнгө олдог бөгөөд энэ нь мөнгө угаах үндэс болдог.

- Авлига хээл хахууль
- Татвараас зайлсхийх
- Хулгай дээрэм
- Луйвар залилан
- Хар тамхины худалдаа
- Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдэх
- Хууль бус галт зэвсгийн наймаа
- Хүний эд эрхтний наймаа
- Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг (Санхүүгийн зохицуулах хороо, Мөнгө угаах гэж юу вэ?, 2021)

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатууд

Монгол банкны 2020 онд гаргасан "Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь" гарын авлагад мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатыг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг.

Байршуулах үе шат: Гэмт хэргийн замаар олсон хөрөнгийг хууль ёсны болгож санхүүгийн системд байршуулах, мөнгөн тэмдэгтийг өөр дэвсгэрт гадаад валютаар солиулах, бэлэн мөнгийг тээвэрлэх эсвэл банкны дансанд байршуулах гэх мэт.

Нуун далдлах үе шат: Хууль бус, гэмт хэргийн гаралтай хөрөнгө, орлогын гарал үүслийг нуун дарагдуулах зорилгоор нэгэнт байршуулсан мөнгөө эргэлтэд оруулдаг. Хууль бус орлогоо нуун дарагдуулах арга хэлбэрүүд:

Буцаан төвлөрүүлэх үе шат: Нэгэнт гарал үүслийг нь тогтооход хүндрэлтэй болсон эсхүл хууль ёсны мэт харагдуулсан мөнгөө буцаан өөрийн нэр дээр төвлөрүүлдэг.

ХАСХОМ: Авлигын эсрэг хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.2, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 23.2, 26.8 дахь хэсэгт зааснаар мэдүүлэг гаргагч нь өөрийн хувийн ашиг сонирхол, түүнчлэн өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн хөрөнгө, орлого, зээлийг үнэн зөв мэдүүлж, эх үүсвэрээ бодитой, үнэн зөв тайлбарлах үүрэг хүлээдэг.

Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгөх албан хаагчдыг "Авлигын эсрэг хууль"-ийн 4.1 дэх хэсэгт тодорхойлсон байдаг. Эдгээр нь:

- Төрийн улс төрийн, захиргааны, тусгай албаны удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан;
- Төрийн үйлчилгээний албаны удирдах албан тушаалтан болон ерөнхий нягтлан бодогч, ахлах нягтлан бодогч;
- Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдах болон компанийн эрх бүхий албан тушаалтан;
- Олон нийтийн радио, телевизийн Үндэсний зөвлөлийн дарга, гишүүн, ерөнхий захирал;
- Улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт авч төрийн тодорхой чиг үүргийг хууль тогтоомжийн дагуу гүйцэтгэж байгаа төрийн бус байгууллагын удирдах албан тушаалтан;
- Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч;
- Бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, төлөөлөгч;
- Эрх бүхий байгууллагаас баталсан жагсаалтад заасан албан тушаалтан;
- Ирээдүйн өв сангийн тухай хуулийн 4.1.7-д заасан Ирээдүйн өв сан корпорацийн эрх бүхий албан тушаалтан, хяналтын зөвлөлийн гишүүн болно.

Хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг нь дараахаас бүрдэнэ.

Зураг 2 ХАСХОМ-ийн бүтэц

Эх сурвалж: Мэдүүлэг гаргагчдад зориулсан гарын авлага

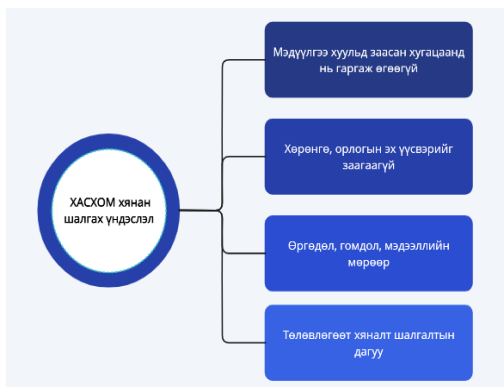
Татвараас зайлсхийх: татварын хууль тогтоомж, татварын гэрээ хэлцлийн тааламжтай зүйл заалтыг урвуулан ашиглах замаар татвар ногдох орлогоо бууруулах, хасагдах зардлаа нэмэгдүүлэх, татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдлэх, татвар төлөх хугацааг хойшлуулах зэрэг хэлбэрээр татварын өгөөж хүртэхийг хэлдэг.

Татвар төлөхөөс зугтах: Татвараас зугтаах гэдэг нь мөрдөгдөж буй хуулийн заалтыг санаатайгаар зөрчин татвар ногдох орлогоо нуун дарагдуулах, татвараа төлөхгүй байхыг хэлнэ. Энэ үйлдэлд захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх холбогдох хуулийн заалтууд манай улсад үйлчилж байна. Өөрөөр хэлбэл өнөөг хүртэл манай улс татвараас зугтах үйлдэл, эс үйлдэлтэй тэмцсээр ирж, харин татвараас зайлсхийх явдалтай тэмцэх, түүнээс сэргийлэх эрх зүйн зохицуулалт одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй татварын хууль тогтоомжид огт байхгүй байгаа юм.

Татвараас зайлсхийхийн эсрэг ерөнхий дүрэм: Татварын хууль, түүнийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн хэм хэмжээг дагаж мөрдөж буй мэт, хуулийн дагуу юм шиг мөртлөө, хүлээн зөвшөөрөхийн аргагүй үйлдлээр татвараас зайлсхийх явдалтай тэмцэх үүднээс татварын байгууллагаас баримтлах дүрэм ба онцгой эрх юм.

Үндэслэлгүй хөрөнгөжих: Нийтийн албан тушаалтны хөрөнгө, орлого их хэмжээгээр нэмэгдсэн нь үндэслэлгүй болох нь тогтоогдсон бол үндэслэлгүйгээр нэмэгдсэн хөрөнгө, орлогыг хурааж нийтийн албанд ажиллах эрхийг хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хасаж нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Зураг 3 Нийтийн албан тушаалтан ХАСХОМ хянан шалгах үндэслэл

Хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар нь Авлигын эсрэг хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3, 13.4, 13.5, 13.6 дахь хэсэг, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.3, 26.4, 26.5, 26.6 дахь хэсэгт тус тус заасны дагуу дараах үндэслэлээр хянан шалгана хэмээн заасан байдаг.

Эх сурвалж: (Монгол Улсын Авлигатай тэмцэх газар, 2020)

III. Судалгааны хэсэг

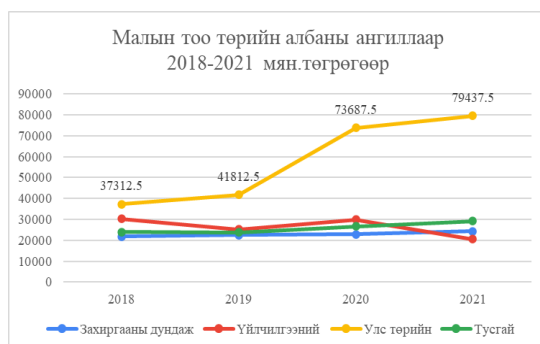
Үндэслэлгүй хөрөнгөжсөн асуудал бүрийн цаана татвараас зайлсхийх гэмт хэрэг хөндөгдөнө. Тиймээс манай улс нийтийн албан тушаалтны үндэслэлгүй хөрөнгөжсөнийг илрүүлэх, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, төрийн албаны шударга байдлыг бэхжүүлэхэд чиглэж хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг авч эхэлсэн байдаг. Түүнчлэн хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг олон нийтэд ил болгосноор иргэний нийгэм, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр үйл явцыг хянах, сурталчлах, хэрэгжилтийг дэмжих боломжийг олгодог.

Мэдүүлгийн үнэн зөв байдлыг баталгаажуулах систем нь ашиг сонирхлын зөрчил, хууль бусаар хөрөнгөжсөн нөхцөл байдлыг татварын мэдүүлэг, үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэл зэрэг бусад мэдээлэлтэй харьцуулах замаар тодорхойлох боломжийг олгодог. Харин бусад хөрөнгийн хувьд мэдүүлгийн үнэн зөвийг хянах боломж хязгаарлагдмал байгаа юм. Үүнтэй холбоотойгоор хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хувь хүний орлогын албан татварын тайлан (ТТ-06)-тай тулгаж эхэлсэн байдаг боловч хангалттай ажлын тайлан мэдээлэл байдаггүй. Тиймээс үндэслэлгүй хөрөнгөжих замаар татвараас зайлсхийх гэмт хэрэг нэмэгдсээр байгаа тул бид үүний хяналт шалгалт, тулган баталгаажуулах горимыг сайжруулахыг эрэлхийллээ.

Санамсаргүй түүврийн аргаар ХАСХОМ-ийн мэдээлэлд хийсэн судалгааны үр дүн

2022 онд хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгсөн 49678 хүнээс санамсаргүй түүврийн аргаар 92%-ийн итгэх түвшинд оновчтой түүвэр болох 185 хүнийг судалгаанд хамрууллаа. Судалгаанд оролцогчдын 2018-2021 оны түүхэн мэдээллийг цуглуулж тэдгээрийн хөрөнгийн өөрчлөлтийг төрийн албаны ангилал тус бүрээр харьцуулан харлаа.

$$n = \frac{(1 - \hat{p})z^2 * \hat{p}}{\varepsilon^2}$$

Зураг 4 Малын тоо төрийн албаны ангиллаар 2018-2021

2018-2022 оны дундаж мал аж ахуйн тоог төрийн албаны ангилал тус бүрээр харвал төрийн улс төрийн албанд ажиллаж буй албан хаагчдын малын тооны дундаж үзүүлэлт бусад ангиллын албан хаагчдаас өндөр байгаа ба тасралтгүй өсжээ. Мөн 2019-2020 оны хооронд дундаж малын тоо огцом өссөн нь 2020 оны сонгуулийн нөлөө байж болох юм.

Мэдүүлэг гаргагчийн нийт орлого болон гэр бүлийн гишүүдийн нийт орлого хоорондын хамаарал

Судалгааны энэхүү хэсэгт бид хөрөнгө орлогоо мэдүүлж буй хүмүүсийн нийт орлого болон гэр бүлийн гишүүдийн хоорондын хамаарлыг оновчтой түүвэр болох 185 хүн бүрийг төрийн албаны ангиллаар бүлэглэн корреляцийн коэффициентийг 2018-2021 он тус бүрд тооцлоо. Нийтээр нь ерөнхийлөн үзвэл 0 утгатай ойр буюу сул хамааралтай. Харин улс төрийн албаны хувьд урвуу 2018-2021 оны коэффициент тус бүр нь сөрөг гарсан нь урвуу хамааралтайг илэрхийлнэ. Энэ нь мэдүүлэг өгөгчийн орлого буурахад гэр бүлийн орлого өсдөгийг илэрхийлж болох юм. Түүнчлэн, өөрийн хөрөнгийг гэр бүл найз нөхдийн нэр дээр шилжүүлэх хэлбэрээр хөрөнгөө нуун дарагдуулдаг байж болзошгүй нь ажиглагдлаа.

Хүснэгт 5 Мэдүүлэг гаргагчийн болон гэр бүлийн гишүүдийн орлогын хамаарлын корреляцийн коэффициент

Төрийн албаны ангилал	2018	2019	2020	2021
Төрийн захиргааны	0.03	-0.05	-0.03	0.01
Төрийн улс төрийн	-0.25	-0.35	-0.23	-0.22
Төрийн тусгай	0.03	-0.01	0.37	0.23
Төрийн үйлчилгээний	0.16	0.11	-0.02	-0.04

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Хүснэгт 6 Төрийн албан хаагчдын 2018-2021 оны орлогын өсөлт төрийн албаны ангиллаар

Төрийн албаны ангилал	Нийт орлогын өсөлт					
	0-1 дахин	1-2 дахин	2-3 дахин	3-4 дахин	4-5 дахин	>5 дахин
Төрийн захиргааны	20.0%	34.3%	20.0%	2.9%	5.7%	17.1%
Төрийн тусгай алба	24.6%	46.2%	21.5%	1.5%	1.5%	4.6%

Төрийн улс төрийн	0.0%	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Төрийн үйлчилгээний	16.3%	61.3%	13.8%	5.0%	0.0%	3.8%
Нийт	20%	51%	18%	3%	2%	7%

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Дээрх хүснэгтэд төрийн алба хаагчдын орлого 2018-аас 2021 оны хооронд хэд дахин өссөнийг ангилал тус бүрээр харуулав. Жишээлбэл, төрийн захиргааны албан хаагчдын 17.1%-ийн орлого нь 5-аас дээш дахин өссөн байна. Төрийн улс төрийн алба хаагчдын хувьд 100% орлого нь 1-2 дахин өссөн үзүүлэлттэй байна. Мөн үйлчилгээний албаныхны хувьд дийлэнх хэсгийн орлого 4 жилийн хугацаанд нь 1-2 дахин өсжээ.

Түүнчлэн, доорх хүснэгтэд төрийн албан хаагчдын орон сууцны өсөлтийг 2018 болон 2021 онтой харьцуулав. 2018 оны байдлаар хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгдөг төрийн улс төрийн албан хаагчдын 25% нь 5 ба түүнээс дээш орон сууцтай байсан бол 2021 онд энэ нь 12.5% болж буурчээ.

Хүснэгт 7 Төрийн албан хаагчдын байрны мэдүүлсэн орон сууцны тоо 2018

Төрийн албаны ангилал	0-0	1-1	2-2	3-3	4-5	>5	Нийт
Төрийн захиргааны	3.0%	39.4%	24.2%	0.0%	24.2%	9.1%	100.0%
Төрийн тусгай алба	8.1%	22.6%	22.6%	22.6%	16.1%	8.1%	100.0%
Төрийн улс төрийн	0.0%	0.0%	25.0%	12.5%	37.5%	5.0%	100.0%
Төрийн үйлчилгээний	12.3%	37.0%	23.5%	13.6%	12.3%	1.2%	100.0%
Нийт	8.7%	31.0%	23.4%	14.1%	16.8%	6.0%	100.0%

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Хүснэгт 8 Төрийн албан хаагчдын байрны мэдүүлсэн орон сууцны тоо 2021

Төрийн албаны ангилал	0-0	1-1	2-2	3-3	4-5	>5	Нийт
Төрийн захиргааны	0.00%	39.39%	27.27%	15.15%	18.18%	0.00%	100%
Төрийн тусгай алба	8.06%	20.97%	22.58%	19.35%	20.97%	8.06%	100%
Төрийн улс төрийн	0.00%	0.00%	12.50%	25.00%	50.00%	12.5%	100%

Төрийн үйлчилгээний	7.41%	40.74%	19.75%	18.52%	13.58%	0.00%	100%
Grand Total	5.98%	32.07%	21.74%	18.48%	18.48%	3.26%	100%

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Сонгосон түүврээс санамсаргүй байдлаар 10 хүнийг сонгон авч тэдгээрийн 2020, 2021 оны мэдүүлсэн орлогын өсөлтийг нийт хөрөнгийн өөрчлөлттэй харьцуулж үзэхэд тэдгээрийн дийлэнх нь олсон орлогоосоо их хэмжээний хөрөнгийг бий болгосон нь харагдлаа. Эдгээрээс хамгийн их хэлбэлзэлтэй байсан нь 5 дахь түүвэр байсан бөгөөд нийт хөрөнгийн өөрчлөлт нь мэдүүлсэн орлогын өөрчлөлтөөс 96 дахин өндөр байсан юм. Эндээс үзэхэд бага орлогоор их хөрөнгө бий болгосон буюу үндэслэлгүй хөрөнгөжих замаар татвараас зайлсхийсэн асуудал харагдаж байна.

Зураг 9 Төрийн албан хаагчдын мэдүүлсэн орлого болон нийт хөрөнгийн өөрчлөлт

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Ярилцлагын аргаар хийсэн судалгааны үр дүн

Судалгааны дараагийн үе шатанд бид татварын албаны мэргэжлийн хүмүүс болон авлигатай тэмцэх газрын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн хэлтсийн мэргэжилтнүүдтэй ярилцлага хийж хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн дүнг хэрхэн тулган баталгаажуулдаг тухай, хяналтын бодит практик хэрэгжилт ямар түвшинд байгааг мэдэхийг зорилоо. Ийнхүү ярилцлага бүрийн гол агуулгыг хураангуйлан хүргэлээ.

1. Хан-Уул дүүргийн татварын хэлтсийн дарга иргэн Х

- Авлигын эсрэг хууль тогтоомжид зааснаар АТГ нь ХОМ-ийг авдаг. Харин татварын албанаас тулган баталгаажуулах чиг үүрэг хуулиараа хүлээгээгүй. Тиймээс татварын албанд ХАСХОМ-ийг ТТ-06-тай тулган баталгаажуулах ажил одоогоор хийгдэхгүй байна.
- ХАСХОМ мэдүүлэгчид нийтийн албанд ажиллаж буй эхэн үедээ орлогоо өндрөөр мэдүүлж өөрсдийгөө эрсдэлд оруулдаг. Орлого нь өндөр илэрхийлэгдсэн тул зардлаа мөн адил өсгөж харуулдаг. Иймд тэдгээрийн зардлыг нотлох боломж байхгүй тул орлогыг зарлага дээр суурилан хянах нь үр дүнтэй.

2. Татварын мэргэшсэн зөвлөх А-тай хийсэн ярилцлага

- Мэдүүлэг гаргагч нь хөрөнгөө нуун дарагдуулах зорилгоор гэр бүлийн гишүүдэд хөрөнгөө шилжүүлэх байдал түгээмэл байдаг. Тиймээс мэдүүлэг гаргагч нийтийн албан тушаалтны гэр бүлийн гишүүдээс ч хөрөнгө орлогын мэдүүлэг авдаг байх нэмэлт зохицуулалт шаардлагатай байна.

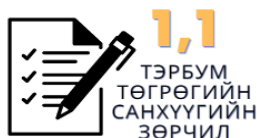
- Хувь хүний орлогын татварын тайлан (ТТ-06) нь орлогыг бүрдүүлж буй эх үүсвэр тус бүрээр тайлагнадаг учраас ХОМ-тэй тулгахад учир дутагдалтай. Тиймээс үүний уялдаа холбоог сайжруулж хооронд нь нийцүүлж маягтыг боловсронгуй болгох хэрэгтэй.
- АТГ-ын мэргэжилтнүүдийн хувьд ХОМ-ийг хянахад санхүүгийн мэдлэг дутагдах асуудал тулгарах өндөр магадлалтай гэж бодож байна. Тиймээс мэдээллийн үнэн зөв бодитой байдлыг нэмэгдүүлэх хяналт шалгалтыг Татварын ерөнхий газар болон АТГ хамтран хяналтыг хэрэгжүүлбэл илүү үр дүнтэй.
- Үндэслэлгүй хөрөнгөжих татвараас зайлсхийх нь цөөнхийн биш нийтийн асуудал юм. Тиймээс иргэд энэ талаар мэдээлэлтэй байж давхар хяналт тавих ёстой.

АТГ-ын ХАСХОМ-ийн хэлтсийн мэргэжилтнүүдээс авсан асуулгын үр дүн

Авлигатай тэмцэх газар нь ХАСХОМ-ийг хүлээн авч, хянах хуулиар хүлээсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй субъектын хувьд ХАСХОМ-ийг тулган баталгаажуулах горим, хяналтын хэрэгжилт түүний өнөөгийн байдлын түвшин зэргийг тодруулах зорилгоор асуулга авахаар очсон боловч мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан юм. Үүнээс үзвэл, ХАСХОМ-ийн хяналт шалгалтын хэрэгжилтийн талаар иргэдийн мэдээллээр хангагдах эрх хязгаарлагдмал хаалттай байгаа нь харагдлаа. *(Хавсралт 5. “Үндэслэлгүй хөрөнгөжих ба татвараас зайлсхийх асуудлыг судлах” нь сэдэвт судалгааны ажлын асуулга)*

АТГ-аас нийтийн албан тушаалтны хөрөнгө орлогын мэдүүлэгт тавьж буй хяналт

Авлигатай тэмцэх газрын санаачилгаар татварын байгууллагатай хамтарч албан тушаалтны мэдүүлсэн орлого нь үнэн бодит эсэхийг тогтоох, нуугдмал орлогыг илрүүлэх чиглэлээр ажилладаг. 2019-2020 оны хооронд хөрөнгө орлого нь илт өссөн дүнтэй мэдүүлсэн 9 албан тушаалтан тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн үүсгэн байгуулсан хувь эзэмшиж буй ААНБ, хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааны орлого, бусад санхүүгийн үйл ажиллагаанд хамтарсан үйл ажиллагааг явуулснаар:

Эндээс үзэхэд ХАСХОМ-ийн мэдээлэлд АТГ болон ТЕГ хамтран хяналт тавьснаар санхүүгийн зөрчил, нуугдмал хөрөнгө орлогыг илрүүлэх боломж нэмэгдэж, хяналт илүү үр ашигтай байна гэж дүгнэж болох юм.

IV. Дүгнэлт

Энэхүү судалгаагаар бид хөрөнгийн өөрчлөлт болон түүний үнэн зөв байдлыг баталгаажуулах хяналтын горимын практик нөхцөл байдлыг шинжилсний дүнд дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

ХАСХОМ-д АТГ болон ТЕГ хамтран хяналт тавьснаар санхүүгийн зөрчил, нуугдмал хөрөнгө орлогыг илрүүлэх боломж нэмэгдэж, хяналт илүү үр ашигтай байна гэж дүгнэж болох юм. Татварын үүднээс ТТ-06 маягтыг ХАСХОМ-тэй тулгахад агуулгын зөрүүтэй байдал нь бэрхшээл болдог тул маягтууд хоорондын уялдаа холбоо нийцтэй байдлыг нэмэгдүүлэх буюу илүү боловсронгуй болгох хэрэгцээ байна.

ХАСХОМ-ын мэдээллийн хүртээмжтэй байдал, олон нийтийн мэдэх эрх бодит байдал дээр хязгаарлагдмал байна.

Гэр бүлийн орлого болон өөрийн орлогын хоорондын корреляцийн коэффициентыг тооцоход сөрөг сул хамааралтай гарсан нь мэдүүлэг өгөгчийн орлого буурахад гэр бүлийн орлого өсдөг хэмээн тайлбарлаж болно. Энэ нь өөрийн орлогоо нуун дарагдуулж гэр бүлийн гишүүний нэр дээр шилжүүлэх замаар татвараас зайлсхийж буй арга хэлбэр юм. Мөн

тэдгээрийн гэр бүлийн гишүүд нийтийн албанд ажиллахаас бусад тохиолдолд хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгдөггүй нь үндэслэлгүй хөрөнгөжих, татвараас зайлсхийх асуудлыг илрүүлэх явцыг удаашруулж байна.

Төрийн албаны ангилал тус бүрийн хувьд хөрөнгийн өөрчлөлтийн хэмжээ орлогын түвшин ихээхэн ялгаатай байна. Тухайлбал таван хошуу малын хөрөнгийн хэмжээгээр улс төрийн албаныхан тасралтгүй өссөн үзүүлэлттэй байгаа ба үйлчилгээний албаныхнаас 3.8 дахин их малтай байна. Мөн 2019-2020 оны хооронд малын тоо дунджаар 1.8 дахин өссөн нь сонгуулийн нөлөө байж болно.

Оновчтой түүврийн аргаар тооцоолсон нийт түүвэр дотроос хөрөнгийн хамгийн их өөрчлөлттэй болон бага орлоготой ч бусад хөрөнгийн өсөлт нь өндөр байгаа 10-н төрийн албан хаагчийг ангилал тус бүрээр шинжлэхэд хамгийн их цэвэр хөрөнгийн өөрчлөлттэй нь орлогын өөрчлөлтөөс 96 дахин буюу мөнгөн дүнгээр 308,646,880 төгрөгийн өсөлттэй байна. Эндээс дүгнэн үзвэл маш бага хэмжээний орлого олсон хэр нь түүнээс хэт давсан дүнтэй орон сууц, машин худалдаж авсан нь үндэслэлгүй хөрөнгөжсөн байх өндөр магадлалтай. Тиймээс татварын горимоор ТТ-06 маягттай хөрөнгийн орлогын мэдүүлгийг тулган баталгаажуулах ажлыг бодитоор үр ашигтай хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Санал, зөвлөмж

Энэхүү судалгааг хийснээр бид дараах санал зөвлөмжийг боловсрууллаа.

- АТГ болон ТЕГ-ын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх хэрэгтэй.
- Иймд ХАСХОМ-ийн загварыг ХХОАТ-ын ТТ-06 маягттай нийцүүлж, шинэчлэх хэрэгтэй.
- Нийтийн албан тушаалтны хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн ил тод нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх замаар олон нийтийг давхар хяналт тавих боломжоор хангах нь ач холбогдолтой.
- Татварын горимоор дамжуулан мэдүүлэгч этгээдийн орлогын мэдээллийн үнэн зөвийг хянах боломжтой хэдий ч зардлын хэсэгт мэдүүлсэн дүнг хянах боломжгүй байгаа юм. Тиймээс орлого, зардлыг хамтад нь хянах арга замыг эрэлхийлэх нь зүйтэй.

Ном зүй

- *Авлигатай тэмцэх газар*. (n.d.). Хувийн ашиг сонирхлын болон хөрөнгө орлогын мэдүүлэг.
- Retrieved April 10, 2023, from <http://xacxom.iaac.mn/>
- Авлигатай тэмцэх газар. (2020). *Монгол улсын авлигатай тэмцэх бодлогын хэрэгжилт тойм танилцуулга*.
- *Авлигын эсрэг хууль*. (2006). Legalinfo.mn. Retrieved April 10, 2023, from <https://legalinfo.mn/mn/detail/8928>
- Амарсанаа, А. (2018, 11 16). *Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудал*.
- *Монгол Улсын Төв Банк*. (n.d.). Монголбанк - Монгол Улсын Төв Банк. Retrieved April 10, 2023, from <https://fiu.mongolbank.mn/framework.aspx?id=03>
- *Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль*. (2013). Legalinfo.mn. Retrieved April 10, 2023, from <https://legalinfo.mn/mn/detail/9242>
- *Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль*. (2012). Legalinfo.mn. Retrieved April 10, 2023, from <https://legalinfo.mn/mn/detail/397>
- *Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан*. Retrieved April 08, 2023, from <https://www2.1212.mn/>
- *Татварын ерөнхий хууль*. (2019). Legalinfo.mn. Retrieved April 10, 2023, from <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403>
- *Т.Энхболд: Хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргуулах нь үндэслэлгүй хөрөнгөжих явдлыг илрүүлэх зорилготой*. (2022, January 14). Авлигатай тэмцэх газар.
- Retrieved April 10, 2023, from <https://iaac.mn/post/104264>
- *Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль*. (2019). Legalinfo.mn. Retrieved April 10, 2023, from <https://legalinfo.mn/mn/detail/14410>
- Цэрэнмядаг, Т. (2023). Мөнгө угаахтай тэмцэх индексийн эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлж буй нөлөөллийн судалгаа.

- *Basel AML Index - Assessing money laundering risks around the world.* (2022).
- Retrieved April 01, 2023, from <https://index.baselgovernance.org/>

V.Хавсралт

Хавсралт 1. Татварын улсын байцаагч Н-тэй хийсэн ярилцлага

Хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг ХХОАТ-ын тайлантай тулгаж үздэг үү?

Одоогоор татварын албанаас тулган баталгаажуулж байгаа зүйл байхгүй бөгөөд АТГ нь энэ ажлыг хариуцан ажилладаг.

Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгч буй хүмүүс өөрсдийгөө эрсдэлд оруулахад хүргэдэг шалтгаан нь юу вэ?

Төрийн албан хаагчид эхэн үедээ хөрөнгө орлогын мэдүүлэг өгөхдөө орлогоо өндрөөр мэдүүлэх хандлага ажиглагддаг. Орлого нь өндөр илэрхийлэгдсэн тул зардлаа мөн адил өсгөж харуулдаг. Иймд тэдгээрийн зардлыг нотлох боломж байхгүй тул орлого, зардлыг давхар хянах шаардлага бий болж байгаа юм.

Татварын мэргэжилтэн Ч-тэй хийсэн ярилцлага

Та хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг ХХОАТ-ын тайлангийн маягтай тулган үзэх шаардлагатай гэж бодож байна уу?

Тийм ээ. Энэ нь төрийн албан хаагчдын үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих, ашиг сонирхлын зөрчил гаргахгүй байх улмаар тэдгээрийг татварын эрсдэлээс хамгаалахад чиглэдэг.

Мэдүүлгийн үнэн зөв байдал түүнд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэхийн тулд ямар нэмэлт арга хэмжээ авах нь зөв гэж бодож байна вэ?

Мэдүүлэг гаргагч нь хөрөнгөө нуун дарагдуулах зорилгоор гэр бүлийн гишүүдэд хөрөнгөө шилжүүлэх байдал түгээмэл байдаг. Тиймээс мэдүүлэг гаргагч нийтийн албан тушаалтны гэр бүлийн гишүүдээс ч хөрөнгө орлогын мэдүүлэг авдаг байх нэмэлт зохицуулалт шаардлагатай байна.

Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг нь хөрөнгийн олон үзүүлэлттэй байдаг ч нийт орлого гэхэд мэдүүлэгчийн орлого болон гэр бүлийн орлого гэсэн 2 үзүүлэлтийн нийлбэрээр тодорхойлогддог. Харин хувь хүний орлогын татварын тайлан (ТТ-06) нь орлогыг бүрдүүлж буй эх үүсвэр тус бүрээр тайлагнадаг учраас хооронд нь тулгахад учир дутагдалтай. Тиймээс үүний уялдаа холбоог сайжруулж хооронд нь нийцүүлэх тал дээр анхаарах хэрэгтэй.

АТГ нь хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хянах нь зөв гэж боддог уу?

Зарчмын хувьд хөрөнгө орлогын мэдүүлэг нь ашиг сонирхлын зөрчил, авлигыг илрүүлэхэд чиглэгддэг тул АТГ хянаж болох юм. Гэвч мэдээллийн үнэн зөв бодитой байдлыг нэмэгдүүлэх хяналт шалгалтыг үр ашигтай хэрэгжүүлэх мэргэжлийн хяналтын байгууллага нь Татварын ерөнхий газар байх ёстой.

[illegible]

Хавсралт 3. Хөрөнгийн өөрчлөлт хамгийн өндөр 8 алба хаагч

Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт	Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт
Орлого	64168	45695.2	-18472.75	Орлого	88039.2	78253.2	-9786.03
Авлага	0	0	0	Авлага	0	0	0
Газар	0	0	0	Газар	40500	82500	42000
Зээл	10000	10000	0	Зээл	24500	70000	-45500
Мал	0	0	0	Мал	0	0	0
Машин	150000	220000	70000	Машин	52000	91000	39000
Орон сууц	850000	850000	0	Орон сууц	103500	190500	87000
Үнэт эдлэл	0	0	0	Үнэт эдлэл	0	0	0
Хадгаламж	262659	220870	-41789.09	Хадгаламж	31053.2	33652.7	2599.51
Хувьцаа	0	0	0	Хувьцаа	3216	3216	0
Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			28210.91	Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			125099.51

Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт	Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт
Орлого	131862	170248	38386.56	Орлого	43144.5	46358	3213.44
Авлага	12000	12000	0	Авлага	0	500	500
Газар	5000	5000	0	Газар	0	0	0
Зээл	85000	85000	0	Зээл	79000	60000	-19000
Мал	0	0	0	Мал	15000	20800	5800
Машин	8000	0	-8000	Машин	110000	87000	-23000
Орон сууц	134500	134500	0	Орон сууц	405600	693600	288000
Үнэт эдлэл	0	0	0	Үнэт эдлэл	17200	21200	4000
Хадгаламж	3996.05	61374.9	57378.84	Хадгаламж	2750.53	36097.4	33346.88
Хувьцаа	0	0	0	Хувьцаа	0	0	0
Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			49378.84	Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			289646.88

Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт	Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт
Орлого	38707	39647.6	940.64	Орлого	66173.4	54529.8	-11643.58
Авлага	0	0	0	Авлага	0	0	0
Газар	53000	53000	0	Газар	5000	5000	0
Зээл	147906	149905	-1999	Зээл	40000	40000	0
Мал	0	0	0	Мал	2000	2000	0
Машин	13000	13000	0	Машин	10000	10000	0
Орон сууц	215000	215000	0	Орон сууц	195400	195400	0
Үнэт эдлэл	0	0	0	Үнэт эдлэл	1000	1000	0
Хадгаламж	3845.38	11650	7804.64	Хадгаламж	1200	1320	120
Хувьцаа	0	0	0	Хувьцаа	0	0	0
Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			5805.64	Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			120

Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт	Хөрөнгө	2020	2021	Өөрчлөлт
Орлого	31720.3	48178.4	16458.05	Орлого	323098	236635	-86463.2
Авлага	74000	82000	8000	Авлага	50000	150000	100000
Газар	700	1000	300	Газар	2000	2000	0
Зээл	0	0	0	Зээл	701000	701000	0
Мал	70800	30000	-40800	Мал	70800	70800	0
Машин	24500	161500	137000	Машин	161500	161500	0
Орон сууц	122000	145000	23000	Орон сууц	801000	801000	0
Үнэт эдлэл	0	0	0	Үнэт эдлэл	0	0	0
Хадгаламж	19190.3	26833	7642.73	Хадгаламж	11289.3	13054.5	1765.12
Хувьцаа	1072	1072	0	Хувьцаа	800	800	0
Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			135142.73	Нийт хөрөнгийн өөрчлөлт			101765.12

Хавсралт 4. Судалгаанд ашигласан тооцоолол

2018 оны төрийн захиргааны албаны өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн орлогын корреляцийн коэффициентын тооцоолол. Ангилал тус бүрийн хувьд ижил аргачлалаар тооцсон тул нэгийг жишээ болгон хавсралтаар оруулав.

	<i>Мэдүүлэг гаргагчийн гэр бүлийн гишүүдийн нийт орлого /мян.төг/</i>	<i>Мэдүүлэг гаргагчийн нийт орлого /мян.төг/</i>
<i>Мэдүүлэг гаргагчийн гэр бүлийн гишүүдийн нийт орлого /мян.төг/</i>	1	
<i>Мэдүүлэг гаргагчийн нийт орлого /мян.төг/</i>	-0.049518317	1

Хавсралт 5. “Үндэслэлгүй хөрөнгөжих ба татвараас зайлсхийх асуудлыг судлах” нь сэдэвт судалгааны ажлын асуулга

1. Таны хяналт хийсэн ХАСХОМ-ийн хувьд албан тушаалтнуудын ойролцоогоор хэдэн хувь нь мэдүүлгээ үнэн зөв мэдүүлдэг гэж та үзэж байна вэ?

- A. 90-100%
- B. 80-90%
- C. 70-80%
- D. 60-70%
- E. 60% ба түүнээс доош

2. Хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн найдвартай байдалд хяналт тавихад ямар асуудал тулгамдаж байна вэ?

- A. Хүний нөөцийн хомсдол
- B. Мэдлэг, ур чадвар дутмаг
- C. Хууль, эрх зүйн хязгаарлалт
- D. Бусад(.....)

3. Хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн мэдээллийн хүртээмжтэй ил тод байдлыг үнэлнэ үү?

- A. Маш сайн
- B. Сайн
- C. Дунд
- D. Муу
- E. Маш муу

4. ХОМ-ийг ТТ-06 маягттай тулгах эрх бүхий байгууллага нь зөвхөн АТГ байх нь зөв үү?

- A. Тийм
- B. Үгүй

5. Үгүй бол ямар мэргэжлийн байгууллага давхар хяналт тавих ёстой гэж үздэг вэ?.....

- A. Татварын алба
- B. Шүүх, цагдаагийн байгууллага
- C. Таны санал болгох байгууллага.....

6. ХАСХОМ-д тусгасан мэдээллийг мэдүүлэгчийн болон гэр бүлийн ТТ-06 тайлантай жил бүр харьцуулсан хяналт хийж дүгнэлт гаргах нь та бүхний ажилд хэр зэрэг тус болох вэ?

- A. Маш сайн
- B. Сайн
- C. Дунд
- D. Муу

7. Хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн одоогийн загварыг илүү боловсронгуй болгох шаардлагатай юу?

- A. Тийм
- B. Үгүй

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД БАНКНЫ САЛБАРТ ТАВИГДАХ ХЯНАЛТ, КОМПЛАЕНСЫН НИЙЦЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ИДЭВХЖҮҮЛЭХ ТУХАЙ

Н.Арман, М.Сугармаа /Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Аливаа улс орны эдийн засгийн аюулгүй байдалд санхүүгийн систем болон зуучлагч байгууллагуудын тогтвортой байдал чухал үүрэг гүйцэтгэдэг билээ. Сүүлийн жилүүдэд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх буюу нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн байдалд ноцтой сөрөг үр дагавар үүсгэх санхүүгийн гэмт хэрэгтэй дэлхий нийтээрээ тэмцэж, улс орнууд эдгээр гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд чухал ач холбогдол өгч дорвитой арга хэмжээ авч ажиллахыг эрмэлзэж байна. Монгол Улсын хувьд Asia Pacific Group буюу Ази Номхон Далайн бүсийн байгууллагад 2004 онд гишүүнээр элссэнээс хойш уг байгууллагын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцож, ФАТФ-ын зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээг шат дараалан авч байгаа билээ. Энэ судалгаагаар манай улсын мөнгө угаах гэмт хэргийн хүрээнд банкны салбар дахь эрх зүйн зохицуулалтыг судалж, ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулдаг бизнесийн байгууллага болох банкны байгууллагын комплаенсын үйл ажиллагааны нийцлийн талаар олон улсын жишгийг судлах замаар сайжруулах боломжит арга зам санал болгохыг зорьлоо.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах эрсдэл, комплаенсын хяналт, эрсдэлийн удирдлага, мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

Удиртгал: Монгол улс 2013, 2019 онуудад стратегийн дутагдалтай орнуудын саарал жагсаалтад бүртгэгдэж, олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага ФАТФ-ын эрчимтэй хяналтад одоог хүртэл сайжруулалт хийсээр байгаа билээ. Мөнгө угаах арга хэлбэр хувьсаж, өөрчлөгдөхийн хэрээр үүнтэй тэмцэх үйл ажиллагаа чангарч олон улсын зохицуулагч байгууллагуудаас шинэчилсэн зөвлөмжүүд санал болгосоор байна. Манай улсын хувьд энэ дагуу мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд, СЗХ, Монгол банк, Хууль прокурорын шатанд зохих сайжруулалтыг хийсээр байгаа боловч ФАТФ-ын шууд хэрэгжилтийн үнэлгээнд хангалтгүй үнэлгээ авч, 2022 оны байдлаарх Базелийн хорооны Мөнгө угаахтай тэмцэх индексээр 129 орноос Монгол улс 36-д жагссан буюу дунджаас дээш эрсдэлтэй орноор тодорхойлогдсон хэвээр байна. МУТСТ тухай хуульд зааснаар эрсдэлтэй салбарт тооцогдож, сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх үүрэгтэй 10 салбар байдгаас “Харилцан эрсдэлийн үнэлгээний тайлан”-д банкны салбарыг онцолжээ. ФАТФ-аас монголын арилжааны банкууд санхүүгийн секторын активт эзлэх жингээр 95,7 хувийг бүрдүүлж, мөнгөн урсгалын төвлөрөл ихтэй байдаг тул мөнгө угаах эрсдэлд өртөмтгий, эмзэг салбар гэж тодорхойлсон нь тус салбарыг судлах хэрэгцээ буйг илтгэнэ. Банкны салбарын мэдээллийн ил тод байдал дутмагаас үүдэн мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулахад авч хэрэгжүүлж буй дотоод бодлого дүрэм журмыг нийтэд хүртээмжтэй болгож судласан тохиолдол цөөн бөгөөд Тагнуулын Ерөнхий Газар 2019 онд, Монгол банк дэд ажлын хэсэг байгуулан 2016, 2020 онуудад тус “банкны салбарын эрсдэлийн үнэлгээ”-г хийсэн бөгөөд монголын арилжааны банкуудын эрсдэлд өртөмтгий бүтээгдэхүүн үйлчилгээг тодорхойлж, МУТСТ тухай хуулийн 4 болон 5-р зүйлд заасан “харилцагчийг таньж мэдэх”, “сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх” үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн чанарыг тодорхойлсон. Энэхүү судлагдсан байдал дээр тулгуурлаж, мөнгө угаах гэмт хэрэгт өртөмтгий, эмзэг банкны салбарын комплаенсын үйл ажиллагаа нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт, хууль, дүрэм журам, бодлого, арга хэмжээтэй хэрхэн уялдаж буйг судлан, олон улсын сайн туршлагыг судлах замаар банкны комплаенсын үйл ажиллагааг сайжруулах боломжтой арга зам санал болгохыг зорьлоо.

Үндсэн хэсэг:**Мөнгө угаах үйл ажиллагаа**

Хил дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх НҮБ-н конвенцид тодорхойлсноор мөнгө угаах гэдэг нь “Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн эх үүсвэрээс гаралтай гэдгийг мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийн хууль бус эх үүсвэрийг нуух, далдлах буюу хууль бус үйл ажиллагаа явуулахад оролцсон аливаа гуравдагч этгээдэд хуулийн өмнө хүлээх хариуцлагаасаа зайлсхийхэд нь туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх; тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах” гэжээ. (UNODC, 2003) Мөнгө угаах үйл ажиллагаа бусад төрөл бүрийн гэмт хэргийг араасаа дагуулдаг, гол төлөв буу зэвсгийн хууль бус худалдаа, хар тамхины хууль бус худалдаа, хүнийг хил давуулан худалдах, дээрэм, луйвар, үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, рекетлэх болон алан хядах үйл ажиллагаатай нягт байдгаараа онцлогтой.

Мөнгө угаах үе шат**Зураг 9 Мөнгө угаах гэмт хэргийн үйл явцын зураглал**

Эх сурвалж: (Muttukumaru, 2018)

1. Байршуулах үе шат: Мөнгө угаахад хамгийн эхний бөгөөд эгзэгтэй үе шат нь байршуулалт юм. Энэ үе шатын гол зорилго нь их хэмжээний бэлэн мөнгийг өөртөө хадгалах нь хүндрэлтэй тул мэдээлэх үүрэгтэй этгээд эсвэл хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг таталгүйгээр санхүүгийн системд нэвтрүүлж, хууль бусаар олсон мөнгөний анхны эх үүсвэрээс “салах” явдал юм. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны болгож санхүүгийн системд байршуулах, мөнгөн тэмдэгтийг өөр дэвсгэрт, гадаад валютаар солиулах, бэлэн мөнгийг тээвэрлэх, эсвэл банкны дансанд байршуулах гэх мэт аргуудтай байдаг.
2. Нуун далдлах үе шат: Мөнгө угаах хоёрдугаар үе шат нь хууль бусаар олсон хөрөнгийг жинхэнэ эх үүсвэрээс нь холдуулах, төөрөгдүүлэх зорилгоор эргэлзээ төрүүлж, олон төрлийн ээдрээтэй гүйлгээ хийж санхүүгийн системийн эргэн тойронд эргэлдүүлэх үйл явц юм. Энэ үе шат нь хамгийн нарийн төвөгтэй ба мөнгөний жинхэнэ үүсвэрийг олж илрүүлэхэд хүндрэлтэй болгож “бохир” мөнгөний зүсийг хувиргаснаар жинхэнэ эх үүсвэрээс хөрөнгийг аль болох холдуулж өгөх зорилгоор хэд хэдэн улсуудаар дамжуулж эргэлдүүлдэг.
3. Буцаан төвлөрүүлэх үе шат: Мөнгө угаах гэмт хэргийн эцсийн зорилго нь нийлүүлэлт буюу буцаан төвлөрүүлэлт юм. Гэмт хэрэгтнүүд хууль бусаар олсон хөрөнгийг санхүүгийн системд нэвтрүүлээд нуун далдлах үе шатны дараа буцаан төвлөрүүлэх үе шат руу шилжүүлэх ба энэ үед нэмэлт гүйлгээнүүдийг хийх замаар хөрөнгийг хууль ёсны мэт харагдуулахыг зорьдог. Эдгээр гүйлгээнүүд нь гэмт хэрэгтэнд хууль ёсны харагдахуйц тайлбар хэлэх боломжийг олгодог ба цаашид хөрөнгийн анхны эх үүсвэртэй холбогдохоос сэргийлдэг. Өөрөөр хэлбэл энэ шатанд “угаасан” мөнгийг хууль ёсны үйл ажиллагаанаас олсон орлого мэт харагдуулахыг зорино.

Банкны мөнгө угаах эрсдэлийн тухай

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь урт хугацаанд санхүү, эдийн засгийн тогтолцоог сүйтгэж болзошгүй гэмт хэрэг юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хамгийн ихээр өртөж байгаа салбар бол банкны салбар юм. (Issah, 2022) Мөнгө угаах гэмт хэргийн тэргүүн эгнээнд банкны байгууллагууд хамгийн эмзэг байдаг тул банкууд мөнгө угаах эрсдэлийг шалгахын тулд өөрсдийгөө зохих дэд бүтцээр хангах ёстой. (Gilles Favarel-Garrigues, Thierry Godefroy, Pierre Lascoumes, 2008)

Банкууд мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж тэмдэг байж болзошгүй их хэмжээний бэлэн мөнгөний гүйлгээ болон бусад сэжигтэй үйл ажиллагааны талаар мэдээлэх шаардлагатай. Ихэнх хуулиуд нь уламжлалт банкны байгууллага, сувгуудаар дамжиж буй бохир мөнгийг илрүүлэхэд үндэслэсэн хэвээр байгаа тул мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай хуулиуд цахимд суурилсан мөнгө угаах шинэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд удаашралтай байгаа юм. (Chen, 2022)

Мөнгө угаах үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг авч үзвэл банкны байгууллагууд нь мөнгө угаагчидтай хамгийн түрүүнд харилцах цэг болдог. Банкны байгууллага нь хадгаламж, зээл, гадаад валют зэрэг санхүүгийн байгууллагуудаас үзүүлж буй олон үйлчилгээ зэрэг хэд хэдэн хүчин зүйлээс шалтгаалан мөнгө угаагчдын хамгийн их ашигладаг хэрэгсэл юм. (Yusarina Mat Isa, Zuraidah Mohd Sanusi, Mohd Nizal Hanif, Paul A. Barnes, 2015)

Комплаенсийн тухай ойлголт

Комплаенс гэдэг нь компанийн засаглалын нэгэн хэсэг бөгөөд тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллагад хууль тогтоомж, журам, зааварт нийцүүлж үйл ажиллагаа явуулах чадамж юм. (СЗХ, БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН КОМПЛАЕНСЫН АЖИЛТНУУДАД ЗОРИУЛСАН ГАРЫН АВЛАГА, 2019) Олон Улсын COMPLAENCS удирдлагын тогтолцоо /ISO 19600:2014/ стандартад комплаенсийг “Байгууллага хууль тогтоомж, олон улсын стандарт шаардлагыг хэрэгжүүлэх” гэж тодорхойлжээ. Харин олон улсын аудит, санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ болон эрсдэлийн удирдлагын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг “Deloitte” байгууллагаас “Комплаенс нь бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахдаа ямагт зөв үйлдэл хийнэ гэсэн ойлголт бөгөөд энэ утгаараа байгууллагын бүх ажилтнуудад хамааралтай байж, банкны соёл, үнэт зүйл, үйл ажиллагааны салшгүй хэсэг болдог” гэж дүгнэсэн байдаг.

Банкны комплаенсийн үйл ажиллагаа

Улс орнуудын банкны системийн хяналтгүй, сул тал нь өөрийн улсынхаа дотоодод төдийгүй олон улсын санхүүгийн зах зээл дээрх тогтворгүй байдлыг үүсгэдэг гэж үздэг тул банкууд харилцагч буюу бусад банкны хяналтын тогтолцоог тодорхойлохыг чухалчилдаг. Урт хугацаанд амжилттай оршин тогтнохыг зорьж буй байгууллагууд шударга ёс, комплаенсийн соёлыг нутагшуулах, мөн оролцогч талуудын хүлээлт болон хэрэгцээг харгалзан үзэх шаардлагатай бөгөөд энэ нь тухайн байгууллагын үндэс суурь болохоос гадна урт хугацаанд тогтвортой, амжилттай оршин тогтнох боломжийг олгодог.

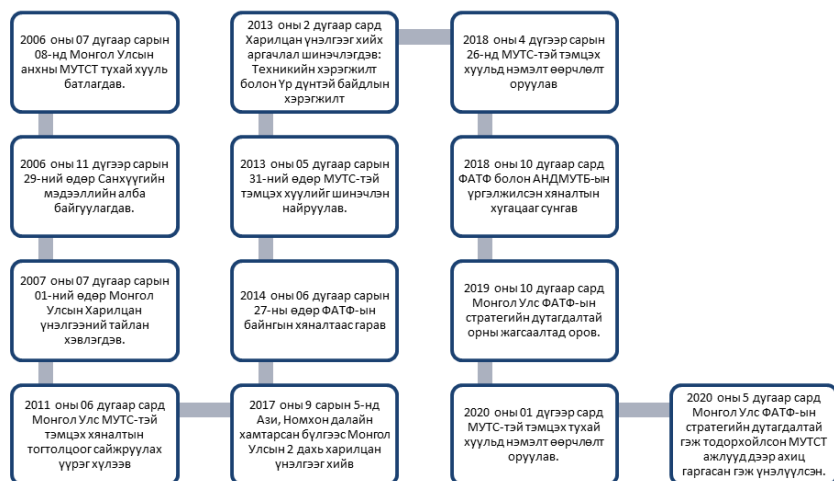
Манай улсын банкны салбар нь дараах комплаенсийн чиглэлүүдтэй. Үүнд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчийг таньж мэдэх, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ ба эрсдэлийн удирдлага, харилцагчийн эрхийг хамгаалах, тайлан ба тодруулга зэрэг чиг үүргүүдээр комплаенсийн үйл ажиллагаа хэрэгжиж байна.

Монгол Улсын мөнгө угаахтай тэмцэх тогтолцоо

Монгол Улс нь 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж, 2004 онд МУТСТ, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын бодлогыг тодорхойлдог ФАТФ-ын салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг (АНДМУТБ)-т элсэн орсноор МУТСТ олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээсэн. Монгол Улсад анх 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр “МУТСТ тухай хууль” батлагдсан бөгөөд 2013, 2018, 2019 онд энэ хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар хуулийн хамрах хүрээг өргөжүүлж, олон улсын стандарт,

шаардлагын дагуу МҮЭ-ээр үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлалын байгууллага, үнэт металл, үнэт чулуу, тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч, нотариатч, хуульч, нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчийг нэмсэн.

Зураг 10 Монгол улсын МУТСТ хууль эрхзүйн орчны өөрчлөлт /он цагийн дарааллаар/

Эх сурвалж: (СМА, МУТСТ эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх хуульчдад зориулсан, 2020)

Монгол улсын МУТСТ тогтолцооны 2 дахь удаагийн үнэлгээний техникийн хэрэгжилтийн 40 зөвлөмжөөс 5 хангалтгүй, 15 зарим нь хангалттай, 15 дийлэнх хангалттай, 5 хангалттай гэсэн үзүүлэлттэй гарсан. Техникийн хэрэгжилтийн зөвлөмжөөс 8 буюу түүнээс дээш хангалтгүй, зарим нь хангалттай гэсэн үнэлгээ авсан тохиолдолд “эрчимтэй хяналт”-д ордог. Иймд манай улс техникийн хэрэгжилтийг үнэлгээний 50%-ийг хангасан гэж үзэн энэхүү зүйлд ангилагдах болзлыг хангасан байна. Үр дүнтэй байдлын үнэлгээнээс 7 эсвэл түүнээс их шалгуурыг муу эсвэл дунд түвшинд хангаж байгаа тохиолдолд мөн эрчимтэй хяналтад ордог. Иймээс Монгол улсын хувьд үр дүнтэй байдлын үнэлгээ муу байгаа нь тус хяналтад орох бас нэг шалтгаан болсон.

ЭМПИРИК ШИНЖИЛГЭЭ

Пирсоны корреляцийн коэффициент тоон шинжилгээ

Хүснэгт 5 Ажлын туршлага, сургалтад хамрагдахын харилцан хамаарал

	Та хэлтэстээ хэр удаан ажиллаж байгаа вэ?		
Бусад төрлийн сургалтанд хамрагддаг.	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	N
	.945	.212	8

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулалт

Комплаенсийн хэлтэст урт хугацаанд тогтвор суурьшилтай ажилласан мэргэжилтнүүд судалгаанд тусгаснаас өөр төрлийн сургалтуудад хамрагдах нь их байна. Магадгүй олон улсад анхаарал хандуулах зайлшгүй байгаа сэдвийг хөндөж, мэдлэг мэдээлэл түгээсэн нь цөөн байж болзошгүй.

Хүснэгт 6 Мэргэжилтний бэлтгэгдсэн байдал, комплаенсийн хэрэгжилтийн харилцан хамаарал

	Танай байгууллагын комплаенсын хэлтэс хэдэн мэргэжилтэнтэй вэ?		
Та банкныхаа МУТСТ бодлого, журам бусад банкуудтай харьцуулахад хэр зэрэг хэрэгжилт сайтай гэж дүгнэх вэ?	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	N
	.756	.454	8

Эх сурвалж: (Судлаачийн боловсруулалт)

Комплаенсийн хэлтэсд ажиллах хүчний нөөц хангалттай байвал МУТСТ үйл ажиллагааны хэрэгжилт сайн, хангалттай байхыг дээрх Пирсений корреляци 0.756 утга харуулж байна. Хэдийгээр тийм боловч p ач холбогдлын утга $0.4 > 0.03$ зааж буй нь энэ гарсан үр дүн статистикийн хувьд төдийлөн ач холбогдолгүй байгааг илэрхийллээ. Түүврийн утга хамаарлыг хангалттай батлах хүч сул үед энэ алдаа үүсч байгаа боловч 11 арилжааны банкууд монголд үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 8-аар нь төлөөлүүлэх нь хангалттай утга юм.

Хүснэгт 7 Мэдээлэх үүргийн хэрэгжилт, ажилтны зан төлвийн хамаарал

	Таны мэдэж байгаачлан танай банкнаас 1 жилийн хугацаанд СМА-руу хэдэн сэжигтэй гүйлгээний тайлан илгээгдэж байсан бэ?		
Танай банк сэжигтэй гүйлгээнийхээ талаар СМА-д хэр зэрэг мэдээлж чаддаг гэж та бодож байна вэ?	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	N
	.736*	.037	8

Эх сурвалж: (Судлаачийн боловсруулалт)

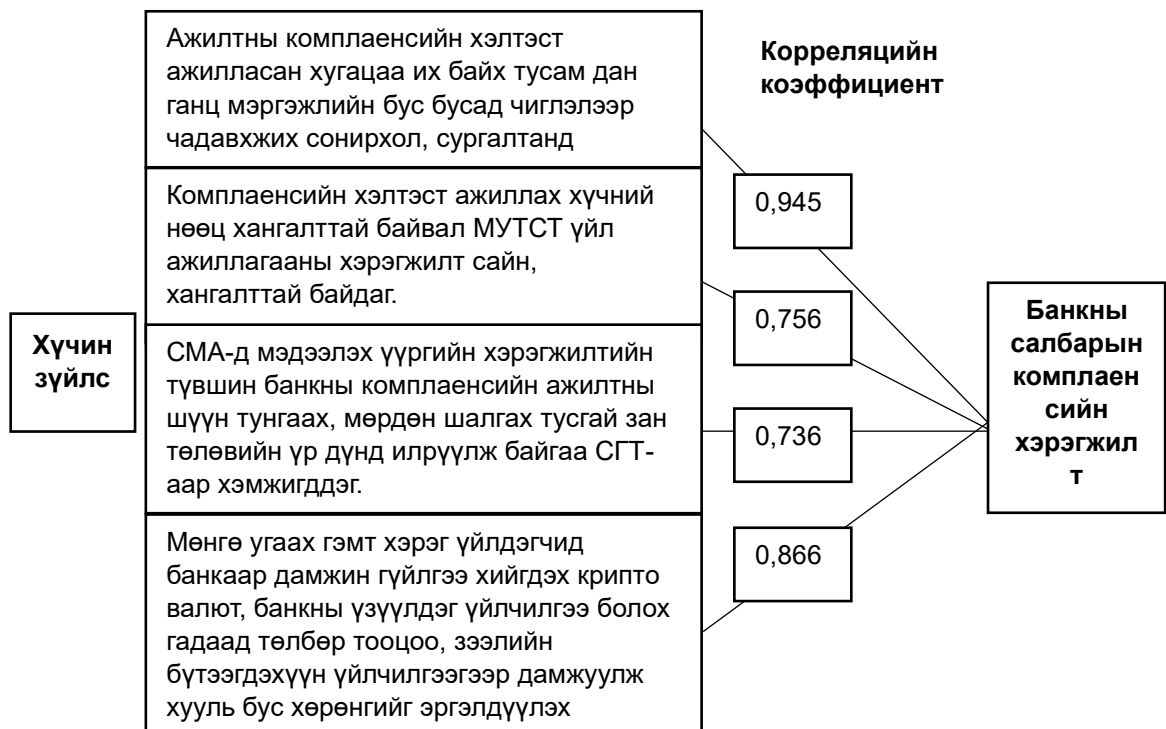
СМА-д мэдээлэх үүргийн хэрэгжилтийн түвшин банкны комплаенсийн ажилчдын шүүн тунгаах, мөрдөн шалгах тусгай зан төлвийн үр дүнд илрүүлж байгаа сэжигтэй гүйлгээний тайлангаар хэмжигдэж байгааг дээрх Персоны корреляцын коэффициентээс харж болно. Персоны корреляци 0.736 утга, ач холбогдлын p утга $0.037 > 0.05$ нөхцлийг хангаж байгаа нь дээр дурдсан 2 хүчин зүйл эерэг төгс хамааралтай, мөн статистикийн хувьд өндөр ач холбогдолтой байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 8 Тоон шинжилгээний үр дүн

Пирсоны Корреляцийн Кoeffициент		Комплаенсын ажилтны тоо	Сүүлийн жилийн сэжигтэй гүйлгээний тоо	Ажилчдын ажилласан жил
Хэлтсийн МУТСТ хэрэгжилт	Pearson Correlation	.945		
	Sig. (2-tailed)	.212		
СМА-д мэдээлэх үүргийн хэрэгжилт	Pearson Correlation		.736*	
	Sig. (2-tailed)		.037	
Бусад төрлийн сургалтанд хамрагдах байдал	Pearson Correlation			.736*
	Sig. (2-tailed)			.037

Эх сурвалж: (Судлаачийн боловсруулалт)

Зураг 11 Structure Equation Model

Эх сурвалж: (Судлаачийн боловсруулалт)

Ганцаарчилсан ярилцлагын шинжилгээ

Сүүлийн үед мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгчид банкаар дамжин гүйлгээ хийгдэх криптовалют, банкны үзүүлдэг үйлчилгээ болох гадаад төлбөр тооцоо, зээлийн

бүтээгдэхүүн үйлчилгээгээр дамжуулж хууль бус хөрөнгийг эргэлдүүлэх хандлагатай болсон нь банкны бизнесийн үйл ажиллагааг удаашруулахад хүргэж байна. Банкны

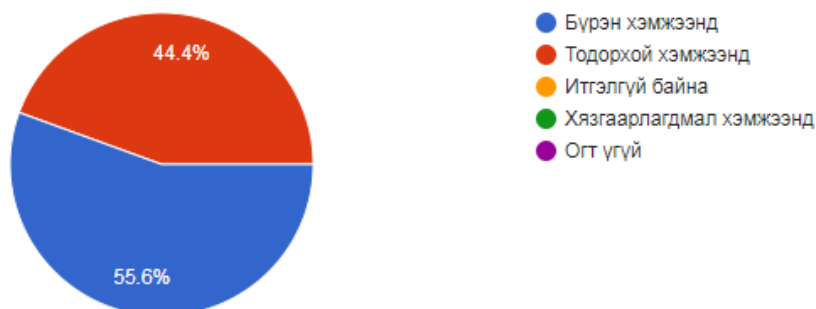
байгууллагын комплаенсын үйл ажиллагаа болон мөнгө угаах эрсдэлийн талаарх мэдээллээр хангах боломжтой нийт арилжааны 11 банк болон монголын комплаенсын холбоо, зохицуулагч байгууллагууд болох Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо зэрэг байгууллагуудыг судалгаанд хамруулахыг зорьсон ба үүнээс 6 арилжааны банк, Монголбанкны Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтсийн 2 мэргэжилтэн, Санхүүгийн зохицуулах хорооны банк бус санхүүгийн байгууллагуудын комплаенсыг хариуцсан 1 мэргэжилтэн, Монголын комплаенсын холбооны 1 мэргэжилтэн тус тус оролцсон.

Бүрэлдэхүүн хэсэг		Оролцогчид								
		О 1	О 2	О 3	О 4	О 5	О 6	О 7	О 8	О 9
Банку удын компл аенс	Бодлого журам боловсруулс ан байдал	1	1	1	1	1	1	0 , 5	0 , 5	1
	Бодлого журмын хэрэгжилт	1	1	1	1	1	1	0 , 5	0 , 5	1
	Мэргэжилтнү үдийн оролцоо	1	1	1	1	1	1	0 , 5	0 , 5	1
	МУ-тай тэмцэх технологийн шийдэл	1	1	0 , 5	0 , 5	0 , 5	1	0 , 5	0 , 5	1
	Хэлтэс, нэгжүүдийн хамтын ажиллагаа	0 , 5	0 , 5	1	1	1	1	1	0 , 5	0 , 5
Нийлбэр дүн		4 , 5	4 , 5	4 , 5	4 , 5	4 , 5	5	2 , 5	2 , 5	4 , 5

Асуулгын арга

Та банкныхаа Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх бодлого, журам бусад банкуудтай харьцуулахад хэр зэрэг хэрэгжилт сайтай гэж дүгнэх вэ?

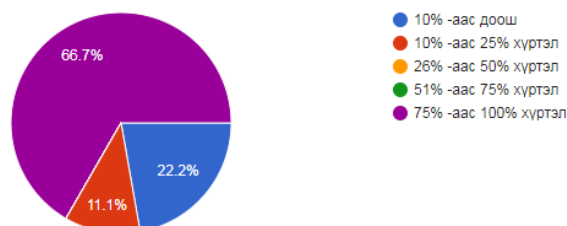
9 responses

Банкууд бүгд бүрэн болон тодорхой хэмжээнд МУТСТ журмыг хэрэгжүүлж байна. Комплаенсийн хэлтэс нэгжгүй банк байдаггүй байна.

Таны ажилдаа зарцуулах цагийн ойролцоогоор хэдэн хувь нь Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд зарцуулагддаг вэ?

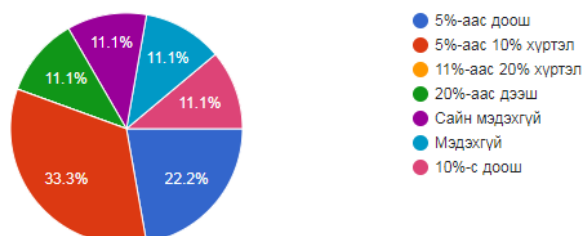
9 responses

Арилжааны банкуудын комплаенсийн хэлтэсүүдийн 66,7% нь 75-100% үйл ажиллагаагаа мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд чиглэлтэй үйл ажиллагаанд зарцуулж байна.

Танай банкны нийт зардлын хэдэн хувь нь мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд зарцуулагддаг вэ?

9 responses

Банкуудын нийт тогтмол зардлын 5-10% нь ихэвчлэн мөнгө угаахтай тэмцэхэд зарцуулагдаж байна. Харин энэ талаар 11% нь мэдэхгүй хэмээн хариулсан байгаа нь хэлтэс нэгжүүд хамтарч мэдээлэл солилцохгүй байх хандлагыг харуулж байна.

Кейс харьцуулсан шинжилгээ, олон улсын сайн туршлага**Хөгжингүй орнуудын “шууд хэрэгжилт”-ийн шалгуур хангах туршлага**

Хөгжлийн түвшин дээгүүр, эдийн засгийн хүчин чадал сайтай орнуудын хувьд ФАТФ-ын шууд хэрэгжилтийн үнэлгээг хангаж ажиллаж байгаа нь ихэнх тохиолдолд хууль эрх зүйн талаас гэмт хэргийг илрүүлэх заалтуудыг биелүүлж, хянан шийдвэрлэж байгаатай холбоотой байдаг. Жишээлбэл:

1. Англи улс

ШХ 1	ШХ 2	ШХ 3	ШХ 4	ШХ 5	
Өндөр	Үлэмж	Дунд	Дунд	Үлэмж	
ШХ 7	ШХ 8	ШХ 9	ШХ 10	ШХ 11	
Үлэмж	Үлэмж	Өндөр	Өндөр	Өндөр	

Сэжигтэй гүйлгээний дийлэнх хувийг банк мэдээлж, жилд нийт 200'000 орчим СГТ дээр дүн шинжилгээ хийдэг. Мэдээллийг SOCA (Serious and Organised Crime Agency) дамжуулснаар цааш СМА-тай хамтарч ажилладаг. Гүйлгээнд зөрчил илэрсэн бол шууд SOCA-ийн харьяа хууль сахиулах байгууллагад мэдэгдэнэ. СМА-ны мэдээллийн санд 3500 итгэмжлэгдсэн санхүүгийн мөрдөн байцаагчид хандах эрхтэйгээр зогсохгүй тагнуулын тусгай албан тушаалтнууд шууд мэдээлэл аван ажилладаг. Үр дүнд нь сэжигтэй гүйлгээнд дүн шинжилгээ хийх хугацаа шууд багасан, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв, СМА болон мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд шууд мэдээлэл солилцон ажиллах боломжтой болдог. ELMER гэгдэх СМА-ны бүртгэлийн системээр сэжигтэй гүйлгээний тохиолдлыг мөрдөн шалгах түвшин хэр гүйцэтгэлтэй явж байгаа мэдээллийг оруулдаг. Эндээс мэдээлэгдсэн СГТ-г зохистой ашиглаж байгаа дүгнэх статистик тоон баримт бий болдог байна.

2. Швед улс

ШХ 1	ШХ 2	ШХ 3	ШХ 4	ШХ 5	ШХ 6
Дунд зэрэг	Үлэмж	Дунд зэрэг	Дунд зэрэг	Дунд зэрэг	Дунд зэрэг
ШХ 7	ШХ 8	ШХ 9	ШХ 10	ШХ 11	
Үлэмж	Үлэмж	Өндөр	Дунд зэрэг	Үлэмж	

Жил тутамд 5000-7000 СГТ мэдээлдэг

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газартаа шууд мэдээллийг илгээдэг буюу СМА нь түүний харьяа байгуулагдсан байдаг. СМА-наас мэдээлэх үүрэгтэй этгээд болох

банкнаас ирүүлсэн СГТ-д илүү нарийн шинжилгээ хийх шаардлагатай болбол 7 хоног бүр тухайн банк руу нэмэлт асуулга илгээж мэдээлэл солилцдог.

Дүгнэлт:

Манай улсын хувьд зохицуулагч байгууллагуудын дүгнэж байгаагаар мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх явц удаан процесстой, олон шат дамжлагатай байдаг нь бодитой мөнгө угаах гэмт хэрэг илрүүлсэн тохиолдол цөөн байгаагаар илэрч байна. Учир нь манай улсын мөнгө угаахтай тэмцэх үндэсний зөвлөлийн хамтын ажиллагааны бүтцийг ажиглавал санхүүгийн байгууллага дотор банк мэдээлэх үүрэг гүйцэтгэж, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Монголбанк хяналтын үе шатанд, ТЕГ, УБЕГ, ГЕГ зохицуулагч ажлын хэсэгт харьяалагдаж байна. Цаашилбал ЦЕГ, АТГ мөрдөн шалгах шатанд ажиллаж, УЕПГ яллах дүгнэлтийг гаргаснаар шүүх шийдвэрлэж байна. Үүнээс үзвэл банкинд сэжигтэй гүйлгээг хянан илрүүлж мэдээлсэн ч гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээд үнэхээр гэм буруутан мөн эсэхийг шийдвэрлэх хүртэл хугацаа алдаж, тэр хооронд харилцагчийн гүйлгээг саатуулж, царцаахгүйн тулд шилжүүлэхээс өөр арга замгүй нөхцөл байдал үүсч байна.

Дүгнэлт ба санал зөвлөмж

Судалгааг хийх явцад “МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ

ТЭМЦЭХ ТУХАЙ” хуульд заасан мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд дотроос комплаенсын хэрэгжилт харьцангуй сайн хөгжсөн, дотоод дүрэм, журам боловсруулахдаа МУТСТ-ийн хуулийг тусгаж өгч чадаж буй салбар нь банкны салбар байгаа юм. Нийт улсын хэмжээнд эдийн засгийн аливаа харилцаанд тулгарч байгаа эрсдэл нь ихэнх тохиолдолд банкны салбараар дамждаг буюу мэдээлэх үүрэгтэй бусад бүх этгээдүүдийн санхүүгийн гүйлгээ нь банкуудаар дамжин хийгдэж байгаа нь банкны байгууллагууд нь “Gate keeper” буюу мөнгө угаах эрсдэлийг бууруулах, түүнээс сэргийлэх үйл ажиллагаанд хамгийн чухал байр суурьтай болохыг илтгэж байгаа юм. Иймээс Монгол улсад тулгарч буй мөнгө угаах эрсдэлд арилжааны банкныг тусгайлан авч үзэх, мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг илүү нарийвчлан, тодорхойлох тухайд судалгааны ажлыг зохион байгуулах хэрэгцээ тогтмол байсаар байна.

Мөнгө угаах эрсдэл нь динамик шинж чанартай бөгөөд энэ төрлийн эрсдэлийг илрүүлэх, шийдвэрлэх арга, зам хөгжиж, хувьсахын хэрээр мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэгч, гэмт хэрэгтнүүдийн ашиглах арга хэрэгсэл нь цаг ямагт нарийн, төвөгтэй, ээдрээтэй болсоор байна. Мөн түүнчлэн манай улсын арилжааны банкны зохицуулагч байгууллагуудын зарим мэргэжилтэн болон арилжааны банкуудын зарим удирдах албан тушаалтнууд нь мөнгө угаах эрсдэлийн хувьсамтгай шинж чанарыг үл харгалзан, түүний эсрэг авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, бодлого журмыг хангалттай хөгжсөн гэсэн ойлголттой байлаа.

Ном зүй

- Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ. (2016 он). Улаанбаатар хот: Хараат бус судалгааны хүрээлэн ТББ, Авлигатай тэмцэх газар. НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр.
- *The role of hawala and other similar service providers in money laundering.* (2013). FATF.
- *Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds.* (2007 он.). Japan.
- Aluko, A. &. (2012). The impact of money laundering on economic and financial stability and on political development in developing countries: The case of Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15(4), 442–457. <https://doi.org/10.1108/13685201211266024>.
- APG. (2017). *AML & CTF measures in Mongolia*. Sydney: APG.
- APG. (2018). *APG Report*. APG.
- Association, B. B. (2017). *Understanding a bank draft*. England: en.wikipedia.org.
- Ayodeji, A. &. (2012). The impact of money laundering on economic and financial stability and on political development in developing countries: The case of Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15(4), 442–457.

- Bartlett, B. (2002). The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development,” For the Asian Development Bank. *Countering Money Laundering in The Asian and Pacific*, Regional Technical Assistance Project No.5967, .
- Blum, J. L. (1999). Financial havens, banking secrecy and money-laundering. *Criminal Justice Matters*, Vol. 36 No. 1, pp. 22-23.
- Bongard, K. (2001). Wirtschaftsfaktor Geldwäsche: Analyse und Bekämpfung. *Wiesbaden*.
- Borgy, V., Clerc, L., & Renne, J. (2009). Asset-price boom-bust cycles and credit: what is the scope of macro-prudential regulation? *Banque de France Working paper* 263.
- Borio, C. (2003 оны February). Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation? *BIS Working Paper No. 128*.
- Buehn, A. a. (2007). Shadow economies and corruption all over the world: revised estimates for 120 countries. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, , Vol. 1, p. 9.
- Buehn, A. a. (2007). Shadow economies and corruption all over the world: revised estimates for 120 countries”, *Economics. The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, Vol. 1, p. 9. .
- Camdessus, M. (1998). Money laundering: the importance of international countermeasures. *Plenary Meeting of the Financial Action Task Force on Money Laundering Paris*.
- Coinmarketcap. (2023). *Coinmarketcap*. <https://coinmarketcap.com/>-ээс Гаргасан
- Feenstra, R. C. (2015). *Advanced International Trade Theory and Evidence*. new york: hardcover.
- Finance, F. A. (2015, september). *guideliness for high risk international payment* . europe: www.fatf-gafi.org.
- Finance, T. (2018). AI Brings Predictability in Shifting Times. *Global Finance* , 4-5.
- Gilbert, J. W. (1828, 2015 /2nd ed/). *A practical treatise on Banking, containing an account of the London and County Banks*. dc: Joint Stock Banks.
- Haynes, A. (1993). *Money laundering and changes in international banking regulation*. JIBL.
- Hopton, D. (2005). *Money Laundering: A Concise Guide for All Business*.
- Idowu, A. (2012). Anti-money laundering policy and its effects on bank performance on Nigeria Dept. of Management and Accounting Faculty of Management Sciences. Nigeria.
- IMF and World Bank. (2001). *Enhancing Contribution to Combating Money Laundering: Policy*. Washington, DC: International Monetary Fund and World Bank.
- Iqbalhsan& Amir Razi University of Lahore, P. (Year 2012). Money Laundering-A Negative Impact on Economy. *Global Journal of Management and Business Research*, Volume 12 Issue 17 Version 1.0 .
- Jayantilal, S. (2017). *Portuguese anti-money laundering policy: a game theory approach*. *European Journal on Criminal Policy*.
- Kaplan Financial Knowledge Bank. (2020). *Agency theory*. Kaplan Financial Knowledge Bank: <https://kfknowledgebank.kaplan.co.uk/agency-theory-->ээс Гаргасан
- *Money Laundering and Terrorist Financing through Trade in Diamonds*. (2013 он). France, Paris: FATF.
- MoneyGram. (2017). *discover your way to send with money gram*. new york, usa: www.moneygram.com.
- Musonda Simwayi, Wang Guohua. (2016). *The role of commercial banks in combating money laundering*. Emerald Insight.
- Muttukumaru, A. (2018 оны march 4). ‘Money Laundering’ Label Disastrous For Country; CBSL Wake-Up! <https://www.colombotelegraph.com/>: <https://www.colombotelegraph.com/index.php/money-laundering-label-disastrous-for-country-cbsl-wake-up/>-ээс Гаргасан
- Parkin, M. (2019). *Макроэкономикс*. Улаанбаатар хот.
- Peter Lilley, D. D. (2000). *The Untold Truth about Global Money Laundering*. London: Kogan Page Limited.
- Pieter, V. (2010). *Money Laundering a Global Problem in Management Research: Shaping the Future of Business*. Rotterdam: Erasmus University.
- Pritchard, J. (2018.02.13). *How Wire Transfers Work: Sending and Receiving* . Los Angeles: Banking and Loans.
- Quirk, P. (1997). Money laundering: muddying the macroeconomy. *Finance and Development*, Vol. 34, pp. 7-9.
- Quirk, P. (1997). Money laundering: muddying the macroeconomy. *Finance and Development*, Vol. 34, pp. 7-9. .
- RECOMMENDATIONS, T. F. (2012). *INTERNATIONAL STANDARDS ON COMBATING MONEY LAUNDERING AND THE FINANCING OF TERRORISM & PROLIFERATION*. europe: www.fatf.org.
- Savla, S. (2001). *Money Laundering and Financial Intermediaries*. Dordrechdt: Kluwer Academic Publishers Group.

- Schneider, F. a. (2002). Hiding in the shadows: the growth of the underground economy", . *Economic Issues, International Monetary Fund*, , No. 30.
- settlements, b. f. (2005-2011). *payment, clearing and settlement systems* . Switzerland: www.bis.org.
- Standage, T. (2007). The remarkable story of the telegraph and the nineteenth century's on-line pioneers. t. standage-Д, *The victorian internet* (хууд. 119). New York: Walker.
- swift.com. (2018). *what is swift payment and how it works*. Brussels: www.swift.com.
- *THE FATF RECOMMENDATIONS*. (2023 он). France, Paris: FINANCIAL ACTION TASK FORCE.
- Tierney, S. (March 25, 2016). "Wire Transfers: A Guide to What Banks Charge". NerdWallet.
- union, w. (2018). *what is western union payment system*. new york, usa: www.westernunion.com.
- UNODC. (2003). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*. UNITED NATUONS.
- Vincent, M. (2020). *Fraud Triangle Analytics, 12 years later*. Fraud Magazine: <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4295019611>-ээс Гаргасан
- Volpicelli, G. (2021). *Cryptocurrency how digital money could transform finance* . Penguin Random House.
- Walker, J. a. (1995). Estimates of the Extent of Money Laundering in and Through Australia,. *Australian Transaction Reports and Analysis Centre, Queanbeyan, NSW*.
- Wallstreetmojo. (2023). *Game Theory*. Wallstreet Mojo: <https://www.wallstreetmojo.com/game-theory-2/>-ээс Гаргасан
- Westernunion.com. (2010.07.01). "Western Union Money Transfer Options". new york: western union.
- www.swift.com. (2017). *swift message defination*. brussels: www.swift.com.
- *Авлигын эсрэг хууль*. (2006 оны 7 6). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail/8928>-ээс Гаргасан
- Академи, А. (2017). *Цахим алт*. Улаанбаатар хот.
- Ард. (2021). *Ard Acafemy*. <https://academy.ard.mn/blog/ardcoin>-ээс Гаргасан
- *Ашиг малтмалын тухай хууль* . (2006 он). Улаанбаатар хот.
- Б.Санжмятав. (2013). *Олон улсын худалдаа*. Улаанбаатар: МҮ ХК.
- банк, Г. (2016). *мөнгө угаах болон терроризмийг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлэх аргачлал*. Улаанбаатар: Голомт банк.
- банк, М. (2016). *МОНГОЛ УЛСЫН МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ҮНДЭСНИЙ ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ*. улаанбаатар: монгол банк.
- банк, М. (2016). *Монгол улсын төлбрийн системийн өнөөгийн байдал*. Улаанбаатар: Монгол Банк.
- Банк, М. (2018). *Монгол улсын төлбөрийн систем*. Улаанбаатар: Монгол улс.
- банк, Х. х. (2016). *Гадаад төлбөр тооцооны гарын авлага*. Улаабаатар: ХХБ.
- *Баялгийн Засаглалын Индекс-ийн танилцуулга*. (2021 он). Улаанбаатар хот : Байгалийн баялгийн засаглалын хүрээлэн.
- *Бизнес эрхлэлтийн орчин дахь авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдлын судалгаа*. (2022 он). Улаанбаатар хот: Азийн сан.
- *Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам*. (2022 он). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531307887921>-ээс Гаргасан
- Г.Балж, & Д. (2010). *Банк санхүүгийн үндэс*. Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Д.Авирмэд. (2013). *Олон улсын эдийн засгийн харилцаа*. Уланбаатар: Мөнхийн үсэг ХХК.
- Д.Дүгэржав. (1996). *бизнесийн эрх зүй*. Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг ххк.
- Ж.Сувдням, & М. (2002). *Гадаад худалдаа*. Улаанбаатар: Соёмбо ххк.
- Монголбанк. (2012). *ФАТФ-н 40 зөвлөмж*. Улаанбаатар: Монгол банк.
- Монголбанк. (2018). *AML/CFT ACTION PLAN UPDATE*. Улаанбаатар хот: Монгол банк.
- МонголБанк, с. м. (2011 оны 4 26). *ФАТФ-ын хяналтын тухай. танилцуулга*, хуудсд. 1-2.
- *Монгол Улс дахь Алтны бичил уурхайн салбарын эрх зүйн орчны дүн шинжилгээ*. (2022 он). Улаанбаатар хот: Planet gold Mongolia.
- *Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан*. (огноо байхгүй). Shuukh.mn: <https://www.shuukh.mn/>-ээс Гаргасан
- Монголбанк. (2012). *Сарын бюллетень*. Улаанбаатар: Монголбанк.
- Монголбанк. (2018). *МОНГОЛ УЛСЫН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ, ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХИЙГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ*. mongolbank.mn: https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/0904_03.pdf-ээс Гаргасан
- Монголбанк. (2022). *Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг*. mongolbank.mn: <https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/news/202204.pdf>-ээс Гаргасан

- *Монголбанк Статистик мэдээ.* (2023). <https://stat.mongolbank.mn/?lang=mn-ээс> Гаргасан
- *Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ.* . (2016 он). Улаанбаатар хот: Хараат бус судалгааны хүрээлэн ТББ, Авлигатай тэмцэх газар. НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр.
- *Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциациас Ашигт малтмалын тухай хуульд хийсэн судалгаа.* (2020 он). Улаанбаатар хот: Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци.
- *Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг тогтоох судалгаа.* (2022 он). Улаанбаатар хот: Азийн сан.
- Н.Батнасан. (2003). *Гадаад худалдаа.* . Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Октагон Эн Эф Ти ХХК. (2022). *NFT нэвтэрхий толь ном.* Улаанбаатар.
- С.Гантулга. (2018). *Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги.*
- С.Нарангэрэл, Ж. (огноо байхгүй). *Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй.*
- СЗХ. (2019). *БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН КОМПЛАЕНСЫН АЖИЛТНУУДАД ЗОРИУЛСАН ГАРЫН АВЛАГА.* Улаанбаатар хот: СЗХ.
- СЗХ. (2020). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ, ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ НЬ.* <http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/08/24/pif79d5emvbvtcg4/Мөнгө%20угаах%20болон%20терроризмыг%20санхүүжүүлэх%20үй%20олноор%20хөнөөх%20зэвсэг%20дэлгэрүүлэхтэй%20тэмцэх%20нь%20гарын%20авлага.pdf>-ээс Гаргасан
- СМА. (2016). *СМА-ны тайлан.* Улаанбаатар: СМА.
- СМА. (2020). *МУТСТ эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх хуульчдад зориулсан.* Монголын Хуульчдын Холбоо: <https://mgfbar.mn/storage/files/xVyb5UjWsd25wEbvopsEdFtqq9FL2FX58JGZeZ1o.pdf>-ээс Гаргасан
- СМА. (2020). *Харилцан үнэлгээний тайлан.*
- СМА, М. Б. (2019). *МОНГОЛ УЛСЫН 2 ДАХЬ ШАТНЫ ДАХИН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН 2019.* Улаанбаатар: www.apgml.org.
- (огноо байхгүй). *Судлаачийн боловсруулалт.*
- Танхим, М. Ү. (2014). *Гадаад худалдааны төлбөр тооцооны дүрмүүдийн иж бүрдэл гарын авлага.* Улаанбаатар хот: ХАУТ.
- танхим, Х. а. (2015). *Монголын гадаад худалдааны статистик мэдээлэлийн шинжилгээ, дүгнэлт.* Улаанбаатар: Монголын худалдаа аж үйлвэрийн танхим.
- *Төсвийн тухай хууль.* (2011). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail/12254>-ээс Гаргасан
- *Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам.* (2022 он.). Улаанбаатар хот: УУЛ УУРХАЙ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН САЙДЫН ТУШААЛ.
- *Үндэсний статистикийн хороо.* (2023). 1212.mn-ээс Гаргасан
- *Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.* (2016). *Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.* Улаанбаатар: Монгол банк.
- *Хөрөнгийн бирж .* (2023). <https://www.mse.mn/mn-ээс> Гаргасан
- *Худалдаа хөгжлийн банк.* (2016). *мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх талаар баримтлах бодлого.* улаанбаатар: үзэх.
- *Худалдаа хөгжлийн банк.* (2016). *мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх худалдаа хөгжлийн банкны журам.* улаанбаатар: үзэх.

Цахим эх сурвалж

- *Монголбанк - Монгол Улсын Төв Банк.* (mongolbank.mn)
- *sait hereg.pdf* (police.gov.mn)
- *2022.12 sar medee - Gemt hereg.pdf* (police.gov.mn)
- *сайт мэдээ-хэрэг.pdf* (police.gov.mn)
- *2019.12 sar Burtgegdson gemt hereg.pdf* (police.gov.mn)
- *Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан* (shuukh.mn)

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХЭД ТУЛГАРЧ БУЙ ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

А.Үүрийнцолмон
/ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч/

Хураангуй: Монгол Улсын Мөнгө угаах гэмт хэргийн тогтолцоо, хуулийн хэрэгжилт зэрэгт тулгамдаж буй асуудал, мөнгө угаах гэмт хэргийг хянаж шийдвэрлэхэд тулгамдаад буй бэрхшээлийг судалж засаж сайжруулах саналыг дэвшүүлнэ.

Удиртгал: Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаа нь дэлхий нийтийг түгшээж, улс орнуудын эдийн засгийн аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангах, ядуурлыг бууруулах, нийгэмд шударга ёсыг тогтооход саад бэрхшээл болж байна. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эх үүсвэр нь ихэнхдээ хүний наймаа, хар тамхины худалдаа, хууль бус зэвсгийн наймаа, авлигал, хээл хахууль, хилээр хууль бусаар нэвтрүүлэх, байгаль орчны эсрэг, татвараас зайлсхийх гэмт хэрэг байдаг ч Монгол Улсын хувьд ахуйн хэмжээнд үйлэгддэг гээгдэл эд хөрөнгө завших, хулгай, дээрэм гэх мэт хууль бус үйл ажиллагаанаас олж байгаа санхүүгийн урсгал дийлэнх мөнгө угаах гэмт хэргийн илрэл болж байна. Монгол Улсын хувьд Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо, хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн хэдий ч Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянаж шийдвэрлэх ажиллагаанд хүндрэл бэрхшээлтэй, зарим асуудлыг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагатай байна. Мөн сүүлийн жилүүдэд гэмт хэрэгтнүүд санхүүгийн тогтолцоо сул хөгжсөн болон хөгжиж буй орнуудыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны транзит төв болгон ашиглаж байгаа явдал нь Монгол Улсын санхүүгийн салбарын энэ төрлийн гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна.

Үндсэн хэсэг: Монгол Улсын Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо

Манай улсын Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн хориг арга хэмжээ хэрэгжүүлэх байгууллага (цаашид “ФАТФ” гэх)-ын Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг өөрийн гишүүн орны мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх тогтолцоог тодорхой давтамжтай үнэлж дүгнэдэг ба тус бүлгээс 2006 онд анх удаа Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоонд үнэлгээ хийсэн байна. Ийнхүү Санхүүгийн мэдээллийн алба байгуулагдсан. СМА нь хуульд заасан мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс тайлан хүлээн авч дүн шинжилгээ хийх, дотоодын холбогдох байгууллагуудтай мөнгө угаахтай тэмцэх чиглэлээр лавлагаа, мэдээлэл солилцох журмаар хамтран ажиллаж эхэлсэн. МУТСТ тухай хуульд заасны дагуу Санхүүгийн мэдээллийн албаны дэргэд 15 байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн Хамтын ажиллагааны зөвлөлийг байгуулсан. Санхүүгийн мэдээллийн алба нь Дэлхийн Санхүүгийн тагнуулын албадын олон улсын нийгэмлэг (EGMONT буюу Эгмонт)-т 2009 онд элссэнээр гадны улс орны ижил төрлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагуудтай хамтран ажиллах боломжтой болсон.

ФАТФ-ын тухайн үеийн зөвлөмжид нийцүүлэн боловсруулсан Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг Монгол Улсын Их Хурлаас 2013 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр баталсан боловч ФАТФ-ын зөвлөмжид зарим хуулийн зохицуулалтыг нийцүүлээгүй, ФАТФ-ын 40 үндсэн, 9 тусгай шалгуураас 21 биелүүлээгүй, 15 хэсэгчилэн биелүүлсэн гэсэн үнэлгээ авч байсан. Энэ үр дүнгээс шалтгаалан 2011 онд Олон улсын хамтын ажиллагааг хянах бүлэг (international Cooperation Review Group буюу ОУХАХБ)-ээс Монгол Улсын мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог өөрийн хяналтад оруулахаар болж улмаар 2013 онд “өндөр эрсдэлтэй болон хамтран ажилладаггүй улс” гэсэн ангилал буюу “хар саарал жагсаалтад” оруулж байсан бөгөөд 2014 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдөр Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн холбогдох зохицуулалтыг ФАТФ-ын зөвлөмжид нийцүүлснээр манай улсыг дээрх дутагдлаа залруулсан гэж үнэлэн 2014 оны 6 дугаар сард “хар саарал жагсаалт”-аас гаргасан байдаг.

Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгээс 2016 оны 11 дүгээр сарын 04-ний өдрийн байдлаар Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх тогтолцоонд харилцан үнэлгээг дахин хийж, Монгол Улсад 2018 оны 10 дугаар сар хүртэлх 15 сарын хугацаанд нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаарх зөвлөмж өгч тайлагнахыг үүрэг болгосон байна.

Ази номхон далайн бүсийн байгууллагаас 2016-2017 онд хоёр дахь удаагийн үнэлгээг хийсэн. Энэхүү харилцан үнэлгээ нь 2012 онд ФАТФ-аас гаргасан 40 зөвлөмжийн дагуу Техникийн хэрэгжилт (хууль, эрх зүй болон үйл ажиллагааны тогтолцоо) болон мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны Үр дүнтэй байдлыг (хэрэгжилтийн түвшин) үнэлдэг шинэчилсэн аргачлалаар явагдсан. Харилцан үнэлгээгээр Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр 2013-2016 оны хооронд авч хэрэгжүүлсэн бодлого, арга хэмжээнүүдийг үнэлж, дүгнэлт өгсөн байгаа. 2017 оны 07 дугаар сард хуралдсан Ази Номхон далайн бүсийн байгууллагын жилийн чуулганы үеэр хоёр дахь удаагийн Харилцан үнэлгээний тайланг хэлэлцэж, Монгол Улсыг “Эрчимтэй хяналтад” оруулах шийдвэр гаргасан ба 2017 оны 07 дугаар сард Харилцан үнэлгээний тайланг баталж нийтэлсэн.

Мөн тайланд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг дүгнэхдээ “Цагдаагийн байгууллагаас мөнгө угаах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа суурь гэмт хэргийн хувьд дийлэнхдээ залилах гэмт хэрэгтэй холбоотой, Авлигатай тэмцэх газрын хувьд дийлэнхдээ авлигын гэмт хэрэгтэй холбоотой байна. Бидний үзэж байгаагаар Монгол Улсын тухайд мөнгө угаах гэмт хэргийн өндөр эрсдэлтэй байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, татвараас зайлсхийх гэмт хэрэгт мөнгө угаах үйл ажиллагааг мөрдөн шалгах ажиллагаа хангалтгүй” гэж дүгнэсэн ба Мөнгө угаах гэмт хэрэгт холбогдуулан шүүхээс эцэслэн шийдвэрлэсэн хэрэг бага байна.

2018 оны 06 дугаар сарын 01-ний өдрийн байдлаар Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлээр шийдвэрлэсэн 10 хэрэг байна. Энэ нь олон улсын түвшинд Монгол Улсыг уг гэмт хэрэгт анхаарал хандуулахгүй байгаа, гэмт хэргийг шийдвэрлэх хүсэл сонирхолгүй байгаа мэтээр харагдуулж байна. Мөн гэмт хэрэг мөрдөн шалгах байгууллагаас прокурор болон шүүхийн шатанд олон хэргийг мөнгө угаах зүйл ангиар шилжүүлж байгаа боловч прокурорын болон шүүхийн шатанд тоо нь буурч байгаа нь эдгээр байгууллага мөнгө угаах хэргээр яллах туршлага байхгүй, шинэ зүйл анги хэрэглэхээс зайлсхийж байгаа явдлын илрэл гэж үзэж байна.

Монгол Улсын Мөнгө угаах гэмт хэргийн статистик мэдээлэл, анхаарах зарим асуудал

Мөнгө угаах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллагаас 2018-2022 оны хугацаанд мөнгө угаах зүйл ангиар хэрэг бүртгэлт, эрүүгийн хэрэг үүсгэн мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан тоон мэдээллийг судалж үзвэл:

Эрх бүхий байгууллага	Он	Бүртгэгдсэн хэрэг	Нийт
Цагдаагийн ерөнхий газар	2018	20	153
	2019	51	
	2020	25	
	2021	45	
	2022	12	
Авлигатай тэмцэх газар	2018	2	9
	2019	3	
Тагнуулын ерөнхий газрын Мөрдөн байцаах хэлтэс	2020	2	
	2021	2	
	2022	0	
	2018	2	2

	2019	0	
	2020	0	
	2021	0	
	2022	0	

Дээрхи хүснэгтээс харахад Мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах эрх бүхий байгууллагуудаас Цагдаагийн байгууллага харьцангуй их мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан байна. Мөн Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт ахуйн хэмжээнд үйлдэгддэг хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон гэмт хэргүүд ихэнх хувийг эзэлж байна.

Мөрдөн шалгах эрх бүхий байгууллагууд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй залилах, хөрөнгө завших, Авлигын гэмт хэргүүд, хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргүүдэд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа гэмт хэрэг үйлдэхэд ашигласан хэрэгслийг хурааж авах, мөнгө, санхүүтэй холбогдсон бүхий л талын үйл ажиллагаа, зохион байгуулалт, үйл явцыг судлах, мэдээ, мэдээлэл цуглуулах, цуглуулсан мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, мөнгө, хөрөнгийг хөдөлгөөнийг илрүүлэх, баримтжуулах зэргээр санхүүгийн мөрдөн шалгах ажиллагааг зэрэгцэн явуулж, хууль бус хөрөнгө, мөнгийг олж тогтооход анхаарч ажиллах шаардлагатай байгаа. Үүнтэй холбоотойгоор Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 21.1 дүгээр зүйлд хураан авсан хөрөнгө, орлого, эд мөрийн баримтыг хэрхэн хадгалах, хамгаалах, талаар зохицуулсан боловч тухайн хөрөнгийг хэрхэн үнэ цэнэтэй хэвээр хадгалах, үүний урсгал зардал, арчилгаа хамгаалалтын зардал зэргийг хэрхэн шийдвэрлэх талаар нарийвчлан зохицуулаагүй байна. Гэтэл практикт өндөр үнэтэй үл хөдлөх хөрөнгө, машин, үнэт эдлэл, түргэн муудах эд зүйлс зэргийг хураан авах тохиолдол их гардаг бөгөөд мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад үнэлэгдсэн үнэ нь хэрэг шүүхээр шийдвэрлэгдэж, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа хийгдэх үед үнэ нь хэд дахин буурах, үрэгдэх, бүрэн бүтэн байдал нь алдагдах зэрэг эрсдэл үүсдэг.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгт Шүүхээс 2018-2022 онуудад оноосон ялын статистик мэдээлэл

Д/д Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйл анги Тоон мэдээлэл

- 1 Анхан шатны шүүхээс ял авсан 14
- 2 Анхан шатны шүүхээс суурь гэмт хэргээс хөнгөрүүлж зүйл заалт өөрчилж 18.6 г ашигласан 2
- 3 Давж заалдах шатны шүүхээс хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан гэх үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгосон 4
- 4 Давж заалдах шатны шүүхээс ялыг бууруулж, эрх зүйн байдлыг дээрдүүлсэн 2
- 5 Улсын дээд шүүхийн тогтоолоор хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан гэх үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгосон/ зүйл заалтыг өөрчилсөн 4

Хүснэгтээс харахад Монгол Улс Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянаж шийдвэрлэхдээ дангаар шийдвэрлэдэггүй суурь гэмт хэрэгт холбогдуулан шийдвэрлэдэг ба мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой гэмт хэргийн гаралт болон мөрдөн шалгах ажиллагаа хийгдсэн гэмт хэрэг их хэдий ч шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэсэн хэргийн тоо бага ба анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг давж шаалдах болон хяналтын шатны Улсын дээд шүүхээс хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан гэх үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгож байна. Мөн мөнгө угаах зүйл ангийг хөнгөрүүлэх нөхцөл болгон ашигласан тохиолдлууд ч цөөнгүй байна.

Хөөн хэлэлцэх хугацаа

Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцын 11 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсэгт мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа урт байх, хөөн хэлэлцэх хугацаа нь гэмт этгээдийн зүгээс хэрэг хянан шийдвэрлэх, шүүхийн шийдвэр гарахаас зайлсхийх нөхцөл болохгүй байх талаар тусгасан.

Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааны харьцуулалт

18.6 дугаар зүйл. Мөнгө угаах гэмт хэрэг /2015, 2017/ 166.1 дүгээр зүйл. Мөнгө угаах гэмт хэрэг /2009-2014/ 268.1 дүгээр зүйл. Мөнгө угаах гэмт хэрэг /2008-2009/

Үндсэн гэмт хэрэг 1 жил 5 жил 5 жил

Хүндрүүлэх нөхцөлтэй гэмт хэрэг 5 жил 15 жил 15 жил

Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол 12 жил 15 жил 25 жил

Хүснэгтээс харахад Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгад мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг илт богино болгосон байна. НҮБ-ын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, мансууруулах бодисыг хянах албанаас Олон Улсын валютын сангийн хувьд мөнгө угаах үндсэн гэмт хэрэгт хэрэглэх хөөн хэлэлцэх хугацаа 12-15 жил байвал зохимжтой гэж тэмдэглэсэн байна.

Дээрхээс үзэхэд Монгол Улсын Эрүүгийн хууль дахь зохицуулалт Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг Конвенцыг 11 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсгийн зохицуулалтад нийцээгүй гэхэд болохоор байна.

Эрх зүйн бүлийн төлөөлөл болгон зарим улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг хэрхэн зохицуулсныг дараах хүснэгтээр харуулж байна.

Гадаад орон дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа

Д/д Улсын нэр Хөөн хэлэлцэх хугацаатай эсэх Хугацаа

1 Канад Үгүй -

2 ИБУИНВУ Үгүй -

3 Итали Тийм 15 жил

4 Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс Тийм 20 жил

Дөрөв. Дүгнэлт, санал

Манай улсад мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог бүрдүүлэгч хууль тогтоомж, эрх бүхий байгууллага, мэдээлэх үүрэгтэй байгууллагууд нь байгаа боловч гагцхүү хуулийн хэрэгжилт үнэхээр тааруу байгааг Ази, Номхон далайн бүсийн байгууллагаас удаа дараа онцолж байгаа.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах эрх бүхий байгууллагуудаас сүүлийн 5 жилийн хугацаанд /2018он-2022он/ мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан мөнгө угаах тоо 164 байгаа хэдий ч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй залилах, хөрөнгө завших, авлигал, байгаль орчны эсрэг, татвараас зайлсхийх зэрэг суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд шүүхээр эцэслэн ял оногдуулаагүй, ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд мөнгө угаах гэмт зүйл ангиар ял оногдуулсан практик олон байна. Түүнчлэн Анхан шатны шүүхээс ял авсан гэмт этгээд давж заалдах болон хяналтын шатны Улсын дээд шүүхээр дахин хэлэлцэж хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан, гэмт хэргийн шинжгүй, эсхүл мөнгө угаах гэмт хэргийг хөнгөрүүлэх нөхцөлөөр хэрэглэж зүйл заалтыг өөрчлөн шийдвэрлэж байна. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн гэмт хэрэгт холбогдох хөөн хэлэлцэх хугацаа нь 1 жил байгаа ба энэ нь Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцийн 11 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсгийн зохицуулалтыг зөрчөөд байгаа юм.

Монгол Улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд хураан авсан хөрөнгө, орлогыг шүүх, прокурор, мөрдөгч, эрх бүхий албан тушаалтан хадгалалт, хамгаалалтыг хариуцна гэж байгаа боловч хэрхэн элэгдэл, хорогдолгүйгээр, үнэ цэнэтэй хэвээр нь хадгалах, хамгаалах, урсгал зардал хаанаас гарах талаар нарийвчилсан зохицуулалт байхгүй байна.

Цаашид Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх практик үйл ажиллагаанд тулгамдаж байгаа асуудлыг шийдвэрлэх талаар дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгахдаа өндөр эрсдэлтэй залилах, хөрөнгө завших, авлигал, байгаль орчны эсрэг, татвараас зайлсхийх зэрэг гэмт хэргүүдэд анхаарал хандуулж мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах.
2. Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгад заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцын 11 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсгийн зохицуулалтад нийцүүлэн нэмэгдүүлэх.
3. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хураан авсан хөрөнгө, орлого, эд материалыг хэрхэн элэгдэл, хорогдолгүйгээр, үнэ цэнэтэй хэвээр нь хадгалах, хамгаалах, урсгал зардал хаанаас гарах талаар нарийвчилсан зохицуулалт оруулах.

Ашигласан материал:

Хууль, хуульчилсан акт:

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай (legalinfo.mn)
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай (legalinfo.mn)

Ном, сурах бичиг:

- Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал, олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын илтгэлийн эмхэтгэл, УБ, 2018

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИД МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ТОДОРХОЙЛЖ БАЙСАН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ, ОДООГИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ

Г.Ган-Алтай

/Шихихутуг их сургуулийн оюутан/

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь 2000 гаруй жилийн өмнө дэлхий нийтэд гарсан, энэ үед дэлхийн аль ч оронд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь төрөөс эд хөрөнгөө нуух, татвараас зайлсхийх зорилготой болсон. Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага болох ФАТФ анх 1989 онд гишүүн улс орнуудын сайд нарын дунд байгуулагдсан. ФАТФ-ын зорилго нь олон улсын санхүүгийн системийн цогц байдалд аюул учруулж байгаа мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэх болон бусад холбоотой заналхийлэлтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн, зохицуулалтын болон үйл ажиллагааны стандартыг тогтоон хэрэгжүүлэх юм. Монгол улсын хувьд 2003 онд Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенцид нэгдэн орж, 2004 онд ФАТФ-ын салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн бүс нутгийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага APG-д нэгдэн орсноор мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээх болсон.

Монгол Улс анх 2006 оны 7-р сард “мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль батлан гаргасан. Энэхүү хууль батлагдсаны дараагаар мөнгө угаах гэмт хэрэг нэг хоёр гарж байсан бол 2 жилийн дараагаас буюу 2018 оноос 20-иод гэмт хэрэг гарч эхлэв. Мөнгө угаах гэмт хэрэг Эрүүгийн хуульд 2008 онд хуульчилсан. Үүнээс хойш 5 удаа өөрчлөгдөн, шинэчлэн найруулга орсон. Анхны зохицуулалт нь мөнгө угаах гэмт хэргийг оновчгүй тодорхойлсон ч одоогийн зохицуулалт нь илүү дээрдүүлсэн. Одоогийн зохицуулалтаар ялын төрлийг буюу хорих ялын хэмжээг багасгасан нь мөнгө угаах гэмт хэрэг ихээр гарах нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Манай улс ФАТФ-аас гаргасан 40 зөвлөмжийн хүрээнд улсын хэмжээнд бодлого, зөвлөмжөө боловсруулан хэрэгжүүлдэг. Гэвч ФАТФ-аас Монгол улсыг мөнгө угаахтай тэмцэх стратегийн дутагдалтай улс орнуудын хяналтын жагсаалт буюу саарал жагсаалтад оруулж байсан. Уг жагсаалтад орсноор Монгол улсад олон сөрөг нөлөө бий болов:

1. Монгол улсын нэр хүнд буурах
2. Гадаадын хөрөнгө оруулалт багасах
3. Гэмт хэрэг ихээр бий болох
4. Санхүүгийн байгууллагын хүчин чадлыг доройтуулах
5. Улсын төсөвт орох орлого буурч, татвар багасах, далд эдийн засаг үүсэх эрсдэл бий болох

Одоогийн зохицуулалтыг сайжруулж мөнгө угаах гэмт хэргийг багасгахын тулд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль болон бусад хууль журмыг дагаж мөрдөх, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд нь хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэх бодитой арга хэмжээ авах, олон нийтэд ийм төрлийн гэмт хэрэг байдаг талаар мэдээлэх зэрэг юм.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах, суурь гэмт хэрэг, татвар, түүх, гэмт хэрэгтэн, хөрөнгө, авлига

Удиртгал: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувирган эдийн засгийн эргэлтэд оруулж улмаар, бохир мөнгийг цэвэр буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого юм. Дэлхий нийтэд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хожуу үүссэн ч хурдацтай хөгжсөн. Хурдацтай хөгжсөнөөс болж суурь гэмт хэрэг ихээр гарч, нийгэмд сөргөөр нөлөөлөх болсон. Уг гэмт хэргийг анх, хэзээ үүссэн түүхийг судалж, Монгол улсын зохицуулалтыг одоогийн зохицуулалттай харьцуулан судлах.

Хэрэгцээ шаардлага

Энэхүү сэдвийг судалснаар мөнгө угаах гэмт хэргийн түүхийг эмхлэн судалж он цагийн дараалалд оруулах, одоогийн зохицуулалтыг сайжруулах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, зөвлөмжид өөрийн санааг тусгахад оршино.

Зорилго

Мөнгө угаах гэмт хэрэг дэлхийн улс орнуудад хэрхэн үүссэн болох, Монгол улсад уг гэмт хэргийг тодорхойлж байсан түүхэн уламжлалыг судалж одоогийн зохицуулалттай харьцуулж түүнийг сайжруулах, мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга замыг судлах зорилготой.

Зорилт

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн түүхэн үечлэлийг судлах,
2. Одоогийн зохицуулалттай харьцуулан судлах,
3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг сайжруулах, илүү боловсронгуй болгох арга замыг олох.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү өгүүлэл нь судалгааны харьцуулах, харьцуулах, түүхчлэх, анализ хийх, шинжлэн дүгнэх аргуудыг ашигласан. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой ном зохиол, судалгааны ажил, Монгол улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой мэдээ мэдээлэл, бусад цахим холбоосыг ашигласан болно.

Сэдэв сонгосон үндэслэл

Аливаа зүйлийг судлан шинжлэхийн тулд түүхээс нь судалбал цааш судлахад амар байдаг, тиймээс мөнгө угаах гэмт хэргийг түүхээс нь судлах шаардлагатай болсон, Монгол улсын хэмжээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн түүхэн судалгаа байхгүйтэй холбоотойгоор уг сэдвийг сонгон авсан.

Үндсэн хэсэг

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүссэн түүх, түүхэн уламжлал

Түүхч Стерлинг Сигрэйвийн хэлснээр 2000 гаруй жилийн өмнө Хятадын чинээлэг худалдаачид олсон мөнгө хөрөнгөө төрөөс нуух, бөглүү тосгонд аваачиж хөрөнгө оруулах, өөр улс оронд гаргах зэрэг аргыг хэрэглэдэг байсан. Үүнээс үүдэн татвараас нуугдах, оффшорын бизнесийн эхлэлийг тавьсан.¹

Мөнгө угаах гэх ойлголт, нэр томъёо бүрэн утгаараа гарсан нь 1920 онд АНУ-д согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, импортлох, тээвэрлэх борлуулахыг улсын хэмжээнд үндсэн хуулиар хориглосонтой холбоотой юм. Хориглосны дараагаар Чикагогийн мафийн толгойлогч Аль Капоне нь архи, хар тамхи худалдаа, рэкетиин хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газраас олсон орлого мэтээр тайлагнадаг байв. Үүнийг мэдсэн “L'express” сонины сэтгүүлчид “ХУВЦАС БИШ МӨНГӨ УГААЖ БАЙНА” гэж бичсэнээр мөнгө угаах гэх ойлголтыг дэлхий нийтэд танил болсон. 1980-аад оноос олон улсын хэмжээнд мөнгө угаахыг эрүүгийн гэмт хэрэг гэж үзэж эхэлсэн буюу 1989 онд FATF /Financial Task Action Force/ байгуулагдан 1990 онд гаргасан анхны тайландаа мөнгө угаах үйлдлийг эрүүгийн гэмт хэрэг гэж хуульчлахыг зөвлөмж болгосон. Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ) нь олон улсын санхүүгийн системийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсгийг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхээс сэргийлэх бодлого боловсруулж, дэлгэрүүлэх үүрэг бүхий засгийн газар хоорондын, хараат бус байгууллага юм. ФАТФ-ын Зөвлөмж нь улс орнууд өөрийн онцлог нөхцөл байдалд тохируулан хэрэгжүүлэх олон улсын стандартыг тогтоож өгдөг.

¹ Financial crime academy LLC-2023

Монгол улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн эхлэл нь 1920-иод онд ард түмэнд их хэмжээний албан татвар ноогдуулж байсантай холбоотой юм. Тухайн үед доорх аж ахуйнууд улсын бүхий л албан татвараас бүрэн чөлөөлөгдөж байжээ. Үүнд:

1. Хошуудын бүх засаг ноёдын аж ахуй
2. Бүх хутагт хувилгаад шанзудба, да лам нарын аж ахуй
3. Засаг бус боловч 100 хүрэхгүй адуу, үхэр бүхий ноёдын аж ахуй
4. Гэтэл ард түмний нуруун дээр 4 төрлийн татвар оногддог байсан:
5. Улс нийгмийн албан татвар
6. Засаг ноёдуудад залгуулах алба
7. Хятад худалдаачид, мөнгө хүүлэгчдэд төлөх өр, өрийн хүү тус тус хамаардаг байв.

Хятад худалдаачид, мөнгө хүүлэгчдэд төлөх өр, өрийн хүүгийн татварын талаар авч үзвэл: 1913 оны XI сарын 18-ны өдрийн мэдээлэлд Хүрээ болон Улиастайд байсан Дайчин улсын банканд Болобаны тооцоолон гаргаснаар Монголчууд нь 688000 лан буюу 1000000 рублийн өртэй бөгөөд хүүтэйгээ 1500000 рублийн өртэй байв. Үүнийг ард иргэдээс гаргуулах буюу 1918 онд нийт аймагт мал тооллого явуулах ажил зохион байгуулсан. Уг мал тооллогоор Сайн ноён хан аймг 8 бум, 6 түм илүү бод, Түшээт хан 6 сум, 1 түм илүү бод, Сэцэн хан амайг 3 бум, 9 түм илүү бод, Засагт хан 3 бум 8 түм илүү бодтой хэмээн тооцоолсон.

Энэхүү малын тоог баримталж хувь зохиож албан татвар ноогдуулах болсон. Хятад худалдаачид, мөнгө хүүлэгчдэд төлөх өр, өрийн хүүг төлөхийн тулд нэг өрхөд 500-1000 лан мөнгө, ихэс дээдэс нарын өр нийтдээ 11 сая лан мөнгөнд хүрсэн гэж үзжээ.¹ Үүнээс үүдэн Монголын ард түмэн малын тооллогод буруу мэдээлэх, малаа нуух зэргээр албан татвараас зугтаж байсан бөгөөд энэ нь одоогийн мөнгө угаах гэмт хэрэг юм.

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэргийг зохицуулж байсан түүхэн уламжлал

Дээрх түүхээс мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гэмт хэрэг үйлдэж ашиг хонжоо олох түүнийгээ нуух үйл явдал юм. Мөнгө угаах гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого хөрөнгө мөнгө орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг хэлнэ.²

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гурван үе шатны дагуу мөнгө угаадаг гэж үздэг.

1. Байршуулах үе шат - Хамгийн эхлээд гэмт этгээд нь хууль бусаар олсон хөрөнгө, мөнгөө санхүүгийн системд оруулах буюу байршуулна. Ингэхдээ үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр эсвэл гадаад валютаар байгаа хөрөнгөө аль нэгэн виртуал хөрөнгө рүү хөрвүүлнэ. Үүний тулд харилцагч өөрийн виртуал хөрөнгийн хэтэвчийг цэнэглэх шаардлагатай болно.
2. Нуун далдлах үе шат - Гарал үүслийг нь нуун далдлах, хууль бус эх үүсвэрээс нь аль болох холдуулах зорилгоор нэгэнт байршуулсан хөрөнгө, мөнгөө ийш тийш шилжүүлэн эсвэл хувиргана. Виртуал хөрөнгийн онцлогоос хамааран энэ үе шатанд хууль бус хөрөнгүүд нь эх үүсвэрийн талаарх мэдээллээс холдох аюултай байдаг. Энэ үе шатанд виртуал хөрөнгийг холих, багцлах, тараан байршуулах үйлдэл, мөн нуун далдлах зорилгоор “нууцлалтай койн” авах зэрэг нь хөрөнгийн эх үүсвэрийг тогтооход хүндрэлтэй болгох тул гэмт хэрэгтнүүдэд давуу тал үүсгэдэг.

¹ Монгол үндэсний нэвтэрхий түүх, Бээжин 1995, 1205 дахь тал

² Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 3,1,1

3. Буцаан төвлөрүүлэх- Гэмт этгээд гэмт хэргээс олсон орлогоо дээр дурдсан хоёр шатанд амжилттай нэвтрүүлсний дараа гурав дахь буюу буцаан төвлөрүүлэх үе шатанд хөрөнгө, мөнгөө өөрийн болон хамаарал бүхий этгээдийн нэр дээр буцаан төвлөрүүлж авдаг бөгөөд хууль ёсны санхүүгийн системд дахин нэвтрүүлдэг. Энэ үе шатанд виртуал хөрөнгийн бараа үйлчилгээ худалдан авахад зарцуулагдсан болон уламжлалт санхүүгийн системд эргэн орсон зэргийг хамааруулан ойлгоно.¹

Монгол улс 2003 онд Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенцид нэгдэн орж, 2004 онд ФАТФ-ын салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн бүс нутгийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага APG- д нэгдэн орсноор мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээх болсон. 2006 онд мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль батлагдан улмаар Монгол улсын хэмжээнд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах үндсийг тогтоосон.

Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалт

1. 2008 оны эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйл
2. 2009 оны эрүүгийн хуулийн 166 дугаар зүйл
3. 2014 оны эрүүгийн хууль /өөрчлөн найруулсан/
4. 2015 оны эрүүгийн хууль 18.6 дугаар зүйл
5. 2017 оны эрүүгийн хууль /өөрчлөн найруулсан/ тус тус зохицуулж байв. Уг таван удаагийн зохицуулалт нь ижил төсөөтэй бөгөөд үүнээс чухал ач холбогдол бүхий 2 зохицуулалтыг авч үзэн судалбал:

2008 оны эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг зэвсэг хар тамхи, хүн худалдаалах, эсхүл хуурамж мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон орлого, түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилготой илт хууль бус эд хөрөнгө гэдгийн мэдсээр байж үүсвэрийг нь халхавчлах буюу нуун далдлах, эсхүл уг эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд оруулсан бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавин нэгээс хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэмцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж тусгасан байдаг энэ нь зарим талаараа дутмаг зохицуулалт байсан. Дэлхий нийтэд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт хууль бус зэвсгийн наймаа, хар тамхины худалдаа, хүн хүний эрхтний наймаа, татвараас зайлсхийх, луйвар залилан, алан хядах үйл ажиллагаа, авлига хээл хахууль, байгаль орчны эсрэг гэмт хэргүүдийг хамааруулан авч үздэг. Үүнээс хууль бус зэвсгийн наймаа, хар тамхины худалдаа дийлэнх үйлдэгддэг, харин манай улсын хувьд уг 2 гэмт хэрэг нь үйлдэгдэх нь бага байхад мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болгож оруулж өгсөн нь дутмаг зохицуулалт юм.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж зохицуулсан байдаг.

Өмнөх зохицуулалтуудаас хорих ялын хэмжээ нь эрс багассан буюу өмнө нь үндсэн гэмт хэрэгт 5 хүртэлх жилийн ял оноодог байсан бол 2015 оны зохицуулалтаар хорих ялын хэмжээг 1 жил болгосон. Мөнгө угаах гэмт хэрэг Цагаан захтны хэрэг буюу эрх мэдэлтэй албан тушаалтнууд оролцсон, олон салбар бизнесийг хамарсан, улс хооронд дамжин үйлдэгддэг тул үүний цаана их хэмжээний хууль бус мөнгө байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг

¹ Сэжигтэй гүйлгээ тайлан мэдээлэх гарын авлага, Санхүүгийн мэдээллийн алба, 2012, 7-р тал

нь улс орны нийгэм, эдийн засагт асар их хор хохиролтой буюу далд эдийн засаг үүсч улсын төсөвт орох орлого буурч, татвараа шударгаар төлөгч иргэдийг хохироож, ажлын байр шинээр бий болох боломжуудыг бууруулдаг. Ийм төрлийн гэмт хэргийн ялын хэмжээ бага байгаа нь уг гэмт хэрэг гарах эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн одоогийн зохицуулалтыг сайжруулах арга зам

Олон улсын валютын сангийн 1996 онд хийсэн судалгаагаар дэлхийн хэмжээнд 1 жилд 590 тэрбумаас 1.5 их наяд америк долларын хэмжээний мөнгө угаагдаж байдаг өөрөөр авч үзвэл Испани улсын ДНБ-тэй тэнцүү хэмжээний мөнгө нэг жилд угаагдаж байна гэсэн үг.¹ Үүнээс авч үзэхэд их хэмжээний мөнгө нь дэлхийн эдийн засаг, нийгэмд ихээхэн сөрөг үр дагавартай. Уг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хуулийн зохицуулалтыг сайжруулах нь нэн тэргүүний ажил болоод байна. Үүний дагуу хэдэн өөрчлөлт хийх нь зүйтэй юм.

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ялын төрлүүдэд мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг хураах зохицуулалт байхгүй - Их хэмжээний мөнгө яригддаг гэмт хэрэгт зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих ял оногдуулж байгаа нь гэмт хэрэг ихээр гарах нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Бусад улсын жишээнээс авч үзвэл: Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд 5 жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял, нэмэгдэл ял болгон угаасан мөнгөний 5-20 хувийг хураан авах зохицуулалттай байна.² БНХАУ-ын мөнгө угаах гэмт хэргийн ял нь манай улсынхаас өндөр байгаа нь уг гэмт хэрэг гарахаас урьдчилан сэргийлж байгаа нэг хэлбэр юм.

2. Суурь гэмт хэргүүдийг бууруулах –Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нийлмэл гэмт хэрэг бөгөөд суурь гэмт хэргээс шалтгаалан гардаг тул суурь гэмт хэргийг бууруулах бодлого хэрэгжилтийг хангах.

3. Мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх ажиллагаа хангалтгүй - Монголбанкны дэргэдэх Санхүүгийн мэдээллийн алба нь мөнгө угаах гэмт хэрэг, түүнд холбогдох гэмт хэрэг, зөрчлийг мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс мэдээлэл буюу 20 сая төгрөг, түүнээс дээш үнийн дүнтэй бэлэн мөнгөний, гадаад төлбөр тооцоо болон виртуал хөрөнгийн гүйлгээний тухай мэдээллийг гүйлгээ хийгдсэнээс хойш ажлын таван өдрийн дотор батлагдсан маягтыг хүлээн авах, мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, дүн шинжилгээний үр дүнд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гэж сэжиглэсэн гүйлгээ, гүйлгээний оролдлогын талаарх мэдээллийг эрх бүхий хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлэх чиг үүрэгтэй гэвч энэхүү ажиллагаа нь салгардаж байна. Энэ нь зөрчлийг мэдээлэх үүрэгтэй этгээд мэдээллээгүй юу? Эсвэл Санхүүгийн мэдээллийн алба мэдээлсэн мэдээллийг хүлээн авч, дүн шинжилгээ хийж, эрх бүхий хууль сахиулагчид шилжүүлээгүй юу?

4. Оффшор данс – Гэмт хэрэг үйлдэгчид гэмт хэргийн улмаас олсон орлогоо оффшор дансанд нуун байрлуулдаг түгээмэл хандлагатай байдаг оффшор дансны зохицуулалтыг илүү нарийн болгох, илрүүлэх ажиллагааг зохион байгуулах нь зүйтэй юм.

Дүгнэлт

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн эсрэг гэмт хэрэгт ордог. Үүгээрээ улсын эдийн засагт сөргөөр нөлөөлдөг. Мөн давхар суурь гэмт хэрэг хамаардаг тул улсын эдийн засгаас гадна хүний өмчлөх эрх, халдашгүй чөлөөтэй байх, эрүүл мэндийн халдашгүй чөлөөтэй байх эрхэд халдаж үйлдэгддэг гэмт хэрэг юм. Уг гэмт хэрэг нь дэлхий нийтэд 1980-аад оноос үүсэн 1989 онд FATF /Financial Task Action Force/ байгуулагдсанаар олон улсын хэмжээнд мөнгө угаахтай тэмцэх бодлого зөвлөмжүүд гарч эхэлсэн. Монгол улсын хувьд 2006 онд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль батлагдан улмаар Монгол улсын хэмжээнд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах үндсийг тогтоосон. 2008 оноос Эрүүгийн хуульд хуульчилж өгсөн бөгөөд одоогоор 5 удаагийн өөрчлөлт, шинэчилсэн найруулга орсон байна. Өмнөх зохицуулалтыг одоогийн зохицуулалттай харьцуулан судлахад өмнөх зохицуулалт нь хэдэн

¹ Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж, 53-р тал

² БНХАУ-н эрүүгийн хуулийн 191-р зүйл

төрлийн гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгт тооцно гэж заасан байдаг нь бусад гэмт хэргээс мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэхгүй гэж үзсэн байна. Одоогийн зохицуулалтад ялын хэмжээний асуудал тулгарч байна. Мөнгө угаах гэмт хэргийг цахим хэлбэрээр үйлдэгдэх боломжтой болсон буюу зорчих эрхийг хязгаарлах ял оноосон ч дахин үйлдэх магадлал нь өндөр болж байна.

Уг судалгааны ажлыг судалсанаар Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ муу, сэжигтэй гүйлгээг илрүүлэх ажиллагаа дутмаг буюу 20 саяас дээш гүйлгээг хянаж чаддаггүй, эрх бүхий хууль сахиулагчдад шилжүүлдэггүй, мөнгө угаахтай тэмцэх олон улсын бодлого, зөвлөмж Монгол улсад хэрэгжилт дутмаг байна гэж үзэж байна.

Бусад улс орны жишээнээс харахад одоогийн зохицуулалтыг сайжруулахын тулд:

1. Палермогийн протоколийн илрүүлэх үйл ажиллагааг Монголд эрчимтэй явуулах,
2. ФАТФ-аас гаргасан 40 зөвлөмжийг дагаж мөрдөх,
3. Гэмт хэргийн талаар мэдээлэх үүрэг хүлээсэн этгээд үүргээ биелүүлэх,
4. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг бууруулах,
5. Урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа явуулдаг байх,
6. Иргэдийг мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар ойлголттой болгох зэрэг хамаарна.

Ашигласан эх сурвалж

- Монгол улсын Үндсэн хууль
- 2013 оны Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль
- 2002 оны Эрүүгийн хууль
- 2015 оны Эрүүгийн хууль
- БНХАУ-н Эрүүгийн хууль
- Монгол үндэсний нэвтэрхий түүх, Бээжин 1995, 1205 дахь тал
- Financial crime academy LLC-2023
- Сэжигтэй гүйлгээ тайлан мэдээлэх гарын авлага, Санхүүгийн мэдээллийн алба, 2012 он
- Монгол улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж гарын авлага

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭГДЭХЭД АВЛИГА НӨЛӨӨЛӨХ НЬ

*Е.Туяадэлгэр, О.Номин-Эрдэнэ /ДХИС-ийн
Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн оюутнууд/*

Хураангуй: Судлаач оюутан бид тус судалгааны ажлаар мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох авлигын талаар судалж үзлээ. Үүнд хөгжлийн банкны хэрэг газар аваад байгаа асуудал болох чанаргүй зээлийн талаар бодит нөхцөл байдлыг тодруулсан. Хөгжлийн банкнаас олгож буй зээлийн 48.2 хувийг чанаргүй зээл эзэлж байгаа үзүүлэлтэй байгаа нь эрх бүхий албан тушаалтан авлигад өртсөн болохыг харуулж байгаа болох нь илрэн гарсан. Авлигын хэрэг шалгах бүрд давхар мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгаж хэвших буюу мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүдийг Эрүүгийн хуульд тодорхой нэрлэх шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна. Тиймээс энэ талаар судалсан зарим судалгааны ажил болон өөрсдийн судалсан судалгааг мөнгө угаах гэмт хэргийг хууль ёсны мэт харагдуулж байгаа энэ үйлдлийг нээн илрүүлэх болон мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгтэй тэмцэх талаар санал дэвшүүлэхийг зорьсон болно.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах, Авлига, Нийтийн алба хаагч, Хөгжлийн банк

Удиртгал: Мөнгө угаах гэмт хэргээс учирч болох хохирол, үр нөлөөний талаарх Нидерландын судлаачийн судалгаанаас¹ үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн аюулгүй байдалд богино болон урт хугацааны нөлөө үзүүлэхээс гадна гэмт хэргийн өсөлт, тэлэлт, өнгөлөн далдлалт, тогтвортой сайн засаглалд хүртэл муугаар нөлөөлдөг гэж үздэг.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь богино хугацаанд эдийн засгийн эрэлт, нийлүүлэлтэд нөлөөлдөг. Энэ нь үнийн зохиомол хөөргөдөл, шударга бус өрсөлдөөн бий болгох, импорт, экспортын урсгал тэнцлийн алдагдлыг нэмэгдүүлэн, зээлийн тогтворгүй эх үүсвэрийг нэмэгдүүлдэг урт хугацаанд гадаад шууд хөрөнгө оруулалт болон хадгаламжийн тэнцвэрт байдлыг алдагдуулдаг байна.

Монгол Улсын хувьд гэмт хэрэг үйлдэж олсон хууль бус орлогын дийлэнх хэсэг нь авлига, хээл хахууль, татвараас зайлсхийх байдлаас бий болж байна.²

Бид энэхүү сэдвийг дээрх үндэслэлээр дараах зорилго, зорилтуудыг дэвшүүлэн судаллаа. Үүнд:

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн одоогийн нөхцөл байдлыг судлах
2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох авлигын гэмт хэргийн талаар судлах
3. Хөгжлийн банкны зээлийн асуудал болоод чанаргүй зээлийн талаар тодруулах
4. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй гадаад орны туршлагаас нутагшуулж болохуйц саналыг дэвшүүлэхийг зорилго.

Нэг. Онолын мэдээлэл: Мөнгө угаах гэдэг нь энгийн ухагдахуунаар гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө мөнгө, орлогын эх үүсвэрийг нуун далдлах, хууль ёсны мэт харагдуулж чөлөөтэй захиран зарцуулах зорилгоор бодит тархийг өөрчилж, хувиргаж буй үйл явц юм. Мөнгө угаахыг олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүдэд олон янзаар тодорхойлж ирсэн бөгөөд ихэнх улс орнууд НҮБ-ын "Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг" 2000 оны Палермогийн Конвенцод тодорхойлсон эрх зүйн тодорхойлолтыг хүлээн зөвшөөрдөг. Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцод

¹ Ferwerda, J. (2013). The Effects of Money Laundering. In B. Unger & D. van der Linde (Eds), Journal on Money laundering control. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 35-46 дахь тал

² "Mongolian economy" сэтгүүл <https://www.dbm.mn/news/1456>

тусгалаа олсон байдаг.¹ Тус Конвенцын 6 дугаар зүйлд (Гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг гэмт хэрэг тооцох) мөнгө угаахыг:

- 1) тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл эрх зүйн үндсэн зөрчлийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- 2) тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эд хөрөнгийг эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах;
- 3) тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
- 4) Энэхүү зүйлд тусгагдсан аливаа гэмт үйлдлийг үйлдэхэд оролцсон, хуйвалдсан, завдсан, хамжсан, хатгасан, хөнгөвчилсөн, зөвлөсөн"... үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох хууль тогтоох болон бусад шаардлагатай арга хэмжээг авбал зохино..." гэж тодорхойлдог.

Мөнгө угаах гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан байхыг ойлгоно.²

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай эсвэл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж, хөрөнгө оруулалтад тулгуурлан хөгжиж буй орон мөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын мөнгөний эх үүсвэрийг шалгах боломж муутай, банк санхүүгийн эрх зүйн зохицуулалт болон энэ салбарт хяналт сул улсад болон татварын хөнгөлөлттэй орнууд, үйлчлүүлэгчийнхээ нэрийг нууцалдаг банктай улс орнуудыг түшиглэн үйлдэгдэх нь түгээмэл байдаг байна.³

Мөнгө угаах гэмт хэргээс учирч болох хохирол, үр нөлөөний талаарх Нидерландын судлаачийн судалгаанаас үзэхэд мөнгө угаах нь эдийн засгийн аюулгүй байдалд богино болон урт хугацааны нөлөө үзүүлэхээс гадна гэмт хэргийн өсөлт, тэлэлт, өнгөлөн далдлалт, тогтвортой сайн засаглалд хүртэл нөлөөлдөг гэж үздэг. Богино хугацаанд зах зээлийн жам ёсны эрх, нийлүүлэлтэд нөлөөлөх, үнийн зохиомол хөөргөдөл, шударга бус өрсөлдөөн бий болгох, импорт, экспортын урсгал тэнцлийн алдагдлыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн салбарт хөөсрөлт бий болгох, зээлийн тогтворгүй эх үүсвэрийг нэмэгдүүлдэг урт хугацаанд гадаад шууд хөрөнгө оруулалт болон хадгаламжийн тэнцвэрт байдлыг алдагдуулдаг байна.⁴

Олон улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндсэн гурван арга байдаг. Үүнд:

- Эрүүгийн хүрээн дэх эрх зүйн тэмцэл;
- Санхүүгийн хяналт;
- Олон улсын хамтын ажиллагаа зэрэг болно.

Эрүүгийн эрх зүйн тэмцэл: тухайн мөнгө угаах гэмт хэргийн бохир мөнгөнийх нь эх сурвалжийг олж илрүүлэх, түүнийг таслан зогсоох, угаагдсан мөнгийг цааш нь зах зээлийн

¹ НҮБ-ын Хар тамхи мансууруулах бодистой тэмцэх алба (2000). Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц United Nations Convention against Transnational Organized Crime (unodc.org)

² www.legalinfo.mn Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай 2013оны 5 дүгээр сарын 31-ны өдөр

³ Монгол Улсын төв банк. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхдээ тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага. УБ., 2018он, 19дэх тал

⁴ Ferwerda, J. (2013). The Effects of Money Laundering. In B. Unger & D. van der Linde (Eds), Journal on Money laundering control. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 35-46 дахь тал

эргэлтэд оруулах буюу эргээд хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглахын эсрэг тэмцэх явдал юм. Энэхүү ажиллагаанд эрүүгийн бусад гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд ашигладаг аргуудыг голчлон хэрэглэдэг.

Санхүүгийн хяналт: Ихэнх улс орнууд тухайн гэмт бүлэглэлүүдийг бохир аргаар олсон мөнгөө санхүүгийн байгууллагуудад шилжүүлэхэд хяналт тавьж илрүүлэхийг гол зорилтоо болгодог.

Санхүүгийн хяналтын дор дурдсан гурван хэлбэр байдаг. Үүнд:

1. Хуулиар тогтоосон тодорхой хэмжээнд хүрсэн их хэмжээний мөнгөөр хийгдэж буй хэлцлүүдийн талаар төрийн зохих байгууллагад мэдээлэх;
2. Банк, санхүүгийн байгууллага нь аливаа нэг сэжиг бүхий хэлцлийг төрийн зохих байгууллагуудад мэдээлж байх;
3. Их хэмжээний бэлэн мөнгөний оролцоотой аливаа нэг хэлцэл хийхэд заавал төрийн байгууллагын тусгайлан томилсон төлөөлөл байлцах явдал юм. Энэ нь Италид өргөн хэрэглэгдэж буй арга юм. Их хэмжээний мөнгөтэй холбоотой ямар ч хэлцэлд төрийн зохих байгууллагаас томилсон хүн хяналтын чиг үүрэгтэй оролцдог байна.¹

“**Авлига**” гэж албан тушаалын эрх мэдлээ хувийн ашиг хонжоо олоход урвуулан ашиглах, бусдад давуу байдал олгох, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус давуу байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчил” гэж тодорхойлогдсон байна.²

Хууль зүйн талаас: Хуульд заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ хувийн ашиг хонжоо олоход урвуулан ашиглах, бусдад давуу байдал олгох, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус давуу байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчлийг хэлнэ.³

Авлига нь зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, хар тамхины хууль бус наймаа, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт явдал, хүний наймаа, галт зэвсгийн хууль бус наймаа, алан хядах ажиллагаа зэрэг тив дэлхий дамнасан гэмт хэргийн гол тулгуур нь юм.⁴

Авлигын хор уршиг

Аливаа улсын төрийн үйл ажиллагаа нь ард түмний эрх ашгийг хамгаалахад чиглэсэн байх ёстой. Гэтэл хээл хахууль газар авснаар уг чиглэл алдагдаж ард түмний төрд итгэх итгэл буурч, засаглалын хэвийн үйл ажиллагаа алдагдаж, хүнд суртал бүхий албан тушаалтны ноёрхол тогтоно. Засгийн газар дотоодын банкны болон гаднын зээл, тусламжийг нийгэм, эдийн засгийн хамгийн хэрэгцээтэй салбарт хуваарилах ёстой байдаг. Харин хууль бусаар (авлига, хээл хахуулийн үр дүнд) өгсөн зээл чанаргүй байдаг ба ингэснээр улсын хөрөнгө нөөцийн хуваарилалт буруу хийгдэж төсвийн орлого бүрэн бүрдэхгүй. Үүний улмаас улс орны эдийн засагт ноцтой үр дагавар үүсдэг. Нийтийн албан тушаалтан авлигал авч чанаргүй зээл өгч байгаа нь эргээд мөнгө угаах нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

НҮБ-ын мэдээлж байгаагаар нэг жилийн хугацаанд дэлхий даяар угаасан бохир мөнгөний тооцоолсон дүн нь дэлхийн 2-5% буюу 800 тэрбумаас 2 их наяд доллартой тэнцэж байгаа бөгөөд одоогийн байдлаар мөнгө угаалтын 90%-ийг илрүүлээгүй байна.⁵

¹ <https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/>

² www.legalinfo.mn Монгол Улсын Авлигын эсрэг хууль 2006 оны 7 дүгээр сарын 6-ны өдөр

³ Авлигын эсрэг хууль, Төрийн мэдээдлэл. №35(464), УБ, 2006 он 3 дугаар зүйлийн 1.1 дэх хэсэг

⁴ Б.Мөнхдорж. Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном. УБ. 2017он. 302 тал

⁵ <http://amlcft.mn/news/m-ng-ugaah-gemt-heregt-toocogddog-t-geemel-30-helber>

Эдгээр гэмт хэргийг хөгжлийн банкны жишээн дээр судлан авч үзвэл:

Хөгжлийн банк нь Монгол Улсын хөгжлийн томоохон төсөл, хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх зорилго бүхий үйл ажиллагааг эрхлэх тусгайлсан чиг үүрэгтэй, ашгийн төлөө, төрийн өмчит хуулийн этгээд байна.

Монгол Улсын Хөгжлийн банк /МУХБ/ 2011 оны 05 дугаар сарын 12-ны өдөр албан ёсоор нээлтээ хийж үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн.¹

Хөгжлийн банк нь

- үндэсний эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах тэргүүлэх салбаруудад хэрэгжих төсөл, хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх;
- импортыг орлох, экспортын орлогыг нэмэгдүүлэх үйлдвэрлэл, үйлчилгээг хөгжүүлэхэд шаардлагатай хөрөнгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх зорилготой.

Хөгжлийн банкны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам, активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулах, зарцуулах журмыг санхүү төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний саналыг харгалзан Монголбанк батална.

Хөгжлийн банкны өөрийн хөрөнгө Хөгжлийн банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгө нь хувьцаа эзэмшигчийн оруулсан хөрөнгөөс бүрдэх бөгөөд түүний хэмжээг хувьцаа эзэмшигч тогтооно. Хөгжлийн банк нь тухайн жилийн цэвэр ашгаас хувь нийлүүлсэн хөрөнгийг нэмэгдүүлж, үлдэх хэсгээр алдагдлыг нөхөх зорилго бүхий нөөц сан байгуулна. Хөгжлийн банкны алдагдлыг нөөц сангийн хөрөнгөөр нөхөх боломжгүй тохиолдолд нэмэлт хөрөнгө олгох эсэхийг хувьцаа эзэмшигч шийдвэрлэнэ.²

“Нийтийн албан тушаалтан” гэж Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3.1.4-т заасан албан тушаалтан, байнга болон түр хугацаагаар байгуулагдсан хамтын шийдвэр гаргах чиг үүрэг бүхий хороо, комиссын гишүүн, эдгээртэй адилтгах ажил, үйлчилгээ эрхэлж байгаа этгээдийг ойлгоно.³

Хөгжлийн банкны төлөөлөн удирдах зөвлөл есөн гишүүнтэй байх бөгөөд тэдгээрийн дөрөв нь хараат бус гишүүн байна. Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүнийг хувьцаа эзэмшигчид нээлттэй сонгон шалгаруулалтаар сонгон гурван жилийн хугацаагаар томилж, Компанийн тухай хуульд заасан үндэслэлээр чөлөөлнө. Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн даргыг төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн дийлэнх олонхын саналаар томилно.⁴

Хянан шалгах түр хороо Улсын Их Хурлын хянан шалгалтын тухай хуулийн хүрээнд Монгол Улсын Хөгжлийн банкнаас санхүүжүүлсэн төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүн, зээл олголт, эргэн төлөлтийн явц, байдлыг шалгах зорилгоор Хөгжлийн банк байгуулагдсанаас хойших хугацааны зээл олголт, эргэн төлөлттэй холбоотой баримт материалууд болон зээлдэгч аж ахуйн нэгж байгууллага, арилжааны банкнуудаар дамжуулан олгосон зээлийн ашиглалт, зарцуулалттай холбоотой материал, дансны гүйлгээ, төсөл, хөтөлбөрийн үр өгөөж, Хөгжлийн банкны үйл ажиллагааны үр ашигт байдал, түүнд тавигдах дотоод болон хөндлөнгийн хяналтын тогтолцооны үйлчлэлтэй холбоотой баримт материалыг хамруулан хяналт шалгалтыг хийж гүйцэтгэсэн.

Хоёр. Дүн шинжилгээ: Хөгжлийн банкнаас шууд санхүүжүүлсэн 77 зээлдэгчийн 3.2 их наяд төгрөг, арилжааны банкаар дамжуулан олгосон 2542 зээлдэгчийн 1.6 их наяд төгрөг, Засгийн газарт шилжүүлсэн 355 зээлдэгчийн 2.5 их наяд төгрөг, мөн тус банкны охин компаниудаас санхүүжүүлсэн 35 зээлдэгчийн 161.6 тэрбум төгрөгийн багцын хамаарал болон зарцуулалтыг данс хөөх зарчмаар шалгаж, төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилттэй

¹ Монгол улсын хөгжлийн банк | Монгол улсын хөгжлийн банк (dbm.mn)

² www.legalinfo.mn Хөгжлийн банкны тухай хууль 2017 оны 2 дүгээр сарын 10-ны өдөр

³ www.legalinfo.mn Монгол Улсын Эрүүгийн хууль 2015 оны 12дүгээр сарын 3-ны өдөр

⁴ www.legalinfo.mn Хөгжлийн банкны тухай хууль 2017 оны 2 дүгээр сарын 10-ны өдөр

холбоотой асуудлаар гурван удаагийн нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголыг нээлттэй зохион байгуулсан.

Сонсгол нийт 13 өдрийн турш үргэлжилж, 672 иргэнийг гэрчээр дуудсанаас 356 иргэн биечлэн оролцсон байна. Хянан шалгах түр хороо холбогдох хуулийн хүрээнд арилжааны 12 банканд хяналт шалгалт явуулж, зээлдэгч бүрийн санхүүжилтэд данс хөөх аргаар зарцуулалтыг нэг бүрчлэн шалгаж дараах дүгнэлтийг гаргажээ.¹

Хөгжлийн банкнаас шууд санхүүжүүлсэн төсөл хөтөлбөрийн хувьд 18.3 хувь нь зориулалтын дагуу буюу зээлийн гэрээнд заасны дагуу зарцуулалтыг хийсэн, 74.2 хувь нь зориулалт бүрэн бус буюу зээлийн тодорхой хэсгийг зээлийн гэрээнд заасан зориулалтын дагуу ашиглаагүй, 7.4 хувь нь зээлийг 100 хувь зориулалт бусаар ашигласан, 0.3 хувь нь нягтлах боломжгүй буюу зээлийг бэлэн зарлагын гүйлгээгээр зарцуулсан байна.

Монгол Улсын Хөгжлийн банкны шууд зээлдэгч 77 арилжааны банкаар дамжуулан зээлдэгч 2542, Засгийн газарт шилжүүлсэн багцын 355 төсөл, хөтөлбөрийг гүйцэтгэгч 279 компани, тус банкны охин компаниудаас санхүүжүүлсэн 42 зээлдэгч, нийт 3000 гаруй зээлдэгчийн идэвхтэй, идэвхгүй хувьцаа эзэмшигч, өмнөх ба одоогийн гүйцэтгэх удирдлага, эцсийн өмчлөгч нар дээр бүртгэлтэй хуулийн этгээдүүдийн мэдээллийг улс төрийн хамаарлын хүрээлэлтэй тулгаж нягтлахад 125 хуулийн этгээд, найман иргэн, нийт 133 зээлдэгч улс төрийн хамааралтай байна. Улс төрийн хамааралтай зээлдэгчид нь Хөгжлийн банкнаас нийтдээ 1.5 их наяд төгрөгийн дүн бүхий зээл авсан байгаа нь тус банкны нийт олгосон 7.5 их наяд төгрөгийн зээлийн 20%-ийг эзэлж байна.

Хөгжлийн банкнаас шууд санхүүжүүлсэн төсөл хөтөлбөрийг олгохдоо хууль, бодлого, журмыг хангасан эсэх нийцлийг шалгахад хуулийн зорилттой нийцсэн төсөл 33 хувь, бүрэн бус нийцэлтэй төсөл 49.5 хувь, нийцээгүй төсөл 17.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

УИХ-ын Хянан шалгах түр хороо байгуулагдаж ажилласнаас хойш зээлдэгчид зээлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргийн дагуу зээлийн эргэн төлөлтөө идэвхжүүлсэн нь 2022 оны дөрөвдүгээр сарын 14-ний өдрөөс 2023 оны гуравдугаар сарын 31-ний хооронд нийтдээ 1.08 их наяд төгрөгийн эргэн төлөлт хийгдсэнээс харагдаж байна.

Хөгжлийн банканд 2011 оноос хойш ажиллаж байсан гүйцэтгэх удирдлагын баг нь мөнгөн хөрөнгийн зохистой удирдлагыг хэрэгжүүлээгүйгээс тухайн үеийн зах зээлийн хүүгийн хэмжээгээр харьцуулан тооцоолоход 120 гаруй тэрбум төгрөгийн алдагдсан боломжийн зардал үүсгэж банкны ашигт ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлсөн байна.²

“Эрэл”, “Хөтөл”, “Бэрэн” зэрэг гурван компанитай холбоотой 800 гаруй тэрбум төгрөгийн зээлийн асуудал бий. Хөгжлийн банкны чанаргүй зээлийн дийлэнх хувийг эзэлж буй зээлдэгчид. Жишээлбэл, “Эрэл” компани хөгжлийн банкнаас зээл аваад байшин үйлдвэрлэх комбинат барьсан. Гэвч бүтээгдэхүүнийг нь худалдаж авах этгээд байхгүй.³ Энэ мэтчилэн чанаргүй зээлдэгчид 48,2 хувийг эзэлж байгаа үзүүлэлтэй байна.⁴

Хөгжлийн банкнаас чанаргүй зээлдэгчид их хэмжээний зээлийг олгож байна. Энэ зээл олгож буй эрх бүхий албан тушаалтан хяналт шалгалт хийгээгүй болон авлигад өртсөн болохыг харуулж байна. Авлига авсан хүмүүсийн дийлэнх нь буюу 86% нь бэлэн мөнгөөр, үлдсэн хэсэг нь материаллаг зүйлсээр өгсөн байдаг.

¹ <https://www.dbm.mn/news/> Монгол улсын хөгжлийн банк

² <https://www.dbm.mn/news/> Монгол улсын хөгжлийн банк

³ “Mongolian economy” сэтгүүл <https://www.dbm.mn/news/1456>

⁴ 2022.10.12 ХШТХ Хөгжлийн банк <https://www.dbm.mn/news/1456>

Гурав. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй гадаад орнуудын туршлага

Солонгос Улс

Солонгосын эрх баригчид төрийн байгууллагууд болон хувийн хэвшлийг өргөн хүрээг хамарсан бодлого, үйл ажиллагааны бүтцээр дамжуулан үр дүнтэй хамтран ажилладаг. Солонгос улс гадаадын түншүүдтэй, тэр дундаа хууль зүйн харилцан туслалцааг оновчтой болгох олон төрлийн механизмаар үр дүнтэй хамтран ажиллаж байна.

Тус улс олон улсын хамтын ажиллагааны арга хэрэгслийг ашиглан хөрөнгөө шилжүүлсэн болон оффшор бүсэд татварын гэмт хэргийн дараа орох, ашиг хүртэх өмчлөлийн мэдээллийг хайж олох боломжтой гэдэг утгаараа давуу талтай байна.

Солонгосын хууль сахиулах байгууллагууд гэмт хэрэгтэн, террористуудыг шалгахын тулд мөнгөтэй холбоотой асуудал гэдэг утгаараа санхүүгийн тагнуулыг ашигладаг.

2008 онд хийсэн хамгийн сүүлийн үнэлгээнээс хойш Солонгос улс ML/CFT хүрээгээ ихээхэн бэхжүүлсэн нь одоо сайн үр дүнд хүрч байна.¹

Солонгос улс 1990-ээд оны дунд үеэс эхлэн төрийн байгууллагууд болон хувийн хэвшлийнхэн мөнгө угаахтай тэмцэх (AML) хүчин чармайлтад тууштай байдгийг харуулсан.

Өнөөдрийг хүртэл Солонгост терроризмыг санхүүжүүлэх батлагдсан тохиолдол гараагүй байна. Солонгосын терроризмыг санхүүжүүлэх (CFT) систем нь шинэ бөгөөд 2008 оны 12-р сард хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд үүнийг цаашид улам бэхжүүлэх боломжтой.

Мөнгө угаах (ML) хамгийн түгээмэл арга бол бэлэн мөнгөний гүйлгээ, бусад хүмүүсийн нэр дээрх дансуудыг хамардаг. Тиймээс үйлчлүүлэгчийг таних, баталгаажуулах нь Солонгосын урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний давуу талыг илэрхийлдэг. Солонгосын санхүүгийн байгууллагуудын дагаж мөрдөх соёл нь маш хүчтэй байдаг.² Энэ нь тэдгээрийг мөнгө угаах, авлига авах, өгөх гэмт хэрэг бага байгаад нөлөөлдөг.

Сингапур Улс

Сингапур Улс авлигатай үр дүнтэй тэмцэж, авлигыг бууруулсан гол шалтгаан нь улс төрийн хүсэл зориг байсан бөгөөд энэ нь шүүх болон хууль сахиулах байгууллагууд нь хараат бусаар зөвхөн хуульд захирагдаж үйл ажиллагаа явуулахад нөлөөлжээ. Улмаар авлигатай үр дүнтэй тэмцсэн нь тус улсыг өнөөгийн хөгжилд хүргэсэн ба авлигыг үр дүнтэй хязгаарлан хянаж чадвал тухайн улсад нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг авчирдаг гэдгийг нотлон харуулсан улс бол Сингапур юм.

Сингапурын төрийн өндөр албан тушаалтнууд хээл хахуулиас ангид байх, эрх мэдлээ урвуулан ашиглахгүй байх үүднээс өндөр цалин хөлс авдаг. Түүнчлэн тус улсын хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн бие даасан байдал нь улсыг дөрөв дэх их гүрэн болгох хөшүүрэг гэж үздэг.³

Ажлын байран дахь авлигаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд аж ахуйн нэгж, байгууллагууд авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээг доор харуулав:

- ✓ Бүртгэлийг нягт нямбай хөтлөх, тогтмол аудит хийх нь
- ✓ Ашиг сонирхлын зөрчлийн тухай мэдэгдэл: Компани нь ажилчдад ашиг сонирхлын зөрчлийн мэдүүлгийн маягт гаргаж өгч, дараа нь тухайн мэдээллийг ашиглан хамгийн тохиромжтой арга хэмжээг авч болно. Үүнд тухайн ажилтныг ажилд оруулахгүй байх, өөр хэлтэс, албан тушаалд шилжүүлэх зэрэг багтаж болно.
- ✓ Авлигын мэдээлэх тохиромжтой систем: Авлигын талаар мэдээлэх систем нь авлига, хээл хахуулийн эрсдэлийг хянах гол чиг үүрэг бөгөөд ажилтнууд санаа зовоосон

¹ <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Mer-korea-2020.html>

² <https://www.fatf-gafi.org/en/documents/documents/mutualevaluationofkorea.html>

³ <https://www.caak.mn/view/8281089/>

асуудлаа хялбархан илэрхийлж, илчлэгдэх, хариу арга хэмжээ авахаас хамгаалагдсан мэт сэтгэгдэл төрүүлэх, мэдээлэх бодлого эсвэл санал хүсэлтийн сувгаас бүрдэх боломжтой. Үүнийг хийх нэг арга бол олон нийтэд зарласан мэйл хаяг эсвэл утасны дугаараар дамжуулан тайланг нэрээ нууцлахыг зөвшөөрөх явдал юм.¹

Дүгнэлт

Аливаа улс орны хөгжилд эдийн засгийн тогтвортой байдал нь чухал байр суурийг эзэлдэг. Тэр ч утгаараа мөнгө угаах гэмт хэрэг нь тухайн улсын зөвхөн эдийн засагт хохирол учруулахаас гадна улс орны нийгмийн сайн сайхан, үндэсний аюулгүйн баталгаанд ч хамааралтай.

Олон улсын туршлагаас харвал Солонгос улсын хувьд хууль сахиулах байгууллагууд гэмт хэрэгтэн, террористуудыг шалгахын тулд мөнгөтэй холбоотой асуудал гэдэг утгаараа санхүүгийн тагнуулыг ашигладаг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн хамгийн түгээмэл арга бол бэлэн мөнгөний гүйлгээ, бусад хүмүүсийн нэр дээрх дансуудыг хамардаг. Тиймээс үйлчлүүлэгчийг таних, баталгаажуулах нь Солонгосын урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний давуу талыг илэрхийлдэг. Сингапур улсын тухайд авлигын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх арга хэмжээг хамгийн ихээр авдаг улс орон юм. Шүүх болон хууль сахиулах байгууллагууд нь хараат бусаар зөвхөн хуульд захирагдаж үйл ажиллагаа явуулахад нөлөөлдөг. Мөн дөрөв дэх засаглал болох хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг илүү нээлттэй болгож өгсөн байдаг.

Харин манай орны хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох авлигын гэмт хэрэг хамгийн ихээр үйлдэгддэг хөгжлийн банкны жишээн дээр авч үзэхэд зээл олгож буй эрх бүхий албан тушаалтан авлигад өртсөнөөс шалтгаалан чанаргүй зээл маш ихээр олгодог. Энэхүү хууль бус үйлдлийг хууль ёсны мэт харагдуулж мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэж байна. Мөн манай улс нь хоёр удаа саарал жагсаалтад орж байсан. Дахин саарал жагсаалтад орохгүй гэсэн баталгаа байхгүй юм.

Авлигын гэмт хэрэг үйлдэх нь мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлөх гол хүчин зүйл гэж судалгааны үндсэн дээр үзэж байна. Монгол Улсын хувьд гэмт хэрэг үйлдэж олсон хууль бус орлогын дийлэнх хэсэг нь авлига, хээл хахууль, татвараас зайлсхийх байдлаас шалтгаалдаг болох нь илрэн гарсан. Авлигын хэрэг шалгах бүрд давхар мөнгө угаах гэмт хэргийг шалгаж хэвших буюу мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүдийг Эрүүгийн хуульд тодорхой нэрлэх шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна.

Энэ бүгдээс дүгнэн үзвэл авлига болон мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зайлшгүй холбоотой байхын зэрэгцээ анхаарал хандуулах чухал гэмт хэрэг хэмээн үзэж дараах саналыг дэвшүүлж байна.

Санал

1. Авлигын гэмт хэргийг илрүүлэхдээ давхар мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах
2. Санхүүгийн үйл ажиллагааг харах боломжтой нээлттэй мэдээллийн цахим платформыг бий болгох
3. Ёс зүй, үүрэг, хариуцлагыг ухамсарласан иргэн улс орны үнэт зүйлийн нэг гэдгийг хүлээн зөвшөөрч иргэдийн ухамсар сэтгэхүйд жам ёсны эрхтэй зэрэгцүүлэн ёс зүй, үүрэг хариуцлагын тухай ойлголтыг сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагаас эхлэн эрх зүйн сэтгэлгээний хичээл, сургалтуудаар дамжуулан иргэдээ авлигыг үл тэвчих, ёс суртахуунтай иргэн байх үзлийг төлөвшүүлэх;

¹ <https://youtube.com/@CaakVideo>

Эх сурвалжийн жагсаалт:**Нэг. Хууль тогтоомж**

- Монгол НҮБ-ын Хар тамхи мансууруулах бодистой тэмцэх алба (2000). Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай
- Монгол Улсын Авлигын эсрэг хууль
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль
- Монгол Улсын Хөгжлийн банкны тухай хууль

Хоёр. Ном сурах бичиг, гарын авлага, өгүүлэл, цахим хаяг

- Монгол Улсын төв банк. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхдээ тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага
- Ferwerda, J. (2013). The Effects of Money Laundering. In B. Unger & D. van der Linde (Eds), Journal on Money laundering control. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 35-
- Монгол улсын хөгжлийн банк
- “Mongolian economy” сэтгүүл <https://www.dbm.mn/news/1456>
- ХШТХ Хөгжлийн банк <https://www.dbm.mn/news/1456>
- <http://amlcft.mn/news/m-ng-ugaah-gemt-heregt-toocogddog-t-geemel-30-helber>
- <https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/>
- <https://www.thenews.com.pk/print/651899-nab-s-anti-corruption-strategy-yielding-excellent-results>
- <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Mer-korea-2020.html>
- <https://www.fatf-gafi.org/en/documents/documents/mutualevaluationofkorea.html>
- <https://www.caak.mn/view/8281089/>
- <https://youtube.com/@CaakVideo>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА

*Б.Өнөрзаяа, Ц.Эрдэнэчуулган
/ИЗОУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/*

Удиртгал**1.Сэдэв сонгосон үндэслэл:**

Дэлхийн улс орнуудын нийгмийн хөгжил нь “Эдийн засаг”-ийн бие даасан, тогтвортой хөгжилтэй салшгүй холбоотой. Эдийн засгийн уналттай, хараат байдал нь нийгмийн хөгжил цаашлаад үндэсний аюулгүй байдалд ч нөлөө үзүүлнэ. Харин үүний нэг хүчин зүйл нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 18 дугаар бүлэгт хуульчилсан “Эдийн засгийн гэмт хэрэг” бөгөөд сөрөг нөлөөлөл их. Үүнээс Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд заасан “мөнгө угаах” гэмт хэрэг нь нийгмийн болон эдийн засгийн хөгжлийн хувьд нийгмийн хор аюулын шинж ихтэй. “Хууль ёсны эргэлтэд орж угаагдсан мөнгө зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, авлига, терроризмын санхүүгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх үржил шимтэй хөрс нь болдог. Шударга, чөлөөт өрсөлдөөний зарчим алдагддаг. Санхүүгийн байгууллагын хүчин чадлыг доройтуулдаг. Улсын төсөвт орох орлого буурч, татвараа шударгаар төлөгч иргэдийг хохироодог. Олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унана” зэрэг хор аюулын шинжийг нь судлаачид тодорхойлон авч үздэг.

Монгол Улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад 2013, 2019 онуудад буюу 2 удаа бүртгэгдсэн. Энэ талаар хууль хяналтын болон бусад байгууллага дорвитой ажиллаж чадахгүй, үр дүнгүй ажилладаг буюу МУТСТ тогтолцоо сул хөгжсөн гэх ажиглагдаж байна. Мөн улсын хэмжээнд гарсан гэмт хэргүүдэд жил бүр дүн шинжилгээ хийн, гаралтын байдал, түвшин зэргийг тодорхойлдог гол эх сурвалж болох “Монгол Улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном”-ны 2019-2021 оны хэвлэлтэд энэ төрлийн гэмт хэргийн талаар тусгаж өгөөгүй байгаа нь уг асуудлыг хайхрахгүй орхих, нуугдмал шинжийг нэмэгдүүлэх, зохих байгууллагын үйл ажиллагаа хомс байгааг илтгэж байна. Иймд Монгол улсын хэмжээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашдын чиг хандлагыг судлах, тодруулах үүднээс уг сэдвийг сонгов.

2. Судалгааны ажлын зорилго, зорилт:

Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар өнөөгийн нөхцөл байдлыг судлах, чиг хандлагыг тодорхойлох нь энэхүү судалгааны гол зорилго юм. Харин судалгааны ажлын зорилт нь:

- Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголтыг таньж мэдэх;
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдлыг таньж мэдэх зорилгоор shuukh.mn болон холбогдох баримт, эх сурвалжийг судлах, нэгтгэн дүгнэх;
- Өнөөгийн чиг хандлагыг тодорхойлж дүгнэлт санал зөвлөмж боловсруулах;

3. Сэдвийн судлагдсан байдал:

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хүрээнд дагнасан судалгаа хийсэн судлаачдын бүтээл хомс байна. Тухайлбал, Жанцан С. “Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй /схемчилсэн тайлбар, зүйлчлэлийн асуудал/”, УБ., 2011, “Нямбаатар Х. Эрүүгийн эрх зүй: ерөнхий ба тусгай анги”, УБ, 2018, Монголын криминологидын холбоо: “Гэмт хэргийн цагаан ном-2016” УБ, 2017 гэх мэт олон сурах бичигт эрүүгийн эрх зүй, гэмт хэргийн шинж талаас нь түлхүү авч үзсэн байна. Харин сүүлийн үеийн судалгаа гэвэл Досжан Б. “Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь”, УБ, 2018, Мөнхболд Э. “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал” УБ, 2020 зэрэг бүтээлийг дурдаж болно. Эдгээр бүтээлд мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар нарийн авч үзсэн байна.

4. Судалгааны ажлын ач холбогдол:

Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголтыг таньж мэдэх, мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлж дүгнэлт санал зөвлөмж боловсруулах нь энэхүү судалгааны ажлын гол ач холбогдол юм.

5. Судалгааны арга зүй:

Уг судалгааны ажлыг боловсруулахад түүхчлэх, баримт бичгийн шинжилгээ, харьцуулах, анализ, статистикийн судалгааны аргуудыг ашиглав.

Нэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт, онцлог

1.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онцлог

"Мөнгө угаах" гэсэн ойлголт өнөөгийн утгаар Чикагогийн мафийн толгойлогч Ал Капонегийн үед өнгөрсөн зууны 20-иод онд анх гарч иржээ. Тэр үеийн Америкт "хуурай" хууль буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Ал Капоне архи, хар тамхи, худалдаа, рекетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байжээ. Үүнийг нь "L'expresse" сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг "хувцас биш мөнгө угааж байна" гэж бичсэнээр мөнгө угаах (money laundering) гэсэн нэр томъёо анх гарч ирсэн байна¹.

Олон улсын хүрээнд мөнгөн тэмдэгтийг өнгөнийх нь хувьд хар мөнгө буюу бохир мөнгө, цагаан мөнгө буюу цэвэр мөнгө гэж ангилдаг байна. Хууль зүйн хүрээнд эдийн засгийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж татварын байгууллагад тодорхой хэсэг нь татвар болон суутгагдсан орлого, мөнгийг цагаан мөнгө буюу цэвэр мөнгө гэнэ. Харин хар мөнгө буюу бохир мөнгө нь хууль бус үйлдэл, эс үйлдэхүйн үндсэн дээр бий болсон орлого мөнгөн хөрөнгө ба энэ нь татварын байгууллагад тодорхой хэмжээ нь суутгадаагүй байдаг байна².

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д "мөнгө угаах" гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг" хэлнэ гэж томъёолсон байдаг³.

Гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж "бохир" мөнгийг "цэвэр" буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг юм⁴.

Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого гэж Эрүүгийн хуулийн 7.5 дугаар зүйлийн 2-т зааснаар Монгол Улсад бол энэ хуулийн тусгай ангид заасан, гадаад улсад бол тухайн улсын хуулиар нэг жилээс дээш хугацаагаар хорих ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг үйлдэж шууд, шууд бусаар олсон эдийн, эдийн бус хөрөнгө, түүний үнэ, түүнээс олсон ашиг, орлого, гэмт хэрэг үйлдэхэд ашигласан, ашиглахаар завдсан техник, хэрэгслийг ойлгоно⁵.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үндэстэн дамнасан шинжтэй, нууц хэлбэрээр үйлдэгддэг учраас илрүүлэхэд төвөг бэрхшээл ихтэй, нэг бус хэд хэдэн улсын нутаг дэвсгэр дамжин аливаа улсын аюулгүй байдал, нийгэм, эдийн засгийн системд их хэмжээний хохирол учруулдаг онцлогтой.

Гэмт этгээдүүд үндэстэн дамнасан шинжтэй гэмт хэрэг, өөрөөр хэлбэл хүн худалдаалах, мансууруулах бодисын наймаа, авлигал, санхүүгийн залилан зэрэг төрөл

¹ Ж.Энхнасан, "Мөнгө угаах гэмт хэрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудал" илтгэл

² Ergül Ergin. Karapara Ekonomi ve Aklama Suçu, Ankara. Adalet yaynevi. 2005. Pages 1 and 2.

³ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, УБ хот, 2013 он.

⁴ Санхүүгийн зохицуулах хороо <http://www.frc.mn/p/569>

⁵ Эрүүгийн хууль, УБ хот, 2017 он.

бүрийн гэмт хэргийн дунд олсон орлогоо хууль ёсны хэмээн харагдуулах үндсэн зорилгоор мөнгө угаадаг байна. Мөн түүнчлэн дараах зорилгыг агуулдаг. Үүнд:

- Хууль бус орлогоо нуун дарагдуулах. Гэмт хэрэгтнүүд хууль бусаар олсон орлого, эд хөрөнгөө төрийн эрх бүхий байгууллага албан тушаалтанд албадан хураалгахаас зайлсхийх, бултуулах зорилгоор,
- Хууль бус орлогыг гэмт хэрэгтнүүд өөрсдөөсөө холдуулснаар эрүүгийн хариуцлагаас зайлсхийх учир,
- Хууль бус орлогод ногдох татвараас зайлсхийх зорилгоор,
- Хууль бусаар олсон орлогоо нуун дарагдуулж шинэ бизнест хөрөнгө оруулалт хийснээр орлогын шинэ боломж, эх үүсвэр нээгдэх учир
- Орлогоо хууль ёсны болгох. Гэмт хэрэгтнүүд нь нэгэнт "угаасан" мөнгөн хөрөнгөөр шинэ үйл ажиллагааг санхүүжүүлж, улмаар эрхлэн явуулж байгаа тэрхүү шинэ бизнес нь хууль ёсны болсноор олон давуу талыг бий болгодог байна¹.

Бохир мөнгөтэй холбоотой асуудлыг эрдэмтэн судлаачид анхлан мансууруулах бодис, сэтгэцэд нөлөөлөх эм бэлдмэлийн хууль бус эргэлтийн үндсэн дээр бий болсон мөнгөн хөрөнгө гэх байдлаар тодорхойлон судалж эхэлсэн бөгөөд улмаар гэмт бүлэглэлүүдээс эдийн засгийн ашиг орлого олж болохуйц олон төрлийн хүнд гэмт хэргүүдийг үйлдэх явдал нь бохир мөнгөтэй холбоотой байдаг хэмээн хамаатуулан судалж, тэмцэх болсон ба үүнийг 1988 оны Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенцын үзэл баримтлалаас харж болно².

Бохир мөнгийг мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлттэй холбон авч үзэх тухай асуудлыг 1994 оны Страсбургийн³ бага хурлаар хэлэлцэн "Бүх төрлийн гэмт хэргийн үйл ажиллагааны үндсэн дээр бий болсон мөнгө, мөнгөн хөрөнгө⁴-ийг бохир мөнгө гэж үзэхээр тодорхойлсон нь бүтэц, агуулгын хувьд өргөн утгатай болгож өгсөн байна. Бохир мөнгийг хууль ёсны эх үүсвэртэй мэт харагдуулах үйл явц нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинж гэж судлаачид үздэг байна.

1.2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал, чиг хандлага

Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдлыг тандах, зорилгоор сүүлийн 4 жилийн хугацаанд үйлдэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэргийн статистик, тоо баримтад дүн шинжилгээ хийж үзсэн болно. 2019-2022 оны хооронд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улсын хэмжээнд 117 бүртгэгдсэн байна. 2019 онд улсын хэмжээнд 36 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн⁵ бол 2020 онд улсын хэмжээнд 24 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн⁶ буюу 12 гэмт хэргээр буурсан байна (зураг-1). Энэ нь дэлхий нийтийг хамарсан цар тахалтай холбоотой байхыг үгүйсгэхгүй юм.

Харин 2021 онд нийт 47 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн⁷ нь хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байгаа бол 2022 онд нийт 12 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь энэ төрлийн гэмт хэрэг хамгийн бага

¹ Ч.Нямсүрэн, "Монгол Улсад үндэстэн дамнасан шинжтэй зарим гэмт хэргийг шүүн таслаж буй өнөөгийн байдал, анхаарах асуудал" илтгэл

² 1988 оны Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц, Дэлгэрэнгүйг <http://www.legalinfo.mn/law/details/1239?lawid=1239>

³ Дэлгэрэнгүйг: <https://en.wikipedia.org/wiki/STRASBOURG>

⁴ Başak Ramazan, 50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklaminin Önlenmesi, Ankara, Türkiye Bankalar Union Publication, 2000, p. 23.

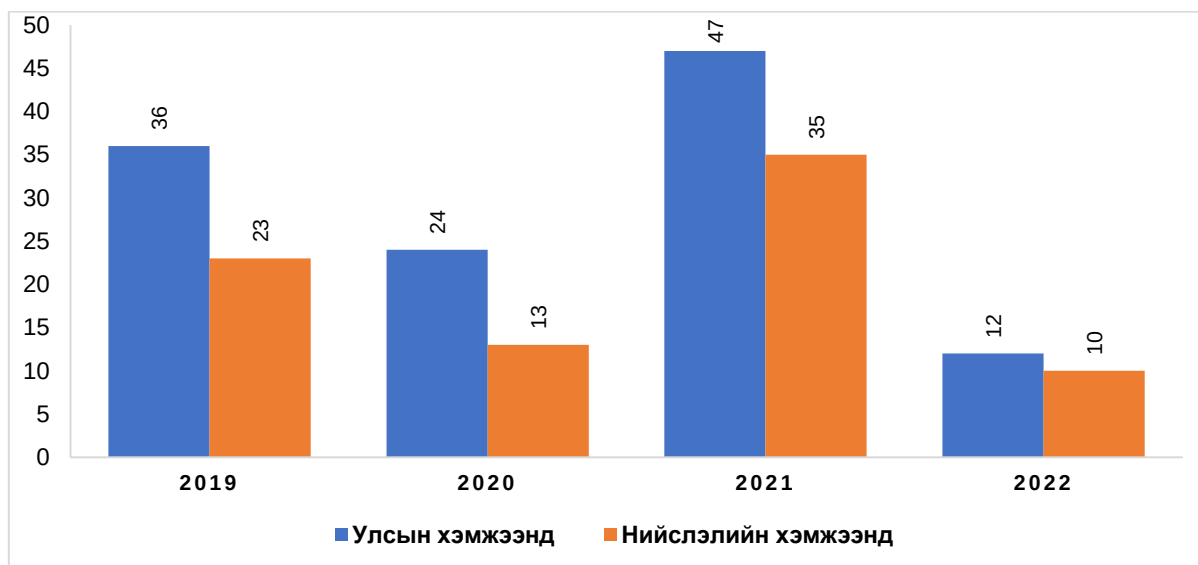
⁵ Улсын хэмжээнд 2019 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

⁶ Улсын хэмжээнд 2020 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

⁷ Улсын хэмжээнд 2021 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

бүртгэгдсэн жил буюу 2021 онтой харьцуулан үзэхэд 35 гэмт хэргээр буурсан буюу 74.5%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна.

2022 онд энэ төрлийн гэмт хэрэг илүү буурсан үзүүлэлт¹ ажиглагдаж байгаа нь тухайн гэмт хэргийг үйлдэж буй арга хэлбэр илүү нарийсаж, нуугдмал гэмт хэргийн шинжтэй болж буй төлөв байдал ажиглагдаж байна хэмээн судлаачдын хувьд үзэж байна.

(Зураг-1)2

Шүүхийн шийдвэрт хийсэн дүн шинжилгээ

Шүүхийн шийдвэр-13

Суурь гэмт хэрэг:

Холбооны Бүгд Найрамдах Нигер улсын иргэн Эжикэмэ Жон Чимэзиэ /Ejikete Chimezie John/, Монгол Улсын иргэн Х, Г, А нар нь бүлэглэн гадаад улсын аж ахуй нэгж байгууллагуудтай ижил нэртэй "Лонати СПА" ХХК, Делукси мулти сервисес СРЛ" ХХК-ийг Монгол Улсад үүсгэн байгуулах замаар цахим хэрэгсэл ашиглаж, зохиомол байдлыг зориудаар бий болгон, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж БНТУ-ын "Алпин чорап" /ALPIN CORAP SANAYI VE TIC/ компанийн Итали улсын "Лонати СПА" компани руу шилжүүлэх байсан 234.000 еврог "Делукси мулти сервисес СРЛ" ХХК-ийн Голомт банк дахь дугаартай еврогийн харилцах дансаар 2018 оны 12 дугаар сарын 4-ний өдөр 234.000 евро буюу 702.861.120 төгрөгийг хүлээн авч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авч залилах гэмт хэргийг байнга үйлдэж амьдралын эх үүсвэр болгож, бусдад нийт 2.125.339.102.74 төгрөгийн хохирол учруулсан гэмт хэрэгт гэмт буруутайд тооцогджээ.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг:

"Лонати СПА" ХХК-ийн Голомт банк дахь дугаартай төгрөгийн харилцах дансанд 2018 оны 11 дүгээр сарын 28-ны өдөр шилжиж орсон 464,832,24 евро буюу 1.366.262.809.74 төгрөгийг, 2018 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр 464.832.24 евро буюу 1.366.262.809.74 төгрөгийг, 2018 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр шилжиж орсон 21.300 ам.доллар буюу 56.215.173 төгрөгийг тус тус гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө орлого гэдгийг мэдсээр байж түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах зорилгоор Чингэлтэй дүүргийн 5 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах Голомт банкны "Тэнгис" салбарт "Лонати СПА"

¹ Улсын хэмжээнд 2022 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

² <https://police.gov.mn/>

³ Чингэлтэй дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 12 сарын 02-ны өдрийн шийдвэр. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. www.shuukh.mn

ХХК-ний Голомт банк дахь дугаартай төгрөгийн харилцах данснаас 5 удаагийн үйлдлээр буюу 2018 оны 11 дүгээр сарын 28-ны өдөр 48.600.000 төгрөгийг, 29-ний өдөр 300.000.000 төгрөгийг, 30-ны өдөр 250.000.000 төгрөгийг, 12 дугаар сарын 04-ний өдөр 500.000.000 төгрөгийг, 6-ны өдөр 326.000.000 төгрөгийг тус тус бэлнээр зарлага гаргаж улмаар "Сайн" банк бус санхүүгийн байгууллагаар дамжуулан 2018 оны 11 дүгээр сарын 23-ны өдрөөс 12 дугаар сарын 01-ний өдрийн хооронд 5 удаагийн үйлдлээр БНХАУ руу шилжүүлэн мөнгө угаасан. Дээрх гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатыг бүхэлд нь хангасан.

Шүүхийн шийдвэр- 21

Суурь гэмт хэрэг:

Шүүгдэгч Н.Э нь 2021 оны 07 дугаар сарын 10-ны өдөр Өмнөговь аймаг, Д сумын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг "М" хүнсний дэлгүүрээс худалдан авалт хийхдээ хохирогч Д.Б-н лангуун дээр мартаж орхисон "Samsung 10S" загварын гар утсыг бусдын эзэмшлийнх болохыг мэдсээр байж хууль бусаар авч, нөхөр Д.С-т өгч захиран зарцуулах боломжийг бүрдүүлж, хохирогч Д.Б-д 400,000 төгрөгийн хохирол учруулсан буюу гээгдэл эд хөрөнгө завшсан гэмт хэрэгт, Шүүгдэгч Д.С нь "Samsung 10S" загварын гар утсыг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө болохыг мэдсээр байж авч, өөрийн эзэмшлийн сим картыг хийн 2021 оны 07 дугаар сарын 11-ний өдрөөс эхлэн захиран зарцуулж, хохирогч Д.Б-д 400,000 төгрөгийн хохирол учруулсан гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцогджээ.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг:

Шүүгдэгч Н.Э нь 2021 оны 07 дугаар сарын 10-ны өдөр Өмнөговь аймаг Д сумын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг "М" хүнсний дэлгүүрээс худалдан авалт хийхдээ хохирогч Д.Б-н лангуун дээр мартаж орхисон "Samsung 10 S" загварын гар утсыг бусдын эзэмшлийнх болохыг мэдсээр байж хууль бусаар авч, нөхөр Д.С-т өгч захиран зарцуулах боломжийг бүрдүүлж, хохирогч Д.Б-д 400000 төгрөгийн хохирол учруулсан буюу гээгдэл эд хөрөнгө завшсан гэмт хэрэгт, Шүүгдэгч Д.С нь "Samsung 10S" загварын гар утсыг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө болохыг мэдсээр байж авч, өөрийн эзэмшлийн сим картыг хийн 2021 оны 07 дугаар сарын 11-ний өдрөөс эхлэн захиран зарцуулж, хохирогч Д.Б-д 400000 төгрөгийн хохирол учруулсан буюу мөнгө угаах гэмт хэрэгт тус тус холбогджээ.

Шүүхийн шийдвэр- 32

Суурь гэмт хэрэг:

Шүүгдэгч Занги овогт Н-н Г-ийг бусдын олон тооны малыг хулгайлсан буюу Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд, шүүгдэгч Занги овогт Н-н Г-ийг мөнгө угаах буюу Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тус тус тооцогджээ.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг:

Г нь 2018 оны 04 дүгээр сарын 20-ны өдөр Хэнтий аймгийн Биндэр сумын "Улиастайн булаг" гэх газраас Х-ын 7 хонь, 3 ямаа, Н-ын 28 хонь, 13 ямааг хулгайлж, Х-од 650000, Н-од 4170000 төгрөгийн хохирол тус тус учруулсан, Г нь өөрийн ах Г-ийн хулгайлсан малыг мэдсээр байж, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах зорилгоор имийг нь өөрчилж мөнгө угаах гэмт хэргүүдийг тус тус үйлдсэн болох нь: Хохирогч Х-ын мөрдөн байцаалтын шатанд өгсөн "...2018 оны 04 дүгээр сарын 21-нд өөрийн болон Н-ын хонь, ямаануудыг бөөнд нь тоолоход 35 хонь, 16 ямаа, нийт 51 тооны бог мал дутсан. О-д байсан манай 7 төлөгний имийг нь өөрчилсөн байсан. О нь 7 төлгийг Г-, Г- нар зарсан гэж хэлсэн..." гэх мэдүүлэг /хх-ийн 13-16 хуудас/, Хохирогч Н-ын мөрдөн байцаалтын шатанд өгсөн "...Манайх 35 хонь, 16 ямааг хулгайд алдсан. О-д 7 төлөг байсан. Имийг нь засаж өөрчлөөд Г зарсан

¹ Өмнөговь аймгийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021 оны 12 сарын 06-ны өдрийн шийдвэр. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. www.shuukh.mn

² Хэнтий аймгийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 06 сарын 27-ны өдрийн шийдвэр. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. www.shuukh.mn

байсан...” гэх мэдүүлэг /хх-ийн 23-24 хуудас/, Гэрч О-н мөрдөн байцаалтын шатанд өгсөн “...Г нь төлөг зарах гэсэн юм, мөнгөний хэрэгтэй байна гээд, тэднээс 7 төлөг авч, тэр дор нь мөнгийг нь шилжүүлсэн...” гэх мэдүүлэг /хх-ийн 39-40 хуудас/ зэрэг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу цуглуулж, бэхжүүлж авсан нотлох баримтууд болон хэрэгт цугларсан нотлох баримтуудаар нотлогдож тогтоогдсон.

Судалгааны үр дүнд хийсэн дүгнэлт:

Хулгайлах, дээрэмдэх, завших зэрэг гэмт хэргүүд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт¹ хамаардаг ч мөнгө угаагдах үе шатуудыг хангахгүй бол мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж үзэж болохгүй юм. Мөнгө угаах гэмт хэргийг ахуйн хүрээний нэг үйлдэлтэй гэмт хэргээс ялгах шаардлагатайг Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын вэб сайт-д ч дурдсан байдаг². Мөн Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас Монгол улсад хийсэн хоёр дахь удаагийн харилцан үнэлгээнд "Монгол Улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн гэж дүгнэсэн боловч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд нэлээдгүй олон асуудал байгааг дурдсан билээ. Эрх бүхий байгууллагуудаас сүүлийн 6 жилийн хугацаанд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан мөнгө угаах гэмт хэргийн тоо олон боловч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй залилах, хөрөнгө завших, авлигал, байгаль орчны эсрэг, татвар төлөхөөс зайлсхийх зэрэг суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд шүүхээр эцэслэн ял оногдуулаагүй, ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд мөнгө угаах зүйл ангиар ял оногдуулах практикт тогтох хандлага бий болжээ" гэж тодорхойлсон.³

Хоёр. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт нөлөөлж буй хүчин зүйлс, бусад улс орнуудын харьцуулсан судалгаа

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт нөлөөлж буй хүчин зүйлс

Гэмт хэрэгтнүүд их хэмжээний бэлэн мөнгийг дараах хууль бус үйл ажиллагаанаас олдог бөгөөд тэр нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс болдог. Үүнд:

- Хууль бус галт зэвсгийн наймаа
- Хүний, эд эрхтний наймаа
- Хар тамхины худалдаа
- Бусдын биеийг үнэлүүлэх
- Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар боловсруулах
- Авлига, хээл хахууль
- Татвараас зайлсхийх
- Байгаль орчны эсрэг, гэмт хэрэг
- Хулгай, дээрэм
- Цахим гэмт хэргийн хохирогчоос шаардаж авсан барьцаа төлбөр, далд веб дэх хууль бус үйл ажиллагааны төлбөр болгож биткойн, этериум зэрэг криптовалютаар олсон орлого гэх мэт⁴.

¹ <https://www.fatf-gafi.org/glossary/d-i/>

² Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын веб сайт, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт нийтлэл, <https://prokuror.mn/a/1290>

³ "Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал" Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал. Цагдаагийн ерөнхий газрын Эрүүгийн цагдаагийн албаны Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтсийн дарга, цагдаагийн дэд хурандаа Т.Сүхболдын илтгэл. (Монгол улс дах мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, анхаарах зарим асуудал)

⁴ Санхүүгийн зохицуулах хороо, дэлгэрэнгүйг: <http://www.frc.mn/p/569>

Дээрх үйл ажиллагаа нь бүгд гэмт хэрэгт тооцогддог бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэргийн үндсэн дээр үйлдэгддэг байна. Гэмт хэргийн гаралт, түүний хандлага, бүтэц, тархалт, гэмт хэрэг үйлдэгчдийн байдалд эдийн засгийн хүчин зүйл, нийгмийн хүчин зүйл, бусад хүчин зүйлүүд нөлөөлж байдаг.¹ Мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдалд дараах үндсэн хүчин зүйл нөлөөлж байна. Үүнд:

- Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоог олон улсын стандартад нийцүүлэн бий болгосон байдал
- Хууль, эрх зүйн орчин
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийг үнэлж, эрсдэлд суурилсан бодлого төлөвлөгөөг боловсруулсан эсэх
- Мөнгө угаахтай тэмцэх чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын хамтын ажиллагаа
- Хяналт шалгалт хийх, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллага, шүүгч нарын чадавх
- Банк, санхүүгийн байгууллага, санхүүгийн бус мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулж байгаа этгээдүүдийн оролцоо
- Олон улсын хамтын ажиллагаа
- Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ² зэрэг юм.

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дараах байдлаар илэрдэг. Үүнд:

- Хууль бусаар олж авсан мөнгийг дахин мөнгө болгох,
- Хууль бусаар олсон мөнгийг бараа болгох,
- Хууль бусаар олж авсан мөнгөний тусламжтайгаар үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх. Гэхдээ үүгээр хязгаарлагдагүй.

Гэмт этгээдүүд ийнхүү мөнгө угаахдаа төрөл бүрийн зориулалтын банк, валют солих газрууд, хөрөнгийн бирж, үл хөдлөх хөрөнгийн газар зэрэг олон сувгаар зорилгоо хэрэгжүүлдэг байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай эсвэл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж, хөрөнгө оруулалтад тулгуурлан хөгжиж буй орон, мөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын мөнгөний эх үүсвэрийг шалгах боломж муутай, банк, санхүүгийн эрх зүйн зохицуулалт болон энэ салбарт хяналт сул улсад болон татварын хөнгөлөлттэй орнууд, үйлчлүүлэгчийнхээ нэрийг нууцалдаг банктай улс орнуудыг түшиглэн үйлдэгдэх нь түгээмэл байдаг байна. Тэгэхээр Монгол улсын өнөөгийн нөхцөл байдал гэмт этгээдүүдийн хувьд давуу тал буюу мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэхэд таатай орчин болдог, цаашлаад энэ төрлийн гэмт үйлдэл газар авах боломж олгодог байхыг үгүйсгэхгүй.

Монгол Улс нь “Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын байгууллага”-ын “саарал жагсаалт”-д 2 удаа жагссан. 2019 оны 10 дугаар сарын 18-нд МУТСТ стратегийн дутагдалтай орон хэмээн үзэж уг жагсаалтад оруулсан. Уг асуудлын хүрээнд Санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд Санхүүгийн зохицуулах хороо, Банкуудын үйл ажиллагаанд Санхүүгийн мэдээллийн алба хяналт тавин ажиллаж байгаа. Гэвч МУТСТ нь саарал жагсаалтаас гарах төдий асуудал биш, зайлшгүй тэмцэх асуудал болно.

¹ "Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр" Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 143 дугаар тогтоолын хавсралт.

² "Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал" Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал. Цагдаагийн ерөнхий газрын Эрүүгийн цагдаагийн албаны Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтсийн дарга, цагдаагийн дэд хурандаа Т.Сүхболдын илтгэл. (Монгол улс дах мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, анхаарах зарим асуудал)

2.2. Бусад улс орнуудын мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

1. Оросын Холбооны Улсын эрх зүйн зохицуулалт, авч буй арга хэмжээ

ОХУ-ын Дотоод явдлын яамны гаргасан судалгаагаар 150-160 орчим тэрбум рубль (\$ 5,71 тэрбум буюу 4.68 тэрбум евро) жилдээ ОХУ-д угаагдаж байгаа гэх боловч мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар үүнээс хамаагүй их буюу 400 тэрбум рубль (\$14.28 тэрбум буюу 11.7 тэрбум евро) угаагдаж байгаа ажээ.

Мөнгө угаахтай тэмцэх асуудал ОХУ-ын хувьд амин чухал асуудал болж байгаа бөгөөд үүнээс улбаалан терроризм болон бусад гэмт хэргийг санхүүжүүлэх нь зах зээлийн эдийн засгийг тогтворжуулах, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг Орос орон руу татахад хор хохирол учруулсаар байна. ОХУ-ын Төв банкнаас мөнгө угаахтай тэмцэх талаар хэд хэдэн журмыг гаргажээ.¹ 1997 онд гаргасан Банк, зээлдүүлэгч байгууллагад хууль бус орлого нэвтрэхээс сэргийлэх журмын дагуу банкууд харилцагчид сайн судалж, тэдний хэн болохыг мэдэж байх, компаниудын дүрмийн сан, өр төлбөрийн талаар мэдээлэл цуглуулах ёстойг журамлажээ.

Мөн сэжигтэй гүйлгээ хийсэн эсэхийг хянаж, мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх дотоодын хяналтыг банкууд чангатгах талаар сургалт явуулсан байна. ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 174¹ дүгээр зүйлд мөнгө угаахыг эрүүгийн гэмт хэрэг болох тухай хуульчилж өгсөн бөгөөд хууль бус аргаар олсон мөнгө, эд хөрөнгийг санхүүгийн эргэлтэд оруулах буюу арилжсан тохиолдолд сарын цалингийн доод хэмжээг 500-700 дахин өсгөсөнтэй тэнцүү хэмжээний торгууль ногдуулах буюу 4 хүртэлх жилийн хугацаагаар хорих тухай заажээ. Уг хэргийг бүлэглэн үйлдсэн буюу дахин давтан үйлдсэн бол 4-8 хүртэлх жилээр хорих ял оноох ба хөрөнгийг нь хураах юм.² Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг энэ хэргийг үйлдсэн эсхүл учруулсан хохирлын хэмжээ их байвал 7-10 хүртэлх жилээр хорих ял онооно.

ОХУ-д мөнгө угаахтай холбогдох гэмт хэргийг хүнд гэмт хэрэгт тооцдог. Сүүлийн жилүүдэд 37 банкны дүрэм, журмыг мөрдөж ажиллаагүй гэж эрхийг нь цуцалжээ. Банк, банк бус санхүүгийн байгууллагуудад мөнгө угаах явдал гаргуулахгүйн төлөө Орос улс мөн анхаарч хууль дүрмийг мөрдүүлэх арга хэмжээ авч байна.

2. БНХАУ-ын эрх зүйн зохицуулалт, авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ:

БНХАУ-д мөнгө угаахтай тэмцэхийн тулд төрийн байгууллагын ажлын уялдаа холбоог сайжруулж цагдаа, санхүүгийн байгууллага, гааль, валютын арилжаа, дипломат байгууллага болон шүүхийн байгууллагын хамтын ажиллагааг сайжруулах хэрэгтэй байгаа юм. Дотоодын эх сурвалжийн мэдээлснээр жил тутам Хятадын эх газар нутагт 200 орчим тэрбум юань угаагдаж байгаа нь Хятадын ДНБ-ний 2 хувь юм. 2002 онд Хятадын төсвийн алдагдал 309.8 тэрбум юаньтай тэнцүү байсан бөгөөд үүний 64 хувийг тэрхүү угаагдаж байгаа мөнгөөр нөхөх боломжтой байжээ³.

Мөнгө угаах явдал нь Хятадын эдийн засагт асар их хор уршиг авчирч байна. Мөнгө угаахыг Хятад улсад авлигатай тэнцэхүйц хор хохиролтой зүйл, энэ хоёр нийлээд ямар ч эдийн засгийг доройтуулж чадна гэж үзээд ихээхэн тэмцэл өрнүүлж, тодорхой амжилтад хүрч байна.

Дээр дурдсан жил тутам угаагдаж байгаа 200 тэрбум юанийг 3 хэсэгт хувааж үзэж болно. 70 тэрбум нь хилээр хууль бусаар бараа нэвтрүүлсний ашиг, 30 тэрбум нь төрийн мөнгийг шамшигдуулан олсон орлого, үлдсэн нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниудын татвараас зугтаалгасан болон шилжүүлсэн мөнгө байна. Хятадын төв банкнаас нэлээн олон дүрэм журам гаргаж мөнгө угаахтай хийх тэмцлийг өрнүүлжээ. "Төлбөр хийх журмын тухай", "Гадаадын сэжиг бүхий гүйлгээ болон их хэмжээний мөнгөөр

¹ Оросын Холбооны Улсын Дотоод Явдлын Яамны мэдээлэл /орчуулга/

² Оросын Холбооны Улсын Эрүүгийн хууль 2006 /Орчуулга/

³ Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны тухай цуврал /цуврал/ 2005

хийх гүйлгээг тайлагнах тухай", "Мөнгө угаахын эсрэг дүрэм журам" зэрэг нэлээд тооны эрх зүйн зохицуулалтын журмыг Хятадын төв банкнаас хэрэгжүүлж байна¹.

Их хэмжээний мөнгийг банкинд хийх, авах тухай журмын дагуу тухайн хүн өөрийн жинхэнэ нэрээрээ хийх ёстой бөгөөд төв банкнаас банкин дахь данс, их хэмжээний мөнгөний урсгал, бэлэн мөнгөөр тоологдох гадаадын хөрөнгө, нууц байдалд ажилладаг мөнгө шилжүүлгийн газрууд, бэлэн мөнгөөр үйлчилгээ явуулдаг газруудыг хяналтадаа авахыг хичээж, хууль дүрмийг сурталчлах тал дээр нилээд анхаарч байгаа юм.

Санхүүгийн байгууллагууд хувь хүн бэлнээр 10,000 ам.доллараас дээш, бэлэн, бэлэн бус тооцоогоор 100,000 ам.доллараас дээш, компани 500,000 ам.доллараас дээш хэмжээний гүйлгээ хийсэн бол Төв банкинд мэдэгдэх ёстой. Сэжигтэй арилжааг татан авч шалгаж, тухайн хувь хүн, компани өөрсдөө энэ гүйлгээг хийсэн эсэхийг шалган нотолдог.

БНХАУ-ын эрүүгийн хууль 191-р зүйл:

191.1. Гэмт үйлдлийн замаар, тухайлбал хар тамхи, мансууруулах бодисын худалдаа, гэмт байгууллага байгуулах, эд зүйлийг хууль бусаар хил давуулах зэргээс олж авсан эд зүйл, ашиг орлогын шинж, эх сурвалжийг нуусан, түүнийг олж илрүүлэх, хураан авахад саад учруулсан бол 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл баривчлах ял оногдуулна.

191.2. Хэрэв хүндрүүлэх нөхцөл байдалтайгаар үйлдсэн бол

- Гэмт үйлдлийн замаар олж авсан капиталыг шилжүүлэхэд банкны харилцах дансны дугаараа ашиглуулсан.
- Тодорхой мөнгийг хилийн гадна шилжүүлэхэд тусламж үзүүлсэн.
- Бусад аргаар гэмт хэргийн замаар бий болгосон ашиг, орлогыг нуух, эх сурвалжийг нуусан бол 5-с дээш жилийн хугацаагаар хорино.
- Нэмэгдэл ял болгон угаасан мөнгийг 5-25 хувьтай тэнцэх хэмжээгээр торгоно².

Гурав. Дүгнэлт

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэсэн ойлголтыг өргөн хүрээнд хэрэглэдэг. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн бусад этгээдийг яллан шийтгэхэд мөнгө угаах гэсэн томъёоллыг ашигладаг.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдалд тандан судалгаа хийхэд сүүлийн 4 жил буюу 2019-2022 оны хооронд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улсын хэмжээнд 117 бүртгэгдсэн байна. 2019 онд улсын хэмжээнд 36 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн³ бол 2020 онд улсын хэмжээнд 24 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн⁴ буюу 12 гэмт хэргээр буурсан байна. Харин 2021 онд нийт 47 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн⁵ нь хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байгаа бол 2022 онд нийт 12 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь энэ төрлийн гэмт хэрэг хамгийн бага бүртгэгдсэн жил буюу 2021 онтой харьцуулан үзэхэд 35 гэмт хэргээр буурсан буюу 74.5%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлээр зүйлчилсэн шүүхийн шийдвэрүүдэд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд суурь гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хулгай, дээрэм,

¹ Boston College international and Comparative Law review Bankers8 Gun and Money 2007

² Д.Мөнхтуяа "Олон улсын эрүүгийн эрх зүйн зарим асуудал" УБ., 2000

³ Улсын хэмжээнд 2019 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ.

Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

⁴ Улсын хэмжээнд 2020 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ.

Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

⁵ Улсын хэмжээнд 2021 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ.

Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>

залилан зэрэг хэргүүд байх ба эдгээр гэмт хэргүүд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг¹ хамаардаг ч мөнгө угаагдах үе шатуудыг хангахгүй бол мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж үзэж болохгүй юм. Эрх бүхий байгууллагуудаас сүүлийн 6 жилийн хугацаанд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан мөнгө угаах гэмт хэргийн тоо олон боловч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй залилах, хөрөнгө завших, авлигал, байгаль орчны эсрэг, татвар төлөхөөс зайлсхийх зэрэг суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд шүүхээр эцэслэн ял оногдуулаагүй, ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд мөнгө угаах зүйл ангиар ял оногдуулах практикт тогтох хандлага бий болжээ.

Санал

1. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг тэмцэх дагнасан чиг үүрэг бүхий цагдаагийн тусгай газрыг байгуулах. Ингэснээр хар тамхитай тэмцэх газар, авлигатай тэмцэх газар, татварын ерөнхий газар зэрэг дагнасан чиг үүрэг бүхий газруудтай хамтран ажиллаж мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг хамтын ажиллагааны стратегийг боловсруулан энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой юм. Учир нь энэ төрлийн гэмт хэрэг нь харьцангуй нуугдмал шинжтэй, учруулах хохирлын хэмжээ их тул дагнасан чиг үүрэг бүхий газрыг байгуулснаар уг гэмт хэрэгтэй тэмцэх механизм сайжирна.
2. Мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь дан ганц хууль хяналтын байгууллага оролцох, тэмцэх гэхээс илүү салбар дундын мэргэжлийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, оролцоогоор илүү үр дүнтэй хэрэгжинэ гэж үзэж байна. Тухайлбал: хууль хяналтын байгууллагаас гадна банк, санхүүгийн байгууллагууд буюу Монголбанк, болон арилжааны банк, банк бус санхүүгийн байгууллагууд, санхүүгийн зохицуулах хороо зэрэг байгууллагуудын хамтын ажиллагааны үр дүнд энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа илүү үр дүнтэй хэрэгжих юм.
3. Хууль хүчний байгууллага, түүний дэргэдэх алба нэгжүүдийг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой асуудлын хүрээнд мэргэшүүлэх

Ном зүй

Нэг. Монгол Улсын хууль, тогтоомж

- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ, 2015 он
- Монгол Улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ, 2017 он
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ, 2013 он

Хоёр. Олон улсын гэрээ, конвенц

- 1988 оны Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодсын хууль бус эргэлтийн эсрэг нэгдсэн үндэсний байгууллагын конвенц, Дэлгэрэнгүйг <http://www.legalinfo.mn/law/details/1239?lawid=1239>

Гурав. Сурах бичиг, судалгааны ажил, илтгэл

- "Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал" Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал. Цагдаагийн ерөнхий газрын Эрүүгийн цагдаагийн албаны Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтсийн дарга, цагдаагийн дэд хурандаа Т.Сүхболдын илтгэл. (Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, анхаарах зарим асуудал)
- Ч.Нямсүрэн, "Монгол Улсад үндэстэн дамнасан шинжтэй зарим гэмт хэргийг шүүн таслаж буй өнөөгийн байдал, анхаарах асуудал" илтгэл
- Ж.Энхнасан, "Мөнгө угаах гэмт хэрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудал" илтгэл
- Э.Мөнхболд, "Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал" УБ, 2020, 13 дахь тал
- Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: Онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж. УБ., 2008, 52 дахь тал

¹ <https://www.fatf-gafi.org/glossary/d-i/>

- Монгол Улсын төв банк. Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага. УБ., 2018 он, 19 дэх тал.
- Д.Мөнхтуяа "Олон улсын эрүүгийн эрх зүйн зарим асуудал" УБ., 2000 он
- Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны тухай цуврал /цуврал/ 2005

Дөрөв. Цахим эх сурвалж:

- Санхүүгийн зохицуулах хороо <http://www.frc.mn/p/569>
- Улсын хэмжээнд 2019 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>
- Улсын хэмжээнд 2020 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>
- Улсын хэмжээнд 2021 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>
- Улсын хэмжээнд 2022 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ. Дэлгэрэнгүйг <https://police.gov.mn/a/4867>
- Цаглаагийн ерөнхий газрын албан ёсны цахим хуудас <https://police.gov.mn/>
- Чингэлтэй дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 12 сарын 02-ны өдрийн шийдвэр. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. www.shuukh.mn
- Өмнөговь аймгийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021 оны 12 сарын 06-ны өдрийн шийдвэр. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. www.shuukh.mn
- Хэнтий аймгийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 06 сарын 27-ны өдрийн шийдвэр. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан. www.shuukh.mn
- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын веб сайт, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт нийтлэл, <https://prokuror.mn/a/1290>
- Цахим нэвтэрхий толь <https://en.wikipedia.org/wiki/STRASBOURG>
- "Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр" Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 143 дугаар тогтоолын хавсралт.

Тав. Гадаад эх сурвалж

- Ergül Ergin. Karapara Ekonomi ve Aklama Suçu, Ankara. Adalet yaynevi. 2005. Pages 1 and 2.
- Başak Ramazan, 50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklaminın Önlenmesi, Ankara, Türkiye Bankalar Union Publication, 2000, p. 23.
- FATF <https://www.fatf-gafi.org/glossary/d-i/>
- Оросын Холбооны Улсын Дотоод Явдлын Яамны мэдээлэл /орчуулга/
- Оросын Холбооны Улсын Эрүүгийн хууль 2006 /Орчуулга/
- Boston College international and Comparative Law review Bankers8 Gun and Money 2007

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭГДЭХЭД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ХҮЧИН ЗҮЙЛС*Л.Энхсайхан**/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/*

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөө, үндэсний аюулгүй байдал, олон улсын энхтайваны эсрэг чиглэсэн хор хөнөөл ихтэй гэмт хэрэг юм. Монгол Улсын хувьд 2005 онд “Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”, 2015 оны “Эрүүгийн хууль”-иудаараа уг гэмт хэргийг хуулиар хориглож эрх зүйн зохицуулалтыг тусгасан.

Гэсэн хэдий боловч Монгол Улс 2013, 2019 онуудад ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орсны дээр, “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй холбоотой онол, практикийн судалгаа дутуу, шүүхийн практикт энэ төрлийн гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн агуулга Олон улсын байгууллагын зөвлөмжид нийцэхгүй байгаа юм.

Ерөнхийдөө “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд олон хүчин зүйлс нөлөөлдөг. Монгол Улсын хувьд энэ гэмт хэрэг сонгодог хэлбэрээр үүсч бий болоогүй бөгөөд нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн асуудлаас болоод уг гэмт хэрэг ирээдүйд ихсэх эрсдэлтэй байна. Учир нь уг гэмт хэрэг нь цөөн тооны улсаас хамаарахгүй, дэлхий дахинд хамааралтай.

Тийм учраас “Мөнгө угаах гэмт хэрэг”-тэй өндөр түвшинд тэмцдэг АНУ, Швейцар улсуудын туршлагыг судлан үзлээ. Судалгаанаас харвал эдгээр улсууд уг гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд төрийн зүгээс хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлээрээ дамжуулан өргөн хүрээний, системтэй, үйл ажиллагаа явуулдаг байна. Монгол Улсад эдгээр улсуудын туршлагыг судалгааны үндсэн дээр нутагшуулах бүрэн боломжтой нь ажиглагдлаа.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах гэмт хэрэг, ФАТФ, Эрүүгийн хууль, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн асуудал, АНУ, Швейцар

I . Удиртгал

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арваннэгдүгээр зүйлийн 1-т “үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн”, Арванесдүгээр зүйлийн 1-т “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх” гэж заасны дагуу төрөөс үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрхэд сөргөөр нөлөөлөх үйлдэл, эс үйлдэхгүйг хориглох хууль зүйн зохицуулалтыг бий болгож Эрүүгийн хуулиар хориглодог.

Үндсэн хуулиас үндэслээд санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдэх, цаашлаад эдийн засгийн хямралд хүргэдэг¹ нийгэмд хор аюултай “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг Монгол Улс Эрүүгийн хуульд хуульчилсан. Мөн түүнчлэн 2005 онд “Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль” /цаашид МӨТСТХ/-ийг баталж, 2013 онд шинэчлэн найруулж баталжээ. Ерөнхийдөө төрөөс “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн эсрэг үйл ажиллагааг явуулж байна.

Дээр дурдсан арга хэмжээг авч буй боловч энэ нь “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй бодитой тэмцэх үндэслэл болж чадахгүй байгааг хоёр баримтаар нотолъё. Нэгдүгээрт 2013, 2019 онуудад Монгол Улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орсон. Хоёрдугаарт 2013-2018 оны жилийн хугацаанд Мөрдөн шалгах эрх бүхий байгууллагаас “Мөнгө угаах” гэмт хэргээр 88 хэрэг үүсгэж шалгаснаас, шүүхэд 30 шилжсэн ба зөвхөн 10 хэрэгт ял оногдуулснаас үзвэл мөрдөгч, прокурор, шүүгч энэ гэмт хэргийн талаар нэгдсэн ойлголтгүй, практикт тогтоогүй² гэж үзэж болохоор байна.

¹ С.Гантулга, Б.Энхболд “Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги” (2020) 193-р тал

² Э.Мөнхболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал” бакалаврын дипломын ажил (2020) 37-р тал-“Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал” Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал ... дэд хурандаа Т.Сүхболд. (Монгол Улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, зарим асуудал) илтгэлээс дам ишлэв.

Аливаа нэг гэмт хэргийн үндэс нь ямарваа нэг хүчин зүйлээс шууд хамаардаг. Тухайн хүчин зүйлийг үгүй болгосноор гэмт хэрэг бодитойгоор буурна. Судлаачийн хувьд энэхүү илтгэлээр “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тогтоож, түүнийг хэрхэн үгүйсгэж болох арга замыг судлахыг зорьсон болно.

II. Үндсэн хэсэг

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл, онолын асуудал

Мөнгө угаах нь олон зуун жилийн турш оршин тогтнож ирсэн зүйл бөгөөд санхүүгийн системтэйгээ зэрэгцэн хөгжих ирсэн гэмт хэрэг юм. Гэхдээ өнөөгийн мөнгө угаах гэх нэр томъёо 20-р зууны эхэн үеийн АНУ-ын мафийн бүлэглэлүүд хууль бусаар олсон мөнгөө эргэлтэд оруулахад санхүүгийн байгууллагыг ашиглаж эхэлснээр улам бүр боловсронгуй болсоор ирсэн. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хар тамхины наймаа, хүний наймаа, терроризм, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг зэрэг олон төрлийн гэмт хэргийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхэд ашиглагдаж ирсэн.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэхийн тулд өмнө нь суурь гэмт хэрэг үйлдэгдсэн байхыг шаарддаг. ФАТФ-аас Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт 19 төрлийн гэмт хэргийг хамруулдаг.¹ Уг гэмт хэргийг үйлдэхдээ байршуулах, нуун далдлах, эргэлтэд оруулах гэх гурван үе шаттай явагддаг.

Монгол Улсад гэмт хэрэг нь дараах байдлаар илэрдэг.

1. Хууль бусаар олж авсан мөнгийг дахин мөнгө болгох
2. Хууль бусаар олсон мөнгийг бараа болгох
3. Хууль бусаар олж авсан мөнгөний тусламжтайгаар үйлдвэрлэл үйлчилгээ эрхлэх

Гэмт этгээдүүд ийнхүү мөнгө угаахдаа төрөл бүрийн зориулалтын банк, компани, валют солих газрууд, хөрөнгийн бирж, казино, үл хөдлөх хөрөнгийн газар зэрэг олон сувгаар зорилгоо хэрэгжүүлдэг байна.²

Монгол Улсыг ажиглаад үзвэл “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг нь АНУ, бусад эдийн засгийн өндөр хөгжилтэй улсуудад бий болсон хар тамхи, хүний наймаа, терроризм гэх сонгодог хэлбэрээр хөгжөөгүй гэдгийг ажиглаж болно. Гэсэн хэдий боловч манай улс “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг ихсэх өндөр эрсдэлтэй юм. Учир нь уг гэмт хэргийн шинж чанар нь санхүүгийн зах зээлийг даган улам боловсронгуй болдог бөгөөд энэ гэмт хэргийн талаар практик тогтоогүй нь нэлээдгүй эрсдэлтэй.

Түүнчлэн шүүхийн практикт “Мөнгө угаах”-тай холбоотой шийдвэрлэсэн хэргүүд нь Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын зөвлөмжид заасан “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй нийцээгүй байна.³ Тэгэхээр энэ асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэх ёстой вэ?

2.2. Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлс

Аливаа нэгэн гэмт хэргийг бууруулахын тулд түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг судлах шаардлагатай. Мөнгө угаах гэмт хэрэг гарах, хөнгөвчлөхөд хэд хэдэн хүчин зүйл нөлөөлдөг. Эдгээрээс дараах хүчин зүйлсийг дурдаж болох юм. Үүнд:

- Хууль бус үйл ажиллагаа: Мөнгө угаах нь ихэвчлэн хар тамхины наймаа, авлига, залилан, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, терроризм, хүний наймаа, хууль бус зэвсгийн худалдаа зэрэг гэмт хэргийн үйл ажиллагаанаас олсон орлоготой холбоотой байдаг. Их хэмжээний хууль бус хөрөнгө байгаа нь түүнийг угаах хэрэгцээг бий болгож байна.

¹ 3-р ишлэл Financial Action Task Force website-аас дам ишлэв

² 3-р ишлэл “Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: Онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж.УБ.,2008он, 52 дахь тал”-ээс дам ишлэв.

³ 3-р ишлэл 41-р тал

- Санхүүгийн систем ба даяаршил: Дэлхийн улсуудын санхүүгийн системүүд өргөжиж, хил дамнасан гүйлгээ нэмэгдэж байгаа нь мөнгө угаагчдад цоорхойг ашиглаж, хууль бус хөрөнгийг хууль бусаар шилжүүлэх боломжийг олгосон. Оффшор данс, татварын диваажин, корпорацийн нарийн төвөгтэй бүтцийг ашиглах нь хөрөнгийн гарал үүслийг судлахад хэцүү болгодог.
- Санхүүгийн сул зохицуулалт: Мөнгө угаахтай тэмцэх (AML) болон таны харилцагчийн (KYC) зохицуулалтыг мэддэг санхүүгийн зохицуулалт хангалтгүй эсвэл хангалтгүй хэрэгждэг нь мөнгө угаагчид ашиглаж болох эмзэг байдлыг бий болгодог. Хяналт сул, эдгээр журмын хэрэгжилт сул байгаа нь гэмт хэрэгтнүүдийг санхүүгийн байгууллагаар дамжуулан мөнгө угаахад хялбар болгодог.
- Авлига: Төрийн байгууллага, зохицуулах байгууллага, хууль сахиулах байгууллагууд дахь авлига нь мөнгө угаах үйл ажиллагааг идэвхжүүлдэг. Албан тушаалтны хээл хахууль, хамсаатан нь гэмт хэрэгтнүүдэд хууль тогтоомжийг тойрч гарах, сэжигтэй гүйлгээг анзаарахгүй өнгөрөх, хууль бус хөрөнгөө хууль ёсны болгохын тулд хуурамч бичиг баримт олж авахад тусалдаг.
- Бэлэн мөнгөөр эрчимжсэн бизнес: Казино, мөнгөний үйлчилгээний бизнес, үл хөдлөх хөрөнгө, үнэт эдлэл зэрэг их хэмжээний бэлэн мөнгөтэй харьцдаг зарим салбарууд мөнгө угаах гэмт хэрэгт өртөмтгий байдаг. Эдгээр салбарыг хууль бус хөрөнгийг хууль ёсны эдийн засагт нэгтгэхэд ашиглаж болно.
- Технологи ба дижитал гүйлгээ: Технологийн хурдацтай дэвшил, дижитал гүйлгээний хэрэглээ нэмэгдэж байгаа нь мөнгө угаах шинэ боломж, сорилтуудыг бий болгож байна. Криптовалют, онлайн төлбөрийн систем, цахим сангийн шилжүүлгийг ашиглан хөрөнгийн эх үүсвэр, очих газрыг нуун дарагдуулж болно.
- Хууль эрх зүйн орчин сул: Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хууль тогтоомж хангалтгүй буюу хэрэгжүүлэх механизм үр дүн муутай байгаа нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг илрүүлэх, яллахад саад учруулдаг. Хууль эрх зүйн орчин сул, эсвэл олон улсын хамтын ажиллагаа хязгаарлагдмал орнууд мөнгө угаагчдын сонирхлыг татдаг.
- Олон улсын хамтын ажиллагаа дутмаг: Мөнгө угаах асуудал нь олон улсын хамтын ажиллагааг үр дүнтэй шийдвэрлэхийг шаарддаг дэлхий нийтийн асуудал юм. Улс орнуудын хооронд мэдээлэл солилцох, зохицуулалт дутмаг байгаа нь мөнгө угаагчдад найдвартай хоргодох газрыг бий болгож чадна.
- Мэргэжлийн үйлчилгээ: Мөнгө угаагчид хууль бус хөрөнгөө хууль ёсны болгохын тулд хуульч, нягтлан бодогч, санхүүгийн зөвлөх зэрэг мэргэжлийн хүмүүсээс тусламж хүсдэг. Мэргэжлийн хүмүүсийн оролцоо нь мөнгө угаах үйл явцыг хууль ёсны болгоход тусална.
- Нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлс: Ядуурал, орлогын тэгш бус байдал, улс төрийн тогтворгүй байдал зэрэг нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал нь мөнгө угаахад нөлөөлдөг. Зарим тохиолдолд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь тогтворгүй эдийн засагтай эсвэл улс төрийн хямралтай улс орнуудаас хөрөнгөө нуун дарагдуулах, хөрөнгийг шилжүүлэхэд ашиглагддаг.

Эдгээр хүчин зүйлүүд нь харьяаллын дагуу харилцан адилгүй бөгөөд цаг хугацааны явцад хувьсан өөрчлөгдөж болохыг анхаарах нь чухал юм. Мөнгө угаахтай тэмцэх хүчин чармайлт нь хууль эрх зүйн хүчтэй тогтолцоо, үр дүнтэй хэрэгжилт, олон улсын хамтын ажиллагаа, шинээр гарч ирж буй аюул занал, технологид тасралтгүй дасан зохицох зэрэг цогц арга барилыг шаарддаг.

Хувь судлаачийн харж буйгаар Монгол Улсад “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйл бол Авлига, Хууль эрх зүйн орчин сул байдал, Нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлс гэж үзэж байна. Тодруулбал:

- Авлига-Монгол Улс 2022 оны байдлаар дэлхийн 180 орноос 116-д эрэмбэлэгдсэн бөгөөд сүүлийн жилүүдэд улам бүр байр ухрах хандлагатай байна.¹

¹ “Монгол Улс авлигын индексээр 116-д бичигдэж, авлига өсөж буй 10 орны нэг болжээ” нийтлэл-
<https://montsame.mn/mn/read/312175>

- Хууль эрх зүйн орчин сул байдал-Хэдийгээр сүүлийн жилүүдэд Монгол Улс хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулах талаар хүчин чармайлт гаргаж байгаа ч эрх зүйн орчин сул хэвээр байна.
- Нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлс-Монгол Улсад ядуурлын түвшин жил ирэх бүр өссөөр байгаа бөгөөд Ковид-19, хөрш орнуудын улс төрийн нөхцөл байдал зэргээс шалтгаалаад эдийн засгийг тогтворгүй болгож байна.

Монгол Улсад бусад улсаас ялгаатай нь “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй шалтгаан нь нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн асуудлаас шууд хамааралтай гэж үзэж болно. Хэдийгээр Монгол Улсад энэ төрлийн гэмт хэргийн тоо бага, ойлголт сул байгаа хэдий ч зайлшгүй хамгаалах шаардлагатай. Түүний тулд гадаад улсуудын “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй туршлагаас судалж зөв арга, замыг олох нь чухал.

2.3. Гадаад улсын харьцуулсан судалгаа

2.3.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

АНУ-ын засгийн газар мөнгө угаах, хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагаатай тэмцэхийн тулд янз бүрийн арга хэмжээ авдаг. Эдгээр арга хэмжээ нь хууль тогтоомж, зохицуулалтын тогтолцоо, хууль сахиулах болон тагнуулын байгууллагуудын ажлыг хамардаг. Америкт мөнгө угаах гэмт хэргийг бууруулахын тулд хийсэн зарим чухал алхмуудаас дурдвал:

- **Банкны нууцын тухай хууль (BSA)**
- 1: BSA нь АНУ-ын хууль тогтоомжийн үндсэн хэсэг бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэхэд төрийн байгууллагуудад санхүүгийн байгууллагууд туслахыг шаарддаг. Энэ нь мөнгө угаахтай тэмцэх (AML) хөтөлбөрийг бий болгох, сэжигтэй гүйлгээний талаар мэдээлэх, зарим гүйлгээний бүртгэл хөтлөхийг банкуудад үүрэг болгосон.
- **Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ (FinCEN)**²: АНУ-ын Сангийн яамны харьяа FinCEN нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд гол үүрэг гүйцэтгэдэг. Энэ нь BSA-г удирдаж, хэрэгжүүлэх, санхүүгийн гүйлгээний мэдээллийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийх, хууль сахиулах байгууллагуудтай тагнуулын мэдээллийг хуваалцдаг.
- **Үйлчлүүлэгчээ мэдэх (KYC) дүрэм**: Санхүүгийн байгууллагууд харилцагчдынхаа хэн болохыг баталгаажуулах, гүйлгээний мөн чанарыг ойлгох, үйл ажиллагаатай нь холбоотой болзошгүй эрсдэлийг үнэлэхийн тулд харилцагчийн нягтлан шалгах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. KYC журам нь ил тод, хариуцлагатай байдлыг хангах замаар мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэхэд тусалдаг.
- **Мөнгө угаахтай тэмцэх (AML) хөтөлбөрүүд**: Санхүүгийн байгууллагууд дотоод хяналт, эрсдэлийн үнэлгээ, ажилчдыг сургах, харилцагчийн гүйлгээнд байнгын хяналт тавих зэрэг иж бүрэн хөтөлбөрүүдийг бий болгох үүрэгтэй. Эдгээр хөтөлбөрүүд нь сэжигтэй үйлдлүүдийг илрүүлж, зохих байгууллагад мэдээлэх зорилготой юм.
- **Сэжигтэй үйл ажиллагааны тайлан (SAR)**: Санхүүгийн байгууллагууд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон бусад хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагааг илтгэж болзошгүй гүйлгээ, үйл ажиллагааг илрүүлсэн тохиолдолд FinCEN-д SAR мэдүүлэх шаардлагатай. SAR нь хууль сахиулах байгууллагуудад мөрдөн шалгах, зохих арга хэмжээ авах боломжийг олгодог.
- **Олон улсын хамтын ажиллагаа**: АНУ-ын засгийн газар мөнгө угаахтай тэмцэх чиглэлээр дэлхийн стандартыг бий болгох, олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжих зорилгоор Санхүүгийн үйл ажиллагааны ажлын хэсэг (FATF) зэрэг олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажилладаг. Мөн хил дамнасан санхүүгийн урсгалыг хянах зорилгоор бусад улстай хоёр талын гэрээ хэлэлцээр хийж, мэдээлэл солилцдог.

¹ “Bank Security Act”- <https://www.occ.treas.gov/topics/supervision-and-examination/bsa/index-bsa.html>

² “Financial crime Enforcement network” вебсайт-<https://www.fincen.gov/what-we-do>

- **Хууль сахиулах хүчин чармайлт:** Холбооны мөрдөх товчоо (FBI), Мансууруулах бодистой тэмцэх газар (DEA), Дотоод орлогын албаны (IRS) Эрүүгийн мөрдөн байцаах хэлтэс зэрэг агентлагууд мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгаж, ялладаг. Тэд мөнгө угаах гэмт хэргийн сүлжээг таслан зогсоохын тулд санхүүгийн байгууллага, зохицуулах байгууллага, олон улсын түншүүдтэй нягт хамтран ажилладаг.
- **Хууль бус хөрөнгийг хураах:** Засгийн газар мөнгө угаах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон хөрөнгийг хурааж авах боломжтой. Хөрөнгө хураах тухай хууль нь эрх баригчдад хууль бус үйл ажиллагааг таслан зогсоох, хууль бус сүлжээг татан буулгах, гэмт хэрэгтнүүдийн хууль бус ашиг орлогоос хураах боломжийг олгодог.

Уг баримтуудаас үзвэл АНУ-ын Засгийн газар, Хууль тогтоох байгууллага “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн эсрэг өргөн хүрээтэй арга хэмжээ явуулдгийг харж болно. Монгол Улсад энэ улсын хууль сахиулах байгууллагын туршлага, санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ зэрэг сайн туршлагыг нутагшуулах боломжтой.

2.3.2. Швейцарийн Холбооны Улс

Мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг хатуу арга хэмжээ авдгаараа алдартай улс бол Швейцар юм. Швейцар улс санхүүгийн тогтвортой тогтолцоотой гэдгээрээ олон жилийн нэр хүндтэй бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, санхүүгийн байгууллагуудын бүрэн бүтэн байдлыг хангах хатуу зохицуулалтуудыг хэрэгжүүлсээр ирсэн.

Швейцар улс мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Швейцарийн Мөнгө угаахтай тэмцэх тухай хууль (AMLA) болон Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай Холбооны хууль (AML Act) зэрэг янз бүрийн хууль тогтоомжийг баталсан. Эдгээр хуулиудад банкууд зэрэг санхүүгийн байгууллагууд харилцагчийн хяналт шалгалтын хатуу журам хэрэгжүүлж, гүйлгээнд хяналт тавьж, сэжигтэй үйлдлийг холбогдох байгууллагад мэдээлэхийг шаарддаг.¹

Швейцарийн Санхүүгийн Зах зээлийн Хяналтын Газар (FINMA) нь мөнгө угаахтай тэмцэх дүрэм журмыг дагаж мөрдөхийн тулд санхүүгийн байгууллагуудад хяналт тавьж, зохицуулах үүрэгтэй. FINMA нь банк болон бусад санхүүгийн байгууллагуудын дотоод хяналт, нийцлийн тогтолцооны үр нөлөөг шалгах зорилгоор тогтмол шалгалт, аудит хийдэг.²

Түүнчлэн Швейцар улс мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр олон улсын байгууллага, хууль сахиулах байгууллагуудтай идэвхтэй хамтран ажилладаг. Тус улс нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дэлхийн стандартыг тогтоодог Засгийн газар хоорондын байгууллага болох Санхүүгийн арга хэмжээ авах ажлын хэсэг (FATF)-ын гишүүн юм. Мөн Швейцар улс санхүүгийн мэдээлэл солилцох, мөнгө угаах болон бусад санхүүгийн гэмт хэрэгтэй холбоотой мөрдөн байцаалтад туслах олон улсын санаачилгад оролцдог.³

Швейцар улс мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг хатуу арга хэмжээ авч байсан ч хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагаатай холбоотой эрсдэлээс аль ч улс бүрэн дархлаагүй гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хүчин чармайлт нь байнгын сонор сэрэмж, олон улсын хамтын ажиллагаа, хувьсан өөрчлөгдөж буй аюул заналхийллийг арилгахын тулд дүрэм журам, практикийг байнгын дасан зохицохыг шаарддаг. Монгол Улсын хувьд Швейцар улсын олон жилийн туршлагыг өөрийн улсад нутагшуулж, мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх хүчин зүйлтэй тэмцэх боломжтой.

¹ “Money Laundering in Switzerland: AML Rules & Regulations” - <https://complyadvantage.com/insights/anti-money-laundering-switzerland-regulations/>

² 10-р ишлэл

³ “Fighting money laundering and terrorist financing” - <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/foreign-policy/financial-centre-economy/fighting-international-crime.html>

III. Дүгнэлт

Аливаа нэг гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд зайлшгүй шалтгаан, нөхцөл байдаг. “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг үйлдэгдэхэд өмнө хэсэгт дурдсан олон тооны нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн хүчин зүйлс байх бөгөөд эдгээрийг үгүй болгох, түүнтэй тэмцэх механизмийг бий болгосноороо уг гэмт хэргийг бууруулах боломжтой юм.

Монгол Улсын хувьд “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг ирээдүйд өсөх өндөр эрсдэлтэй улс бөгөөд энэ нь ФАТФ-ын “Саарал жагсаалт”-д орсон үйл баримтаар нотлогдоно. Тийм учраас Монгол Улс АНУ, Швейцар улсуудын сайн туршлагыг судлан өөрийн орны нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлстэй системтэйгээр тэмцэх зүй ёсны шаардлага байна.

Ном зүй

- Үндсэн хууль (1992)
- Эрүүгийн хууль (2015)
- Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2013)
- С.Гантулга, Б.Энхболд “Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги” (2020) 193-р тал
- Э.Мөнхболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал” бакалаврын дипломын ажил (2020)
- Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал” Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал ... дэд хурандаа Т.Сүхболд. (Монгол Улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, зарим асуудал)
- Financial Action Task Force website
- “Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: Онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл зөвлөмж.УБ.,2008он
- “Монгол Улс авилгын индексээр 116-д бичигдэж, авлига өсөж буй 10 орны нэг болжээ” нийтлэл-<https://montsame.mn/mn/read/312175>
- “Bank Security Act”- <https://www.occ.treas.gov/topics/supervision-and-examination/bsa/index-bsa.html>
- “Financial crime Enforcement network” вебсайт-<https://www.fincen.gov/what-we-do>
- “Money Laundering in Switzerland: AML Rules & Regulations”-
<https://complyadvantage.com/insights/anti-money-laundering-switzerland-regulations/>
- “Fighting money laundering and terrorist financing”- <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/foreign-policy/financial-centre-economy/fighting-international-crime.html>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУУРЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ОЙЛГОЛТ, ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

Г.Отгонжаргал, Н.Жавхлан
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Энэхүү судалгааны ажлаар мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онцлог, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг, түүнийг нарийвчлан тодорхойлох шаардлага, судалгаа, санал дүгнэлт зэрэг мэдээллийг хүргэх болно.

Удиртгал: “Мөнгө угаах гэмт хэрэг” нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд заасан эдийн засгийн эсрэг гэмт хэргийн төрөл билээ. Энэхүү гэмт хэрэг нь улс орны хөгжлийн үндэс суурь болсон эдийн засаг, нийгэмд ихээхэн сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Гэвч манай улсын хувьд Олон улсын Базелийн хорооноос жил бүр гаргадаг дэлхийн мөнгө угаах эрсдэлийн 2022 оны үнэлгээгээр 128 орноос 36-т, Зүүн Ази, Номхон далайн орнуудад 7-т жагссан үзүүлэлттэй байна.¹ Мөн энэхүү гэмт хэрэгтэй олон улсын түвшинд тэмцэн ажилладаг ФАТФ-ын саарал жагсаалтад 2013 болон 2019 онуудад орсон. 2019 онд саарал жагсаалтад орсон шалтгааны нэг нь 2007 оны харилцан үнэлгээнд мөнгө угаах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох, хүлээлгэх хариуцлагын зохицуулалт дийлэхийг хангасан үнэлгээг авсан ч бодит байдал дээр дээрх хуулийн хэрэгжилт, мөнгө угаах гэмт хэрэг, тэр дундаа өндөр эрсдэлтэй суурь гэмт хэрэгт хамаарах мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны үн дүнгүй байдлаас үүдэлтэй байсан нь харилцан үнэлгээний тайлангаас харагддаг.

Иймээс энэхүү гэмт хэргийн үндэс болох суурь гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, тулгамдаж буй асуудал, эрх зүйн хийдэл цаашид тус зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийлэх үүднээс энэхүү сэдвийг сонгосон болно.

Үндсэн хэсэг

Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онцлог

Мөнгө угаах гэмт хэрэг гэдэг нь хууль бусаар олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж, түүний гарал үүсэл эх үүсвэрийг халхавчлах, нуун далдалж, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхээ хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд /эргэлтэд/ оруулах өргөн хүрээтэй, шат дамжлага бүхий үйл ажиллагаа юм.² Өөрөөр хэлбэл хууль бус орлогыг хууль ёсны эх сурвалж болгон хувиргахад чиглэсэн үйлдлийг ойлгоно.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үндэстэн дамнасан шинжтэй нууц хэлбэрээр үйлдэгддэг учраас илрүүлэхэд төвөгтэй, нэг биш хэд хэдэн улсын нутаг дэвсгэр дамжин аливаа улсын аюулгүй байдал, нийгэм эдийн засгийн системд их хэмжээний хохирол учруулдаг онцлогтой. Гэмт этгээдүүд үндэстэн дамнасан шинжтэй гэмт хэрэг, өөрөөр хэлбэл хүн худалдаалах, мансууруулах бодисын наймаа, авлигал, санхүүгийн залилан зэрэг төрөл бүрийн гэмт хэргийн дүнд олсон орлогоо хууль ёсны хэмээн харагдуулах үндсэн зорилгоор мөнгө угаадаг байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг үүсч хөгжсөн түүхийн цаг үеийн байдлаас харахад эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай эсхүл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж хөрөнгө оруулалтад тулгуурлан хөгжиж буй орон мөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын мөнгөний эх үүсвэрийг шалгах боломж муутай улсад үйлдэгдэх нь түгээмэл байдаг. Тиймээс ч манай улсад энэхүү гэмт хэрэг үйлдэгдэж эхэлснийг үгүйсгэх аргагүй юм. Мөнгө угаах ажиллагаа нь төөрөгдүүлэхэд чиглэгдсэн, ойлгоход төвөгтэй олон хэлбэр, хувилбараар үргэлжлэн явагддаг учраас түүнийг илрүүлэхэд ихээхэн бэрхшээл учирдаг.

¹ <https://index.baselgovernance.org/ranking>, 2022

² Улсын дээд шүүхийн тогтоол. 2020.06.29., №364., Д.С, Э.А, Б.Г нарт холбогдох эрүүгийн хэргийн тухай. Танилцуулсан шүүгч Б.Амарбаясгалан

Бохир болон хар мөнгийг угаах ажиллагаа нь байршуулах, нуун далдлах, нийлүүлэх гэсэн 3 үе шаттай явагддаг.¹

Эдгээр үе шатууд бүрэн хэрэгжсэн тохиолдолд л мөнгө угаалт явагдсан гэж үзэж болохгүй ба зарим тохиолдолд дээрх үе шатын хоёр нь эсхүл гурав нь нэг үйлдлээр хийгдэж болдог. Энэ нь мөнгө угааж байгаа улс орны нийгэм эдийн засгийн хөгжил, боломж, мөнгө угаагчийн үйл ажиллагаа зэрэгтэй холбоотойгоор өөрчлөгдөж байдаг байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дараах онцлогтой байна. Үүнд:

1. Эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн гэсэн үндсэн 3 харилцаанд хамгийн их хор хохирол учруулдаг гэмт хэрэг.
2. Тиймээс биет хохирогчгүй /victimless/ байдаг.
3. Хор хохирол нь шууд бус /indirect/ байна. Энэ хүрээнд негатив болон позитив 25 хор хохирлыг тодорхойлдог. Банк санхүү, хөрөнгө оруулалт, худалдаа үйлчилгээ, үнэт цаас буюу эдийн засаг, нийгмийн салбар, улс төр дэх үр дагаврууд байна.
4. Хохирлын хэмжээ нь бодитоор тодорхойлогддоггүй. Жишээ нь: АНУ-д мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэхэд хэдий хэмжээний хохирол учруулсан байх нь чухал биш харин үйлдэл хийсэн байх нь чухал байдаг. Харин торгох ял оногдуулахад зайлшгүй учруулсан хохирлын хэмжээг тогтоох шаардлагатай байдаг байна.²

Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг

2003 оны НҮБ-ын “Авлигын эсрэг конвенц”-н хүрээнд 2 дугаар зүйлийн 2.н-д “Суурь гэмт хэрэг гэдэг нь Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцын 23 дугаар зүйлд тодорхойлсон гэмт хэргийн зүйл болж болох орлогыг бий болгосон гэмт хэргийг хэлнэ” гэж заасан.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэрэггүйгээр үйлдэгдэх боломжгүй юм. Иймээс хууль сахиулагчид мөнгө угаах гэмт хэргийн ард нь нуугдаж байгаа гэмт хэргийн мөнгөний эх сурвалжийг тодорхойлохоос ажлаа эхлэх ёстой болно. Илрүүлэхэд ийм ажиллагаа шаардсан гэмт хэргийг нуугдмал буюу “суурь” гэмт хэрэг гэж тодорхойлж болох юм. Суурь гэмт хэрэг гэдэгт онц ноцтой ямар ч гэмт хэрэг хамаарах хэдий ч ихэнхдээ зохион байгуулалттай гэмт хэргүүд багтдаг.³ Улс орон бүрт суурь гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй өөр өөр байдлаар холбогддог.

ФАТФ-ын зөвлөмжийн 3-д “Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэрэгт бүх хүнд гэмт хэргийг хамруулж, өргөн хүрээний суурь гэмт хэргийг хамруулбал зохино. Суурь гэмт хэрэгт бүх гэмт үйлдлийг хамруулах, эсхүл тухайн суурь гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хэмжээнээс хамаарч, эсхүл суурь гэмт хэрэгт тооцох гэмт хэргүүдийн жагсаалтыг гарган эсвэл эдгээр аргуудыг хослуулан холимог аргачлалаар хамруулж болно.” гэж зохицуулсан байдаг.⁴

Монгол улсын хувьд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг анх 2002 оны 01 сарын 03-ны өдөр батлагдсан Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангиар зохицуулсан бөгөөд үүнээс хойш тус гэмт хэргийн зүйлчлэлд нийт 4 удаа өөрчлөлт орсон байна. Энэхүү 4 удаагийн өөрчлөлтөөр мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг дараах байдлаар тодорхойлсон.

Хүснэгт 1: МУЭХ-д заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь

гэмт хэрэгт орсон нэмэлт өөрчлөлтүүд

	2008.02.01	2009.12.24	2014.01.16	2015.12.03
	268 ¹ дүгээр зүйл	166 ¹ дүгээр зүйл.	166 ¹ дүгээр зүйл.	18.6 дугаар зүйл

¹ Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018

² Brigitte Unger, Daan van der Linde. Research Handbook on Money Laundering. partIII, USA., 2013

³ Крис Маттерс “Гэмт хэргийг танихуй” : Мөнгө угаах. УБ., 2015 он

⁴ ФАТФ-ын зөвлөмж, Монгол Улсын Төв банкны цахим хуудас

Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг	Зэвсэг, хар тамхи, хүн худалдаалах, хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон.	Суурь гэмт хэргийг тодорхой нэрлээгүй.	Суурь гэмт хэргийг тодорхой нэрлээгүй.	Суурь гэмт хэргийг тодорхой нэрлээгүй.

Үүнээс харахад манай улс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг анх Эрүүгийн хуулийн 2008 оны 02 сарын 01-ний өдөр орсон нэмэлт өөрчлөлтөөр нарийвчлан зохицуулсан хэдий ч суурь гэмт хэргүүдийг тодорхой төрлийн гэмт хэргээр хязгаарлаж, хязгаарлагдмал хүрээнд авч үзсэн нь зарим төрлийн гэмт хэргийг орхигдуулан эрх зүйн хийдэл үүсгэсэн байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлд хамгийн сүүлд орсон нэмэлт өөрчлөлт болох 18.6 дугаар зүйлийн 1-т “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж...” гэж мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тусгасан. Уг зүйл заалтаас харвал Монгол улсын ЭХ-ийн тусгай ангид заасан бүх гэмт хэргийг үйлдэж, тэдгээр гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгийг эзэмшсэн, ашигласан, захиран зарцуулсан бол мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдсэн гэж үзэхээр байна.

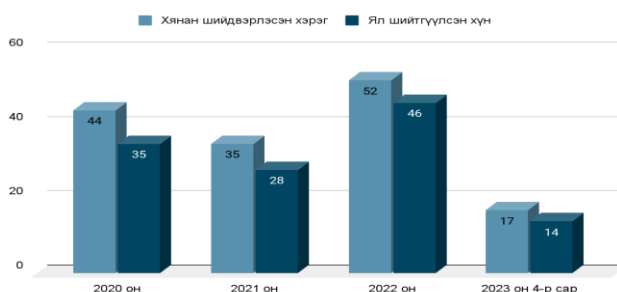
Энэ нь ФАТФ-ын зөвлөмжид заасан “суурь гэмт хэргийг тодорхойлох”, “хамгийн өргөн хүрээнд авч үзэх” зэрэг шаардлагыг хангаж байгаа хэдий ч ноцтой гэмт хэргүүдээс ялгаж чадахгүй байна гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл өргөн хүрээнд авч үзэх шаардлагыг хангаж буй хэдий ч хэт ерөнхий байдлаар зохицуулж өгсөн байна.

Шүүхийн практик, статистик

Монгол Улсын Шүүхийн цахим санд буй 2020-2023 оны 4 дүгээр сарын 25-ны өдрийг хүртэлх хугацаан дах мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилсэн 148 шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийх боломжтой байна.¹ Эдгээр хянан шийдвэрлэсэн хэргийн шийтгэх тогтоолыг нэг бүрчлэн танилцаж дараах тоон үзүүлэлтүүдийг бэлтгэлээ.

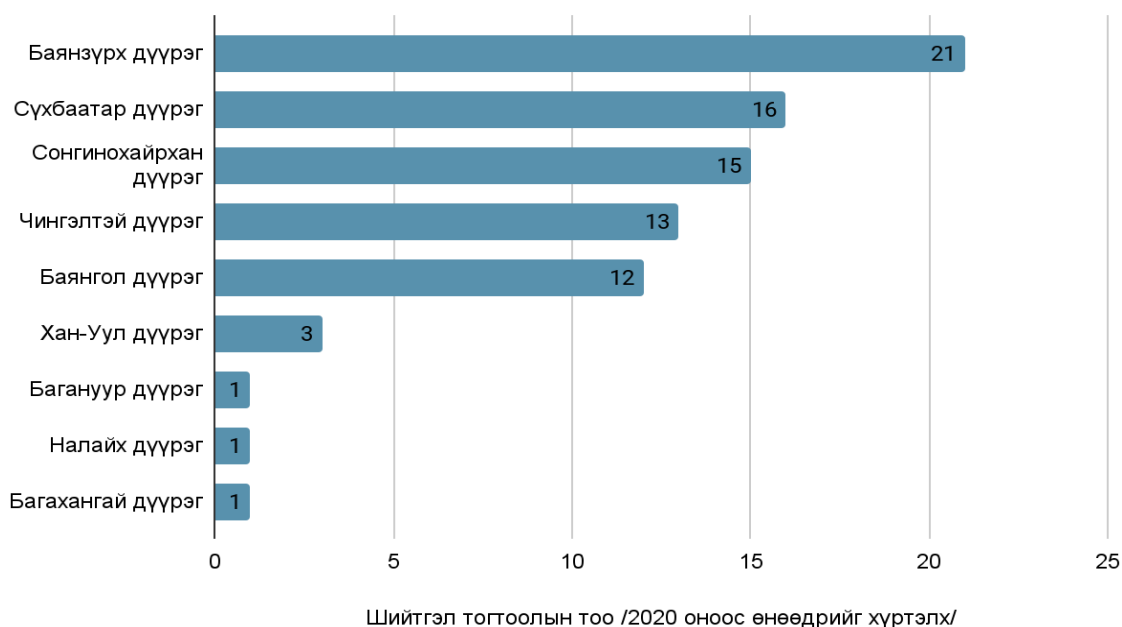
Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхэд 2020-2023 оны 4 дүгээр сарын 25-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд Мөнгө угаах гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгтэй давхар зүйлчлэн хянан шийдвэрлэсэн мэдээллийг харуулбал:

График 1. ЭХ-ийн 18.1 дэх хэсэгтэй давхар зүйлчлэн хянан шийдвэрлэсэн хэрэг

¹ Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан, www.shuukh.mn

График 2. Нийслэл дэх Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхүүдийн мөнгө угаах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шийтгэх тогтоолын тоо

Хүснэгт 2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн төрөлд

хийсэн судалгаа

Суурь гэмт хэргийн төрөл						
Эрүүгийн хуулийн зүйл	2020 он	2021 он	2022 он	2023 он 4-р сар	Нийт	Эзлэх хувь
11.6 Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулах	3	-	2	1	6	3.2
13.5 Заналхийлэх	-	-	-	1	1	0.53
17.1 Хулгайлах	18	19	18	7	62	33.15
17.2 Дээрэмдэх	16	2	6	1	25	13.36
17.3 Залилах	2	2	3	4	11	5.88
17.4 Хөрөнгө завших	4	2	3	-	9	4.8
17.5 Алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, алдуул мал завших	9	4	4	2	19	10.16
17.12 Мал хулгайлах	14	6	12	3	35	18.7
20.3 Зохион байгуулалттай гэмт	-	1	1	-	2	1.06

бүлэг байгуулах, түүнд элсэх						
20.7 Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хууль бусаар ашиглах	1	-	-	-	1	0.53
21.2 Худал мэдүүлэх	1	-	-	-	1	0.53
22.1 Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах	-	1	1	-	2	1.06
22.4 Нийтийн албан тушаалтан хахууль авах	-	1	-	-	1	0.53
22.5 Хахууль өгөх	2	1	-	-	3	1.06
24.2 Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох	-	1	1	-	2	1.06
24.3 Химийн хорт, аюултай бодисыг хууль бус эргэлтэд оруулах	-	-	1	-	1	0.53
24.5 Хууль бусаар ан агнах	2	-	-	-	2	1.06
26.1 Кибер орчинд хууль бусаар халдах	-	-	2	-	2	1.06
26.2 Кибер орчинд хууль бусаар халдах, программ хангамж, техник хэрэгсэл бүтээх, бэлтгэх, борлуулах, ашиглах, тараах	-	-	1	-	1	0.53
28.7 Цэргийн эд хөрөнгө, байлдааны галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг зарах, үрэгдүүлэх, завших	1	-	-	-	1	0.53
Нийт	73	40	55	19	187	100

Дээр дурдсан мөнгө угаах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрт хийсэн статистикаас харвал шийдвэрлэгдсэн дийлэнх гэмт хэрэг нь ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг гэмт хэргүүд байна. ФАТФ-ын зөвлөмж 3-т заасан “суурь гэмт хэрэгт бүх ноцтой гэмт хэргийг заавал хамруулах” гэсэн шаардлага нь ноцтой гэмт хэргийн улмаас мөнгө угаагдаж байгаа үйлдэлд дэлхийн улс орнууд анхаарлаа хандуулах ёстойг илтгэж байна гэж харж болохоор байна.

Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээнд¹ албан тушаал, эрх мэдлийн байдлаа урвуулан ашиглах, хахууль авах, татвар төлөхөөс зайлсхийх, цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах зэрэг гэмт хэргүүдээс мөнгө угаагдах өндөр эрсдэлтэй гэж үзсэн. Гэвч практик дээр шийдвэрлэж буй мөнгө угаах гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрийн дийлэнх суурь гэмт хэрэг нь хохирол багатай ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгайлах, дээрэмдэх гэмт хэргүүд байна. Гадаад улсуудад мөнгө угаах гэмт хэргийг ихэвчлэн улс төр, албан тушаалын өндөр хүрээлэлд багтах хүмүүс болон зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэл үйлдэгддэг гэж үзэн уг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хууль бус үйлдлийг илрүүлэн ялыг оноож байдаг бол Монгол улсад бусдын өмчлөлийн эд зүйлс болох гар утас, зөөврийн компьютер, автомашины эд анги, цахилгаан бараа, мал зэргийг хулгайлсан этгээдүүдээс хулгайн эд зүйл гэдгийг мэдсээр байж худалдаж авч буй үйлдэлд нь мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж ял оногдуулж байна. Ийнхүү зүйлчилж байгаа байдал нь “мөнгө угаах” гэх нэршилтэй тохирохгүй байна.

2002 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 155 дугаар зүйлд заасан “Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгө борлуулах”² гэмт хэрэг нь 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн энгийн бүрэлдэхүүнд багтаж байна. Энэ нь зохион байгуулалттай, олон үйлдлээр мөнгө угааж буй ноцтой гэмт хэргээс ялгах, тохирсон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд төвөгтэй, ялгаатай байдал үүсч байгаа юм. Ингэж нэг зүйл заалтад гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний хувьд өөр өөр шинжүүдийг агуулсан 2 өөр гэмт хэргийг нэгтгэж хуульчилсан нь оновчгүй зохицуулалт болох нь илэрхий харагдаж байна. Тиймээс Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид мөнгө угаах гэмт хэргийг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгийг авах гэмт хэргээс агуулгын хувьд ялгаж хуульчилж өгөх нь илүү тохиромжтой байна. Тиймээс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт тооцох гэмт хэргүүдийг тоочин нарийвчлан зохицуулж, ингэхдээ тухайн суурь гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хэмжээ, нийгмийн хор аюул, субъект зэргээс хамаарч суурь гэмт хэргийг нарийвчлан ангилах хэрэгтэй гэж үзлээ.

Практикт шүүх мөнгө угаах гэмт хэргийг шийдвэрлэхдээ суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцсон тохиолдол байх ч, дийлэнх тохиолдолд мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцохгүй шийдвэрлэсэн нь дээрх тоон үзүүлэлтүүдээс харагдаж байна.

Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас Монгол улсад хийсэн 2 удаагийн харилцан үнэлгээнд “Монгол Улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн гэж дүгнэсэн боловч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд нэлээдгүй олон асуудал байгааг дурдсан. Эрх бүхий байгууллагаас “сүүлийн 6 жилийн хугацаанд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан мөнгө угаах гэмт хэргийн тоо олон боловч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй залилах, хөрөнгө завших, авлигал, байгаль орчны эсрэг, татвар төлөхөөс зайлсхийх зэрэг суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд шүүхээр эцэслэн ял оногдуулаагүй, ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгай, дээрэм гэх мэт гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд мөнгө угаах зүйл ял оногдуулах практик тогтох хандлага бий болжээ” гэж тодорхойлсон байдаг.³

Шүүхээс гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө гэдгийг мэдсээр байж авсан, ашигласан, эзэмшсэн зэрэг нэг үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж шийтгэх тогтоол үйлдэж байгаа нь хууль хэрэглээний практикийн алдаа гэж үзэхгүй байгаа бөгөөд гагцхүү Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйл заалтыг нарийвчлан боловсронгуй болгох шаардлагатай байгааг илэрхийлж байна.

¹ https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/20161025_risk_assessment.pdf

² Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, 2002

³ Т. Сүхболд “Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, анхаарах асуудал” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл., УБ., 2018

Гадаад улс орны зохицуулалт:**Америкийн нэгдсэн улсын эрх зүйн зохицуулалт**

АНУ-д бохир мөнгө нь ихэнх тохиолдолд мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын худалдаа, мөрийтэй тоглоом, зэвсгийн наймаа, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаа зэрэг гэмт хэргүүдийн үндсэн дээр бий болдог бөгөөд үүний 60-80 хувийг нь мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын худалдаа бүрдүүлдэг. Иймд АНУ-д мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх эрсдэл өндөр суурь гэмт хэрэгт дээрх гэмт хэргүүд хамаардаг тул үүнийг таслан зогсооход түлхүү анхаарч ажилладаг.

Япон улсын эрх зүйн зохицуулалт

Хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой гэмт хэргийн хөрөнгө, банкны гэмт хэрэг, энтертайментын гэмт хэргүүдийн хөрөнгийг угаасан байх нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг гэж үздэг.

БНХАУ-ын эрх зүйн зохицуулалт

Мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эм бодисоос үүсэлтэй мөнгө хөрөнгийг угаасан бол мөнгө угаах гэмт хэрэг байхаар хуульчилсан.

Дээрх улсуудын эрх зүйн зохицуулалтаас харвал мөнгө угаах гэмт хэрэгт суурь гэмт хэргийг оновчтой тодорхойлсон байдал нийтлэг ажиглагдаж байна. Улс орнуудын хувьд хууль, эрх зүйн болон санхүүгийн салбар ялгаатай тул нийтлэг зорилгод хүрэхэд, ялангуяа тодорхой асуудлууд дээр нь нэг төрлийн ижил арга, хэмжээ авах боломжгүй байдаг. Иймээс манай орны хувьд ч өөрийн орны онцлогт тохирсон суурь гэмт хэргийг тодорхойлох шаардлагатай.

Дүгнэлт, санал

Мөнгө угаах гэмт хэрэг үүсч хөгжсөн түүхийн цаг үе, байдлаас харахад эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай эсхүл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж хөрөнгө оруулалтанд тулгуурлан хөгжиж буй орон буюу өөрөөр хэлбэл манайх шиг улсад үйлдэгдэх нь түгээмэл байдгийг дурдсан. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хууль бусаар олсон хөрөнгө, мөнгөө хууль ёсны эх сурвалж болгон хувиргахад чиглэсэн үйлдлийг ойлгодог. Тиймээс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт улс орны эдийн засагт халтай, нийгмийн хор аюул ихтэй хар тамхи, байгаль орчны эсрэг гэмт хэргүүд, хүн худалдаалах, мансууруулах бодисын худалдаа гэх мэт гэмт хэргүүд илүү чухалд тооцогддог болохыг гадаад улсуудын эрх зүйн зохицуулалтаас харж болно.

Гэтэл Монгол улсын шүүхийн практикт мөнгө угаах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шийдвэрүүдээс харахад дийлэнх хувь нь ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгт тооцож шийдвэрлэжээ. Тэдгээр ахуйн хүрээнд үйлдэгдэж буй хулгай, дээрэм, залилан гэх мэт гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгийг ашиглаж, эзэмшиж, захиран зарцуулвал гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө борлуулах, авах гэмт хэрэг хэмээх зүйлээр зүйлчлэх нь зохистой байх тул Эрүүгийн хуульд “гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгө борлуулах, авах” хэмээх гэмт хэргийг нэмэх санал дэвшүүлээ.

Харин манай улс нийгмийн хор аюул ихтэй, хар тамхи, байгаль орчны эсрэг гэмт хэргүүд, хүн худалдаалах, мансууруулах бодисын худалдаа гэх мэт гэмт хэргүүдийг илрүүлж, түүнээс олсон хөрөнгө мөнгийг угааж буй эсэхийг олж тогтоож, оновчтой шийдвэрлэж чадахгүй байгаа нь харагдаж байна. Тиймээс Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйл мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт тооцох гэмт хэргүүдийг тоочин нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай байна. Ингэхдээ “аутентик” тайлбараар суурь гэмт хэргийг нарийвчлан нэрлэж, дурдах нь зүйтэй байна.

Ном зүй

- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, 2002
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль /шинэчилсэн найруулга/ 2015 он
- Франц улсын Эрүүгийн хууль 2015./орчуулга/
- ФАТФ-ын зөвлөмж, Монгол Улсын Төв банкны цахим хуудас
- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018
- Э.Мөнхболд, Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал, УБ., 2020 он
- Улсын дээд шүүхийн тогтоол. 2020.06.29., №364., Д.С, Э.А, Б.Г нарт холбогдох эрүүгийн хэргийн тухай. Танилцуулсан шүүгч Б.Амарбаясгалан
- Улсын Их Хурлын 2010.07.15-ны өдрийн №48 тоот тогтоол. “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал “. 3.2 дах хэсэг
- Крис Маттерс “Гэмт хэргийг танихуй” : Мөнгө угаах. УБ., 2004
- Д.Сүхбүрэн “Мөнгө угаах гэмт хэргийг хэрхэх вэ?” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2012
- Т. Сүхболд “Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, анхаарах асуудал” ОУ-ын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2018
- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018
- Д.Зүрбэрэлхам “Мөнгө угаах гэмт хэрэг ба түүний мөн чанар”, “гэмт явдалтай тэмцэх асуудал” онол арга зүйн сэтгүүл, УБ.,2002
- Brigitte Unger, Daan van der Linde. Research Handbook on Money Laundering. partII, USA., 2013
- Financial Action Task Force
- UNODC.Commonwealth Secretariat and International Monetary Fund. ‘Model Provisions on Money Laundering, Terrorist Financing, Preventive Measures and Proceeds of Crime (for common law legal systems)’. April 2009. pp.132
- James G Tillen and Laura Billings. Getting the Deal Through-Anti-Money Laundering, 2015, p71-7
- <https://index.baselgovernance.org/ranking>, 2002
- https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/20161025_risk_assessment.pdf

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХЭД ТУЛГАРЧ БУЙ ХҮНДРЭЛ, БЭРХШЭЭЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

О.Цэнгүүн, Б.Намуун-Эрдэнэ
/Шихихутуг их сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Өнөө үед дэлхийн улс орон бүрт тулгамдаж буй эдийн засгийн гэмт хэргийн нэг болох мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт болон онцлог шинж, уг асуудлыг шийдвэрлэж буй арга замын талаар дэлгэрүүлэн судалж, түүнийг нарийвчлахад зориулан хэд хэдэн саналыг дэвшүүлэв.

Оршил: Өнөөдөр Монгол Улсад нийгмийн хөгжилтэй холбоотойгоор мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс нэгэнт бий болсон бөгөөд улс орны санхүүгийн салбар, эдийн засгийн хөгжилд хохирол учруулдаг. Түүнчлэн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зөвхөн эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлээд зогсохгүй тухайн улсын үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлдэг.

Дэлхийн улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголтыг нэгдсэн байдлаар тодорхойлж, нэр, томъёо, бүрэлдэхүүний шинжийг тогтоосон бөгөөд манай улсын хувьд 2002 оны Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлд “хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгийг ашиглах” гэж гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг анх удаа хуульчилсан. Мөнгө угаах нь эдийн засаг, нийгэмд ихээхэн сөрөг үр дагавартай. Хууль бус мөнгө гаднаас орж ирсэн бол зорилгодоо хүрээд гэнэт орж ирсэн шигээ гэнэт буцаад гарна. Их хэмжээний мөнгө гэнэт орж ирээд гэнэт гарах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг алдагдуулаад зогсохгүй хямралд ч хүргэж болох юм.

Гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь манай улсад газар аваад олон асуудлуудыг дагуулсаар байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь биднээс хол хөндий хөгжингүй орнуудад эсвэл мөргөлдөөнтэй бүс нутагт л үйлдэгддэг гэж үздэг бол энэ нь өрөөсгөл ойлголт бөгөөд бидний эргэн тойронд ч гардаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хэн ч өртөх боломжтой. Иргэд энэ төрлийн гэмт хэргийн үйлдэлд мэдлэг мэдээлэл дутмагаас болж оролцох, мэдэх боломжтой байсан боловч орхих зэрэг тохиолдол гардаг. Мөнгө угаахаар зорьж буй этгээдүүд нь ихэвчлэн санхүүгийн болон санхүүгийн бус салбарын байгууллага, этгээдээр дамжуулж “бохир мөнгө” буюу эх үүсвэрээ далдлахыг зорьдог. Тухайлбал, авлига хээл хахууль, татвараас зайлсхийх, орлогоо нуун дарагдуулах, хүн хулгайлах, бусдын биеийг үнэлүүлэх, хулгай дээрэм, цахим гэмт хэрэг цаашлаад байгаль орчны эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болдог. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нүдэнд үзэгдэхгүй боловч далд эдийн засгийг бий болгож улс орны нийгэм, эдийн засагт томоохон хохирол учруулдаг бөгөөл бидний өдөр тутмын амьдралд ч нөлөөлдөг.

Тиймээс энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн шийдвэрлэлт, түүнд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэхэд арга замыг олж илрүүлэхийг зорилго болгосон билээ.

Нэгдүгээр бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн тогтолцоо өнөөгийн байдал, хэрэгжилт, үр дагавар

1.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онцлог

“Мөнгө угаах” гэсэн ойлголт өнгөрсөн зууны 20-иод онд Чикагогийн гэмт бүлэглэлийн толгойлогч Аль Капонегийн үед анх бий болжээ. Тэр үед Америкт “хуурай” хууль буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Аль Капоне архи, хар тамхи, худалдаа, рэкетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байв. Үүнийг нь “L'express” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “Хувцас биш мөнгө угааж байна” гэж бичсэнээр “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёо анх гарч ирсэн гэдэг.

Мөнгө угаах гэдэг нь: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг хэлнэ.¹ Өөрөөр хэлбэл гэмт хэрэг үйлдэх замаар олсон “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны болгохыг мөнгө угаах гэмт хэрэг гэнэ. Мөн гэмт хэрэгтнүүд, тэр дундаа террорист байгууллагууд хууль бус үйл ажиллагааныхаа орлого, эх үүсвэр, мөн чанарыг нуухыг оролдсон санхүүгийн гүйлгээ юм. Мөнгө угаах нь өргөн хүрээний ноцтой эрүүгийн гэмт хэрэгт нөлөөлж, эцэст нь санхүүгийн системийн бүрэн бүтэн байдалд заналхийлдэг.²

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шат:

1. БАЙРШУУЛАХ

Их хэмжээний бэлэн мөнгийг өөртөө хадгалах нь хүндрэлтэй, эрсдэлийг дагуулах тул мэргэжлийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн эсвэл хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг таталгүйгээр санхүүгийн системд нэвтрүүлж, хууль бусаар олсон мөнгөний анхны эх үүсвэрээс “салах” нь гол зорилго болно.

2. НУУН ДАЛДЛАХ

Хууль бусаар олсон хөрөнгийг жинхэнэ эх үүсвэрээс нь холдуулах, төөрөгдөлд оруулах зорилгоор эргэлзээ төрүүлж, хөрөнгийг олон төрлийн ээдрээтэй гүйлгээ хийж санхүүгийн системийн эргэн тойронд эргэлдүүлнэ.

3. БУЦААН ТӨВЛӨРҮҮЛЭХ

Гэмт хэрэгтнүүд хууль бусаар олсон хөрөнгийг санхүүгийн системд нэвтрүүлээд нуун далдлах үе шатын дараа буцаан төвлөрүүлэх үе шат руу шилжүүлэх ба энэ үед нэмэлт гүйлгээнүүдийг хийх замаар хөрөнгийн хууль ёсны мэт харагдуулахыг зорьдог. Жишээ нь: үл хөдлөх хөрөнгө худалдаж авах, тансаг зэрэглэлийн хөрөнгө, санхүүгийн хөрөнгө оруулалт, худалдаа болон үйлдвэрлэлийн хөрөнгө оруулалт г.м.

Монгол Улсад гарч байгаа мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгддэг хэлбэрийн хувьд:

- Гэмт хэргийн замаар олсон орлогоо гадаадын банкан дахь дансанд шилжүүлэх, ингэхдээ гэмт хэрэгтнүүд өөрсдийн гэр бүл, хамаатан садан, ойр дотныхоо хүний нэр дээрх дансанд гуйвуулах
- Төрийн зарим албан хаагчид албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглан, хээл хахуулийн журмаар олсон хууль бус орлогоо гадаад, дотоодын банкны тогтолцоогоор дамжуулан хууль ёсны мэт болгохыг оролдох
- Төрийн өмчит компанийн удирдлагад ажиллаж байсан зарим хүмүүс албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, хуурамч гэрээ байгуулан, хөрөнгө мөнгийг гадаадын хэд хэдэн улс руу гарган, буцаан оруулж ирэх
- Үнэт металл худалдан авч, хууль бусаар Монгол Улсын хилээр гарган, олсон хууль бус орлогоо буцаан оруулж, эргэлтэнд оруулах
- Гадаадын иргэд “бохир” мөнгөө Монголд оруулж ирэхдээ уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалт хийх халхавчаар оруулж ирэн, буцааж гаргах гэх мэт³

¹ Эрүүгийн хууль. УБ хот. 2015 он.

² АНУ-ын засгийн газрын албан ёсны вэбсайт

³ Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх гүйцэтгэх ажилтан, мөрдөн байцаагчдын ярилцлага.

МУТС гэмт хэрэг улс оронд ямар хор уршиг, сөрөг нөлөөллийн хувьд:

МУТС гэмт хэрэг нь эдийн засаг, нийгэмд өндөр хор уршигтай. Хамгийн энгийн жишээ гэвэл хэрэв хууль бус их хэмжээний хөрөнгө манай улсын санхүүгийн системээр угаагдаж байвал нэн түрүүнд санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд аюул учруулдаг. Хууль бус хөрөнгө нь дотоодынх бол авлига хээл хахуулийг ихэсгэх, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийнэ. Мөн МУТС гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлтэй байдал нь олон улсын тавцанд улс орны нэр хүндийг унагаахаас гадна тухайн улсын санхүүгийн систем, цаашлаад улс үндэстэнд итгэх итгэлийг үгүй хийх эрсдэлтэй. Мөн олон улсын хамтын байгууллагуудын эрчимтэй хяналтад орж эхэлдэг. Үүний үр дүнд олон улсын санхүүгийн системд эрсдэлтэй гэж үзэгдэн аливаа хаалт, шахалтад орж эдийн засаг тэлэх боломж хумигдах, тухайн улсын иргэдийн өдөр тутмын амьдралд ч сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Тухайлбал Монгол Улс ФАТФ-ын “Саарал жагсаалт”-д¹ орсноос болж Европын Холбооны хар жагсаалт гэж нэрлэгддэг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай, өндөр эрсдэлтэй гуравдагч улс орнуудын жагсаалтад орсон байсан.

1.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, үр дагавар

Монгол Улс нь мөнгө угаах гэмт хэргийг хууль эрх зүйн хүрээнд зохицуулалттай болгосон бөгөөд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, мөн Эрүүгийн хуулиар зохицуулдаг. Түүнчлэн эдгээр хуулийг даган холбогдох журам, дүрмийг боловсруулан дагаж мөрдөж байна. Монгол Улс 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж, 2004 онд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаатай тэмцэх, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын бодлогыг тодорхойлдог Олон улсын санхүүгийн арга хэмжээ авах бүлэг (Financial Action Task Force буюу ФАТФ)-ийн салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн бүс нутгийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага (APG)-д элсэн орсноор мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээх болсон.

- i. Монгол Улсад анх 2006 оны 7 дугаар сард “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль” батлагдсан бөгөөд энэхүү хууль нь 2013 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдрийн шинэчилсэн найруулга хийгдсэн.
- ii. Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийг 2017 оны 5 дугаар сарын 11-ны өдөр дараах байдлаар өөрчлөн найруулсан:

18.6 дугаар зүйл. Мөнгө угаах

18.6.1. Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

18.6.2. Энэ гэмт хэргийг:

2.1. энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг таван жилээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого болохыг мэдсээр байж;

¹ Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх 40 зөвлөмжийг улс орон бүр биелүүлэх үүрэгтэй. Энэ зөвлөмжийн биелэлтийг ФАТФ-ын бүсийн байгууллагаас тодорхой давтамжтайгаар харилцан үнэлж тайлан гаргадаг. Харилцан үнэлгээний тайлангийн дүгнэлтээр тухайн улс нь 40 Зөвлөмжийг биелүүлэх хүсэл сонирхолгүй эсвэл биелүүлэхээс татгалзвал тухайн улс орныг өндөр эрсдэлтэй гэж дүгнэн “саарал” болон “хар жагсаалт”-д оруулж анхааруулах арга хэмжээ авдаг. “Саарал жагсаалт”-д орох нь тухайн орныг мөнгө угаах болон терроризм санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай болохыг илтгэх юм.

2.2.байнга тогтвортой үйлдэж;

2.3.албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

18.6.3.Энэ гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

18.6.4.Энэ гэмт хэргийг хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн бол хуулийн этгээдийг тодорхой төрлийн үйл ажиллагаа явуулах эрх хасаж нэг зуун хорин мянган нэгжээс дөрвөн зуун мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ.¹

- iii. Монголбанкны ерөнхийлөгчийн 2015.12.25-ны өдрийн А-207 дугаар тушаалаар батлагдсан “Банкны мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд газар дээрх хяналт, шалгалт хийх журам”, “Банкны мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд зайнаас хяналт, шалгалт хийх журам”, Монголбанкны ерөнхийлөгч, Санхүүгийн зохицуулах хорооны даргын 2011.03.18-ны өдрийн 156/45 дугаар тушаалаар батлагдсан “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр банкнаас бусад мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд хяналт шалгалт хийх журам”, 2016.06.30-ны өдрийн А162/195 дугаар тушаалаар батлагдсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны журам” зэрэг эрх зүйн актаар Монгол улсад мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах харилцааг зохицуулдаг.

Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс сэжигтэй гүйлгээ болон 20 сая төгрөг, түүнээс дээш үнийн дүнтэй бэлэн мөнгөний, гадаад төлбөр тооцоо болон виртуал хөрөнгийн гүйлгээний талаарх мэдээллийг Санхүүгийн мэдээллийн албанд цахимаар мэдээллэх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, мэдээллийн нууцлал, аюулгүй байдлын хангахтай холбоотой үйл ажиллагаа явуулдаг.

Мэдээлэлх үүрэгтэй этгээд гэдэгт:

- банк,
- банк бус санхүүгийн байгууллага,
- даатгагч болон даатгалын мэргэжлийн оролцогч,
- хөрөнгө оруулалтын сан, хөрөнгө оруулалтын менежментийн компани,
- үнэт цаасны зах зээлд оролцогч мэргэжлийн байгууллага,
- хадгаламж, зээлийн хоршоо,
- үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах, эсхүл худалдах аливаа ажиллагаа явуулсан үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлалын байгууллага,
- 20 сая төгрөг /түүнтэй тэмцэх хэмжээний гадаад валют/, түүнээс дээш хэмжээний мөнгөн дүн бүхий бэлэн мөнгөний гүйлгээнд оролцсон үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч,
- нотариатч, хуульч, эсхүл нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч /өөрийн харилцагчтай холбоотой дараах ажиллагааг бэлтгэсэн, хийсэн, эсхүл оролцсон бол: 1.үл хөдлөх хөрөнгө худалдах, худалдан авах; 2.харилцагчийн хөрөнгийг удирдах; 3.банкны, хадгаламжийн, үнэт цаасны дансыг удирдах; 4.компанийг үүсгэн байгуулах, түүний үйл ажиллагааг явуулах, удирдахад зориулан хөрөнгө татах, бүрдүүлэхийг зохион байгуулах; 5.хуулийн этгээдийг үүсгэн

¹ Эрүүгийн хууль. УБ хот. 2015 он.

байгуулах, түүний үйл ажиллагааг явуулах, удирдах, эсхүл хэлцлийн үндсэн дээр аливаа тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, удирдах, эсхүл аж ахуйн нэгжийг худалдах, худалдан авах./

- виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч
- мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааг зохицуулах тухай хуульд заасан мөнгөн зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх этгээд

Мөн мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс дараах гүйлгээнд тусгай хяналт тавих үүрэгтэй байдаг. Үүнд:

- 1.огцом өөрчлөгдсөн их дүнтэй;
- 2.эдийн засаг, хууль зүйн илт үндэслэлгүй;
- 3.улс төрд нөлөө бүхий этгээдийн нэр дээр хийсэн;
- 4.мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий олон улсын байгууллагаас мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хяналтын хангалтгүй тогтолцоотой гэж тодорхойлогдсон улсаар дамжуулан хийсэн.

Хоёрдугаар бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн шийдвэрлэлт түүнийг боловсронгуй болгох арга зам

1.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтэд тулгамдаж буй асуудал

НҮБ-н “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц”-ийг дэлхийн олон улс дэмжин соёрхон баталснаар үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг арга хэмжээ авах үүрэг хүлээсэн.¹ Монгол улс өнөөгийн байдлаар олон улсын 200 гаруй тэр дундаа гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын 29 гэрээнд нэгдсэн ч тэрхүү олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээний 21.2 хувь үндэсний хууль тогтоомжинд бүрэн бус буюу огт тусгагдаагүй байгаа гэсэн дүгнэлт гаргасан байна.²

Дэлхийн улс орнууд эрх зүйн тогтолцооны онцлогоос хамааран “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн талаарх ойлголтыг нэг мөр болгож, нэр, томъёо, бүрэлдэхүүний шинжийг тогтоосон боловч энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй үр дүнтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга зам боловсронгуй болоогүй байна.³

Монгол банкны Санхүүгийн Мэдээллийн алба нь мөнгө угаах гэмт хэргийг ерөнхийд нь хянах үүрэгтэй байдаг.

1. Дотоодод үйл ажиллагаа явуулж буй арилжааны банк, гадаад улсын санхүүгийн тагнуулын албадаас ируулсан сэжигтэй гүйлгээний тухай тайлан, мэдээллийг хүлээн авах,
- 2.Тэдгээрт дүн шинжилгээ хийх,
- 3.Үр дүнд мөнгө угаахтай тэмцэх зорилгоор дотоодын хууль сахиулах байгууллагууд болон гадаадын санхүүгийн мэдээллийн албадад дамжуулах зэргээр ажиллаж байгаа нь монгол улсад мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд хангалттай бус болох нь ажиглагддаг.⁴

Бүртгэлийн тогтолцоо хангалттай боловч энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, илрүүлэх, баримтжуулах үндсэн үүрэг хүлээсэн эдийн засгийн албаны шаардлагыг

¹ Мөрдөн байцаах ажилтны 5 дугаар зөвлөгөөнд МУ-н Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Ц.Нямдорж.

² ХЗҮХ-гээс 2006 онл хийсэн “Монгол Улсын олон улсын гэрээнүүдийг өөрийн улсын эрүүгийн болон эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн холбогдох хэм хэмжээнүүдтэй харьцуулсан судалгаа”ны тайлангаас.

³ Г.Оюунболд, "Мөнгө угаах гэмт хорэг, туний криминологи шинж" ХЗУХ-ийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн секторын эрдэм шинжилгээний ажилтан

⁴ Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал, олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл.УБ хот. 2012 он.

хангагдаагүй, сэжигтэй гүйлгээний хуудас бөглөөгүй, сэжигтэй гүйлгээний эх сурвалж тодорхойгүй, тухайн дансаар дамжин дараагийн шатанд хүлээн авагч дансны талаарх мэдээлэл мөн тодорхойгүй, ямар учраас тухайн гүйлгээ сэжигтэй гэж үзсэн үндэслэл нь тодорхойгүй, ажиллаж буй боловсон хүчний хувьд хууль эрх зүй, криминологийн судалгаа хийх сэжигтэй гүйлгээ илрүүлэх, тэдгээрийг үнэлж дүгнэх асуудлууд учир дутагдалтай байна.

Манай улсад мөнгө угаах гэмт хэргээ нуун далдлах зорилгоор хэрэгжүүлж буй хэд хэдэн түгээмэл аргууд байсаар л байна.Үүнд:

- *Барилга байгууламж барих, зарах хөрөнгө оруулах, орших*- аж ахуйн нэгжүүд гадны мөнгөн тусламж, эсвэл хувь нийлүүлсэн хөрөнгө гэдэг утгаар хууль бусаар олсон орлогыг оруулж улмаар баригдсан барилгаа заран хууль ёсны орлого болгох явдал далд хэлбэрт байдаг төдийгүй ийм барилга байшин бариулж байгаа эх үүсвэрийг шалгахгүй орхигдуулж байна.
- *Сан байгуулах*- сүүлийн үед сан байгуулах үзэгдэл түгээмэл болсон нь хууль бус аргаар олж авсан мөнгөө ямар ч хүний нүдэнд буцалтгүй тусламж хэлбэрээр харагддаг бөгөөд мөн давхар татвараас зайлсхийх тун энгийн мөртлөө хялбар арга бөгөөд эрсдэл багатайд тооцогддог нь хүмүүнлэгийн үйлсийн аян явуулдаг сэтгэгдэл нэг талаар нийгмийн тархи угаалт явагдаж байна.
- *Банкинд хувь нийлүүлэх*- практикт тохиолдоод байгаа банкуудын дампуурал, хараа хяналтгүй байдал, хувь нийлүүлсэн хөрөнгө зэрэг үйлдлээс мөнгө угаах гэмт хэргийн энгийн элементүүд ажиглагдана. Зарим тохиолдолд иргэд гадаадын нэгэн банкинд мөнгөө хадгалуулаад алдсан байна.¹
- *Шашны урсгал, хандив*- шашны урсгал, сектүүд олноор орж ирснээр санхүүгийн эх үүсвэр нь мэдэгдэхгүй хөрөнгө, мөнгө дамжин орж ирдэг бөгөөд үүнийг хянах боломж манай улсад байхгүй байна.² Энэхүү үйл ажиллагаанд мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж байгааг зохигч хяналтын байгууллагууд шалган шинжлэхгүй орхигдуулж байна.

Үндэстэн дамнасан, зохион байгуулалттайгаар үйлдэгддэг мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх аятай нөхцөл, *хөрс, суурь* нь манай улсад бүрдэж үндэсний аюулгүй байдал нөлөөлөх аюул бий болсноор түүнтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх шаардлагыг нөхцөлдүүлж байна. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй олон улсын хамтын ажиллагаагаар тэмцэж байж үр дүнд хүрэх юм.

Дүгнэлт

Өнөөдөр дэлхий дахины улс орон бүрт тулгамдаад буй чухал асуудлуудын нэг бол мөнгө угаах гэмт хэрэг бөгөөд уг гэмт хэрэг нь мөн чанарын хувьд урт хугацаанд дамнан үйлдэгддэг, үргэлжилсэн, улс дамнасан шинжтэй, гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө, мөнгө нь хилийн чанадаас эсхүл дотоодоос гаралтай байхаас үл хамааран ихэнх тохиолдолд нарийн төвөгтэй арга, бүдүүвч ашиглан үйлдэгддэг, илрүүлэхэд өргөн хүрээний мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар шаарддаг өөрийн гэсэн онцлогтой гэмт хэрэг бөгөөд улс орны санхүүгийн салбар, эдийн засгийн хөгжилд хохирол учруулдаг төдийгүй улсын үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлдэг. Энэхүү гэмт хэргийн нэг онцлог шинж нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах замаар эргэлтэд оруулдаг буюу суурь гэмт хэргийн талаар ойлголт яригддаг. Уг гэмт хэргийг илрүүлэхэд зөвхөн төрийн байгууллагын оролцоо төдийгүй бусад байгууллагуудын хамтын ажиллагаа чухал бөгөөд ингэхдээ энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий хууль, хяналтын байгууллагын бүтэц орон тоог өргөтгөж, албан хаагчид болон мэдүүлэх үүрэгтэй этгээдийг чадавхжуулах, сургалтын арга барил, тэдэнд хүргэх мэдээлэл зэргийг байнга шинэчилж байж амжилтад хүрдэг. Уг зорилгын хүрээнд дараах саналуудыг дэвшүүлж байна.

¹ Dirty dealing ., Untold truth about Global money laundring. Peter Lilley2002 у., British, pg 182

² Хууль ёс дээдлэх сэтгүүл. Г.Оюунболд., “Орчин үеийн гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл” эрдэм шинжилгээний өгүүлэл. 2009 он.

Санал 1

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь мөн чанарын хувьд урт хугацаанд дамнан үйлдэгддэг, үргэлжилсэн, улс дамнасан шинжтэй, гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө, мөнгө нь хилийн чанадаас эсхүл дотоодоос гаралтай байхаас үл хамааран ихэнх тохиолдолд нарийн төвөгтэй арга, бүдүүвч ашиглан үйлдэгддэг, илрүүлэхэд өргөн хүрээний мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар шаарддаг өөрийн гэсэн онцлогтой гэмт хэрэг тул олон улсын жишигт нийцүүлэн гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг сунгах шаардлагатай байна.

Санал 2

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүдийн дунд сургалт зохион байгуулах, арга ажиллагаагаар хангах, суурь гэмт хэргийн ойлголт, үйлдэгдэж буй хэлбэрийн талаар нарийн мэдээллээр хангах.

Санал 3

Гадаад хамтын ажиллагааг сайжруулах, туршлага хуримтлуулах зорилгоор бүс нутгуудын хүрээнд хэлэлцүүлэг зохион байгуулж өргөнөөр хамруулах.

Санал 4

Гэмт хэрэг үйлдэхэд хамтран оролцсон этгээд үйлдсэн хэргээ сайн дураараа илчилсэн, хэргийг илрүүлэх, таслан зогсооход оролцсон бол эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болгох.

Санал 5

Бүртгэлийн тогтолцооны мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, илрүүлэх, баримтжуулах үндсэн үүрэг хүлээсэн эдийн засгийн албаны шаардлагад хяналт тавьж хангагдаагүй, сэжигтэй гүйлгээний хуудас, сэжигтэй гүйлгээний эх сурвалжийг олж илрүүлэх, тухайн дансаар дамжин дараагийн шатанд хүлээн авагч дансны талаарх мэдээллийг олж авах, сэжигтэй гүйлгээний зорилго, үндэслэлийг тогтоох, тэдгээрийг олж илрүүлэх арга ажиллагааг нарийн түвшинд судалж, шинжлэх шаардлагатай байна.

Мөн гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах хүртэлх арга хэмжээг гадны орнуудад авч болох юм.

Санал 6

Хандив, сан тэдгээртэй төсөөтэй үйл ажиллагаа бүрийг нарийн нягтлан шалгах. Шашны урсгал гэхэд их хэмжээгээр сүм, хийдэд мөнгө өгөх нь тэр мөнгөний эх үүсвэр нь өөрөө хаанаас болохыг тогтоох. Сэжигтэй байгаа гүйлгээ, бэлэн мөнгө, бараа бүтээгдэхүүн зэргийг ямар учраас өгч байгаа гол зорилгыг нь хүртэл судлах шаардлагатай. Тэгээгүйгээс хандив, тусламж нэрэн дор их хэмжээний мөнгө угаалтууд нуугдмал байдлаар явагдсаар байна.

Санал 7

Монгол Улс мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр олон улсын жишигт нийцүүлэн ажиллаж олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, асуудлыг олон улсын болон бүс нутгийн түвшинд идэвхтэй шийдвэрлэх, цаашид шүүгч, хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад чиглэсэн сургалтын стратеги боловсруулж хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Ном зүй**Хууль тогтоомж:**

- Монгол Улсын Үндсэн хууль.УБ. 1992 он.
- Эрүүгийн хууль. УБ хот. 2015 он..
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль. УБ хот. 2013 он.

Ном, сурах бичиг, гарын авлага, судалгааны ажил:

- Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал, олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл.УБ хот. 2012 он.
- Хууль ёс дээдлэх сэтгүүл. Г.Оюунболд., “Орчин үеийн гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл” эрдэм шинжилгээний өгүүлэл. 2009 он.
- Г.Оюунболд, "Мөнгө угаах гэмт хэрэг, түүний криминологи шинж" ХЗУХ-ийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн секторын эрдэм шинжилгээний ажилтан
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх гүйцэтгэх ажилтан, мөрдөн байцаагчдын ярилцлага.
- Мөрдөн байцаах ажилтны 5 дугаар зөвлөгөөнд МУ-н Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Ц.Нямдорж.
- ХЗҮХ-гээс 2006 онд хийсэн “Монгол Улсын олон улсын гэрээнүүдийг өөрийн улсын эрүүгийн болон эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн холбогдох хэм хэмжээнүүдтэй харьцуулсан судалгаа”-ны тайлангаас.

Цахим эх сурвалж:

- АНУ-ын засгийн газрын албан ёсны вэбсайт
- Dirty dealing ., Untold truth about Global money laundering. Peter Lilley2002 y., British, pg 182
- http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/05/29/459fwket7yfjc5nv/sanhuu%20nom.pdf?fbclid=IwAR3_BbFEWALKtzC-8mIJbzixx8-oSxZnGHrlrq-37qu8IC0Sgy_yCU7lvY8

ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ АШИГЛАН МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН МӨРДӨН ШАЛГАХ АРГАЧЛАЛ, ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

Б.Мөрөн, Б.Тэмүүлэн

/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутнууд/

Хураангуй: Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд Виртуал хөрөнгийн шинж чанарыг судалж, мөнгө угаах хэрэгсэл болж байгаа тухай, үүнээс хэрхэн зайлсхийх аргыг илрүүлэх зорилгын хүрээнд хийж гүйцэтгэлээ.

Виртуал хөрөнгө гэх ойлголтыг дэлхий нийт криптовалют хэмээх нэршлээр илүүтэй мэддэг. Анхны криптовалют бол Биткойн бөгөөд хэн, хэнд криптовалют шилжүүлж байгаа нь нууцлагдмал, мөн дээр нь криптовалют шилжүүлэх, данс үүсгэхдээ хэн нэгнээс зөвшөөрөл авдаггүй байхаар бүтээгдсэн нь Мөнгө угаах гол хэрэгсэл болоход нөлөөлж байна.

Тиймээс криптовалютаар мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлж буй хэлбэрүүдийг судалж тус бүр бүрд зогсоох, хязгаарлах арга замуудыг дэвшүүллээ.

Түлхүүр үг: Криптовалют, хууль бус мөнгө, нууц гүйлгээ

I. Удиртгал

1.1 Судалгааны ажлын үндэслэл, асуудал

Дэлхий нийтэд 2020-2022 онуудад виртуал хөрөнгө буюу криптовалют гэх ойлголт илүү өргөн хүрээнд түгж хөрөнгө оруулалтын алтернатив хэрэгслээр танигдсан ч мөнгө угаах арга хэрэгсэл мөн болж байна. Хурдацтай хөгжиж буй энэхүү санхүү, технологийн хосолсон бүтээгдэхүүнийг мөнгө угаахаас сэргийлэх арга замыг бүрэн гүйцэд олоогүй байна.

1.2 Судалгааны ажлын зорилго

Энэхүү судалгааны зорилго нь виртуал хөрөнгөөр мөнгө угааж буй арга замуудыг судалж, түүнээс хэрхэн сэргийлэх санал зөвлөмж гаргахад оршино.

II. Онолын судалгаа

Энэхүү судалгааны онолын хэсэгт виртуал хөрөнгийн тухай ойлголтыг криптовалют, блокчейн гэсэн ойлголтуудаар тайлбарлаж, виртуал хөрөнгийн ажиллах зарчимын талаар судаллаа.

2.1 Виртуал хөрөнгийн тухай ойлголт

“Виртуал хөрөнгө” гэдэг нь аливаа улсын албан ёсны мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаасны дижитал хэлбэр, эсхүл Монгол банкны зөвшөөрөлтэй цахим мөнгөнөөс бусад дижиталаар шилжүүлэх, арилжаалах боломжтой төлбөрийн, эсхүл хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглагдах үнэ цэнийн дижитал илэрхийлэл бүхий эдийн бус хөрөнгийг ойлгоно” гэж Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуульд тодорхойлсон байдаг. Зах зээл дээр хөрөнгө оруулагчид виртуал хөрөнгийг “Криптовалют”, “Койн”, “Токен” зэргээр илүүтэй нэрлэдэг бөгөөд криптовалют гэсэн нэршлээр судалгааны ажилд авч үзлээ.

Криптовалют /cryptocurrency/ гэх ойлголтыг Merriam-Webster толь бичигт “Зөвхөн дижитал хэлбэрээр оршин тогтнож байдаг, ихэвчлэн шинээр гаргах төв байгууллага болон зохицуулах эрх бүхий байгууллага байхгүй, харин гүйлгээг бүртгэх, шинэ нэгж гаргах үйл ажиллагааг удирдахад төвлөрсөн бус системийг ашигладаг, хуурамч мөнгө болон хуурамч гүйлгээнээс урьдчилан сэргийлэх криптографид тулгуурладаг аливаа хэлбэрийн валют” гэж тодорхойлжээ. Толь бичгүүд болон бусад эх сурвалжаас криптовалютын тухай ойлголтыг судлахад блокчейн дээр алгоритмын дагуу бичигдсэн үнэ цэнийг бүтээх зорилготой дижитал хөрөнгө гэж авч үзэх нь олон байна.

2.2 Блокчейн

“Блокчейн технологийн суурь ойлголтууд, хэрэглээний хэв шинжүүдийг тодорхойлж ангилах нь” (*Залуу судлаачдыг дэмжих сан ТББ, 2022*) гэх судалгааны ажилд дараахаар тодорхойлжээ.

“Чанартай өгөгдөл бий болгох зорилгоор өгөгдлийг криптограф ашиглан нууцлалттай дамжуулах явцад зангилаанууд /node/ баталгаажуулан, зөвшилцлийн алгоритмын дагуу блок дээр бүртгэх замаар оролцогч талууд өгөгдлийг аюулгүй хадгалах, солилцох зориулалттай төвлөрсөн бус, тохируулдаг дижитал бүртгэлийн систем”

Үүнээс харвал криптовалют нь дээрх тодорхойлсон дижитал бүртгэлийн системийн үйл ажиллагааг дэмжиж, систем дээр оршин системийн зорилгыг биелүүлэхээр ажиллах дижитал хөрөнгө юм. Дээр дурдсан чанартай өгөгдлийн хэв шинжүүд:

1. **Рийл тайм**-Тухайн агшны төлөв байдлыг илэрхийлдэг эсэх
2. **Нотлогддог**-Баримт фактыг хавсаргадаг эсэх
3. **Цогц болдог**-Элементүүдийн харилцан шүтэлцээний байдлыг бүрэн бүрдүүлсэн эсэх
4. **Хүртээмжтэй**-Оролцогч талуудыг бүртгэдэг, хөрвүүлж ашиглах боломжтой эсэх
5. **Уялддаг**-Өгөгдлүүд хоорондоо цаг хугацаа, орон зайн хувьд зөрчилгүй үүсдэг эсэх
6. **Жигдрүүлсэн**-Өгөгдлүүдийг нэг хэмжүүрээр хэмждэг эсэх (*Тус солишн ХХК*)

2.3 Криптовалютын ажиллах зарчим

Криптовалют нэгээс нөгөөд шилжихдээ нууцлалттай буюу эзмшигч болон хүлээн авагчийг нууцалж буй гол технологи нь криптограф юм.

Криптограф /cryptography/ - Оролцогч талуудын хооронд өгөгдлийг нууцлалттай дамжуулах зорилгоор илгээгч нь ил бичвэр/plaintext/-ыг шифрлэх алгоритм/encrypt algorithm/-аар шифрлэгдсэн бичвэр/ciphertext/-рүү хөрвүүлэх, хүлээн авагч нь шифрлэгдсэн бичвэрийг(ciphertext) шифр тайлах алгоритм /decrypt algorithm/-аар тайлах аргачлал

Шифрлэгдсэн бичвэр /Ciphertext/ - Өгөгдлийг нууцлах зорилгоор ил бичвэрийг шифрлэх алгоритмын дагуу хувиргасан тэмдэгтүүд

Ил бичвэр /Plaintext/ - Хувирахаар хүлээгдэж буй нууцлагдаагүй тэмдэгтүүд

Шифрлэх алгоритм /Encrypt algorithm/ - Ил бичвэрийг нууцлалттай дамжуулах зорилгоор математик тооцооллын дагуу түлхүүр (encryption key) ашиглан шифрлэгдсэн бичвэр болгон хөрвүүлэх алгоритм

Шифр тайлах алгоритм /Decrypt algorithm/ - Шифрлэгдсэн бичвэрийг тайлах зорилготойгоор түлхүүр (decryption key) ашиглан ил бичвэр болгон хөрвүүлэх алгоритм.

III. Судалгааны хэсэг

3.1 Мөнгө угаах хэрэг

Мөнгө угаах гэдэг нь хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон мөнгийг эдийн засгийн үйл ажиллагаанаас хууль ёсны дагуу олсон ашиг гэж харуулахын тулд бизнес-санхүүгийн баримт бичгийг хуурамчаар үйлдэх эсвэл бусад үйлдэл хийх замаар хууль бус мөнгийг хууль ёсны мэт харагдуулах үйл ажиллагаа юм. Мөнгө угаах нь хууль бусаар олсон мөнгийг хууль ёсны бизнесийн үйл ажиллагаанд ашиглаж болохуйц мөнгө болгон хувиргадаг мөнгө татах, шилжүүлэх зэрэг санхүүгийн хэд хэдэн үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ. Хууль ёсны болгосон мөнгийг бизнесүүдээр дамжуулан “дахин боловсруулдаг” бөгөөд тэндээсээ хууль ёсны зах зээлд нэвтэрч, эдийн засаг даяар мөнгө тархдаг. Мөнгө угаах нь маш нарийн төвөгтэй үйл явц бөгөөд мөнгө угаагчид зорилгодоо хүрэхийн тулд янз бүрийн арга техникийг ашигладаг. Энэхүү үзэгдлийг илрүүлэх, дүн шинжилгээ хийхэд хөнгөвчлөхийн тулд үндсэн гурван үе шатыг судлаачид тодорхойлсон байдаг. Үүнд:

1. Байршуулах - Гэмт хэргийн үйл ажиллагаанаас олсон мөнгийг санхүүгийн байгууллагад байршуулах, эсвэл бараа бүтээгдэхүүн худалдан авахад ашигладаг.
2. Нуун дарагдуулах - хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуун дарагдуулах, далдлах.
3. Буцаан төвлөрүүлэх - мөнгийг хууль ёсны эдийн засаг, санхүүгийн системд нэгтгэж, тухайн системийн бусад бараатай уусгах үе шат. Хууль бус мөнгийн хууль ёсны мэт харагдуулах зорилгод санхүүгийн байгууллагууд түгээмэл арга хэрэгсэл болдог.

Смурфинг: Мөнгө угаах хамгийн түгээмэл тархсан уламжлалт арга бөгөөд их хэмжээний бэлэн мөнгийг олон жижиг хэсэгт хуваан хадгаламж болгон хувиргах үйл явц юм. Улс орон бүрд арилжааны банкнууд хууль эсхүл журмуудад зааснаар тодорхой мөнгөн дүнгээс дээш гүйлгээг зохицуулагчдад тайлагнах, тэдэнд сэжиг бүхий шилжүүлэг, гүйлгээг мэдээлэх үүрэгтэй байдаг учир мөнгө угаагчид тухайн тодорхойлсон мөнгөн дүнгээс бага дүнгээр байршуулдаг.

Гүйлгээгээ угаах: Гүйлгээгээ угаах нь хууль ёсны борлуулагчдын дансаар дамжуулан үл мэдэгдэх цахим худалдааны гүйлгээг тохируулах замаар төлбөрийн экосистемийн давуу талыг ашигладаг. Онлайн худалдаа, гар утасны дижитал төлбөр тооцоо улам их хөгжих нь гүйлгээг угаахыг ихэсгэж улмаар зөвхөн АНУ-д онлайн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээр мөнгө угаасан явдал 2016 онд 159 тэрбум доллар давсан байна. Худалдаанд суурилсан мөнгө угаалт: Энэ бол мөнгө угаах хамгийн шинэ бөгөөд төвөгтэй хэлбэрүүдийн нэг юм.

Цахим мөнгө угаах: Гэмт хэрэгтнүүд цахим худалдаа, дижитал валют, онлайн тоглоом, краудфандинг гэх мэт аргыг ашиглан хурдан, хялбар аргаар мөнгө угаадаг. Техник, технологид суурилсан үйлчилгээнүүд гэмт хэрэгтнүүдийг цагдаад таниулж чадах санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчтэй нүүр тулан харилцахаас зайлсхийх боломжийг олгосон учраас урьдчилсан төлбөрт карт, цахим хэтэвч, цахим төлбөрийн үйлчилгээ, дижитал бүтээгдэхүүн иргэдэд санал болгоход банк бус санхүүгийн байгууллагуудын үүрэг нэмэгдэж байна.

3.2 Виртуал хөрөнгө ба мөнгө угаах

Криптовалют ашиглан мөнгө угаах нь байршуулах-давхаргалах-интеграцийн ерөнхий хэв маягийг дагаж мөрддөг боловч зарим онцлог шинж чанартай байдаг. Үүнд

- Криптовалютууд нь бий болох үедээ нэргүй байдаг тул мөнгө угаах үйл явцын байршуулах үе шат ихэвчлэн байдаггүй. Хэтэвч буюу бүртгэл үүсгэхэд хэдхэн секунд шаардагдах бөгөөд энэ нь үнэ төлбөргүй юм. Данс бүрийг зөвхөн хоёр удаа ашиглах боломжтой: мөнгө хүлээн аваад өөр газар шилжүүлэх.
- Хямд зардлаар олон мянган шилжүүлэг хийж, их хэмжээний мөнгө угаах схемийг бий болгож, компьютерийн скрипт ашиглан гүйцэтгэх боломжтой.

- Валютын ханшийн хурдацтай өсөлтөөс шалтгаалан зарим криптовалютууд 10,000% өсөлттэй байгаа тул криптовалютаар дамжуулан гэнэтийн баялгийг зөвтгөхөд маш хялбар байдаг гэх зэрэг нуун дарагдуулах олон боломжууд бий.

Хууль бус мөнгийг криптовалют болгох арга замууд:

1. Төвлөрсөн бирж ашиглах
2. Peer to peer буюу харилцан тохиролцох аргаар
3. Шилжүүлгийн үйлчилгээ үзүүлдэг байнууллага ашиглах

Хууль бус мөнгийг криптовалют болоход нь зогсоох аргуудыг дээрх гурван зам дээр судалж үзэхэд Төвлөрсөн бирж дээр зогсоон барих, таних боломж байсан. Энэ нь KYC /know your costumer/ буюу хэрэглэгчээ танин мэдэх. Энэ тухай сэргийлэх арга илүү дэлгэрэнгүй тайлбарлах болно.

Харин peer to peer гэдэг нь нэг хүн нөгөө хүнтэйгээ шууд харилцан тохиролцон гүйлгээ хийх явдал юм. Энэ харилцааг барих нь хэцүү ч тухайн гүйлгээ нь өндөр зардалтай байдаг. Жишээ нь шууд тохиролцох хүн бэлэн байх, их хэмжээний мөнгөтэй байх гэсэн шалгууруудтай. Энэхүү шалтгуурт нийцсэн хүн олсон хэдий ч их хэмжээний мөнгө шилжүүлэхэд итгэлцлийн асуудал үүсдэг. Мөн дээр нь peer to peer харилцаагаар нөгөө хүнээс крипто худалдан аваад эргүүлэн мөнгө өгөхөд бэлэн бусаар гүйлгээ хийхэд банк санхүүгийн байгууллагаар дамжих учраас илрүүлэх боломжтой.

Хууль бус мөнгө Криптовалют болсон тохиолдолд тухайн крипто хэтэвчнээс хаашаа, аль данс, ямар койны хэлбэрээр шилжиж байгааг мэдэх, тагнах боломжтой байдаг. Гэхдээ криптовалютын технологийн дэвшилийг ашиглан мөрдөх боломжгүй болгож буй тохиолдлууд бий. Үүнд:

1. Secret network
2. Mixer
3. Liquidity Pool
4. Privacy coin

Secret network гэдэг нь гүйлгээг мөрдөх боломжгүй байхаар зохион бүтээсэн байдаг. Тиймээс криптовалютыг мөрдөх боломжгүй болгож байна. Secret сүлжээ нь эмзэг өгөгдлийг задалж, шифрлэгдсэн хэлбэрээр зангилаа хооронд тарааж, дараа нь өгөгдлийг өөрөө ил гаргахгүйгээр тооцоолол хийхэд ашигладаг учраас Secret сүлжээ рүү орсон гүйлгээг хойноос нь мөрдөх боломжгүй. Зөвхөн гүйлгээний дүнгээр нь л барих боломжтой.

Mixer буюу Крипто холигч нь сангийн гарал үүсэл, эзэмшигчийг бүдгэрүүлэхийн тулд олон хэрэглэгчдийн криптовалютыг хооронд нь холих үйлчилгээ юм. Bitcoin, Ethereum болон бусад олон нийтийн блокчэйн нь ил тод байдаг тул нууцлалын ийм түвшинд хүрэхэд хэцүү байдаг. 7-р сард бид хууль бус байгууллагуудын эзэмшиж буй нийт криптовалютуудын бараг 10% нь 2022 онд холигчоор дамжуулан угаасан байна. Холигчид олон хэрэглэгчдийн хадгалуулсан криптовалютуудыг цуглуулж, нэгтгэж, санамсаргүй байдлаар хольдог. Хожим нь бага хэмжээний үйлчилгээний төлбөрийг хасч, хэрэглэгч бүрийн хяналтан дор мөнгөө шинэ хаяг руу шилжүүлдэг. Энэхүү технологийн дэвшилийг, криптовалютын мөрийг баллаж, мөнгө угаахад ашиглаж байна.

Liquidity Pool гэдэг нь хэд хэдэн криптовалют нийлүүлэн хийж нэг крипто болгон эргүүлэн тараадаг. Mixer-тэй төстэй. Гэхдээ анх хийсэн хэтэвчнээсээ л эргүүлэн криптогоо татан авдаг учраас хойноос нь мөрдөн барих боломж бий.

Privacy coin гэдэг нь нэргүй блокчейн гүйлгээний өндөр түвшнийг санал болгодог криптовалютууд бөгөөд ингэснээр уг валютыг "ердийн" криптовалютаас ч илүү мөрдөх боломжгүй болгодог. Жишээлбэл, зоосны үлдэгдэл, гарал үүсэлтэй холбоотой мэдээлэл зэрэг хэрэглэгчийн хаягийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг гуравдагч этгээдээс нуух замаар нэрээ нууцлах өндөр түвшинд хүрч болно.

3.3 Криптовалютыг мөнгө болгох үе шат

Энэ үед хууль бус мөнгийг барих нь хамгийн чухал. Хууль бус мөнгийг эхлээд криптовалют болгоод, мөрөө баллан эргүүлэн бэлэн мөнгө болгох үед нь барих хамгийн эцсийн мөч байдаг. Сэжигтэй гүйлгээг мөрдөн шалгахад угааж, цэвэршүүлэн байх тохиолдлууд бий. Үүнд:

1. Ханшийн өсөлтийн ашиг
2. NFT борлуулсан
3. Airdrop авсан

Ханшийн өсөлтийн ашиг. Криптовалютын онцлог нь хэдхэн секундын дотор 1000 хүртэл нугарах үзэгдлүүд бий. Тиймээс өөрөө койн бүтээж түүнийхээ ханшийг зохиомлоор өсгөн, хууль бус мөнгөө ханшийн өсөлтөөр ашиг хийсэн мэтээр харагдуулдаг.

NFT борлуулсан. NFT гэх шинэ төрлийн хөрөнгө оруулалтын хэрэгсэл криптовалютын араас гарч ирсэн. Технологийн дэвшил явагдсаар хүссэн хэн бүхэн өөрийн NFT-ийг бүтээх боломжтой болсон. Тэгэхээр өөрөө NFT бүтээгээд өөр нэгэн данснаас өндөр үнээр худалдан авсан мэт ул мөр үлдээж хууль ёсны харагдуулах боломж бий.

Урамшуулал хэлбэрээр авдаг Airdrop хууль бус мөнгийг хууль ёсны цэвэр мөнгө болгон далдлах нэгэн арга байж болно. Өөрийн криптовалютыг бүтээж, airdrop-ыг бэлгэнд өгч эргүүлэн өндөр дүнгээр худалдан авах замаар мөнгийг цэвэршүүлж буй жишээ байна. Crypto airdrop нь виртуал валютын төслийг эхлүүлэхэд туслах зорилгоор блокчэйн суурилсан стартапуудын хийдэг сурталчилгааны үйл ажиллагаа юм. Үүний зорилго нь криптовалютын төслийн талаарх мэдлэгийг түгээх, бирж дээр анхдагч зоос санал болгох хэлбэрээр бүртгүүлэх үед олон хүнийг арилжаанд оруулах явдал юм.

3.4 Сэргийлэх арга зам

Мөнгө угаахтай тэмцэх арга бол одоогоор үйлчлүүлэгчээ таних (KYC) үйл явц юм. KYC шалгалтыг хэрэгжүүлснээр байгууллагууд, хувь хүн, аж ахуйн нэгжид эрсдэлийн үнэ цэнийг оноож, аюултай байж болзошгүй данс, гүйлгээг урьдчилан мэдэх боложийг бий болгодог. KYC-г хэрэгжүүлэхдээ виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч хөрөнгө оруулагчаас биеийн байцаалт, оршин суугаа хаягийн тодорхойлолт, татвар төлсөн баримт, банкны дансны хуулга зэргээр хэрэглэгчтэй холбоотой суурь мэдээллийг цуглуулдаг.

KYC үйл явц нь үндсэн гурван бүрэлдэхүүн хэсэгтэй: Үйлчлүүлэгчийг тодорхойлох, Зохио шалгалт, Байнгын хяналт.

Хэрэглэгчийг таних хөтөлбөр нь найдвартай, бие даасан өгөгдлийг ашигладаг бөгөөд энэ нь тухайн үйлчлүүлэгч мөн болохыг баталгаажуулдаг. Хувь хүмүүсийн хувьд үүнд үйлчлүүлэгчийн хууль ёсны нэр, төрсөн огноо, хаяг, жолооны үнэмлэх, паспорт гэх мэт баталгаажуулах бичиг баримт багтаж болно. Аж ахуйн нэгжийн үйлчлүүлэгчдийн хувьд бизнесийн лиценз, үүсгэн байгуулагчийн дүрэм нь нийтлэг шаардлага юм.

Хэрэглэгчийн хяналт нь шинэ үйлчлүүлэгч эсвэл бизнесийн харилцааны эрсдэлийн үнэлгээ юм. Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид дансны хяналтыг хэр нягт нямбай хийхийг тодорхойлох эрсдэлийн зэрэглэл тогтоохын тулд суурь шалгалт, харилцагчийн судалгаа, харилцагчийн гүйлгээний түүхийг тоймлон ашигладаг.

Тасралтгүй хяналт гэдэг нь гэмт хэргийн шинжтэй гүйлгээг байнга хянаж байдаг. Сэжигтэй үйл ажиллагаа илэрсэн тохиолдолд VASP нь сэжигтэй үйл ажиллагааны тайланг (SAR) FinCEN эсвэл бусад холбогдох хууль сахиулах байгууллагад ирүүлэх үүрэгтэй.

Chainalysis Know Your Transaction нь сэжигтэй үйл ажиллагааны хэв маягийг автоматаар илрүүлж, бодит цагийн сэрэмжлүүлэг илгээж, гүнзгийрүүлсэн мөрдөн байцаалтыг идэвхжүүлж, дагаж мөрдөх багийн ажлын урсгалд нэгтгэснээр бизнесүүдэд эдгээр үүргээ биелүүлэхэд тусалдаг.

VI. Дүгнэлт

Энэхүү судалгаагаар мөнгө угаахад криптовалютыг ашиглаж буй дэлхий нийтэд гарсан туршлагаудыг судлан болзошгүй эрсдлээс сэргийлэх үүднээс тухай бүрийг тоочин, тайлбарлалаа. Үүнд хууль бус мөнгийг криптовалют руу шилжүүлэх үе шат, хууль бус криптовалютын мөрийг баллах, цэвэршүүлэх үе шат, угааж цэвэршүүлсэн хууль бус мөнгийг эргүүлэн мөнгөн хэлбэр шилжүүлэх гэсэн 3 үе шат дээр тайлбарлалаа.

Мөнгийг криптовалют руу шилжүүлэх үед бүрэн хяналт тавин ажиллах боломжгүй. Гэхдээ ихэнх гүйлгээ төвлөрсөн бирж буюу виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчээр дамжих тул хяналтыг тавин ажиллах боломжтой. Ийнхүү хяналт тавих аргачлал нь KYC байсан. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч хуулийн хүрээндэх үүргээ чандлан биелүүлж, зохицуулах байгууллагуудтай хамтран ажилласнаар виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угааж буй хууль бус үзэгдлийг хянах, бууруулах боломж байна.

Үүний дээр техник технологийн дэвшлийг ашиглаж хууль бус мөнгийг цэвэршүүлсэн эсэхийг мөрдөхөөр KYT /know your transaction/ буюу гүйлгээгээ танин мэдэх үйлчилгээг ашиглах нь нарийн төвөгтэй мөнгө угаах үйл явцыг илрүүлэхэд үр дүнтэй байна.

I. Ном зүй

- Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ. (2016 он). Улаанбаатар хот: Хараат бус судалгааны хүрээлэн ТББ, Авлигатай тэмцэх газар. НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр.
- *The role of hawala and other similar service providers in money laundering*. (2013). FATF.
- *Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds*. (2007 он.). Japan.
- Aluko, A. &. (2012). The impact of money laundering on economic and financial stability and on political development in developing countries: The case of Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15(4), 442–457. <https://doi.org/10.1108/13685201211266024>.
- APG. (2017). *AML & CTF measures in Mongolia*. Sydney: APG.
- APG. (2018). *APG Report*. APG.
- Association, B. B. (2017). *Understanding a bank draft*. England: en.wikipedia.org.
- Ayodeji, A. &. (2012). The impact of money laundering on economic and financial stability and on political development in developing countries: The case of Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15(4), 442–457.
- Bartlett, B. (2002). The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development,” For the Asian Development Bank. *Countering Money Laundering in The Asian and Pacific*, Regional Technical Assistance Project No.5967, .
- Blum, J. L. (1999). Financial havens, banking secrecy and money-laundering. *Criminal Justice Matters*, Vol. 36 No. 1, pp. 22-23.
- Bongard, K. (2001). Wirtschaftsfaktor Geldwäsche: Analyse und Bekämpfung. *Wiesbaden*.
- Borgy, V., Clerc, L., & Renne, J. (2009). Asset-price boom-bust cycles and credit: what is the scope of macro-prudential regulation? *Banque de France Working paper* 263.
- Borio, C. (2003 оны February). Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation? *BIS Working Paper No. 128*.

- Buehn, A. a. (2007). Shadow economies and corruption all over the world: revised estimates for 120 countries. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, , Vol. 1, p. 9.
- Buehn, A. a. (2007). Shadow economies and corruption all over the world: revised estimates for 120 countries”, *Economics. The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, Vol. 1, p. 9. .
- Camdessus, M. (1998). Money laundering: the importance of international countermeasures. *Plenary Meeting of the Financial Action Task Force on Money Laundering Paris*.
- Coinmarketcap. (2023). *Coinmarketcap*. <https://coinmarketcap.com/>–ээс Гаграсан
- Feenstra, R. C. (2015). *Advanced International Trade Theory and Evidence*. new york: hardcover.
- Finance, F. A. (2015, september). *guideliness for high risk international payment* . europe: www.fatf-gafi.org.
- Finance, T. (2018). AI Brings Predictability in Shifting Times. *Global Finance* , 4-5.
- Gilbert, J. W. (1828, 2015 /2nd ed/). *A practical treatise on Banking, containing an account of the London and County Banks*. dc: Joint Stock Banks.
- Haynes, A. (1993). *Money laundering and changes in international banking regulation*. JIBL.
- Hopton, D. (2005). *Money Laundering: A Concise Guide for All Business*.
- Idowu, A. (2012). Anti-money laundering policy and its effects on bank performance on Nigeria Dept. of Management and Accounting Faculty of Management Sciences. Nigeria.
- IMF and World Bank. (2001). *Enhancing Contribution to Combating Money Laundering: Policy*. Washington, DC: International Monetary Fund and World Bank.
- Iqbalhsan & Amir Razi University of Lahore, P. (Year 2012). Money Laundering-A Negative Impact on Economy. *Global Journal of Management and Business Research*, Volume 12 Issue 17 Version 1.0 .
- Jayantilal, S. (2017). *Portuguese anti-money laundering policy: a game theory approach*. European Journal on Criminal Policy.
- Kaplan Financial Knowledge Bank. (2020). *Agency theory*. Kaplan Financial Knowledge Bank: <https://kfkknowledgebank.kaplan.co.uk/agency-theory>–ээс Гаграсан
- LLC, W. U. (March 12, 2015.). *Western Union Sends Its Last Telegram*. new york: NPR. February 2006. .
- Masciandaro, D. (1999). Money laundering: the economics of regulation. *European Journal of Law & Economics*.
- McDowell J., N. G. (May 2001.). The Consequences of Money Laundering and Financial Crime. *Economic Perspectives*, Vol. 6, N° 2, .
- McSkimming, S. (2010). Trade based money laundering : responding to an emerging threat. *Deakin Law Review*, Vol. 15 No. 1, pp. 37-63.
- *Money Laundering and Terrorist Financing through Trade in Diamonds*. (2013 он). France, Paris: FATF.
- MoneyGram. (2017). *discover your way to send with money gram*. new york, usa: www.moneygram.com.
- Musonda Simwayi, Wang Guohua. (2016). *The role of commercial banks in combating money laundering*. Emerald Insight.
- Muttukumaru, A. (2018 оны march 4). ‘Money Laundering’ Label Disastrous For Country; CBSL Wake-Up! <https://www.colombotelegraph.com>:

<https://www.colombotelegraph.com/index.php/money-laundering-label-disastrous-for-country-cbsl-wake-up/>-ээс Гаграсан

- Parkin, M. (2019). *Макроэкономикс*. Улаанбаатар хот.
- Peter Lilley, D. D. (2000). *The Untold Truth about Global Money Laundering*. London: Kogan Page Limited.
- Pieter, V. (2010). *Money Laundering a Global Problem in Management Research: Shaping the Future of Business*. Rotterdam: Erasmus University.
- Pritchard, J. (2018.02.13). *How Wire Transfers Work: Sending and Receiving*. Los Angeles: Banking and Loans.
- Quirk, P. (1997). Money laundering: muddying the macroeconomy. *Finance and Development*, Vol. 34, pp. 7-9.
- Quirk, P. (1997). Money laundering: muddying the macroeconomy. *Finance and Development*, Vol. 34, pp. 7-9. .
- RECOMMENDATIONS, T. F. (2012). *INTERNATIONAL STANDARDS ON COMBATING MONEY LAUNDERING AND THE FINANCING OF TERRORISM & PROLIFERATION*. europe: www.fatf.org.
- Savla, S. (2001). *Money Laundering and Financial Intermediaries*. Dordrechdt: Kluwer Academic Publishers Group.
- Schneider, F. a. (2002). Hiding in the shadows: the growth of the underground economy”,. *Economic Issues, International Monetary Fund*, , No. 30.
- settlements, b. f. (2005-2011). *payment, clearing and settlement systems*. Switzerland: www.bis.org.
- Standage, T. (2007). The remarkable story of the telegraph and the nineteenth century's on-line pioneers. t. standage-Д, *The victorian internet* (хууд. 119). New York: Walker.
- swift.com. (2018). *what is swift payment and how it works*. Brussels: www.swift.com.
- *THE FATF RECOMMENDATIONS*. (2023 он). France, Paris: FINANCIAL ACTION TASK FORCE.
- Tierney, S. (March 25, 2016). *"Wire Transfers: A Guide to What Banks Charge"*. NerdWallet.
- union, w. (2018). *what is western union payment system*. new york, usa: www.westernunion.com.
- UNODC. (2003). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*. UNITED NATUONS.
- Vincent, M. (2020). *Fraud Triangle Analytics, 12 years later*. Fraud Magazine: <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4295019611>-ээс Гаграсан
- Volpicelli, G. (2021). *Cryptocurrency how digital money could transform finance*. Penguin Random House.
- Walker, J. a. (1995). Estimates of the Extent of Money Laundering in and Through Australia,. *Australian Transaction Reports and Analysis Centre, Queanbeyan, NSW*.
- Wallstreetmojo. (2023). *Game Theory*. Wallstreet Mojo: <https://www.wallstreetmojo.com/game-theory-2/>-ээс Гаграсан
- Westernunion.com. (2010.07.01). *"Western Union Money Transfer Options"*. new york: western union.
- www.swift.com. (2017). *swift message defination*. brussels: www.swift.com.

- *Авлигын эсрэг хууль*. (2006 оны 7 6). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail/8928-ээс> Гаргасан
- Академи, А. (2017). *Цахим алт*. Улаанбаатар хот.
- Ард. (2021). *Ard Acafemy*. <https://academy.ard.mn/blog/ardcoin-ээс> Гаргасан
- *Ашиг малтмалын тухай хууль* . (2006 он). Улаанбаатар хот.
- Б.Санжмятав. (2013). *Олон улсын худалдаа*. Улаанбаатар: МҮ ХК.
- банк, Г. (2016). *мөнгө угаах болон терроризмийг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлэх аргачлал*. Улаанбаатар: Голомт банк.
- банк, М. (2016). *МОНГОЛ УЛСЫН МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ҮНДЭСНИЙ ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ*. улаанбаатар: монгол банк.
- банк, М. (2016). *Монгол улсын төлбрийн системийн өнөөгийн байдал*. Улаанбаатар: Монгол Банк.
- Банк, М. (2018). *Монгол улсын төлбөрийн систем*. Улаанбаатар: Монгол улс.
- банк, Х. х. (2016). *Гадаад төлбөр тооцооны гарын авлага*. Улаанбаатар: ХХБ.
- *Баялгийн Засаглалын Индекс-ийн танилцуулга*. (2021 он). Улаанбаатар хот : Байгалийн баялгийн засаглалын хүрээлэн.
- *Бизнес эрхлэлтийн орчин дахь авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдлын судалгаа*. (2022 он). Улаанбаатар хот: Азийн сан.
- *Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам*. (2022 он). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531307887921-ээс> Гаргасан
- Г.Балж, & Д. (2010). *Банк санхүүгийн үндэс*. Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Д.Авирмэд. (2013). *Олон улсын эдийн засгийн харилцаа*. Уланбаатар: Мөнхийн үсэг ХХК.
- Д.Дүгэржав. (1996). *бизнесийн эрх зүй*. Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг ххк.
- Ж.Сувдням, & М. (2002). *Гадаад худалдаа*. Улаанбаатар: Соёмбо ххк.
- Монголбанк. (2012). *ФАТФ-н 40 зөвлөмж*. Улаанбаатар: Монгол банк.
- Монголбанк. (2018). *AML/CFT ACTION PLAN UPDATE*. Улаанбаатар хот: Монгол банк.
- МонголБанк, с. м. (2011 оны 4 26). ФАТФ-ын хяналтын тухай. *танилцуулга*, хуудсд. 1-2.
- *Монгол Улс дахь Алтны бичил уурхайн салбарын эрх зүйн орчны дүн шинжилгээ*. (2022 он). Улаанбаатар хот: Planet gold Mongolia.
- *Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан*. (огноо байхгүй). Shuukh.mn: <https://www.shuukh.mn/-ээс> Гаргасан
- Монголбанк. (2012). *Сарын бюллетень*. Улаанбаатар: Монголбанк.
- Монголбанк. (2018). *МОНГОЛ УЛСЫН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ, ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХИЙГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ*. mongolbank.mn: https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/0904_03.pdf-ээс Гаргасан
- Монголбанк. (2022). *Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг*. mongolbank.mn: <https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/news/202204.pdf>-ээс Гаргасан

- *Монголбанк Статистик мэдээ.* (2023). <https://stat.mongolbank.mn/?lang=mn>-ээс Гаргасан
- *Монголын уул уурхайн салбарын авлигын эрсдэлийн үнэлгээ.* . (2016 он). Улаанбаатар хот: Хараат бус судалгааны хүрээлэн ТББ, Авлигатай тэмцэх газар. НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр.
- *Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциациас Ашигт малтмалын тухай хуульд хийсэн судалгаа.* (2020 он). Улаанбаатар хот: Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци.
- *Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг тогтоох судалгаа.* (2022 он). Улаанбаатар хот: Азийн сан.
- Н.Батнасан. (2003). *Гадаад худалдаа.* . Улаанбаатар: МҮ ХК.
- Октагон Эн Эф Ти ХХК. (2022). *NFT нэвтэрхий толь ном.* Улаанбаатар.
- С.Гантулга. (2018). *Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги.*
- С.Нарангэрэл, Ж. (огноо байхгүй). *Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй.*
- СЗХ. (2019). *БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН КОМПЛАЕНСЫН АЖИЛТНУУДАД ЗОРИУЛСАН ГАРЫН АВЛАГА.* Улаанбаатар хот: СЗХ.
- СЗХ. (2020). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ, ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ НЬ.*
<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/08/24/pif79d5emvbvtcg4/Мөнгө%20угаах%20болон%20терроризмыг%20санхүүжүүлэх%20үй%20олноор%20хөнөөх%20зэвсэг%20дэлгэрүүлэхтэй%20тэмцэх%20нь%20гарын%20авлага.pdf>-ээс Гаргасан
- СМА. (2016). *СМА-ны тайлан.* Улаанбаатар: СМА.
- СМА. (2020). *МУТСТ эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх хуульчдад зориулсан.*
Монголын Хуульчдын Холбоо:
<https://mgibar.mn/storage/files/xVyb5UjWsd25wEvbopsEdFtqq9FL2FX58JGZeZ1o.pdf>-ээс Гаргасан
- СМА. (2020). *Харилцан үнэлгээний тайлан.*
- СМА, М. Б. (2019). *МОНГОЛ УЛСЫН 2 ДАХЬ ШАТНЫ ДАХИН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН 2019.* Улаанбаатар: www.apgml.org.
- (огноо байхгүй). *Судлаачийн боловсруулалт.*
- Танхим, М. Ү. (2014). *Гадаад худалдааны төлбөр тооцооны дүрмүүдийн иж бүрдэл гарын авлага.* Улаанбаатар хот: ХАУТ.
- танхим, Х. а. (2015). *Монголын гадаад худалдааны статистик мэдээлэлийн шинжилгээ, дүгнэлт.* Улаанбаатар: Монголын худалдаа аж үйлвэрийн танхим.
- *Төсвийн тухай хууль.* (2011). Legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail/12254>-ээс Гаргасан
- *Тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулалтаар олгох журам.* (2022 он.). Улаанбаатар хот: УУЛ УУРХАЙ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН САЙДЫН ТУШААЛ.
- *Үндэсний статистикийн хороо.* (2023). 1212.mn-ээс Гаргасан
- *Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.* (2016). *Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ.* Улаанбаатар: Монгол банк.
- *Хөрөнгийн бирж .* (2023). <https://www.mse.mn/mn>-ээс Гаргасан
- Худалдаа хөгжлийн банк. (2016). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТАЛААР БАРИМТЛАХ БОДЛОГО.* Улаанбаатар: ҮАЭУХ.

- Худалдаа хөгжлийн банк. (2016). *МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ХУДАЛДАА ХӨГЖЛИЙН БАНКНЫ ЖУРАМ*. Улаанбаатар: ҮАЭУХ.
- ХХБ. (2017). *Гадаад төлбөр тооцооны журам заавар*. улаанбаатар: Банк хоорондын төлбөр тооцооны хэлтэс.
- Э.Оюун-Эрдэнэ. (2021). *АРИЛЖААНЫ БАНКУУДЫН КОМПЛАЕНСИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ САИЖРУУЛАХ БОЛОМЖ, АРГА ЗАМ*. Улаанбаатар хот: СЭЗИС.

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ, ТҮҮНИЙГ ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

*Р.Эрдэмтөгс
/Шихихутуг их сургуулийн оюутан/*

Хураангуй: Өнөө үед дэлхийн улс орон бүрт тулгамдаж буй эдийн засгийн гэмт хэргийн нэг болох мөнгө угаах гэмт хэрэг түүний ойлголт болон онцлог шинж чанар, зүйлчлэл, асуудлыг шийдвэрлэж буй арга замын талаар дэлгэрүүлэн судалж, түүнийг нарийвчлахад зориулан хэд хэдэн саналыг дэвшүүлэв.

Оршил: Монгол Улсад нийгмийн хөгжилтэй холбоотойгоор мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс нэгэнт бий болсон бөгөөд улс орны санхүүгийн салбар, эдийн засгийн хөгжилд хохирол, хор уршигт хүрч байна. Түүнчлэн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зөвхөн эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлээд зогсохгүй тухайн улсын үндэсний эв нэгдэл, аюулгүй байдалд заналхийлэл учруулж байна.

Дэлхийн улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголтыг нэгдсэн байдлаар тодорхойлж, нэр, томъёо, бүрэлдэхүүний шинжийг тогтоосон бөгөөд манай улсын хувьд 2002 оны Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлд “хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгийг ашиглах” гэж гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг анх удаа хуульчилж өгсөн байдаг. Мөнгө угаах нь эдийн засаг, нийгэмд ихээхэн сөрөг үр дагавартай байдаг бөгөөд уг хууль бус мөнгө нь гаднаас орж ирсэн бол зорилгодоо хүрээд гэнэт орж ирсэн шигээ гэнэт буцаад гардаг. Их хэмжээний мөнгө гэнэт орж ирээд гэнэт гарах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг алдагдуулаад зогсохгүй хямралд ч хүргэж болдог.

Гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь манай улсад газар аваад олон асуудлуудыг дагуулсаар байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь биднээс хол хөндий хөгжингүй орнуудад эсвэл мөргөлдөөнтэй бүс нутагт л үйлдэгддэг гэж үздэг бол энэ нь өрөөсгөл ойлголт бөгөөд бидний эргэн тойронд ч гардаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хэн ч өртөх боломжтой ба иргэд энэ төрлийн гэмт хэргийн үйлдэлд мэдлэг мэдээлэл дутмагаас болж оролцох, мэдэх боломжтой байсан боловч орхих зэрэг тохиолдол гардаг. Мөнгө угаахаар зорьж буй этгээдүүд нь ихэвчлэн санхүүгийн болон санхүүгийн бус салбарын байгууллага, этгээдээр дамжуулж “бохир мөнгө” буюу эх үүсвэрээ далдлахыг зорьдог. Тухайлбал, авлига хээл хахууль, татвараас зайлсхийх, орлогоо нуун дарагдуулах, хүн хулгайлах, бусдын биеийг үнэлүүлэх, хулгай дээрэм, цахим гэмт хэрэг цаашлаад байгаль орчны эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь болдог. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нүдэнд үзэгдэхгүй боловч далд эдийн засгийг бий болгож улс орны нийгэм, эдийн засагт томоохон хохирол учруулдаг бөгөөд бидний өдөр тутмын амьдралд ч нөлөөлдөг.

Тиймээс энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн шийдвэрлэлт, түүнд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэхэд арга замыг олж илрүүлэхийг зорилго болгосон билээ.

Судалгааны зорилго:

Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18-р бүлэг “Эдийн засгийн эсрэг” гэмт хэргийн 18.6 дугаар зүйлд заасан Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, төрөл хэлбэр, онцлог, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудлыг шинжлэн судалж боловсронгуй болгох.

Судалгааны зорилт: Дараах зорилтыг дэвшүүллээ.

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, үүсэл
2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж
3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлд тулгамдаж буй асуудал

4. Мөнгө угаах гэмт хэргийн хууль хэрэглээний практикт тулгамдсан асуудал
5. Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга замыг боловсронгуй болгох нь

Судалгааны арга зүй: Тус илтгэлийн хүрээнд судалгааны ерөнхий аргууд болох анализ, синтез, индукци- дидукци, болоод харьцуулан судлах аргыг ашигласан болно.

Нэгдүгээр бүлэг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, үүсэл

1.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт

“Мөнгө угаах” гэсэн ойлголт өнгөрсөн зууны 20-иод онд Чикагогийн гэмт бүлэглэлийн толгойлогч Аль Капонегийн үед анх бий болжээ. Тэр үед Америкт “хуурай” хууль буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Аль Капоне архи, хар тамхи, худалдаа, рэкетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байв. Үүнийг нь “L’expresse” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “Хувцас биш мөнгө угааж байна” гэж бичсэнээр “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёо анх гарч ирсэн гэдэг.¹

Мөнгө угаах гэдэг нь: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг хэлнэ.² Өөрөөр хэлбэл гэмт хэрэг үйлдэх замаар олсон “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны болгохыг мөнгө угаах гэмт хэрэг гэнэ. Мөн гэмт хэрэгтнүүд, тэр дундаа террорист байгууллагууд хууль бус үйл ажиллагааныхаа орлого, эх үүсвэр, мөн чанарыг нуухыг оролдсон санхүүгийн гүйлгээ юм. Мөнгө угаах нь өргөн хүрээний ноцтой эрүүгийн гэмт хэрэгт нөлөөлж, эцэст нь санхүүгийн системийн бүрэн бүтэн байдалд заналхийлдэг.³

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шат:

Мөнгө угаах гэмт хэргийг дараах үе шатанд хуваан авч үзэж болно. Үүнд: байршуулах, халхавчлах нэгтгэх үе шат орно.

1. **Байршуулах:** Их хэмжээний бэлэн мөнгийг өөртөө хадгалах нь хүндрэлтэй, эрсдэлийг дагуулах тул мэргэжлийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн эсвэл хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг таталгүйгээр санхүүгийн системд нэвтрүүлж, хууль бусаар олсон мөнгөний анхны эс үүсвэрээс “салах” нь гол зорилго болно.
2. **Нуун далдлах:** Хууль бусаар олсон хөрөнгийг жинхэнэ эх үүсвэрээс нь холдуулах, төөрөгдөлд оруулах зорилгоор эргэлзээ төрүүлж, хөрөнгийг олон төрлийн ээдрээтэй гүйлгээ хийж санхүүгийн системийн эргэн тойронд эргэлдүүлнэ.
3. **Буцаан төвлөрүүлэх:** Гэмт хэрэгтнүүд хууль бусаар олсон хөрөнгийг санхүүгийн системд нэвтрүүлээд нуун далдлах үе шатын дараа буцаан төвлөрүүлэх үе шат руу шилжүүлэх ба энэ үед нэмэлт гүйлгээнүүдийг хийх замаар хөрөнгийн хууль ёсны мэт харагдуулахыг зорьдог. Жишээ нь: үл хөдлөх хөрөнгө худалдаж авах, тансаг зэрэглэлийн хөрөнгө, санхүүгийн хөрөнгө оруулалт, худалдаа болон үйлдвэрлэлийн хөрөнгө оруулалт гэх мэт аргаар үйлдэгдэж байна.

Монгол Улсад гарч байгаа мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгддэг хэлбэрийн хувьд:

- Гэмт хэргийн замаар олсон орлогоо гадаадын банкн дахь дансанд шилжүүлэх, ингэхдээ гэмт хэрэгтнүүд өөрсдийн гэр бүл, хамаатан садан, ойр дотны хүний нэр дээрх дансанд гуйвуулах

¹<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/05/29>

² Эрүүгийн хууль. УБ хот. 2015 он.

³ АНУ-ын засгийн газрын албан ёсны вэбсайт.

- Төрийн зарим албан хаагчид албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглан, хээл хахуулийн журмаар олсон хууль бус орлогоо гадаад, дотоодын банкны тогтолцоогоор дамжуулан хууль ёсны мэт болгохыг оролдох
- Төрийн өмчит компанийн удирдлагад ажиллаж байсан зарим хүмүүс албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, хуурамч гэрээ байгуулан, хөрөнгө мөнгийг гадаадын хэд хэдэн улс руу гарган, буцаан оруулж ирэх
- Үнэт металл худалдан авч, хууль бусаар Монгол Улсын хилээр гарган, олсон хууль бус орлогоо буцаан оруулж, эргэлтэнд оруулах
- Гадаадын иргэд "бохир" мөнгөө Монголд оруулж ирэхдээ уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалт хийх халхавчаар оруулж ирэн, буцааж гаргах гэх мэт¹ хэлбэртэй.

МУБТС² тухай хууль гэмт хэрэг улс оронд ямар хор уршиг, сөрөг нөлөөллийн хувьд:

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь: эдийн засаг, нийгэмд өндөр хор уршигтай. Хамгийн энгийн жишээ нь: хууль бус их хэмжээний хөрөнгө манай улсын санхүүгийн системээр угаагдаж байвал нэн түрүүнд санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд аюул учруулдаг. Хууль бус хөрөнгө нь дотоодынх бол авлига хээл хахуулийг ихэсгэх, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийнэ. Мөн МУТС гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлтэй байдал нь олон улсын тавцанд улс орны нэр хүндийг унагаахаас гадна тухайн улсын санхүүгийн систем, цаашлаад улс үндэстэнд итгэх итгэлийг үгүй хийх эрсдэлтэй. Мөн олон улсын хамтын байгууллагуудын эрчимтэй хяналтад орж эхэлдэг. Үүний үр дүнд олон улсын санхүүгийн системд эрсдэлтэй гэж үзэгдэн аливаа хаалт, шахалтад орж эдийн засаг тэлэх боломж хумигдах, тухайн улсын иргэдийн өдөр тутмын амьдралд ч сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Тухайлбал Монгол Улс ФАТФ-ын "Саарал жагсаалт"-д³ орсноос болж Европын Холбооны хар жагсаалт гэж нэрлэгддэг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай, өндөр эрсдэлтэй гуравдагч улс орнуудын жагсаалтад орсон байсан.

1.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж:

Мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинж:

Объект: Банк санхүүгийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа байна.

Гэмт хэрэгт үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн шилжүүлсэн гэж эх үүсвэрийг нь өөрчлөх, тухайн хүний нэрнээс нь хасах, өөр хүнд шилжүүлэх хэлбэрээр илэрнэ.

Объектив тал: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдэл эс үйлдэхүйг объектив шинжид шалгадаг.⁴

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектив шинж:

Субъект: Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан 16 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, хэн ч байж болно.

Субъектив тал: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэм буруугийн санаатай хэлбэртэй үйлдэгдэнэ.

¹ Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх гүйцэтгэх ажилтан, мөрдөн байцаагчдын ярилцлага.

² Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай. 2013 он.

³ Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх 40 зөвлөмж.

⁴ Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги "сурах бичиг" 2020

Гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд, хуулийн хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилготой байдаг байна.

- I. Хоёрдугаар бүлэг. мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам

2.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлд тулгамдаж буй асуудал

Монгол улс нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх бие даасан хууль баталж, мөнгө угаах үйлдлийг Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18-р бүлэгт гэмт хэрэг болгон хуульчилсан нь эрх зүйн суурь хөрс тавигдсаныг илэрхийлж байгаа ба мөнгө угаах гэмт хэргийн илрүүлэлт, зүйлчлэл, нэр томъёо хангалтгүй гэдэг үндэслэлээр “саарал жагсаалт”-д дахин орсон. Иймд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, илрүүлэхэд тулгамдаж буй асуудлыг нарийн судлах ёстой байна.

Монгол улсын шүүхийн цахим санд мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилсэн нийт 69 шүүхийн шийдвэр байна. Бүртгэгдсэн хэргийг суурь гэмт хэргийн төрлөөр ангилж үзэхэд:¹

№	Мөнгө угаах гэмт хэрэг	Суурь гэмт хэргийн төрөл “давхар зүйлчлэл”	Суурь гэмт хэргийн тоо	Бүртгэгдсэн хэрэгт эзлэх хувь
1	Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн “166, 18.6” дугаар зүйлд заасан “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг	Залилах гэмт хэрэг “ЭХ-17.3”	5	
2		Хөрөнгө завших “ЭХ-150, 17.4”	8	
3		Хулгайлах “ЭХ-17.1”	26	
4		Мал хулгайлах “ЭХ-17.12”	12	
5		Дээрэмдэх “ЭХ-17.2”	15	
6		Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах “ЭХ-26.1”	2	
7		Алдаатай гүйлгээ, андуурсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших “ЭХ-17.5”	2	
8		Хүнийг алах “ЭХ-10.1”	1	
	Нийт		69	

Дээрх судалгаанаас үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болгон зүйлчилсэн ихэнх гэмт хэргүүд нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан хулгайлах, мал хулгайлах, дээрэмдах, залилах гэмт хэргүүд байна. Үүн дотроос нийт суурь гэмт хэргийн хамгийн их буюу 39% нь хулгайн гэмт хэрэг байна. Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоонд хийсэн хоёр дахь удаагийн харилцан үнэлгээний тайланд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг дүгнэхдээ “Цагдаагийн байгууллагаас мөнгө угаах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа суурь гэмт хэргийн хувьд дийлэнхдээ хулгайлах, залилах гэмт хэрэгтэй холбоотой байна. Бидний үзэж байгаагаар Монгол Улсын тухайд мөнгө угаах гэмт хэргийн өндөр эрсдэлтэй байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, татвараас зайлсхийх гэмт хэрэгт мөнгө угаах үйл ажиллагааг мөрдөн шалгах ажиллагаа хангалтгүй гэжээ. Мөн түүнчлэн мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэл дээр төвлөрч, эмзэг сул тал болон үр дагаврыг мөн тодорхой хэмжээнд авч үзсэн байна. “Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ”-гээр мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй дараах төрлийн суурь гэмт хэргийг тодорхойлжээ.

¹ Shuukh.mn

Ач холбогдлын эрэмбээр: 1 залилан, 2 байгаль орчны журмын эсрэг гэмт хэрэг, 3 Татвараас зайлсхийх, 4 авлигын гэмт хэрэг тус тус орсон байна. Үнэлгээний баг үүнтэй санал нийлж байгаа ч авлигын асуудлыг хэт доогуур эрэмбэлсэн гэж үзсэн байна.¹

Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоонд хийсэн хоёр дахь удаагийн харилцан үнэлгээний тайланд дурдагдсан дээрх дүгнэлтүүдээс харахад мөнгө угаагдах эрсдэлтэй суурь гэмт хэргүүдийг оновчтой шалгаж, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж чадахгүй байгаа нь харагдаж байна.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд "Мөнгө угаах" гэмт хэргийг хуульчилж өгсөн болохыг өмнөх хэсэгт дурдсан. Тэгвэл мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг нарийвчлан авч үзвэл:

Дээр дурдсанчлан Мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинж: "Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдсэн аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол" гэж заасан.² Уг гурван шинжийн аль нэгийг хангахад мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж хангагдсан гэж үзнэ. Дээрх мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг 2002 оны Эрүүгийн хуулийн Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжтэй харьцуулан үзвэл:³

2002 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 166¹.1-д

- Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан
- эсхүл түүний хууль бусад эх үүсвэрийг нь нуух, далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн
- Эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эсхүл эд хөрөнгийн эрхийг нуусан, далдалсан бол мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж хангагдаж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.

Дээрх харьцуулалтаас харвал мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинжийн агуулга огт өөрчлөгдөөгүй байх бөгөөд цэг таслалаар уг үйлдэл бүрийн агуулгыг гаргаж өгч байна. 2002 оны эрүүгийн хуульд заасан Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлд үгийн утга болгонд цэгийн оронд эсхүл хэмээн оруулж өгсөн байна. "Эсхүл" гэсэн холбоосын оронд таслал тавьсан нь хууль зүйн техникийн хувьд мөн адил дээрх гурван шинжийн аль нэг нь хангагдахад мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинж хангагдсан гэж үзнэ.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд заасан Мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинж 2002 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 166¹.1-д заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинжээс огт өөрчлөгдөөгүй байгаа нь мөнгө угаах гэмт хэргийг ахуйн хүрээний гэмт хэргээс ялгах, зохион байгуулалттай мөнгө угаах гэмт хэргүүдийг илрүүлэхэд хүндрэл учруулж байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгчдийн эцсийн зорилго нь хууль бусаар олсон мөнгөө хууль ёсны болгож ашиглах явдал юм. Ингэж чөлөөтэй ашиглахын тулд санхүү болон хуулийн байгууллагын хараанд өртөлгүй зохион байгуулалттайгаар мөнгө хөрөнгөө олон шат дамжлагаар хувиргадаг бөгөөд гадны байгууллага болоод хандив гэх мэт олон төрлөөр мөнгө угаах үйл ажиллагаа явагддаг нь тогтсон нэг арга хэлбэрээр илэрдэггүйг илтгэж байгаа юм.⁴

¹ Мөн тэнд

² Мөн тэнд

³ Эрүүгийн хууль 2002

⁴ Эрүүгийн хууль 2015

Жишээ нь: ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгайлах, дээрэмдэх, залилах гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого, мөнгө хөрөнгийг мэдсээр байж худалдаж авсан, ашигласан, эзэмшсэн өөрийн болгосон бол мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдэж байгаа нь мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгод нийцэхээргүй байна.

2.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн хууль хэрэглээний практикт тулгамдсан асуудал

Мөнгө угаах гэмт хэргийн практикт тулгамдсан асуудал нь зүйлчлэл болоод хөөн хэлэлцэх хугацаа юм. Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцын 11 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсэгт мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа урт байх, хөөн хэлэлцэх хугацаа нь гэмт этгээдийн зүгээс хэрэг хянан шийдвэрлэх, шүүхийн шийдвэр гарахаас зайлсхийх нөхцөл болохгүй байх талаар тусгасан байдаг.¹

Монгол улсын Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа		
	18.6 дугаар зүйл Мөнгө угаах гэмт хэрэг. "2015"	166 ¹ дугаар зүйл Мөнгө угаах гэмт хэрэг "2002"
Үндсэн шинж	1 Жил	5 жил
Хүндрүүлэх нөхцөлтэй	5 жил	15 жил
Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол	15 жил	15жил

Дээрх хүснэгтээс харахад, Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгад мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг илт богино болгосон байна. НҮБ-ын Гэмт хэргээс сэргийлэх, мансууруулах бодисыг хянах албанаас Олон Улсын валютын сангийн хувьд мөнгө угаах үндсэн гэмт хэрэгт хэрэглэх хөөн хэлэлцэх хугацаа 12-15 жил байвал зохимжтой гэж тэмдэглэсэн байна. Эндээс үзэхэд, Монгол улсын Эрүүгийн хууль дахь зохицуулалт Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенцын 11 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсгийн зохицуулалтад нийцээгүй гэж үзэж болохоор байна.²

Эрх зүйн бүлийн төлөөлөл болгон зарим улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг дараах байдлаар авч үдэг.

Бусад улсын Мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа			
№	Улсын нэр	Хөөн хэлэлцэх хугацаа бадаг эсэх	Хугацаа
1	ХБНГУ	Тийм	-
2	Итали	Тийм	15 жил
3	Канад	Үгүй	20 жил

Эдгээр улс орнуудтай харьцуулахад манай улсын хөөн хэлэлцэх хугацаа харьцангуй богинохон байгаа юм. Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг уртасгаж мөнгө угааж буй этгээдүүдийг ял завшихаас урьдчилан сэргийлэх нь зүйтэй байна.³

2.3 Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга замыг боловсронгуй болгох нь

Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага нь Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын "саарал" жагсаалтаас гарах төдий асуудал биш бөгөөд цаашлаад мөнгө угаах гэмт хэрэг нь өөрөө аливаа улсын эдийн засаг болоод үндэсний аюулгүй байлдалд их хэмжээний хохирол

¹ Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц

² Мөн тэнд

³ Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал эрдэм шинжилгээний олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал

учруулдаг. ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орно гэдэг нь манай улсыг мөнгө угаагдах өндөр эрсдэл байна гэдгийг зарлаж байгаа хэрэг юм. Тиймээс мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож уг гэмт хэргийг зөв зүйлчлэх гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг практикт бий болгох шаардлагатай байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг гарахад нөлөөлж буй хүчин зүйл, Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын зөвлөмж, шаардлага; манай улсын мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлд тулгамдаж буй асуудал зэргээс харахад эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байх тул Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хууль болон Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга замыг дараах байдлаар тодорхойлохыг хичээлээ.

Зорилгыг зөв тодорхойлох: Гэмт хэргийн зорилго гэдэг нь тухайн этгээд гэмт хэрэг үйлдэх явцад хүрэхийг эрмэлзсэн үр дүнг ойлгодог. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гэмт хэргийн замаар олсон хөрөнгө, мөнгөө хууль ёсны болгон харагдуулж нийгэмд чөлөөтэй ашиглахад чиглэгдсэн байдаг.

Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсэгт заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг "түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор" гэж зохицуулсан. Ингэхдээ зорилгыг объектив шинжийн эхэнд бус дунд хэсэгт оруулсан нь эрх зүйн зохицуулалт болоод хууль хэрэглэхэд асуудал дагуулж байна.

Суурь гэмт хэргийг зохицуулах: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэргийн үндсэн дээр үйлдэгддэг. Тухайлбал ФАТФ-ын зөвлөмжийн 3-д "Улс орнууд мөнгө угаах гэмт хэрэгт бүх хүнд гэмт хэргийг хамруулж, өргөн хүрээний суурь гэмт хэргийг хамруулвал зохино. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд "Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж" гэх үйлдэл нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тусгасан. Уг заалтаас харахад мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт бүх гэмт хэрэг хамаарахаар харагдаж байна. Энэ нь ФАТФ-ын зөвлөмжид заасан "мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхойлох" гэсэн шаардлагад нийцэхгүй байна.

Объектив шинжийг мөнгө угаагдах үе шатанд нийцүүлэх: Гэмт хэргийн объектив шинж гэдэг нь Эрүүгийн хуулиар хамгаалсан эрх ашиг (объект), тэрхүү эрх ашигт халдаж буй үйлдэл, эс үйлдэхүйн шинж (объектив тал) зэрэг гадаад шинжийг илэрхийлдэг. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд заасан мөнгө угаах гэмт хэрэгт гурван объектив шинжийг зохицуулж өгсөн бөгөөд аль нэгийг нь хангахад мөнгө угаах гэмт хэрэг болох тухай өмнө хэсгүүдэд дурдсан. Тэрхүү объектив шинжүүдийг тус бүрээр нь задлаж үзвэл "Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан;" Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө мөнгийг худалдаж авсан, бэлгэнд авсан, эзэмшиж хадгалж байсан, ашигласан зэрэг үйлдэл нь мөнгө угаах гэмт хэрэг болно. Өөрөөр хэлбэл нэг үйлдлээр л мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг хангах юм. "Түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн" гэх зохицуулалт нь мөн адил нэг үйлдлээр мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг хангахаар байна. "Түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан." Мөн адил нэг үйлдэл буюу нуун далдалсан үйлдлээр мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг хангаж байна.

Иймд Эрүүгийн хуульд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн гурван шинжийн аль нэгийг нь хангах бус бүгдийг нь зэрэг хангаж байж мөнгө угаах гэмт хэрэг болох зохицуулалтаар хуульчлах, хэрэглэх шаардлага байна. Мөнгө угаагдах процесс нь өөрөө байршуулах, нуун далдлах, эргэлтэд оруулах гэсэн үе шаттай байдаг. Эдгээр үе шатуудыг дамжиж байж мөнгө угаагддаг, уг үе шатуудыг хангаж байж мөнгө угаах гэмт хэрэг болох нь зүйтэй. Тиймээс мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинжийг "байршуулж, нуун далдалж, эргэлтэд оруулсан бол" хэмээн хуульчлах нь зүйтэй байна. "Байршуулах, нуун далдлах, эргэлтэд оруулах нь зэрэг хангагдаж байж мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг хангана. Өөрөөр хэлбэл уг гэмт хэргийг төгссөнд тооцно. ОХУ-ын эрүүгийн хуульд мөнгө угаах нь эрүүгийн гэмт хэрэг болох

тухайд объектив шинжийг "хууль бус аргаар олсон мөнгө, эд хөрөнгийг санхүүгийн эргэлтэнд оруулах буюу арилжсан тохиолдолд" гэж зохицуулсан байдаг байна.

Дүгнэлт

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл хөгжил, ойлголт, мөнгө угаагдах үе шат, мөнгө угаах гэмт хэргийн нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөө, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын байгууллагуудын талаарх онолын ойлголтыг илүү нарийвчлан судалсны үндсэн дээр эрх зүйн орчныг сайжруулах нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэс суурь нь болно. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь мөн чанарын хувьд урт хугацаанд дамнан үйлдэгддэг, үргэлжилсэн, улс дамнасан шинжтэй, гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө, мөнгө нь хилийн чанадаас эсхүл дотоодоос гаралтай байхаас үл хамааран ихэнх тохиолдолд нарийн төвөгтэй арга, бүдүүвч ашиглан үйлдэгддэг, илрүүлэхэд өргөн хүрээний мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар шаарддаг өөрийн гэсэн онцлогтой гэмт хэрэг бөгөөд улс орны санхүүгийн салбар, эдийн засгийн хөгжилд хохирол учруулдаг төдийгүй улсын үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлдэг. Энэхүү гэмт хэргийн нэг онцлог шинж нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах замаар эргэлтэд оруулдаг буюу суурь гэмт хэргийн талаар ойлголт яригддаг. Уг гэмт хэргийг илрүүлэхэд зөвхөн төрийн байгууллагын оролцоо төдийгүй бусад байгууллагуудын хамтын ажиллагаа чухал бөгөөд ингэхдээ энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий хууль, хяналтын байгууллагын бүтэц орон тоог өргөтгөж, албан хаагчид болон мэдүүлэх үүрэгтэй этгээдийг чадавхжуулах, сургалтын арга барил, тэдэнд хүргэх мэдээлэл зэргийг байнга шинэчилж байж амжилтанд хүрдэг. Уг зорилгын хүрээнд дараах саналуудыг дэвшүүлж байна

Санал 1

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь мөн чанарын хувьд урт хугацаанд дамнан үйлдэгддэг, үргэлжилсэн, улс дамнасан шинжтэй, гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө, мөнгө нь хилийн чанадаас эсхүл дотоодоос гаралтай байхаас үл хамааран ихэнх тохиолдолд нарийн төвөгтэй арга, бүдүүвч ашиглан үйлдэгддэг, илрүүлэхэд өргөн хүрээний мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар шаарддаг өөрийн гэсэн онцлогтой гэмт хэрэг тул олон улсын жишигт нийцүүлэн гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг уртасгах шаардлагатай байна.

Санал 2

Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсэгт заасан “....бол 6 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл 6 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэснийг 1 жилээс 5 жил хүртлэх хугацаагаар зорчих эрх болоод хорих ялаар солих нь зүйтэй хэмээн үзэж байна.

Санал 3

Монгол Улс мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр олон улсын жишигт нийцүүлэн ажиллаж олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, асуудлыг олон улсын болон бүс нутгийн түвшинд идэвхтэй шийдвэрлэх, цаашид шүүгч, хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад чиглэсэн сургалтын стратеги боловсруулж хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Ном зүй**ХУУЛЬ**

- Эрүүгийн хууль 2002
- Эрүүгийн хууль 2015
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль 2013

СУРАХ БИЧИГ

- Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги 2003
- Эрүүгийн эрх зүй ерөнхий анги 2020
- Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги 2020

ЦАХИМ ЭХ СУРВАЛЖ

- <http://old.shuukh.mn/>
- АНУ-ын засгийн газрын албан ёсны вэбсайт
- <http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2020/05/29/>
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх гүйцэтгэх ажилтан, мөрдөн байцаагчдын ярилцлага. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх гүйцэтгэх ажилтан, мөрдөн байцаагчдын ярилцлага.
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх 40 зөвлөмж.
- Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц
- Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал эрдэм шинжилгээний олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал

МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМТОЙ ТЭМЦЭХ ХӨТӨЛБӨР, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ХАНГАХ АРГА ЗАМ

Ч.Бумчин

/ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч/

Удиртгал хэсэг

Товч утга: Ардчилсан засаглалт Монгол улс энэхүү эрэн зуунд хүчирхэг улс гүрнүүдээр хүрээлэгдэн эдийн засгийн, болон санхүү, импорт бараа бүтээгдэхүүний хувьд хараат байгаа мэт цаг хугацааг өнгөрөөсөөр. Аж үйлдвэржсэн үед санхүү буюу мөнгө нь иргэд олон нийтийн чухал хэрэглээ болоод байна үүний хэрэглээ ихсэхийн хэрээр гэмт хэрэг, зөрчил нэлээдгүй их тоонд хүрээд байна Мөнгө угаах гэмт хэрэг ихсэн дотоод болон гадаадын санхүүжилтэй террорист үйлдэл тохиолдохыг таашгүй үүнд тулгуурлан гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага хөтөлбөр тогтмол гарган урьдчилан сэргийлэх ажлыг хийж байгаа тэгвэл үүнийг хэрхэн хэрэгжүүлэх вэ?

Summary: Let the democratic rule of Mongolia pass the time as if it were economically, financially, and imported goods surrounded by powerful nations in the centuries. As the use of finances or money becomes an important public utility, crime and conflict have reached a considerable number, and an unpleasant internal and external-funded terrorist act is being undertaken to prevent the spread of money-laundering crimes, so how will it be implemented?

Түлхүүр үг: Эрх ашиг, Мөнгө, Терроризм санхүүжилт

Key words: Rights, Money, Terrorism Funding

Зорилт: Уг судалгааны ажлыг хийж Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг терроризмын улмаас хэрхэн зөрчигдөж буй эрхийг хамгаалах ямар арга хэмжээ авч, өнөөгийн 21 зууны З үеийн хүүхэд, залуусыг эрхээ хэрхэн хамгаалах, үүрэг оролцоог чиглүүлж онолын мэдлэгээ дээшлүүлэхэд оршино.

Нэг. Үндсэн хэсэг

Мөнгө угаах (англи. (англ. money laundering, орос. отмывание денег, франц. blanchiment d'argent) гэдэг нь хүний наймаа, мансууруулах бодис худалдаалах зэрэг гэмт хэргийн чанартай хууль бус үйлдлээр олсон мөнгө, хөрөнгийг далд эдийн засгаас гаргаж "хууль ёсны" болгож ашиглах үйл явцыг хэлнэ.

1920-иод онд Америкийн мафи гэмт хэрэг үйлдэж олсон бэлэн мөнгийг хууль ёсны болгохын тулд олон угаалгын газрыг худалдан авч сүлжээ хэлбэрээр ажиллуулж эхэлснээр олон тооны үйлчлүүлэгчидтэй жижиг байгууллагуудын орлогыг хянах нь маш хэцүү учраас тэд хууль бусаар олсон их хэмжээний бэлэн мөнгийг ажил үйлчилгээнээс олсон мэт болгож хувиргадаг байсанаас "Мөнгө угаах" гэдэг нэр томъёо гарсан байна.

Гэсэн хэдий ч Америкийн зохиолч [Жеффри Робинсон](#) "мөнгө угаах" гэсэн нэр томъёог Ричард Никсоны сонгуулийн сурталчилгааг хууль бусаар санхүүжүүлсэнтэй холбогдуулан "[Уотергейтийн дуулианы](#)" үеэр Британийн The Guardian сонин анх ашигласан гэж үздэг.¹

Мөнгө угаах нь ихэвчлэн дараах үндсэн зорилготой:

- хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрийг өөрчлөх, шилжүүлэх.
- хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга болон хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэх, нуун далдлах.

¹ Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны журам, Монголбанк, 2019,

- хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого олж авах, эзэмших, ашиглах, үр шимийг нь хүртэх.
- мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд хамтран оролцох, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах, хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөгөө өгөх гэх мэт.¹

Мөнгө угаах үйл ажиллагаанд санхүүгийн салбарын нарийн мэргэшсэн мэргэжилтнүүдээс гадна хүн, хуулийн этгээд, Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгч буюу үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч, үл хөдлөх хөрөнгийн зуучлагч, хуульч, нотариатч, нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчдийг оролцуулж ашиглах, гүйлгээ хийх нь түгээмэл байдаг. Тиймээс энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль бус хөрөнгө, орлогыг илрүүлэхэд олон салбарыг хамарсан өргөн хүрээний мэдлэг шаардлагатай болдог. Мөнгө угаагчид гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогоо олон улсын болон дотоодын зах зээл дээр ашиглагдаж байгаа төлбөр тооцооны хэрэгслүүд, өндөр өртөгтэй хөрвөх чадвартай үнэт металл, үнэт эдлэл, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, шинэ технологи зэргийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргахыг оролддог. Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаа нь байршуулах, нуун далдлах, буцаан төвлөрүүлэх гэсэн гурван үе шаттай үйлдэгддэг.

- а. Байршуулах үе шат: Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны болгож санхүүгийн системд байршуулах, мөнгөн тэмдэгтийг өөр дэвсгэрт, гадаад валютаар солиулах, бэлэн мөнгийг тээвэрлэх, эсвэл банкны дансанд байршуулах гэх мэт.
- б. Нуун далдлах үе шат: Хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын гарал үүслийг нуун дарагдуулах зорилгоор бэлэн бус шилжүүлэг хийх, өөр банкны дансанд байршуулах, банк хооронд хувааж, нийлүүлж шилжүүлэх, олон банк, санхүүгийн байгууллага, улс орнуудаар дамжуулан эх үүсвэрийг нуун далдлах гэх мэт.
- с. Буцаан төвлөрүүлэх үе шат: Нэгэнт гарал үүслийг нь тогтооход хүндрэлтэй болсон эсхүл хууль ёсны мэт харагдуулсан хөрөнгө, орлогоо буцаан өөрийн нэр дээр төвлөрүүлэх.

Мөнгө угаахтай холбоотой дээрх үе шатуудад гэмт этгээдүүд нь хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны болгох үйл ажиллагаандаа нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч, хуульч, нотариатч зэрэг мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг ашиглан гэмт хэрэг үйлдэж олсон, хөрөнгө, орлогын гарал үүсэл, шинэ чанарыг нуун далдлах нарийн төвөгтэй схем, зохион байгуулалтад орж ажилладаг байна.²

- Монголын банкны холбооны гишүүн буюу дотоодод үйл ажиллагаа явуулдаг нэр бүхий банкууд ам.доллараар хийж гүйцэтгэж байгаа төлбөр тооцооны 80 гаруй хувийг Английн Standard Chartered Bank Plc гүйцэтгэдэг.
- Тус банкны Нью-Йорк салбар дахь Монголын арилжааны банкуудын ам.долларын дансыг хаах шийдвэрийг 2018 оны зургадугаар сард гаргажээ. Мөн урд хөршийн China Construction Bank Corporation ийм шийдвэрт хүрсэн байна.
- АНУ-ын Citibank болон Хонгконгийн HSBC 2014 онд, Германы Deutsche Bank 2017 онд тус тус манай арилжааны банкуудын дансыг хааж, Монголын зах зээлд төлбөр тооцооны үйл ажиллагаа явуулахыг зогсоосон.
- Мөнгө угаах гэдэг нь хууль бусаар олсон орлогыг хууль ёсны орлого болгож харагдуулах процесс юм.
- Терроризмыг эсхүл үй олноор хөнөөх зэвсгийг санхүүжүүлэх гэдэг нь хууль ёсны болон хууль бус хөрөнгийн ул мөрийг нуун далдлах замаар эдгээр үйлдлийг санхүүжүүлэх процесс юм.

¹ Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт, ФАТФ,

² Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны эрсдэлд суурилсан зарчмыг хэрэгжүүлэх удирдамж, Монголбанк, 2018,

- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэх гэдэг нь цөмийн, химийн, биологийн зэвсэг, түүнийг хийдэг бодисыг үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, зуучлах, олж авах, эзэмших, хөгжүүлэх, хэрэглэх гэх зэрэг үйлдэлд санхүүгийн эх үүсвэр олгох болон санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагаа юм
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг нь эдийн засаг, нийгмийн ихээхэн сөрөг үр дагавартай.
- Хууль бус мөнгө дотоодынх бол тус мөнгө нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийх, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахан гаргаж, монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай.
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо сул хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр байдаг.

Хоёр.Мөнгө угаах гэмт хэргийн үр дагавар

- 2006 оны 07 сарын 08-ны өдөр Монгол улсын анхны Мөнгө угаах , террозим санхүүжүүлэх тэмцэх ахны хууль батлагдав.
- 2006 оны 11 сарын 29-ний өдөр санхүүгийн мэдээллийн алба байгуулав.
- 2007 оны 07 сарын 01-ний өдөр Монгол улсын харилцан үнэлгээний тайлан хэвлэгдэв.
- 2011 оны 06 сард Монгол улс Мөнгө угаах, терроризм санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хяналтын тогтолцоог сайжруулах үүрэг хүлээв.
- 2013 оны 05 сарын 31-ны өдөр Мөнгө угаах, терроризм санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хуулийн шинэчлэн найруулав.
- 2014оны 06 сарын 27-ны өдөр ФАТФ-ын байнгын хяналтаас гарав.
- 2017 оны 09 сарын 5-нд Ази, Номхон далайн хамтарсан бүлгээс Монгол улсын 2 дахь харилцан үнэлгээг хийв.
- 2018 оны 04 сарын 26-нд Мөнгө угаах, терроризм санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулав.¹

2. Олон улсын туршлага ба монгол улсын хууль тогтоомж ерөнхий тогтолцоо

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хэмжээ жилд дэлхий даяараа:

- 1998-2000 онуудад
- 500 тэрбум доллараас 1,5 их наяд ам.доллар хүртэл
- 2007-2010 онуудад
 - их наяд ам.доллараас 4 их наяд ам.доллар хүртэл
- Зарим улсын Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ)- тэй харьцуулбал:
- Японы 5%
- АНУ, ОХУ-ын 30-40%

Ерөнхий тогтолцоо

ФАТФ буюу Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага нь “Их найм” гэгддэг орнуудын Сангийн сайд нарын 1989 онд байгуулсан засгийн газар хоорондын байгууллага юм. 2020 оны байдлаар дэлхийн хөгжилтэй гэх 36 орон гишүүнээр элссэн бөгөөд ФАТФ-т одоогоор НҮБ, ОУВС, Дэлхийн банк, АХБ, Интерпол зэрэг 27 ажиглагч олон улсын байгууллага хамтран ажиллаж байна. ФАТФ нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор нь хөнөөх зэвсгийн үйлдвэрлэлийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт гэж дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн 40 Зөвлөмжийг боловсруулж гаргасан.

¹ Аудиторын сургалт Цуврал хичээл №1

Монгол Улс нь ФАТФ-ын Ази, Номхон далайн бүсийн байгууллага (APG)-ын гишүүнээр 2004 оны 6-р сард элссэн ба ФАТФ-ын хяналтын хүрээнд эрх зүйн шинэчлэл, сайжруулалтыг тогтмол хийж байдаг.

НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөл нь Олон улсын энх тайван, аюулгүй байдлыг хангах зорилготой ба 15 гишүүн оронтой ба зөвлөлийн гишүүн бус 60 гишүүн орнуудтай. Уг зөвлөл нь НҮБ-ыг төлөөлж цөмийн, химийн болон биологийн зэвсэг хэрэглэх аюултай орнуудын эсрэг террорист байгууллага, этгээдийн дансыг царцаах, тэдгээртэй харилцаа холбоогоо таслах, тэдгээрийн нэр дээрх гүйлгээг түдгэлзүүлэх арга хэмжээ авахыг шаардсан тогтоолуудыг гаргадаг ба Монгол Улс гишүүн улс учир дагаж мөрдөх шаардлагатай. ¹

Олон улсын эрх бүхий байгууллага

Базелийн хороо

- Базелийн хороо нь төв банкнуудын төлөөллөөс бүрдсэн олон улсын байгууллага.
- Гол зорилго нь дэлхий дахинд үйл ажиллагаа явуулж буй банкуудын хяналт зохицуулалтыг сайжруулах замаар санхүүгийн тогтвортой байдлыг бий болгон нөлөөлөх зорилготой байгууллага.

Эгмонтын групп

- Энэ нь санхүүгийн мэдээллийн албануудын мэргэжлийн байгууллага бөгөөд мэдээлэл солилцох, сургалт семинар зохион байгуулах, туршлага солилцох чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг.

Ази, номхон далайн бүсийн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг

- ФАТФ-тай төсөөтэй байгууллага ба Ази номхон далайн бүсийн улс орнууд үүсгэн байгуулсан. Уг бүлэгт Монгол Улс 2004 онд гишүүнээр элсэн орсон.

Эрх зүйн шинэчлэлүүд

- 2013.05.21 МУТСТ тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)
- Терроризмтой тэмцэх хууль (нэмэлт заалтууд)
- Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хууль (нэмэлт заалтууд)
- 2013.10.12 Террористуудын жагсаалтад оруулах, тэдгээрийн хөрөнгийг зогсоох, хянах журам
- 2014.1.16 Эрүүгийн хууль (нэмэлт өөрчлөлт)
- Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай хууль (нэмэлт өөрчлөлт)
- 2017.04.20 МУТСТ Үндэсний зөвлөлийг байгуулсан
- 2017.05.17 “МУТСТ үндэсний хөтөлбөр” буюу үндэсний стратеги
- 2018.04.26 МУТСТ тухай хууль (нэмэлт өөрчлөлт)
- 2019.05.30 МУТСТ тухай хууль (нэмэлт өөрчлөлт)
- 2019.10.10 Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль

Дотоодын хууль тогтоомж

Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль:

3.1.1. “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг;

¹ Аудиторын сургалт Цуврал хичээл №1 - №2

3.1.2.“терроризмыг санхүүжүүлэх” гэж террорист этгээд, террорист үйлдэл, үйл ажиллагаанд зарцуулагдахыг мэдсээр байж шууд болон шууд бусаар эд хөрөнгө хуримтлуулсан, өөрчилсөн, шилжүүлсэн, зарцуулсныг. Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон.¹

Терроризмтой тэмцэх тухай хууль:

3.1.19.“үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх /цаашид “зэвсэг дэлгэрүүлэх” гэх/” гэж Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хууль тогтоомжоор хориглосон цөмийн, химийн, биологийн, эсхүл үй олноор хөнөөх бүх төрлийн зэвсэг, тэдгээрийн түүхий эд, эд зүйл, тоног төхөөрөмж, технологи болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх зорилгоор хоёрдмол зориулалттай бараа, бүтээгдэхүүнийг боловсруулах, үйлдвэрлэх, эзэмших, хадгалах, олж авах, тээвэрлэх, экспортлох, шилжүүлэх, хуримтлуулах, худалдах, худалдан авах, ашиглах аливаа үйл ажиллагааг;

Мөнгө угаах нь хууль бус орлогыг хууль ёсны мэт харуулахыг зорьдог байхад терроризмыг санхүүжүүлэх нь хууль ёсны орлогоор ч бас санхүүжиж болдог.

Гурав.Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргүүдийн ялгаа

Сэдэл	Ашиг хонжоо	Үзэл суртал
Эх үүсвэр	Голдуу хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлого.	Хууль ёсны болон хууль бус ажиллагаанаас олсон орлого аль а байх боломжтой.
Хэмжээ	Их дүнтэй	Ихэвчлэн бага дүнтэй
Арга хэлбэр	Нуун далдлах арга техникүүдийг ашиглан хөрөнгийг жинхэнэ эх үүсвэрээс бүх арга хэлбэрээр авах.	Голдуу албан бус шилжүүлэг, валют арилжааны төвүүдийг ашиглан эцсийн хэрэглэгч рүү мөнгийг чиглүүлэх.
Эцсийн зорилго	“Бохир” мөнгийг угааж хууль ёсны санхүү системд нийлүүлэх.	Террорист үйл ажиллагааг дэмжих
Хөрөнгийн урсгал	Дугуй буюу хөрөнгө анхны эзэндээ очно.	Шугаман буюу хөрөнгө анхны эзэнд эргэж очихгүй. ²

1.Суурь гэмт хэрэг Хар мөнгө: Хар тамхины наймаа Хүний наймаа Бага насны хүүхдийн бэлгийн мөлжлөг Зэвсгийн наймаа Саарал мөнгө: Луйвар, залилан Авлига, хээл хахууль Хуурамч бичиг, баримт Байгаль орчны эсрэг гэмт зэрэг	2. Суурь гэмт хэргээс олсон орлого Суурь гэмт хэргээс олсон эд хөрөнгө, орлого, гэмт хэрэг үйлдэхэд ашигласан зэвсэг, хэрэгсэл, түүнээс олсон ашиг,	3. Мөнгө угаах гэмт хэрэг 1. Байршуулах - Хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг тээвэрлэх, шилжүүлэхэд хялбар бөгөөд анхаарал бага татах актив хөрөнгөд хөрвүүлэн санхүүгийн системд оруулж ирэх. 2. Нуун далдлах – Олон тооны санхүүгийн гүйлгээ, олон улсаар дамжуулах байдлаар хөрөнгө мөнгөний гарал үүслийг нуун далдалж, зүсийг хувиргах. 3. Интеграци – Гарал үүслийг нь хангалттай далдалж нуусан хөрөнгө мөнгийг хууль ёсны үйл ажиллагаанд оруулах, өөртөө буцаан татан төвлөрүүлэх.

¹ НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөлийн 1267, 1373 дугаар тогтоол. “Террорист этгээдийн жагсаалтад оруулах, жагсаалтад орсон этгээдийн хөрөнгийн хөдөлгөөнийг зогсоох, хянах” журам.

² www.sankhuuginbolovsrol.mn

Дөрөв. Урьдчилан сэргийлэх ба илрүүлэх**1.PLACEMENT БУЮУ БАЙРШУУЛАХ ҮЕ ШАТ****(АНХНЫ ЭХ ҮҮСВЭРЭЭС “САЛГАХ”)**

- Их дүнтэй мөнгийг мэдээлэх үүрэгтэй этгээд СМА-д цааш мэдээлэх хэмжээнд хүргэхээс сэргийлж бага дүнтэй хэсгүүдэд хувааж санхүүгийн системд нэвтрүүлэх;
- Мэдээлэх хэмжээнд хүргэхээс сэргийлж мөнгийг бага багаар гадаад валютад хөрвүүлэх;
- Бэлэн мөнгийг мэдээлэх хэмжээнд хүргэлгүй бага хэмжээгээр өөр улс руу биетээр зөөвөрлөх;
- Хууль бусаар олсон мөнгөөр зээлийн төлбөрөө төлөх;
- Хууль ёсны орлоготой “бохир” мөнгийг хольж санхүүгийн системд нэвтрүүлэх;
- Хуурамчаар нэхэмжлэх үйлдэх;
- Мөнгийг оффшор банкинд байршуулах;
- “Бохир” мөнгөөр үнэт цаас худалдан авах г.м.

2.Нуун далдлах үе шат буюу layering

- Бэлэн мөнгийг санхүүгийн хэрэглүүрт шилжүүлэх,
- Өөр өөр дансуудаар дамжуулан олон удаагийн олон төрлийн гүйлгээг хийж төөрөгдөл үүсгэх,
- Хөрөнгийг оншор болон оффшор дансууд руу шилжүүлэх,
- “Бохир” мөнгө бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авч түүнийг тухайн улс орон, эсвэл гадаад улсад эргүүлж борлуулах,
- “Бохир” мөнгийг криптовалютанд шилжүүлж гуйвуулга хийх г.м.¹

3.Буцаан төвлөрүүлэх үе шат

Мөнгө угаах гэмт хэргийг эцсийн зорилго нь - нийлүүлэлт буюу буцаан төвлөрүүлэлт.

- Үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах,
- Бизнес худалдан авах,
- Үнэтэй машин, үнэт эдлэл зэрэг тансаг хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авах,
- Биетээр оршдоггүй, хуурамч байгууллагын ажилтнуудын цалин авах

ТИПОЛОГИ

Үйлдэл	Тайлбар
Санхүүгийн зах зээлд хөрөнгө оруулалт хийх:	Арилжих боломжтой хэрэгслүүдийг худалдан авах замаар гэмт хэргийн орлогын эх үүсвэрийг нуун далдалж, тайлагналтын харьцангуй доогуур шаардлагыг ашиглах.
Холих (mingling)	Мөнгө угаалтын үндсэн алхам буюу гэмт хэргийн орлогыг хууль ёсны мөнгөтэй холилдуулан эх үүсвэрийг нь нуух.
Халхавч компаниуд/корпорацуудыг ашиглах	ХТМ ажиллагаанаас зайлсхийж, тайлагналтын харьцангуй доогуур шаардлагыг ашиглах.
Оффшор банк/бизнесүүд	Дотоодын эрх бүхий байгууллагын хориг хязгаарлалтаас зайлсхийхийн тулд мөнгийг шилжүүлэх.
Итгэмжлэгдэгч, итгэлцлүүд, гэр бүлийн гишүүд болон гуравдагч талуудыг ашиглах	Хууль бус хөрөнгийг хянаж буй этгээдүүдийг таньж мэдэхээс сэргийлэх зорилготой.
Бусдын баримт бичгийг хулгайлан ашиглах	МУТС холбоотой этгээдийг нуух, ХТМ ажиллагаанаас зайлсхийх.

¹ Монголбанкны дэргэдэх Санхүүгийн мэдээллийн алба (СМА)

Мэргэжлийн үйлчилгээний “хаалгач”-дыг ашиглах (хуульчид, нягтлан бодогчид гм.)	Хөрөнгийн эцсийн өмчлөгчид болон хууль бус мөнгөний эх үүсвэрийг нуун далдлах зорилготой юм.
Төлбөрийн шинэ технологиуд	МУТС сүүлийн үеийн төлбөрийн технологиуд. Жишээлбэл, гар утсанд суурилсан гуйвуулга болон төлбөрийн систем.
Валютын арилжаа/бэлэн мөнгөний хөрвүүлэлт	Илрүүлэлтийн эрсдэлийг багасгахын тулд нөгөө улс орон руу зөөвөрлөх, эсвэл валютын арилжааны тайлагналтад сул шаардлага тавьдаг байдлыг ашиглах.
Мөнгө тушаах бүтцийг өөрчлөх	Мэдээлэх үүрэг хүлээлгэн тогтоосон заагаас зайлсхийхийн тулд олон гүйлгээг (дансанд мөнгө тушаах, данснаас зарлагдах, шилжүүлгүүд) янз бүрийн хүмүүс их хэмжээний мөнгийг жижиг дүнтэйгээр зарим үед олон тооны дансанд шилжүүлэх.
Бэлэн бус шилжүүлгийг хэрэглэх	Санхүүгийн байгууллагуудын хооронд ихэвчлэн нөгөө улс орон руу электрон шилжүүлэг хийх.
Ашгийн бус байгууллагыг ашиглах	(ТББ) Террорист санг өсгөн арвижуулах, мөнгөний эх үүсвэр болон мөн чанарыг нуун далдлах, террорист санг түгээхэд ашиглах.
Тоглоомын үйл ажиллагаанууд	Хууль ёсны тоглогчоос хожлын тасалбарыг худалдан авах; онлайн мөрийтэй тоглоомыг гэмт хэргийн орлогыг нуухад ашиглах. ¹

Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэж буй түгээмэл аргууд

- Гэмт хэргийн замаар олсон орлогоо гадаадын банкан дахь дансанд шилжүүлэх, ингэхдээ гэмт хэрэгтнүүд өөрсдийн гэр бүл, эцэг, эх, ах дүү, хамаатан садан, ойр дотныхоо хүний нэр дээрх дансанд гуйвуулах
- Гадаадын иргэд “бохир” мөнгөө Монголд оруулж ирэхдээ уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалт хийх халхавчаар оруулж ирэн, буцааж гаргах
- Үнэт металл худалдан авч, хууль бусаар Монгол Улсын хилээр гарган, олсон хууль бус орлогоо буцаан оруулж ирж, эргэлтэд оруулах
- Төрийн зарим албан хаагчид албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглан, хээл хахуулийн журмаар олсон хууль бус орлогоо гадаад, дотоодын банкны тогтолцоогоор дамжуулан хууль ёсны мэт болгохыг оролдох
- Төрийн өмчит компаний удирдлагад ажиллаж байсан зарим хүмүүс албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, хуурамч гэрээ байгуулан, хөрөнгө мөнгийг гадаадын хэд хэдэн улс руу гарган, буцааж оруулж ирэх гэх мэт
- Банк болон ББСБ-д хадгаламж, итгэлцэл байршуулах
- Хууль ёсны бизнест хөрөнгө оруулах
- Гадаадын банкуудаар дамжуулан гүйлгээнд оруулах
- Итгэлцэл дээр суурилсан банкны үйл ажиллагаа

Тав. Нягтлан бодогч, аудитуудын оролцоо

1. Гэмт этгээдүүд мөнгө угаах үйл ажиллагаанд санхүүгийн салбарын нарийн мэргэшсэн мэргэжилтнүүдээс гадна хуулийн этгээд, нягтлан бодогчид, хуульчид, үл хөдлөх хөрөнгө зуучлалын байгууллагуудыг ашиглах нь түгээмэл байдаг.
2. Нягтлан бодогчид мөнгө угаах гэмт хэргийн Байршуулах шатанд хаалгачийн үүргийг гүйцэтгэдэг.
3. Нягтлан бодогч, аудитууд компанид гэнэт орж ирсэн, оруулж гаргасан эх үүсвэр нь тодорхой бус хөрөнгө оруулалт, гүйлгээ, компанийн бүтэц хөрөнгийн хэмжээнд тайлбарлах

¹ Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны журам, Монголбанк, 2019,

боломжгүй өөрчлөлтүүд орсон зэргийг компанийн санхүүгийн бүх төрлийн харилцаа, гүйлгээнд хамгийн ойр байдгаараа хамгийн түрүүлж илрүүлэх этгээдүүд юм

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль;
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль
- Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль
- Зөрчлийн тухай хууль 11.29
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль;
- Нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч нь өөрийн харилцагчтай холбоотой дараах ажиллагааг бэлтгэсэн, хийсэн, эсхүл оролцсон бол мэдээлэх үүрэгтэй этгээд байна.
- 4.1.9.а.үл хөдлөх хөрөнгө худалдах, худалдан авах;
- 4.1.9.б.харилцагчийн хөрөнгийг удирдах;
- 4.1.9.в.банкны, хадгаламжийн, үнэт цаасны дансыг удирдах;
- 4.1.9.г.компанийг үүсгэн байгуулах, түүний үйл ажиллагааг явуулах, удирдахад зориулан хөрөнгө татах,
- бүрдүүлэхийг зохион байгуулах;
- 4.1.9.д.хуулийн этгээдийг үүсгэн байгуулах, түүний үйл ажиллагааг явуулах, удирдах, эсхүл хэлцлийн үндсэн дээр аливаа тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, удирдах, эсхүл аж ахуйн нэгжийг худалдах, худалдан авах.¹

Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль

Монголын Мэргэшсэн Нягтлан Бодогчдын Институтийн Үүрэг

26.1.7.Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4.1.9-д заасан этгээд уг хуульд заасан үүргээ хэрхэн биелүүлж байгаад хяналт тавих, хэрэгжилтийг хангуулах.

- Мэргэшсэн нягтлан бодогчийн эрх, тусгай зөвшөөрлийг олгох, түдгэлзүүлэх;
- Олон улсын стандарт, ёс зүйн дүрэм журмыг мөрдүүлэх/IFAC Code of Ethics/
- Мөнгө угаахтай тэмцэх чиглэлээр нягтлан бодогчийг сургах, мэргэшүүлэх, энэ талаар мэдээллийг сурталчлах;
- Хяналт тавих;

2.3. Мэргэжил болон нийгмийн өмнө хүлээсэн үүрэг зарим тохиолдолд тэдний хувийн сонирхол болон эсвэл ажил олгогчдоо үнэнч байх үүрэгтэй зөрчилдөх явдал гарч болзошгүй ч, нийгмийн өмнө хүлээх үүрэг хариуцлагаа эн тэргүүнд тавих нь мэргэшсэн нягтлан бодогчийн ялгагдах шинж хэмээн үзвэл зохино.²

МОНГОЛ УЛСЫН МЭРГЭШСЭН НЯГТЛАН БОДОГЧДЫН ЁС ЗҮЙН ДҮРЭМ

- Харилцагчийг таньж мэдэх
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд чиглэсэн дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөртэй байна.
- Сэжигтэй гүйлгээний талаар Санхүүгийн мэдээллийн албанд мэдээлэх /Хөрөнгө, гүйлгээ, гүйлгээ хийх оролдлогыг мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй, эсхүл гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлоготой холбоотой гэж сэжиглэсэн, эсхүл мэдсэн бол; 20 сая төгрөг, түүнээс дээш үнийн дүнтэй бэлэн мөнгөний болон гадаад төлбөр тооцооны гүйлгээний тухай мэдээллийг/
- Тусгай хяналтыг хэрэгжүүлэх /огцом өөрчлөгдсөн их дүнтэй; эдийн засаг, хууль зүйн илт үндэслэлгүй; улс төрд нөлөө бүхий этгээдийн нэр дээр хийсэн; ФАТФ-аас мөнгө угаах

¹ Санхүүгийн мэдээллийн албанд мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс цахимаар мэдээлэл ирүүлэх журам, Монголбанк, 2019.

² FATF Report on Money Laundering Typologies, ФАТФ, 2003-2004.

болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хяналтын хангалтгүй тогтолцоотой гэж тодорхойлогдсон улсаар дамжуулан хийсэн (Хойд Солонгос, Иран)/

- НҮБ-ийн Аюулгүйн зөвлөл болон эрх бүхий байгууллагаас гаргасан хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх.

Дүгнэлт:

Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой үүсэх эрсдэл нь Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд тус бүрт харилцан адилгүй байдаг ба санал болгож буй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, түүнийг хүргэх хэлбэр, газар зүйн байршил, харилцагчдын төрөл зэрэг маш олон хүчин зүйлээс хамаарна. Хуульч нь үүсч болзошгүй эрсдэлийг удирдах, бууруулах арга хэмжээг авах зайлшгүй шаардлагатай. Эдгээр арга хэмжээг авснаар гэмт этгээдэд ашиглуулахаас хамгаалах, бохир мөнгийг санхүүгийн системд байршуулахаас сэргийлэх чухал ач холбогдолтой. Тиймээс Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд эрсдэлийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх, Харилцагчийг таньж мэдэх, сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх зэрэг чухал үүргийг нарийвчлан тусгасан.

Хуульч нь аливаа үйлчилгээг үзүүлэхээсээ өмнө өөрийн харилцагч, түүний эцсийн өмчлөгчдийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлтэй эсэхийг үнэлэх нь зүйтэй. Харилцагчийн эрсдэл гэдэг нь харилцагчаас үүсэх Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд ерөнхий эрсдэл юм. Харилцагчаас хамаарч үүсэх эрсдэлийг тодорхойлсноор тухайн бизнестэй холбоотой этгээдүүдийг үнэлэх цар хүрээг тодорхойлоход тусалдаг. Харилцагч байгууллагын нарийн төвөгтэй зохион байгуулалтын бүтэц болон мэдээллийг хэт нууцлах бодлого зэрэг нь Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой эрсдэлийг нэмэгдүүлж, тухайн Харилцагчийг таньж мэдэх нарийвчилсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх үндэслэл болж болно.

Харилцагчийг тодорхойлох мэдээллийг харилцагчаас гаргуулж авах бөгөөд хэнийг төлөөлж байгаа, ямар үйл ажиллагаа явуулдаг, ямар зорилгоор харилцаж байгаа зэрэг мэдээллийг тодруулах, тухайн мэдээллийн үнэн зөвийг тогтоох зорилгоор албан ёсны бичиг баримт, төрийн байгууллагын мэдээллийн сан болон мэдээллийн бусад эх үүсвэрийг ашиглан мэдээллийг баталгаажуулах үйл ажиллагааг хэлнэ. Энэ нь харилцагчийн болон түүний төлөөлж байгаа этгээдийн эцсийн өмчлөгч, харилцагчийн бизнесийн үр шим хүртэгч этгээд, удирдах эрх бүхий этгээдийг тодорхойлох, мэдээллийг баталгаажуулах.

Мөнгө угаах үйл явдалтай үр ашигтай тэмцэхийн тулд дараах байгууллагуудын уялдаатай ажиллагаа чухал:

- Хууль тогтоох байгууллагууд;
- Гүйцэтгэх засаглалын байгууллагууд яамдууд;
- Шүүхийн байгууллагууд;
- Цагдаа, Тагнуул, Гааль г.м. Хууль хэрэгжүүлэх байгууллагууд;
- Төв банк, санхүүгийн хяналтын байгууллагууд болон арилжааны банк, мэргэжилтэн шинжээчид.

Санал:

1. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай сургалтыг тогтмол зохион байгуулах бөгөөд сургалтын агуулгыг хууль эрх зүйн орчин, нөхцөл байдал, эрсдэлийн үнэлгээ, ажилтнуудын ажил үүргийн онцлог зэрэг хүчин зүйлстэй уялдуулан тогтмол шинэчилнэ. Ингэснээр ажилчид сүүлийн үеийн мэдээлэл, хандлагын талаарх ойлголттой болж Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүргээ үр дүнтэй биелүүлэх боломжтой болно.

2. Сэжигтэй гүйлгээ, үйлдэл нь харилцагчийн төрөл, санхүүгийн байдал, бизнесийн үйл ажиллагааны онцлог зэргээс шалтгаалан харилцан адилгүй байж болно. Хуульч болон бусад МҮЭ нь гүйлгээ, үйлдэл, оролдлого хийгдсэн эсхүл хийгдэх гэж байгаагаас үл хамааран Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг үнэлж дүгнэн, сэжиглэх үндэслэлийг тодорхойлох хэрэгтэй.

3. Мөнгө угаах гэмт хэргийг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагууд эсвэл төрийн дээд албан тушаалтнуудтай холбогдолтой гэмт хэрэг гэсэн өнгөц ойлголтууд байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь санхүүгийн систем болон худалдааны системд оролцож байгаа бүх хүмүүст хамааралтай. Тиймээс санхүүгийн систем болон худалдаанд оролцож байгаа хэн бүхэн тухайн асуудалдаа маш нухацтай хандаж, өөрийгөө эрсдэлээс хамгаалах хэрэгтэй.

4. Мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргийн тоо олон боловч мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох өндөр эрсдэлтэй, залилах, хөрөнгө завших, авлигал, байгаль орчны эсрэг татвар төлөхөөс зайлсхийх зэрэг суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд шүүхээр эцэслэн ял оногдуулаагүй, ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө мөнгөтэй холбогдсон этгээдүүдэд мөнгө угаах зүйл ангиар ял оногдуулах хандлагатай байгааг цаашид анхаарах хэрэгтэй байна.

Ашигласан материал

- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага.2020
- Аудиторын сургалт Цуврал хичээл №1 2023
- Монголын гэмт хэргийн тайлан цагаан ном 2017 УБ хот
- Монгол банк “Санхүүгийн мэдээллийн алба” 2020-2023 .
- “Гэмт хэргийг танихуй мөнгө угаах”-Крис Мартенс
- Ч.Болдбаатар “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн ба криминологийн үндсэн асуудал”. УБ., 2005 (Монгол Улсын Их Сургууль)

Ашигласан хууль тогтоомж, акт журам

- Санхүүгийн мэдээллийн албанд мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс цахимаар мэдээлэл ирүүлэх журам, Монголбанк, 2019,
- FATF Report on Money Laundering Typologies, ФАТФ, 2003-2004,
- Risk-based Approach for the Legal Professionals, ФАТФ, 2019,
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2013,
- Монголбанкны дэргэдэх Санхүүгийн мэдээллийн алба (СМА)
- НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөлийн 1267, 1373 дугаар тогтоол. “Террорист этгээдийн жагсаалтад оруулах, жагсаалтад орсон этгээдийн хөрөнгийн хөдөлгөөнийг зогсоох, хянах” журам.
- Монгол улсын Эрүүгийн хууль 2017

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИД МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ТОДОРХОЙЛЖ БАЙСАН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ, ОДООГИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ

Б.Ханхүслэн

/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь энгийн утгаараа хууль бус, гэмт хэргийн үйл ажиллагаанаас олсон мөнгөө зах зээлд шууд хэрэглэх, эргэлтэнд оруулахаас зайлсхийж түүнийг үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгж, валют арилжаа, дотоод болон гадаадын арилжааны банк, виртуал хөрөнгө, онлайн бооцооны сайт зэрэгт шингээж хууль ёсны хөрөнгө болгон далдлах нарийн төвөгтэй хууль бус үйл явц юм. Энэ нь санхүүгийн тогтолцооны аюулгүй байдлыг алдагдуулж байдгаараа хор хөнөөл ихтэй.

Мөнгө угаах нь гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд саад бэрхшээл болж буй хамгийн том асуудал. Учир нь хар тамхи, мансууруулах бодис, хүний наймаа, хууль бус мөрийтэй тоглоом, авлига, луйвар зэргээс олж буй хууль бус мөнгийг санхүүгийн тайлан тооцоо, хувь хүний худалдан авалт, татвар төлөлт зэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж гэмт хэргийн үндсийг илрүүлэх боломжийг багасгаж өгсөн. Энэхүү гэмт хэрэг нь дэлхийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 2-3% буюу 1.6 их наяд долларын зах зээлийг 2009 оны байдлаар эзэлсэн тооцоог НҮБ-ын хар тамхи, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба гаргасан ба энэ үзүүлэлт нь өнөөдрийн байдлаар огт буулгүй жилд дунджаар 800 тэрбум доллараас 2 их наяд доллар буюу 2-5%-ийн дэлхийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг эзэлсэн тооцоо гарсан¹.

Монгол улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн индексээр 5.86 оноотойгоор 128 улсаас 36-р байранд жагссан². Энэ жагсаалт нь монгол улсын эдийн засаг болон олон улсад эзлэх нэр хүнд, байр суурьт нөлөөлж байгаа нь гарцаагүй. Энэхүү үзүүлэлтийг хэрхэн бууруулах, хариу арга хэмжээ авах, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчныг сайжруулах болон төрийн хяналтын механизмыг дээшлүүлж мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлж, мөнгө угаах гэмт хэргийн цаад эх үүсвэрийг илрүүлэх, гэм буруутай этгээдүүдэд хуулийн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн харилцааг боловсронгуй болгох од хувь нэмрээ оруулахыг зорив.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах гэмт хэрэг, Эрүүгийн хууль тогтоомж, тэмцэх арга зам

Оршил

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл хөгжлийг эрдэмтэн судлаачид 100 гаруй жилийн өмнөөс хэмээн тайлбарладаг. 1920-1930 онуудын хооронд АНУ-ын засгийн газар хууль бус үйл ажиллагаа явуулдаг гэмт бүлэглэл буюу мафиудтай хүчтэй тэмцэж байсан ба уг бүлэглэлийн тэргүүнүүдэд хавтаст хэрэг нээн нотлох баримт цуглуулахад тэдгээрийн санхүүгийн эх үүсвэр нь хамгийн чухал үүргийг гүйцэтгэдэг. Харамсалтай нь гэмт бүлэглэлүүд нь холбооны мөрдөх товчоо болон татварын хэлтсийн хараанаас бултах арга зам хайж олсон нь мөнгө угаах байв. Хууль бус гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгөн хөрөнгөө зөвхөн бэлэн мөнгөөр үйлчилдэг жижиг аж, ахуйн нэгжүүдийг худалдан авч санхүүгийн тайлангаа хуурамчаар үйлдэж, үнэн шударгаар олсон мэт дүр үзүүлж байсан нь мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах, нотлох баримт цуглуулахад хамгийн том хүндрэлүүдийг үүсгэв. Уг мөнгийг зах зээлд урсаж буй цэвэр мөнгөтэй хольж эргэлдүүлэн үл хөдлөх хөрөнгө, хувьцаа, үнэт цаас зэргийг худалдаж авахаас гадна өөрсдийн гэмт бүлэглэлүүдийг, терроризмыг санхүүжүүлж байсан нь эдийн засгийн болон үндэсний аюулгүй байдлын эсрэг аюул өндөртэй эрсдэлд багтаж эхэлсэн байдаг.

¹ UNODC estimates that criminals may have laundered 1.6 trillion US\$ in 2009

² Basel AML INDEX, Global ranking 2022

Харамсалтай нь 1986 онд АНУ-аас баталсан “Хар тамхитай тэмцэх хууль”-д мөнгө угаах нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл болох тухай анх тооцсон нь өнөөдрийг хүртэл ердөө 37-н жил өнгөрсөн байна¹.

Энэхүү өгүүллээрээ Монгол улс мөнгө угаах гэмт хэргийг хэрхэн зохицуулсан, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалт хэрхэн хэрэгжиж байгаа, хэр үр дүнтэй байсан талаар үндсэн асуудал дэвшүүлж хэлэлцүүлэхээр зорилоо. Үр дүнг гурван бүлгийн хүрээнд танилцуулав.

Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалт, ерөнхий төлөв байдал

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын Эрүүгийн хуульд тусгагдаад 20 гаруй жил болж байна. 2002 оны Эрүүгийн хуулиас өмнө дагаж мөрдөгдөж байсан 1961 болон 1986 оны БНМАУ-ын Эрүүгийн хууль тогтоомжуудад мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг эдийн засагт хор хохирол учруулах гэмт хэргийн тухай ойлголт байсангүй. Үүний нэг шалтгаан бол төрийн байгуулал буюу социалист системтэй холбоотой юм. Уг хуульд “Социалист өмчийн эсрэг гэмт хэрэг, социалист аж ахуйн эсрэг гэмт хэрэг” хэмээх бүлгүүд байх ба мөнгө угаах гэмт гэмт хэрэг нь хувийн өмч, хувийн аж ахуй эрхлэхийг хүлээн зөвшөөрөөгүй тоталитари дэглэм бүхий төвлөрсөн төлөвлөгөөт зах зээлийн тогтолцоонд гэмт хэрэг үйлдэж мөнгө олж, олсон мөнгөө угаах боломжгүй байсан.

1992 онд Монгол улс нийгмээ бүтцээр нь өөрчилсөн ба хувийн өмчийн тухай болон чөлөөт эдийн засгийн харилцаа нэвтэрсэн. Тус оноос 2001 он хүртэл нийтдээ 209123 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн ба үүнд эдийн засгийн гэмт хэргийн нарийвчилсан судалгаа хийгдээгүй тул дүгнэлт гаргахад хүндрэлтэй.² Харин 2002 оноос 2015 оны хооронд 300951 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн ба үүнээс 3018 нь эдийн засгийн гэмт хэрэг гэсэн ангилалд бүртгэгдсэн³. Эдийн засгийн гэмт хэргийг ангилалд “Зах зээл дэх монопол, давамгайл байдлаа хууль бусаар ашиглах, Валют, үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн ханшид нөлөөлөх, Татвар төлөхөөс зайлсхийх, Мөнгө угаах, Мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаас, төлбөр тооцооны хэрэгсэл хуурамчаар бэлтгэх, ашиглах, Үнэт цаасны зах зээлийн дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглаж, арилжаанд оролцох...” гэх мэт нийт 18 гэмт хэргийг багтаан ангилсан. Уг ангилалд мөнгө угаах гэмт хэргийг багтаасан ч, уг гэмт хэргийн тоо, нарийвчилсан мэдээлэл хомс байгаа нь уг гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг сайжруулахад чиглэсэн судалгааны ажил хийхэд ихээхэн бэрхшээлтэй тулгарч байна. Түүнчлэн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай чиг үүргийн газар, зохион байгуулалтын хэлтэс байхгүй нь учир дутагдалтай.

Үндэсний Статистикийн Хорооноос гаргасан 2021 оны “Гэмт хэргийн статистик” тайланд эдийн засгийн 158 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 47 нь буюу 29.7% нь мөнгө угаах гэмт хэрэг бүртгэгдсэн. Энэ нь 2020 оныхоос 20-иор буюу 74.1% хувь өссөн дүн юм⁴. Тоон мэдээллийг нарийвчлан харвал 2021 оны байдлаар нийтдээ 25429 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс⁵ 47 нь буюу 0.18%-ийг мөнгө угаах гэмт хэрэг эзэлж байгаагаас үзэхэд үндсэн бага жин дарж байгаа мэт боловч үндсэн гэмт хэргүүд болох авлигал, хээл хахууль (15-н гэмт хэрэг бүртгэгдсэн), хулгайлах (4579-н гэмт хэрэг бүртгэгдсэн), дээрэмдэх (366-н гэмт хэрэг бүртгэгдсэн), бусдыг залилах (6558-н гэмт хэрэг бүртгэгдсэн), хар тамхи, мансууруулах бодис худалдан борлуулах гэх мэт гэмт хэргүүдээс олсон орлого хаачиж байгаа вэ гэсэн асуултыг зүй ёсоор дэвшүүлэх шаардлага гарж байна. Эндээс эдгээр дурдсан гэмт хэргээс олсон орлогыг хэрхэн яаж зарцуулсан тухай нарийн дүгнэлт, хяналтыг бий болгож чадах хууль тогтоомжийн нарийн зохицуулалт шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

2019 онд Монгол Улсыг ФАТФ-ын зөвлөмжийг муу биелүүлсэн гэх утгаар саарал жагсаалтад оруулсан. Уг саарал жагсаалтад орсон тэргүүлэх шалтгаан нь арилжааны банкны

¹ Anti-Drug Abuse Act of 1986

² 1212.mn БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРГИЙН ТОО, хэргийн ангиллаар, жил, сараар

³ 1212.mn ЭДИЙН ЗАСГИЙН ГЭМТ ХЭРЭГ, бүс, аймаг, нийслэлээр

⁴ Үндэсний Статистикийн Хороо. Гэмт хэргийн статистик. 2021 он. 103-р тал

⁵ Үндэсний Статистикийн Хороо. Гэмт хэргийн статистик. 2021 он. 10-р тал

сэжиг бүхий гүйлгээг тайлбарлаж чадаагүй, мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх ажиллагаа хангалтгүй хэмээн тайлбарласан. Уг гаргасан тайлбарын хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэрэгт Санхүүгийн Зохицуулах хороо болон Монгол банк нь ФАТФ-тай хамтран, гаргасан зөвлөмжийн хүрээнд 12 сарын хугацааны дотор саарал жагсаалтаас гарж чадсан¹.

ФАТФ-аас гаргасан зөвлөмжийн хүрээнд Монгол улс саарал жагсаалтаас 2020 онд гарж чадсан хэдий ч улсын дотоод нөхцөл байдал буюу эдийн засагт хор хөнөөл учруулж буй авлига, албан тушаалтай холбоотой хэргүүд нь газар авсан хэвээр байна.

Эрх зүйн дүн шинжилгээ

Нэгдүгээр хэсэг

2002 оны Эрүүгийн хуульд мөнгө угаалт нь 163 дугаар зүйлд “Хууль бусаар олж авсан хөрөнгө, мөнгийг ашиглах”² 163.1-р зүйл “Илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж санхүүгийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулсан бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хориос тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний мөнгөөр торгох, эсхүл нэгээс гурван сар хүртэлх хугацаагаар баривчлах ял шийтгэнэ” гэж зүйлчилж оруулсан ба үүнийг Монгол Улсын гавьяат хуульч, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, профессор Г.Совд “Энэ гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний объектив тал нь бусдын хууль бусаар олж авсан мөнгөн тэмдэгт, эд хөрөнгийг санхүү аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулан (мөнгө угаах) ашиглаж байгаа үйлдэл байх болно” хэмээн тайлбарласан³. Мөн хуулийн 163.2 болон 163.3-р зүйлд хэргийг хүндрүүлэх, онц хүндрүүлэн үзэх бүрэлдэхүүний шинжийг заасан ба уг заалтад “...бүлэглэж, эсхүл албан тушаалын байдлаа ашиглаж үйлдсэн, их хэмжээний орлого олсон бол эд хөрөнгийг хурааж, гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ⁴...”, ...гэмт бүлэглэл үйлдсэн, эсхүл онц их хэмжээний орлого олсон бол эд хөрөнгийг хурааж, таваас дээш найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ⁵” хэмээн зааж өгсөн. Үүнд дүгнэхэд Монгол улсад мөнгө угаахтай тэмцэх ойлголтыг нэлээн хожуу тодорхойлж, зохицуулж өгсөн бөгөөд нарийвчилсан зохицуулалт сул байгаа нь судлаачдын хүрээнд “мөнгө угаах” тухай ойлголтыг тайлбарлаж эхэлсэнтэй нэг талаас холбоотой. Үүнтэй холбоотойгоор практикт мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх механизм сул төлөвшөөд байна.

2006 он хүртэл мөнгө угаахтай тэмцэх хууль Монгол улсад байгаагүй. “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай⁶” хуулийг 2006 онд баталсан. Гэвч 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлтэй холбоо хамаарал дутмаг, зохицуулалт муутай гэж дүгнэж болохоор байна. Тодруулбал 2006 оны хуульд мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүдийг (Банк, ББСБ, Даатгалын компани, төлбөрт таавар, бооцоот тоглоомын газар эрхэлдэг этгээд гэх мэт) заасан ба уг үүргийг хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд захиргааны шийтгэл оногдуулах, тус хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан Санхүүгийн мэдээллийн алба нь 13 дугаар зүйлийг зөрчсөн тохиолдолд захиргааны шийтгэл оногдуулахаар зааснаас өөр хариуцлага байхгүй, Эрүүгийн хуультай холбогдох, нарийвчилсан зохицуулалт дутмаг гэж дүгнэж байна.

2009 онд Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт хийж 166 дүгээр зүйлд “Мөнгө угаах”⁷ хэмээн оруулж өгсөн нь анх удаа мөнгө угаах үйлдлийг нь эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцож эхэлсэн. Уг гэмт хэргийг үйлдэхэд ялын санкц нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавин нэгээс хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэмцэх хэмжээний мөнгөөр торгох, эсхүл таван жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж зааснаас үзвэл санкцын талаасаа хүндэвтэр гэмт хэрэгт

¹ FATF. Jurisdictions under increased Monitoring. 23.OCT.2020

² Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. 2002 он

³ Г.Совд. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ. 2002 он

⁴ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. 2002 он. 163.2 дугаар зүйл (2008 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болгосонд тооцсон)

⁵ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. 2002 он. 163.3 дугаар зүйл (2008 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болгосонд тооцсон)

⁶ Мөнгө Угаах болон Терроризмыг Санхүүжүүлэхтэй Тэмцэх тухай. 2006 он. (2013 оны хуулиар хүчингүй болсон)

⁷ Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай. 2009 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдөр

тооцогдож байв. Гэвч энэхүү заалтын нэг алдаа нь “аливаа этгээдийг хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор...” гэсэн нь үндсэн гэмт хэрэгтэнд үл хамаарсан, гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгө, хөрөнгийг угаахад оролцсон зөвхөн холбоо хамаарал бүхий этгээдэд л хамаарахаар байна.

Жишээ дурдвал Иргэн А нь бусдын эд хөрөнгийг олон удаагийн үйлдлээр дээрэмдэж авдаг ба иргэн Г-д зарж борлуулсан. Уг эд хөрөнгийн гарал үүсэл, А нь ямар арга замаар олж авдгийг Г нь сайн мэддэг, уг дээрмийн эд хөрөнгийг худалдан авахдаа А-д хөдөлмөрийн хөлс олгосон утгаар худалдан авдаг байв. Уг үйлдэл нь баригдаж хэрэг хянан шалгах ажиллагаанд А-г нийлмэл гэмт хэрэг үйлдсэн буюу 147.1 дүгээр зүйлд заасан дээрэмдэх болон мөнгө угаасан гэж үзэх бус зөвхөн 147.1-т хамаарч харин Г-д 166-р зүйлээр мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах мэтээр ойлгогдохоор байна.

2006 оны Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуультай холбогдох 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйл нь 2008 оны 2-р сарын 1-нд хүчингүй болж, 2009 оны 12 дугаар сарын 24-нийг хүртэлх хугацаанд тухайн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хариуцлага тооцох боломжгүй болсон. Үүнээс үүдэн дээрх гэмт хэргийн үндсэн шинж чанарыг зөв тодорхойлж, тусгаар тогтнол, үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх чөлөө, эрүүл мэнд, нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг гэмт халдлагаас хамгаалах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг зөв тодорхойлж хэрэгжүүлэх боломж алдагдсан, цаашид авах арга хэмжээг нарийвчлан тодорхойлоогүйгээс эдийн засгийн эргэлтэд гэмт хэргийн шинжтэй үйл ажиллагаанаас олсон хэр их хэмжээний мөнгө угагдсан, гэмт хэргийг илрүүлэх үйл ажиллагаанд ноцтой саад учруулсан эсэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хуулийн боловсронгуй зохицуулалт байгаагүйгээс тухайн гэмт хэргийн нийгмийн хор аюул, цар хүрээ, хэр хэмжээ, гэмт хэргийн үйлдэгдсэн байдал, шалтгаан нөхцөлийг тооцоолоход хүндрэлтэй байдлыг бий болгоод байна.

Хоёрдугаар хэсэг

2015 оны шинэ Эрүүгийн хуульд өмнөх хуульд зааснаас мөнгө угаах гэмт хэргийг илүү нарийвчлалтай, зохицуулалттай оруулсан ч хангалтгүй гэж үзэх үндэслэл байна. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл “Мөнгө угаах” 18.6.1 дүгээр зүйлд “Гэмт хэргийн улмаас олсон, хөрөнгө, мөнгө, гэдгийг мэдсээр байж...хууль бус эх үүсвэрийг нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдсэн аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн¹...” гэж заасан нь уг гэмт хэрэгт холбогдогч нь 2002 оны Эрүүгийн хуульд заасан шиг суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хамаарах бус суурь гэмт хэрэгтний гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгөн хөрөнгийг угааж, хууль ёсны мөнгөн хөрөнгө болгосон субъектэд хариуцлага хүлээлгэхээр байна. Мөн уг гэмт хэрэгт ялгамжтай байдлыг нарийвчлан тогтоож өгөөгүй нь учир дутагдалтай.

Өмнө авсан жишээтэй ижил суурь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд нийлмэл гэмт хэргийн шинж илрэхгүй, тус заалтын хүндрүүлэх нөхцөлд заасныг харвал “байнга тогтвортой үйлдэж²” “албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн³” бол нэг жилээс таван жил хүртэлх хугацаагаар зорчих эрх хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж заасан. Үүнийг жишээн дээр авч үзвэл А нь бусдын гар утсыг байнгын давтамжтай хулгайлж, гар утас засварын газрын ажилтан С-д зардаг. С нь уг утаснууд нь хулгайн замаар орж ирдгийг мэддэг ба уг хулгайн утаснуудыг 2500000 төгрөгөөр худалдан авахдаа А-д өдрийн орлого гэх утгаар өгдөг. Хэрэв шүүх “байнга тогтвортой үйлдэж” гэх хүндрүүлэх нөхцөлд хамааруулахад дээр дурдсан санкцуудыг сонгоно.

Өөр нэг жишээ дурдвал улс төрд нөлөө бүхий этгээд Х нь бусдаас авсан арав гаруй тэрбум төгрөгийн авлигыг өөрийн төрсөн дүүгийн Д компаниар дамжуулан угааж, тус компанийн зүгээс өөрийнх нь өөр нэг ойр дотны хүнд хувьцаагаар олгосон нь илэрсэн. Энэ

¹ Эрүүгийн хууль. 2015 он. 18.6 дугаар зүйл. Мөнгө угаах

² Эрүүгийн хууль. 2015. 18.6.2.2 дугаар зүйл

³ Эрүүгийн Хууль. 2015. 18.6.2.3 дугаар зүйл

сэжигтэй үйлдлийг нуун дарагдуулах зорилгоор Санхүүгийн Зохицуулах хорооны хяналтын мэргэжилтэн дотны найз Ж-тэй хамтарсан ба тухайн мэргэжилтэн бүрэн эрхийнхээ хүрээнд эрсдэлгүй хэмээх тодорхойлолтыг Монгол банкинд гаргаж өгөв. Уг үйлдэлд дүгнэлт гаргавал мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох зөвхөн авлигын гэмт хэрэг нь Х-д хамаатаж, тухайн авлигаас олсон арван тэрбум төгрөгийг угаахад нуун дарагдуулсан Ж нь “албан тушаалтан чиг үүрэг, бүрэн эрх нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн” гэх заалтын дагуу улсад арав гаруй тэрбумын хохирол учруулсанд дээрх гар утасны жишээтэй адил ялын санкцтай байгаа нь гэмт хэргийн ялгамжтай байдлыг алдагдуулсан гэж үзэхээр байна.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман улсын Эрүүгийн хуулийн 21-р бүлгийн 261 дүгээр зүйл. Мөнгө угаах

1. “Энэ хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрт заасан хууль бус үйлдлийн улмаас олж авсан объектыг **нуун дарагдуулсан**, гарал үүслийг нь нуусан эсвэл ийм төрлийн объектын гарал үүслийг тодруулах, түүнийг эрж хайх, хураан авах ажиллагаанд саад учруулсан эсвэл аюул заналхийлсэн бол гурван сараас таван жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”¹. Дараах зүйл заалтын араас хамаарах гэмт хэргүүдийг зүйлчилсэн ба уг гэмт хэргүүдэд хар тамхи, мансууруулах бодисыг худалдан борлуулсан, хүний наймаа, бие үнэлэлт зохион байгуулах, татварын зөрчил, хүчээр хөдөлмөр эрхлүүлэх, хулгай дээрмийн гэмт хэргүүд багтдаг. Уг хуульд дүгнэхэд татварын болон бусад хуулиудад нарийн зохицуулалт агуулсан, өргөн хүрээг хамарсан, ялын санкцууд нь гэмт хэргийн нөхцөл байдлуудаас хамаарч өөр өөр байна.

2013 онд 2006 оны “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай” хуулийг хүчингүй болсонд тооцож шинэчилсэн найруулгыг баталсан. Тус хуулийн хариуцлага хүлээлгэх журамд Зөрчлийн тухай хуулиар хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нь Эрүүгийн хууль дахь хариуцлага ногдуулах зохицуулалттай холбоо хамаарал дутмаг байна. Учир нь уг хуульд мөнгө угаахын эсрэг авах арга хэмжээ, урьдчилан сэргийлэх, мөнгө угаахтай тэмцэх үндэслэл байгаа хэдий ч илэрсэн зөрчил болон гэмт хэргийн шинж чанартай үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага ноогдуулах, Эрүүгийн хуулиар зохицуулах харилцаа байгаагүй мэт болгож байгаа нь нэг сул тал нь болоод байна. Эрүүгийн хуульд нарийвчлан зааж өгөөгүйгээс үүдэн гарч болох нөлөөг дараах байдлаар тайлбарлав.

Эдийн засгийн үр нөлөө

Мөнгө угаах нь эдийн засгийн өсөлтийг саармагжуулж, эдийн засгийн уналтанд тодорхой хэмжээнд нөлөөлж гэмт хэрэг гаралтын эсрэг авах арга хэмжээг сул дорой болгож, зах зээлийн зарчмуудыг эвдэж байдаг. Зах зээлийн цэвэр өрсөлдөөнд бохир мөнгийг томоохон болон хамгийн өндөр өгөөжтэй төслүүдэд оруулдаггүй. Харин илрүүлэхэд хүндрэлтэй, хууль хяналтын байгууллагуудын хараанд хамгийн бага өртөх магадлалтай жижиг зах зээлийг эзэлдэг, ашиг шим бараг өгдөггүй шахуу бизнесүүдэд түлхүү оруулдаг. Уг үйлдэлд татварын хяналт тогтоож, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахад хүндрэлтэй ба хууль ёсны зарчмаар явж буй жижиг аж ахуй нэгжийг мөнгө угаагдаж буй аж ахуйн нэгж зах зээлээс шахан гаргах эрсдэлтэй байдаг².

Улс төрийн нөлөө

Ардчиллын баталгаанд хүчтэй нөлөөлдөг нэг зүйл бол яах аргагүй улс төрийн нөлөө бүхий этгээд эрх мэдлээ урвуулан ашиглах. Авлигын аргаар олсон мөнгийг улс төрчид сонгуулийн компанит ажлын санхүүжилтээр хүлээж авах байдлаар мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогддог. Уг байдлаар сонгогчдод нөлөөлөх, хууль бус аргаар олсон мөнгөөр өөрийн

¹ Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль . 2021. Ж.Эрдэнэбүлган, М.Уянга, Т.Золбоо, Б.Батбаяр, Б.Тамир, О.Оюундарь, Б.Анарчулуун

² Transnational Organized Crime: Analyses of a Global to Democracy, Transscript Verlag. 2013. John Christensen, Verena Zoppei. 22 болон 23-р тал

сурталчилгааг хийж, иргэдээс авсан итгэлийн дагуу сонгогдож байдгаараа ардчиллын шударга байдлын зарчмыг алдагдуулдаг.¹

Дүгнэлт

Монгол улс нь өнөө цаг үед эдийн засгийн хүнд цаг үе, хямралтай нүүр тулаад байна. Уг хүнд нөхцөл байдлыг даван туулахад олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаа тэргүүлэх ач холбогдолтой. Харамсалтай нь мөнгө угаах гэмт хэрэг болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээгээр манай улс 36-р байранд жагсаж байгаа нь дэлхийн бусад орнуудын хамтын ажиллагаа, хөрөнгө оруулалтаас татгалзахад хүчтэй нөлөөлж байгаа нь тодорхой. Ялангуяа төрийн болон улс төрийн албан хаагчид бусдад давуу байдал бий болгох замаар авлига авах, татвар төлөгчдийн бүрдүүлж буй улсын төсөвт ашиг сонирхлын үүднээс хандах зэрэг нь газар авч үүнд манай Засгийн газар, хууль, шүүхийн байгууллагын тогтолцооны зүгээс хариу арга хэмжээг авах хяналтын тогтолцоо муу байгаатай холбоотой. Улс төрийн албанд томилогдсон албан хаагчдын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газраас жил бүр авах батлагдсан журам байдаг ба уг журмын дагуу мэдүүлсэн мэдүүлгээс албан хаагчдын хөрөнгө орлого, ойр дотны хүмүүсийн эд хөрөнгө огцом нэмэгддэг муу жишиг тогтсон нь харагддаг. Гэтэл үүнд тайлбар өгөхдөө дийлэнх нь “эхнэр/нөхөр-ийн хувийн компани нь ашиг өндөртэй ажилласан” гэх нийтлэг хариулт өгдөг. Өөр нэг нийтлэг жишээ дурдвал 2022 оны төгсгөлд нийтэд ил болсон “Нүүрсний хулгай”-н хэрэг.

Уг нүүрсний хулгайгаас төрд учирсан их хэмжээний хөрөнгийн хохирол улс төрчдийн хувийн эзэмшилд хэрхэн очсон, татварын болон хөрөнгө орлогын мэдүүлэгт хэрхэн хууль хяналтын байгууллагын хараанд өртөлгүй хэрхэн өнгөрсөн, зарим дуулиан бүхий хэргийн субъект дэх үлэмж их хэмжээний мөнгө бэлнээр байх нь мөнгө угаах гэмт хэрэг бүртгэлд бүртгэгдсэнээс хэд дахин өндөр байх магадлал, сэжгийг төрүүлж байгаа юм. Мөн мөнгөн хөрөнгө арилжааны банкуудад хэрхэн яаж байршуулсан, шилжүүлсэн, хэрхэн үл хөдлөх хөрөнгө болон хувирч байгаа зэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж, илрүүлэх нь улс төрийн холбоо хамаарал бүхий этгээдүүдийн авлигатай тэмцэх үндсэн аргуудын нэг юм. Өөрөөр хэлбэл, авлига, бусад төрлийн холбогдох гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгэн онцгой арга бол мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, мөрдөн шалгаж илрүүлэх, хариуцлага ногдуулж буй өнөөгийн тогтолцоог эрс өөрчлөх явдал юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хүлээлгэх хариуцлагыг сайжруулах арга зам

- Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засагт хохирол учруулж нийтийн ашиг сонирхол, амар тайван байдалд шууд бусаар заналхийлдэг тул оногдуулах ялын хэмжээг нэмэгдүүлэх,
- Олон улсын Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагуудтай хамтрах, үйл ажиллагаагаа өргөтгөж, тусгайлсан хөтөлбөр, үйл ажиллагаа явуулах,
- Монгол улсын Эрүүгийн хуульд ямар ямар төрлийн гэмт хэргүүд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох боломжтойг ангилж, ялын санкцыг задлах, нарийвчлах,
- Гэмт хэргийн ялгамжтай байдлыг мөнгө угаах гэмт хэрэгт зохицуулах буюу мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүдэд хамаатуулж их болон бага хохирол учруулсан этгээдүүдэд тохирсон ял оноох,
- Бусад хууль тогтоомж буюу Монгол улсын Эрүүгийн хуулийг Авлигын эсрэг хууль, Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай, Татварын тухай хуулиудын холбоо хамаарлыг сайжруулах, нягт холбоо, нарийвчилсан зохицуулалтыг бий болгох,
- Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай бие даасан салбар нэгж, хууль хяналтын байгууллагын харьяа хэлтсийг байгуулах,
- Хууль хяналтын байгууллагад эдийн засгийн гэмт хэргийн мэргэших сургалт зохион байгуулах,
- Иргэдийн худалдан авалт, төлсөн татвар зэргийн хяналтыг нэмэгдүүлэх, худалдан авалтын үнийн дүн төлсөн татварын хэмжээтэй таарахгүй тохиолдолд тайлбар авах зэрэг ажил зохион байгуулах, үүнийг дагаад татвар төлөлт нэмэгдэл магадлалтай.

¹ Transnational Organized Crime: Analyses of a Global to Democracy, Transscript Verlag. 2013. John Christensen, Verena Zoppei. 23-р тал

- Арилжааны банкнуудад мөнгө угаасан сэжигтэй үйлдлийг мэдээлээгүй тохиолдолд, нуун дарагдуулсан бол авах арга хэмжээг нэмэгдүүлэх,
- Мөнгө угаасан этгээд нь тухайн мөнгөн хөрөнгийг гадаадын арилжааны банканд байршуулсан бол дотоодын арилжааны банкаар хэрхэн дамжуулсан, бэлэн мөнгөөр хил давуулсан бол ямар арга замаар гаргасанд дүн шинжилгээг хийж мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх практик судалгааны ач холбогдлыг бий болгох,

Эдгээр арга замуудыг хэрэгжүүлэх нь мөнгө угаах гэмт хэрэг, түүнтэй тэмцэх, суурь гэмт хэргүүдийн илрүүлэхэд тодорхой хувь нэмрээ оруулна гэж найдаж байна.

Ашигласан материал

Монгол хэлээр:

- Бүгд Найрамдах Монгол Ард улсын Эрүүгийн хууль. (1961 он)
- Бүгд Найрамдах Монгол Ард улсын Эрүүгийн хууль (1986 он)
- Бүгд Найрамдах Монгол Ард улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. Г.Совд (1968 он)
- Монгол улсын Эрүүгийн хууль. (2002 он)
- Монгол улсын Эрүүгийн хууль. (2015 он)
- Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын Эрүүгийн хууль. Ж.Эрдэнэбулган, М.Уянга, Т.Золбоо, Б.Батбаяр, Б.Тамир, О.Оюундарь, Б.Анарчулуу. (2021 он)
- Гэмт хэргийн статистик 2021. ҮСХ. (2022 он)
- Бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо, хэргийн ангилал, жил, сараар. ҮСХ.
- Эдийн засгийн гэмт хэрэг, бүс, аймаг, нийслэлээр. ҮСХ.
- UNODC Estimation about money laundering. 2009 он
- Basel Anti-Money Laundering index, Global ranking. 2022 он
- Transnational Organized Crime: Analysis of Global to Democracy. John Christensen and Verena Zopei. 2013 он
- FATF. Jurisdictions under increased monitoring in Mongolia and Iceland. 2020 он

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЗҮЙЛЧЛЭЛИЙН АСУУДАЛ, ГАДААД ОРНЫ ХУУЛЬ ТОГТООМЖТОЙ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Э.Хишигсүрэн
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

Удиртгал

Дэлхий нийтийн хурдацтай өсөлт дэвшил, хүн амын хэрэгцээ шаардлага, өөрчлөлттэй уялдан шинээр гэмт хэргүүд үүсэн бий болж, зарим нь устан үгүй болж шинэчлэгдэж байна. Тэдгээрийн нэг нь яах аргагүй “Эдийн засгийн гэмт хэргүүд” юм. Эдийн засгийн гэмт хэрэг үйлдэгдэх үндсэн шалтгаан нь хүний төрөлх мөн чанар болох ашиг олох явдал байдаг. Эдгээрээс нийгэм, улс орны эдийн засгийн тогтвортой, аюулгүй байдал, цаашлаад тухайн орны тусгаар тогтнолд ч нөлөөлж болохуйц эдийн засгийн гэмт хэрэгт “мөнгө угаах” гэмт хэрэг хамаарна. Мөнгө угаах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй эдийн засгийн хямралд хүргэдэг нийгэмд аюултай, гэм буруутай үйлдэл юм. Энэ гэмт хэргийн улмаас олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагууд, улс орны нэр хүнд унах, банк санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах хүртэл арга хэмжээ авдаг зэрэг нийгэм, эдийн засгийн олон сөрөг нөлөөтэй. Манай орны хувьд 1989 онд “Мөнгө угаах гэмт хэрэг болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх зорилгоор байгуулсан ФАТФ буюу Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага\Financial Action Task Force\-ын саарал жагсаалтад хоёр ч удаа ороод амжсан юм¹. Үүнээс бид эрүүгийн эрх зүйн салбарын хүрээнд энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах боловсронгуй олгох шаардлагатай болох нь харагдаж байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт

НҮБ-ын 2000 оны Палермогийн конвенцид “мөнгө угаах гэж тухайн эд хөрөнгө гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх, тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах, мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтран, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх” үйлдэл хэмээн тодорхойлсон байдаг. Харин манай улс тус гэмт хэргийг анх 2002 оны “Эрүүгийн хууль”-ийн 163-р зүйлд “илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж санхүүгийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулсан үйлдлийг мөнгө угаах” гэмт хэрэгт тооцсон бөгөөд 2006 онд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, тухай бие даасан хуулиа батлан 2013 онд уг хуулийг шинэчлэн найруулсан юм. Тус хуулийн 3.1.1-т “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг; ойлгоно буюу хүчин төгөлдөр үйлчилж буй 2017 оны “Эрүүгийн хууль”-ийн 18.6-т заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжтэй ижил байдлаар хуульчилжээ.

¹ <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>

Дэвшүүлсэн асуудал

Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудал, тус хэмт хэргийн объектын шинжийг нарийвчлан хуульчлах, шүүхийн практикт нэвтрүүлэх

Манай улсын эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийн объект¹ болох “гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого” гэдгийг нарийвчлан хуульчлаагүйтэй холбоотойгоор хулгайлах, дээрэмдэх, мал хулгайлах зэрэг гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг өөрчилсөн, шилжүүлсэн, захиран зарцуулсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж үзэн зүйлчлэх асуудал нэмэгдэх болж энэ төрлийн гэмт хэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх тохиолдол нэмэгдэж байна. Энэ нь олон улсын түвшинд манай оронд мөнгө угаах гэмт хэрэг ихээр үйлдэгддэг гэсэн ойлголт, цаашлаад хүний шударгаар шүүлгэх, гэм буруугийн хэр хэмжээнд тохирсон ял шийтгэл эдлэх эрхийг ч хөндөх эрсдэлийг бий болгож байна. Иймд тус эрдэм шинжилгээний илтгэлээрээ мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудлыг судлан үзсэн бөгөөд гадаад орнууд хууль тогтоомждоо хэрхэн мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилж тодорхойлдог талаар харьцуулан авч үзэх болно.

Үндсэн хэсэг

Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудал

2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар мөнгө угаах гэмт хэргийг “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан” үйлдэл байхаар хуульчилжээ. Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь бодит хохирол хор уршиг үл шаардах, хөнгөн хүндрүүлэх шинж байдал нэмэгдсэн тохиолдолд хүнд гэмт хэрэг болдог, хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй гэмт хэрэг юм. Тус гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг задлабал²:

Хуулиар хамгаалах эрх ашиг нь	Төрийн байгууллага аж ахуй нэгж, иргэдийн эдийн засгийн хувьд шударгаар өрсөлдөх эрх
Объектив шинжид	Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдэл байна.
Субъектив шинж нь	Гэм буруугийн санаатай хэлбэртэй
Субъект нь	16 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай нийтлэг субъект байна.

Харин С.Гантулга, Б.Энхболд нарын “Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги” сурах бичигт тодорхойлсноор мөнгө угаах гэмт хэргийн объектыг банк санхүүгийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа хамаарна³ гэж тодорхойлжээ. Үүнээс үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэргийн объект нь улс орон болоод тодорхой салбарын хэмжээнд яригдах эдийн засгийн аюулгүй байдал, эрх ашиг байдаг болох нь харагдаж байна. Энэ ч үүднээс хууль тогтоогч тус гэмт хэргийг Эрүүгийн хуулийн байршлын хувьд арваннаймдугаар бүлэг буюу “Эдийн засгийн гэмт хэрэгт” хамаарахаар хуульчилсан байх. Харин манай орны шүүхийн практикт ихэвчлэн

¹ Объект хэрэгт өртөгдөж байгаа эрх, болоод биет зүйл бөгөөд зарим ном зохиолд халдлагын зүйл гэсэн байх нь бий.

² Золбоо.Т, Сургалтын эрүүгийн хууль, УБ., 2020 он 137-р тал

³ Гантулга.С, Энхболд.Б, Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги, сурах бичиг, УБ., 2022 он, 223-р тал

өмчлөх эрхийг эсрэг үйлдэгдсэн гэмт хэргийн улмаас олсон орлого, мөнгө эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдэл байх шинжийг хангасан тохиолдолд л мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж зүйлчлэх туйлширсан практик бөгөөд онолын хандлага шүүхийн шийдвэрт нэлээдгүй ажиглагдаж байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилсэн шүүхийн шийдвэр

Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим санд 2017.07.01-2023.05.07-ны хүртэл мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдсэн нийт 211 хэрэг байна¹. Мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдсэн нийт хэргүүдийн суурь гэмт хэргээр ангилсан ангиллыг танилцуулбал²:

	Мөнгө угаах гэмт хэрэг	Суурь гэмт хэргийн төрөл/давхар зүйлчилсэн	Бүртгэгдсэн хэрэгт эзлэх
1	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Залилах \ЭХ-ийн 17.3\	3%
2	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Хөрөнгө завших \ЭХ-ийн 17.4\	11%
3	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Хулгайлах \ЭХ-ийн 17.1\	39%
4	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Дээрэмдэх \ЭХ-ийн 17.2\	22%
5	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Мал хулгайлах \ЭХ-ийн 17.12\	18%
6	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах \ЭХ-ийн 26.1\	2%
7	Мөнгө угаах \ЭХ-ийн 18.6\	Алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан, илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших \ЭХ-ийн 17.5\	3%

Тус судалгаанд гарсан үр дүнгээр мөнгө угаах гэмт хэргээр ихэвчлэн хулгайлах, дээрэмдэх, мал хулгайлах, хөрөнгө завших, алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших гэмт хэргийн улмаас олсон орлого тухайн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжийг хангахад нөлөөлж байна. Үүний улмаас хууль тогтоогчийн мөнгө угаах гэмт хэргийг хуульчилсан зорилгоос хальж жирийн нэгэн алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших \ЭХ-ийн 17.5\ гэмт хэргийг үйлдсэн этгээд ч мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдэн яллагдах нөхцөл байдал бий болж байна.

Жишээбэл: Баянгол дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны 2022/ШЦТ/619 дугаар бүхий 2022 оны 07 сарын 27-ны шүүхийн шийдвэр

Зүйл хэсэг: Эрүүгийн хуулийн 18.6.1

Маргааны товч агуулга: Шүүгдэгчийн зээ хүү Ө.Т нь 2022 оны 01 сарын 23-ны өдөр Хаан банкны виза карт олж, нууц үгийг нь зөв таан бэлэн мөнгөний машинаас 4.150.000 төгрөгийг гарган авч шүүгдэгч буюу өөрийн эмээ *****-т өгчээ. Шүүгдэгч нь тус мөнгийг 1.000.000 төгрөгийг нь өөрийн охин, 1.150.000 төгрөгийг нь хүүдээ тус тус өгсөн бөгөөд үлдэгдэл 2.000.000 төгрөгийг хоол унд авахдаа зориулсан байна.

¹ Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан, <https://shuukh.mn/cases/2/1>

² Мөнхболд.Э, Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудлууд, УБ., 2020 он

Гэм буруугийн талаарх шүүхийн дүгнэлт: шүүгдэгч *****- Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, ашигласан” гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцсон.

Шүүхийн шийдвэр:

1. Боржигин овогт Чимэддоржийн Сэлэнгийг “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, ашигласан” гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцсугай.
2. Шүүгдэгч *****- Эрүүгийн хуулийн ерөнхий хуулийн 7.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасныг баримтлан Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгт хорих ял оногдуулахгүйгээр нэг жилийн хугацаагаар тэнссүгэй гэж шийдвэрлэжээ.

Шүүх шийдвэрээ гаргахдаа дан ганц шүүгдэгчийн үйлдлийг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан ашигласан гэж үзэж шийдвэрлэсэн бөгөөд шүүгдэгчийн учруулсан хохирлын хэмжээ мөн, тухайн гэм буруутай үйлдлээрээ ямар төрлийн эрх ашиг, объектэд халдаад байгаа талаар тухайлан шинжлэн судлаагүйгээс үүдэн гээгдэл эд хөрөнгө завших гэмт хэрэг ч энэ мэтчилэн мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэгдэх асуудал цөөнгүй гарч байна. Иймд тус гэмт хэргийн халдлагын зүйлийг илүү тодорхой хуульчлах, хууль хэрэглээнд тус гэмт хэргийн объектын шинжийг сайтар харгалзан үзэх хэрэгцээ шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна. Харин гадны орнууд мөнгө угаах гэмт хэргийн объект, халдлагын зүйлийг хэрхэн хуульчилсныг тодруулан авч үзье.

Гадаад орнуудын хууль тогтоомж дах мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт

АНУ-ын Эрүүгийн хуулийн 1956-р зүйл

“Тодорхой хууль бус үйл ажиллагааны үндсэн дээр олсон ашиг орлогоо эсхүл уг ажиллагааны үндсэн дээр бий болсон мөнгөн хөрөнгийг хадгалж буй газар, эх үүсвэр, мөн чанарыг өөрчлөх, уг орлогыг бусдад шилжүүлэх, гадаад худалдаанд оруулах” гэх мэт үйлдлүүдийг мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэн уг зүйл ангид хууль бус үйлдлүүдийг тодорхойлж бусад хууль болон уг хуулийн холбогдох зүйл заалтуудыг ишлэл болгон тусгасан байна.

Мөн хуулийн 1957 дугаар зүйлд “Хууль бус үйл ажиллагааны үндсэн дээр олсон ашиг орлого гэдгийг мэдсээр байж 10.000 доллараас илүү хэмжээний мөнгөөр гүйлгээ хийх, гүйлгээ хийхийг завдах нь мөнгө угаах гэмт хэрэг болох бөгөөд уг үйлдэлд 10 хүртэл жилийн хорих ял, торгох ялаар шийтгэнэ гэж тусгажээ.

Түрк улсын Эрүүгийн хуулийн 282-р зүйл

“Хорих ялын доод хэмжээ нь 1 жил буюу түүнээс илүү хугацаатай гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд зүйл, мөнгөн хөрөнгийг хилийн чанадад гаргах эсхүл гэмт хэргийн үндсэн дээр бий болсон орлогыг хууль ёсны үйл ажиллагааны үндсэн дээр олсон орлого мэт харуулах зорилгоор төрөл бүрийн үйл ажиллагаа явуулсан бол хоёр жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих, хорин мянган өдөртэй тэнцэх хэмжээний мөнгөн хөрөнгөөр торгох ял шийтгэнэ” гэж тус тус хуульчилсан байна¹.

БНХАУ-ын Эрүүгийн хууль 191-р зүйлд

191.1. Гэмт үйлдлийн замаар, тухайлбал хар тамхи, мансууруулах бодисын худалдаа, гэмт байгууллага байгуулах, эд зүйлийг хууль бусаар хил давуулах зэргээс олж авсан эд зүйл, ашиг орлогын шинж, эх сурвалжийг нуусан, түүнийг олж илрүүлэх, хураан авахад саад учруулсан бол 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл баривчлах ял оногдуулна.

Швейцарын Эрүүгийн хуулийн 305-р зүйл

¹ Досжан.Б, Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь, УБ., 2018 он

305.1. Гэмт хэрэг үйлдэх замаар хөрөнгө, мөнгө, эд зүйлийг мэдсээр байж эсвэл мэдэх ёстой этгээд уг эд зүйлийн гарал үүслийг нуух, олж тогтоох, илрүүлэх, хураан авах үйл ажиллагаанд саад учруулах, нуухад чиглэгдсэн үйлдэл хийсэн бол хорих буюу торгох ялаар шийтгэнэ¹ гэж тус тус хуульчилжээ. Эдгээр орнуудын сайн туршлагаас харахад мөнгө угаах гэмт хэргийн объектыг тодорхойлохдоо “гэмт хэргийн улмаас олсон орлогод” нь ямар төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого хамаарах, мөн тухайн орлогын хэмжээг заах нь хамгийн үр нөлөөтэй бөгөөд гэмт хэргийн зүйлчлэл хийхэд тодорхой байх зохицуулалт болж чаддаг нь харагдаж байна.

Дүгнэлт, санал

Манай орон мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэл хийхэд хамгаалагдаж буй эрх ашиг болох улс орны эдийн засгийн аюулгүй байдал, санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдал зэрэг эдийн засгийн ашиг сонирхолд халдаж байгаа эсэх зэрэг объектив шалгуурыг төдийлөн анхааралгүй зөвхөн үйлдлийн шинжийг л хангасан, мөн тухайн орлого нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн аль нэг гэмт хэргийн улмаас олсон орлогод хамаарч буй тохиолдолд тус гэмт хэрэг гэж үзэж зүйлчилж байна. Энэ нь нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийн объектыг нарийвчлан хуульчилж зохицуулаагүй, нөгөө талаас эрх бүхий албан тушаалтан хуулийн зүйл заалтыг хэт явцуу хүрээнд модон хэрэглэж байгаатай холбоотой. Энэ нь цаашлаад энэ төрлийн гэмт хэргээр зүйлчлэгдэн ял шийтгэх хүмүүсийн тоог нэмэгдүүлэх нөгөө талаас Монгол улсын Үндсэн хуулийн 14.1-т заасан “Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна” гэсэн үндсэн эрхийг ч зөрчиж болох эрх зүйн үр дагавар үүсгэж байна. Учир нь хууль тогтоогчийн зохицуулж хориглохыг зорьсон улс орны эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлд сөргөөр нөлөөлөх мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдсэн этгээд болоод энгийн нэг хулгайн гэмт хэргийн улмаас олсон орлогыг захиран зарцуулсан этгээд хоёр ижил төрлийн хэргээр зүйлчлэгдэх тэгш бус байдлыг бий болгож байна. Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудлаар дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

1. Гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдэгт юу хамаарах талаар дэлгэрэнгүй тусгах
2. Мөн гэмт хэргийн улмаас олсон орлогын доод хэмжээг хуульчилж тодорхой заах
3. Хууль хэрэглээний хувьд тус гэмт хэргийн зүйлчлэлийг хийхэд анхаарах асуудлуудын талаар ойлголт мэдлэгийг дээшлүүлэх зэрэг хууль эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох мөн шүүхийн практикийн хувьд нэгдсэн нэг жишиг тогтоох шаардлагатай байна.

Эх сурвалж

1. *Хууль эрх зүйн акт*
 - Үндсэн хууль 1992 он
 - Эрүүгийн хууль 2002 он
 - Эрүүгийн хууль 2017 он
 - Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль 2013 он
 - НҮБ-ын 2000 оны Палермогийн конвенци
2. *Ном, сурах бичиг*
 - С.Гантулга, Б.Энхболд, Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги, сурах бичиг, 2022 он
 - Т.Золбоо, Сургалтын эрүүгийн хууль, УБ., 2020 он
3. *Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, судалгааны ажил*
 - Э.Мөнхболд, Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудлууд, 2020 он
 - Г.Арсланхуяг, Магистрын дипломын ажил, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй хийх тэмцлийн эрүүгийн эрх зүйн болон криминологийн зарим асуудал 2005 он
 - Б.Досжан, Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг харьцуулан судлах нь, УБ., 2018 он

¹ Арсланхуяг.Г, Магистрын дипломын ажил, Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй хийх тэмцлийн эрүүгийн эрх зүйн болон криминологийн зарим асуудал, УБ., 2005 он, 37-р тал

ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ АШИГЛАН МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН МӨРДӨН ШАЛГАХ АРГАЧЛАЛ, ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, ТҮҮНИЙГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

Л.Болормаа

/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

I. Хураангуй: Хөгжиж буй манай улсын хувьд 2021 оноос хойш виртуал хөрөнгө тэр дундаа криптовалютын анхдагч зах зээлд Ард койн, ИНС койн арилжаалагдаж, эрх зүйгээр зохицуулах оролдого хийж /ВХҮҮтХ/, виртуал хөрөнгийг төлбөр тооцооны хэрэгслийн хүрээнд хүлээн зөвшөөрөөгүй боловч нэгэнт шинэ ойлголт биш болсон тул уламжлалт санхүүгийн хэрэгсэл ашиглан мөнгө угаахаас гадна виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэж болзошгүй болохыг анхаарах шаардлагатай юм. Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шатыг гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг байршуулах, нуун далдлах, буцаан төвлөрүүлэх гэсэн үе шатаар дамжиж мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгддэг онцлогоос шалтгаалж, санхүүгийн үйлчилгээ эрхлэгч этгээдүүдийн оролцоо, хамтын ажиллагаагүйгээр тус гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах боломж хязгаарлагмал байдаг. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах тохиолдолд гэмт этгээд хууль бусаар олсон хөрөнгө орлогоо виртуал хөрөнгө болгон хувиргахдаа арилжааны банкаар дамжуулах, хувиргасан хууль бус виртуал хөрөнгийг виртуал хөрөнгийн арилжаа эрхлэх эрх бүхий этгээдээр дамжуулан нуун далдлах, буцаан төвлөрүүлэх боломжтой. Тус өгүүллийн хүрээнд мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах тохиолдол болон санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий этгээдүүдийн виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгт хяналт тавих, мөрдөн шалгах механизмд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийн үр дүнд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив талыг олон улсын жишигт нийцүүлэн хуульчлах, Санхүүгийн мэдээллийн албыг хууль сахиулах байгууллагын дэргэд ажиллуулах, шинэ техник технологи нэвтрүүлэх зэргээр виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааг боловсронгуй болгох арга замыг тодорхойлсон.

II. Оршил хэсэг

Технологийн тэр дундаа мэдээллийн технологийн салбарын хурдацтай хөгжлийн явцад 2008 оноос хойш виртуал хөрөнгийн тухай яригдаж эхэлснээс хойш сүүлийн жилүүдэд криптовалют, блокчейн, биткойн, койн, токен зэрэг ойлголт судлагдаж, туршигдаж мөнгөний зах зээл, үнэт цаасны зах зээлтэй зэрэгцэн виртуал хөрөнгийн зах зээл байр сууриа олж, тус санхүүгийн хэрэгслээр дамжин мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх хандлага олон улсын хэмжээд ажиглагдаж эхлэв. Виртуал хөрөнгө, криптовалютын дэлхий нийтийн анхаарлыг татах болсон гол шалтгаан нь гуравдагч этгээдээр дамжин гүйлгээ хийх шаардаггүй /Peer to peer/, гуравдагч этгээд хянах боломжгүй нарийн кодлол бүхий блокчейн сүлжээний систем дээр тулгуурласан биткойны ханшийн огцом өсөлт юм. Биткойноос хойш олон нэр төрлийн койн гарч блокчейн технологи болон койн нь дэвшилттэй технологи боловч мөн сул талтай, эрсдэлтэй бөгөөд манай улс шиг хөгжиж буй орны хувьд криптовалютын зах зээлийг зохицуулах дэд бүтэц механизм хангалттай биш гэж үзэж болохоор байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хувьд мөнгөний гарал үүсэл ба эцсийн өмчлөгч хоёрын хоорондын холбоос, мөнгө хүлээн авсан хугацаа, хадгалагдаж буй байршил, эсхүл байршуулсан банк санхүүгийн байгууллагын мэдээлэл гэмт үйл ажиллагааны мэдээллийн эх сурвалж болохоос гадна гэмт хэргийн нотлох баримт болдог. Тэгвэл виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн тохиолдолд ч хууль сахиулах байгууллагын мөрдөн шалгах гол эх сурвалж нь арилжааны банк, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч дээрх баримт, мэдээлэл байна. Ерөнхийдөө мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, тус гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хамгийн тохиромжтой сегмент нь арилжааны банк, бусад санхүүгийн байгууллага учир виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах аргачлалыг холбогдох санхүүгийн байгууллагуудын мөнгө угаахтай тэмцэх, хяналт тавих илрүүлэх механизм, техник технологитой уялдуулан судлах шаардлагатай байна.

III. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт

НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейгаас 2000 оны 11-р сарын 15-ны өдөр баталсан Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц, Авлигын эсрэг конвенцид мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлсон.¹ Монгол Улс нь 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж, 2004 онд ФАТФ-ын салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага (APG)-д элсэн орсон.² УИХ-аас 2006 оны 7-р сарын 8-ны өдөр Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг баталж, 2008 оны 2-р сарын 1-нд Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж шинээр гэмт хэрэг болгон хуульчилсан.³

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай, эсвэл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж, хөрөнгө оруулалтад тулгуурлан хөгжиж буй орон, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын мөнгөний эх үүсвэрийн шалгах боломж муутай, банк, санхүүгийн эрх зүйн зохицуулалт, хяналт сул улс орнуудад үйлдэгдэх нь түгээмэл байдаг.⁴ НҮБ-ын мэргэжилтнүүдийн зөвхөн илэрсэн гэмт хэргүүдийн судалгаагаар мансууруулах бодисын наймаа дэлхий даяар жилд дунджаар 500 тэрбум ам.долларын хэмжээнд эргэлддэг⁵, ОХУ-ын Төв банкны мэдээгээр 20 тэрбум ам.доллар Орос улсаас гадагш гардаг гэсэн тоо баримт байна⁶. Мөнгө угаах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдэх, эдийн засгийн хямралд хүргэдэг нийгэмд аюултай, гэм буруутай үйлдэл юм. Энэ гэмт хэргийн улмаас дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагын нэр хүнд унах, банк санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах зэрэг сөрөг арга хэмжээ авдаг⁷. Сэжигтэй гүйлгээ буюу мөнгөний гарал, үүсэл, эцсийн хүлээн авагч нь тодорхой бус гүйлгээ хийх замаар гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого, эд хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуун далдлах, халхавчлах нь хамгийн түгээмэл арга юм⁸.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь олон улсын түвшинд үйлдэгддэг ба түүнтэй тэмцдэг гол байгууллага бол 1989 онд Их наймын уулзалтын үеэр үүсгэн байгуулагдсан санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ) юм. ФАТФ нь олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх хороо ба олон улсын санхүүгийн системийг МУТС болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхээс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах болон түгээн дэмжих үүрэг бүхий засгийн газар хоорондын бие даасан байгууллага юм. ФАТФ-ын Зөвлөмжийг олон улсын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стандарт гэж хүлээн зөвшөөрдөг⁹. Уг байгууллагаас “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх 40 зөвлөмж” зэрэг баримт бичгүүдийг гаргасан. ФАТФ-аас өгсөн зөвлөмжийг бүх улс, байгууллага, албан тушаалтнууд биелүүлдэг ба биелүүлээгүй тохиолдолд тухайн улс, орныг “эрсдэлтэй” эсхүл “өндөр эрсдэлтэй” гэж дүгнэдэг ба үр дагавар нь тухайн улс бохир мөнгө шилжүүлэх магадлалтайд тооцогдон эдийн засгийн хориг арга хэмжээ авагддаг¹⁰.

ЭХ-ийн 155-р зүйл болох Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах гэмт хэргээс ЭХ-ийн 166¹-р зүйл болох Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинж огт ялгагдахгүй болсон нь

¹ С. Гантулга, Б. Энхболд “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ, 2018 он, 223-225 дахь тал

² “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага”, 2020 он, 2 дахь тал, <https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/guide20201020.pdf>

³ С. Гантулга, Б. Энхболд “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ, 2018 он, 223-224 дэх тал

⁴ Монгол улсын төв банк “Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага”, УБ, 2018 он, 19 дэх тал

⁵ United nations web site <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html>

⁶ Санхүүгийн мэдээллийн алба, Монгол банкны веб сайт <https://www.mongolbank.mn/listcma.aspx>

⁷ С. Гантулга, Б. Энхболд “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ, 2018 он, 223 дахь тал

⁸ С. Гантулга, Б. Энхболд “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ, 2018 он, 225 дахь тал

⁹ ФАТФ-ын тайлан “Виртуал хөрөнгийн Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой байж болох шинж тэмдгүүд”, 2020 он, 2 дахь тал

¹⁰ Х. Эрдэм-Ундрах, Э. Мөнхболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Хууль дээдлэх ёс, №4, 2020 он, 143 дахь тал

Монгол улс анх 2013 онд саарал жагсаалтад ороход ихээхэн нөлөө үзүүлсэн¹ ба 2014 оны 6 сард Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга (2013 он) баталж, эрх зүйн үндсээ тавьсан гэж үзэн саарал жагсаалтаас гарсан ч 2019 оны 10 сард мөнгө угаах гэмт хэргийн илрүүлэлт, зүйлчлэл хангалтгүй гэх үндэслэлээр дахин саарал жагсаалтад орсон ба 2020 оны 10-р сарын 23-ны өдөр гарсан².

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн (цаашид “МУТСХ” гэх) 16 дугаар зүйлийн дагуу Монголбанкны дэргэд байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулдаг³. Санхүүгийн мэдээллийн албаны үндсэн чиг үүрэг нь санхүүгийн байгууллага, бусад хувь хүн, хуулийн этгээд болон аж ахуйн нэгжүүдээс сэжигтэй гүйлгээний тухай тайланг хүлээн авч, тэдгээрт дүн шинжилгээ хийн үр дүнг мөнгө угаахтай тэмцэх зорилгоор дотоодын хууль сахиулах байгууллагууд болон гадаадын Санхүүгийн мэдээллийн албадад дамжуулах үйл ажиллагаа юм.

2002 оны ЭХ, 2015 оны ЭХ-д мөнгө угаах гэмт хэргийг агуулгын хувьд адил байдлаар буюу 3 өөр объектив шинжийг зааж, аль нэгийг нь хангасан байхад гэмт хэргийн шинж гэж үзэхээр байгаа нь ахуйн хүрээний, нэг болон цөөн үйлдэл бүхий гэмт хэргийг хамааруулж байна. Гэтэл мөнгө угаах гэмт хэргийн эцсийн зорилго бол хууль бусаар олсон мөнгө, хөрөнгөө зохион байгуулалттайгаар, олон шат дамжлагад оруулан хууль ёсны болгон харагдуулж зах зээлд оруулах явдал байдаг⁴. 2013-2018 оны эхний хагас хүртэл мөрдөн шалгасан хэрэг 88, шүүхэд шилжсэн 30, анхан шатны шүүхээс ял оногдуулсан 10 хэрэг байгаа нь мөрдөгч, прокурор, шүүгчид мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар нэгдсэн ойлголтгүй, ял оногдуулах практик тогтоогүй гэж дүгнэхээр байна⁵. Олон улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн нийтлэг ойлголт бол суурь гэмт хэрэг болох өөр хууль бус үйлдлийн улмаас олсон орлогоо хууль ёсны болгож хувиргаснаар суурь гэмт хэрэг болон мөнгө угаах гэмт хэрэг нь аль аль илрэхгүй байх, тухайн хууль бус орлогоо дахин гэмт хэрэг үйлдэхэд ашиглаж улам их хохирол, хор уршиг учруулах зэрэг сөрөг үр дагавар үүсгэх юм. Хууль бус орлого нь хууль ёсны болж хувиран буцаж эзэндээ ирдэг хөрөнгийн дугуй урсгалтай байдаг. Олон улсад томьёолсон мөнгө угаах гэмт хэргийн объектив шинжүүдийг манай улсад өөрөөр буюу шаардлага багатай хуульчилсан нь энэхүү гэмт хэргийн онцлогийг алдагдуулж, зөв зүйлчлэх, цаашдын хөгжил, түүнийг илрүүлэх, шүүхийн практик тогтооход хүндрэл үүсгэж байна.

IV. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн байдал

Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар ярихын тулд виртуал хөрөнгө гэсэн ойлголтыг тодорхойлох шаардлагатай. Виртуал хөрөнгө (крипто хөрөнгө) гэдэг нь тоон хэлбэрээр арилжаалах, шилжүүлэх, төлбөр тооцоо хийхэд ашиглах боломжтой аливаа дижитал үнэ цэнийн дүрслэлийг хэлнэ. Виртуал хөрөнгө нь олон сайн давуу талтай ч ихэвчлэн зохицуулалт хангалтгүй ба үнэ цэнэгүй болох магадлалтай, кибер халдлага, залилан мэхлэлтэд өртөмтгий байдаг. Тийм ч учраас зохицуулалтгүй бол виртуал хөрөнгө нь гэмт хэрэгтнүүдийн санхүүгийн гүйлгээний найдвартай арга зам болох хандлагатай ба үр дүнд нь мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх эрсдэл их байна. Сүүлийн жилүүдэд зарим улс орнууд энэ салбарт зохицуулалт хийж эхэлсэн ч хангалттай үр нөлөөтэй биш байгаа бол зарим улс виртуал хөрөнгийг бүрмөсөн хоригложээ⁶.

¹ Х. Эрдэм-Ундрах, Э. Мөнхболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Хууль дээдлэх ёс, №4, 2020 он, 144 дэх тал

² Х. Эрдэм-Ундрах, Э. Мөнхболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Хууль дээдлэх ёс, №4, 2020 он, 141, 146 дахь тал

³ “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага”, 2020 он, 2 дахь тал, <https://fiu.mongolbank.mn/documents/cma/guide20201020.pdf>

⁴ Х. Эрдэм-Ундрах, Э. Мөнхболд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал”, Хууль дээдлэх ёс, №4, 2020 он, 145 дахь тал

⁵ Т. Сүхболд “Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, тэмцэж буй практик, анхаарах зарим асуудал” “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал”, Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл”, УБ, 2018 он, 24 дэх тал

⁶ <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/virtual-assets.html>

Тус гэмт хэргээр дамжин эргэлдэж буй мөнгөний гарал үүсэл, эцсийн хүлээн авагч нь тодорхой бус, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх санхүүгийн хяналт механизм нь сул хөгжсөн эсхүл хөгжлийн шатандаа яваа улсаар дамжин сэжигтэй гүйлгээ хийгдэх замаар энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгдэх магадлалтай. Тэгвэл гэмт этгээдүүд криптовалютыг гүйлгээндээ ашиглах тохиолдолд, түүнд хяналт тавих, гүйлгээний цаана байгаа этгээдийг олж тогтоох боломжгүй болно. Манайд улсад хэдийгээр криптовалютаар гүйлгээ хийх замаар мөнгө угаасан гэмт хэрэг бүртгэгдээгүй боловч криптовалют, виртуал хөрөнгийн зах зээлийг зохицуулах механизм сул байгаа учир тус гэмт хэрэг үйлдэгдэх магадлал өндөр гэдгийг анхаарах шаардлагатай.

Криптовалютаар дамжуулж мөнгө угаах нь улс орнуудын хэмжээнд ажиглагдсаар байгаа бөгөөд цахим технологийг ашиглан гэмт хэрэг үйлддэг сүлжээнд /dark web/ криптовалютаар дамжуулан хийгдсэн гүйлгээ 2020 оны байдлаар 1.7 тэрбум ам.доллартай тэмцэж байгаа тухай судалгаа байна¹. Мөн биткойны арилжааны 82 хувийг дангаар гүйцэтгэж байсан Silk Road цахим хуудсаар мансууруулах бодисын наймаа, захиалгат аллага гэх мэт хэд хэдэн хууль бус үйл ажиллагаагаар 9.5 сая ширхэг, 1.2 тэрбум ам.долларын үнэлгээ бүхий биткойныг ашигласан тогтоогдож, улмаар тус цахим хуудсыг АНУ-ын холбооны мөрдөх товчооноос хаах шийдвэрийг гаргажээ². Криптовалютын арилжаа хийдэг цахим хуудсаар дамжин /dark web market place/ үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тодорхой жишээг авч үзвэл Европолоос хийсэн блокчейн шинжилгээгээр алуурчин хөлсөлсөн гэмт этгээдийг илрүүлсэн бөгөөд тухайн этгээд хуучин найз бүсгүйгээ алахын тулд дарк вэбд элсэн 10,000 евротой тэнцэх хэмжээний биткойныг гүйцэтгэгч этгээдэд шилжүүлсэн байна³.

Түүнчлэн блокчейн мэдээллийн технологийн систем нь халдлагад өртөхгүй гэсэн баталгаа байхгүй, криптовалют гаргагч этгээд ханшид нөлөөлж зах зээлийг урвуулан ашиглах боломжтой, блокчейн технологийн тусламжтай пирамидын залилангийн аргаар мөнгө босгох боломжтой зэрэг шалтгаанаар эрүүгийн хуульд заасан өөр олон гэмт хэрэг үйлдэгдэх эрсдэлтэй болохыг үгүйсгэх аргагүй юм.

Технологи дээр суурилсан санхүүгийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг финтек (financial technology) гэж нэрлэх бөгөөд түүний судлагдахуун нь:

- Виртуал хөрөнгө (virtual assets) буюу криптовалют (crypto currency)
- Санхүүгийн бүтээгдэхүүнийг хүртэх тенхологийн шинэ загварууд (тухайлбал “интернэт банк”)
- Хиймэл оюун ухааны ашиглалт (artificial intelligence) гэсэн 3 хэсгээс бүрддэг байна⁴.

Криптовалютын хувьд биткойн, токен, лайткойн, этэриум гэх мэт олон хэлбэртэй байдгаас хамгийн алдартай нь анх 2008 онд блокчейн технологи дээр суурилан гарсан биткойн юм. ВХҮҮТХ-д “виртуал хөрөнгө”-ийг аливаа улсын албан ёсны мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаасны дижитал хэлбэр, эсхүл Монголбанкны зөвшөөрөлтэй цахим мөнгөнөөс бусад дижиталаар шилжүүлэх, арилжаалах боломжтой төлбөрийн, эсхүл хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглагдах үнэ цэнийн дижитал илэрхийлэл бүхий эдийн бус хөрөнгө гэж тодорхойлжээ.

Дэлхий нийтээр койнд анхаарлаа хандуулах болсон гол шалтгаан нь түүний ханшийн огцом өсөлт бөгөөд 2012 оны 10 сарын байдлаар 12\$ байсан биткойны ханш 2021 оны 11 сард 68,9\$ доллар хүрсэн⁵ нь өнөөдрийн төгрөгийн ханшаар тооцвол 10 ширхэг биткойныг 2012.10 сард 426,000 төгрөгөөр худалдан авсан бол 2021 оны 11 сард 2,445,950 000 төгрөг болж өсөх байжээ. Ийнхүү биткойны зах зээл дээрх үнэ өндөр байгаагийн хамгийн том шалтгааныг

¹ Chainalysis (2021), The 2021 Crypto Crime report, accessible at <https://go.chainalysis.com/2021-CryptoCrime-Report.html>

² М.Түвшинжаргал “Виртуал хөрөнгийг эрх зүйн үүднээс тодорхойлох нь” өгүүлэл. Legaldata.mn

³ EUROPOL SPOTLIGHT – CRYPTOCURRENCIES: TRACING THE EVOLUTION OF CRIMINAL FINANCES

⁴ М.Түвшинжаргал: Виртуал хөрөнгийг эрх зүйн үүднээс тодорхойлох нь, өгүүлэл. Legaldata.mn

⁵ John Edwards: Bitcoin price history, (2023.4.5)., “Investopedia”

түүнийг мөнгө угаах арга хэрэгсэл болгон ашиглах сонирхолтой бүлэг хүмүүс байдагтай¹ холбоотой гэж үзэх хандлага байна.

Биткойн өсөлтийн эхний оргил үе буюу 2017 оны 12 сар гэхэд биткойны ханш 19,345\$ доллар хүрсэнээр манай улсын иргэд криптовалютын талаар сонирхох болжээ. Судалгаанаас харахад “дотоодын криптовалютын зах зээлд 2020 оны эцсийн албан бус судалгаагаар олон нийтэд нээлттэй тогтмол үйл ажиллагаа явуулж буй дотоодын 1 бирж, зуучлалын үйлчилгээ үзүүлж буй 20 гаруй иргэд, аж ахуйн нэгж байна. Криптовалютын зах зээлийн арилжаанд оролцдог, өөрийн криптовалютын хэтэвчтэй, дотоодын биржүүдэд албан ёсны бүртгэлтэй нийт 150 гаруй мянган иргэд, аж ахуйн нэгж байгаа бөгөөд жилд эдгээр иргэд, аж ахуй нэгж нэгж 500 гаруй тэрбум төгрөгийн арилжаа, гүйлгээг хийсэн байна². Мөн статистикаас харахад криптовалюттаар идэвхтэй арилжаа хийж буй иргэдийн өдрийн нийт гүйлгээ 10-20 мянган ам.доллар орчим байдаг ажээ³.

V. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгт хяналт тавих механизм

2021 онд ФАТФ-аас гаргасан зөвлөмж, бусад үүрэг даалгаварын хүрээнд Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ эрхлэгчийн тухай хуулийг баталсан бөгөөд мөн онд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4.1-т заасан сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх үүрэгтэй 11 этгээдийн тоонд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ эрхлэгч /МУТСТХ 4.1.10 дахь хэсэг/-ийг нэмсэн байна. Түүнчлэн Виртуал хөрөнгө хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах нь МУТСТХ-ийн 3.1.1 дэх хэсэгт заасан мөнгө угаах хууль бус үйл ажиллагаанд тооцогдох нь маргаангүй бөгөөд тус хуулийн 3.1.4 дэх хэсэгт заасан "бэлэн бус мөнгөний гүйлгээ"-нд төлбөр тооцооны бусад хэрэгслээр хийсэн гүйлгээг багтаан зохицуулсан байна. Эндээс МУТСТХ-ийн зохицуулалтад виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах тохиолдол багтах учир энэ төрлийн гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, механизм манай улсад бий болсон гэж үзэх боломжтой.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагууд

1. Санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэгч байгууллагууд

МУТСТХ-ийн 4.1- заасан мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд нь тус хуулийн 4.3 дахь хэсэгт зааснаар мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааг эрсдэлд суурилсан хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ. Хуулиар нэрлэн заасан 11 байгууллагын мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагааг 19.1 дэх хэсэгт зааснаар Санхүүгийн зохицуулах хороо хяналт тавина.

2. Санхүүгийн мэдээллийн алба

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн (цаашид “МУТСТХ” гэх) 18 дугаар зүйлийн дагуу Монголбанкны дэргэд байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулдаг. Санхүүгийн мэдээллийн албаны үндсэн чиг үүрэг нь санхүүгийн байгууллага, бусад хувь хүн, хуулийн этгээд болон аж ахуйн нэгжүүдээс сэжигтэй гүйлгээний тухай тайланг хүлээн авч, тэдгээрт дүн шинжилгээ хийн үр дүнг мөнгө угаахтай тэмцэх зорилгоор дотоодын хууль сахиулах байгууллагууд болон гадаадын Санхүүгийн мэдээллийн албадад дамжуулах үйл ажиллагаа юм. Тус хуулийн 18.2 дахь хэсэгт зааснаар Санхүүгийн мэдээллийн албаны хянан шалгагч мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг хянан шалгаж, илэрсэн зөрчлийг арилгахыг энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдээс шаардах, эсхүл эрх бүхий хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлж шалгуулах буюу зөвшөөрлийг нь хүчингүй болгуулах талаар санал боловсруулж эрх бүхий этгээдээр шийдвэрлүүлэх эрхтэй.

3. Хамтын ажиллагааны зөвлөл: Санхүүгийн мэдээллийн албаны дэргэд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах,

¹ М.Түвшинжаргал: Виртуал хөрөнгийг эрх зүйн үүднээс тодорхойлох нь, өгүүлэл. Legaldata.mn

² Монгол банк: Виртуал хөрөнгийн тухай хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагын урьдчилсан тандан судалгаа, 2021 он

³ Trade.mn

мэдээлэл солилцох, эрсдэлийг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх талаар зөвлөмж гаргах чиг үүрэг бүхий Хамтын ажиллагааны зөвлөл ажиллана.

4. Үндэсний зөвлөл: Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний бодлого, хөтөлбөрийг эрх бүхий байгууллагаар батлуулах, түүний хэрэгжилтийг хангах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Үндэсний зөвлөл ажиллах бөгөөд уг зөвлөлийг тэргүүлэх албан тушаалтан болон зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг Ерөнхий сайдын санал болгосноор Засгийн газар батална.

Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах аргачлал

Сэжигтэй гүйлгээний тайлан: Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь гүйлгээ эсхүл гүйлгээ хийх оролдого нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй, эсвэл гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө орлогтой холбоотой байж болзошгүй гэж үзсэн тохиолдолд тухайн мэдээллийг сэжигтэй гүйлгээний тайлангаар санхүүгийн мэдээллийн албанд мэдээллэх үүрэгтэй.

Мөн МУТСТХ-ийн 4.1 дэх хэсэгт заасан санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэгч этгээд 20 сая төгрөг, түүнээс дээш үнийн дүнтэй бэлэн мөнгөний, гадаад төлбөр тооцоо болон виртуал хөрөнгийн гүйлгээний тухай мэдээллийг гүйлгээ хийгдсэнээс хойш ажлын 5 өдрийн дотор батлагдсан маягт, журмын дагуу Санхүүгийн мэдээллийн албанд мэдээллэнэ.

VI. Виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах явцад тулгарах хүндрэл бэрхшээл, түүнийг боловсронгуй болгох арга зам

ФАТФ нь эдгээрээс сэргийлэхийн тулд дэлхийн хэмжээнд заавал дагаж мөрдөх стандартууд баталсан. Виртуал хөрөнгө нийлүүлэгчид нь харилцагчийг таньж мэдэх болон бүртгэл хөтлөлт, сэжигтэй гүйлгээний тайлан зэрэг санхүүгийн байгууллагуудтай адил урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах шаардлагатай¹.

Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэргийн дийлэнх нь мөнгө угаах гэмт хэргүүдтэй холбоотой байна². Учир нь мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэх арга хэрэгсэл улам нарийсч, шинэ техник технологи ашиглах болсон ба үүнд виртуал хөрөнгө хамаарч байна.

Виртуал хөрөнгөөс үүсэх эрсдэлийг удирдаж, бууруулахын тулд улс орнууд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг МУТС-ээс сэргийлэх зорилгоор зохицуулж, тусгай зөвшөөрөлтэй, бүртгэлтэй, ФАТФ-ийн зөвлөмжид заасан холбогдох арга хэмжээг дагаж мөрдөх хяналт, хэрэгжилтийг хангах үр дүнтэй системтэй байх ёстой³.

Хэдий МУТСТХ-ийн 4.1 дэх хэсэгт зааснаар 20 сая төгрөгөөс дээш гүйлгээг Санхүүгийн мэдээллийн албанд мэдэгдэнэ гэж үнийн дүн заасан ч мөнгө угаах аргуудын нэг болох смурфинг буюу их хэмжээний мөнгийг олон жижиг хэсэгт хуваан шилжүүлэх, өөр дансуудад тараан байршуулах, хөрөнгийн хэлбэр буюу мөнгөн тэмдэгт болон виртуал хөрөнгө зэргээр хольж зохицуулах байгууллагын хяналтаас гадна үлдэх боломжтой юм. Тиймээс хуулийн дээрх зохицуулалт нь мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд хангалтгүй байна.

Мөнгө угаахтай тэмцэх МУ дахь гол байгууллага бол Санхүүгийн мэдээллийн алба юм. Улс орон бүр Санхүүгийн мэдээллийн албаа өөр өөр инстутэд харьяалуулдаг. Ямар байгууллагад харьяалуулснаар нь тухайн улс орны мөнгө угаахтай тэмцэхэд аль салбарт илүү чиглэснийг тогтоох боломжтой юм.

- Банк, санхүүгийн байгууллагууд руу чиглэсэн бол түүний дээд удирдлагад харьяалуулах Энэ төрөлд манай улс хамаарч байна. Учир нь банк, санхүүгийн байгууллагуудыг харьяалдаг гол байгууллага бол Монгол банк юм. Тиймээс манай улсад мөнгө угаахтай

¹ <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/virtual-assets.html>

² ФАТФ-ын тайлан “Виртуал хөрөнгийн Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой байж болох шинж тэмдгүүд”, 2020 он, 4 дэх тал

³ FATF “International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation”, Paris, France, 2012-2023, p.17

тэмцэхдээ илүү банк, санхүүгийн байгууллагууд руу чиглэж, тэд сэжигтэй гүйлгээг олж тогтоон эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэх бодлого баримталж байна.

- **Хууль тогтоох байгууллагын харьяа:** Хууль тогтоох байгууллагын харьяанд байснаар Санхүүгийн мэдээллийн албаны чиг үүрэг, эрх мэдэл нь илүү өргөжих, хурдан шуурхай арга хэмжээ авч илрүүлэх, гадаадын өндөр өртөг бүхий техник технологийг нэвтрүүлэх боломж зэрэг сайн талтай. Санхүүгийн мэдээллийн алба нь хууль тогтоох байгууллагад харьяалагдсанаар мөрдөн шалгах ажиллагааг илүү эрчимтэй явуулж, хяналт шалгалт хэрэгжүүлж, виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаахтай тэмцэх боломжтой байна гэж үзлээ. Өөрөөр хэлбэл захиргааны байгууллага бус хууль тогтоох байгууллага илүү сайн мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулах боломжтой юм.

Өөр нэгэн арга бол **технологийн дэвшлийг** ашиглах юм. **Регтек** буюу зохицуулалтын технологи нь санхүүгийн байгууллагуудад тулгарч буй асуудалд илүү үр дүнтэй, дагаж мөрдөх зохицуулалтын шийдлийг олгодог үйл явц юм. Регтек нь олон өгөгдлүүдийг нэгтгэн, цогц, эмх цэгцтэй стандарт бүхий тайланг эмхэтгэж чаддаг технологи юм. Энэ нь банкинд цаг хэмнэх, ажлын бүтээмж дээшлүүлэх, хурдтай ажиллах, төвөгтэй үйл явцыг түргэн шуурхай хийх боломжийг олгодог.

Suptech (Supervision Technology) буюу хяналтын технологи гэдэг нь хяналтыг сайжруулах зорилгоор байгууллагуудад мэдээлэл цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, түүнийг хөгжүүлэхэд хиймэл оюун ухаан ба машин сурах, байгалийн хэл боловсруулах болон бусад дэвшилтэт аналитик технологиудыг ашиглан сайжруулахыг хэлдэг бөгөөд энэхүү технологи нь ерөнхийдөө зохицуулагчдад зориулсан технологи юм. SupTech нь автоматжуулалт, захиргааны болон үйл ажиллагааны горимыг оновчтой болгох, өгөгдөл, ажлын хэрэгслийг тоон хэлбэрт шилжүүлэх замаар үр ашгийг дээшлүүлэхэд оршино. SupTech-ийн гол зорилго нь байгууллагуудын ачааллыг бууруулж, хяналт шалгалтыг илүү сайн хийх, тайлагнах, хяналт тавих, зохицуулагч талд нийтээр дагаж мөрдөх боломжийг олгох явдал юм. Машин сургалт ашигладаг SupTech програмууд нь мэдээллийн зөрүү, зөрчил, алдаа гэх мэт чанарын асуудлуудыг олж илрүүлж, өгөгдлийг цэвэрлэх, нэгтгэх, баталгаажуулах, чанарын баталгаажуулалтыг автоматжуулж чаддаг. Мэдээллийн шинжилгээнд Suptech шийдлүүд нь автоматжуулалтаар өгөгдөл тасрах ачааллыг бууруулж, шинэ, илүү баялаг, илүү төвөгтэй дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгодог. Мэдээлэл цуглуулахдаа Suptech программын тусламжтай тайлагнах, мэдээллийн менежмент, виртуал туслалцаа авах боломжтой. **Сэндбокс** буюу элсэн хайрцгийг 2016 онд Их британийн санхүүгийн зохицуулах газар санаачилсан бөгөөд үүнээс хойш энэхүү санаа нь улам өргөжин, олон улсад нэвтрэн тэлсээр байна. 2019 оны 11 дүгээр сарын байдлаар дэлхий даяар 24 гаруй элсэн хайрцаг байсан. Эдгээр нь бүгд ижил биш боловч санхүүгийн оролцоог нэмэгдүүлэх, шинэ технологи, шинэ инновацийг нэвтрүүлэх, өрсөлдөөнийг дэмжихэд чиглэгддэг. Сүүлийн үед программистуудад зориулсан код бичих, систем хөгжүүлэх боломжийг сэндбокс зохицуулалт ихээр нэмэгдүүлсээр байна. Сэндбокс зохицуулалт нь тухайн улсын хууль эрх зүйн хязгаарлалтаас шалтгаалан хязгаарлагдах эсэх нь улс орон бүрт өөр өөр байдаг байна. Сэндбокс зохицуулалт нь тухайн бизнес, шинэ санаа, шинэ инновацийг зах зээлд ямар ч саадгүй гаргахыг зорьдог юм. Сэндбокс зохицуулалтын орчин нь зохицуулагчид болон шинийг санаачлагчдын аль алинд нь тус болох бөгөөд ингэснээр зохицуулалтын экосистемийг уян хатан, найдвартай болгох чухал алхам болно¹.

¹ С. Удамзаяа “Финтекийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хяналтын тогтолцоог сайжруулах нь”, УБ, 2021 он, 15-18 дахь тал

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ МӨРДӨН ШАЛГАХ АЖИЛЛАГААНД ТУСГАЙ МЭДЛЭГ АШИГЛАХ АСУУДАЛД

Э.Дэлгэрсайхан

/Отгонтэнгэр их сургуулийн оюутан/

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагаанд тусгай мэдлэг ашиглахын ач холбогдлыг тодорхойлсны үндсэн дээр тодорхой санал дэвшүүлэхийг зорьсон болно.

Удиртгал: Гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлын үр дүн бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо цөөрснөөр бус, харин тэдгээрийн илрүүлэлтийн түвшинээр тодорхойлогддог. Гэмт хэрэгтнүүд хамгийн тэргүүний дэвшилтэт технологи ашиглаж гэмт хэрэг үйлдэж байгаа учраас байцаалтаар гэмт хэргийг илрүүлэх тухай ярих нь бүү хэл наад захын нотлох баримтыг ч тогтооход бэрхшээлтэй болжээ.

Өнөө үед мөрдөн байцаах ажиллагааг тусгай мэдлэггүйгээр явуулах боломжгүй. Хууль зүйн практик хэрэглээнд шинжлэх ухаан, техникийн ололт амжилтыг ашиглах шаардлага тулгарч байна.

Үндсэн хэсэг

Мөрдөгчийн мэдлэг, туршлага гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг бүх талаар судлахад ач холбогдолтой тусгай мэдлэгийн бүх хүрээг хамрах боломжгүй. Гэмт хэргийг мөрдөн шалгах явцад криминалистикийн техник ба шүүх эмнэлгийн тусгай мэдлэгтэй хүмүүст хандах хэрэгтэй болдог. Хэдийгээр мөрдөгч криминалисткийн техникийг бие даан хэрэглэх чадвартай байх байсан ч түүний өргөн боломжийн талаар төсөөлөлтэй байвал зохино.

ОХУ-ын эрдэмтэн Ю.С.Лаврухина “тусгай мэдлэг” ойлголтыг олон янзаар тайлбарладаг болохыг судалсан байна. Тухайлбал, “аливаа нэг салбарт мэргэжлийн бэлтгэлийн үр дүнд хүлээж авсан мэдээллийн бүрдэл цогц”. “Нотолгооны эрх зүйн субъектүүд, мэргэжилтнүүдийн мэдлэг”. “Шинжлэх ухаан, техник, соёл урлаг, гар урлалын аливаа мэдлэг” гэх мэт¹. Шинжлэх ухааны бүтээлүүдэд хууль, эрх зүйн мэдлэгийг тусгай мэдлэг хэмээн үзэж болохгүй гэсэн үзэл түгээмэл тархсан байдаг. Энэ нь шинжлэх ухааны мэдлэг шаардлагатай тохиолдолд шинжилгээ, шинжээч томилдог гэсэн ойлголтоос үүдэлтэй.

Онолын бүтээлүүдэд “тусгай мэдлэг” гэдэгт, гол төлөв, “тодорхой шинжлэх ухааны салбарын онолын мэдлэг болон мэргэжлийн ур чадвар, дадлага туршлагад суурилсан мэдлэгийн цогц тогтолцоог ойлгоно” гэж тодорхойлсон байдаг. Уг тодорхойлолтоос үзэхэд тусгай мэдлэг нь онолын мэдлэг, тусгай бэлтгэл, мэргэжлийн ур чадвар, ажлын дадлага туршлагын цогц тогтолцоо болох нь харагдаж байна. Тэгвэл зориулалтын хувьд тусгай мэдлэгийн хүрээнд хийж байгаа шинжилгээний үр дүн болох шинжээчийн дүгнэлтийг эрүү, иргэн, захиргаа, арбитрын шүүх болон Үндсэн хуулийн цэцэд хэрэг, зөрчил, маргааныг шүүн хэлэлцэж, шийдвэр гаргах шатанд нотолгооны түвшинд үнэлж, ашигладаг.

Тусгай мэдлэг нь шинжлэн ухааны тодорхой салбарын онолын мэдлэг, тусгай бэлтгэл, мэргэжлийн ур чадвар, дадлага туршлагад суурилсан мэдлэгт түшиглэн бүтдэг. Тусгай мэдлэгийн үр дүнг хэрэглэх субъект нь шүүх шинжээч, мэргэжилтнээс гадна мөрдөгч, шинжээч мөрдөгч, хэрэг бүртгэгч, прокурор, шүүгч, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны бусад оролцогч талууд байдаг.

Шинжилгээ нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд онцгой үүрэг гүйцэтгэдэг шүүх шинжилгээний үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр юм.

¹ Ю.С. Лаврухина Основы технико-криминалистического обеспечения следственного действия /Следователь/ 2006. №4. С.23

Эрүүгийн хэрэг мөрдөн шалгах явцад хуульд заасан журмын дагуу шаардлага хангасан нотлох баримтыг цуглуулах, бэхжүүлэх, хадгалах, шинжлэх, дүгнэлт гаргах ажиллагааг явуулдаг. Түүнчлэн шинжээчийн дүгнэлт, өгсөн мэдүүлэг нь чухал нотлох баримтын эх сурвалж болдог.

Уг үйл ажиллагааны онолын үзэл баримтлал, шинжилгээний ангилал, арга, арга зүйг шинжлэн магадлах ухааны хүрээнд судалж, боловсруулан, шинэ мэдлэгийг бүтээдэг.

Өнөөдөр манай улсын шүүх шинжилгээний байгууллагад:

- криминалистик;
- шүүх эмнэлэг;
- эдийн засгийн гэсэн шинжлэх ухааны гурван мэдлэгийн салбараар ойролцоогоор 50 гаруй төрөл, зүйлийн шинжилгээг хийж байна.

Онол, практикийн хувьд шинжилгээ хийлгэхээр томилохтой холбоотой үйл явц мөрдөгчөөс нарийн нягт ажиллагаанаас гадна тактикийн олон талын хувилбарыг хэрэглэхийг шаарддаг. Уг шаардлага мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаанд тусгай мэдлэг ашиглахад, мөн хамаатай. Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагаа нь өргөн цар хүрээг хамарсан, нарийн мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар шаардсан, олон шат дамжлагатай ажиллагаа байдаг тул түүнд төрөл бүрийн мэдлэгийн салбарын мэргэжилтнийг татан оролцуулах шаардлагатай.

Энэ талаар Монгол Улсын ЭХХШ тухай хуульд шаардлагатай тохиолдолд мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад, эсхүл шүүх хуралдаанд тусгай мэдлэг зайлшгүй шаардагдах асуудлыг тодруулах, эсхүл эд зүйл, эд хөрөнгийн үнэлгээ тогтоох, шинжилгээ хийлгэх, ул, мөр, эд мөрийн баримт илрүүлэх, бэхжүүлэх, хамгаалах, техник хэрэгсэл, төхөөрөмж ашиглах, ажиллуулахад дэмжлэг үзүүлэх, зөвлөгөө авах зорилгоор тухайн хэрэгт хувийн сонирхолгүй тусгай мэдлэг, чадвартай, туршлага бүхий шинжээч, мэргэжилтнийг оролцуулж болно” гэж тусгайлан заажээ¹.

Мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад тусгай мэдлэгийг *процессын* болон *процессын бус* гэсэн хоёр үндсэн хэлбэрээр ашигладаг. Мөнгө угаах гэмт хэргийн хувьд мөрдөн шалгах ажиллагаанд тусгай мэдлэгийн процессын хэлбэрт:

- шүүх шинжилгээ;
- мэргэжилтний магадалгаа;
- шинжээчийн мэдүүлэг;
- мэргэжилтний мэдүүлэг;
- мөрдөн шалгах ажиллагааны мэргэжилтний оролцоо;
- мэргэжилтний зүгээс гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг шалгах хүрээнд хийж буй төрөл бүрийн шинжилгээ зэргийг хамруулан ойлгодог.

Тусгай мэдлэг ашиглах процессын бус хэлбэрт шинжлэх ухааны тодорхой салбарт зохих мэдлэг, ур чадвар эзэмшсэн субъектийн зүгээс эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаатай уялдаагүй хийж буй шинжилгээ багтдаг (аудитын шалгалт, баримтын шалгалт, хяналт шалгалт, эрх бүхий албан тушаалтны санаачлагчаар хийлгэж буй хараат бус шинжээчийн шинжилгээ г.м.).

Харин мэргэжилтний хувьд тусгай мэдлэгийн хүрээнд үзүүлж буй бүх хэлбэрийн туслалцаа, зөвлөгөө, зөвлөмж нь магадалгаа байдлаар илэрдэг (тусгай салбарын ойлголт, нэр томъёогоор илэрхийлсэн төрөл бүрийн баримт бичгийн агуулгыг тайлж, тайлбарлах, шинжээчээр шийдвэрлүүлэх асуулт боловсруулахад тусалж, дэмжих, шинжилгээнд материал бүрдүүлэх г.м.).

¹ Монгол улсын эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. УБ. 2017 он

Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах явцад мөрдөгчийн зүгээс тухайн гэмт хэргийн үйлдлийн арга, түүний онцлог талыг сайтар нягталж судлахын зэрэгцээ мөнгийг хэрхэн олж авсан замыг бүхэлд шалгаж тогтоох хэрэгтэй. Тодруулбал, ашиг олоход чиглэсэн тодорхой хууль бус үйлдлээс эхлээд мөнгийг угааж хууль ёсны болгосон арга хүртэл туулсан замыг нягталж нотолно гэсэн үг юм. Уг ажиллагаа нь мөрдөгчөөс мэргэжлийн өндөр ур чадвар шаардахаас гадна нэлээдгүй хүндрэл бэрхшээлтэй тулгарахад хүргэдэг. Энэ нь мөнгө угаах үйлдэл нь хэд хэдэн шат дамжлагыг туулдагтай холбоотой.

Монгол Улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийг, гол төлөв:

- Гэмт хэрэгтнүүд өөрсдийн гэр бүл, эцэг эх, ах дүү, хамаатан садан, ойр дотнын хүн, эсвэл гуравдагч этгээдийн гадаад, дотоодын банкин дахь данс руу гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг шилжүүлэх;
- Үнэт металл худалдан авч, хууль бусаар Монгол Улсын хилээр гарган, эргэлтэд, оруулах;
- Улс төрд нөлөө бүхий этгээдүүд албан тушаалаа урвуулан ашиглаж, хээл хахуулийн замаар олсон хууль бус орлогоо гадаад, дотоодын банк санхүүгийн байгууллагаар дамжуулан хууль ёсны мэт болгохыг оролдох;
- Төрийн өмчит компанийн удирдлагад ажиллаж байсан зарим албан хаагчид албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, хуурамч гэрээ байгуулан хөрөнгө мөнгийг гадаадын хэд хэдэн улс руу гарган, буцааж оруулж ирэх;
- Хууль бусаар хуримтлуулсан их хэмжээний орлогыг богино хугацаанд бага дүнтэйгээр олон удаагийн давтамжтай шилжүүлэх, эх үүсвэрийг нуун далдлах;
- Нягтлан бодогч, хуульч, нотариатч, санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч нарыг хөлслөн мэргэжлийн зөвлөгөө авах гэх мэт
- Бүтээгдэхүүнд хөрөнгө оруулалт хийснээр гэмт хэргээс олсон орлого гэдгийг нь нууж, тайлагнах;
- Бараа солилцоо (бартер):
- Санхүүгийн салбарын МУТСТ арга хэмжээнээс зайлсхийхийн тулд банк, санхүүгийн байгууллагаас гадуур мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодисыг алтны гулдмайгаар солилцоо хийх;
- Бэлэн бусаар шилжүүлэг хийх: Битүүмжлэх, хураан авахаас зайлсхийх зорилгоор орлогыг санхүүгийн байгууллагын хооронд өөр улс руу цахим банк ашиглан шилжүүлэх;
- Нууц банк/албан бус гуйвуулгын үйлчилгээ (hawala, hundi г.м): Итгэлцлийн сүлжээн дээр суурилсан албан бус механизмыг ашиглан мөнгө гуйвуулах. Голдуу уламжлалт банкны салбартай зэрэгцэн оршдог бөгөөд зарим улсад хууль бус гэж тооцогддог байна. Уг сүлжээг мөнгө угаагч болон терроризмыг санхүүжүүлэгч этгээдүүд ашиглан хөрөнгийг илрүүлэлтэд өртүүлэхгүй, өөрсдийн хяналтад буй мөнгөний гарал үүслийг нуун шилжүүлдэг;
- Тоглоомын үйл ажиллагаанууд (казино, морин уралдаан, интернэтээр бооцоотой тоглох г.м): Мөнгөний эх үүсвэрийг нуун далдлах буюу хууль ёсны тоглогчоос хожлын тасалбарыг худалдан авах; казиногийн чипийг гэмт хэрэгтэй холбоотой гүйлгээнд төлбөрийн хэрэгсэл болгон хэрэглэх; онлайн мөрийтэй тоглоомыг гэмт хэргийн орлогыг нуухад ашиглах; төрийн бус байгууллагыг ашиглах, террорист санг өсгөн арвижуулах, мөнгөний эх үүсвэр болон мөн чанарыг нуун далдлах, террорист санг түгээхэд ашиглах;
- Санхүүгийн зах зээлд хөрөнгө оруулалт хийх: Арилжих боломжтой хэрэгслүүдийг худалдан авах замаар гэмт хэргийн орлогын эх үүсвэрийг нуун далдалж, тайлагналтын харьцангуй доогуур шаардлагыг ашиглах;
- Халхавч компаниуд (корпорацууд)-ыг ашиглах: Хөрөнгийг хянаж буй этгээдийг таньж мэдэхээс зайлсхийж, тайлагналтын харьцангуй доогуур шаардлагыг ашиглах;
- Гадаадын банкны данснуудыг ашиглах: Дотоодын эрх бүхий байгууллагын хориг хязгаарлалтаас холдуулах болон хууль бус хөрөнгийг хянаж буй этгээдийг таньж мэдэхээс зайлсхийхийн тулд мөнгийг шилжүүлэх;
- Бусдын хувийн мэдээлэл /баримт бичгийг хулгайлан ашиглах/

- Төлбөрийн шинэ технологиуд: мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх сүүлийн үеийн төлбөрийн технологиуд. Жишээлбэл, гар утсанд суурилсан гуйвуулга болон төлбөрийн систем ашиглах аргыг өргөн хэрэглэдэг.

Эдгээр аргуудыг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэж байдаг тул тэдгээрийн онцлогоос хамаарч гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох баримтыг цуглуулах, бэхжүүлэх, үнэлэх, ашиглах ажиллагааг бид хуулийн хүрээнд хуульд заасан арга хэрэгслээр олж авч нотлох баримтаар тооцох шаардлагатай болох ба ямар төрлийн шинжилгээ томилж дүгнэлт гаргуулах вэ гэдэг асуудалд мөрдөгч анхаарал хандуулж ажиллах нь зохимжтой.

Үүнээс гадна, мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор мөрдөн шалгах ажиллагааны шатанд орчин үеийн дэвшилтэд техник хэрэгслийг түлхүү ашиглах болсон. Тухайлбал, гар утас болон холбоо харилцааны төхөөрөмж ашиглан ярилцсан яриа, мессеж, чатаар илгээсэн захиа, зурвас, дүрс бичлэг зэргийг гүйцэтгэх ажлын шугамаар хянаж бэхжүүлэн, эдгээрийг шүүхэд нотолгоо болгох зорилгоор дуу авиа зүйн болон дүрс бичлэгийн шинжилгээ томилдог. Эдгээр шинжилгээний тусламжтай дуу авиа болон дүрс бичлэгийн онцлог шинж тэмдэгт тулгуурлан бие хүнийг адилтгаж тогтоох, тэдгээр бичлэгийг өөрчилсөн, устгасан, засварласан, хувилсан арга, хэрэглэсэн техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг тогтоодог. Энэ төрлийн шинжилгээгээр дараах асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой Үүнд:

- Шинжилгээнд хүргүүлсэн дуу болон дүрс бичлэг нь эх хувь, эсвэл хувилсан хуулбар мөн эсэх?
- Тухайн төхөөрөмж дээрх бичлэгийн утга агуулгыг тогтоох?
- Тухайн төхөөрөмж дээрх дуу авианы бичлэг тодорхой хүнийх мөн эсэх?
- Бичлэг дээрх харилцан ярианууд нь хэн хэний дуу хоолойтой тохирч байгаа эсэх?

Мөн, холбоо харилцааны хэрэгсэл, үүрэн гар утас, мессеж, чатаар илгээсэн захидал, зурвас зэргийн тусламжтай тухайн хүн гаднаас хэдэн дуудлага, хэнээс, хэзээ хүлээн авсан, устгасан дугаар, мэдээлэл, тэдгээрийн утга агуулга, санаа зорилго, сэдэлт зэргийг шинжилгээгээр тогтоох боломжтой.

Түүнчлэн, шүүх шинжилгээ хийлгэхэд хэд хэдэн салбарын мэдлэг шаардлагатай гэж үзвэл шүүх, прокурор, мөрдөгчийн шийдвэрээр шинжилгээг ижил, эсвэл өөр өөр мэргэжлийн шинжээчдээс бүрдсэн багаар хийлгэж болно. Мөрдөгчийн томилсон шинжээчийн дүгнэлт тодорхойгүй, бүрэн биш, эсвэл шинжилгээтэй холбоотой шинэ нөхцөл байдал бий болсон тохиолдолд прокурор, мөрдөгч нэмэлт шинжилгээ хийлгэхээр тухайн шинжээчид, эсвэл өөр шинжээчид даалгаж болно.

Шүүх шинжилгээний байгууллагад 2022 онд эдийн засгийн 169 шинжилгээ ирсэн. Үүнээс 107 шинжилгээний дүгнэлт гаргасан, шинжээч томилох эрх бүхий этгээдийн хүсэлтээр, санхүүгийн баримт ирүүлээгүй, эрх бүхий байгууллагын акт дүгнэлт гараагүй зэрэг шалтгаанаар 61 шинжилгээ буцсан байна¹. Тэгвэл 2023 оны 5 сарын байдлаар 44 шинжилгээний дүгнэлт гаргасан байна. Монгол Улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагааны шатанд шүүх нягтлан бодох бүртгэл, гарын үсэг, баримт бичиг, бараа судлалын шинжилгээг түлхүү томилдог байна. Эдгээр төрлийн шинжилгээг томилж байгаа гол шалтгааныг мөрдөгч, гол төлөв, гүйцэтгэх ажлын шугамаар авсан мэдээлэлд чухал ач холбогдол өгдөг бөгөөд хэрэв уг ажиллагааны явцад бодитой үр дүн гараагүй тохиолдолд тухайн хэргийг Эрүүгийн хуулийн бусад зүйлчлэлээр хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээн шалгадагтай холбон тайлбарлаж болохоор байна.

¹ <https://sudalgaa.gov.mn/shkh-shinzhilgeeniy-ernkhiy-gazar-duo>

Дүгнэлт

Тусгай мэдлэг гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг тогтоох (шинжлэх ухаан, техник соёл урлаг, гар урлал гэх мэт) зорилготой тодорхой хүрээний мэдлэг, үр чадвар, дадлага туршлага юм.

Нотлох ажиллагаанд мөрдөн байцаагчийн мэргэжлийн мэдлэгээс гадна (эрүүгийн ба эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүйн салбар) тодорхой салбарын (шинжлэх ухаан, техник, урлаг, урлахуйн ухаан гэх мэт) мэдлэг, үр чадвар, дадлага туршлага шаардлагатай.

Гэмт этгээдийн үйлдлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр нотлон тогтооход шинжлэх ухаан, техникийн тусгай мэдлэгийн ач холбогдол улам бүр өсөн нэмэгдэж байна.

Орчин үеийн шинэ техник технологийг ашиглах, чадварлаг боловсон хүчин, шинжээчдээр шүүх шинжилгээний байгууллага эгнээгээ бэхжүүлэх нь чухал асуудал мөн.

Шүүх шинжилгээ, шинжээчийн дүгнэлтийн цар хүрээ, эрэлт хэрэгцээ өссөөр байгаа өнөөгийн нөхцөлд мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаанд тусгай мэдлэг хэрэглэх шаардлага нэмэгдсээр байна. Шинжилгээ хийх ажиллагаа болон шинжээчийн дүгнэлтэд, мөн өндөр шаардлага тавигдах болсон.

Өнөөгийн техник, технологийн хурдацтай хөгжил, мөнгө угаах гэмт хэргийн онцлогтой уялдаад шинжилгээний объект, төрөл, зүйл болон шийдвэрлэх асуудлын хүрээ хязгаарыг нарийвчлан тогтоох боломжгүй тул мөрдөгчийн хувьд тодорхой хэргийн нөхцөл байдал, үйлдлийн арга, объектын шинж байдал зэргийг сайтар шалгаж, нягталсаны эцэст шинжилгээ томилох нь үр дүнтэй болох нь харагдаж байна.

Тусгай мэдлэгийн эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэж байгаа өнөөгийн нөхцөлд шинжлэх ухааны зарим салбарт зохих түвшний мэргэжилтэн бэлтгэгдээгүй байгааг практикаас харж болохоор байна.

Дараах саналыг дэвшүүлж байна.

- Мөрдөгч, шинжээч, мэргэжилтэн, шүүгч, прокурорыг өнөөгийн нийгэм, эдийн засгийн тогтолцоо, эдийн засаг, банк санхүү, нягтлан бодох бүртгэлийн талаар сургаж бэлтгэн зохих түвшиний мэдлэг олгох
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд ямар тусгай мэдлэг ашиглагддаг болох талаар тодорхой зүйл, заалтыг нэмж оруулах
- Шинжээчдийн мэргэжил, үр чадварыг байнга дээшлүүлэх, давтан сургалтад байнга хамруулах
- Шинжээчдийн боловсон хүчний орон тоог нэмэх, ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх зэрэг болно.

Ном зүй

- Монгол улсын Үндсэн хууль. УБ. 1992 он.
- Монгол улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. УБ. 2017 он
- Шүүхийн Шинжилгээний тухай хууль. УБ. 2009 он
- Ж.Хурцгэрэл Криминалистка I УБ. 2002 он
- Ж.Хурцгэрэл Криминалистка II УБ. 2008 он
- Криминалисткийн тактик /хамтын бүтээл/ 2001 он
- Б.Жаргалсайхан “Учралын газрыг үзлэг” УБ. 2008 он
- Гэмт хэрэг илрүүлэхүй /хамтын бүтээл/ ХСИС УБ. 2015 он
- Т. Очирбат. Хэргийн газрын үзлэг буюу хэргийн газарт хийх мөрдлөгийн цогц ажиллагааг бий болгох асуудал, өгүүлэл
- Шүүх шинжилгээний статистка 2015 он товхимол
- Ю.С.Лаврухина.“Основы технико-криминалистического обеспечения следственного действия” /Следователь/ 2006. №4

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ҮҮСЭЛ, ОЙЛГОЛТ, ҮЕ ШАТ, ЗҮЙЛЧЛЭЛИЙН АСУУДАЛ

Б.Уранзаяа, Д.Отгонжаргал
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/

Түлхүүр үг: мөнгө угаах гэмт хэрэг, мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудал, төрөл, хэлбэр, ойлголт

I. Оршил:

Дэлхий даяарх техник технологи, нийгэм цаг үеийн хурдацтай хөгжлийг дагаад шинэ төрлийн гэмт хэргийн талаарх ойлголт бий болсоор байгаа бөгөөд үүний дотор “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг зүй ёсоор багтаж байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь зөвхөн нэг улс, үндэстний асуудал бус олон улсын хэмжээнд, хил хязгаар үл харгалзан, үндэстэн дамнаж үйлдэгддэг онцлогтой тул улс орон бүр энэ төрлийн гэмт хэргийн талаар нэгдсэн нэг ойлголттой болох, урьдчилан сэргийлэх, хариуцлага ногдуулах шаардлага тулгарсан. Энэ үүднээс мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын хэмжээнд баримтлах нийтлэг жишиг ойлголтыг НҮБ-аас 2000 оны Палермогийн конвенцод тусгаж байсан. Тус конвенцод үндэслэн улсууд өөрийн орны онцлог, эрх зүйн соёл, түүхэн хөгжил нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдалд тулгуурлан “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг дотоодын хууль тогтоомждоо тусгаж ирсэн. Монгол Улсын хувьд анх 2002 оны Эрүүгийн хуульд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн талаар зохицуулалт тусгасан бол 2006 онд энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх бие даасан хууль болох “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хуулийг баталж 2013 онд шинэчлэн найруулсан нь дэвшилттэй юм. Гэсэн ч ФАТФ буюу Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага /Financial Action Task Force/-аас Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн зохицуулалт түүний хэрэгжилт хангалтгүй үндэслэлээр 2007 болон 2019 онуудад саарал жагсаалт /Grey list/-д бүртгэгдсэн. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улс орны эдийн засагт их хэмжээний хохирол, эрсдэл учруулахаас эхлээд үндэсний аюулгүй байдалд ч заналхийлэл учруулдаг. Тиймээс энэ төрлийн гэмт хэргийн талаар нэгдсэн нэг ойлголтод хүрэх, зүйлчлэл, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох асуудал хөндөгдөж байна. Энэхүү илтгэлээр Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл, ойлголт, төрөл, хэлбэрийн онцлог, зүйлчлэлийн асуудлыг судлан шинжилж, дүгнэлт, санал дэвшүүлэх болно. Илтгэлийг бичихэд хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны түгээмэл арга болох задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, харьцуулан судлах аргыг ашигласан болно.

II. Онолын үзэл баримтлал

2.1 Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл

Энэхүү гэмт хэргийн тухайн ойлголт, түүний үүсэл нь анх Америкийн Нэгдсэн Улсаас эхлэлтэй гэж үздэг. 1930-аад онд Чикагогийн Мафийн толгойлогч “Ал Капено” архи худалдаалах, биеэ үнэлэх зэрэг хууль бус үйл ажиллагаа явуулсны улмаас олсон орлогоо өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газрын ашиг орлого байдлаар тайлагнадаг байсан явдлыг тухайн үеийн “L' Express” сонины сэтгүүлчид анхлан олон нийтэд дэлгэсэн байна¹. Ийнхүү мөнгө угаах буюу “Money laundering” гэх ойлголт бий болсон түүхтэй.

Тухайн үеийн АНУ-ийн хууль тогтоомжид мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт, зүйлчлэл, хариуцлагын асуудал тусгаагүй шинэ ойлголт байсан тул “Ал Капено”-г татвараас зайлсхийсэн үндэслэлээр буруутгаж байжээ.²

Ийнхүү хууль бусаар олсон ашиг орлогоо хууль ёсны мэтээр харагдуулах, хууль зөрчих явдал даамжирч үндэстэн дамнах үйлдэгдэх болсон тул мөнгө угаахтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, хариуцлага ноогдуулах, асуудал зүй ёсоор тулгарч дэлхий нийтээр уг гэмт хэргийн

¹ Крис Матерс “Гэмт хэргийн танин мэдэхүй” Мөнгө угаах УБ., 2014

² Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018, 194 дэх тал

талаар нэгдсэн нэг эрх зүйн баримт бичгийг баталсан нь НҮБ-ийн 2000 оны “Палермогийн конвенц” юм.

Уг конвенцид мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг¹.

- Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах;
- Тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх гэжээ.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улс орны эдийн засагт асар их нөлөө үзүүлдэг төдийгүй нэг улсын нутаг дэвсгэр бус хил хязгаарыг үл харгалзан үйлдэгдэж байдаг учраас үндэстэн дамнасан гэмт хэрэг болдог байна.

2.2 Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онцлог

Мөнгө угаах /money laundering/ үйл ажиллагаа гэдгийг Монгол банкнаас гаргасан гарын авлагад “гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг буюу хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга хэрэгслийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргаж, эзэмшигчийг нь өөрчлөн хууль ёсны хөрөнгө, орлого мэт харагдуулах үйл ажиллагаа юм”² гэж тодорхойлсон бол Авлигын эсрэг Нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц"-ийн 23 дугаар зүйлд "Мөнгө угаах гэмт хэргийг дэлгэрэнгүй байдлаар томъёолсон байдаг. Тодруулбал, тухайн хөрөнгө нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүний эх үүсвэрийг нуун дарагдуулах буюу өөрчлөх эсвэл гэмт хэрэг үйлдсэн аливаа этгээдэд хариуцлагаас зайлсхийхэд нь туслах зорилгоор уг эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх, тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж түүний жинхэнэ мөн чанар, эх үүсвэр, байршил, зарцуулалт буюу өмчлөл эсхүл түүн дэх эрхийг нуун дарагдуулах буюу өөрчлөн хувиргах, тухайн эд хөрөнгийг хүлээн авч байх үед гэмт хэргээс олсон орлого гэдгийг нь мэдсээр байж түүнийг худалдан авах эзэмших буюу ашиглах, энэ зүйлийн дагуу тогтоосон аливаа гэмт хэрэгт оролцох, холбогдох, түүнийг үйлдэхэд хуйвалдах, үйлдэхийг завдах, мөн ийм гэмт хэрэг үйлдэхэд туслах, хатгах, дэмжих буюу зөвлөх гэж заажээ. Харин манай улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй ЭХХШТХ-д “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэг хэмээн зүйлчилсэн байдаг. Дээрх “Авлигын эсрэг Нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц”-ийн зохицуулалтын агуулга бүхлээрээ манай улсын хуульд тусгалаа олсныг эндээс харж болно.

НҮБ-ийн 2000 оны “Палермогийн конвенц”-ийн 6-р зүйлд мөнгө угаах үйлдэл, 2003 оны “Авлигын эсрэг конвенц”-ийн 23 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, 23 дугаар зүйлд гэмт хэргийн аргыг зохицуулсан бөгөөд үүнээс мөнгө угаах ажиллагааны мөн чанар, түүний зорилгыг тодорхойлох нь ач холбогдолтой юм.

¹ НҮБ “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц”. 2000., 6-р зүйл

² Монгол банк. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь гарын авлага. УБ. 2020. 5 дахь тал

Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хууль бус мөнгийг хууль ёсны мэт харагдуулах, эх үүсвэрийг нуун далдлах үндсэн шинжийг агуулдаг тул Судлаач Ж.Энхнасан дараах төрлийн зорилгыг илэрхийлдэг гэжээ.

Үүнд :

- Хууль бус орлогоо нуун дарагдуулах
- Эрүүгийн хариуцлагаас зайлсхийх
- Татвараас зайлсхийх
- Ашиг орлогоо нэмэгдүүлэх
- Орлогоо хууль ёсны болгох зэрэг юм.¹

2.3 Мөнгө угаах гэмт хэргийн үе шат

Мөнгө угаах гэмт хэргийг байршуулах, нуун далдлах буюу тараах, буцааж төвлөрүүлэх буюу эргэлтэд оруулах гэсэн 3 үе шатаар дамжуулсны эцэст сая “бохир” гэх тодотголоос салгаж жинхэнэ утгаар нь “цэвэр” мөнгө болгодог гэж үздэг байна.²

Тодруулбал:

1. Байршуулах үе шатанд /Placement/ хууль бусаар олсон мөнгөө санхүүгийн байгууллагыг ашиглан байршуулах, бизнест оруулах, өөр хүний нэр дээр банканд данс нээлгэн анхаарал татахааргүй хэмжээгээр хувааж хийх, өөр улсын мөнгөөр солих, бонд худалдан авах, үнэт цаас, чек, хувьцаа худалдан авах, эсхүл байр, байшин, машин, үнэт эдлэл худалдаж авах гэх зэргээр байршуулдаг болно.

2. Нуун далдлах буюу тараах үе шатанд /Layering/ - гарал үүслийг нь нуун далдлах, хууль ёсны орлого мэт харагдуулах зорилготойгоор байршуулсан зүйлээрээ хөрөнгө оруулалт, хандив тусламж, хүүтэй зээл, бусдын нэр дээр объект, хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө худалдан авах, асрамжийн болон буяны байгууллага, сан, компани, банк байгуулах, тэдгээрийг даатгуулах, хөрөнгө, Мөнгө, худалдан авсан үнэт цаас, чекээ зарах, мөнгө угаахтай тэмцэх хяналтын механизм бүрдүүлээгүй, хяналт сул улс орнууд руу шилжүүлэх, тараах байдлаар ул мөрийг нь бүдгэрүүлдэг аж.

3. Буцааж төвлөрүүлэх буюу эргэлтэд оруулах /Integration/- үе шатанд гарал үүслийг нь нуусан мөнгийг хууль ёсны эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, хөрөнгө оруулалт хийсэн газраа зарах, түрээслэх замаар ашиг олох, зээлсэн мөнгөнийхөө хүүг авах, компани, сангийн тодорхой хувь эзэмшигч болох, үүсгэн байгуулсан банкныг санаатай дампууруулж даатгалын байгууллагаас их хэмжээний нөхөн төлбөр авах гэх мэтээр эх сурвалжийг нь тогтооход хэдийнээ хүндрэл үүссэн, хууль ёсны орлого мэт харагдах болсон хөрөнгө, мөнгөө буцаан хууль ёсны эдийн засагт төвлөрүүлдэг байна.

Манай улсад үйлдэгдэж буй мөнгө угаах гэмт хэрэгт холбогдуулан шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрүүд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг хангаж байгаа ч дээрх 3 үе шатыг дамжих шинжийг хангахгүй байна. Жишээ татвал, хулгайн гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг авсан, ашигласан, эзэмшсэнээр мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрдлийг хангасан гэж үздэг нийтлэг жишиг тогтжээ.

II. III. Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлийн асуудал:

Монгол Улс анх 2002 онд батлагдсан Эрүүгийн хуулийн 163 дугаар зүйлд илт хууль бусаар олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж санхүүгийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаанд оруулсан үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцсон ба мөн хуулийн 155.1-д “Гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийг авах, борлуулах” гэх мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй ойролцоо гэмт хэргийг зүйлчилсэн. Тодруулбал гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж

¹ Ж.Энхнасан “ҮНДЭСТЭН ДАМНАСАН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТТАЙ ТЭМЦЭХЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2012, 177 дах тал

² Монгол Улсын Ерөнхий прокурорын газар. Эдийн засгийн гэмт хэрэг II. УБ.2008.195 дахь тал

урьдчилан амлалгүйгээр авсан, хадгалсан, борлуулсан бол хуулийн хариуцлага хүлээхээр тусгасан. 2015 онд шинэчлэн найруулсан эрүүгийн хуулийн 18 дугаар бүлэг эдийн засгийн эсрэг гэмт хэрэг 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг “Палермогийн конвенц”, “Авлигын эсрэг конвенц”, “Мансууруулах эм, сэтгэгцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг конвенц”-д удирдлага болгон зохицуулсан зохицуулалтад тулгуурлан хуульчилсан. Үүгээр мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, шинж чанар, онцлог, хамрах хүрээ хязгаар, үйлдэгдэх арга, хэлбэр төрөл зэрэг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой бүхий л ойлголтыг олон улсын түвшинд аль болох ойртуулах чигийг баримталсан...

2021 онд Монгол банкнаас гаргасан “Мөнгө угаах гэмт хэргийн аюул заналын эрсдэлийн үнэлгээний тайлан”-д Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэх эрсдэлтэй хэргүүдийг үнэлсэн байдаг.¹ Тодруулбал, үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих, хахууль авах, эрх мэдэл, албан тушаалаа урвуулан ашиглах, залилах, цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах гэмт хэргүүд нь манай улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох өндөр эрсдэлтэй гэсэн бол татвар төлөхөөс зайлсхийх, хууль бусаар ашигт малтмал хайх, олборлох, мансууруулах эм, сэтгэгцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй холбоотой хэргүүд нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох дунд түвшний эрсдэлийн төрөлд багтсан. Харин завших, хулгайлах, мал хулгайлах, хууль бусаар ан агнах, хууль бусаар мод бэлтгэх зэрэг гэмт хэргүүд нь Монгол Улсад мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн төрөлд хамаарах хамгийн бага эрсдэлийн түвшинд үнэлэгдсэн байна.

Гэвч манай улсын практикт дээрх эрсдэлийн үнэлгээний тайланд тусгагдсан мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох эрсдэлийн түвшин хамгийн бага байхаар судлагдсан хулгай, малын хулгай, завших гэмт хэргүүд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн дийлэнх хувийг эзэлж буйг дараах харьцуулсан судалгаанаас харж болно.

Хүснэгт.1. 2014-2023 оны хооронд Монгол Улсын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс нийт 231 хэргийг “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгт холбогдуулан зүйлчилж шийдвэрлэснээс 191 хэргийн суурь гэмт хэрэг нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгтэй холбогдож буйг харуулав.

№	Огноо	Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр /нийт/	Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгтэй холбоотой суурь гэмт хэрэг болсон нь
1	2014	1	1
2	2017	4	4
3	2018	23	20
4	2019	37	28
5	2020	46	39
6	2021	40	32
7	2022	61	50
8	2023	19	17

Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийг:

18.6.1 Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил

¹ Монгол банк. Мөнгө угаах гэмт хэргийн аюул заналын эрсдэлийн үнэлгээний тайлан. УБ. 2021

хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж хуульчилсан.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний талаас авч үзвэл.

Объект буюу хуулиар хамгаалагдах эрх ашиг нь төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн эдийн засгийн хувьд шударгаар өрсөлдөх эрх байдаг¹. 2015 оны Эрүүгийн хуульд энэ төрлийн гэмт хэргийг эдийн засгийн эсрэг гэмт хэрэг хэмээх бүлэгт хуульчилсан байх бөгөөд энэ нь тухайн гэмт хэргийн улмаас хөндөгдөж буй эрх ашиг, хор уршиг нь эдийн засагт асар их нөлөө үзүүлдэгтэй холбоотой байдаг тул хууль тогтоогч энэ бүлэгт хуульчилжээ. Халдлагын зүйл нь гадаад валют, үндэсний мөнгөн тэмдэгт, түүнчлэн гэмт хэргийн улмаас олсон хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгө байна.

Объектив шинж

- Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн ашигласан
- Түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор, өөрчилсөн, шилжүүлсэн
- Түүний бодит шинж чанар эх, үүсвэр, байршил захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдэл байна².

Гэмт хэргийн объектив шинжийн талаас задлан шинжилбэл объектив талын шинжид 3 урьдчилсан нөхцөлийг хуульчилжээ. Ингэхдээ мөнгө угаах гэмт хэргийн мөн чанар болох суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого, эд зүйлийг тодорхойлохдоо суурь гэмт хэргүүдийг нэг бүрчлэн тодорхойлоогүй, ерөнхий байдлаар “гэмт хэргийн улмаас” гэж тодорхойлжээ. Үүнээс дараах дүгнэлтэд хүрч болохоор байна.

ФАТФ-аас 2012 оны 2 сард гаргасан “FATF-ийн 40 зөвлөмж”-д мөнгө угаах гэмт хэргийн хамрах хүрээнд улс орнууд мөнгө угаах үйл ажиллагааг НҮБ-аас баталсан дээрх 3 олон улсын эрх зүйн баримт бичгийн дагуу гэмт хэрэгт тооцох шаардлагатайг зөвлөсөн. Мөн “нэмэлт тайлбар” хэсэгт мөнгө угаах гэмт хэрэгт аль болох өргөн хүрээнд суурь гэмт хэргүүдийг хамруулах³ шаардлагатай гэж зөвлөснийг үндэслэн манай улс 2002 оны Эрүүгийн хуульд 2014 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулан “гэмт хэргийн улмаас” гэж өөрчлөн найруулсан байна. 2015 оны шинэчилсэн Эрүүгийн хуульд мөн “ мөнгө угаах” гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг нэг бүрчлэн тодорхойлоогүй өргөн утгаар “гэмт хэргийн улмаас” гэж тодорхойлжээ.

Субъектив шинж гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэр байна. Энэ гэмт хэрэг нь шунахайн сэдэлтэй түүнчлэн хуульд заасан зорилготой байдаг.

Субъект Энэ гэмт хэргийн субъект нь 16 настай хэрэг хариуцах чадвартай нийтлэг субъект байна.

Зүйлчлэлийн асуудал

Дээрх шүүхийн шийдвэрүүдэд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд зүйлчлэлийн хувьд дараах ажиглагдаж байгааг жишээн дээр тайлбарлая.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгө, ашиг орлогын эх үүсвэрээ нуун далдлах, хууль ёсны мэт харагдуулах үйлдэл байдаг бөгөөд судлаачид уг гэмт хэрэг 5 төрлийн зорилго агуулдаг гэж үздэг тухай судалгааны эхэнд дурдсан.

¹ Т.Золбоо “Сургалтын эрүүгийн хууль”, УБ., 2020, 137 дах тал

² Т.Золбоо “Сургалтын эрүүгийн хууль”, УБ., 2020, 137 дах тал

³ THE FATF RECOMMENDATIONS. 2012. 34 дэх тал

Жишээ 1

Иргэн “А” нь бусдын орон байранд хууль бусаар нэвтэрч 2 000 000 сая төгрөгийн үнэ бүхий зурагт хулгайлжээ. Улмаар “А” нь “Б”-д уг зурагтыг худалдсан байна.

“А” нь хулгайн гэмт хэргийн улмаас олсон орлогын эх үүсвэрийг нуун далдлах, /эрүүгийн хариуцлагаас зайлсхийх, ашиг орлогоо нэмэгдүүлэх, орлогоо хууль ёсны болгох/ зорилгыг агуулж зурагтыг “Б”-д худалдсан тохиолдолд “А”-н үйлдэлд зөвхөн хулгайн гэмт хэргийн үйлдэлд зүйлчлэл хийж шийдвэрлэсэн байна.

Мөнгө угаах нь богино хугацаанд их хэмжээний мөнгө олох бус харин гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогын эх үүсвэрийг нуун далдлах өөрчлөн хувиргах ул мөр үлдээхгүй байхад чиглэгддэг. “А”-ийн үйлдлийг мөнгө угаах үйлдлийн зорилготой уялдуулан тайлбарлавал ашиг ологч этгээд болох “А” нь хууль бус үйлдлийн улмаас олсон эд хөрөнгөө бусдад худалдаж гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогын эх үүсвэрийг нуун далдлах үйлдэл хийсэн байх атал уг этгээдэд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдуулан хариуцлага тооцохгүй байна.

Гэмт хэрэг түүнээс үүсэх хор уршигт хандах хүсэл зоригийн шинж нь гэмт хэрэг түүнээс учрах хохирлыг ухамсарлаж, урьдаас мэдсэн мөртөө хүсэж үйлдсэн субъектив талын шинжийг гэмт хэргийн зорилготой нягт уялдуулж харгалзах ёстой.

Түүнчлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн “мөнгө угаах” гэмт хэргийн объектив шинжид “мөнгө угаах” үйлдэлд оролцсон этгээдийн идэвхтэй үйлдлээр “мөнгө угаах” гэмт хэргийн объектив шинж болгон зохицуулжээ.

Олон улсын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх байгууллагаас гаргасан зөвлөмж 3-ийн тайлбарт¹

- b. Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн хувь хүнд үр дүнтэй, гаргасан үйлдэлд нь дүйцэхүйц, дахин үйлдэхээс сэргийлсэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.
- d. Дотоодын хууль тогтоомжийн үндсэн зарчимд харшлахгүй бол мөнгө угаах гэмт хэрэгт оролцсон, хамтран зохион байгуулсан, үйлдэхийг завдсан, дэмжлэг үзүүлсэн, нөхцөл бололцоогоор хангаж өгсөн, захиалсан, зөвлөгөө мэдээллээр хангасан зэрэг мөнгө угаах гэмт хэргийн хавсралт үйлдлүүд нь гэмт хэрэгт тооцогдох шаардлагатай гэж заасан байна.

Энэ нь суурь гэмт хэрэг үйлдэж олсон ашиг орлого, хөрөнгийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт заасан үйлдлээр эх үүсвэрийг хувиргасан бол гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд болоод, түүнийг авч ашигласан эзэмшсэн, байршуулсан этгээдэд тус бүрд нь хариуцлага тооцох агуулгатайгаар улс орнууд хууль тогтоомждоо тусгаж болохоор байна.

IV. Харьцуулсан судалгаа.

- ❖ “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын талаарх ОХУ-ын туршлага:

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 174.1 дүгээр зүйлд хууль бус аргаар олсон мөнгө эд хөрөнгийг санхүүгийн эргэлтэд оруулах буюу арилжихыг “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг хэмээн тодорхойлж торгох болон хорих ялаар шийтгэх байдлаар зохицуулсан байна. Ингэхдээ бүлэглэн үйлдсэн, давтан үйлдсэн бол хүндрүүлэх нөхцөлтэйгөөр зүйлчилжээ. ОХУ-ын хувьд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудалд ихээхэн анхаарч, ач холбогдол өгч ажилладаг байна. Тодруулбал, тус гэмт хэрэгтэй тэмцэх сургалт үйл ажиллагааг тогтмол зохион байгуулах, холбогдох асуудлуудыг шийдвэрлэх, асуудал гарахаас урьдчилан сэргийлэх зорилго бүхий журмуудыг ОХУ-ын төв банкнаас баталж ажилладаг байна. Үүний нэг нь Банк, зээлдүүлэгч байгууллагад хууль бус орлого нэвтрэхээс сэргийлэх журам нь манай улсын Санхүүгийн мэдээллийн албанд гүйлгээний талаарх мэдээллийг зохих этгээдүүдээс өгдөг зохицуулалттай төстэй байна. Мөнгийг санхүүгийн байгууллагуудаар дамжуулан угаах тохиолдол газар аваад байсан тул ОХУ-д банкнууд нь харилцагч, хэрэглэгчдээ судлах,

¹ THE FATF RECOMMENDATIONS. 2012-2023. 37 дэх тал

тодорхойлох, өр төлбөрийнх нь талаар мэдээлэл цуглуулах үүргийг Төв банкнаас гаргасан журмаар хүлээлгэжээ. Хэрэв Төв банкнаас гаргасан журмыг баримталж ажиллахгүй, дагаж мөрдөхгүй бол банкны эрхийг нь хасах зэрэг арга хэмжээ авдаг байна. Мөн 1999 онд “Хууль бусаар үйлдэж олсон орлогыг хураах, мөрдөн шалгах, түүнийг угаахтай тэмцэх” Конвенцод нэгдэж, 2001 онд “Хууль бус орлогыг угаахтай тэмцэх” хуулийг баталсан байна. Манай улсаас даруй 12 жилийн өмнө тусгайлсан хуулиа баталж байж. Хуулийн дагуу тодорхой мөнгөн дүнгийн хязгаарласан хэмжээнээс дээш гүйлгээ хийсэн тохиолдолд хяналтад орох ёстой бөгөөд Холбооны санхүүгийн хяналтын алба мөнгө угаахтай тэмцэх асуудлыг хариуцаж, их хэмжээний мөнгөөр хийсэн гүйлгээнд дүн шинжилгээ хийж сэжигтэй гэж үзвэл хууль хяналтын байгууллагад шилжүүлдэг байна.

ОХУ-ын Төв банкны мэдээнээс дүгнэвэл, ОХУ-д мансууруулах бодисын наймаагаар дамжсан мөнгө угаах гэмт хэргийн гаралт өндөр байдаг байна. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь ОХУ-д хүнд гэмт хэрэгт тооцогддог байна.

❖ “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтын талаарх ХБНГУ-ын туршлага:

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман улсын Эрүүгийн хуульд гэмт хэргийн замаар олж авсан эд зүйлийг нууж, илрүүлэхэд саад болсон, хураан авахад саад болсон, гэмт хэргийн замаар олж авсан эд зүйл, мөнгө, эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж түүнийг өөртөө болон гуравдагч этгээдэд зориулан худалдан авах, хадгалах болон өөртөө болон гуравдагч этгээдийн ашиг сонирхлын үүднээс ашигласан үйлдлийг “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг хэмээн тодорхойлж, торгох болон хорих ялаар шийтгэх байдлаар зохицуулсан байна. Ингэхдээ Байнга эсхүл гэмт байгууллагын гишүүн үйлдсэн хүндрүүлэх нөхцөлтэйгөөр зүйлчилжээ.

V. Дүгнэлт, санал

Дүгнэлт:

“Мөнгө угаах гэмт хэрэг: онол практикийн асуудал” ерөнхий сэдвийн хүрээнд “Мөнгө угаах гэмт хэргийн үүсэл, ойлголт, үе шат, зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудал” сэдвийн хүрээнд хийсэн судалгааны үр дүнд хэд хэдэн дүгнэлт дэвшүүлэх боломжтой байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улс орны санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг алдагдуулах, эдийн засгийн хямрал, уналтад оруулах, олон улсын хэмжээний зах зээл, хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн эргэлт, түншлэлийн харилцаанд саад учруулах, цаашлаад улсын үндэсний аюулгүй байдалд ч заналхийлэх өндөр эрсдэлтэй улс орон, үндэстэн дамнаж үйлдэгддэг онцлог бүхий гэмт хэрэг юм. Манай улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг гарахад нөлөөлж буй хүчин зүйл, шүүхийн практикт тулгамдаж буй асуудал, олон улсын байгууллагуудаас ирүүлсэн зөвлөмж, шаардлагын биелэлтээс харахад энэ төрлийн гэмт хэргийн талаарх ойлголт, төрөл, хэлбэр, үе шат, олон улсын жишиг стандарт, олон улсын байгууллагуудын зөвлөмж, холбогдох баримт бичгүүдийг нарийн судалж эрх зүйн орчныг сайжруулах, зүйлчлэлийн асуудлыг боловсронгуй болгох, практикт зүйлчлэлийг сайжруулах шаардлагатай байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь суурь гэмт хэргийн үндсэн дээр үйлдэгддэг тухай судалгааны ажлын агуулгад дурдсан. Тэгвэл суурь гэмт хэргийн байх боломжтой эрсдэл нь байгаа эрсдэлийн төрөл, түвшинтэй шууд урвуу хамааралтай байгаа нь анхаарал татахуйц асуудал болоод байна. Тодруулбал, мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох эрсдэлийн түвшин нь хамгийн бага байхаар судлагдсан хулгай, дээрэм, залилан зэрэг ахуйн шинжтэй хэргүүд нь практикт мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн дийлэнх хувийг бүрдүүлж байна. Эндээс эрсдэл өндөр гэж үнэлэгдсэн суурь гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг боловсронгуй болгох шаардлага үүссэн гэж дүгнэх үндэслэлтэй байна.

Судалгааны ажлын үр дүнд тулгуурлан дээрх тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлэх боломжийг эрэлхийлж дараах саналыг тусгаж байна.

Санал:

Мөнгө угаах үйлдлийн ойлголт болон зорилгод тулгуурлан суурь гэмт /хулгай, дээрэм, хөрөнгө завших, залилан, малын хулгай, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг/ үйлдэж олсон хөрөнгө орлогыг хууль ёсны мэт харагдуулах, мөнгө угаах гэмт хэрэгт заасан үйлдлээр эх үүсвэрийг хувиргасан бол гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд болоод, түүнийг авч ашигласан эзэмшсэн, байршуулсан этгээдэд тус бүрд нь хариуцлага тооцохоор Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай.

Монгол банкнаас гаргасан “Мөнгө угаах гэмт хэргийн аюул заналын эрсдэлийн үнэлгээний тайлан”-д тусгагдсанаар мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болох өндөр эрсдэлтэй гэмт хэргүүд шүүхийн практикт нийт шийдвэрлэгдэж буй гэмт хэрэгт бага хувь эзэлж байх тул гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөх шалгах, хариуцлага ногдуулах ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг нарийвчилж, боловсронгуй болгох шаардлагатай.

Эх сурвалж**НЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖ**

- Эрүүгийн хууль 2002 он
- Эрүүгийн хууль 2015 он /шинэчилсэн найруулга/
- Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль 2003 он
- Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль 2013 он

ХОЁР. ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ КОНВЕНЦ

- Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц 2000 он /Палермогийн конвенц/
- Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенц 2003 он
- Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг НҮБ-ын Венийн конвенц

ГУРАВ. СУРАХ БИЧИГ, ГАРЫН АВЛАГА, ЗӨВЛӨМЖ

- Крис Матерс “Гэмт хэргийн танин мэдэхүй” Мөнгө угаах УБ., 2014
- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар “Эдийн засгийн гэмт хэрэг II”, УБ., 2018,
- Ж.Энхнасан “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ., 2012
- Т.Золбоо “Сургалтын эрүүгийн хууль”, УБ., 2020,
- Монгол банк. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь гарын авлага. УБ. 2020.
- Монгол банк. Мөнгө угаах гэмт хэргийн аюул заналын эрсдэлийн үнэлгээний тайлан. УБ. 2021
- Оросын Холбооны улсын Эрүүгийн хууль орчуулга. 2006

ДӨРӨВ. ГАДААД ХЭЛ ДЭЭРХ ЭХ СУРВАЛЖ

- The FATF recommendations. 2012
- The FATF recommendations. 2012-2023

ТАВ. ЦАХИМ ЭХ СУРВАЛЖ

- Монгол улсын Төв банкны албан ёсны цахим хаяг (mongolbank.mn)
- Монгол улсын Цагдаагийн Ерөнхий газрын албан ёсны цахим хаяг <https://police.gov.mn/>

- Монгол улсын Ерөнхий Прокурорын газрын албан ёсны цахим хаяг <https://prokuror.mn/>
- Монгол улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан (shuukh.mn)
- Монгол Улсын эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем (<https://legalinfo.mn/mn>)

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ: ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

*Б.Отгонжаргал
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/*

I.Удиртгал

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэргийг эрүүгийн хуульд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 2000 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдөр баталсан Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц, Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцод заасан агуулгаар гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлсон. УИХ-аас 2006 оны 7 сарын 8-ны өдөр мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг баталж, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, 2008 оны 02 дугаар сарын 01-ны өдрийн эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар шинээр гэмт хэрэг болгон хуульчилсан¹ байдаг.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь аливаа өөр төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого зэргийг нуун дарагдуулж, өөрийн мэдэлд байлгаж, хууль бус болохыг мэдсээр байж, хууль ёсны дагуу олсон мэт өөрчилснийг хэлнэ. Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь нийгэмд далд хэлбэрээр үйлдэгддэг учраас илрүүлэхэд хүндрэлтэй байдаг. Анхан шатны шүүхэд 2018 оноос 2023 оны хооронд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой 226 /давхардсан тоогоор/ шийдвэр байна. Энэ нь тус онуудын хооронд 67424 хэрэг шийдвэрлэгдсэнээс мөнгө угаах гэмт хэрэг 0,335192216421452 хувийг эзэлж байна. Уг гэмт хэрэг нь дангаараа үйлдэгддэггүй бөгөөд өөр төрлийн гэмт хэрэгтэй хоршин илэрдэг онцлогтой.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэж буй субъект нь гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр, өөрийн ашиг сонирхлыг хангах зорилгоор өөр төрлийн гэмт хэрэгт гуравдагч этгээд, хамжигч, гүйцэтгэгч, зохион байгуулагч, бүлэглэн гүйцэтгэх зэрэг оролцоотой байдаг.

II.Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

Монгол улсын 2017 оны Эрүүгийн хуулийн 18 дугаар бүлэгт эдийн засгийн гэмт хэргийг зүйлчлэн заасан байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь уг бүлгийн 6 дугаар зүйлд тусгагдан, зохицуулагдсан. Олон улсын хэмжээнд энэ төрлийн гэмт хэрэг ихсэж, нийгмийн хор хөнөөл нэмэгдэж, улс орнуудын эдийн засагт сөргөөр нөлөөлж байгаа тул тулгамдсан асуудлуудын нэг болж зохицуулалтыг нарийн тооцох хэрэгтэйг сануулсаар байгаа. Манай улсын хувьд хөнгөн эсвэл хүнд гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгээс нь шалтгаалж эрүүгийн хариуцлагыг тооцож байгаа. Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн субъектэд хорих ял, зорчих эрхийг хязгаарлах ял онуулж, эсхүл хорих ял оногдуулахгүйгээр тэнсэх арга хэмжээг авах зохицуулалтыг хэрэгжүүлж байна.

Мөнгө угаах зорилго бүхий этгээд нь мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчид буюу хуульч, нотариатч, НББСЗҮҮ/ Нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч/-ийг ашигладаг. ФАТФ-ын зөвлөмжид дурдсанаар нягтлан бодогчид нь “Gatekeeper” буюу “Манаач”-ийн үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд санхүүгийн системд аливаа мөнгө нэвтрэн орохын тулд хамгийн түрүүнд нягтлан бодогчдоор дамждаг. Тиймээс ФАТФ-ын зөвлөмж 22-т эдгээр мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчид нь эрсдэлээс урьдчилан сэргийлж, МУТСТ /мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх/ үүргээ хариуцлагатайгаар биелүүлэх шаардлагатайг онцолсон. Монгол Улс МУТСТ олон улсын стандарт болох ФАТФ-ын 40 зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх зорилгоор МУТСТ тухай хуулийг хэрэгжүүлж, стандартын шаардлагуудыг цаг алдалгүй дотоодын хууль эрх зүйн орчинд тусган ажиллаж байгаа билээ. Үүний хүрээнд НББСЗҮҮ-д хамаарах шаардлагуудыг МУТСТ тухай хуульд тусгаж, 2018 оноос хойш хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчид нь хуульд заасан үүргээ

¹ Б.Энхболд, “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ 2018 он, 223-р тал

хэрэгжүүлснээр өөрсдийгөө МУТС гэмт хэрэгт холбогдох эрсдэлээс хамгаалах үндсэн зорилготой юм¹.

III. Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект

Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан 16 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай, Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн хэн ч байж болно².

Субъект нь тодорхой зорилготой уг үйлдлийг хийдэг. Үүнд:

- хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрийг өөрчлөх, шилжүүлэх;
- хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга болон эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэх, нуун далдлах;
- хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого олж авах, эзэмших, ашиглах, үр шимийг нь хүртэх;
- мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд хамтран оролцох, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах, хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөгөө өгөх гэх мэт³.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект нь гэмт хэрэг үйлдэхдээ заавал өөрөө хүсэж, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө гэдгийн мэддэг боловч өөрийн ашиг сонирхлын үүднээс тухайн хөрөнгө, мөнгийг ашиглаж, нуун дарагдуулж, өөрийн эзэмшилд байлгаж, эх үүсвэрийг нь өөрчилж, бусдын эрх ашигт хохирол учруулах гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр үйлддэг онцлогтой. Шүүхийн шийдвэр дээр хийсэн судалгаанаас үзвэл энэ төрлийн гэмт хэргийг эрэгтэй хүн илүү өргөн үйлддэг байна.

IV. Гадаад орны эрх зүйн зохицуулалт

Япон улсад мөнгө угаах гэдэг нь–“Хар тамхины наймаа, гэмт хэргийн улмаас олсон хууль бус хөрөнгө гэх мэт хууль бус аргаар олсон мөнгийг өөр хүний нэр дээрх зохиомол данс, данс ашиглан эх үүсвэрийг нь бүрхээжүүлэх, хууль ёсны аргаар мөнгө олж авах зорилгоор нэг газраас нөгөө рүү шилжүүлж, дүр эсгэх”

ХБНГУ-ын эрүүгийн хуулийн 261-р хэсэг	Франц улсын эрүүгийн хууль 324-р зүйл
Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хууль бус үйлдлээс үүссэн объектыг хэн ч байсан Нуух олох, хураах, гарал үүслийг нь шалгахгүй байх зорилгоор солилцох, шилжүүлэх, авах, өөртөө болон гуравдагч этгээдэд худалдаж авах эсвэл эзэмшиж авахдаа гарал үүслийг нь мэдэж байсан бол өөрт болон гуравдагч этгээдэд хадгалсан буюу ашигласан бол таван жилээс дээш хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ял шийтгэнэ.	Мөнгө угаах гэдэг нь хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн эд хөрөнгө, орлогын гарал үүслийг худал үндэслэлээр тайлбарлаж, түүнд шууд болон шууд бус ашиг авчрахыг аливаа хэлбэрээр хөнгөвчлөх явдал юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь шууд болон шууд бус бүтээгдэхүүнийг хөрөнгө оруулалт хийх, нуун дарагдуулах, хөрвүүлэх, гэмт хэрэг, гэмт хэрэг үйлдэхэд туслалцаа үзүүлэх зэрэг орно. Мөнгө угаасан тохиолдолд таван жилийн хорих ял, 375 мянган еврогийн торгууль ногдуулдаг.

¹ НББСЗҮҮ-дэд зориулсан МУТС эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага, 18-р тал

² Б.Энхболд, “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ 2018 он, 224-р тал

³ “МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ЭРСДЭЛД СУУРИЛСАН АРГАЧЛАЛЫГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ГАРЫН АВЛАГА”, УБ 2020 он, 9-р тал

Манай улсын хувьд гэмт хэрэг үйлдэгч этгээд эрүүгийн хуулийн 18.6.1-д зааснаар гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол **зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар** шийтгэхээр зохицуулсан байдаг.

Гэвч бодит байдал дээр гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд ихэнхдээ зорчих эрхийг хязгаарлах ял эсхүл хорих ял оногдуулахгүйгээр тэнсэх арга хэмжээг оногдуулж байна. Бусад улс орны хувьд мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нийгэмд хор аюул өндөр, улс орны эдийн засагт сөргөөр нөлөөлж, өөр төрлийн гэмт хэргийн эх үүсвэр болох ноцтой аюултай гэж үзэж их хэмжээний торгууль ноогдуулах эсхүл хорих ялаар шийтгэх зохицуулалтыг баримталдаг байна. Энэ нь манай улс мөнгө угаах гэмт хэргийн цаад мөн чанарыг буруу ойлгож хөнгөн ял оногдуулж байгаа гэж үзэж байна.

Иймд энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хорих ял эсхүл торгох ялыг оногдуулж буй олон улсын зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

V. Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдал

- Мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас гарсан Монгол Улсын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрүүдэд хийсэн судалгаа

Шүүхийн шийдвэрийн нэгдсэн санд нийт давхардсан тоогоор 226 гэмт хэрэг илэрсэн.

Шүүхийн шийдвэрийн сангаас нийт 181 гэмт хэрэг үйлдсэн субъектийн хүйсийг тодорхойлох боломжтой байсан.

- Мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийн

ойлголт

Суурь гэмт хэрэг гэдэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйл болох орлогыг бий болгож буй гэмт хэргийг хэлнэ.

2018-2023 оны 5 сарын 10-ны байдлаар суурь гэмт хэргийн төрөл

Эрүүгийн тусгай ангид заасан гэмт хэрэг	Үйлдэгдсэн байдал	Эзлэх хувь
17.1 Хулгайлах	75	41
17.12 Мал хулгайлах	34	18.6
17.2 Дээрэмдэх	21	11.5
17.5 Алдаатай гүйлгээ, андуурсан илгээмж, гээгдэл хөрөнгө, алдуул мал завших	13	7.1
17.3 Залилан	13	7.1
17.4 Хөрөнгө завших	11	6
26.1 Кибер орчинд хууль бусаар халдах	6	3.2
24.5 Хууль бусаар ан агнах	2	1.1
22.1 Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах	1	0.55

10.1 хүн алах	1	0.55
24.6 Хууль бусаар мод бэлтгэх	1	0.55
24.2 Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох	1	0.55
22.4 Нийтийн албан тушаалтан хахууль авах	2	1.1
28.7 Цэргийн эд хөрөнгө, байлдааны галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг зарах, үрэгдүүлэх, завших	1	0.55
22.5 Хахууль өгөх	1	0.55
Нийт	183	100

Манай улс мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг өргөн хүрээнд буюу эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн хүрээнд авч үздэг. Энэ нь НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенцод заасанд нийцэж байна. Мөн сүүлийн жилүүдэд хулгайлах болон мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэж буй нь нэмэгдсээр байна. Шинэ төрлийн суурь гэмт хэргүүд ч нэмэгдсээр байна.

Шүүхийн шийдвэр дээр ихэвчлэн 18.6 дугаар зүйлийн 1-ээр зүйлчлэн ял оногдуулсан байна.

- 18.6.2.1-ээр зүйлчлэн гэм буруутайд тооцсон 3 шийдвэр болон хаалттай 1 шийдвэр
- 18.6.2.2-оор зүйлчлэн гэм буруутайд тооцсон 3 шийдвэр
- 18.6.2.3-аар зүйлчлэн гэм буруутайд тооцсон 2 шийдвэр
- 18.6.3-аар зүйлчлэн гэм буруутайд тооцсон 2 шийдвэр
- 18.6.4-өөр зүйлчлэн шийдвэрлэсэн гэмт хэрэг одоогоор гараагүй байна.

Хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнтэй мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг нь:

- Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах
- Залилах
- Кибер орчинд хууль бусаар халдах зэрэг гэмт хэрэг үйлдэж мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэж байна.

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг гэдэгт:

- Авлигын гэмт хэрэг
- Албан тушаалын гэмт хэрэг
- Терроризмын гэмт хэрэг
- Хүний наймаа, эд эрхтний наймаа
- Зэвсгийн наймаа
- Бусад гэмт хэргийг авч үздэг.

VI.Дүгнэлт

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэрэг жил ирэх тусам өсөх хандлагатай байна. Энэ төрлийн гэмт хэргийн нийгмийн хор аюул ихтэй тул улс орон бүр анхааралдаа авах шаардлагатай гэж мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага /ФАТФ/ зөвлөмжөөрөө дамжуулан сануулсаар байгаа. Олон улсын түвшинд тогтоон өгсөн зарчмыг өөрийн улсын хууль тогтоомждоо хэрэгжүүлж, мөнгө угаах гэмт хэргийг хурдан шуурхай илрүүлдэг байх ёстой. Эрүүгийн анхан шатны шүүхийн нийт шийдвэрлэгдсэн хэргийн дотор мөнгө угаахтай холбоотой хэрэг хянан шийдвэрлэлт нь харьцангуй бага байна. Энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгдэхгүй эсхүл гэмт хэргийг бид илрүүлж чадахгүй далд хэлбэрээр үйлдэгдсээр байна. Гадаад орнуудын эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд өндөр торгууль ноогдуулах эсхүл хорих ял оногдуулдаг зохицуулалтыг агуулдаг. Харин манай улсын хувьд зорчих эрхийг хязгаарлах эсхүл хорих ял оногдуулдаг. Иймд зорчих эрхийг хязгаарлах ял бус торгох ялыг хуулийн хүрээнд хэрэгжүүлэх нь тохиромжтой юм.

VII.Ном зүй

Нэг. Монгол улсын хууль тогтоомж

- Эрүүгийн хууль /шинэчилсэн найруулга/. //Төрийн мэдээлэл. УБ., 2016 он
- МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ, УБ 2013 он
- АВЛИГЫН ЭСРЭГ НЭГДСЭН ҮНДЭСНИЙ БАЙГУУЛЛАГЫН КОНВЕНЦ, 2003 он

Хоёр.Ном, сурах бичиг, гарын авлага, нэг сэдэвт бүтээл, эмхэтгэл

- Б.Энхболд, “Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги”, УБ 2018 он
- Х.Доржпалам, “Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй” УБ 2021 он
- НББСЗҮҮ-дэд зориулсан МУТС эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага,
- “МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ЭРСДЭЛД СУУРИЛСАН АРГАЧЛАЛЫГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ГАРЫН АВЛАГА”, УБ 2020 он
- Э.Ганцэцэг, “Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн статистик мэдээлэл”, УБ 2020 он

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

*Э.Төгсбилэг, О.Буянтогтох
/ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогчид/*

Хураангуй: Өнөөдөр Монгол Улсад нийгмийн хөгжил дэвшилтэй холбоотойгоор мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс нэгэнт бий болсон. Энэхүү далд гэмт хэргийг ихэвчлэн цагаан захтнууд үйлдэж, улс орны санхүүгийн салбар, эдийн засгийн хөгжилд хохирол учруулдаг.

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах, гэмт хэрэг

Мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай үндсэн ойлголт

Мөнгө гэдэг зүйл төлбөрийн хэрэгсэл болсон үеэс мөнгө угаах гэдэг ойлголт бий болсон байж болох талтай гэж барууны эрдэмтэн судлаачид үздэг. Учир нь түүхийн аль ч цаг үед мөнгө үүссэн цагаасаа эхлэн хаад ноёдод, эрх мэдэлтнүүдэд хуулийг гуйвуулах, өөрсдийн эрх мэдэл, байр суурийг бэхжүүлэх чухал хэрэгсэл болж баян тансаг амьдрахын зэрэгцээ хуулийг ч өөрийн эрх ашигт нийцүүлэн гаргахад чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн.

Гэхдээ “Мөнгө угаах” гэсэн ойлголт өнөөгийн утгаар Чикагогийн мафиин толгойлогч Ал Капонегийн үед өнгөрсөн зууны 20-иод онд анх гарч иржээ. Тэр үеийн Америкт “хуурай” хууль буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Ал Капоне архи, хар тамхи, худалдаа, рекетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байжээ. Үүнийг нь “L'expresse” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “хувцас биш мөнгө угааж” байна гэж бичсэнээр мөнгө угаах гэсэн томъёо анх гарч ирсэн гэдэг. 1974 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгч Ричард Никсоныг огцруулж байсан “Watergate”-ийн дуулианы үеэр энэ нэр дахин гарч ирснээр дэлхий нийтэд танил болжээ.

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэсэн ойлголтыг өргөн хүрээнд хэрэглэдэг. Мөнгө угаахтай тэмцэхийн гол зорилго нь хэн нэгэн хүнд гэмт үйлдэлд нь давхар ял онооход бус харин бусад этгээдийг гэмт этгээдэд тус дэм үзүүлж болохуйц үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарлахад оршдог. Энэ нь нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх түүнд татагдан оролцохоос сэргийлэх ач холбогдолтой.

Олон улсын стандарт буюу НҮБ-ын 2000 оны Палермогийн конвенцид мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлжээ:

- Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах;
- Тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх гэж тодорхойлсон байдаг.

Харин манай улсад энэхүү нэр томъёог мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл

түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг” хэлнэ гэж томъёолсон байдаг. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн бусад этгээдийг яллан шийтгэхэд мөнгө угаах гэсэн томъёоллыг ашигладаг. Өөрөөр хэлбэл гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг юм.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилго:

Мөнгө угаах нь ихэвчлэн дараах үндсэн зорилготой. Үүнд:

- Хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрийг өөрчлөх, шилжүүлэх;
- Хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга болон эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэх, нуун далдлах;
- Хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого олж авах, эзэмших, ашиглах, үр шимийг нь хүртэх;
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд хамтран оролцох, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах, хамжих, туслах болон зөвлөгөө өгөх гэх мэт.

Хууль бус галт зэвсгийн наймаа, хүний, эд эрхтний наймаа, хар тамхины худалдаа, бусдын биеийг үнэлүүлэх, мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдвэрлэх, авлига, хээл хахууль, татвараас зайлсхийх, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, хулгай, дээрэм, цахим гэмт хэргийн хохирогчоос шаардаж авсан барьцаа төлбөр, далд веб дэх хууль бус үйл ажиллагааны төлбөр болгож биткойн, этериум зэрэг криптовалютаар олсон орлого гэх мэт мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргүүд орно. Мөнгө угаах үйл ажиллагаанд санхүүгийн салбар гэлтгүй хувь хүн, хуулийн этгээд, санхүүгийн бус бизнес мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгч нарыг оролцуулж ашиглах, гүйлгээ хийх нь түгээмэл байдаг. Тиймээс энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль бус хөрөнгө, орлогыг илрүүлэхэд олон салбарыг хамарсан өргөн хүрээний мэдлэг шаардлагатай болдог. Мөнгө угаагчид гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогоо олон улсын болон дотоодын зах зээл дээр ашиглагдаж байгаа төлбөр тооцооны хэрэгслүүд, өндөр өртөгтэй хөрвөх чадвартай үнэт металл, үнэт эдлэл, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, шинэ технологи зэргийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргахыг оролддог. МУТС үйл ажиллагаа нь байршуулах, нуун далдлах, буцаан төвлөрүүлэх гэсэн гурван үе шаттай үйлдэгддэг.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг зөвхөн хүн худалдаалах, хар тамхины наймаа зэрэг гэмт хэрэгтэй холбоотой гэж төсөөлсөөр ирсэн. Гэвч мөнгө угаах гэмт хэргийн үйлдэгчид нь ямар ч ноцтой гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгийг “угаадаг” болох нь тодорхой болжээ. Хүн худалдаалах гэмт хэргээс эхлээд татвар төлөхөөс зайлсхийх бүхий л ноцтой гэмт хэргийг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбон ойлгох зайлшгүй шаардлага урган бий болсон. Энэ ч үүднээс Олон улсын санхүүгийн байгууллагаас 2012 оны 2 дугаар сард гарсан зөвлөмжид “татварын гэмт хэрэг”-ийг мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэгт тооцсон байна.

Мөнгө угаах нь гэмт хэрэгтнүүдийн хувьд хууль бус орлогын эх үүсвэрээ аливаа эрсдэлд оруулалгүйгээр түүнээс олсон ашиг, орлогоо тааваараа ашиглахад туслах, санхүүгийн аюулгүй байдлаа хамгаалахад чиглэгдсэн маш чухал үйл явц юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь байршуулах, тараах буюу гүйлгээнд оруулах, буцааж төвлөрүүлэх гэсэн 3 үе шаттайгаар хийгддэг.

Байршуулах үе шат

Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны болгож санхүүгийн системд байршуулах буюу мэдээлэх үүрэгтэй этгээд эсвэл хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг таталгүйгээр санхүүгийн системд нэвтрүүлж, хууль бусаар олсон мөнгөний анхны эх үүсвэрээс “салах” явдал юм. Тухайлбал, гэмт этгээд өөр хүний нэр дээр банкинд нээлгэсэн дансанд хууль бусаар олсон мөнгөө анхаарал татахааргүй хэмжээтэйгээр таслан хийх, үнэт цаас, чек, хувьцаа худалдан авах, эсхүл байр, байшин ч худалдан авах замаар байршуулж болно.

Нуун далдлах үе шат

Хоёр дахь үе шатанд хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын гарал үүслийг нуун дарагдуулах зорилгоор бэлэн бус шилжүүлэг хийх, өөр банкны дансанд байршуулах, банк хооронд хувааж, нийлүүлж шилжүүлэх, олон банк, санхүүгийн байгууллага, улс орнуудаар дамжуулан эх үүсвэрийг нуун далдлах гэх мэт аргуудаар дамжуулан хэрэгжүүлдэг. Жишээлбэл, худалдан авсан үнэт цаас, аяллын чекээ эргүүлэн зарах эсвэл гадаад худалдаа эрхэлж буй мэт харагдуулах зорилгоор мөнгө угаахтай тэмцэх хяналтын механизм бүрдүүлээгүй орнууд руу шилжүүлэх гэх мэт аргыг хэрэглэдэг. Үүний дараа гурав дахь үе шат нь нэгэнт гарал үүслийг нь тогтооход бэрх болсон эсхүл хууль ёсны юм шиг харагдах болсон мөнгөө эргүүлэн өөрийн нэр дээр төвлөрүүлдэг ажээ.

Буцаан төвлөрүүлэх үе шат

Хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын гарал үүслийг нуун дарагдуулах зорилгоор бэлэн бус шилжүүлэг хийх, өөр банкны дансанд байршуулах, банк хооронд хувааж, нийлүүлж шилжүүлэх, олон банк, санхүүгийн байгууллага, улс орнуудаар дамжуулан эх үүсвэрийг нуун далдлах гэх мэт. Мөнгө угаах гэмт хэргийн арга хэлбэр нь терроризмыг санхүүжүүлэхтэй ижил төстэй явагддаг тул энэ хоёр гэмт хэргийг нягт холбодог. Гэвч агуулгын хувьд энэ хоёр нь тусдаа явагддаг. Тухайлбал, мөнгө угаах нь хууль бус орлогыг хууль ёсны юм шиг харуулахыг зорьдог байхад терроризмыг санхүүжүүлэх нь хууль ёсны орлогоор хууль бус үйл ажиллагаанд зарцуулахыг зорьдог.¹

Мөнгө угаахтай холбоотой дээрх үе шатуудад гэмт этгээдүүд нь хууль бус, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны болгох үйл ажиллагаандаа НББСЗҮҮ, хуульч, нотариатч зэрэг мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг ашиглан гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын гарал үүсэл, шинж чанарыг нуун далдлах нарийн төвөгтэй схем, зохион байгуулалтад орж ажилладаг байна.²

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хор хөнөөл

Мөнгө угаах гэмт хэрэг гэдэг нь биднээс хол хөндий олон улс, хөгжингүй орнуудад, мөргөлдөөнтэй бүс нутагт л үйлдэгддэг гэмт хэрэг огт биш бөгөөд бидний эргэн тойронд ч үйлдэгддэг байна. Тухайлбал, авлига хээл хахууль, татвараас зайлсхийх, орлогоо нуун дарагдуулах, хүн хулгайлах, бусдын биеийг үнэлүүлэх, хулгай дээрэм, цахим гэмт хэрэг цаашлаад байгаль орчны эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болдог. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нүдэнд үзэгдэхгүй боловч далд эдийн засгийг бий болгож улс орны нийгэм, эдийн засагт том хохирол учруулдаг ба бидний өдөр тутмын амьдралд нөлөөлдөг байна. МУТС гэмт хэрэг нь эдийн засаг, нийгэмд өндөр хор уршигтай байдаг. Хамгийн энгийн жишээ гэвэл хэрэв хууль бус их хэмжээний хөрөнгө манай улсын санхүүгийн системээр угаагдаж байвал нэн түрүүнд санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд аюул учруулдаг. Хууль бус хөрөнгө нь дотоодынх бол авлига хээл хахуулийг ихэсгэх, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийнэ. Мөн МУТС гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлтэй байдал нь олон улсын тавцанд улс орны нэр хүндийг унагаахаас гадна тухайн улсын санхүүгийн систем, цаашлаад

¹ Хадгаламж, зээлийн хоршооны салбарын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхтэй тэмцэх, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх гарын авлага (2021 он)

² НББСЗҮҮ-дэд зориулсан МУТС эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага

улс үндэстэнд итгэх итгэлийг үгүй хийх ба олон улсын эрх бүхий байгууллагуудын эрчимтэй хяналтад орж эхэлдэг. Үүний үр дүнд олон улсын санхүүгийн системд эрсдэлтэй гэж үзэгдэн аливаа хаалт, шахалтад орж эдийн засаг тэлэх боломж хумигдах, тухайн улсын иргэдийн өдөр тутмын амьдралд нөлөөлдөг байна.

Монгол улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн нөхцөл байдал

Монгол Улсад мөнгө угаах буюу шинэ төрлийн гэгдэх энэ гэмт хэрэг үйлдэгдэж байна уу үгүй юу, ямар хэлбэрээр үйлдэгдэж болох вэ, түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга замууд юу байж болох вэ, тэмцэх явцад учирч буй саад бэрхшээл юу байж болох вэ гэдэгт анхаарал хандуулах шаардлага бий болоод байна.

Хэдхэн жилийн өмнө Монгол улс нь бага, дунд орлого бүхий харьцангуй жижиг санхүүгийн салбартай орон байсан бол уул уурхайн томоохон төслүүдийг эхлүүлж бизнес эрхлэлтийн орчинг сайжруулж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг ихээхэн татсан, эдийн, засгийн бодит өсөлт бүхий өндөр өсөлт бүхий эдийн засагтай орнуудын нэг болоод байна.

Монгол Улсын нийт хөрөнгө оруулалт сүүлийн 10-аад жилийн хугацаанд харьцангуй тогтвортой өсөж, сүүлийн жилүүдэд ДНБ-ий 30-40 хувьтай тэнцэх түвшинд хэлбэлзэж байна. Нийт хөрөнгө оруулалтад дотоодын хөрөнгө оруулалт 40 хувийг, гадаадын хөрөнгө оруулалт 60 хувийг эзэлж байна.

Үүнээс уул уурхайн салбарын эдийн засагт гүйцэтгэх үүрэг улам нэмэгдэж, тус салбарын хөрөнгө оруулалт илэрхий өсөж, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд олноор болж буй явдал юм.

Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийг тодорхойлсноос хойш даруй 10 жил өнгөрсөн ч энэ гэмт хэрэг бүртгэгдэж шүүхээр шийдвэрлэсэн тохиолдол манай улсад маш цөөн байна. Мөнгө угаах гэмт хэргийг дэлхий даяар өргөн дэлгэрсэн хар тамхи, мансууруулах бодис худалдаалах, зэвсгийн наймаа, хүн худалдаалах гэх мэт гэмт хэргийн бүлэглэл өргөн хүрээнд, нарийн боловсруулсан аргаар үйлддэг болохыг олон улсад нэгэнт тогтоосон.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг үүсч хөгжсөн түүхийн цаг үе, байдлаас харахад эдийн засгийн хувьд тогтворгүй, ядуу буурай эсхүл жижиг эдийн засагтай гадны зээл, буцалтгүй тусламж хөрөнгө оруулалтанд тулгуурлан хөгжиж буй орон мөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын мөнгөний эх үүсвэрийг шалгах боломж муутай улсад үйлдэгдэх нь түгээмэл байдаг. Манайд хаа сайгүй байгаа янз бүрийн солонгос, хятад түргэн хоолны газар, баар, ресторан зэрэг нь мөнгө угаах хэрэгсэл болж байгааг үгүйсгэх аргагүй юм. Монгол улсын хувьд үүнээс өөрөөр мөнгө угаалт хийгдэх хамгийн өндөр магадлалтай гэмт хэрэг бол авлига, хээл хахууль юм. Монгол улс 0-10 хүртэл оноогоор үнэлдэг авлигын индексээр нилээн бага үзүүлэлттэй /2011 оны жагсаалтаар 2.7 гэсэн үзүүлэлтэйгээр 210 гаруй улсаас 120-д жагссан байна/ байдаг нь үүнийг нотлох нэг баримт юм.¹ Авлигад авсан зүйлийг бусдын нэр дээр шилжүүлэх, дүрсийг хувиргах, эдийн засгийн эргэлтэнд оруулж болзошгүй нөхцөл бий болсон явдал юм.

Авлига болон мөнгө угаах гэмт хэргийн уялдаа холбоог анхаарахгүй, энэ талаар хуульд тодорхой тусгаж өгөөгүйгээс авлигын төрлийн хэргийг шалгах явцдаа үндсээр нь шалгахгүй зөвхөн авлига авсан этгээдийг шийтгээд юм уу эсхүл зөвхөн авлигад авсан гэх нэгээхэн хэсэг зүйлийг хурааж авснаар авлига хээл хахуультай тэмцэж байна гэхэд бас учир дутагдалтай юм.

Авлигын төрөл хэлбэр маш олон янз байдаг ба бэлэн болон бэлэн бус хэлбэрээр тухайлбал банк юм уу томоохон аж ахуйн нэгж, орд газрын хувь эзэмших эрх бэлгэнд авах үүнийгээ хүний нэр дээр шилжүүлэх улмаар уг олсон эрхээр дамжуулж ашиг олох эсхүл уг хувьцаагаа бусдаар заруулах зэргээр авлигын хэлбэр дүрсийг хувиргаж байдаг ба энэ нь зохион байгуулалттай явагдаж байдаг. Дээрх эрхийг гүйлгээнд оруулах, эх сурвалжийг нь өөрчлөх ажиллагааг мэдсээр байж явуулж байгаа этгээдийн дээрх үйлдэл буюу /үл хөдлөх хөрөнгө ч бас байж болно/ үүнийг зарж борлуулан дүрсийг нь хувирган бэлэн мөнгө болгон

¹ <https://www.transparency.org/en/cpi/2011>

хувирган уг мөнгийг хууль ёсоор олсон мэт болгон өөрчилж байгаа энэ бүх үйл ажиллагаа үндсэндээ мөнгө угаах гэмт хэргийн нэг хэлбэр юм. Түүнчлэн манайд төрийн өндөр албан тушаалтнуудын гэр бүл, хамаатан садан, найз нөхдийн нэр дээр хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгө, хувьцаа, лиценз бүртгэгдсэн байдаг ч тэдгээрийн санхүүгийн эх үүсвэрийг бодитой тогтоох эрх зүйн орчинг бүрдүүлээгүй, авлига, хээл хахуулийн гэмт хэргийг тодорхойлсон хуулийн заалт дэндүү явцуу, банкны дэргэдэх санхүүгийн албад хууль бус мөнгөний гүйлгээг хянах, сэжигтэй мөнгөний гүйлгээг мэдээлэх үүргээ хангалттай биелүүлэхгүй байгаа, мөнгө угаах хэргийг илрүүлэхэд чухал хөшүүрэг болсон татварын хууль тогтоомжууд боловсронгуй биш, хилээр их хэмжээний мөнгийг бэлнээр оруулж гаргаж байгааг гаалийн байгууллага илрүүлж чадахгүй байгаа мөн хүн амын бүртгэл төгөлдөржиж чадаагүй байгаа зэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд саад болж байгаа нь нууц биш юм.

Улсын төв банк буюу Монгол банкинд 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг баталснаар Санхүүгийн мэдээллийн алба /Financial intelligence Unit/-г байгуулж мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үндэс, суурийг бий болгосон. Санхүүгийн мэдээллийн алба /CMA/ нь мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэгтэй үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд арилжааны банкны 20 саяас дээш болон сэжигтэй гүйлгээнд хяналт тавьж ажилладаг. Манай улсын санхүүгийн мэдээллийн алба нь ФАТФ-д 2009 оны тавдугаар сард элссэн. Энэ нь маш том боломж бөгөөд Монголоос гарсан, орсон гүйлгээний эздийг хайж мөшгөхөд хэрэгтэй түлхүүр юм. Мөн 11 орны Санхүүгийн тагнуулын албатай хоёр орны хамтын ажиллагаатай ажилладаг.¹

Арилжааны банк сэжигтэй гүйлгээг заавал CMA-д мэдээлэх үүрэг байгууллагад хяналт тавих үүрэгтэй байдаг бол манай улсын хувьд одоогоор хүлээдэг. Олон улсад энэ байгууллага нь санхүүгийн гүйлгээ хийж байгаа бүхий арилжааны банк, ББСБ-ын мэдээлсэн 20 сая төгрөгөөс дээш дүнтэй гүйлгээнд хяналт, шалгалт хийж байгаа хангалтгүй нөхцөл байдалтай байна.

2011 оны байдлаар 474,880 бэлэн мөнгөний гүйлгээнд хяналт тавьснаас 71 нь сэжигтэй гүйлгээ байсан. Эдгээр сэжигтэй гүйлгээг шалгасны үндсэн дээр 21-ийг нь хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлсэн гэсэн статистик мэдээ байна.² 2008-2011 оны хооронд нийт 158 сэжигтэй гүйлгээний тайлан CMA гаргасан бөгөөд үүнээс 95 сэжигтэй гүйлгээг хууль сахиулах байгууллагад шалгуулахаар өгсөн ч мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж тогтоогдож хэрэг үүсгэсэн тохиолдол байхгүй байна. 2012 оны эхний улирлын мэдээгээр 12 сэжигтэй гүйлгээг шалгаснаас 3-ийг нь хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлсэн³ байна. Хууль тогтоогчид тухайн үеийн Эрүүгийн хуульд энэ төрлийн гэмт хэргийг нэмж оруулж өгснөөрөө мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх боломжтой боллоо гэж ойлгож байсан нь ихээхэн учир дутагдалтай байсан юм. Учир нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх ойлголт, боловсон хүчний мэдлэг боловсрол хомс, энэ төрлийн гэмт хэргийн судалгаа бага, гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний мөн чанарыг бүрэн ойлгоогүй, дадлага туршлага бага байсан зэрэг гадаад хүчин зүйл, энэхүү гэмт хэргийн онцлог шинж чанар болох ямарваа нэгэн хохирогч гэрчгүй, нууц далд аргаар үйлдэгддэгээс гадна өмнө нь ямар нэгэн байдлаар үйлдэгдсэн суурь гэмт хэргийн замаар хууль бус орлого олсон байдаг зэрэг үндсэн шинжүүд нь тухайн үед Монгол Улсын хэмжээнд гэмт хэрэгтэй тэмцэх явцад мөрдөгдөж ашиглагдаж байсан хууль тогтоомжуудын заалтууд, амьдрал дээрх бодит нөхцөл байдлуудтай зөрчилдөж байсан юм.

Харин 2022 оны байдлаар 83,221 бэлэн мөнгөний гүйлгээнд хяналт тавьснаас 514 нь сэжигтэй гүйлгээ байсан. Энэхүү тоон баримтыг харьцуулан дүгнэвэл одоогийн Монгол Улсад “мөнгө угаах” гэмт хэргийн эсрэг авч хэрэгжүүлж буй арга хэрэгсэл нь тодорхой үр дүнгээ өгч

¹ CMA дарга Б.Төмөрбат : Мөнгө угаах гэж байгааг нь мэдээгүй. Гэхдээ сэжиглэж байсан., сурвалжлагч. Г.Улсболд <https://www.topmedee.mn/news/8523>

² Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагааны 2011 оны 4 улирлын статистикийн мэдээлэл <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/news/201204.pdf>

³ Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагааны 2012 оны I улирлын статистикийн мэдээлэл <https://fiu.mongolbank.mn/file/files/documents/cma/news/201201.pdf>

буйг харж болно. Харин нөгөө талдаа энэхүү гэмт хэргийг үйлдэгч этгээд, үйлдэгдэх арга хэрэгсэл нь бидний нүднээс илүү далд нарийн болж байгааг илтгэж байгаа юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсад өнөөдрийг хүртэл шинэ төрлийн гэмт хэргийн тоонд байсаар байна. Анх 2002 оны МУ-ын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх зорилгоор тусгайлсан зүйл заалтыг тусгаж өгсөн ч өнөөдрийг хүртэл хугацаанд Монгол Улсын хууль хяналтын байгууллага болон шүүхээр энэ төрлийн ямар нэгэн хэрэг шалгагдаагүй, шийдвэрлэгдээгүй байгаа нь олон учир шалтгаантай юм.

2002 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдрийн шинэчлэн найруулсан "Монгол Улсын Эрүүгийн хууль"-ийн 268 дугаар зүйлд :

6. Зэвсгийн наймаа

7. Хар тамхины наймаа,

8. Хүний наймаа

9. Хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон орлого,

10.Түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилготой илт хууль бус эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж эх үүсвэрийг нь халхавчлах буюу нуун далдлах, эсхүл уг эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд оруулсан бол гэсэн заалт нь Монгол улсын хувьд энэхүү гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тунхаг төдий заалт болон хувирсан юм. Бодит байдал дээр хүн ам харьцангуй цөөтэй манай улсад хар тамхи, галт зэвсэг зарж борлуулдаг мафи, картел, синдикатууд болон тогтвортой үйл ажиллагаа явуулдаг зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл байх боломж харьцангуй бага, хил дамжин үйлдэгддэг хүний наймааны гэмт хэрэгтэй тэмцэх боломж хязгаарлагдмал, терроризмын аюул заналаас харьцангуй хол, мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдэж ашиглах гэмт хэргийн гаралт бага зэрэг гэмт хэргийн диспозицод Монгол улсад төдийлөн үйлдэгдэж, бүртгэгддэггүй цөөн тооны, тэгвэл 2009 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн шинэчлэн найруулсан нэмэлтээр "Монгол Улсын Эрүүгийн хууль"-ийн 7 дугаар хэсгийн 20 дугаар бул. Цагдаагийн байгууллагын харьяаллын гэмт хэргийн бүлэг болох Аж ахуйн эсрэг гэмт хэргийн бүлэг, тусгай ангийн 166¹ дүгээр зүйлд "Хууль бус эх үүсвэрийг нь халхавчлах, нуун далдлах, түүнчлэн аливаа этгээдийг хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор энэ хуулийн 166 дугаар зүйлд зааснаас бусад хүндэвтэр, хүнд, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгө, эдийн бус хөрөнгө, мөнгийг санаатайгаар хүлээн авсан, хадгалсан, ашигласан. шилжүүлсэн, хувиргасан бол" хэмээн өмнө мөрдөж байсан эрүүгийн хуулийн 268¹ дүгээр зүйлийн диспозицыг өөрчилсөн нь өнөөдрийн нөхцөлд харьцангуй дэвшилтэт боломжийг Цагдаагийн байгууллагын Эрүүгийн албанд олгосон юм.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрүүгийн бусад хэргүүдээс ялгарах үндсэн шинж бол хууль бус, бохир мөнгөний урсгалыг хянах зайлшгүй шаардлага бөгөөд энэхүү зорилгыг хангахын тулд 1996 оны 09 дүгээр сарын 03-ны өдөр батлагдсан "Банкны тухай хууль"-ийн 2 дугаар бүлгийн 7 дугаар зүйлийн 7.2.3-т заасан "Шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын ажлын шаардлагаар эдгээр байгууллагын удирдлага хүсэлт гаргасан" заалтыг үндэслэн цагдаагийн байгууллагын эрүүгийн алба болон хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах албадаас арилжааны банкуудад албан бичгээр хүсэлт хүргүүлэн, сэжиг бүхий этгээдүүдийн гэмт үйлдлийн явцад олсон хууль бус орлогыг хадгалсан дансны дэлгэрэнгүй мэдээллийг авч ажилладаг байсан болно. Гэтэл 2010 оны 01 сарын 28-ны өдөр шинэчлэн найруулсан Банкны тухай хуулийн 2 дугаар бүлэг, 7 дугаар зүйл /Банк, түүний хараат болон охин компанид хориглох үйл ажиллагаа/, 7.2.3-т "Шүүх, прокурорын байгууллагын удирдлага хүсэлт гаргасан, эсхүл авлигатай тэмцэх байгууллага, цагдаагийн байгууллагын хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагааны шаардлагаар тэдгээрийн удирдлагын хүсэлтийг прокурор зөвшөөрсөн" гэсэн заалтыг нэмж оруулсан нь нууц далд аргаар үйлдэгдэж буй эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд маш том чөдөр тушаа болсон төдийгүй, арилжааны банкны гол бүтээгдэхүүн үйлчилгээний нэг гадаад, дотоодын бэлэн болон бэлэн бус төлбөр тооцоогоор дамжин

үйлдэгддэг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг үндсэндээ зогсонги байдалд оруулсан гэж хэлж болно. Учир нь:

1. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үйлдлийн арга хэлбэрийн хувьд хүний хараа хяналтаас холуур, нууц далд аргаар үйлдэгддэгээс гадна маш богино хугацаанд хэд хэдэн банк төдийгүй улс үндэстэн дамжин гүйлгээ хийгддэг нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үүрэг бүхий хууль хяналтын байгууллагын хараа хяналтыг бүрэн алдагдуулж, ул мөр, эд мөрийн баримтаа баллах, цаг хожих боломжийг гэмт этгээдүүдэд бүрэн олгодог төдийгүй өөгшүүлдэг юм.

2. Нууц далд аргаар үйлдэгддэг эдийн засгийн бусад төрлийн гэмт хэргүүдийн нэгэн адил мөнгө угаах гэмт хэрэг нь иргэдийн нүднээс далд явагддаг, гэмт үйлдлийн үр дүнд хэн нэгний эрх ашигт ямарваа нэгэн бодит хохирол учруулсан шинж шууд илэрдэггүй, хохирсон хохирогч байдаггүйгээс тухайн төрлийн хэргийг мөрдөн байцаах албаны шугамаар ил аргаар шалгах боломж бололцоо, сэжиглэх үндэслэл туйлын хомс байдаг.

3. Эрүүгийн хэрэг үүсгэхээс өмнөх шатанд, энэхүү төрлийн гэмт хэргийг гүйцэтгэх ажлын шугамаар баримтжуулах явцад эрх зүйн орчин хязгаарлагдмал байдаг болно.

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны нэг чухал элемент бол санхүүгийн байгууллагууд болон санхүүгийн бус гэж тодорхойлогдсон бизнесүүд (үнэт металл наймаалагч, үл хөдлөх хөрөнгө зуучлагч гэх мэт)-эд тавигддаг гэмт болон террорист үйлдэлд холбогдолтой байж болзошгүй, сэжигтэй гэж үзсэн санхүүгийн гүйлгээнүүдийг илрүүлэх шаардлага юм.

ФАТФ-аас санхүүгийн систем муу, мөнгө угаах боломж нөхцөлийг бүрдүүлсэн улс орнуудын хар жагсаалтад оруулдаг. Энэ хар жагсаалтад орсноор гаднаас хөрөнгө оруулалт хийгчдэд тухайн улсын банк, санхүүгийн байгууллага нь эрсдэлтэй, аюултай гэсэн дүгнэлтийг шууд бий болгодог.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэлт, мөрдөн байцаах ажиллагаа хангалтгүй хийгддэг, хуулийн зохицуулалт хангалтгүй байгаа нь удахгүй дээрх хар жагсаалтад орох аюултай байдлыг анхааруулах дохио болж байна. Одоогоор Монгол улс нь саарал жагсаалтад багтсан¹ бөгөөд ФАТФ-аас өгсөн чиглэлийн дагуу арга хэмжээ авч хар жагсаалтад орохоос сэргийлэх хэрэгтэй байна.

ФАТФ-ын зүгээс тус улсын Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дахь стратегийн дутагдлууд байсаар байна гэж дүгнэж байгаа. Иймд Монгол Улс эдгээр дутагдлуудыг засах, ахиц дэвшил гаргах хүрээнд ажлын төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээг бүрэн дүүрэн авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Үүнд дараах зүйлс багтана: (1) мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхийг гэмт хэрэгт бүрэн тооцдог болох (Зөвлөмж 1 ба Тусгай зөвлөмж II); (2) террорист үйл ажиллагаатай холбоотой эд хөрөнгийг илрүүлэх, тодорхойлох болон битүүмжлэх тогтолцоог бий болгож, хэрэгжүүлэх (Тусгай зөвлөмж III); (3) мөнгө угаахтай холбоотой хөрөнгө мөнгийг хураан авах тогтолцоо бий болгох (Зөвлөмж 3); (4) сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэхэд тавигдах шаардлагуудыг өргөжүүлж, тодорхойлох (Зөвлөмж 13 ба Тусгай зөвлөмж IV); (5) Санхүүгийн мэдээллийн албаны Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан чиг үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэх чадавх, нөөц бололцоог нэмэгдүүлэх (Зөвлөмж 26); (6) мөнгөн гуйвуулга, шилжүүлгийн үйлчилгээ эрхлэгч нарын үйл ажиллагааг зохицуулалтад оруулж, журамлах² шаардлагатай гэсэн чиглэлийг өгч байна.

Монгол улс ФАТФ-аас гадна бүс нутгийн хэмжээнд мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагаа явуулдаг Ази, Номхон далайн орнуудын мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг (APG)- ийн гишүүнээр 2004 элссэн. Энэ байгууллага нь бүс нутгийн хэмжээнд ФАТФ. Дэлхийн банк, Азийн

¹ СМА дарга Б.Төмөрбат : Мөнгө угаах гэж байгааг нь мэдээгүй. Гэхдээ сэжиглэж байсан., сурвалжлагч. Г.Улсболд <https://www.topmedee.mn/news/8523>

² Хоёр дахь шатны хяналтын хүрээн дэх ажлын явцын талаар ФАТФ-аас хийж буй мэдэгдэл <http://mongolbank.mn/documents/cma/20111209.pdf>

хөгжлийн банк, Олон улсын валютын сан НҮБ-ын гэмт хэрэг, хар тамхины асуудал эрхэлсэн алба, Санхүүгийн мэдээллийн алба зэрэг байгууллагуудтай мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хүрээнд хамтран ажиллах, дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх, харилцан мэдээлэл солилцох үүрэгтэй олон улсын байгууллага юм.¹

Дээрхээс дүгнэвэл, Монгол улс олон улсын гэрээ, конвенцид нэгдэн орж олон улсын байгууллагад гишүүнчлэлтэй болсон байдаг ч нэгдэн орсон гэрээ, конвенцид үндэсний хууль хууль тогтоомжоо нийцүүлэх тал дээр сул ханддаг нь ажиглагддаг. Үүний нэг жишээ нь мөнгө угаах гэмт хэргийг Эрүүгийн болон бусад хуульд томъёолсон ч энэ төрлийн гэмт хэргийн илрүүлэлт, мөрдөн шалгах ажиллагаа хангалтгүй, "татвараас зайлсхийх" үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг биш гэж хуульчилснаас шууд анзаарагдаж байна.

Мөн эдийн засгийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах байгууллагын ажилчдын ур чадвар сул, эдийн засгийн мэргэшсэн мэргэжилтэн байхгүй, байгууллагын чадавх муу зэрэг асуудалтай шууд холбоотойгоор мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэх нөхцөл бүрдэхгүй байна. Иймээс цагдаагийн байгууллагад мэргэжлийн боловсон хүч, нөөц, чадавхийг бүрдүүлэх, цагдаа болон банк санхүүгийн байгууллагын хамтын ажиллагааг сайжруулах шаардлага тулгарч байна.

Бусад төрлийн гэмт хэргүүдийн адил мөнгө угаах гэмт хэргийн хохирогч нь шууд байдаггүйгээс мөн энэ гэмт хэргийн золиос боллоо гэж хэн нэгэн гомдол гаргадаггүйгээс өнөөдөр зөвхөн аливаа үйлдлийн шууд золиос болсон этгээдийн эрх ашгийг хамгаалах, учирсан хохирол, хор уршгийг арилгах асуудал илүү яригдаж байгаа нь энэ гэмт хэргийг шалгаж илрүүлэхэд түлхэц болж чадахгүй байна. Иймд дээрх төрлийн гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулыг нийгэмд таниулах, гэмт үйлдлийн хохирогч нь нийгэм тэр чигээрээ байдаг гэдгийг ойлгож энэ төрлийн гэмт хэргийг илрүүлэхэд мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэх, хууль эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна.

Эцэст нь хууль бус мөнгөний эргэлтийг зогсоож чадахгүйгээс улс орны эдийн засгийн аюулгүй, хараат бус байдал алдагдаж болзошгүй нөхцөл бий болж байна.

Эрх зүйн зохицуулалт

Монгол Улс нь 2003 онд "Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц"-д нэгдэн орж, 2004 онд МУТСТ, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын бодлогыг тодорхойлдог ФАТФ-ын салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг (АНДМУТБ)-т элсэн орсноор МУТСТ олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээсэн.

Монгол Улсад анх 2006 оны 07 дугаар сард "МУТСТ тухай хууль" батлагдсан бөгөөд 2013, 2018, 2019 онд энэ хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар хуулийн хамрах хүрээг өргөжүүлж, олон улсын стандарт, шаардлагын дагуу МҮЭ-ээр үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлалын байгууллага, үнэт металл, үнэт чулуу, тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч, нотариатч, хуульчийг нэмсэн. Ийнхүү дээрх МҮЭ нь МУМТСТ тухай хуулийг хэрэгжүүлж, харилцагчийг таньж мэдэх (ХТМ), гүйлгээ эсхүл үйл ажиллагааны мэдээллийг СМА-нд мэдээлэх үүрэг, хариуцлага хүлээж байна. Мөнгө угаах нь эдийн засаг, нийгмийн ихээхэн сөрөг үр дагавартай. Хууль бус мөнгө гаднаас орж ирсэн бол зорилгодоо хүрээд гэнэт орж ирсэн шигээ гэнэт буцаад гарна. Их хэмжээний мөнгө гэнэтийн шилжилт нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй хямралд ч хүргэж болох юм. Үүний зэрэгцээ олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унах, банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах хүртэлх арга хэмжээг гадны орнууд авч болох юм. Хууль бус мөнгө дотоодынх бол энэ нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг хавчих, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахаж монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дутуу хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр юм. Манайх шиг жижиг эдийн засагтай улс

¹ <http://www.apgml.org/about/history.aspx>

оронд хөрөнгө оруулалт, мөнгөний хэрэгцээ их байгаа нь ойлгомжтой. Тэр ч хэмжээгээр банкуудад хуримтлал үүсгэх, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих сонирхол их байгаагийн зэрэгцээ банкаар дамжиж байгаа орлого, хөрөнгийн цаад эх үүсвэр, бизнесийн мөн чанарын талаар сонирхох, судлах хэрэгцээ байхгүй мэт ойлгосоор удлаа. Гэтэл энэ байдал нь эргээд санхүүгийн системийн найдвартай, тогтвортой байдалд заналхийлж болзошгүй байна.

Дүгнэлт

Сэжигтэй гүйлгээний талаар идэвхтэй шалгах үйлдэл нь энэ төрлийн гэмт хэргийг хянах хамгийн том хэрэгсэл юм. Хэрэв банк болон санхүүгийн байгууллагаас цагдаагийн байгууллагыг харилцагчдын дансыг шалгадаг, төвөг учруулдаг гэсэн өрөөсгөл хандлага байсаар байх аваас энэ төрлийн гэмт хэрэг илрэхгүй юм.

Банк хадгалж буй мөнгөө эрүүгийн чанартай эсэхийг шалгадаг, нягталдаг байгууллага биш тул ямар ч хүний мөнгийг хадгалах үүрэгтэй. Гэтэл цагдаагийн байгууллага үүнийг шалгаж нотлох үүрэгтэй тул бохир мөнгөний урсгалыг хянах, дансны хөдөлгөөнд хяналт тавих эрхтэй байх шаардлагатай тулгарч байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй олон талт хамтын ажиллагаагаар тэмцэж байж үр дүнд хүрнэ. Өнөөдөр янз бүрийн салбарт үйлдэгдэж байж болохоор энэ гэмт хэргийг илрүүлэхэд энэ чиглэлийн мэдлэг боловсролтой боловсон хүчний туслалцаа хэрэгтэй байна.

Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага буюу ФАТФ болон мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр гадаадын байгууллагаас зохион явуулж буй мэргэшүүлэх сургалт, семинарын арга хэмжээнд цагдаагийн байгууллагын энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэл хариуцан ажиллаж буй боловсон хүчнийг тогтмол хамруулж мэдлэг боловсрол анхаарал хандуулж байх шаардлагатай байна.

Өөрөөр хэлбэл энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий хууль, хяналтын байгууллагын бүтэц орон тоог өргөтгөж, цагдаагийн байгууллагын алба хаагчдыг чадавхжуулах, сургалтын арга барил, тэдэнд хүргэх мэдээлэл зэргийг байнга шинэчилж байж амжилтад хүрдэг олон улсын сайн туршлагыг үр өгөөжтэй явуулах цаг иржээ.

Ашигласан ном зүй

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2013, <https://www.legalinfo.mn/law/details/9242>
- Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудад зориулсан мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх гарын авлага, Санхүүгийн зохицуулах Хороо.
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, 2013, <https://www.legalinfo.mn/law/details/9242>
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай, Монголбанк, 2019, <https://www.mongolbank.mn/documents/financialliteracy/publications/23.pdf>
- 2011 - CPI - Transparency.org
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, хадгаламж, зээлийн хоршооны салбарын гарын авлага, 2021
- 202204.pdf (mongolbank.mn)

ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ АШИГЛАН МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН МӨРДӨН ШАЛГАХ АРГАЧЛАЛ, ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

*Д.Сэлэнгэ, О.Даваасүрэн /Отгонтэнгэр их
сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн оюутнууд/*

Хураангуй: Виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол Улсын санхүүгийн системийн тогтвортой, найдвартай байдалд аюул заналхийлэл учруулах бөгөөд гэмт этгээд, гэмт бүлэг гэмт хэргээс олсон орлого, хөрөнгөөр дамжуулан санхүүгийн системд өөрийн нөлөөг тогтоох, гэмт үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэхэд чиглэсэн нийгэм, эдийн засагт хор уршигтай үйл ажиллагаа юм. Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь олон улсын тулгамдсан асуудлын хувьд Монгол улсын дотоодын гэмт хэргийг тэтгэхийн зэрэгцээ гадаадад үйлдэгдсэн гэмт хэргээс олсон орлого, хөрөнгийг Монгол улсын нутаг дэвсгэрээр чөлөөтэй дамжуулах, хадгалах, шилжүүлэх, өөрчлөхөд томоохон суурь нөхцөлийг бүрдүүлдэг мөнгө угаах гэмт хэргийн хууль, эрх зүйн зохицуулалт хэр боловсронгуй байгаа, нөгөө талаас мөнгө угаах гэмт хэргийг практикт хэрхэн зүйлчилж буй зэрэгт дүн шинжилгээ хийх, улмаар эрх зүйн зохицуулалт болоод зүйлчлэлийн тулгамдсан асуудлыг бусад улс орнуудтай харилцан уялдуулан шийдвэрлэх арга замыг олохыг зорилоо.

Судалгааны зорилго, зорилт

Манай улсад “Виртуал хөрөнгийн зах зээл”-ийн хүрээнд үйлдэгдэж буй мөнгө угаах гэмт хэргийн гаралт, шалтгаан нөхцөл, хүндрэл ба аргачлалыг зарим улс орны мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх аргачлалтай харьцуулан шийдвэрлэх арга замыг олох нь судалгааны зорилгод багтана. Мөн нийгэмд тулгамдаж буй виртуал хөрөнгийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг түүнтэй тэмцэх ойлголтыг таниулах, зарим улс орны жишигтэй харьцуулан судалж, мөнгө угаах гэмт хэрэгт нөлөөлж байгаа хүчин зүйлсийг багасгах арга замыг олох нь энэхүү судалгааны ажлын зорилт оршино.

Нэг. Виртуал хөрөнгө ба мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт

1.1 ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ БА МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ

Мөнгө угаах гэсэн нэршил нь анх 1930-аад оны үед АНУ-ын төрийн сангийн ажилтнууд Аль Капонег эдийн засгийн гэмт хэрэгт сэжиглэн нотлох баримт цуглуулсан үеэс эхлэлтэй. АНУ нь мөнгө угаахыг гэмт хэрэгт тооцож хуульчилсан анхны улсын нэг боловч XX дугаар зууны төгсгөл үе хүртэл мөнгө угаах гэмт хэргийг хэрхэн шалгах, илрүүлэх талаар амжилт олоогүй л байлаа. Ингээд Хойд Америкт кокайн нийтлэг бараа болж бүх хүн мэддэг болсон бөгөөд 1970-1980 оны эхэн хүртэл Флоридагийн урд хэсэг нь кокайны бизнесийн бохир ашгийг угаадаг дэлхийн төв цэг болж улмаар энэ л үеэс хүмүүс мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар ярьдаг, мэддэг болж ялангуяа улс төрчдийн дуртай сэдэв болсон¹. Тэгвэл "Мөнгө угаах" гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг ойлгоно.² Мөнгө угаах нь маш олон янзаар үйлдэгддэг тул энэ төрлийн гэмт хэргийг илрүүлэхэд нэн хүндрэлтэй байдаг. Ингээд дэлхийн дахинд харьцангуй түгээмэл тохиолддог мөнгө угаах 30 хэлбэр байдаг. Үүнд:

1. Бэлэн мөнгийг хууль бусаар угаах
2. Их хэмжээний бэлэн мөнгийг банкинд хуваан байршуулан хадгалах замаар мөнгө угаах

¹ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ТАНИХУЙ: МӨНГӨ УГААХ НОМНЫ 13-Р НҮҮР

² МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ

3. Бэлэн мөнгөний төвлөрөл ихтэй салбарыг ашиглан мөнгө угаах
4. Үл хөдлөх болон хөдлөх хөрөнгийг шууд худалдан авах замаар мөнгө угаах
5. Хувьцаа болон даатгалын салбарын нэргүй өрийн бичиг, фьючерс гэрээг ашиглан мөнгө угаах
6. Хилийн чанад дахь санхүүгийн төв, банкны нууц хадгаламж зэргийг ашиглан хувь хүний хөрөнгийн нууцыг хамгаалах нэрийдлээр мөнгө угаах
7. Үйл ажиллагаа нь тогтворгүй экспорт, импортын компаниар мөнгө угаах
8. Авлигаар олсон мөнгөө угаах
9. Ураг төрлөө ашиглан авлигаар олсон мөнгөө угаах
10. Бусдыг ашиглан авлигаар олсон мөнгөө угаах
11. Хил дамнан мөнгө угаах
12. Санхүүгийн салбарын өндөр албан тушаалтанд авлига хээл хахуул өгч, гадаад шилжүүлгээр мөнгө угаах
13. Хууль ёсны санхүүгийн системийг ашиглан мөнгө угаах
14. Цахим сүлжээгээр мөнгө угаах. Гэмт хэрэгтэн интернэт банкаар дамжуулан шилжүүлэг хийн мөнгө угаадаг. Тухайлбал, цахим сүлжээгээр мөрийтэй тоглож, хар мөнгөө “цагаан” болгодог байна.
15. Хөрөнгө оруулалтаар дамжуулан мөнгө угаах
16. Экспорт, импортыг ашиглан мөнгө угаах
17. Аялалын чек ашиглан мөнгө угаах
18. Казиногийн чип шууд бусаар солилцож мөнгө угаах
19. Үнэт эдлэлийг “бага үнээр худалдан авч, өндөр үнээр худалдах” зэргээр хуурамчаар наймаалцаж, мөнгө угаах
20. Сангаар дамжуулан мөнгө угаах
21. Олон улсын шилжүүлэг байнга хийх (хуучин дансаа устгадаг), шууд улс дамнуулан зөөвөрлөх хэлбэрийн мөнгө угаах
22. Бусдын хувийн мэдээллийг ашиглан мөнгө угаах
23. Валютын харилцах данс ашиглан мөнгө угаах
24. Улс дамнасан гүйлгээгээр мөнгө угаах
25. Зөвшөөрөлгүй валют арилжаа эрхэлж мөнгө угаах
26. Үндэстэн дамнасан аж ахуйн нэгжийн санхүүжилтийг ашиглан мөнгө угаах
27. Бусдын нэрийг ашиглан үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах замаар мөнгө угаах
28. Хуурамч зээлээр мөнгө угаах
29. Хуурамч дэвсгэртээр мөнгө угаах
30. Дэлгүүрийн бэлгийн картыг ашиглан мөнгө угаах ¹

¹ Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газар

Эдгээрээс өнөөгийн нийгэмд тулгамдаж буй Виртуал хөрөнгө ашиглан цахим сулжээгээр мөнгө угаах гэмт хэрэг элбэг тохиолдож байгаа бөгөөд виртуал хөрөнгийн ойлголтыг тайлбарлах нь зүйтэй. Тэгвэл:

"Виртуал хөрөнгө" гэж аливаа улсын албан ёсны мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаасны дижитал хэлбэр, эсхүл Монголбанкны зөвшөөрөлтэй цахим мөнгөнөөс бусад дижиталаар шилжүүлэх, арилжаалах боломжтой төлбөрийн, эсхүл хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглагдах үнэ цэнийн дижитал илэрхийлэл бүхий эдийн бус хөрөнгийг хэлнэ.¹

Хоёр. Өнөөгийн нийгэмд тулгамдаж буй мөнгө угаах гэмт хэрэг ба түүнтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт

2018 онд ФАТФ виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгөөр үйлчилгээ үзүүлэгч гэсэн нэр томъёог тодорхойлон үүн дээрээ үндэслэн 2019 оны 6 дугаар сард зохицуулалтын зөвлөмжөө виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгөөр үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хобоотой зохицуулалтын зөвлөмжийг гаргасан байдаг. Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой тус хэсгийг 15 дугаар зөвлөмж буюу "Шинэ технологи" гэсэн хэсгийг дэлгэрүүлсэн байдлаар нэмсэн байдаг. Энэхүү зөвлөмжийн гол зорилго мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааг виртуал хөрөнгөтэй холбоотой бүхий л үйл ажиллагаанд хэрэгжүүлэх, тэдгээрийн зохицуулалт, тусгай зөвшөөрөл, бүртгэл, хяналт, зэргийг бий болгодог. Виртуал хөрөнгөөр санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч этгээд нь МУТС-тэй тэмцэх чиглэлээр дараах үндсэн шаардлагуудыг заавал хэрэгжүүлж байх шаардлагатай байдаг. Үүнд:

- Сэжигтэй гүйлгээ, арилжааны тохиолдлыг мэдээлэх;
- Хэрэглэгчээ таньж мэдэх;
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээг тогтмол явуулах;

2.1. МОНГОЛ УЛСЫН МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ТЭМЦЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Улсын Их Хурлаар 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг баталснаар Монголбанкны дэргэд Санхүүгийн мэдээллийн алба (СМА)-ыг байгуулж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг эхлүүлсэн. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд 2018 болон 2019 онуудад нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар хуулийн хамрах хүрээг өргөжүүлж, олон улсын стандарт, шаардлагын дагуу мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн төрлийг нэмэгдүүлсэн.² Мөн Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. гэж тусгасан байдаг³.

2.2. БУСАД УЛС ОРНЫ МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ТЭМЦЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Оросын холбооны Улс

1999 онд "Гэмт хэрэг үйлдэн олсон орлогыг хураах, мөрдөн шалгах, түүнийг угаахтай тэмцэх" Европын Зөвлөлийн Конвенцид нэгдэж, түүнийг угаахтай тэмцэх үндэсний хууль тогтоомжоо баталжээ. 2001 онд ОХУ "Хууль бус орлогыг угаахтай тэмцэх" хуулийг батлав. Хуулийн дагуу 600000 рубль (21413 буюу 17549)–ээс дээш хэмжээний гүйлгээ хийсэн тохиолдолд хяналтад орох ёстой.

Холбооны санхүүгийн хяналтын алба мөнгө угаахтай тэмцэх асуудлыг хариуцаж, их хэмжээний мөнгөөр хийсэн худалдаа арилжааг хянаж дүн шинжилгээ хийдэг. Сэжигтэй гэж

¹ ВИРТУАЛ ХӨРӨНГИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭ ҮЗҮҮЛЭГЧИЙН ТУХАЙ

² 2020 оны Монгол Улсын Төв банкны судалгаа 11-р нүүр

³ 2015 оны Эүүгийн хууль

үзвэл хууль хяналтын байгууллагад шилжүүлнэ. Иймэрхүү арга хэмжээг сайтар авч хэрэгжүүлсэн учраас 2002 он гэхэд FATF-ийн хар данснаас хасагдаж, 2003 уг байгууллагын бүрэн эрхт гишүүн болжээ. 2005 он гэхэд Холбооны санхүүгийн хяналтын алба мөнгө угаахтай холбогдсон 20 хэргийг илрүүлж, 20 тэрбум доллараар үнэлэгдэх хэргийг хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлж байна. 2005 оны зун ОХУ-ын ерөнхийлөгч Путин мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхийн эсрэг үндэсний стратеги, конвенцийг баталсан юм.

Холбооны санхүүгийн хяналтын алба таван жилийн төлөвлөгөө боловсруулсан бөгөөд мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хууль сахиулах байгууллагуудын ажлын уялдааг сайжруулах, мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх зэрэг асуудалд онцгой анхаарсан байна. Холбооны санхүүгийн албанаас хуурамч болон нэг өдрийн настай компаниудыг хяналтад авч, сэжигтэй дансыг хаах арга хэмжээг чангатгахаар төлөвлөж байгаа бөгөөд AML гэж мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон бусад хууль бус үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх арга хэмжээ болгон дэлхий даяар үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Мөн KYC нь баримт бичгийн баталгаажуулалт, иргэний үнэмлэх, оршин суугаа газрыг тодорхойлдог.

ОХУ-ын дотоод явдлын яамнаас гаргасан судалгаагаар 150-160 орчим тэрбум рубль (5.71 тэрбум, буюу 4.68 тэрбум евро) жилдээ ОХУ-д угаагдаж байгаа гэх боловч мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар үүнээс хамаагүй их буюу 400 рубль (14.28 тэрбум, буюу 11.7 тэрбум евро) угаагдаж байгаа ажээ. ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 174 дүгээр зүйл нь мөнгө угаах эрүүгийн гэмт хэрэг болох тухай хуульчилж өгсөн бөгөөд хууль бус аргаар олсон мөнгө, эд хөрөнгийг санхүүгийн эргэлтэд оруулах буюу арилжсан тохиолдолд сарын цалингийн доод хэмжээг 500-700 дахин өсгөсөнтэй тэнцүү торгууль ногдуулах буюу 4 хүртлэх хугацаагаар хорих тухай заажээ. Эрүүгийн хуулийн энэ заалт мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагаанд хангалтгүй гэж үзсэн тул тусгай хуультай болохоор шийдэн Мөнгө угаахын эсрэг хуультай болж энгэснээр тодорхой хэмжээний ахиц гарчээ.¹

БНХАУ

Олон нийтэд хууль дүрмийг сурталчлах тал дээр нилээд анхаарч байгаа бөгөөд банкны дансны журмууд, гадаадад байгаа хөрөнгийн дансны менежментийн аргууд, их хэмжээний бэлэн мөнгөөр хийсэн арилжааг тайлагнах журам зэрэг олон дүрэм журмыг санхүүгийн байгууллагууд Хятадад дагаж мөрдөх ёстой. Эдгээр дүрэм журмыг арилжааны банкууд ч гэсэн дагаж мөрдөх хэрэгжүүлэх ёстой бөгөөд мөнгө угаах ямар ч нүх сүв үлдээхгүй байж энэ талаар амжилтад хүрэхийн тулд шийдвэртэй арга хэмжээг авч эхлээд байна. Энэ арга хэмжээнд Хятадын төв банк нь голлох үүрэгтэй оролцож байгаа бөгөөд банкны салбар дахь мөнгө угаалтыг хязгаарлахаар хүчтэй тэмцэж байгаа юм. Мөнгө угаасан гэх сэжиг илэрсэн тохиолдолд цагдаагийн байгууллагад шилжүүлдэг.²

Гурав. Судалгааны дүгнэлт

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага буюу ФАТФ-аас (FATF) гаргасан мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт (ФАТФ-ийн 40 зөвлөмж) 2018 оны 10 дугаар сард зөвлөмж 15-д орсон өөрчлөлтөд тухайн улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо нь “виртуал хөрөнгөд” нэгэн адилаар үйлчлэхээр тогтож ФАТФ-ын хүлээн зөвшөөрсөн нэр томьёонд “виртуал хөрөнгө” виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч” нарыг тодорхойлсон. Виртуал хөрөнгө нь хөгжихийн хэрээр, түүнийг даган виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэрэг өсөж түүнийг зохицуулах эрх зүйн зохицуулалтууд нэмэгдэх хандлагатай байна.³

¹ Мөнгө угаалт “Г.Батзаяа” 2009 он 154-157 дүгээр нүүр

² Мөнгө угаалт “Г.Батзаяа” 2009 он 157-160 дугаар нүүр

³ Виртуал хөрөнгө үзүүлэгчийн тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал 2023он

Сүүлийн 3 жилүүдэд БНХАУ нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хөтөлбөр гаргасан. Мөнгө угаахтай тэмцэх тухай хуулиа шинэчлэн мөн корпорацийн санхүүгийн байгууллагуудын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлд суурилсан хандлагыг гүнзгийрүүлэн хэрэгжүүлэхийн тулд мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх, татвараас зайлсхийхтэй тэмцэх хяналтын тогтолцоо, механизмыг боловсронгуй болгохтой холбоотой бүхий л үйл ажиллагаануудыг тусгасан байна.¹ ОХУ-ын мөнгө угаахтай тэмцэх үйл ажиллагааны хувьд AML болон KYC журмуудыг² санхүүгийн байгууллагууд нь хэрэгжүүлдэг байна. Дээрх харьцуулалтаас судалж үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль болон үйл ажиллагааг өөрийн орны онцлогт тохируулан боловсронгуй болгож түүний эсрэг арга хэмжээнүүдийг авснаараа тухайн орны хувьд энэ төрлийн гэмт хэрэг нь тодорхой хэмжээнд багассан байна. Харин манай орны хувьд виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль, дүрэм, журам үйл ажиллагаа түүний эсрэг авч буй эрх зүйн зохицуулалтын хувьд бусад оронтой харьцуулан авч үзэхэд дутмаг байна гэж дүгнэхээр байна.

Дөрөв. Шийдвэрлэх арга зам

Өнөөгийн нийгэмд тулгамдаж буй виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хуулиуд болох “Эрүүгийн хууль”, “Зөрчлийн тухай хууль”, “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль”, “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулиуд батлагдсан байгаа боловч практикт тусгалаа олж хэрэгжихгүй байгаа бөгөөд тус бүрт энэ гэмт хэрэгт хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхой заагаагүй хоорондын уялдаа холбоог илүү сайжруулах шаардлагатай байна. Мөн виртуал хөрөнгө ашиглан мөнгө угаах гэмт хэргийг Кибер аюулгүй байдлын тухай хуулийн зүйл заалтанд тусгаагүй байгаагийн улмаас виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэргийн гаралтын түвшин бураагүй байсаар байна. Санхүүгийн зохицуулах хорооны ээлжит хуралдаанаар журмуудыг батлан гаргах виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хувьд эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгож, нийт хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, ФАТФ-ын зөвлөмжийн биелэлтийг хангах нөхцөлийг бүрдүүлж виртуал хөрөнгөөр дамжуулан мөнгө угаах гэмт хэргийн хяналт, тавигдах шаардлага болон хууль эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд илүү боловсронгуй болгож, “Эрүүгийн хуульд” тусгах мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх зүйл заалт болон “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль”, “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль” тус бүрийн зүйл заалтад нэмэлт өөрчлөлт оруулан нийгэмд тулгамдаж буй мөнгө угаах гэмт хэргийг улс орны эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд олон улсын түвшинд эрх зүйн зохицуулалт хийх нь тухайн гэмт хэргийг тодорхой хэмжээнд багасгах юм.

Ном зүй:

- Гэмт хэргийг танихуй:мөнгө угаах ном
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль 2013 он
- <https://www.gia.gov.mn/>
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль 2021 он
- 2020 оны Монгол Улсын Төв банкны судалгаа
- 2015 оны Эрүүгийн хууль
- Мөнгө угаалт “Г.Батзаяа” 2009 он
- Мөнгө угаалт “Г.Батзаяа” 2009 он
- Виртуал хөрөнгө үзүүлэгчийн тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал 2023он
- БНХАУ-ын мөнгө угаах гэмт хэргийг таслан зогсоох, санхүүгийн дэг журмыг сахиулах байгууллагын сайт

¹ БНХАУ-ын мөнгө угаах гэмт хэргийг таслан зогсоох, санхүүгийн дэг журмыг сахиулах байгууллагын сайт

² Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх 2021 оны нийтлэл

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ОЙЛГОЛТ, ТӨРӨЛ, ХЭЛБЭР, ОНЦЛОГ

*Ц.Буянзаяа /ДХИС-ийн Эрх зүй,
нийгмийн ухааны сургуулийн оюутан /*

Хураангуй

Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт, үүсэл, төрөл, хэлбэр, онцлогийн талаарх ойлголт мэдээллийг түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааг хийлээ. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар нарийн тодруулах зорилгоор “Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага” (ФАТФ)-ын гаргасан судалгаа мэдээллийг ашиглав. Мөн Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжид хэзээ хэрхэн мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар дурдагдаж эхэлснийг тодруулав. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ард иргэдийн ойлголт, уг хэрэг бидний амьдралд тохиолддог уу? ямар төрөл хэлбэрээр ихэвчлэн тохиолддог талаар мэдэх зорилгоор явуулсан судалгаанд 2022-2023 оны хичээлийн жилд “Оюутны өргөө 1” цогцолборт амьдарч буй 102 оюутан хамрагдсан бөгөөд google form платформыг ашиглан чанарын болон тоон судалгааны мэдээллийг цуглуулж, дүгнэлт гаргалаа. (Оюутнууд болон тэдний эргэн тойронд тохиолдож байсан эсэхийг судалсан)

Түлхүүр үгс: Мөнгө угаах, ландромат¹, бохир мөнгө², гэмт хэрэг, AML³, FATF(мөнгө угаахтай тэмцэх олон улсын санхүүгийн байгууллага), Санхүү мэдээллийн алба, эрүүгийн хууль тогтоомж, хууль бус, нуугдмал гэмт хэрэг, эдийн засаг, бэлэн мөнгө, үе шат, онцлог, төрөл, хэлбэр

1. Удиртгал

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэсэн ойлголтыг өргөн хүрээнд хэрэглэдэг. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн бусад этгээдийг яллан шийтгэхэд мөнгө угаах гэсэн томъёоллыг ашигладаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дэлхий нийтийг түгшээж, улс орнуудын эдийн засгийн аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж, тогтвортой байдалд саад бэрхшээл учруулсаар байна. Олон улсад мөнгө угаах терроризмтой тэмцэх үйл ажиллагаа олон хэлбэрээр явагдаж байна. Монгол улс энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр тодорхой бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Энэ ажлын хүрээнд 2004 онд Мөнгө угаахтай тэмцэх Азийн байгууллагын гишүүн орноор элсэн орж өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд зөвлөмжийг нь авч ажиллаж байгаа. 2017 онд мөнгө угаах терроризмтой тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлсэн. Мөн 2018 онд Ерөнхий сайдын захирамжаар Үндэсний зөвлөл байгуулж, тус зөвлөлийг миний бие ахлан төлөөлөлд нь холбогдох хууль хяналтын байгууллага, банк санхүүгийн байгууллага, хамтарч ажиллаж байна.⁴ Мөнгө угаахтай тэмцэхийн гол зорилго нь хэн нэгэн хүнд гэмт үйлдэлд нь давхар ял онооход бус харин бусад этгээдийг гэмт этгээдэд тус дэм үзүүлж болохуйц үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарлахад оршдог. Энэ нь нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх түүнд татагдан оролцохоос сэргийлэх ач холбогдолтой.⁵

Судалгааны зорилго, зорилт

Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт мөн илрэн гарах төрөл хэлбэрийг таньж мэдэх бусдад түгээн дэлгэрүүлэх, Монгол улсын хүн амын мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх

¹ Мөнгө угаах томоохон үйл ажиллагаа (угаалгын газар)

² Шударга бусаар буюу залилан хийж олсон мөнгө

³ Мөнгө угаахтай тэмцэх

⁴ <https://police.gov.mn/a/4052>

⁵ <https://news.zindaa.mn/2cnw>

ойлголт ямар түвшинд байна вэ? хэр зэрэг мэдлэгтэй болохыг тодруулахад энэхүү судалгааны гол зорилго оршино.

Энэхүү зорилгыг биелүүлэхийн тулд дараах зорилтуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх олон улсаас болон Монгол улсаас гаргасан судалгаа мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголтын талаар болон төрөл хэлбэрийн талаар сэдвийнхээ хүрээнд судалгаа хийж тодруулах
- Судалгааны үр дүнг үндэслэн санал, дүгнэлт боловсруулах

Судалгааны асуулт

Манай улс орны хүн амын тэр дундаа улсынхаа гэрэлт ирээдүй болсон залуусынхаа мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт, энэ төрлийн гэмт хэрэг өөрт нь болон эргэн тойронд нь (гэр бүл, найз нөхөд, хамаатан садан) тохиолдож байсан эсэх талаар ямар төрөл хэлбэрээр тохиолдож байсан бэ? гэсэн асуултуудад хариулт олохыг зорилоо.

Хамрах хүрээ

“Оюутны өргөө 1” цогцолборт 2022-2023 оны хичээлийн жилд амьдарч буй 480 оюутны 102 нь буюу 25% нь судалгаанд хамрагдав.

Судалгааны арга зүй

Судалгаанд google form платформыг ашиглан асуулгын аргаар 5 асуулттай хаалттай судалгаа авч, үр дүнд чанарын болон тоон судалгааны аргыг ашиглан дүгнэлт хийлээ.

2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт

Мөнгө угаах (англи. money laundering, орос. отмывание денег, франц. blanchiment d'argent) гэдэг нь хүний наймаа, мансууруулах бодис худалдаалах зэрэг гэмт хэргийн чанартай хууль бус үйлдлээр олсон мөнгө, хөрөнгийг далд эдийн засгаас гаргаж "хууль ёсны" болгож ашиглах үйл явцыг хэлнэ.¹ XX зууны эхэнд АНУ-ын Сан Франциско хотын нэгэн зочид буудлын эзэн халтар мөнгө үйлчлүүлэгчдийн ганган бээлийг бохирдуулж байгааг анзааран угаасан мөнгөөр үйлчилж эхэлснээр “мөнгө угаах” гэдэг үг хэллэг анх үүссэн байдаг.² Мөнгө угаах гэсэн ойлголт өнөөгийн утгаар Чикагогийн мафийн толгойлогч Ал Капонегийн үед өнгөрсөн зууны 20-иод онд анх гарч иржээ. Тэр үеийн Америкт “хуурай хууль” буюу архины худалдааг хязгаарласан хууль үйлчилж байх үед Ал Капоне архи, хар тамхи худалдаа, рекетийн хууль бус үйлдлээсээ олсон мөнгөө өөрийн эзэмшлийн хувцас угаалгын газруудаас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргадаг байжээ. Үүнийг нь “L'expresse” сонины сэтгүүлчид анх олж мэдээд тэднийг “хувцас биш мөнгө угааж байна” гэж бичсэнээр мөнгө угаах (money laundering) гэсэн нэр томъёо анх гарч ирсэн байна.³

Мөнгө угаах гэмт хэргийг анх томъёолохдоо хүний наймаа, хар тамхи, зэвсгийн наймаа гэсэн хэдхэн төрлийн гэмт хэргээс гаралтай бохир мөнгийг хадгалах, шилжүүлэх, ашиглах гэж үздэг байсан. Сүүлийн үед энэ ойлголт нь өөрчлөгдөж ямар ч төрлийн гэмт хэргээс олсон мөнгийг мөнгө угаалтанд хамруулж үздэг болсон.⁴

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас

¹ Матерс Крис, Гэмт хэргийг танихуй: мөнгө угаах

² <https://news.mn/r/2292202/>

³ Ж.Энхнасан, Мөнгө угаах гэмт хэрэг түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудал илтгэл

⁴ Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2016

зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг¹ хэлнэ гэж томъёолсон байдаг. Гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг юм.²

Барууны судлаачид мөнгө угаах гэмт хэргийг 3 үе шатыг дамждаг гэж үздэг. Эдгээр үе шат нь байршуулах (мөнгөө санхүүгийн тогтолцоо ямар нэгэн салбарт байршуулдаг), үечлэх (будлиантуулах), нэгтгэх (ямар нэг зүйл худалдаж авах.....).

3. Мөнгө угаах гэмт хэргийн төрөл, хэлбэр

Мөнгө угаагчид ихэвчлэн мөнгө хаанаас орж ирж байгааг илрүүлэхээс зайлсхийх, бодит эх үүсвэрээ нуух арга хэрэглэдэг энэ нь мөнгө угаах гэмт хэргийн хэлбэр. Мөнгө угаах гэмт хэргийн уламжлалт болон бусад гэсэн 2 хэлбэр байдаг.³

Уламжлалт хэлбэр:

1. Смурф

Төрийн хяналтаас зайлсхийхийг хүсдэг мөнгө угаагчийг тодорхойлоход хэрэглэгддэг нэр томъёо. Тэд мөнгөө нуухын тулд байршуулах, үечлэх, нэгтгэх гэсэн үе шатуудыг ашигладаг. Бага хэмжээний гүйлгээг ашиглан өөр өөр банкинд их хэмжээний мөнгө байршуулдаг. Энэ үе шатыг академич С.Нарангэрэл хууль бус ажиллагаанаас олсон мөнгийг тээвэрлэх, шилжүүлэхэд хялбар дөхөм болгох бөгөөд хүний анхаарал хамгийн бага татах актив хөрөнгөд хөрвүүлэн санхүүгийн тогтолцоонд шилжүүлэх явдал⁴ гэжээ.

2. Луус

Мөнгө угаах төлөвлөгөөгөө хэрэгжүүлэхийн тулд мөнгө угаагчид хөлсөлж авдаг хүмүүс юм. Үүрэг нь банкинд данс нээлгэж, мөнгөө байршуулах явдал юм. Мөнгө угаагчид дараа нь мөнгө шилжүүлэг хийж, санхүүгийн системд мөнгөө шилжүүлэхийн тулд валют солилцох аргыг ашиглан цаашдаа илрүүлэхээс сэргийлдэг.

3. Бүрхүүл

Мөнгө босгох, гарааны компанийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх эсвэл нэгдэх, худалдан авах ажиллагааг удирдахад ашигладаг хууль ёсны бизнесийн байгууллагууд юм. Нөгөө талаар хууль бус үйлдлүүдийг нуун дарагдуулах эсвэл татвар төлөхөөс зайлсхийхийг хүсдэг хүмүүс ашигладаг. Энэ нь нэрээ нууцлах баталгаатай, хадгаламж хийх, өөр данс руу мөнгө шилжүүлэх боломжийг олгодог.

Судалгаанаас харахад мөнгө угаах гэмт хэргийн зардал дэлхийн нийт ДНБ-ий 2-5%-тай тэнцдэг. Энэ нь мөнгө угаах гурван үндсэн төрлөөр буюу хилээр хууль бусаар мөнгө гаргах, санхүүгийн системээр дамжуулан эсвэл олон улсын худалдааны явцад бараа, үйлчилгээг буруу нэхэмжлэх замаар (мөн худалдаанд суурилсан мөнгө угаах буюу TBML гэж нэрлэдэг) боломжтой.⁵

4. Мөнгө угаах гэмт хэргийн онцлог

Мөнгө угаах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн нь тухайн цаг үетэйгээ нийцэн хувьсан өөрчлөгдөж байдаг. Тухайлбал мөнгө угаах гэмт хэргийг анх тодорхойлохдоо мансууруулах бодис худалдаалах, хүний наймаа зэрэг гэмт хэрэгтэй холбогдож гарч ирж байсан бол одоо авлига, галт зэвсэг, террорист санхүүжилт гэх мэт бүхий л төрлийн гэмт хэргээс олсон мөнгийг

¹ Төрийн мэдээлэл, 2006..., №8 , 213 дах тал

² <https://mongolianeconomy.mn/>

³ Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2016

⁴ С.Нарангэрэл, Эрх зүйн толь бичиг , 3 дахь хэвлэлт , УБ., 2001 он , 287 дахь тал

⁵ <https://youverify.co/blog/>

хамаарах өргөн утгатай болсон.¹ Мөн улс орон бүрт мөнгө угаах гэмт хэрэг нуугдмал гэмт хэрэгтэй холбогддог. АНУ-д хар тамхины гэмт хэрэг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй зайлшгүй холбогддог бол Энэтхэгт татвараас зайлсхийх гэмт хэрэг мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогддог.

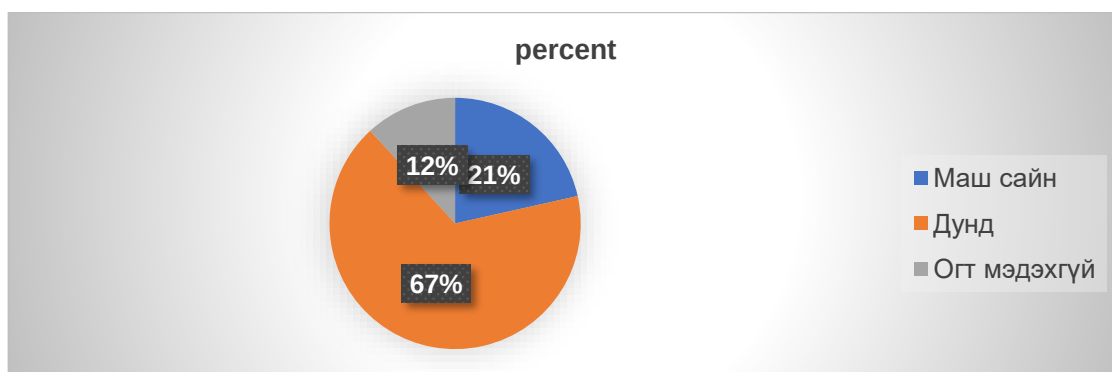
Ихэнх гэмт хэргийн улмаас тодорхой ул мөр үлдэж ямар нэгэн илт үр дагавар гарсан байдаг. Жишээ нь: бусдын эд хөрөнгийг завших гэмт хэрэгт хохирогч гомдол мэдүүлэх, хулгайн гэмт хэрэгт эд зүйл алдагдах гэх мэт. Харин мөнгө угаах гэмт хэргийн хувьд хэн хохирогч болох нь тодорхойгүй байдаг. Энэхүү онцлог нь мөнгө угаах гэмт хэргийг хохирогчгүй буюу “үл үзэгдэх” гэмт хэргийн ангилалд хамааруулдаг.²

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь аюул заналхийлэл, хохирлыг шууд утгаараа гэмт хэрэг үйлдмэгц үүсгэдэггүй боловч далд хэлбэрийн үр дагавартай, тодорхой хугацаанд үргэлжилж дам байдлаар хохирол учруулж байдаг.³

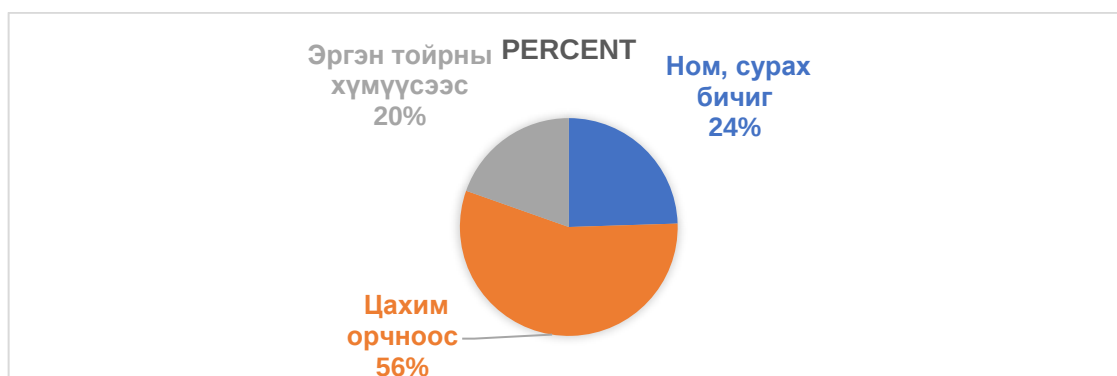
5. Судалгааны хэсэг

“Оюутны өргөө 1” цогцолборт 2022-2023 оны хичээлийн жилд амьдарч буй 480 оюутны 102 нь буюу 25% нь судалгаанд хамрагдав. Үүнээс 44,1% нь нэгдүгээр дамжаа, 26.5% нь хоёрдугаар дамжаа, 20,6% нь гуравдугаар дамжаа, 8,8% нь дөрөвдүгээр дамжааны суралцагчид байлаа. Оюутнуудаас мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт мөн эргэн тойронд нь энэ төрлийн гэмт хэрэг тохиолдож байсан эсэх талаарх судалгааны үр дүнг дараах байдлаар харуулав.

1. Та мөнгө угаах гэмт хэргийн талаар хэр зэрэг ойлголттой вэ?

2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг хаанаас авч байсан бэ?

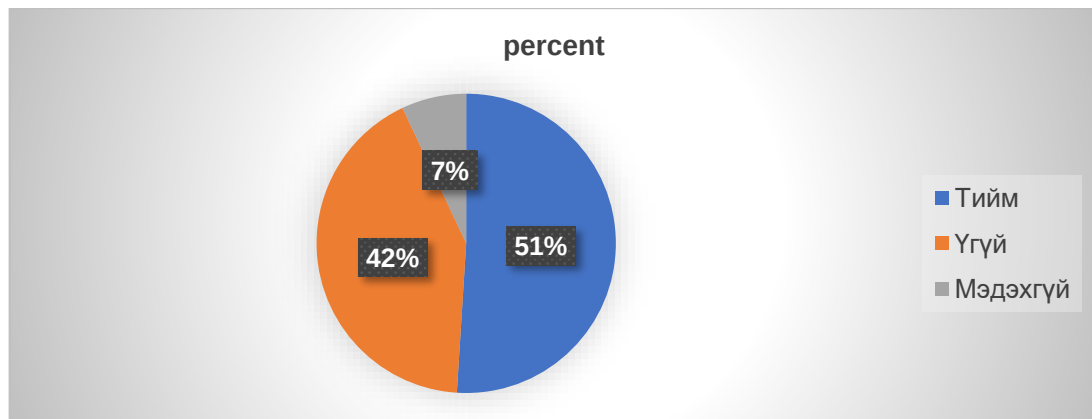

¹ Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, МУИС

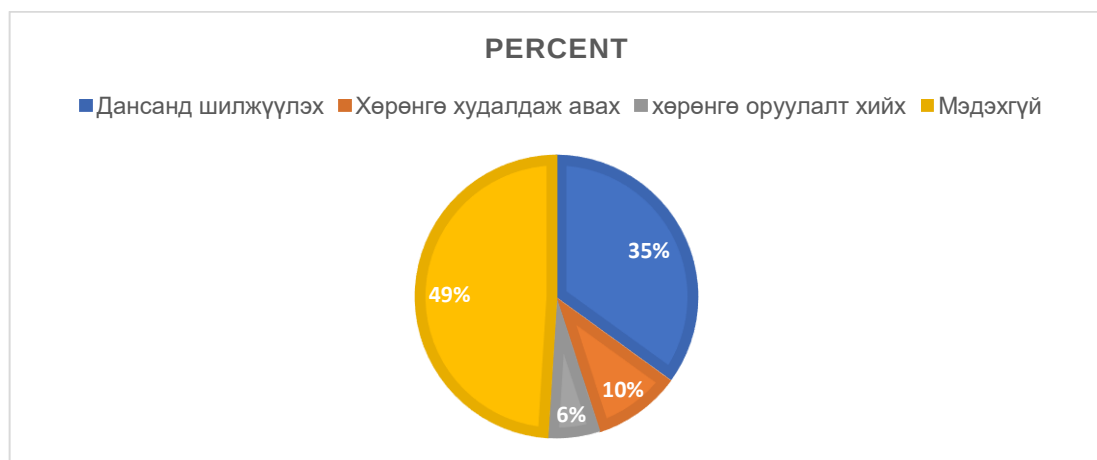
² Ferwerda J., 2013, The effects of money laundering. B. Unger & D van der Linde (red), Research handbook on money laundering, 35-46-р тал

³ International Monetary Fund (2014) The IMF and the Fight Against Money Laundering and the through

3. Мөнгө угаах гэмт хэрэг эргэн тойрны хүмүүст тань тохиолдож байсан уу?

4. Мөнгө угаах гэмт хэрэг ямар хэлбэрээр тохиолдож байсан бэ?

Эдгээр судалгааны үр дүнгээс үзэхэд хүн амын мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ойлголт тийм ч сайн биш байна. Магадгүй үүний учир нь мөнгө угаах гэмт хэрэг бидний амьдралд тийм ч их тохиолддоггүй байсантай холбоотой биз харин одоо үеээс мөнгө угаах гэмт хэргийн хамрах хүрээ ойлголт нь ихэссэн. Мөн хүмүүс ихэвчлэн цахим орчноос мэдээллийг авдаг гэдэг нь харагдаж байна. Үүнээс үзвэл мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх ном бүтээл хомс болох нь харагдаж байна.

Дүгнэлт

Мөнгө угаах гэмт үзэгдэл нь олон салбар, нарийн мэргэжлийн мэдлэг хамардаг гэж судлаачид үздэг¹ бөгөөд эдийн засаг, санхүүгийн тогтвортой байдал, улс төр, засаглалын тогтолцоонд сөргөөр нөлөөлөх өндөр эрсдэл дагуулдаг үргэлжилсэн үйл явц бүхий гэмт хэргийн хувьд хөгжлийн тодорхой үе шатуудыг дамждаг. Мөнгөний хууль бус эх сурвалжийг нуун далдлахад чиглэсэн энэхүү гэмт явдлыг олон улсын түвшинд өнгөрсөн хорин таван жилийн өмнөөс гэмт хэрэгт тооцох болсон хэдий ч энэ төрлийн үйл ажиллагаа эртнээс үүсэлтэй гэдгийг судлаачид тэмдэглэсэн байдаг.² Мөнгө угаахтай тэмцэх бодлогыг санаачлах болсон гол шалтгаан нь АНУ-ын хар тамхины хууль бус эргэлтийн эсрэг зарласан тэмцэл амжилтад хүрээгүйтэй холбон тайлбарладаг. Мөнгө угаах нь эдийн засаг, нийгмийн ихээхэн сөрөг үр дагавартай. Хууль бус мөнгө гаднаас орж ирсэн бол зорилгодоо хүрээд гэнэт орж ирсэн шигээ гэнэт буцаад гарна. Их хэмжээний мөнгө гэнэтийн шилжилт нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй хямралд ч хүргэж болох юм. Үүний зэрэгцээ

¹ Unger, B and Van der Linde, D eds, 2013, Research handbook on money laundering. Edward Elgar Publishing

² Монгол улс дах гэмт хэргийн цагаан ном 2016

олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унах, банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах хүртэлх арга хэмжээг гадны орнууд авч болох юм.

Хууль бус мөнгө дотоодынх бол энэ нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг хавчих, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахаж монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дутуу хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр юм. Манайх шиг жижиг эдийн засагтай улс оронд хөрөнгө оруулалт, мөнгөний хэрэгцээ их байгаа нь ойлгомжтой. Гэтэл энэ байдал нь эргээд санхүүгийн системийн найдвартай, тогтвортой байдалд заналхийлж болзошгүй байна.

Ном зүй

- Unger, B and Van der Linde, D eds, 2013, Research handbook on money laundering. Edward Elgar Publishing
- Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2016
- <https://youverify.co/blog/>
- Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, МУИС
- Ferwerda J., 2013, The effects of money laundering. B. Unger & D van der Linde (red), Research handbook on money laundering, 35-46-р тал
- International Monetary Fund (2014) The IMF and the Fight Against Money Laundering and the through
- Ж.Энхнасан, Мөнгө угаах гэмт хэрэг түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудал илтгэл
- Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2016
- Төрийн мэдээлэл ..., 2006..., №8, 213 дахь тал
- <https://mongolianeconomy.mn/>
- Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2016
- С.Нарангэрэл, Эрх зүйн толь бичиг, 3 дахь хэвлэлт, УБ., 2001 он, 287 дахь тал
- Матерс Крис, Гэмт хэргийг танихуй: мөнгө угаах
- <https://news.mn/r/2292202/>
- Мөнгө угаах томоохон үйл ажиллагаа (угаалгын газар)
- Шударга бусаар буюу залилан хийж олсон мөнгө
- Мөнгө угаахтай тэмцэх
- <https://police.gov.mn/a/4052>
- <https://news.zindaa.mn/2cnw>

Хавсралт

Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын эрх зүйн зохицуулалт: Монгол Улс

Д/д	Олон улсын гэрээний нэр	Монгол Улс нэгдэн орсон, дагаж мөрдсөн огноо	Дотоодын хууль
1	Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг конвенц (1988)	2001.01.25/ 2003.06.25	Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай (2002.11.28)
2	Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай конвенц (1999)	2003.12.13/ 2004.02.25	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2006.07.08)
3	Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц (2000)	2008.05.16/ 2008.06.27	
4	Авилгалын эсрэг конвенц (2003)	2005.10.27/ 2006.01.11	Авлигын эсрэг хууль (2006.07.06)

Гадаад орон дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа			
Д/д	Улсын нэр	Хөөн хэлэлцэх хугацаатай эсэх	Хугацаа
1	Канад	Үгүй	-
2	ИБУИНВУ	Үгүй	-
3	Итали	Тийм	15 жил
4	ХБНГУ	Тийм	20 жил

Эрүүгийн хууль дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа			
	268 ¹ дугаар зүйл. /2008-2009/	166 ¹ дугаар зүйл. /2009-2014/	18.6 дугаар зүйл. /2015, 2017-/
Үндсэн гэмт хэрэгт:	5 жил	5 жил	1 жил
Хүндрүүлэх нөхцөлтэй гэмт хэрэгт	15 жил	15 жил	5 жил
Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол	25 жил	15 жил	12 жил

График 1. Шүүхээс шийдвэрлэсэн мөнгө угаах гэмт хэргийн тоо, 2013-2018

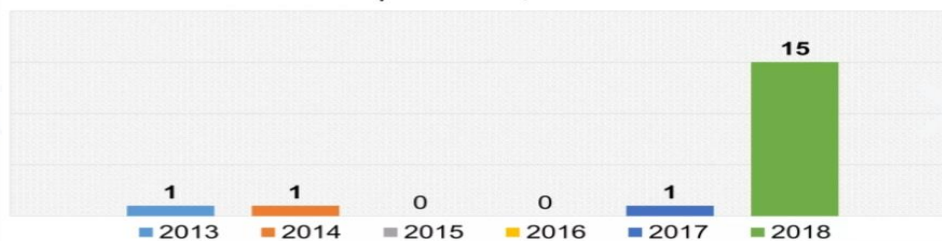
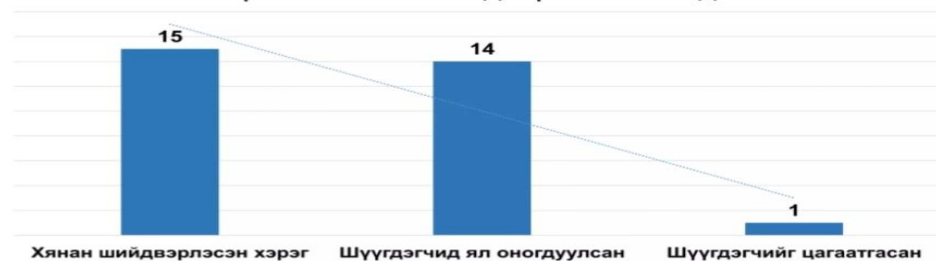

График 3. 2018 онд шүүхээс мөнгө угаах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн байдал

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУБЪЕКТЫН ОНЦЛОГ

Ц.Хишигбат
/ОУУБИС-Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

I. Оршил

Сэдэв сонгосон үндэслэл:

1990-ээд оны эхээр манай орон хийгээд дэлхий нийтээр социалист нийгмээс чөлөөт эдийн засагт буюу ардчилсанд нийгэмд шилжсэн. Үүнийг дагаж гэмт хэрэг зөрчил нэмэгдсэн бөгөөд үүний нэг нь **мөнгө угаах** гэмт хэрэг юм.

Монгол Улсын хувьд мөнгө угаах гэдэг ойлголт нь саяхных бөгөөд 2015 онд батлагдаж 2017 оны 07 сарын 01-нээс хэрэгжиж эхэлсэн Эрүүгийн хуульд анх удаа гэмт хэрэг болгон хуульчилсан байдаг. Харин 2006 онд “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” бие даасан хууль батлагдан гарч байв.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нарийн зохион байгуулалттайгаас гадна үйлдлийн аргыг сайтар нууцлан далдалдаг, банк, санхүүгийн гэрээ, хэлцлийг, гол төлөв, урьдаас сайтар төлөвлөсөн, нарийн бүтэц, тогтолцоотой, мэргэшсэн гэмт хэргийн бүлэглэл гардан хэрэгжүүлдэг гэх мэт онцлогтой.¹

Монгол Улсын эрүүгийн хуулийн 6.2 дугаар зүйлд зааснаар 16 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай хэн ч энэ гэмт хэргийн субъект болох боломжтой байхаар, 18.6 дугаар зүйлд зааснаар хүндрүүлэх нөхцөлд нийтлэг болон тусгай субъект аль нь ч байж болохоор, албан тушаалтан, зохион байгуулалттай бүлэг, хуулийн этгээд үйлдсэн тусгай субъект байхаар хуульчилсан.²

Олон улсын стандарт буюу НҮБ-ын 2000 оны Палермогийн конвенцид мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлжээ:

- Тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах; тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
- мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх гэж тодорхойлсон байдаг.³

Монгол улсад 2020 оны 01 сарын 01-нээс 2023 оны 05 сарын 12 хүртэл эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой 170 хэрэг шийдвэрлэгдсэн байдаг. Үүнээс 150 нь Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6.1-т зааснаар, 86 хувь буюу 146 нь хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбоотой байдаг. Улсын дээд шүүхээр 2020 оноос хойш мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой 4 хэрэг шийдвэрлэгдсэн бөгөөд үүнээс 1 хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн гэм буруугийн талаар гомдол гаргадаг бөгөөд Улсын дээд шүүхээс ямар нэгэн онолын тайлбар хийгээгүй байдаг.⁴

¹ Бадраа.Б “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ.,2023 2 дахь тал

² Монгол улсын эрүүгийн хууль

³ Палермогийн конвенци

⁴ Shuukh.mn

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектийн үйлдэлд бие даасан байдал давамгайлахын зэрэгцээ мөнгө угаах зорилгоор үйлдсэн анхдагч болон дараагийн шатны гэмт хэргүүдийн хувьд санаа сэдэлт нэгдмэл бөгөөд гэмт хэргийн бүлэглэлийн зүгээс маш нарийн зохион байгуулалттай, үргэлжилсэн цуврал хэлбэртэй байдаг.

Иймд орчин үед техник технологи хөгжсөн эрин зуунд гэмт хэргийн бүлэглэлд 14 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай хүн өөрийн санаа бодлыг ухамсарлаж буй бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэрэгт бие даан оролцох чадвартай гэж үзэх боломжтой байна.

Сэдвийн судлагдсан байдал

Дотоодын эрдэмтэн судлаачдын бүтээлд мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт, онолын үндэслэлээс гадна эрүүгийн болон процессын эрх зүй, криминологи шинж талаас нь хөндсөн байдаг. Эдгээрээс:

- Академич С.Нарангэрэл, С.Эрдэнэбулган “Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй: үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж. УБ.,2019”
- Доктор, профессор Ж.Болдбаатар “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал. Олон улсын эрдэм шинжилгээний эмхэтгэл. 2012”
- Г.Гантөмөр, С.Гантулга, Б.Энхболд, “Эрүүгийн эрх зүй ерөнхий анги. Сурах бичиг. УБ.,2020”
- С.Гантулга, Б.Энхболд, “Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги. Сурах бичиг. УБ.,2018”
- Бадраа.Б “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ.,2023

II. Үндсэн хэсэг

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт.

“Money – laundering” буюу “мөнгө угаах” гэмт хэргийн үүсэл нь 100 гаруй жилийн тэртээд АНУ-ын Чикаго хотын мафийн толгойлогч Итали гаралтай Аль Капоне гэгч гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг хувцас угаалгын газраас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргаж, улмаар банк болон санхүүгийн байгууллагад данс нээн байршуулах замаар эдийн засгийн эргэлтэд оруулан хууль ёсны болгож байжээ. Энэ талаар АНУ-ын өдөр тутмын хэвлэл “express”-т угаалгын газарт “Хувцас биш мөнгө угааж байна” нийтлэлийг гаргаснаар “мөнгө угаах” гэсэн хэллэг анх хэрэглээнд нэвтэрсэн байна. Улмаар 1974 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн үеэр үүссэн дуулиант хэргээс үүдэн “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёог дахин хэрэглэх болсноор дэлхий нийтэд түгсэн байна.¹

Энэ үеэс гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө, хөрөнгийг хууль ёсны болгох аливаа үйлдлийг “money – laundering” буюу “мөнгө угаах” гэж нэрлэх болжээ. Үүнтэй уялдаад “dirty money” бохир мөнгө, “black money” хар мөнгө гэсэн нэр томъёо олон улсад эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагаанд нэвтэрчээ.²

Хуульд “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг ойлгоно”³ хэмээн тайлбарласан байдаг. Үүнээс үзэхэд тухайн гэмт хэргийг үйлдэхийн тулд анхдагч гэмт хэрэг буюу өөр нэгэн гэмт хэргээс үүдэлтэй хөрөнгө, мөнгө, орлогод тулгуурлан дангаар үйлдэгдэх боломжгүй гэмт хэрэг юм.

2.2. Судалгаа

¹ Бадраа.Б “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ.,2023 8 дахь тал

² Бадраа.Б “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ.,2023 8 дахь тал

³ Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль /шинэчлэн найруулга/. Төрийн мэдээлэл. УБ., 2013. №24

Судалгаанаас үзэхэд Монгол улсад анхан шатны шүүхээр 2020 оны 01 сарын 01-нээс 2023 оны 05 сарын 12 хүртэл эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой 170 хэрэг шийдвэрлэгдсэн байдаг. Үүнээс 150 нь Монгол улсын эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6.1-т зааснаар, 86 хувь буюу 146 нь хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбоотой байдаг. Улсын дээд шүүхээр 2020 оноос хойш мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой 10 хэрэг шийдвэрлэгдсэн бөгөөд үүнээс 7 гэмт хэргийн анхдагч гэмт хэрэг нь хулгайлах гэмт хэрэг байдаг.¹

2.3. Шүүхийн шийдвэр

УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТОГТООЛ

2020 оны 07 сарын 06 өдөр

Дугаар 390

С.Г, Н.С, Б.Э, Я.А, Г.Б нарт холбогдох эрүүгийн хэргийн тухай

ТОДОРХОЙЛОХ нь:

Шүүгдэгч Н.С-н өмгөөлөгч Н.Оюунчимэгийн гаргасан гомдлыг үндэслэн Н.С, С.Г, Б.Э, Г.Б, Я.А нарт холбогдох холбогдох хэргийг хяналтын шатны шүүх хуралдаанаар хэлэлцэж, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 40.5 дугаар зүйлд зааснаар анхан болон давж заалдах шатны шүүх Эрүүгийн хуулийг зөв хэрэглэсэн, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг ноцтой зөрчсөн эсэх болон шүүхийн үйл ажиллагаа, шийдвэрийг бүхэлд нь хянаж үзэв.

Прокуророос шүүгдэгч С.Г нь Ховд аймгийн Буянт сумын Норжинхайрхан багийн нутаг Дөрвийн газраас мотоцикл ашиглан 2019 оны 04 сарын 24-ний өдөр хохирогч Ө.Е-н 24 тооны ямаа, Д.Д-н 6 тооны ямаа нийт 30 тооны ямаа буюу олон тооны мал хулгайлсан гэж Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 2-т зааснаар, шүүгдэгч Н.С нь 2019 оны 04 дүгээр сарын сүүл 5 дугаар сарын эхээр гэмт хэргийн улмаас олдсон эд хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж бусдад зарж 100,000 төгрөг авсан гэж Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1-т зааснаар, шүүгдэгч С.Г, Б.Э нар нь бүлэглэн, мотоцикл ашиглан 2019 оны 08 дугаар сарын 05-ны өдөр Ховд аймгийн Буянт сумын Цагаанбургас багийн нутаг дэвсгэрээс хохирогч Б.Б-н 2 тооны адуу хулгайлсан гэж Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 1-т зааснаар шүүгдэгч Я.Амартүвшин, Г.Б. Б.Э нар нь бүлэглэн, мотоцикл ашиглан Ховд аймгийн Буянт сумын Наранхайрхан багийн нутаг дэвсгэр Майхан гэх газраас 2019 оны 09 дүгээр сарын 26-ны өдрөөс 09 дүгээр сарын 27-нд шилжих шөнө хохирогч Ц.Н-н 1 тооны адуу хулгайлсан гэж Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 1-т зааснаар тус тус яллах дүгнэлт үйлдэж, хэргийг шүүхэд шилжүүлжээ.

Анхан шатны шүүх прокуророос шилжүүлсэн хэргийн хүрээнд шүүгдэгч С.Г-д Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 2-т зааснаар яллах дүгнэлт үйлдэж ирүүлснийг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 1 болгон хөнгөрүүлэн өөрчилж, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.15 дугаар зүйлийн 2-т зааснаар шүүгдэгч С.Г-н хохирогч Ө.Е, Д.Д нарын 6 тооны ямаа хулгайлсан гэх үйлдлийг хэрэгсэхгүй болгож, С.Г-г бусдын мал хулгайлсан, бусадтай бүлэглэн машин механизм ашиглан бусдын мал хулгайлсан гэм буруутайд, Б.Э, Г.Б нарыг бүлэглэн машин механизм ашиглан мал хулгайлсан гэм буруутайд, Я.А-г бүлэглэн мал хулгайлсан гэм буруутайд, Н.С-г гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж ашигласан гэм буруутайд тус тус тооцож, хуульд заасан төрөл, хэмжээний ял оногдуулахдаа Эрүүгийн хуулийг зөв тайлбарлаж, хуульд заасан төрөл, хэмжээний ял оногдуулсан байна.

Шүүх хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олж авагдсан, шүүх хуралдаанаар шинжлэн судалсан нотлох баримтуудад тулгуурлан шүүгдэгч С.Г, Б.Э, Г.Б, Я.А, Н.С нарт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхдээ Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн хэм хэмжээг зөв баримтлан, гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар,

¹ Shuukh.mn

учирсан хохирол, хор уршгийн хэмжээ, тэдний хувийн байдал, хариуцлагыг хөнгөрүүлэх, хүндрүүлэх нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэн шийдвэрлэснийг өөрчлөх, эсхүл буруутган дүгнэх хууль зүйн үндэслэлгүй бөгөөд 2015 оны Эрүүгийн хуулийг зөв тайлбарлан хэрэглэжээ.

Түүнчлэн, давж заалдах шатны шүүхээс Г.Б, Я.А нарын гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, хохирол төлбөрийг барагдуулсан байдал зэргийг харгалзан тэдгээрт оногдуулсан хорих ялыг биечлэн эдлүүлэхгүйгээр Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 7.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар тус бүрийг 6 сарын хугацаагаар тэнсэж, үүрэг хүлээлгэх хязгаарлалт тогтоох албадлагын арга хэмжээ авч шийдвэрлэсэн нь хууль зүйн үндэслэлтэй байна.

Шүүгдэгч Н.С-н өмгөөлөгч Н.Оюунчимэгийн зүгээс “гэрч Л.А нь иргэний нэхэмжлэгч Б.Г-ын мэдүүлэгт оролцсон нь хууль зөрчсөн. Н.С-н үйлдэл нотлогдон тогтоогдоогүй бөгөөд С.Г, Н.С нарын мэдүүлгээр Н.С-ын үйлдэл үгүйсгэгддэг тул Н.С-д холбогдох үйлдлийг хэрэгсэхгүй болгоно уу” гэх агуулга бүхий гомдлыг гаргажээ.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 40.5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар “Хяналтын журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэж байгаа шүүх нь анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдоогүй, эсхүл үгүйсгэгдсэн нөхцөл байдлыг тогтоох, түүнийг нотлогдсон гэж үзэх, ямар нэг нотлох баримтыг нөгөөгөөс нь ач холбогдолтойд тооцох” эрхгүй гэж тодорхой заасан тул өмгөөлөгчийн хяналтын шатны шүүхээр хэргийн нөхцөл байдлыг өөрөөр дахин тогтоолгох, нотлох баримтыг үнэлүүлэх, үүнээс үндэслэн Н.С-д холбогдох үйлдлийг хэрэгсэхгүй болгуулахтай холбоотой хэргийн нөхцөл байдал, шүүхээс тогтоосон үйл баримттай маргаж байгаа гомдлын хэсгийг хүлээн авах хууль зүйн үндэслэлгүй болохыг дурдах нь зүйтэй.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэхэд ач холбогдол бүхий, хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олж авагдсан аливаа баримт мэдээлэл нь Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16.14 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу бэхжигдэж, гэрчлэгдсэн байхаас гадна хуулиар зөвшөөрөгдсөн хэлбэрээр хэрэгт авагдсан байх нь чухал бөгөөд хуульд заасан үндэслэл журмыг зөрчиж авсан баримт мэдээллийг нотлох баримтаар тооцдоггүй.

Улмаар хуулиар тогтоосон хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны журам, хэлбэрийг сахин биелүүлээгүй тохиолдол нь Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зөрчилд тооцогдох боловч зөрчил бүр нь шүүхийн шийдвэрийг хүчингүй болгох, өөрчлөх үндэслэл болохгүй. Харин хуульд тусгайлан нэрлэн заасан тохиолдолд тухайн зөрчлийг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг ноцтой зөрчсөнд тооцож, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 39.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан арван зөрчлүүдийн аль нэг нь тогтоогдвол шүүхийн шийдвэрийг заавал хүчингүй болгох буюу өөрчилдөг.

Анхан шатны шүүх мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад иргэний нэхэмжлэгч Б.Г бичиг үсэг мэдэхгүй тул түүний эхнэр, гэрч Л.А-г байлцуулан мэдүүлэг авсан нь Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зөрчил гэж дүгнээд Б.Г-н мэдүүлгийг нотлох баримтаас шүүх хассан нь гэрч Л.А-н мэдүүлгийг нотлох баримтаар үнэлж, хэргийг шийдвэрлэхэд саад учруулахгүй.

Учир нь иргэний нэхэмжлэгч Б.Г, гэрч Л.А нар нь нэг гэр бүлийн эхнэр, нөхөр буюу нэгдмэл ашиг сонирхолтой этгээдүүд болохын хувьд тэднийг хамт байлцуулан гэрчээр мэдүүлэг авахад нэхэмжилж буй үнийн дүн, нэхэмжлэлийн шаардлагад ямар нэгэн өөрчлөлтгүй, тэдгээрийн мэдүүлэг эхнээсээ тогтвортой буюу бодит байдлаас хэлтийгээгүй болох нь хэрэгт авагдсан бусад нотлох баримтуудаар тогтоогдсон гэж дүгнэсэн хоёр шатны шүүхийн дүгнэлт үндэслэлтэй байх тул Л.А-н мэдүүлгийг нотлох баримтаас хасуулах тухай өмгөөлөгчийн гомдлыг хүлээж авах мөн боломжгүй.

Энэ хэрэгт Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16.2 дугаар зүйлд заасан хэргийн талаар нотолбол зохих байдлуудыг хангалттай шалгаж тодруулсан, мөрдөн байцаалт болон шүүхээс хэрэг хянан шийдвэрлэх явцад оролцогчийн хуулиар хамгаалагдсан эрхийг хасаж, хязгаарласан, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан шаардлагыг зөрчсөн гэх ноцтой зөрчил тогтоогдоогүй болно.

Иймд шүүгдэгч Н.С-н өмгөөлөгч Н.Оюунчимэгийн гаргасан гомдлыг хэрэгсэхгүй болгож, анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн шийтгэх тогтоол, магадлалыг хэвээр үлдээх нь зүйтэй гэж шүүх бүрэлдэхүүн шийдвэрлэлээ.

III. Дүгнэлт, санал

Хуульд **"мөнгө угаах"** гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг ойлгоно¹ хэмээн тайлбарласан байдаг.

Харин судалгаанаас үзэхэд Монголд практикт мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хулгайлах төрлийн гэмт хэрэг байгаа нь харагдаж байна.

Тэгвэл хулгайлах гэмт хэргийн буюу мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь хэмт хэргийн субъект нь Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн ерөнхийн ангийн 6.2 дугаар зүйл 2 дахь хэсэгт заагдсан арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны хүн энэ гэмт хэргийн субъект болохоор заагдсан.²

Монгол улсын хэмжээнд шүүх **мөнгө угаах** гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг ихэвчлэн хулгайлах төрлийн гэмт хэрэгт ашиглагдаж буй бөгөөд өөрөөр хэлбэл арван дөрвөн насанд хүрсэн хүн уг гэмт хэргийн нийгмийн аюул, хор уршгийн талаар ухамсарласан байх учиртай.

Иймд Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 6.2 дугаар зүйл 2 дахь хэсгийн арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны хүнд эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 зүйлд заагдсан мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект байж болохоор нэмэлт өөрчлөлт оруулах зүйтэй юм.

Санал:

Монгол улсын эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл
2.Арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны хүн энэ хуулийн тусгай ангийн 10.1/Хүнийг алах/, 11.1/Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах/, 12.1/Хүчиндэх/, 17.1/Хулгайлах/, 17.2/Дээрэмдэх/, 17.8/Эд хөрөнгө устгах, гэмтээх/, **18.6/Мөнгө угаах/** 20.7/Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хууль бусаар ашиглах/, 20.16/Олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах/, 26.1/Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах/, 26.2/Кибер орчинд хууль бусаар халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах/, 26.3/Хор хөнөөлт программ хангамж бүтээх, ашиглах, тараах/, 29.8/Террор үйлдэх/-т заасан гэмт хэрэг үйлдсэн бол түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Гэж нэмэлт өөрчлөлт оруулах.

IV. Эх сурвалж

- Бадраа.Б "Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй" УБ.,2023
- Монгол улсын Эрүүгийн хууль
- Палермогийн конвенци
- Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль /шинэчлэн найруулга/. Төрийн мэдээлэл. УБ., 2013. №24

¹ Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль /шинэчлэн найруулга/. Төрийн мэдээлэл. УБ., 2013. №24

² Монгол улсын эрүүгийн хууль

БАНКНЫ САЛБАРТ МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

*Б.Минжинсор, М.Золбаатар
/ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны
сургуулийн оюутнууд/*

Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь улс орны эдийн засагт их хэмжээний хохирол учруулдаг бөгөөд нийтийн хор аюулаар асар их учраас уг гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байдаг. Үүний дундаас банкинд мөнгө угаах буюу бохир мөнгөтэй этгээд банкинд олон данс нээх, эсвэл их биш мөнгөн дүнтэй гүйлгээг олон удаа хийх аргыг хэрэглэн мөнгө угаадаг байна. Иймээс энэхүү гэмт хэргийг зохицуулах, тэмцэхтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг судалж, сайжруулах шаардлагатай байх ба энэхүү илтгэлээрээ үүнийг дэлгэрүүлэн авч үзнэ.

Түлхүүр үг: Бохир мөнгө, данс, хууль бус орлого

Удиртгал: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын хувьд шинэд тооцогдох гэмт хэрэг бөгөөд энэ гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, бусад ижил төсөөтэй гэмт хэргээс ялган зүйчлэх зэрэг ажиллагаа дутмаг буюу мөнгө угаах гэмт хэргийг дангаар нь шийдсэн шүүхийн практик Монгол улсад одоогоор байхгүй байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь олон төрлөөр үйлдэгдэж байгаа ба жишээлбэл гэмт хэргийн бүлэглэлүүдийн зүгээс сан байгуулах, банкинд хувь нийлүүлэх, шашны урсгал чиглэлийг санхүүжүүлэх, дэмжих, барилга байгууламж зэрэг үл хөдлөх хөрөнгө барих, зарах, хөрөнгө оруулалт хийх татварын хууль бус ажиллагаа явуулах зэргээр мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэн гарч байгаа бөгөөд ФАТФ-ын гаргасан судалгаагаар мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжтэй 20 гаруй төрлийн гэмт хэргийн жагсаалт гаргасан байдаг. Манай улс нь олон улсын санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага буюу ФАТФ-ын АНДББ-ийн гишүүнээр 2004 оны 06 дугаар сард элссэн. Гэсэн ч манай улс нь хоёр удаа мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай улс буюу саарал жагсаалтад орсон ч богино хугацаанд гарч чадсан нь сайшаалтай. Гэвч Монгол улс нь уг гэмт хэргийг ахуйн шинжтэй хохирол багатай хулгайлах гэмт хэргүүдийг мөнгө угаах зүйл ангиар шалгаж шийдвэрлэсэн буюу жишээлбэл хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө мөнгө орлого гэдгийг мэдсээр байж хямд үнээр худалдан авч цааш зарж борлуулан дундаас нь ашиг олсон этгээдүүдийн үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчлэн шийдвэрлэх зэргээр буруу зүйчлэх боломжтой байх тул эрүүгийн хуулийн холбогдох заалтад өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлагатай байгааг харж болох юм. Өөрөөр хэлбэл санхүүгийн гэмт хэргийг өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргээр зүйчлэн шалгаж байгаа нь дутагдалтай тул үүнийг нарийвчлан зохицуулаж өгөх шаардлагатай байгаа юм.

Судалгааны хэсэг: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дэлхийд 1930-аад оны үед Америкийн нэгдсэн улсын төрийн сангийн ажилтнууд Аль Капонег эдийн засгийн гэмт хэрэгт сэжиглэн нотлох баримт цуглуулсан үеэс эхлэлтэй гэж үздэг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үндэстэн дамнасан шинжтэй, нууц хэлбэрээр үйлдэгддэг учраас илрүүлэхэд төвөгтэй, нэг бус хэд, хэдэн гэмт хэргийн шинжийг агуулсан нийгэм, эдийн засагт их хэмжээний хохирол учруулдаг онцлогтой. Уг гэмт хэрэг нь өөр бусад гэмт хэргийн улмаас олж авсан мөнгө буюу бусад эд хөрөнгийг хууль бус ажиллагаанаас олсон орлогыг тээвэрлэх, шилжүүлэх, хөрвүүлэх, хувиргах ба хууль ёсны дагуу олж авсан бусад мөнгө, хөрөнгөтэй нийлүүлэх замаар эдгээр орлогын мөн чанар, эх үүсвэр, зарцуулалт, шилжилт хөдөлгөөн, өмчлөлийн талаарх мэдээллийг нуун далдлах, төөрөгдүүлэх үйл ажиллагаа гэж ойлгож болох юм.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дийлэнхдээ далд хэлбэрээр үйлдэгдэх ба уг гэмт хэргийг үйлдэж буй субъектийн хувьд нарийн мэргэшсэн банкны мэргэжилтнүүдээс гадна хувь хүн, хуулийн этгээд, санхүүгийн бус бизнес эрхлэгч болон улс төрчид зэрэг багтдаг байна. Иймээс энэ гэмт хэргийг илрүүлэхийн тулд олон салбарыг хамарсан өргөн хүрээний мэдлэг шаардагддаг байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 18.6-т “Гэмт хэргийн улмаас олсон, хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж заасан байдаг ба мөн уг гэмт хэргийг зохицуулах “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”, “Зөрчлийн тухай хууль”, “Авлигатай тэмцэх тухай хууль” зэрэг хуулиудад зохицуулсан байдаг.

Франц улсын Эрүүгийн хуульд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг хэрхэн тусгасан талаар:	Герман улсын Эрүүгийн хуульд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг хэрхэн тусгасан талаар:	Бүгд найрамдах Хятад улсын улсын Эрүүгийн хуульд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг хэрхэн тусгасан талаар:
Франц улс нь мөнгө угаах гэмт хэрэг болон терроризмыг санхүүжүүлэхийн эсрэг тэмцэхдээ ЭХ-н 321.1 тодорхойлсон мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж юу вэ гэсэн тодорхойлолт дээр үндэслэдэг буюу хууль бус үйл ажиллагаа, гэмт хэргийн улмаас олж авсан хөрөнгө мөнгө болон, терроризмыг санхүүжүүлж буй хөрөнгө нь мөнгө угаах гэмт хэргийн хөрөнгө мөнгө юм гэж заасан байдаг байна.	Германы Эрүүгийн хуулийн 261 дүгээр зүйлд Мөнгө угаах гэмт хэргийг дараах байдлаар тодорхойлсон байх ба “Гэмт хэрэг үйлдэж буюу хууль бус үйл ажиллагаа эрхлэсний үр дүнгээр тухайн этгээд шууд болон шууд бусаар ашиг олсоныг нуун дарагдуулах зорилгоор төрөл бүрийн арга ашиглаж энэ орлогыг угаахыг хэлнэ. Мөн түүнчлэн хууль бус үйлдлээр олсон шууд болон шууд бус орлогыг өөр бизнест оруулах, нуун дарагдуулах, өөр зүйл болгон хувиргах үйлдлийг мөнгө угаах хэрэгт тооцно.	Хятадын Эрүүгийн хуулийн 191 дүгээр зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийг зүйлчилсэн байдаг бөгөөд Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хар тамхины гэмт хэрэг, мафи буюу зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, терроризмын үйл ажиллагаатай холбоотой гэмт хэрэг, захиалгат санхүүгийн хохирол учруулсан гэмт хэрэг, санхүүгийн залилан мэхлэлт түүний орлого, бүтээгдэхүүний орлого ашиг тэдгээрийн хууль бус эх сурвалжийг зохион байгуулалттайгаар нуун дарагдуулж дээрх үйлдлүүдийн аль нэгийг үйлдсэн тохиолдолд ял шийтгэл оногдуулдаг байна ¹ .

Дээрх хүснэгтээс дүгнэвэл тус 3 улсын Эрүүгийн хуульд “Мөнгө угаах” гэмт хэргийг үйлдэж буй хууль бус үйл ажиллагааг тусгасан байх ба Хятад улсын уг гэмт хэрэгт ноогдуулах ял шийтгэлийн хувьд угаасан мөнгийг 5-20% дахин нэмэгдүүлснээр торгох, эсхүл ялын хэмжээг 5-10 жил хорих ялаар шийтгэдэг², Франц улсын хувьд 10 жил хорих ял оноож 750,000 еврогоор торгодог³ бол Орос улс нь 7-10 жил хорих ял оноодог байна. Харин Монгол улсын хувьд 6 сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж зааснаас харахад ялын хэмжээ хүртэл харьцангуй бага байгааг харж болно.

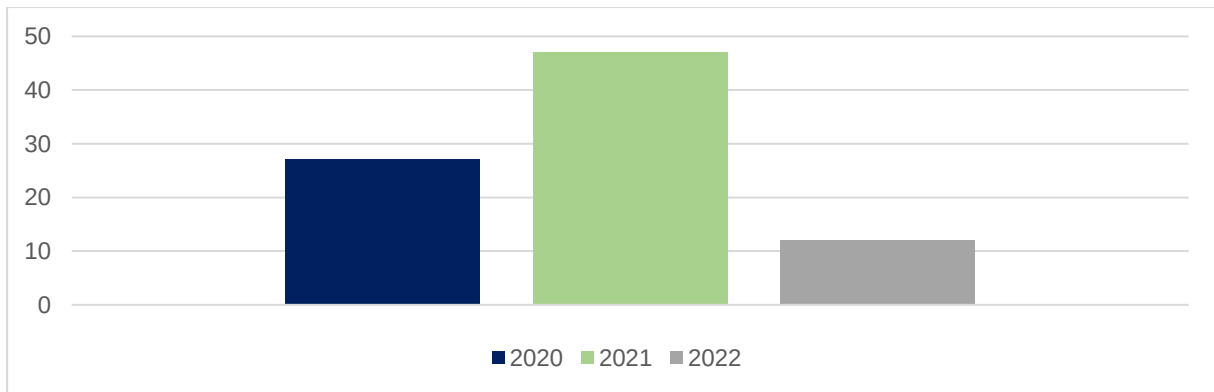
Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсад шинэ төрлийн гэмт хэрэгт тооцогдож буй бөгөөд сүүлийн 3 жилд “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг нь Монгол улсад⁴ хэдий хэмжээтэй үйлдэгдсэнийг “Цагдаагийн ерөнхий газрын 2021 болон 2022 оны гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтээс харахад:

¹ <https://catalog.num.edu.mn/cgi-bin/koha/opac-ISBDdetailbook.pl?biblionumber=127949>

²Хятад улсын “Эрүүгийн хууль”, <https://www.bing.com/search?q=China+criminal+law&qs=n&form=QBRE&sp=-1&fq=0&pq=&sc=0-0&sk=&cvid=5BFA1D2DE23A42B3B432ECC76083755E&ghsh=0&ghacc=0&ghpl=0>

³ Франц улсын “Эрүүгийн хууль”, <https://frenchlaw.com/law/criminal-law-2/>

⁴ 2022.12 sar medee - Gemt hereg.pdf (police.gov.mn)

Энэхүү судалгаанаас харахад 2021 онд уг гэмт хэргийн гаралт өссөн тоон үзүүлэлттэй байсан бол 2022 онд буурсан харагдаж байгаа юм. Үүнийг уг гэмт хэрэг гаралт багассан гэж харж болох ч нөгөөтэйгүүр гэмт хэргийн объектив шинжийг буруу таньж өөр бусад төрлийн гэмт хэрэгтэй андуурах эсхүл ял завшихаар өөр адил төстэй гэмт хэрэг гэж үзэх тохиолдол практикт олон тохиолддог байна¹. Иймээс мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд хийгддэг аливаа үйл ажиллагаа буюу объектив шинж чанар бүрт нь таарах эрх зүйн зохицуулалтыг нарийн хуульчилж өгөх шаардлагатай юм.

Гэмт хэрэг үйлдэхгүйгээр мөнгө угаана гэж байдаггүй ба мөнгө угаахад хэрэглэгддэг хэд хэдэн гол арга хэлбэр байдаг. Үүнд:

Бизнесийн салбарт мөнгө угаах: Хууль ёсны бизнесийн байгууллагын орлогод бохир мөнгийг цувуулан нийлүүлж холиод дараа нь түүнийгээ орлогын эх сурвалж болгох аргыг мөнгө угаагчид хэрэглэдэг. Бас тухайн зорилгоор зориуд аж ахуйн нэгж байгуулаад зөвхөн цаасан дээр нэртэй тэрхүү аж ахуйн нэгжийг зохиомлоор орлогожуулж, мөнгөнийхөө өнгийг хувиргах ба дараа нь тухайн нэгжээ татан буулгах, дампууруулах замаар мөнгө угаадаг.

Хөрөнгө арилжаагаар дамжуулж мөнгө угаах: Машин, байшин, нисдэг тэрэг гэх мэт хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгийг хямд үнээр худалдаж аваад дараа нь тэдгээрийг маш өндөр үнээр зарж, эдгээрийн хоорондын зөрүүгээр ашиг олсон хэмээн орлогын татвар төлснөөр мөнгийг цэвэршүүлдэг. Үнэн хэрэгтээ энэ наймаа нь урьдаас төлөвлөсөн зохион байгуулалттай үйлдэл байдаг ажээ.

Зээлийн хэлбэрээр мөнгө угаах: Мөнгө угаагч гадаад оронд тухайн орны иргэний нэр дээр аж ахуйн нэгж байгуулаад дараа нь өөрийнхөө оронд мөн аж ахуйн нэгж байгуулмагц тэрхүү гадаадын байгууллагаас зээл авах нэрээр үнэн хэрэгтээ өөрийнхөө хөрөнгийг оруулж ирдэг. Дараа нь зээлээ авах төлж байгаа хэлбэрээр мөнгө шилжүүлэх гэх мэтээр бохир мөнгөний эх сурвалжийг бүдгэрүүлдэг байна. Гэмт этгээдүүд ийнхүү мөнгө угаахдаа төрөл бүрийн зориулалтын банк, компани, валют солих газрууд, хөрөнгийн бирж, казино, үл хөдлөх хөрөнгийн газар зэрэг олон зорилгоор хэрэгжүүлдэг байна. Ялангуяа татварын диваажин гэгддэг татварын хөндөлттэй орнууд, үйлчлүүлэгчийнхээ нэрийг нууцалдаг банкууд, банк санхүүгийн эрх зүйн зохицуулалт болоод эн салбарт хяналт султай улсуудыг тэд түшиглэж мөнгөө угаах сонирхол ихтэй байдаг.

Дээрх мөнгө угаах гэмт хэргүүд үйлдэгддэг нийтлэг үйлдлүүдээс гадна үүнтэй байнгын холбоотой байдаг банкны салбарт мөнгө угаах гэмт хэргийг нарийвчлан авч үзье.

Банкны салбарт мөнгө угаах

Банк нь мөнгө угаах хамгийн багтаамж ихтэй, өртөмтгий салбарт тооцогддог байна. Банкаар дамжуулан мөнгө угаахад бохир мөнгөтэй этгээд банкинд олон данс нээх эсвэл их биш мөнгөний дүнтэй гүйлгээг олон удаа хийх аргыг ихэвчлэн хэрэглэдэг байна. Ингэж мөнгөө багасгаж хуваарилах нь сэжиг бүхий их хэмжээний гүйлгээг банкны байгууллага шалгаж болох

¹ <http://www.frc.mn/p/569>

эрсдэлээс сэргийлэхэд оршино. Банкны салбарт мөнгө угаах арга нь бусад аргаа бодвол хамгийн багтаамж ихтэй найдвартай бэлэн мөнгөөр байнга харилцдаг, дурын гүйлгээг саадгүй хийдэг зэрэг олон давуу талтай. Бэлэн мөнгийг банкаар дамжуулан гүйлгээнд оруулж үнэт цаас, чек гэх мэт төрөл бүхийн хэрэгслийг худалдан авч болдог¹.

Доктор Б.Алтанбагана: “Банкны тогтолцоо дөнгөж бүрэлдэх шатандаа буй улс орнуудад өөрийн гэсэн банк буй болгоход онцын хүндрэл бэрхшээл учирдаггүй байна. Ийм үйл явц манай улсад ч тохиолдож байна. Борооны дараах мөнгө угаах аятай нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Зохион байгуулалттай янз бүрийн гэмт бүлгүүд өөрсдийн хамгийн гаршсан аргаар жижиг банкныг худалдан авах буюу эсвэл албадлагаар хамтран ажилладаг. Мөнгө угаах валют солих болон ломбардыг хүртэл ашиглаж байгаа нь нууц биш²” гэсэн байна.

Жишээ нь: АНУ-ны банкнууд 10,000 доллараас дээш бэлэн гүйлгээ хийсэн бол бэлэн мөнгөний гүйлгээний тайлан бөглүүлэн тухайн харилцагчийн мэдээлэл болон мөнгөний эх сурвалжийн талаарх холбоотой мэдээллийг авдаг байна³. Харин Монгол улсын хувьд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн дагуу 20,0 сая төгрөгөөс дээш ба түүнтэй тэнцэх гадаад валютаар бэлнээр гүйлгээ хийсэн тохиолдолд бэлэн мөнгөний гүйлгээний тайланг харилцагчаар бөглүүлдэг.

Банкаар дамжуулан мөнгө угаах нь өөрөө өөр нэг гэмт хэргээс олсон бохир болон хар мөнгийг гүйлгээнд оруулж, 2 болон түүнээс дээш данс нээн тухайн мөнгөний үндсэн эх сурвалжийг нуун дарагдуулж байх үйлдлээр илэрдэг бөгөөд үүнийг ЭХ-ийн тусгай ангийн 18.6.1-т зааснаар” Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нуун далдлах,... хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн гэх хэсэг нь банкаар дамжуулан мөнгө угаах үйлдлийн аргыг ерөнхийлөн зүйлчилж өгсөн байна. Харин энэхүү гэмт хэргийн үйлдлийн шинж чанарыг нарийвчлан тодорхойлж өгсөн хууль, эрх зүй нь мөнгө угаах, терроризмтой тэмцэх тухай хууль байх ба энэхүү гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх болон урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах, төрийн байгууллагууд уг гэмт хэргийг илрүүлэхтэй холбогдсон бүрэн эрхийг зааж өгсөн байдаг.

Гадаадын банкаар дамжуулан мөнгө угаах: Бохир мөнгөө ямар нэг аргаар хилийн чанадад гарган, үйлчлүүлэгчээ нууцалдаг гадаадын банкинд хадгалуулж, дараа нь түүнийгээ зээл, тусламж хөрөнгө оруулалтын болон бусад хэлбэрүүдээр өөрийнхөө болон өөр улс руу оруулж, хууль ёсны эх сурвалжтай болгох аргыг мөнгө угаагчид нилээд найдвартайд тооцдог.

Тохиолдол нэг бүрт биш боловч байршуулах үе шатанд мөнгийг ихэнхдээ тухайн хөрөнгө мөнгө бий болсон суурь ажиллагаа явагдсан газар нутагт гүйцэтгэдэг.

Оффшор банк /татваргүй бүс/: Нийгмийн хамгийн өргөн хүрээг хамардаг алхам нь хавчуулах алхам байдаг. Энэ алхмаа оффшор (оффшор бүс, татварын хөнгөлөлттэй тэглэсэн бүс, татваргүй бүс нутаг гэх мэт ойлгоно) банкнуудад гуйвуулгаар шилжүүлэн мөнгөө цуглуулдаг байна. Эдгээр оффшор төвүүдэд Кайман арлын банкууд, Панама, Бахамын арлууд болон Пакистан, Чили зэрэг 34 улс орон багтсан байдаг⁴ ба энэхүү улсуудыг “Татварын диваажин” гэж нэрлэдэг байна.

Дэлхийн ихэнх улс оронд “Банкны нууцын тухай хууль”-иар харилцагчийн эрхийг сайтар хамгаалах нэрээр мэдээлэл өгөхөөс зайлсхийж, банкаар мөнгө шилжүүлсэн этгээдүүдийн ул мөрийг арилгаж, мөрдөн шалгах ажиллагаанд ихээхэн саад учруулдаг. Мөнгө угаагч нар угаалтаа маш нарийн төвөгтэй болгож харилцагч корпорациудтай хамтран тодорхой чиглэлээр санхүүжүүлэлт хийж төлөвлөгөөний дагуу тэнцүү үлдэгдэл бүхий зээл авч угаадаг. Уг зээлийн

¹ Б.Алтанбагана, “Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг” УБ хот, 2013 он, 113 дахь тал

² Б.Алтанбагана, “Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг” УБ хот, 2013 он, 113 дахь тал

³ FATF-ын зөвлөмж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт, 2019 он

⁴ <https://en.iaac.mn/post/101027>

хэмжээ нь хууль бусаар оруулсан мөнгөний үнийн дүнтэй ижил байх эсхүл ойролцоо байх, зээлийн давтамжтаараа баланс бариулах хэлбэртэй байдаг.

Хууль бусаар барааг хил давуулан наймаалах хэргийг хянагч ба мөнгөний брокер удирдан явуулдаг байна. Тэд мөнгийг маш сайн угааж эх үүсвэрийг нь замхруулсны дараа эздэд нь буцаан явуулдаг. Мөнгө угаах технологи ба хууль эрх зүйн орчны зохицуулалтыг улам боловсронгуй болгох гэмт хэргийн байгууллага болон тэдгээрийн гишүүдийг онцгой анхаарах, тэдгээртэй холбоотой байж болзошгүй мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг хүмүүст анхаарал хандуулах хэрэгтэй. Учир нь их хэмжээний мөнгө тэднийг мөнгө угаагчидтай хамтрахад хүргэдэг байна.

Мөнгө угаагч нар хууль бус орлогоо мөнгө угаах хамгийн таатай орчин буюу түүнтэй тэмцэх чадваргүй, хууль дүрмээ хэрэгжүүлдэггүй, татвараас зайлсхийх боломжтой газруудыг сонгодог байна. Энэ нь оффшор төвүүдэд очих, ажил үйлчилгээ эрхлэхэд хялбар, гадаадын бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахад ямар нэг хориг саад байхгүй бөгөөд банкууд нь ямар ч хүнээс хамаагүй мөнгө авч хадгалах, шилжүүлэх банкны үйлчилгээг үзүүлдэг байна¹. Зарим мөнгө угаагч нар шилжих дансуудыг ашиглан мөнгө угаадаг ба тэд нэг газраа данс нээлгэхдээ орж ирсэн мөнгийг нэн даруй өөр дансанд шилжүүлэх бололцоог хангадаг. Орж ирсэн мөнгийг өөр дансанд шилжүүлэх үүргийг банкны ажилтнууд хүлээдэг ба уг дансыг “Шилжих данс” гэж нэрлэдэг бөгөөд угаагдаж байгаа мөнгийг олж тогтооход нилээд бэрхшээл учруулдаг. Эхний данс бол зөвхөн анх эхлээд мөнгийг оруулахын тулд нээсэн данс, мөнгө орж ирээд гараад явчихдаг байна.

Мөнгө угаагчдын зарим нь өөрийн гэсэн банкттай байдаг. Тэд банкыг худалдан авч, түүгээр дамжуулан мөнгө угааж байгаад хэрэгтэй үед нь хууль сахиулах байгууллагын хяналт шалгалтаас зугтахын тулд банкаа хаах, гүйлгээний талаарх мэдээллийг устгах зэрэг аргыг хэрэглэдэг байна. Энэхүү банк нь 90 гаруй хувь нь оффшор банкны үүрэг гүйцэтгэж 30 гаруй хувь нь жинхэнэ банкны үүргийг гүйцэтгэдэг байна.

Өнөөдрийн байдлаар оффшор бүсэд тооцогддог 40 гаруй улс дэлхийд байгаагийн дийлэнх нь далайн арал улс. Эх газарт байдаг цөөн хэдэн улсын нэг нь эдүгээ дуулиан тариад буй Панам юм. Жаахан хуучирсан байж болох ч 2010 оны мэдээгээр дэлхийн оффшор бүсэд 30 их наяд ам.долларын хөрөнгө байгааг олон улсын татварын хараат бус сүлжээ гэх байгууллага гаргасан байдаг аж. Энэ нь тухайн оныхоо дэлхийн нийт баялгийн бараг 20 хувьтай тэнцэх хөрөнгө байжээ.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь өөрөө тухайн улс орны эдийн засагт асар их хор хөнөөл учруулдаг бөгөөд өөр бусад улс оронд энэхүү мөнгө угаах гэмт хэргийн ялын хэмжээг багадаа 5-10 жилийн хорих ял оноодог бөгөөд мөн үйлдэгдэж буй объектив шинжээр нь тусгайлан зааж давхар зүйлчилж өгдөг байна².

Мөнгө угаах гэмт хэргийг бүрэлдэхүүнээр нь задлан авч үзвэл:

Объект	Төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол, эдийн засаг, аж ахуйн үйл ажиллагаанд оролцож буй субъектүүд шударгаар өрсөлдөх хэлбэр юм.
Объектив тал	Зэвсэг, хар тамхи худалдаалах, эсхүл хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдвэрлэж олсон орлого, түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэглэн, терроризмыг санхүүжүүлэх зорилготой илт хууль бус эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж эх үүсвэрийг нь халхавчлах, нуун далдлах, уг эд хөрөнгийг хууль ёсны болгох зорилгоор гүйлгээнд оруулсан идэвхтэй үйлдэл болон эс үйлдэхүй байна.

¹ Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны тухай танилцуулга, УБ хот, 2007 он

² <https://catalog.num.edu.mn/cgi-bin/koha/opac-ISBDdetailbook.pl?biblionumber=127949>

Субъект	Хэрэг үйлдэх үедээ эрүүгийн хариуцлага хүлээх 16 насанд хүрсэн, сэтгэц мэдрэлийн хувьд эрүүл, хэрэг хариуцах чадвартай Монгол улс, гадаадын харьяат, аль ч улсын иргэн, мөн зохион байгуулалт бүхий ашиг олох зорилготой албан тушаалтан байна.
Субъектив тал	Гэм буруугийн шууд санаатай болон шунахайн сэдэлтэй илэрдэг ¹ .

Үүнээс банкаар дамжуулан мөнгө угаах үйлдэл нь “Мөнгө угаах” гэмт хэргийн объектив талыг хангах буюу үйлдэгдэж буй арга хэлбэрийн хувьд энэхүү гэмт хэрэгт нийтлэг үйлдэгддэг байна.

Монгол улсад мөнгө угаах гэмт хэргийг нарийвчлан зохицуулсан хууль буюу “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”-нд тусгайлан зааж өгсөн байх ба энэхүү хуульд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах, төрийн байгууллагууд уг гэмт хэргийг илрүүлэхтэй холбогдсон бүрэн эрхийг зааж өгсөн байдаг ч уг гэмт хэргийн үйлдэгдэж буй объектив шинж болгоны онцлог шинжид таарсан авах арга хэмжээг нарийвчлан зааж өгөөгүй байдаг байна.

Дүгнэлт, санал:

Монгол улс нь өнөөгийн байдлаар “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг” 200 гаруй тэр дундаа гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон улсын 29 гэрээнд нэгдсэн ч тэрхүү олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээний 21.2 хувь үндэсний хууль тогтоомжид бүрэн бус буюу огт тусгагдаагүй байдаг нь Монгол улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ хангалтгүй биелүүлдэг гэсэн дүгнэлтэд хүргэж байна². Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засаг хийгээд улс орны үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлсэн улс, тив дамнасан хамгийн гол нь нууц далд хэлбэрээр болон олон төрлийн буруутай үйл ажиллагаануудаар дамжин үйлдэгддэг.

Дэлхийн банкны судалгаагаар жил бүр хээл хахуульд 1000 тэрбум доллар зарцуулагддаг бөгөөд энэ нь дэлхийн бараа эргэлтийн 9%-тай тэнцдэг байна. Үүгээрээ мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дэлхийн аюулын түвшинд хүрсэн гэдгийг FATF 2019 оны зөвлөмж дээрээ дурдсан байдаг байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэгдэж буй нийтлэг төрөл бол “Банкаар дамжуулан мөнгө угаах” орох ба энэхүү гэмт үйлдлийн онцлог шинж нь сэжигтэй гүйлгээ болон олон данс нээж уг бохир болон хар мөнгийг гуйвуулан шилжүүлж тухайн мөнгөний үндсэн эх сурвалжыг замхаруулдаг бөгөөд энэ нь дийлэнхдээ зохион байгуулалттай, үйлдэж буй хүмүүс нь мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг нягтлан, банкны теллер, эдийн засагч, хуульч зэрэг байдаг байна. Үүнийг олж тогтоож илрүүлэхэд төвөгтэй бөгөөд өөр бусад төрлийн гэмт хэрэгтэй андуурах объектив талыг буруу тогтоох зэрэг асуудал үүсдэг байна. Иймээс уг мөнгө угаах гэмт хэргийн үйлдэгдэж буй арга хэлбэр буюу объектив шинжийг хуульд нарийвчлан тогтоож, мөрдөн шалгах тактик арга зүйг боловсруулж, хариуцлагын хэмжээг өндөрсгөх шаардлагатай байгааг уг илтгэлээрээ дүгнэлээ.

Санал:

1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн үйлдэгдэж буй арга хэлбэрийн хувьд тухайн үйлдэлд тус бүрийн онцлогт тохирсон буюу объектив шинжийг дэлгэрэнгүй байдлаар хуульчлан тогтоох. Тухайлбал энэхүү илтгэлээрээ авч үзсэн “Банкаар дамжуулан мөнгө угаах” үйлдэлд банкаар дамжуулан хууль бус бохир болон хар мөнгийг гүйлгээнд оруулж, 2 болон түүнээс дээш дансаар дамжуулан сэжигтэй гүйлгээ хийж уг мөнгөнийхөө эх үүсвэрээ нуун далдалсан бол” гэж тусгах мөн хүндрүүлэх нөхцөлд нь “... уг үйлдлийг мэдсээр байж нуун дарагдуулсан, хамтран үйлдсэн, зохион байгуулалттай үйлдсэн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг этгээд” гэж хуульд нарийвчлан тусгах;

¹ Эрүүгийн хуулийн тусгай анги, УБ хот, 2020 он

² <https://catalog.num.edu.mn/cgi-bin/koha/opac-ISBDdetailbook.pl?biblionumber=127949>

2. Мөнгө угаах гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинжид тохирсон ялын хэмжээг нэмэгдүүлэх буюу бусад улс орны жишгийн адил 5-10 жил орчмын хорих ялаар шийтгэх санкцыг хуульчлах;
3. Банкны салбарт уг гэмт хэргийн талаар аливаа мэдээлэл, сургалтыг зохион байгуулж, банкны салбарт ажилладаг ажилчдын эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх тал дээр цагдаагийн байгууллага болон авлигатай тэмцэх газар зэрэг хуулийн байгууллагууд хамтран ажиллах;

Ашигласан материал:

Хууль:

- “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль” УБ хот, 2013 он, <https://legalinfo.mn/mn/detail/9242>
- “Эрүүгийн хууль” УБ хот, 2015 он, <https://legalinfo.mn/mn/detail/11634>
- Хятад улсын “Эрүүгийн хууль”, <https://www.bing.com/search?q=China+criminal+law&qsn&form=QBRE&sp=-1&lq=0&pq=&sc=0-0&sk=&cvid=5BFA1D2DE23A42B3B432ECC76083755E&ghsh=0&ghacc=0&ghpl=>
- Франц улсын “Эрүүгийн хууль”, <https://frenchlaw.com/law/criminal-law-2/>

Ном сурах бичгийн хүрээнд:

- Д.Зүмбэрэлхам, “Мөнгө угаах гэмт хэрэг ба түүний мөн чанар, гэмт явдалтай тэмцэх асуудал”, онол арга зүйн сэтгүүл, УБ хот, 2002 он
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны тухай танилцуулга, УБ хот, 2007 он
- Б.Алтанбагана, “Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг” УБ хот, 2013 он, 113 дахь тал
- Эрүүгийн хуулийн тусгай анги, УБ хот, 2020 он
- <https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/financialliteracy/publications/24.pdf>
- <https://catalog.num.edu.mn/cgi-bin/koha/opacSBDdetailbook.pl?biblionumber=127949>
- <http://www.frc.mn/p/569>
- 2022.12 sar medee - Gemt hereg.pdf (police.gov.mn)
- Улсын дээд шүүхийн тайлбар, УБ хот, 2010 он

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ТУХАЙ ОЙЛГОЛТ, ОНОЛЫН ЗАРИМ НЭР ТОМЬЁОНЫ ОНОЛТОД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

А.Мичидмаа /Орхон их сургуулийн оюутан/

Хураангуй. Энэхүү эрдэм шинжилгээний илтгэлд Монгол Улсын төдийгүй дэлхийн олон орны эрүүгийн эрх зүйн салбарт харьцангуй шинэ төрөлд тооцогддог мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ерөнхий ойлголт болон онолын зарим тулгуур ойлголт, нэр томьёо, ухагдахууныг хэрхэн оноон хэрэглэж байгаа байдлыг тухайн салбарын судлаач, эрдэмтдийн байр суурь, үндэсний болоод гадаадын зарим орны хууль тогтоомжийн хүрээнд харьцуулан судалж, дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр уг тулгамдсан асуудлын хэрхэн шийдвэрлэх арга зам болон онол, практикийн ач холбогдлыг тодорхойлохыг зорьсон болно.

Түлхүүр үгс: гэмт хэрэг, мөнгө угаах, хууль бус арга, мөнгө, хөрөнгө, ойлголт, нэр томьёо, легальчлал, мөрдөгч.

Удиртгал. Нийгмийн харилцааны бүхий л салбарт өрнөж байгаа өөрчлөлт шинэчлэлтийн үйл явцтай зэрэгцээд эрүүгийн эрх зүйн салбарт шинэ төрлийн гэмт хэргийн тухайн ойлголт хурдацтай нэвтэрсээр байна. Үүний нэг нь “мөнгө угаах” гэмт хэрэг юм.

Даяршлын үйл явц эрчимжсээр байгаа өнөөгийн нөхцөлд энэхүү сөрөг үзэгдэлтэй тэмцэх чиглэлд дэлхий нийтээс гадна судлаач, эрдэмтдийн анхаарлыг хандуулах асуудал чухалд тооцогдох болсон. Учир нь мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт, түүний мөн чанар, зүй тогтолыг шинжлэх ухааны онолын үзэл баримтлалд тулгуурлан таньж мэдсэнээр энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлд бодитой үр дүн гарах боломжтой.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь манай орны эрүүгийн эрх зүйд хэдийгээр харьцангуй шинэ төрлийн гэмт хэрэгт тооцогдож байгаа ч, олон улсад хэдийнээ танил болсон төдийгүй уг гэмт хэргийн мөн чанар өөрчлөгдөж, сөрөг үр дагавар нь аливаа улс орны эдийн засаг, банк, санхүү, бизнесийн зэрэг нийгмийн харилцааны олон салбарт нөлөөлж, хүрээгээ тэлсээр байгаа тул учруулах хор уршиг, аюул занал өндөртэй гэмт хэрэгт тооцдог.

Гэхдээ энэ төрлийн гэмт хэргийн онолын ойлголт, мөн чанар, агуулга, суурь гэмт хэргийн уялдаа холбоо зэрэг асуудал, өнөөг хүртэл маргаан дагуулсан хэвээр байна.

Дээрх байдлыг харгалзан, бид, мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт болон зарим тулгуур нэр томьёоны тодорхойлолттой холбоотой асуудлыг хууль тогтоомж, онолын зохиол бүтээлийн хүрээнд авч үзэж, дүн шинжилгээ хийв.

Үндсэн хэсэг

А) Хууль тогтоомжийн хүрээнд

Уг бүлэгт багтах гэмт хэргийг олон улсын эрх зүйд “легализац” буюу “легалчилах” хэмээн нэрлэдэг. Гадаадын ихэнх орны эрүүгийн хууль тогтоомжид гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг легалчилах (угаах) гэдэгт, гол төлөв, гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө, эсвэл бусад хөрөнгийг хууль ёсны (албан ёсны) болгож өмчлөх буюу тэдгээрийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхтэй мэт харагдуулах зорилгоор банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжуулан төрөл бүрийн гүйлгээ, арилжаа болон гэрээ, хэлцэл хийж буй үйлдлийг ойлгохоор тайлбарласан байдаг.

Тухайлбал, 2001 оны 08 дугаар сарын 07-ны өдрийн 115 дугаар тогтоолоор баталсан “Гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг легалчилах (угаах) болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” ОХУ-ын Холбооны хуульд, энэ төрлийн гэмт хэрэгт: “гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгө, эсвэл бусад хөрөнгийг хууль ёсоор эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхтэй мэт харагдуулахад чиглэсэн үйлдлийг ойлгоно” гэж заасан байдаг [1].

Франц Улсын Эрүүгийн хуулийн 324.1 дүгээр зүйлд: “Аливаа гэмт хэргээс шууд болон дайвар аргаар бий болгосон ашиг орлогыг олсон этгээд тухайн хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрийг хууль ёсны мэт харагдуулах зорилготой хийсэн хууль бус үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцно” гэж хуульчилжээ.

Швейцар Улсын Эрүүгийн хуулийн 305 дугаар зүйлд: “Гэмт хэрэг, татвартай холбоотой хүнд хэлбэрийн зөрчлийн улмаас олсон эд хөрөнгө, орлого гэдгийг урьдчилан мэдсэн, эсхүл, мэдэх ёстой байсан ч, эх үүсвэрийг нь тогтоох, мөшгих, хураан авах ажиллагаанд саад учруулсан үйлдлийг ойлгоно” гэж тайлбарласан байдаг.

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар бүлгийн 4 дүгээр хэсэгт энэ төрлийн гэмт хэргийг “Санхүү мөнгөн гүйлгээний удирдлагын журам зөрчих” гэмт хэрэгт багтаан тооцохоор хуульчилсан бөгөөд мөнгө легальчлах гэмт хэрэг гэдэгт: “Мансууруулах бодис, зохион байгуулалттай гэмт бүлгийн шинж бүхий бүтэц зохион байгуулалттай террорист, хууль бусаар хил нэвтрүүлэх, авлига, хээл хахууль, санхүү, мөнгөн гүйлгээний удирдлагын журмыг зөрчих, санхүү, мөнгөн гүйлгээг луйвардах гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого болон түүний ашиг шимийг нуухын тулд шинж чанар, эх үүсвэрийг өөрчлөн далдалсан аливаа хууль бус үйлдлийг ойлгоно” гэж тодорхойлсон байдаг.

АНУ-ын хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдлийн арга, үйлдэгдэх орон зай, үе шат зэргээр нь дөрвөн бие даасан гэмт хэрэг байхаар хуульчилсан бөгөөд тус улсын Эрүүгийн хуулийн 1956/a/1/ дүгээр зүйлд: “*Дотоодын мөнгө угаалт* гэдэгт санхүүгийн гүйлгээнд оролцсон хөрөнгийг хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлого болохыг мэдсээр байж түүгээр гүйлгээ хийсэн, эсхүл, хийхийг завдсан, хэсэгчлэн, эсхүл, бүхэлд нь мөнгө угаах зорилготой болохыг мэдсээр байж түүний шинж чанар, байршил, гарал үүсэл, өмчлөлийн мэдээллийг нуун дарагдуулж, хувиргасан аливаа үйлдлийг ойлгоно” гэжээ.

Бүгд Найрамдах Итали Улсын Эрүүгийн хуулийн 648 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “хүлээн авах” гэсэн үндэслэлээр гэмт хэрэгт оролцсон байдлыг үл харгалзан өөрт болон бусдад эдийн засгийн ашигтай байдал бий болгох зорилгоор гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгө, эд хөрөнгийг нуун далдалсан, хүлээн авсан, олж авсан, эсхүл, эдгээр ажиллагаанд биечлэн оролцсон аливаа үйлдлийг ойлгохоор хуульчилжээ.

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн 261 дүгээр зүйл буюу мөнгө угаах гэсэн санкцийн заалтад: “Авлига, хээл хахуулийн гэмт хэрэг, хар тамхи, мансууруулах төрлийн бодис хууль бусаар зарж борлуулах, тээвэрлэх, хэрэглэх, хүн худалдаалах буюу албадан гэр бүл болгож батлуулах, хөдөлмөр эрхлүүлэхээр бусдыг зарах зорилготой аливаа хууль бус үйлдлийг ойлгоно” гэж хуульчилсан байдаг.

Дээрх байдлаас үзэхэд эдгээр орны хуульд мөнгө болон бусад хөрөнгө легалчилах (угаах)-тай холбоотой гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг, нэгдүгээрт, *гэмт хэргийн замаар олсон* мөнгө, хөрөнгийг бусад этгээд легалчилсан (угаасан), хоёрдугаарт, *гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас олсон* мөнгө, хөрөнгийг тухайн гэмт хэргийг үйлдсэн этгээд легалчилсан (угаасан) гэсэн үндсэн хоёр үндэслэлээр тогтоодог болох нь харагдаж байна.

Эхний тохиолдолд, “гэмт хэргийн замаар олсон” гэсэн бол удаах тохиолдолд “гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас олсон” гэж утгын хувьд ойролцоо боловч хоёр өөр үг хэллэгийг хэрэглэжээ. Хуульд нэг төрлийн гэмт хэргийн зүйчлэлийг ийнхүү хоёр өөр үг хэллэгээр тайлбарласан байгаа нь, тус салбарын эрдэмтэн, судлаачдын дунд багагүй маргаан дагуулдаг. Учир нь, “гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас олсон” гэсэн оноолтын хувьд, тухайн гэмт хэргийн бодит байдал нэгэнт тогтоогдсон буюу нотлогдсон мэтээр ойлгогдохоор байна. Энэ нь, гэм буруугийн презумпци хэмээх Үндсэн хуулийн нийтлэг зарчимтай зөрчилдөхийн зэрэгцээ, угтаа, “шүүхээр гэм буруутай эсэх нь эцэслэн тогтоогдоогүй байхад, хэнийг ч гэм буруутайд тооцохгүй” гэсэн хуулийн үзэл санаатай зөрчилдөхөөр байна.

Тэгвэл, Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд энэ төрлийн гэмт хэргийг “мөнгө угаах” гэсэн оноолтоор хуульчиж, хэрэглээнд нэвтрүүлсэн бөгөөд “мөнгө угаах гэмт хэрэг” гэсэн ойлголтын

мөн чанар, үндсэн шинжийг дээрх орнуудын хууль тогтоомжтой харьцуулан судалж үзвэл, дараах нөхцөлүүд тогтоогдож байна. Үүнд:

1) Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогыг хууль ёсны болгож буй үйлдлийг “мөнгө угаах” [2] гэж оноон нэрлэсэн нь энэ төрлийн гэмт хэргийн үндсэн шинжийг хэтэрхий явцуу илэрхийлсэн тул уг оноолтыг оновчгүй гэж үзэж болохоор байна. Учир нь “угаах” гэдэг үгийг ердийн харилцааны хэллэгт, гол төлөв, аливаа бохир зүйлийг арчиж цэвэрлэх, ариутгах гэсэн утгаар хэрэглэх бол [20], Монгол хэлний их тайлбар тольд: “Муу аргаар олсон мөнгийг өөр зүйлд хөрөнгө оруулалт хийж өөрийн болгох” гэж тайлбарлажээ [15]. Тэгвэл гэмт хэргийг зүйчлэлийг хууль зүйн төдийгүй, шинжлэх ухааны үүднээс ийм агуулгаар оноож, тайлбарлах нь зохимжгүй юм. Учир нь, “Money-laundering” буюу “мөнгө угаах” гэдэг нэр томъёоны гарал үүслийг судлан үзэхэд, 100 гаруй жилийн өмнө АНУ-ын Чикаго хотын мафийн толгойлогч Итали гаралтай Аль Капоне гэгч гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг хувцас угаалгын газраас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гарган банк, санхүүгийн байгууллагад данс нээн байршуулах замаар эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, хууль ёсны болгодог байжээ. Энэ талаар АНУ-ын өдөр тутмын хэвлэл “Express”-т: угаалгын газарт “Хувцас биш мөнгө угааж байна” гэсэн нийтлэлийг гаргаснаар “мөнгө угаах” гэсэн хэллэг анх хэрэглээнд нэвтэрчээ. Улмаар 1974 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн үеэр үүссэн дуулиант хэргээс үүдэн “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёог дахин хэрэглэх болсноор дэлхий нийтэд түгэн тархсан гэж үздэг [5].

Энэ үеэс гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө, эд хөрөнгийг хууль ёсны болгоход чиглэсэн ажиллагааг үйлдлийн аргаар нь “money-laundering” буюу “мөнгө угаах” гэж нэрлэх болсон бөгөөд “хар мөнгө (black money)”, “бохир мөнгө (dirty money)” гэсэн нэр томъёог олон улсад эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд өргөн хэрэглэх болжээ [5].

“Хар мөнгө” гэдэгт тодорхой дүрэм, журам зөрчиж олсон, түүнчлэн татвараас зайлсхийсэн хууль ёсны орлогыг ойлгох бол “бохир мөнгө” гэдэгт хууль бус буюу захиалгат аллага, зэвсгийн, мансууруулах бодисын болон хүний наймаа, далайлган сүрдүүлэлт зэрэг орлого ихтэй, онц ноцтой гэмт хэргийн улмаас хуримтлуулсан орлого багтдаг [12].

2) Эрүүгийн хуулийн 18 зүйлд *хөрөнгө, мөнгө, орлого*, мөн хуулийн 7.5 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт: *хөрөнгө, орлого...*, хууль зүйн салбарын эрдэмтэн, судлаачдын бүтээлд “гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого”, “хууль бусаар олсон орлого”, “хууль бус замаар олсон орлого”, “гэмт хэргийн *аргаар* олсон орлого”, “гэмт хэргийн замаар олсон орлого” гэж олон хувилбараар томъёолсон байдаг. Ийнхүү гэмт хэргийн нэршлийг олон хувилбараар оноон хэрэглэх нь хууль хэрэглэгчдийг төөрөгдөлд оруулаад зогсохгүй утгын хувьд ижил эсэхэд эргэлзээ төрүүлэхээр байна.

Олон улсын эрх зүйд “*proceeds of crime*” буюу “гэмт хэргийн замаар олсон орлого” гэдэгт гэмт хэрэг үйлдэх замаар олсон мөнгө, эдийн засаг, эдийн бус хөрөнгө, орлогыг хамааруулан ойлгох бол, “*knowing*” буюу хууль бус замаар олсон орлого гэдэгт хууль зөрчиж хуримтлуулсан орлого” гэсэн утгыг илэрхийлдэг [18].

“Хууль бус” хэмээх ухагдахууны хувьд өргөн утгаар, хууль зөрчсөн аливаа үйлдлийг ойлгох бол, харин “гэмт хэргийн *улмаас* олсон орлого”, “гэмт хэргийн *замаар* олсон орлого”, “гэмт хэргийн *аргаар* олсон орлого” гэдгийг “гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого” гэсэн утгаар ойлгодог. Учир нь хууль зөрчсөн аливаа үйлдлийг тэр бүр гэмт хэрэгт тооцдоггүй. Тодруулбал, үндсэн агуулгын хүрээнд авч үзвэл, уг үйлдэлтэй төстэй иргэний болон захиргааны эрх зүйн зөрчил болон маргаан нь “хууль бус” шинжийг агуулдаг. Гэхдээ гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогын үндсэн шинж нь шууд санаа, зорилго агуулсан, шунахай сэдэлттэй байдаг тул уг үйлдлийг зөвхөн Эрүүгийн хуулиар зохицуулдаг. Иймд зүй нь мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас олсон орлогын хувьд уг үйлдлийг “хууль бус замаар олсон бус” “*гэмт хэргийн замаар олсон*” гэж тодотгох нь оновчтой юм.

Түүнчлэн, уг хуульд, энэ төрлийн гэмт хэргийн зүйчлэлийн нэрийг “мөнгө угаах” (ЭХ-ийн 18.6 дугаар зүйл) [2] гэж ерөнхий оноосон нь учир дутагдалтай. Учир нь, уг зүйл ангийн агуулга хэсэгт “Хууль бусаар олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан,

эзэмшсэн, ашигласан...” (ЭХ-ийн 18.6.1 18.6.2 дахь хэсэг) [2] гэж тухайн гэмт хэргийн үйлдлийн халдлагын зүйлийг тодорхой зааж өгсөн байгаа нь, уг зүйл ангийн ерөнхий нэрний оноолт болон агуулгатай зөрчилдсөн гэж үзэж болохоор байна.

3) Хэдийгээр “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёо олон улсын эрх зүйн салбарт ХХ зууны төгсгөлд нэвтэрсэн хэдий ч, дийлэнх эрдэмтэн, судлаачид “мөнгө” гэдэг зүйл төлбөрийн хэрэгсэл болсон үеэс хаад, ноёд, эрх баригчдад өөрсдийн эрх мэдэл, байр суурийг бэхжүүлэх хэрэгсэл болж, улмаар хуулийг ч өөрсдийн эрх ашигт нийцүүлсээр ирсэн гэж үздэг [6].

Түүнчлэн, Монгол хэлний товч тайлбар тольд: “*мөнгө*” гэдгийг худалдан авах болон худалдахад өртгийн хэмжүүр болох төмөрлөг болон цаасан тэмдэгт, “*ашиг*” гэж өртөггүй олох олз”, “*орлого*” гэдгийг орж байгаа юм гэж тайлбарласан бол [15], Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцид: “*хөрөнгө*” гэж материаллаг буюу материаллаг бус, хөдлөх буюу үл хөдлөх, биет буюу биет бус бүх төрлийн хөрөнгө болон *ийм хөрөнгийг өмчлөх эрх болон түүн дэх эрх, ашиг сонирхлыг гэрчилсэн эрх зүйн баримт бичиг буюу актыг хэлнэ*” гэж тус тус тодорхойлсон байдаг [3].

Мөнгийг өөр хооронд харьцуулан сольж арилжаалахад аливаа юмс, зүйлийн өртгийн тэнцүүлэгчийн төгс хэлбэр, тэнцүүлэгч байх байр суурийг баттай эзэлсэн, хэрэгцээний өртөг бүхий онцгой бараа гэж үздэг.

Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх конвенцийн “*гэмт хэргийн улмаас олсон орлого*” гэдэгт үл хөдлөх болон хөдлөх хөрөнгө, биет эсхүл биет бус бүх төрлийн хөрөнгө болон тэдгээр *эд хөрөнгийн эрх, ашиг сонирхлыг нотлох хууль зүйн баримт бичиг хэрэгслийг* мөн адил хамаарна” гэж заасан байдаг [18]. Манай орны зарим судлаачид уг заалтыг үндэсний холбогдох хууль тогтоомжид тусгах шаардлагатай гэсэн байр сууринаас ханддаг.

Монгол Улсын Иргэний хуулийн 83 дугаар зүйлд: “Аливаа этгээд нь хуулиар хориглоогүй, нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан суртахууны хэм хэмжээнд харшлахгүйгээр эдийн баялаг болох эд юмс болон *эдийн бус баялаг болох оюуны үнэт зүйлс, эрхийг олж авч болох бөгөөд энэ тохиолдолд дээрх баялаг нь хөрөнгө болно*” гэж хуульчилсан байдаг [10]. Уг заалтаар “гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого” гэдэгт гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд хөрөнгийн эрх, ашиг сонирхлыг гэрчилж байгаа нотолгооны ач холбогдол бүхий хууль зүйн баримт бичгийг мөн адил хамааруулах нь зүйтэй гэсэн санааг илэрхийлжээ. Үүнтэй уялдаад, бид, “гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгөд эд хөрөнгийн эрх, ашиг сонирхлыг нотлох хууль зүйн баримт бичиг хамаарна” гэсэн заалтыг давхардуулах нь оновчгүй гэж үзэв.

Мөн, Монгол хэлний товч тайлбар тольд “ашиг” гэж “өртөггүй олох олз”, “орлого” гэдгийг “орж байгаа юм” гэж товч, ойлгомжтой, оновчтой тайлбарлажээ [15]. Үүнд тулгуурлан, бид, “гэмт хэрэг үйлдэж олсон юм” гэсэн агуулгаар Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд заасан “хөрөнгө”, “мөнгө”, “орлого” гэснийг “*ашиг, орлого*” гэж томъёолох нь зүйд нийцнэ гэж үзлээ.

Б) Эрдэмтэн, судлаачдын бүтээлд

Тэгвэл хууль зүйн салбарын эрдэмтэн, судлаачид энэ төрлийн гэмт хэргийн талаар хэдийгээр утга санаа, хэлбэрийн хувьд хуулийн тодорхойлолттой төстэй боловч агуулгын хувьд өргөн болон явцуу утгаар тайлбарласан байдаг. Гадаадын эрдэмтдээс, тухайлбал, С.М.Гусейновагийн үзэж байгаагаар, “Гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг угаах гэдэгт эд баялаг байршиж буй газар, тэдгээрийн шилжилт хөдөлгөөн, эзэмшигчийн талаарх мэдээлэл болон олсон орлогын гарал үүсэл зэргийг нуун далдлахад чиглэсэн нийгмийн сөрөг үзэгдэл бөгөөд тухайн эд баялгийг гэмт хэргийн замаар олсон болохыг урьдчилан мэдэж байсан этгээд, тэдгээрийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулахын тулд албан ёсны хэлбэртэй болгоход чиглэсэн идэвхтэй үйлдлийг хэлнэ” гэсэн өргөн хүрээтэй, дэлгэрэнгүй тодорхойлолтыг өгсөн байдаг [7].

В.С.Кириленкогийн хувьд, гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө болон хөрөнгө легалчилах (угаах) гэдэгт, "эдийн засаг, худалдаа үйлдвэрийн чиглэлээр явуулж буй үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад, гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө болон бусад хөрөнгийг нуун далдлах зорилгоор, тэдгээрийг хэсэгчлэн хуваах, хуваарилах, байршуулах болон багцалж нэгтгэхэд чиглэсэн санаатай үйлдлийг ойлгоно" гэжээ [7].

Мөн, криминалистикийн бүтээлд, нийгмийн энэхүү сөрөг үзэгдлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг. Тухайлбал, А.В.Коляда, "легалчлах" (угаах) гэдэгт, "сүүдрийн" буюу далд хэлбэрээр хуримтлагдсан хөрөнгөнөөс, тодорхой хэсгийг мөнгө ("бохир аргаар" олсон) хэлбэрээр гаргаж авахад буюу, мөнгө болон ямар нэгэн хөрөнгийг тодорхой хувь хүн болон хуулийн этгээдэд албан ёсоор өмчлүүлэх эрх олгоход чиглэсэн гэмт хэргийн үйлдэл" гэжээ [13].

Тэгвэл, В.А.Абаканова, уг үзэгдлийг криминалистикийн үзэл баримтлалтай уялдуулан тайлбарлажээ. Түүний үзэж байгаагаар, "легалчилах (угаах)" гэдэгт, "гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө болон хөрөнгийн эх сурвалж, үндсэн (анхдагч) гэмт хэрэгтэй холбоотой болохыг гэрчилж буй баримт сэлт, ул мөр зэргийг нуун далдлах, цаашлаад албан ёсны эргэлтэнд оруулах зорилгоор, тэдгээрийн гарал үүслийн талаар нийгэмд буруу ташаа мэдээлэл түгээж, олныг төөрөгдүүлэх, улмаар улс орны эдийн засгийн тогтвортой байдлыг алдагдуулж, иргэдийн эдийн засгийн ашиг сонирхолд хохирол учруулж буй, өөр хоорондоо харилцан уялдаатай, дасан зохицох чадвартай, тогтвортой давтамжтайгаар, гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө болон хөрөнгөтэй холбоотой банк, санхүүгийн гүйлгээ болон бусад хэлцлийг гардан хэрэгжүүлж буй субъектын объектив болон субъектив хүчин зүйлсийн нөлөөтэй, хууль бус үйлдлийг ойлгоно" гэжээ [4].

Эдгээрт дүн шинжилгээ хийж үзэхэд мөнгө угаах гэмт хэргийн тодорхойлолтод үйлдлийн арга болон учруулж болох хор уршгийг түлхүү харгалзсан болох нь харагдаж байна.

Үндэсний эрдэмтдээс, тухайлбал, академич С.Нарангэрэл: "Мөнгө угаах гэмт хэргийн халдлагын зүйлийг дагаж мөрдөж буй хуульд "хөрөнгө, мөнгө, орлого" гэж заасныг "мөнгө буюу бусад эд хөрөнгө" гэж өөрчилбөл илүү тохиромжтой. Учир нь "хөрөнгө" гэдэг үг монгол хэлнээ хогшил, эд агуурс, зөөр, өмч, бэлийн аль алиныг багтаадаг. Бас "орлого" гэсэн үг зарлагын эсрэг утга, орж байгаа эд мөнгө гэсэн утгыг илэрхийлнэ. Түүнчлэн бусад эд хөрөнгөд хөдлөх болон, үл хөдлөх эд юмс, эд хөрөнгийн эрх, үнэт цаас багтана" гэсэн байр суурийг илэрхийлжээ [16].

Харин судлаач Д.Дашмаа, Б.Батжаргал нар, хар болон бохир мөнгийг цагаан буюу цэвэр болгох ажиллагааг "мөнгө угаах" гэж нэрлэхээс гадна гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд зүйлс, ашиг, орлогын эх үүсвэрийг нуун далдалж хууль ёсны мэтээр халхавчлан эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, хэлбэр дүрсийг нь хувиргах бүхий л үйлдэл, үйл ажиллагааг мөнгө угаах гэж ойлгоно гэж тайлбарлажээ [9].

Түүнчлэн, Т.Мөнхдалай: "Мөнгө угаах гэдэг нь хууль бус үйл ажиллагааны үндсэн дээр бий болсон мөнгөн хөрөнгийн үнэ цэнийг алдагдуулахгүйгээр ... хууль ёсны болгох үйл явц" [14] гэсэн бол, Ч.Жаргалбаатар: "Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг буюу түүний хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга, хэрэгслийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргаж, эзэмшигчийг нь өөрчлөн хууль ёсны хөрөнгө, орлого мэт харагдуулах үйл ажиллагаа" [11], Г.Гэрэлтуяа: "Хууль бус орлогоо хууль ёсны салбараар дамжуулан гарал үүслийг нь нуун дарагдуулах, эцэст нь ашиг хонжоо олох үйлдлийг мөнгө угаах гэнэ" [8] гэж, гол төлөв, үйлдэл талаас нь түлхүү тодорхойлсон бөгөөд тэдгээрийн байр суурийг бусад эрдэмтэн, судлаачдын дийлэнх нь, мөн дэмжжээ.

Тухайлбал, Б.Досжан: "Мөнгө угаах гэдэг нь хууль бус ажиллагааны үндсэн дээр бий болсон мөнгө, мөнгөн хөрөнгийн эх үүсвэрийг нуух зорилгоор өөр хөрөнгө болгох, өөр хөрөнгөөр солих үйл явцыг хэлнэ" [10] гэж уг гэмт хэргийн үйлдлийн хэлбэрийг онцолсон байдаг.

Өнөөдөр олон улсад мөнгө угаах гэсэн ойлголтын талаар нэгдсэн байр суурьт хүрээгүй байна. Тухайлбал, зарим оронд мөнгө угаахын тулд үйлдсэн гэмт хэргийг суурь гэмт хэрэгт

тооцдог бол, ихэнх улс оронд суурь гэмт хэргийг бус зөвхөн гэмт хэргийн замаар олсон мөнгийг угааж буй үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж үздэг [19].

Дүгнэлт

Илтгэлийн сэдвийн хүрээнд хийсэн судалгааны үр дүнд тулгуурлан дараах дүгнэлтэд хүрэв.

Хууль тогтоомжийн болон онолын бүтээлд тусгалаа олсон тайлбар, тодорхойлолтоос үзэхэд тэдгээр нь мөнгө угаах гэмт хэргийн мөн чанарыг таньж мэдэхийн тулд түүний ач холбогдол бүхий шинж чанарыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр бүрэн дүүрэн илэрхийлжээ. Гэхдээ, энэ төрлийн гэмт хэргийн талаарх ойлголт, түүний мөн чанар, агуулгатай холбоотой олон асуудал маргаан дагуулж, эргэлзээ төрүүлсэн хэвээр байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь манай орны эрүүгийн эрх зүйд харьцангуй хэдийгээр шинэ төрлийн гэмт хэрэгт тооцогдож байгаа ч олон улсад аль хэдийнээ танил болсон төдийгүй уг гэмт хэргийн шинж төлөв өөрчлөгдөн, сөрөг үр дагавар нь аливаа улс орны эдийн засаг, банк, санхүү, бизнесийн зэрэг нийгмийн харилцааны олон салбарт нөлөөлж хүрээгээ тэлсээр байгаа тул учруулах хор уршиг, аюул занал өндөртэй гэмт хэрэг гэж үзэх бүрэн үндэслэлтэй.

Энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй үр дүнтэй тэмцэхэд мөрдөн шалгах ажиллагааны арга зүйг дээшлүүлэхээс гадна мөнгө угаах гэмт хэргийн тухай ойлголт, түүний мөн чанарыг нээн илрүүлэх чиглэлд тус салбарын судлаач, эрдэмтдийг анхаарлыг түлхүү хандуулах хэрэгтэй байна.

Иймд мөнгө угаах гэмт хэргийн онолын ойлголттой холбоотой тулгамдсан асуудлыг үндэсний болон олон улсын хууль тогтоомж, онолын зохиол бүтээл, практикийн хүрээнд цогц судалж, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэх шаардлагатай гэсэн дүгнэлтэд хүрч болохоор байна.

Санал

Дээрх дүгнэлтийг үндэслэн хууль сахиулагчдыг төөрөгдөлд оруулаад зогсохгүй утгын хувьд ижил эсэхэд эргэлзээ төрүүлэхээр байгаа хуулийн зарим ойлголт, нэр томъёоны оноолтыг нэг мөр болгох, хууль тогтоомжийн холбогдох зүйл, заалтын хэсэгт дараах нэмэлт өөрчлөлтийг оруулах саналыг дэвшүүлэв. Үүнд:

- Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд “хууль бусаар” гэж оноосныг “гэмт хэргийн замаар” гэж, “мөнгө угаах” (ЭХ-ийн 18.6 дугаар зүйл) гэснийг “мөнгө легалчилах” буюу “гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө болон хөрөнгө легалчилах” гэж тус тус өөрчлөн найруулж, тусгах;

- Мөн хуулийн 18.6 дугаар зүйлд заасан “хөрөнгө”, “мөнгө”, “орлого” гэснийг “*ашиг, орлого*” гэж нэгтгэн томъёолох;

- Эрүүгийн хуулийн нэр томъёоны тайлбар хэсэгт: “хөрөнгө” гэдгийг Иргэний хуулийн 83 дугаар зүйлд заасан (эдийн баялаг болох эд юмс болон эдийн бус баялаг болох оюуны үнэт зүйлс, эрхийг олж авч болох бөгөөд энэ тохиолдолд дээрх баялаг нь хөрөнгө болно) утгаар ойлгоно гэсэн тайлбарыг нэмэлтээр тусгах;

- Онолын бүтээл болон хууль тогтоомжид хэрэглэж байгаа “мөнгө угаах” гэсэн оноолтыг олон улсын жишиг болон тухайн үгийн гарал үүслийг харгалзан “мөнгө, хөрөнгө легалчлах” гэж өөрчлөн эргэлтэд оруулж хэвших;

- Мөнгө угаах гэмт хэргийн улмаас олсон орлогын хувьд уг үйлдлийг “хууль бус замаар олсон” гэх бус “гэмт хэргийн замаар олсон” гэж нэрлэж хэвшүүлэх зэрэг болно.

Ашигласан эх сурвалжууд:

Хууль тогтоомж:

- “Гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг легалчилах (угаах) болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” ОХУ-ын Холбооны хууль. 2001.08.07. Дугаар 115-ФЗ (сүүлчийн редакци).
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. 2015. /Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. <https://legalinfo.mn/mn/detail/11634>
- Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенц. 2 дахь хэсэг. 2003.10.14-ны өдөр баталж, 2005.12.14-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

Ном бүтээл:

- Абаканова В.А. Криминалистическая характеристика и общая типовая программа исследования события с признаками легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. СПб., 2002.
- Багаутдинова С.К. Легализация преступных капиталов—международно-правовой аспект (Сотрудничество правоохранительных органов России и США в борьбе с новыми видами экономических преступлений. М., 1999).
- Буянтогтох Х., Батжаргал Б. Мөнгө санхүүгийн үндэс. Гарын авлага. Уб., 2010. 7 дахь тал.
- Гусейнова С.М., Кириленко В.С. нар. Проблемы уголовно-правовой регламентации легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2003.6.
- Гэрэлтуяа Г. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлд мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйчлэлийн асуудал.//Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага. ЭШХ-ийн эмхэтгэл. 2022. 59 дэх тал.
- Дашмаа Д., Батжаргал Б. Эдийн засгийн гэмт хэрэг II. Гарын авлага.. Уб., 2018. 195 дахь тал.
- Досжан Б. Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг зарим улсын эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан судлах нь. //Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага. ЭШХ-ийн эмхэтгэл. 2022. 224 дэх тал.
- Жаргалбаатар Ч. Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг оновчтой тодорхойлох шаардлага //Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйчлэл, тулгамдаж буй асуудал, цаашдын чиг хандлага. ЭШХ-ийн эмхэтгэл. 2022. 24-46 дахь тал.
- Зүмбэрэлхам Д. Мөнгө угаах гэмт хэрэг ба түүний мөн чанар. (Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал, онол арга зүйн улирал тутмын сэтгүүл. 20025. №1. 17 дахь тал.
- Коляда А.В. Расследование легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Диссертация ... канд. юрид. наук. М., 2010.
- Мөнхдалай Т., нар. “Мөнгө угаах гэмт хэргийг гадаадын зарим орны хууль тогтоомжид хуульчилсан байдал, харьцуулсан судалгаа” //Шүүх эрх мэдэл улирал тутмын сэтгүүлийн 3 дахь дугаар. Уб. 2018. 43 дахь тал.
- Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь. 2637, 1515 дахь тал.
- Нарангэрэл С. Монгол Улсын Хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг. Уб., 2021. 244 дэхь тал, С.Нарангэрэл, Ж.Эрдэнэбулган. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй: үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж. Уб., 2019. 221 дэх тал.
- С.Нарангэрэл, Ж.Эрдэнэбулган. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй: үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж. Уб., 2019. 222 дахь тал.
- Robin Booth. Money Laundering Lam and Regulation: A practical Guide. 2011. Oxford. P. 4-6, P. 5-7.
- Төгс-Очир Ж. Мөнгө угаах үйл ажиллагааны үүсэл, өнөөгийн нөхцөл байдал. (Хууль сахиулах салбарын тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам. ЭШХ-ын эмхэтгэл. 2014.105 дахь тал.
- 20. Цэвэл Я. Монгол хэлний товч тайлбар толь.30000 үг. Уб., 1966. 344, 59, 421 дэх тал

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРЭГ: ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

А.Сумьяабазар
/МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

Оршил

Мөнгө угаах гэмт хэрэг Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл тухайн хэм хэмжээний хувьд бланкет буюу бусад хуулиас иш татсан хэм хэмжээ бөгөөд “Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх тухай” хууль 2013 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр батлагдсан. Судалгааны ерөнхий агуулгын чиг баримжааг тодорхойлбол зүйл заалтын үүслээс эхлээд дүгнэлт хүртэл тайлбарлах ба энэ зүйл заалтын хувьд санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй эдийн засгийн хямралд хүргэдэг нийгэм аюултай, гэм буруутай үйлдэл юм. Энэ хэргийн улмаас олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унах, банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах хүртэлх арга хэмжээ авдаг нь эдийн засагт сөрөг нөлөөтэй юм. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 2000 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдөр баталсан Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц, Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцод заасан агуулгаар гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлсон. УИХ-аас 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг баталж, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, 2008 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрийн Эрүүгийн хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулиар шинээр гэмт хэрэг болгон хуульчилсан. (С.Гантулга, 2018)¹

1989 онд "Их долоо"-гийн уулзалтаар уг мөнгө угаах гэмт хэрэг болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх зорилгоор ФАТФ буюу Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага /Financial Action Task Force/-ыг байгуулсан. Парист төвтэй уг байгууллага дэлхийн улс орнууд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй хэрхэн тэмцэж байгааг судалж, зөвлөмж өгч ажилладаг. ФАТФ-аас өгсөн зөвлөмжийг биелүүлж чадахгүй, эсвэл биелүүлэхээс татгалзвал тухайн улс орныг "эрсдэлтэй", эсвэл "өндөр эрсдэлтэй" гэж дүгнэдэг. Энэ нь тухайн улстай санхүүгийн хувьд харилцаа тогтоохгүй байсан нь дээр. Учир нь тухайн улс мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх стратегия боловсронгуй болгоогүй учраас бохир Мөнгө шилжүүлэх магадлалтай байна гэсэн санамж юм. Энэ байгууллагаас гаргасан зөвлөмжийг дэлхийн бүх банк, санхүүгийн байгууллага, санхүү, гааль, хилийн зохицуулагч байгууллага дагадаг бөгөөд тус байгууллагаас зарласан жагсаалтад орсон улс орнуудтай холбоотой банк, санхүү, бизнес, зээлийн харилцаанд холбогдох хориг арга хэмжээг авдаг. Иймээс ФАТФ-ын хар, саарал жагсаалтад багтана гэдэг бол эдийн засгийн хувьд аль ч улсад хохиролтой учраас ФАТФ-аас өгсөн зөвлөмжийг биелүүлэхээс аргагүйд хүрдэг байна. Зөвлөмжийг биелүүлснээр тухайн улс эргээд бохир мөнгөний урсгалаас санхүүгийн системээ хамгаалж, дархлаатай болдог.

Манай Монгол улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад хоёр дахь удаагаа бүртгэгдээд явж байна. Тус байгууллагаас анх 2007 онд шалгалт явуулахад ФАТФ-ын 49 шаардлагаас 15-д нь муу, 21-д нь дунд үнэлгээ буюу 49 зөвлөмжийн 36-г нь хангалтгүй биелүүлсэн байна хэмээн дүгнэжээ. Тэр үед Монголд Санхүүгийн тагнуулын алба дөнгөж байгуулагдаж, үйл ажиллагаа нь жигдэрч амжаагүй, хууль эрх зүйн тогтолцоо бүрдээгүй “мөнгө угаах” нь харьцангуй шинэ ойлголт, нэр томьёо байсан. Иймээс ФАТФ-аас Монгол банкны Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагааг жигдрүүлэх, банк, санхүүгийн байгууллагаас сэжигтэй гүйлгээний мэдээллийг тогтмол авч хянадаг болох, Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх тухай ойлголтыг нарийвчлан тусгах зэрэг шаардлагуудыг тавьжээ. ФАТФ 2013 онд дахин шалгалт явуулахдаа зөвлөмжийг бүрэн биелүүлж чадаагүй байна хэмээн дүгнэж "Grey list" буюу саарал жагсаалтад манай улсыг оруулсан юм. Ингээд манай улс 2013 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр "Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай" хуулийн шинэчилсэн найруулгыг батлан гаргаж, 2014 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдрийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр

¹ Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги

Эрүүгийн хуульдаа "Мөнгө угаах" гэмт хэргийг хуульчилж өгсөн. Ингээд 2014 оны 06 дугаар сард ФАТФ-аас Монгол улсыг "мөнгө угаах" гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль, эрх зүйн сууриа тавьсан гэж үзэн саарал жагсаалтаас гаргасан. Үүнээс хойш "Мөнгө угаах" гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх олон үйл ажиллагааг хэрэгжүүлсний нэг нь 2018 онд зохион байгуулагдсан "Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал" юм. Уг Олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд олон улсын мэргэжилтнүүд болон Монгол улсын банк, санхүү, хуулийн байгууллагын судлаачид нийт 24 илтгэл хэлэлцүүлсэн бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх Монгол улсын өнөөгийн байдал, цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлсон юм.¹ Гэвч Монгол улс 2019 оны 10 дугаар сарын 18-нд дахин ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орсон нь өмнөх хэрэгжүүлж байсан ажлууд үр дүнгээ өгөөгүй болохын илрэл юм. Тухайлбал Монгол улсыг ФАТФ-аас саарал жагсаалтад оруулах болсон үндэслэл нь "Мөнгө угаахтай холбоотой хэрэг, үйлдлүүдийг мөрдөн шалгах ажиллагаа хангалтгүй, Хяналтын байгууллагууд санхүүгийн институтыг зохих ёсоор нь шалгах, хяналт тавих, зохицуулалт дутмаг" зэрэг юм.

I. Үүсэл хөгжил: Эрүүгийн хууль нь эртний улс гүрнүүд түүхэн уламжлалын хувьд төр үүссэн цагаас эхэлж цааз бичгийн шинжээр илэрч байсан хэмээн үзэж болох ба "Алтан хааны цаазын бичиг"-ээр эхлэн шинжлэх нь зүйтэй. Гэмт хэргийн үүсэл хөгжлийн авч үзэхээс өмнө энгийн үгээр энэ гэмт хэргийг тодорхойлох нь зүйтэй. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл нь гэмт хэргийн улмаас үүссэн хөрөнгийг мэдсээр байж дамжуулах, ашиглах, хадгалахыг ойлгох ба эртний улсуудын үүднээс тайлбарлавал хулгайн эд хөрөнгийг (энэ нь ихэнх тохиолдол мал толгой байдгийн эртний хууль цаазын бичгүүдээс нэгэнтэй бичигдсэн байна.) дамжуулах зарах зэргийг ойлгож болохоор байна.

"Алтан хааны хууль цаазын бичигт" бичигдсэн зарим заалтуудад² тусгагдсан хэргүүд нь хамгийн ойрхон байж болохуйц нь хулгайн хэрэг гэж үзэж болох хэдий ч эрүүгийн хуулийн төсөөтэй хэрэглэж болохгүй зарчимтай харшилж буй учир харьцуулалт хийх нь буруу гэж үзэж байгаа юм. Хулгайн хэрэгтэй адилтган үзэх шалтгаан нь энэхүү эрүүгийн гэмт хэрэг нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан гэдэг нь эрүүгийн хуулийн бусад эдийн гэмт хэргүүдийн дараагийн үе шатанд өрнөх үйлдлийг илэрхийлж байна. Иймд яг тусгайлсан гэмт хэргийн (ихэнх тохиолдолд хулгай) улмаас олж авсан эд хөрөнгийг шамшигдуулсан гэх үндэслэлтэй заалт үгүй байна.

Цаашлаад түүхэн эх сурвалжууд болох "1640 оны Их цааз", "Монгол цаазын бичиг"-үүдэд мөн адил хэм хэмжээний тусгайлан зохицуулалт агуулагдаагүй байна. Дараагийн томоохон эх сурвалж болох "БНМАУ-ын шүүх цаазын бичиг" 103-117 дугаар зүйлд³ заасан Ард олны ашиг хөрөнгийг хамгаалах тухай хууль дүрмийг зөрчих гэсэн бүлгийн 109 дугаар⁴ зүйлд заасан гэмт хэрэг өнөөгийн эрүүгийн хуулийн 18.6 заалттай тун төстэй байж болохуйц байна.

Ингээд үндсэндээ социалист нийгмийн эрүүгийн хууль болох "БНМАУ-ын эрүүгийн хууль" 11 бүлэг 221 зүйлтэй энэ хуулийн Тавдугаар бүлэгт⁵ заасан гэмт хэргүүдийн бүрэлдэхүүнийг судалж үзэхэд мөн л хулгай хийх, гээгдэл эд хөрөнгө ашиглах⁶ залилах мэхлэх

¹ <https://www.fatf-gafi.org/>

² "Алтан хааны цаазын бичиг" хулсан эп ямар ч болоо нэгжээд ес, Унь ямар ч болов нэгжээд хонь, Жижиг загас, элээ хон хэрээ, жунгаа, шаазгай тэдгээрт цаазгүй, Арван наснаас доошийг хулгайчид үл тооцно. Арван наснаас дээш бол хулгайчид тооцно.

³ 104 дүгээр зүйл. Алт мөнгөний зэрэг эрдэний зүйл ба элдэв зүйлийн эрдэнийн чулууг жич: чулууны тос, чулууны нүүрс зэргийг зоргоороо тэмтрэн үзэх буюу малтагсдыг 3 сараас 3 жил хүртэл гяндан хорих буюу олсон зүйлүүд ба элдэв хэрэгсэл зэргийг албадан хураана.

⁴ 109 дүгээр зүйл Цаазалсан цагт алсан аливаа ангийн зүйлийн ашгийг хичээж дам худалдан авагсдыг 25 төгрөг хүртэл торговол зохино.

⁵ Иргэдийн амины өмчин эсрэг гэмт хэргүүд

⁶ 111 зүйл Иргэдийн гээгдүүлсэн үнэт эд хогшил буюу алдуул малыг ашиглаж үрэгдүүлбэл хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл нэг жил зургаан сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх буюу олон нийтийн арга хэмжээ авхуулна.

зэрэг өнөөгийн эрүүгийн хуульд заасан зарим хэм хэмжээ байх боловч судалгааны гол зүйл заалт болох мөнгө угаах гэм хэрэгтэй холбогдсон харилцаа тусгалыг үл олсон байна.

Явцын дүгнэлт: Өмнөх Эрүүгийн хуулиудаас судалгааны үндсэн дээр дүгнэлт хийхэд аливаа нийгмийн аюулт гэмт үйлдлүүдийг тусгаж өгсөн бөгөөд ихэнх тохиолдолд эхний буюу нэг этгээд гэмт хэргийг үйлдээд дуусах байдлаар зохицуулсан байгаа харагдаж байна. Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл нь аль хэдийн үйлдэгдсэн гэмт хэргийн үндсэн дээр олдсон зүйлсийн дараагийн шат дамжлага гэмт хэргийн шинжийг агуулж байх мөн түүнчлэн энэ заалтын цаад утга нь гэмт үйлдлийг өөгшүүлэхгүй, улам өргөн хүрээнд хамааруулахгүй байх шинжийг өөртөө агуулж байна хэмээн үзэж байна. Оршил хэсэгт дурдсанчлан энэ заалт нь тухайн онуудад үүссэн олон улсын нөхцөл байдлаас үүдэн бий болсон гэж ойлгохоор байна. Иймд хамгийн чухал харьцуулалт болох 2002 болон 2015 оны эрүүгийн хуулиудыг харьцуулан шинжлэхэд зүйл заалтын үүсэл илүү тод гарч ирэх буй.

2002 ба 2015 оны Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн харьцуулсан судалгаа:

166 ¹ дүгээр зүйл. Мөнгө угаах	18.6 дугаар зүйл. Мөнгө угаах
1.Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуух, далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эсхүл эд хөрөнгийн эрхийг нуусан, далдалсан бол. Санкц: <i>хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавиас нэг зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй</i> тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг сараас зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, эсхүл таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.	1.Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол. Санкц: <i>дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй</i> тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, <u>эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах</u>, эсхүл <u>нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ</u>.
2.Энэ гэмт хэргийн улмаас онц их хэмжээний хохирол учирсан, эсхүл албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн эсхүл <i>зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл</i> үйлдсэн бол. Санкц:тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл <i>таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ</i>.	2.1.<u>энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг таван жилээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого болохыг мэдсээр байж;</u> 2.2.<u>байнга тогтвортой үйлдэж;</u> 2.3.албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн бол Санкц: <i>таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй</i> тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, <u>эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах</u>, эсхүл <u>нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ</u>. 3.Энэ гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол Санкц: <u>таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ</u>.

3.Энэ гэмт хэргийг хуулийн этгээд үйлдсэн бол Санкц: Тодорхой төрлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасаж, хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг гурван зуугаас таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний торгох ял шийтгэнэ.	4.Энэ гэмт хэргийг хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн бол Санкц: хуулийн этгээдийг тодорхой төрлийн үйл ажиллагаа явуулах эрх хасаж нэг зуун хорин мянган нэгжээс дөрвөн зуун мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ.

Italic: өөрчлөн найруулсан. **Bold:** Хасагдсан. Underline: Шинээр нэмэгдсэн

Харьцуулсан судалгаанаас дүгнэлт хийвэл өмнөх Эрүүгийн хууль буюу 2002 оны эрүүгийн хуулийн хувьд санкц болон хуулийн этгээдийн хувьд өөрчлөгдсөн байна. Зөвхөн энэ зүйл заалтын хувьд гэлтгүй өмнөх Эрүүгийн хуулийн санкцийн торгох ялын төрөл нь өөрөө хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээгээр тодорхойлогддог байсан учир ялын хувьд өөрчлөгдөж байгаа юм. Торгох ялын энэ хэсгийн өөрчлөн найруулах болсон гол шалтгаан нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тогтоосон ч энэ нь жил бүр өөрчлөгдөж байсан учир юм. Энэ талаар (С.Нарангэрэл) Академич дэлгэрэнгүй тайлбарласан. Түүнд¹ дурдагдсан гол санаа хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ өсөхийн хэрээр түүнийг дааж давахын аргагүй их торгууль болж байсан учир эрүүгийн хуулийн энэрэнгүй ёсны зарчим эвдэгдэх түүнчлэн ял эдэлж буй этгээдүүд торгох ялын оронд хорих ялыг хүсэх нь их болсон учир эл заалтын санкцийг өөрчлөн найруулсан бололтой. Дараагийн нэг ялгаа бол жижиг хэр нь анхаарал татахуйц байгаа юм. Энэ бол хуулийн этгээдийн эрүүгийн хариуцлагын хувьд өмнөх эрүүгийн хуульд хуулийн этгээд үйлдсэн бол гэсэн нэг шинж чанартай байсан бол өнөөгийн эрүүгийн хуульд хуулийн этгээд түүний нэр, ашиг сонирхлын өмнөөс хэмээсэн нь улам нарийвчлан зохицуулсан харагдаж байна.

Энэхүү зүйл заалтын үүсэл хөгжил уламжлалын хувьд хэдийгээр 2002 оны эрүүгийн хуулиас бодит тусгалаа олсон харагдаж байгаа ч гол гарч ирэх болсон шалтгаан нь эл хуулийн эдийн гэмт хэргийн буюу шунахайн сэдэлтэй хэргүүдийн гол зорилго түүний мөн чанараас үүссэн гэж үзэж болохоор байна. Учир нь энэ гэмт хэрэг Эрүүгийн хууль² заасан зүйлийн гол шинж гэмт үйлдлийн хор уршиг мэдсээр байж үйлдэгдэж байгаа учир бусад шунахайн сэдэлтэй ихэнх хэрэгтэй нягт холбогдож байна.

II. Объектив шинжийн судалгаа

Объект: Банк санхүүгийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа байна.

Объектив тал: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол

III. Субъектив шинжийн судалгаа

Субъектив тал: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэм буруугийн санаатай хэлбэртэй үйлдэгддэг. Гэмт

¹ Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ ойр ойрмогхон нэмэгдэх тусам түүнийг дагаад торгуулийн ялын хэмжээ нэгэн адил нэмэгдсэн юм. 266 дэх тал

² Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилготой байна.

Субъект: Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан 16 насанд хүрсэн, хэрэг хариуцах чадвартай, Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн хэн ч байж болно.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хүндрүүлэх шинж /Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг/

Энэ гэмт хэргийг энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг таван жилээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого болохыг мэдсээр байж, байнга тогтвортой үйлдэж, албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн бол хүндрүүлж үзнэ.

Хорих ялын доод хэмжээг таван жилээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг гэдэг нь Эрүүгийн хуулийн 2.1 дүгээр зүйлд заасны дагуу хүнд хэрэгт хамаарна.

Байнга тогтвортой үйлдсэн гэж энэ гэмт хэргийг үйлдвэрлэлийн шинжтэй, 3 ба түүнээс дээш удаа үйлдсэн байхыг ойлгоно. Албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн гэж албан тушаалын эрх мэдлийг албаны эрх ашгийн эсрэг буюу хувийн ашиг сонирхлоо гүйцэлдүүлэх зорилгод ашиглаж хийх ёстой үйлдлийг хийхгүй байх, хийх ёсгүй үйлдэл хийхийг ойлгоно.

Албаны эрх чөлөө гэж тухайн нийтийн албан хаагчийн хувьд хууль тогтоомж, дүрэм журмаар тогтоосон эрхлэх чиг үүрэг, бүрэн эрхэд шууд хамаарахгүй ч албан тушаалын дээгүүр эрх, нийтлэг давуу байдлаар бусад албан тушаалтанд нөлөөлөх боломжийг ойлгож байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хүндрүүлэх шинж /Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг/

Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн гэж гэмт хэрэг байнга үйлдэж ашиг олох зорилгоор урьдчилан нэгдсэн гурав, түүнээс олон хүний тогтвортой нэгдэл 350 энэ гэмт хэргийг үйлдсэн байхыг ойлгоно.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн хүндрүүлэх шинж /Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг/

Хуулийн этгээдийг төлөөлөн шийдвэр гаргах эрх бүхий албан тушаалтанд хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө шийдвэр гаргаж, зөвшөөрөл өгч энэ гэмт хэргийг бусдаар үйлдүүлсэн, эсхүл хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр энэ хуульд заасан гэмт хэргийг үйлдсэн байхыг ойлгоно.

IV. Шүүхийн шийдвэр

- **Шүүхийн шийдвэр--1:** https://shuukh.mn/single_case/81666?daterange=2022-01-01%20-%202022-11-22&id=1&court_cat=2&bb=1
- **Шүүхийн шийдвэр--2:** https://shuukh.mn/single_case/81952?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- **Шүүхийн шийдвэр--3:** https://shuukh.mn/single_case/81689?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- **Шүүхийн шийдвэр--4:** https://shuukh.mn/single_case/79216?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- **Шүүхийн шийдвэр--5:** https://shuukh.mn/single_case/79530?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- **Шүүхийн шийдвэр--6:** https://shuukh.mn/single_case/80489?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- **Шүүхийн шийдвэр--7** https://shuukh.mn/single_case/78256?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1

- Шүүхийн шийдвэр--8:https://shuukh.mn/single_case/78748?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- Шүүхийн шийдвэр--9:https://shuukh.mn/single_case/79106?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1
- Шүүхийн шийдвэр--10: https://shuukh.mn/single_case/79719?daterange=2022-01-01%20-%202022-12-04&id=1&court_cat=2&bb=1

Шүүхийн шийдвэрт харьцуулсан судалгаа (дээрх шийдвэрүүд үл хамаарна.)

Огноо	Мөнгө угаах гэмт хэрэг	Суурь гэмт хэрэг	Хэргийн үйл баримт	Ялын хэмжээ
2014.08.19	166.3	150.3	ИНЕГ-ын хөрөнгийн завшиж, гадаадад компани байгуулан, Монгол дансаар буцаан оруулж ирсэн.	
2017.05.07	18.6.1	17.12.1	А нь бусдын адууг хулгайлсан, Б нь хулгайн адуу гэдгийг мэдсээр байж авсан.	2 жил тэнсэх
2017.12.07	18.6.1	17.2.2	Б түрийвч хулгайлсан. М хулгайн хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж ашигласан	1 жил хорих ял
2018.01.17	18.6.1	17.1.2.1	М бусдын орон байранд нэвтэрч хазаар хулгай хийсэн, Ш хулгайн хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж бусдад зарсан	1 жил тэнсэх
2018.03.22	18.6.1	17.1.1	О бусдын хөрөнгийг хулгайлсан. Э мэдсээр байж ашигласан, нуун далдалсан.	1 жил тэнсэх
2018.04.30	18.6.1	17.2.2	Б нь бусдын утсыг дээрэмдсэн, А, Н нар нь тухайн утсыг ломбардад тавьж олсон мөнгө гэдгийг мэдсээр байж архи авч ашигласан.	6 сар хорих
2018.05.16	18.6.1	17.1.1	М, С нар нь бусдын виза картыг хулгайлсан, Б нь хулгайн хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж ашигласан (давах хэвээр үлдээсэн)	6 сар хорих
2018.06.22	18.6.1	17.12.1	К, А, М нар нь бусдын 2 тооны хонийг хулгайлж 300,000 төгрөгөөр зарсан. Б нь хулгайн хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж 50,000 төгрөгийг авч ашигласан гэмт хэрэгт холбогджээ.	6 сар тэнсэх
2018.07.23	18.6.1	17.4.1	О нь бусдын итгэмжлэн хариуцуулсан машиныг завшсан, А,Г,Г нар нь гэмт хэргийн алмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж бусдад шилжүүлсэн.	6 сар тэнсэх

Дүгнэлт:

1. Энэхүү гэмт хэргийн талаар судлахад олж мэдсэн зүйлсээс гурван бүлэгт хуваан дүгнэхэд нэгдүгээрт бусад гэмт хэргээс үүдсэн шатлах шинжийг илэрхийлж байна. Энэ нь аливаа эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдэгдсний дараа л сая нэг үйлдэгдэж болох гэмт хэрэг буюу “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан” гэж зааснаар харагдаж байна иймд эртний цааз бичиг, өмнөх эрүүгийн хуулиудад тусгайлан тусгалыг олоогүй. Хоёрдугаарт гэвэл бланкет буюу өөр салбар хуулиас иш татсан “МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ” хуульд мөн тусгалыг олсон нь энэ гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулыг үндэсний болон олон улсын хэмжээнд хэрэглэж байгаа нь харагдаж байна. Гуравдугаарт, гэвэл шүүхийн практикт хэрэглэж байгаа хэрэглээ нь өөр хэрэгтэй андуурагдах гээгдэл эд зүйл завших, мал хулгайлах зэрэг гэмт хэргүүдээр зүйлчилснийг шүүхийн шийдвэрээс харж болохоор байна. Иймд энэ гэмт хэргийн мөн чанарыг илүү таньж, хэргийн үнэн төр, нийгмийн хор аюулыг сайтар зөв тодорхойлсны үндсэн дээр зүйлчлэлийн асуудлыг ярих нь зүйтэй юм.

2. Манай улс нь Эрүүгийн хуульд заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтад 2002 оны Эрүүгийн хууль батлагдсанаас хойш 2008, 2009, 2014, 2015 онуудад нийт 4 удаа өөрчлөлт оруулсан байна. 2009 оны нэмэлт, өөрчлөлтөд мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэргийг тодорхойлж хуульчилсан нь дэвшилт байсан бол 2004, 2015 оны өөрчлөлтүүдэд суурь гэмт хэргийг тодорхойлоогүй, ахуйн хүрээний гэмт хэргээс ялгаагүй зэрэг дордсон зохицуулалт болсон. Мөн түүнчлэн Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хууль анх батлагдсанаас хойш нэг удаа шинэчилсэн найруулга батлагдсан байна.

3. Дээрх тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлж 2 үндсэн санал дэвшүүллээ. Нэгдүгээрт: Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6-д заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн зохицуулалтын сайжруулах. Үүнд: мөнгө угаах гэмт хэргийн зорилгыг объектив шинжийн өмнө оруулах, объектив шинжийг зөв тодорхойлох, ялын хэмжээг чангатгаж хөөн хэлэлцэх хугацааг ихэсгэх, суурь гэмт хэргийг тодорхойлох зэрэг багтана. Хоёрдугаарт: Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах. Үүнд: мөнгө угаах гэмт хэргийн ерөнхий зохицуулалтыг бий болгох, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хуулийн байгууллагуудын эрх үүргийн тодорхойлох зэрэг багтана.

Ном зүй

- Монгол улсын эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй Н.Гантулга, 2019 “Улаанбаатар хот”
- Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги сурах бичиг С.Гантулга, Б.Энхболд, 2018 “Улаанбаатар хот”
- Монгол улсын эрүүгийн хуулийн тайлбар Ханнс зайделийн сан, 2013 “Улаанбаатар хот”
- Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй “Ерөнхий анги” Х.Доржпалам, “2021” Улаанбаатар хот
- Монгол улсын Эрүүгийн эрх зүй “Тусгай анги” Х.Доржпалам, “2021” Улаанбаатар хот
- Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй С.Жанцан “2011” Улаанбаатар хот
- Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн онол С.Жанцан “2009” Улаанбаатар хот
- Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн практикум. С.Жанцан “2012” Улаанбаатар хот
- Эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий анги “Гэмт хэргийн бүтээц” Т.Золбоо
- Монгол улсын 2002 ба 2015 оны эрүүгийн хуулийн харьцуулсан судалгаа “2016” Улаанбаатар хот

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА

*Г.Бямбасүрэн /ДХИС-ийн эрх зүй,
нийгмийн ухааны сургуулийн оюутан/*

Нэг. Илтгэлийн хураангуй

Дэлхий дахинаа мөнгө угаах гэмт хэргийг өргөн хүрээнд ашиглаж ойлгож байна. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь биднээс хол хөндий хөгжингүй орнуудад л байдаг гэж боддог бол өрөөсгөл ойлголт бөгөөд бидний эргэн тойронд ч гарч байна. Тухайлбал, авлига хээл хахууль, татвараас зайлсхийх, орлогоо нуун дарагдуулах, хүн хулгайлах, бусдын биеийг үнэлүүлэх, хулгай дээрэм, цахим гэмт хэрэг цаашлаад байгаль орчны эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн суурь гэмт хэрэг болж байдаг. Мөн мөнгө угаах гэмт хэрэг нь нүдэнд үзэгдэхгүй боловч далд эдийн засгийг бий болгож улс орны нийгэм, эдийн засагт томоохон хохирол учруулж байдаг. Иймд Монгол Улсын мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх өнөөгийн нөхцөл байдал, тулгарч буй хүндрэл, бэрхшээлийг судалж, цаашид анхаарах асуудал, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлоход илтгэлийн зорилго оршино.

Хоёр. Түлхүүр үгс

Мөнгө угаах, эдийн засгийн гэмт хэрэг, бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах

Гурав. Удиртгал

Мөнгө угаах нь эдийн засаг, нийгмийн ихээхэн сөрөг үр дагавартай байдаг. Их хэмжээний мөнгө шилжих нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй хямралд хүргэж байдаг. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дутуу хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр байдаг. Мөн нөгөөтээгүүр мөнгө угаах гэмт хэрэг нь олон төрлийн гэмт хэрэгтэй холбогдон гардгаараа бусад гэмт хэргээс ялгагдаж байдаг. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь дэлхий дахинд төдийгүй манай улсад ч өргөн хүрээтэйгээр үйлдэгдэж байдаг. Тухайлбал, авлига хээл хахууль, татвараас зайлсхийх, орлогоо нуун дарагдуулах, хүн хулгайлах, бусдын биеийг үнэлүүлэх, хулгай дээрэм, залилах, цахим гэмт хэрэг зэрэг олон төрлийн гэмт хэрэг байна. Иймд манай улсад гарч буй мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх өнөөгийн нөхцөл байдалд ямар түвшинд байгаа, юун дээр түлхүү анхаарах ёстой вэ зэрэг асуудал нь энэ гэмт хэргийг илрүүлэх, цаашлаад гэмт хэргийг бууруулахад өндөр ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Дөрөв. Мөнгө угаах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдлын талаар

Дэлхий нийтэд анх XX зууны эхэнд Америкийн Нэгдсэн Улсын Сан Франциско хотын нэгэн зочид буудлын эзэн халтар мөнгө үйлчлүүлэгчдийн ганган бээлийг бохирдуулж байгааг анзааран угаасан мөнгөөр үйлчилж эхэлснээр “мөнгө угаах” гэдэг үг хэллэг үүссэн байна. Харин түүний дараагаар гэмт хэрэгт хууль бус мөнгө дагалдах болсныг “мөнгө угаах” хэмээн нэрлэх болжээ.

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 2000 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдөр баталсан Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг конвенц, Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенц буюу олон улсын стандартад мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байна.

- Эд хөрөнгийг гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийн эх үүсвэрийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- Эд хөрөнгийг гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга болон эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэх, нуух, далдлах;

- Эд хөрөнгийг олж авахдаа гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг нь мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших, ашиглах;
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах, хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөгөө өгөх¹ хэмээн тодорхойлжээ.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь байршуулах, нуун далдлах, буцаан төвлөрүүлэх гэсэн 3 үе шаттайгаар хийгддэг. Эхний үе шат буюу байршуулах үе шат нь хууль бусаар олсон мөнгөө хаа нэгтээ байршуулж зорилготойгоор санхүүгийн систем рүү нэвтрүүлэх явдал юм. Хоёр дахь үе шат буюу нуун далдлах үе шатанд олсон мөнгөө гарал үүслийг нь нуун далдлах, хууль ёсны орлого мэт харагдуулах зорилгоор өөр хэлбэрт шилжүүлэн эргэлтэд оруулдаг. Гурав дахь үе шат буюу буцаан төвлөрүүлэх үе шатанд хууль ёсны юм шиг харагдах, гарал үүслийг тогтооход бэрх болсон мөнгөө хөрөнгө оруулалт болгох, тансаг зэрэглэлийн эд хөрөнгө худалдан авах зэргээр өөрийн нэр дээр төвлөрүүлэн хууль ёсны мөнгө болгон эдийн засгийн системд оруулахыг хэлнэ.

Монгол улсын хувьд мөнгө угаах гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг² хэлнэ хэмээн тодорхойлсон байдаг. Өөрөөр хэлбэл мөнгө угаах гэдэг нь гэмт хэргийн улмаас олсон орлого буюу хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга хэрэгсэл ашиглан хувиргаж хууль ёсны орлого мэт харагдуулсан, хууль бус орлого гэдгийг мэдсээр байж хүлээн авсан, нуун дарагдуулсан, бусдад шилжүүлсэн байхыг ойлгож болно.

Монгол Улс нь 2003 онд “Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын конвенц”-д нэгдэн орж, 2004 онд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх тухай, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын бодлогыг тодорхойлдог ФАТФ-ын салбар байгууллага болох Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэгт элсэн орсноор мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх тухай олон улсын стандартыг мөрдөж ажиллах үүрэг хүлээжээ.

Монгол Улс анх 2006 оны 7 дугаар сард “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай” хууль баталж мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны үндэс суурийг тавьсан. Энэ хуулийн дагуу 2006 оны 11 дүгээр сарын 29-нд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Санхүүгийн мэдээллийн алба Монгол банкны харьяанд үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд 2008 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрийн Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар шинээр гэмт хэрэг болгон хуульчилсан.

Монгол улсын Эрүүгийн хуульд мөнгө угаах гэмт хэргийг 18.6 дугаар зүйлд: “Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэх”-ээр хуульчилсан. Энэ гэмт хэргийг энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг таван жилээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого болохыг мэдсээр байж, байнга тогтвортой үйлдэж, албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн, зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн, хуулийн

¹ “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь” гарын авлага, УБ, 2020

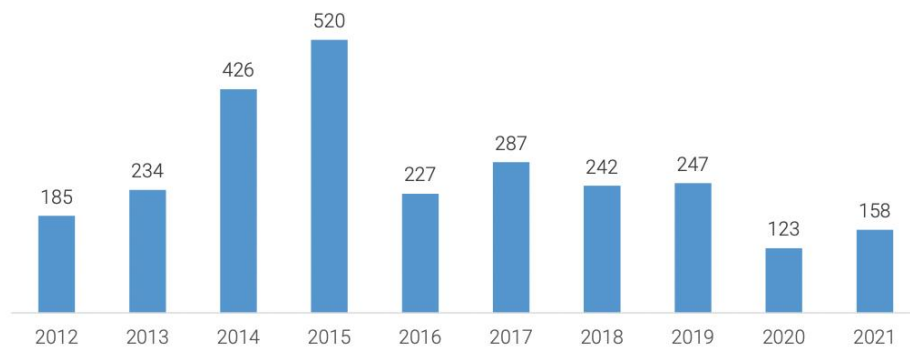
² Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ, 2013.

этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн бол гэмт хэргийн хүндрүүлэх шинж болдог.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинж¹-ийн объект нь банк санхүүгийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа байна. Объектив тал нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан үйлдэл эс үйлдэхүй байна. Субъектив тал нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэнэ. Гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилготой байна. Субъект нь Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан 16 насанд хүрсэн, хэрэг хариуцах чадвартай, Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн хэн ч байж болно.⁴¹⁷

Тав. Мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх статистик тоо, судалгаа

График №1. Эдийн засгийн гэмт хэрэг, 2012-2021 он

2021 оны байдлаар эдийн засгийн гэмт хэрэг 158 болж өмнөх оноос 35 (28.5%)-аар өссөн. Үүнээс 130 (82.3%) нь Улаанбаатар хотод бүртгэгджээ.

График №2. Эдийн засгийн гэмт хэрэг, гэмт хэргийн төрлөөр, 2020-2021 он

2021 онд бүртгэгдсэн 158 эдийн засгийн гэмт хэргийн 84 (53.2%) нь татвар төлөхөөс зайлсхийх хэрэг, 2 (1.3%) нь улсын хилээр барааг хууль бусаар нэвтрүүлэх гэмт хэрэг, 47 (29.7%) нь мөнгө угаах гэмт хэрэг, 7 (4.4%) нь мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаас, төлбөр тооцооны хэрэгсэл хуурамчаар бэлтгэх, ашиглах гэмт хэрэг байна. Улсын хэмжээнд 2021 онд бүртгэгдсэн 158 гэмт хэргийн 47 (29.7%) нь мөнгө угаах гэмт хэрэг бөгөөд өмнөх оноос 20 (74.1%)-иор өссөн байна. Эдийн засгийн гэмт хэрэг өмнөх оноос 35 хувиар өсөхөд татвар төлөхөөс зайлсхийх

¹ С.Гантулга, Б.Энхболд, Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги, Гарын авлага, УБ, 2020

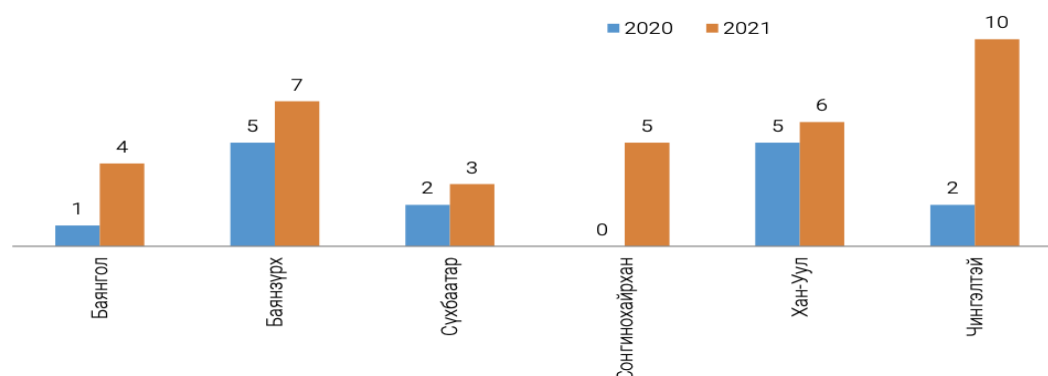
гэмт хэрэг 58 буюу 3.2 дахин, мөнгө угаах гэмт хэрэг 20 (74.1%)-иар өссөн нь голлон нөлөөлжээ.

График №4. Эдийн засгийн гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, нөхөн төлүүлэлт, гэмт хэргийн төрлөөр, 2020-2021 он

Үзүүлэлтүүд	2021		2020	
	Учирсан хохирол	Нөхөн төлүүлэлт	Учирсан хохирол	Нөхөн төлүүлэлт
	сая төгрөг			
Улсын дүн	17 764.6	13 214.6	102 830.5	2 791.2
Татвар төлөхөөс зайлсхийх	12 592.7	8 993.0	1 557.2	957.2
Улсын хилээр барааг хууль бусаар нэвтрүүлэх	-	0.0	200.6	194.2
Мөнгө угаах	4 700.0	4 003.1	99 347.7	5.9
Мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаас, төлбөр тооцооны хэрэгсэл хуурамчаар бэлтгэх, ашиглах	42.0	35.0	1 624.8	1 600.6
Хууль бусаар нийгмийн халамж, үйлчилгээ авах	290.3	84.0	-	-
Хууль бусаар даатгалын нөхөн төлбөр авах	3.0	3.0	-	-
Барааны тэмдэг эзэмшигч, газар зүйн заалт хэрэглэгчийн эрхийг зөрчих	96.5	96.5	-	-
Үндэсний төлбөрийн системд холбогдох үйл ажиллагаа хууль бусаар	40.0	-	-	-
Бусад	-	-	100.2	33.4

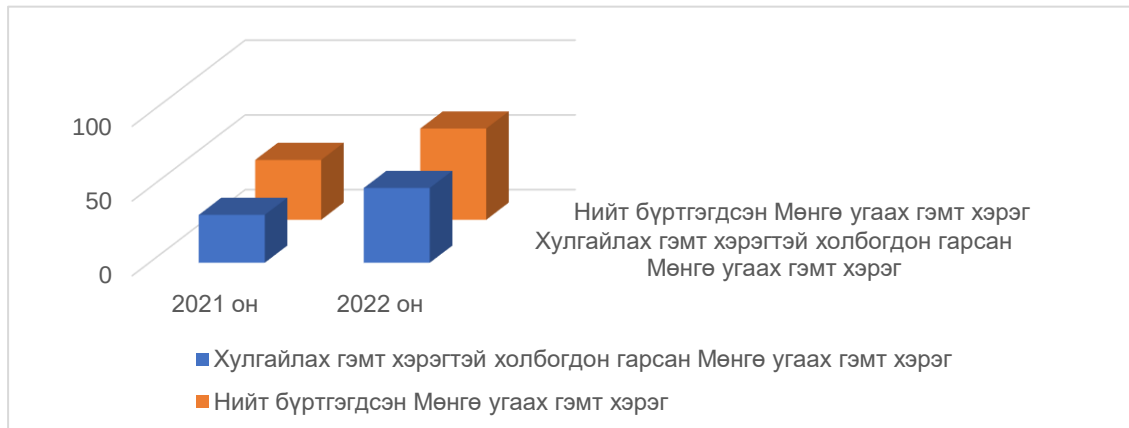
2021 онд эдийн засгийн гэмт хэргийн улмаас учирсан 17.8 тэрбум төгрөгийн хохирлын 13.2 (74.4%) тэрбум төгрөгийг нөхөн төлүүлжээ. Эдийн засгийн гэмт хэргийн улмаас учирсан 17.8 тэрбум төгрөгийн хохирлын 12.6 (70.9%) тэрбум төгрөг нь татвар төлөхөөс зайлсхийх гэмт хэргийн учирсан хохирол, 4.7 (26.5%) тэрбум төгрөг нь мөнгө угаах гэмт хэргийн хохирол, 290.3 (1.6%) сая төгрөг нь нийгмийн халамж, үйлчилгээг хууль бусаар авах гэмт хэргийн хохирол байна.

График №5. Улаанбаатар хотод бүртгэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэрэг, 2020-2021 он

Улаанбаатар хотод бүртгэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэрэг өмнөх оноос 20-оор өссөн байна.

График №6. 2021, 2022 онд шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт мөнгө угаах гэмт хэрэг болон хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбогдон гарсан мөнгө угаах гэмт хэргийн статистик судалгаа

2021 онд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэгдсэн “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг 40 байсан бол үүнээс 32 хэрэг нь хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбогдон мөнгө угаасан байна. Энэ нь тухайн онд шийдвэрлэгдсэн нийт хэргийн 80%-ийг буюу дийлэнхийг эзэлж байна.

2022 оны байдлаар эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр 61 “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг шийдвэрлэгдсэн. Үүнээс 50 нь буюу 81%-ийг хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбогдон мөнгө угаасан гэмт хэрэг эзэлж байна.

График №7. 2023 онд шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт мөнгө угаах болон хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбогдон гарсан мөнгө угаах гэмт хэргийн статистик судалгаа

2023 оны 01 дүгээр сараас 05 дугаар сарын байдлаар эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр нийт 19 “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 17 хэрэг нь хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбогдон гарсан гэмт хэрэг байна.

2021-2023 оны эхний хагасын байдлаар эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр 120 “Мөнгө угаах” гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 99 нь хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбогдсон байх бөгөөд энэ нь тус гэмт хэргийн 82.5%-ийг эзэлж байна.

Зургаа. Дүгнэлт

Монгол улсын хэмжээнд “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгтэй холбоотой сүүлийн үеийн статистик нэгдсэн мэдээлэл дутмаг мөн тус гэмт хэргийн эрсдэлийн үнэлгээ 2016 оноос хойш

шинэчлэгдэн судлагдаагүй. Өнөөгийн нөхцөл байдлын хувьд тодорхой сүүлийн үеийн судалгаа байхгүй байна.

Монгол Улсын мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээг хийсний үндсэн дээр мөнгө угаах гэмт хэрэгт холбогдох дундаж эрсдэлтэй гэмт хэрэг Хар тамхи, хүний наймаа, зохион байгуулалттай бүлэгтэй холбоотой хэргүүд хэдийгээр тоо статистик дээр ач холбогдол багатай ч өсөлтийн үзүүлэлтээр сүүлийн жилүүдэд анхаарал татахуйц байна. Хэрэв дээрх гэмт хэргийн төрлүүдтэй тэмцэх ажлыг сулруулбал нийгэмд маш хортой үр дагавар бий болгох аюултай юм. Хар тамхи мансууруулах бодисын хэрэглээ жил ирэх тусам Монгол улсын хүн амын дунд өсөн нэмэгдэж байна. Эд зүйлийг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх гэмт хэргийн илрүүлэлт муу байгаагаас энэ гэмт хэргээс Монгол Улсад учруулж байгаа хохирол тун өндөр байгаа тухай төсөөлөл зонхилж байна. Хил гаалийн үйл ажиллагааг энэ чиглэлд ихээхэн сайжруулах шаардлагатай байгааг энэ үнэлгээ нотолж байна. Терроризм, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэл Монгол улсад харьцангуй доогуур байгаа боловч огт эрсдэлгүй биш байна. Дэлхийд болж байгаа терроризмын аюул занал улам өргөжин тэлж ямар ч хамааралгүй гэж тооцогдож байсан улс орнуудад хүртэл тодорхой терроризмын үйлдлүүд гарах боллоо. Энэ гэмт хэргийн нийгэмд үүсгэх үр дагавар тун аюултай тул түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг төр засгаас идэвхтэй дэмжиж ажиллах шаардлагатай байна. Ялангуяа, энэ гэмт хэрэгтэй хосолж болзошгүй галт зэвсэг хууль бусаар борлуулах, тээвэрлэх гэмт хэргийн эрсдэл Монголд байгаа нь тоо статистикаас харагдаж байна.

Бусдын өмчийг хулгайлах, дээрэмдэх, залилах гэмт хэргүүд Монгол улсад үйлдлийн тоогоороо хамгийн их боловч нэг хүнд ногдох хохирлоороо их биш байна. Хуулийн байгууллагад хурдан мэдэгддэг боловч хууль, эрх зүйн шаардлага, хууль сахиулах байгууллагын нөөцтэй холбоотойгоор энэ гэмт хэргийн илрүүлэлт сайнгүй байна.

Монгол улс нь мөнгө угаах гэмт хэргийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт, хууль зүйн орчин сайн бүрдсэн боловч мөнгө угаах гэмт хэргийн илрүүлэлт, хариуцлага хүлээлгэх тал дээр дутагдалтай байна.

Долоо. Санал

Дээрх судалгааны дүгнэлтээс үндэслэн мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой гарч буй асуудлуудад шийдэл гаргах зорилгоор дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээг дахин хийх,
2. Сүүлийн жилүүдэд гарсан мөнгө угаах гэмт хэрэгт хулгайн гэмт хэрэгтэй холбогдон үйлдэгдсэн нь ихээхэн хувийг эзэлж байгаа тул бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэргийн илрүүлэлт дээр хулгайн эд зүйлсийг мэдсээр байж худалдан авч борлуулж байгаа этгээдүүдийг олж тогтоох тал дээр мөрдөгч, прокурорууд анхаарах
3. Мөнгө угаах гэмт хэргийг хянаж шийдвэрлэхэд шүүгч, прокурорын үйл ажиллагаа, ур чадвар, мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд мөрдөгчийн ур чадварыг дээшлүүлэх арга хэмжээ, сургалт тогтмол зохион байгуулах эдгээр болно.

Найм. Ашигласан материал:

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ, 2013.
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл, УБ, 2017
- С.Гантулга, Б.Энхболд, Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги, Гарын авлага, УБ, 2020
- “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь” Гарын авлага

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХЭД ТУЛГАРЧ БУЙ ХҮНДРЭЛ БЭРХШЭЭЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

Б.Золбадрах

/ОУУБИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

I. Оршил

Өнөөгийн байдлаар олон улсад мөнгө угаах гэсэн ойлголтын талаар нэгдсэн нэг байр суурьт хүрээгүй байна. Учир нь зарим улс оронд “мөнгө угаах” гэмт хэргийг шууд буюу дангаар үйлдэх боломжгүй бөгөөд түүний өмнө мөнгө угаах нөхцөлийг бүрдүүлсэн гэмт хэргийг анхдагч гэмт хэрэгт тооцдог бол, ихэнх улс оронд анхдагч гэмт хэргийн бус зөвхөн гэмт хэргийн замаар олсон мөнгийг угааж буй үйлдлийг мөнгө угаах гэмт хэрэгт тооцдог.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан хүний эрх, эрх чөлөө, нийтийн болон үндэсний ашиг сонирхол, Үндсэн хуулийн байгуулал, үндэсний болон хүн төрөлхтний аюулгүй байдал зэрэг нийгэмд аюултай, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан, гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүй мөн. Гэвч анхдагч гэмт хэргээс улбаатайгаар гэмт хэргийн шинж, хөөн хэлэлцэх хугацаанд үндэслэн тухайн гэмт хэрэг үйлдэгчийг яллагдагчаар татах боломжгүй болох, өөр зүйл ангиар үйлчлэгдэх зэрэг асуудал гардаг байна.

1.1.Хураангуй: Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь анхдагч гэмт хэрэг биш бөгөөд ихэвчлэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн Арван долдугаар бүлэгт заасан хулгайлах, дээрэмдэх, залилах, хөрөнгө завших, мал хулгайлах зэрэг гэмт хэргүүдээс бий болсон хөрөнгө, мөнгө, орлогоор “мөнгө угаах” гэмт хэрэг үйлдэгдэх нөхцөл бүрддэг. Гэвч практикт эдгээр гэмт хэргүүдийг үйлдэгдсэн өдрөөс хойш 1 жилээс илүү хугацааны дараа хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тохиолдолд анхдагч гэмт хэрэгт ял оногдуулах боломжтой ч цааш үргэлжлэн үйлдэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэгч буюу хууль бус үйлдлийн улмаас олсон орлого, хөрөнгө, мөнгө гэдгийг мэдсэн, мэдэх боломжтой байсан этгээдэд ял оногдуулах боломжгүй болдог. Иймд тухайн гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг анхдагч гэмт хэргээс хамааруулан тооцох шаардлагатай гэж үзэв.

1.2. Түлхүүр үг: мөнгө угаах гэмт хэрэг, мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа

1.3.Илтгэлийн зорилго, ач холбогдол: тус илтгэлээрээ мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт болон бусад гэмт хэргийн хоорондын уялдаа холбоог тодруулах, тухайн гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаатай холбоотой практикт гарч буй дутагдлыг тодорхойлох, түүнээс гарч буй сөрөг үр дагавраас зайлсхийх боломжийг тодруулахыг зорьсон болно.

II. Үндсэн хэсэг

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт.

“Money – laundering” буюу “мөнгө угаах” гэмт хэргийн үүсэл нь 100 гаруй жилийн тэртээд АНУ-ын Чикаго хотын мафийн толгойлогч Итали гаралтай Аль Капоне гэгч гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг хувцас угаалгын газраас олсон ашиг мэтээр тайлан тооцоо гаргаж, улмаар банк болон санхүүгийн байгууллагад данс нээн байршуулах замаар эдийн засгийн эргэлтэд оруулан хууль ёсны болгож байжээ. Энэ талаар АНУ-ын өдөр тутмын хэвлэл “express”-т угаалгын газарт “Хувцас биш мөнгө угааж байна” нийтлэлийг гаргаснаар “мөнгө угаах” гэсэн хэллэг анх хэрэглээнд нэвтэрсэн байна. Улмаар 1974 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн үеэр үүссэн дуулиант хэргээс үүдэн “мөнгө угаах” гэсэн нэр томъёог дахин хэрэглэх болсноор дэлхий нийтэд түгсэн байна.¹

Энэ үеэс гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө, хөрөнгийг хууль ёсны болгох аливаа үйлдлийг “money – laundering” буюу “мөнгө угаах” гэж нэрлэх болжээ.

Хуульд “**мөнгө угаах**” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь

¹ Бадраа.Н “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ.,2023 8 дахь тал

нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг ойлгоно”¹ хэмээн тайлбарласан байдаг. Үүнээс үзэхэд тухайн гэмт хэргийг үйлдэхийн тулд анхдагч гэмт хэрэг буюу өөр нэгэн гэмт хэргээс үүдэлтэй хөрөнгө, мөнгө, орлогод тулгуурлан дангаар үйлдэгдэх боломжгүй гэмт хэрэг юм.

Олон улсын баримт бичгийн агуулгаас үзэхэд, мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн шинжид:

1. Анхдагч гэмт хэргийг санаатай үйлдсэн байх.
2. Тухайн улсын хуулиар анхдагч гэмт хэргийг гэмт хэрэгт тооцдог байх.
3. Анхдагч гэмт хэргийн улмаас орлого бий болсон байх.
4. Гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эзэмшсэн, ашигласан, захиран зарцуулсан байх.
5. Гэмт хэргийн улмаас олсон орлогын эс үүсвэр болон эзэмшигчийг нуун далдлахад чиглэсэн үйлдэл гаргасан байх гэсэн шинжийг зайлшгүй агуулдаг болох нь олон улсын гэрээ конвенциудын холбогдох заалтаас харагдаж байна.²

2.1. Мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааны асуудал.

Дээр дурдсанаар “мөнгө угаах” гэмт хэрэг нь дангаар үйлдэгдэх боломжгүй бөгөөд анхдагч гэмт хэргээс үүдэлтэй байдаг. Уг гэмт хэрэг ихэвчлэн ЭХ-ийн 17 дугаар бүлэгт заасан хулгайлах, дээрэмдэх, залилах, мал хулгайлах зэрэг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлогыг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, эх үүсвэрийн нуун далдлах, хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан зэрэг идэвхтэй үйлдэл эс үйлдэхүйн нөхцөл бүрдэж байгаа юм.

Судалгаанаас үзэхэд Анхан шатны шүүхээр 2017-2021 онд хянан шийдвэрлэсэн нийт 60,350 хэргийн 4.3 хувь буюу 2,593 хэргийг хяналтын шатны журмаар хянан шийдвэрлэсэн бол давж заалдах шатны шүүхийн нийт шийдвэрлэсэн хэргийн 23.1 хувийг хяналтын шатны шүүх хянан шийдвэрлэсэн байдаг.

Тэгвэл хяналтын шатны шүүхээр хянан шийдвэрлэсэн нийт 2593 хэргийн 8 хувь буюу 21 хэргийг **мөнгө угаах** гэмт хэрэг эзэлж байгаа тоон баримт байна.³

Хяналтын шүүхээр мөнгө угаах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийн байдлыг нарийвчлан авч үзвэл:

№	Шийдвэрлэсэн байдал	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	Нийт
1	Тогтоол, магадлал хэвээр	-	-	2	4	2	8
2	Тогтоол, магадлалд өөрчлөлт оруулсан	-	-	1	5	3	9
3	Тогтоол, магадлалыг хүчингүй болгосон	-	1	1	-	2	4

¹ Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль /шинэчлэн найруулга/. Төрийн мэдээлэл. УБ., 2013. №24

² Бадраа.Н “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ., 2023 11 дахь тал

³ Бадраа.Н “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ., 2023 155 дахь тал

	Нийт	-	1	4	9	7	21

Дээрх хүснэгтээс үзвэл Хяналтын шатны шүүх тус онуудад мөнгө угаах гэмт хэргээр нийт 21 хэрэг хянан шийдвэрлэснээс давж заалдах шүүхийн шийдвэрийн 42.8 хувь буюу 9 хэрэгт өөрчлөлт, 38.1 хувь буюу 8 хэргийг хэвээр, 19.0 хувь буюу 4 хэргийг хүчингүй болгосон бөгөөд гол шалтгаан нь хөөн хэлэлцэх хугацаатай холбоотой юм. Өөрөөр хэлбэл мөнгө угаах гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа нийтлэг хамаарал бүхий анхдагч гэмт хэргүүдээс бага байгаа нь тухайн гэмт хэрэгт ял оногдуулах боломжгүй болох нөхцөлийг бүрдүүлж байгаа юм. Тухайлбал:

- Хулгайлах, дээрэмдэх, мал хулгайлах зэрэг гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа - 6 сараас 5 жил
- Залилах, хөрөнгө зөвших зэрэг гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа – 6 сараас 3 жил

Харин ЭХ-ийн 18.6-д заасан мөнгө угаах гэмт хэргийн хувьд 6 сараас 1 жил хүртэлх хугацаагаар зорчих эрх хязгаарлах, хорих ял шийтгэх гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа 1 жил, хүндрүүлэх нөхцөл байдалд хөөн хэлэлцэх хугацаа 5 жил хэмээн хуульчилсан байдаг.

Практикт эдгээр гэмт хэргүүдийг үйлдэгдсэн өдрөөс хойш 1 жилээс илүү хугацааны дараа хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тохиолдолд анхдагч гэмт хэрэгт ял оногдуулах боломжтой ч цааш үргэлжлэн үйлдэгдсэн мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэгчид ял оногдуулах боломжгүй болж, гэмт этгээдүүд ял завшиж байна.

Жишээ нь:

2020 оны 02 дугаар сарын 19-ны өдрийн Дугаар 2020/ДШМ/15 бүхий “СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ЭРҮҮ, ИРГЭНИЙ ХЭРГИЙН ДАВЖ ЗААЛДАХ ШАТНЫ ШҮҮХИЙН МАГАДЛАЛ”

Иргэн Д.С нарт холбогдох эрүүгийн хэргийн тухай хэргийн товч агуулгыг дурдвал Шүүгдэгч Д.С, Э.А нар нь бүлэглэн 2019 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдөр Сэлэнгэ аймгийн Орхонтуул сумын 1-р багийн нутаг дэвсгэрт байрлах Дагнай гэх газраас иргэн А.Батсайханы 15, С.Оюуны 1 тооны адууг хулгайлж бусдын олон тооны малыг хулгайлсан,

Шүүгдэгч Б.Г нь 2019 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр Д.С, Э.А нарын хулгайн гэмт хэрэг үйлдэж олсон 16 тооны адууг зарж борлуулснаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж 500,000 төгрөг авч, мөнгө угаах,

Шүүгдэгч Б.Ш, Н.А нар нь 2019 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр Э.А, Д.С нарын хулгайн гэмт хэрэг үйлдэж олсон 16 тооны адууг гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө гэдгийг мэдсээр байж 5,000,000 төгрөгөөр худалдан авч мөнгө угаах гэмт хэрэгт тус тус холбогджээ.

Уг гэмт хэрэгт Б.Ш, Н.А нарын үйлдсэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1-д заасан “Мөнгө угаах” гэмт хэрэгт оногдуулах ялын хэмжээг ... Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ... гэж хуульчилжээ.

Гэтэл шүүгдэгч нар нь 2019 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр дээрхи гэмт хэргийг үйлдсэн бөгөөд гэмт хэрэг үйлдснээс хойш 01 жилийн хугацаа өнгөрсөн байх тул Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.10 дугаар зүйлийн 1-д Гэмт хэрэг үйлдсэнээс хойш дараах хугацаа өнгөрсөн нь тогтоогдвол яллагдагчаар татаж болохгүй:

1.1. энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын дээд хэмжээг нэг жил, түүнээс бага хугацаагаар тогтоосон, эсхүл зорчих эрхийг хязгаарлах ялын дээд хэмжээг нэг жил, түүнээс

бага хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэнээс хойш нэг жил өнгөрсөн...; гэж заасны дагуу тэдэнд холбогдох хэргийг хэрэгсэхгүй болгох хууль зүйн үндэслэлтэй байна.

Шүүгдэгч Б.Г нь 2019 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр Д.С, Э.А нарын хулгайн гэмт хэрэг үйлдэж олсон 16 тооны адууг зарж борлуулснаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж 500,000 төгрөг авч, мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдсэн болох нь дээр дурдсан нотлох баримтууд болон хавтаст хэрэгт авагдсан бусад нотлох баримтуудаар нотлогдон тогтоогдсон бөгөөд анхан шатны шүүх Иргэний хуулийн 229 дугаар зүйлийн 229.2-д ...Гэм хорын хэмжээг тодорхойлохдоо хохирогчийн ашиг сонирхол, гэм хор учирсан нөхцөл байдал, гэм хор учруулагчийн гэм буруугийн хэр хэмжээг харгалзан үзнэ... гэж заасны дагуу түүний гэм буруугийн хэр хэмжээг харгалзан үзэж гэм хорын хохирлын тодорхой хэсгийг гаргуулахаар шийдвэрлэсэн нь хууль зөрчөөгүй байх тул шүүгдэгч Б.Г болон түүний өмгөөлөгч Ө.Өлзиймаа нарын гаргасан давж заалдах гомдлын үндэслэлийг хүлээн авах боломжгүй бөгөөд харин Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.10 дугаар зүйлийн 1-д Гэмт хэрэг үйлдсэнээс хойш дараах хугацаа өнгөрсөн нь тогтоогдвол яллагдагчаар татаж болохгүй:

1.1.энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын дээд хэмжээг нэг жил, түүнээс бага хугацаагаар тогтоосон, эсхүл зорчих эрхийг хязгаарлах ялын дээд хэмжээг нэг жил, түүнээс бага хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэнээс хойш нэг жил өнгөрсөн...; гэж заасны дагуу түүнд холбогдох хэргийг хэрэгсэхгүй болгох боломжтой гэж давж заалдах шатны шүүх үзэж

Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь Сум дундын шүүхийн 2020 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрийн 2020/ШЦТ/03 дугаартай шийтгэх тогтоолын “Тогтоох” хэсгийн 3, 4, 5 дугаар заалтуудыг хүчингүй болгож, Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.10 дугаар зүйлийн 1, 1.1-д зааснаар Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь Сум дундын прокурорын газраас шүүгдэгч Б.Г, Н.А, Б.Ш нарт Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18.6 дугаар зүйлийн 1-д зааснаар яллах дүгнэлт үйлдэж ирүүлсэн хэргийг хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэжээ.

III. Дүгнэлт, санал

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан нийгэмд хор аюултай хууль бус үйлдэл эс үйлдэхүй мөн хэдий ч хөөн хэлэлцэх хугацаа нь анхдагч гэмт хэргийнхээ хөөн хэлэлцэх хугацаанаас бага байгаа нь гэмт этгээдүүд ял завших боломжийг бүрдүүлж байгаа юм. Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан гэмт хэргүүдийг санкцаас нь хамааруулан хөөн хэлэлцэх хугацааг тооцдог бөгөөд тухайн мөнгө угаах гэмт хэргийн зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих ялын хэмжээг өөрчлөх шаардлагатай эсэхэд судалгаа шинжилгээ хийх шаардлагатай байна.

Эх сурвалж:

- Бадраа.Б “Мөнгө угаах хэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга зүй” УБ.,2023
- Монгол улсын эрүүгийн хууль

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМ

Т.Золзаяа

/ИЗОУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн оюутан/

Мөнгө угаах гэмт хэрэг гэж юу вэ?

Мөнгө угаах ажиллагаа гэдэг нь: гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг буюу хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга хэрэгслийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргаж, эзэмшигчийг нь өөрчлөн хууль ёсны хөрөнгө, орлого мэт харагдуулах үйл ажиллагаа юм. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг” хэлнэ гэж томъёолсон байдаг.

Гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг юм. Гэмт хэрэгтнүүд их хэмжээний бэлэн мөнгийг дараах хууль бус үйл ажиллагаанаас олдог бөгөөд тэр нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс болдог. Үүнд:

- Хууль бус галт зэвсгийн наймаа
- Хүний, эд эрхтний наймаа
- Хар тамхины худалдаа
- Бусдын биеийг үнэлүүлэх
- Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар боловсруулах
- Авлига, хээл хахууль
- Татвараас зайлсхийх
- Байгаль орчны эсрэг, гэмт хэрэг
- Хулгай, дээрэм
- Цахим гэмт хэргийн хохирогчоос шаардаж авсан барьцаа төлбөр, далд веб дэх хууль бус үйл ажиллагааны төлбөр болгож биткойн, этериум зэрэг криптовалюттаар олсон орлого гэх мэт

Иймд гэмт хэрэгтнүүд хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогоо мэдээлэх үүрэгтэй этгээд эсвэл, хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг татахгүй, тэдний хараанд өртөлгүйгээр зарцуулах боломжтой болохын тулд санхүүгийн системд нэвтрүүлж, жинхэнэ эх үүсвэрийг нь нуун дарагдуулж, төөрөгдүүлэх замаар хууль ёсны орлого мэт харагдуулахыг зорьдог.¹

Олон улсын стандартад мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг. Үүнд:

- Эд хөрөнгийг гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийн эх үүсвэрийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;
- Эд хөрөнгийг гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга болон эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэх, нуух, далдлах;
- Эд хөрөнгийг олж авахдаа гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг нь мэдсээр байж тухайн эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших, ашиглах;

¹ Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжилтэй тэмцэх тухай хууль 3 дугаар зүйл
Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөх арга, тактикийн зарим асуудал Д.Мөнхбат 2005 он 67-р тал

- Мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах, хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөгөө өгөх.

1. Байршуулах үе шат: Гэмт хэргийн замаар олсон орлого, хөрөнгийг хууль ёсны болгож санхүүгийн системд байршуулах, мөнгөн тэмдэгтийг өөр дэвсгэрт, гадаад валютаар солиулах, бэлэн мөнгийг тээвэрлэх эсвэл банкны дансанд байршуулах гэх мэт.

2. Нуун далдлах үе шат: Хууль бус, гэмт хэргийн гаралтай хөрөнгө, орлогын гарал үүслийг нуун дарагдуулах зорилгоор бэлэн бус шилжүүлэг хийх, өөр банкны дансанд байршуулах, банк хооронд хувааж, нийлүүлж шилжүүлэх, олон банк санхүүгийн байгууллага, улс орнуудаар дамжуулан эх үүсвэрийг нуун далдлах гэх мэт.

3. Буцаан төвлөрүүлэх үе шат: Нэгэнт гарал үүслийг нь тогтооход хүндрэлтэй болсон эсхүл хууль ёсны мэт харагдуулсан мөнгөө буцаан өөрийн нэр дээр төвлөр

Мөнгө угаах үйл ажиллагаанд санхүүгийн салбарын нарийн мэргэшсэн мэргэжилтнүүдээс гадна хувь хүн, хуулийн этгээд, санхүүгийн бус бизнес мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгч (Үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч, Үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлалын байгууллага, Хуульч, Нотариатч, Нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч) нар нь халхавч компани болон зуучлагч ашиглаж үйл ажиллагаа явуулах, гүйлгээ хийх нь түгээмэл байдаг. Тиймээс энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль бус хөрөнгө, орлогыг илрүүлэхэд олон салбарыг хамарсан өргөн хүрээний мэдлэг шаардлагатай болдог. Мөнгө угаагчид гэмт хэргийн замаар олсон хөрөнгөө олон улсын болон дотоодын зах зээл дээр ашиглагдаж байгаа төлбөр тооцооны хэрэгслүүд болон өндөр өртөгтэй хөрвөх чадвартай үнэт металл, үнэт эдлэл, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргахыг оролддог.

Терроризмыг санхүүжүүлэх гэж юу вэ?

Терроризмыг санхүүжүүлэх гэдэг нь террорист үйл ажиллагаа үйлдэхээр санаархаж, төлөвлөж эсхүл оролцохоор төлөвлөж байгаа хүн, байгууллага болон бусад этгээдэд зориулан хууль ёсны болон хууль бус хөрөнгө, орлогыг хуримтлуулах, шилжүүлэх, зарцуулах үйл ажиллагаа юм. Террорист үйл ажиллагааг ихэвчлэн дараах эх үүсвэрээс олсон орлогоор санхүүжүүлдэг.¹ Үүнд:

Луйвар, залилан хийх, Газрын тос, нүүрс, алмааз, алт зэрэг бараагаар хууль бус худалдаа хийх, Хар тамхи, зэвсгийн наймааны хууль бус худалдаа явуулах, Цахим мөнгөөр хууль бус худалдаа хийх, Ашгийн бус байгууллагыг урвуулан ашиглах, хүн барьцаалах зэрэг орно.

Мөнгө угаах терроризмын гэмт хэргийн талаар бид яагаад мэдэх ёстой вэ?

/Урьдчилан сэргийлэх арга зам/

Иргэдийн хувьд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгт холбогдохоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд энэ төрлийн гэмт хэрэг гэж юуг хэлдэг, ямар арга хэлбэрээр явагддаг, ямар эрх зүйн зохицуулалтууд үйлчилдэг талаар мэдлэг мэдээлэлтэй байх хэрэгтэй. Ингэж чадсанаар та өөрийгөө болон бусдыг гэмт хэрэгт холбогдохоос хамгаалах болно. Иргэд санамсаргүйгээр энэхүү төрлийн гэмт хэргийн золиос болдог жишээнүүдээс дурдвал:

Бусдын хүсэлтээр Улсын хилээр бэлэн мөнгө, эд бараа тээвэрлэх, Бусдад хувийн мэдээллээ алдах, Бусдад өөрийн бичиг баримтыг хэрэглүүлэх боломж олгох, Бусдад өөрийн дансыг ашиглуулах боломж олгох. Улс орны хувьд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг нь эдийн засаг, нийгэмд ихээхэн сөрөг үр дагавартай. Хууль бус их хэмжээний мөнгө эдийн засагт орж ирээд буцаад гарах нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг алдагдуулаад зогсохгүй хямралд ч хүргэж болзошгүй юм. Үүний зэрэгцээ олон улсад дотоодын

¹ МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ 14-р тал Монгол банк

банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унах, гадны орнууд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудтай харилцахаас татгалзах хүртэлх арга хэмжээг авч болох юм. Хууль бус мөнгө дотоодынх бол энэ нь хээл хахууль, авлигыг дэмжиж, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийх, шударга бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахаж монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо сул хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах нь их байдаг. Монгол Улсад гарч байгаа мөнгө угаах гэмт хэрэг нь ихэвчлэн дараах аргаар үйлдэгдэж байгаа тул иргэн та энэ гэмт хэргийн талаар мэдлэгтэй байж урьдчилан сэргийлэх хэрэгтэй. Энэхүү төрлийн гэмт хэргийн ял, шийтгэл өндөр байдаг тул мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай санхүүгийн боловсролоо дээшлүүлэх нь чухал юм.

- Гэмт хэрэгтнүүд өөрсдийн гэр бүл, эцэг эх, ах дүү, хамаатан садан, ойр дотны хүн эсвэл гуравдагч этгээдийн гадаад, дотоодын банкн дахь данс руу гэмт хэргийн замаар олсон орлогоо шилжүүлэх
- Үнэт металл худалдан авч, хууль бусаар Монгол Улсын хилээр гарган, эргэлтэд оруулах
- Улс төрд нөлөө бүхий этгээдүүд албан тушаалаа урвуулан ашиглаж, хээл хахуулийн замаар олсон хууль бус орлогоо гадаад, дотоодын банк санхүүгийн байгууллагаар дамжуулан хууль ёсны мэт болгохыг оролдох
- Төрийн өмчит компанийн удирдлагад ажиллаж байсан зарим албан хаагчид албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, хуурамч гэрээ байгуулан хөрөнгө мөнгийг гадаадын хэд хэдэн улс руу гарган, буцааж оруулж ирэх
- Хууль бус их хэмжээний орлогоо богино хугацаанд бага дүнтэй олон шилжүүлэг болгон шилжүүлж, эх үүсвэрийг нь далдлах
- Нягтлан бодогч, хуульч, нотариатч, санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч нарыг хөлслөн мэргэжлийн зөвлөгөө авах замаар хууль бус хөрөнгө, орлого хууль ёсны мэт харагдуулах

Улсын их хурлаар 2006 оны 07 дугаар сарын 08-ны өдөр Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг баталснаар Монголбанкны дэргэд Санхүүгийн мэдээллийн алба (СМА)-ыг байгуулж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг эхлүүлсэн. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд 2018 болон 2019 онуудад нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар хуулийн хамрах хүрээг өргөжүүлж, олон улсын стандарт, шаардлагын дагуу мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн төрлийг нэмэгдүүлсэн. Ингэснээр дараах мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг хүлээж байна.

Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан; түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн; түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдсан бол

- 6 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл 6 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
- Гэмт хэргийг байнга тогтвортой үйлдэх, албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн бол 1 жилээс 5 жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
- Зохион байгуулалттай гэмт хэрэг үйлдсэн бол 5 жилээс 12 жил хүртэл

Та 15 саяас дээш төгрөг, эсхүл түүнтэй тэнцэх хэмжээний гадаад валют, санхүүгийн хэрэгсэл, цахим мөнгийг Монгол Улсын хилээр бэлнээр нэвтрүүлэх бол Гаалийн байгууллагад үнэн зөв мэдүүлэх үүрэгтэй. Худал мэдүүлсэн тохиолдолд зөрчилтэй төлбөрийн хэрэгслийг хураан авч, хураан авсан мөнгөн дүнгийн 15 хувьтай тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд 2018 болон 2019 онуудад нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар хуулийн хамрах хүрээг өргөжүүлж, олон улсын стандарт, шаардлагын дагуу мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн төрлийг нэмэгдүүлсэн.

Дүгнэлт:

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэсэн ойлголтыг өргөн хүрээнд хэрэглэдэг. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн бусад этгээдийг яллан шийтгэхэд мөнгө угаах гэсэн томъёоллыг ашигладаг. Мөнгө угаахтай тэмцэхийн гол зорилго нь хэн нэгэн хүнд гэмт үйлдэлд нь давхар ял онооход бус харин бусад этгээдийг гэмт этгээдэд тус дэм үзүүлж болохуйц үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарлахад оршдог. Энэ нь нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх түүнд татагдан оролцохоос сэргийлэх ач холбогдолтой. Мөнгө угаах гэмт хэргийн хор уршиг юун дэр үүсэн бий болж байна вэ? гэвэл мөнгө угаах нь эдийн засаг, нийгмийн ихээхэн сөрөг үр дагавартай. Хууль бус мөнгө гаднаас орж ирсэн бол зорилгодоо хүрээд гэнэт орж ирсэн шигээ гэнэт буцаад гарна. Их хэмжээний мөнгө гэнэтийн шилжилт нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг эвдээд зогсохгүй хямралд ч хүргэж болох юм. Үүний зэрэгцээ олон улсын тавцанд дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нэр хүнд унах, банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжин хийгдэж байгаа гадаад гүйлгээг саатуулан шалгах, тэдгээртэй харилцахаас татгалзах хүртэлх арга хэмжээг гадны орнууд авч болох юм. Хууль бус мөнгө дотоодынх бол энэ нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг хавчих, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахаж монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дутуу хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр юм. Манайх шиг жижиг эдийн засагтай улс оронд хөрөнгө оруулалт, мөнгөний хэрэгцээ их байгаа нь ойлгомжтой. Тэр ч хэмжээгээр банкуудад хуримтлал үүсгэх, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих сонирхол их байгаагийн зэрэгцээ банкаар дамжиж байгаа орлого, хөрөнгийн цаад эх үүсвэр, бизнесийн мөн чанарын талаар сонирхох, судлах хэрэгцээ байхгүй мэт ойлгосоор удлаа. Гэтэл энэ байдал нь эргээд санхүүгийн системийн найдвартай, тогтвортой байдалд заналхийлж болзошгүй байна.

Ашигласан ном, эх сурвалж:

- Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжилтэй тэмцэх тухай хууль
- Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөх арга, тактикийн зарим асуудал. Д.Мөнхбат.УБ, 2005 он
- Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт боловсронгуй болгох асуудал. Д.Гантөмөр.УБ, 2015 он
- <https://news.zindaa.mn/>
- <https://www.mongolbank.mn/>

ҮНЭТ МЕТАЛЛ, ҮНЭТ ЧУЛУУ*Г.Цолмонгэрэл**/Санхүү эдийн засгийн их сургуулийн оюутан/*

Үнэт металл нь алт, мөнгө, платина болон түүний бүлэгт багтдаг палладий, иридий, родий, рутений, осмийг хэлнэ. Үнэт чулуу гэж доржпалам, бадмаараг, маргад эрдэнэ, индранил болон сувдыг хэлнэ. Банк, бэлэн мөнгө мөн төр, эдийн засгийн байдлыг тогтвортой байлгах нэг арга нь үнэт металл, үнэт чулуу юм. Жишээлбэл алт гялтганасан өнгөө хэзээ ч алдахгүйгээр газарт, хөрсөнд оршсоор байдаг нь эдлэх, зүлгэх тусам илүү өнгөлөг болдогтой холбоотой. Алт нь арилжааны хэрэгсэл, хадгаламж, гоёл чимэглэлд өргөн хэрэглэгдсээр ирсэн ба орчин үед шүдний эмнэлэг, электроникийн салбарт их хэмжээгээр ашиглагдаж байна. Нянгийн эсрэг үйлчилгээ үзүүлдэг учир эмнэлэгт өргөн хэрэглэсээр ирсэн.

“Өнөөдөр Монгол Улсад алтны арилжаа хоёр үндсэн чиглэлээр хийгдэж байна. Ашигт малтмал олборлох албан ёсны лиценз эзэмшигч аж ахуйн нэгжүүд олборлосон алтаа Монголбанк болон арилжааны банкуудад шууд худалдаж байна. Нөгөө нэг чиглэл нь бичил уурхайчид болон хувиараа ашигт малтмал олборлогч иргэдийн олборлосон алтыг газар дээр нь худалдан авч дамжуулан худалдах /ченжүүд/ замаар Монголбанкны эрдэнэсийн санд худалдаалагдаж байна. Алтны арилжаанд төрийн бодлого маш чухал үүрэгтэй.”¹

Бусад үнэт металлын хувьд алтны шинжүүдийг агуулдаг. Түүнд хэзээ ч гоёмсог байдлаа алддаггүй учир хадгаламжийн хамгийн зөв аргуудын нэг бөгөөд арилжааны хэрэгсэл дотроо үнэ цэн өндөр байдаг.

Эрдэнийн чулуу гэдэг нь нийтлэг ерөнхий ойлголт нэр томъёо боловч Эрдэнэсийн сангийн тухай хуульд “...Олон улсад хэвшсэн ангилалд хамрагдах үнэт, хагас үнэт чулууг хэлнэ” гэж заасан байдаг. Гоёмсог тод өнгөтэй, тунгалаг байдал, маш хатуу зэрэг чанараараа ховор тохиолдох чулууг эрдэнийн чулуунд хамруулж үзэх боловч байгаль дээр тогтсон өвөрмөц онцгой тогтоц, бүтэц, өнгө үзэмжээрээ ямар ч чулуу онцгой үнэтэй байж болдог. Аль ч үнэт чулуу энгийн нөхцөлдөө үнэ хүрэхгүй байх тохиолдол ч элбэг байдаг. Тийм учраас аливаа чулуунд дундаж үнэ гэж байдаггүй. Зөвхөн тухайн чулуу л өөрийнхөө хэмжээнд тохирсон үнэ хүрдэг.

Чулууг гарал үүслийнх нь хувьд байгалийн /natural/, таримал /synthetic/, хиймэл буюу дууриамал /imitation's/ гэж ангилдаг. Байгаль дээр үүссэн бүх төрлийн чулуу байгалийн гаралтай бол таримал чулуу гэдэгт тухайн чулууны үндсэн найрлагатай түүхий эдийг лабораторийн нөхцөлд ургуулан гаргаж авсан чулууг хэлдэг. Харин хиймэл буюу дууриамал чулууг энгийн аргаар тухайн чулууг өнгө, гадаад үзэмж талаас нь дууриалган янз бүрийн материалаар хийсэн зүйлийг хэлдэг.

Үнэт метал, үнэт чулууны бизнес

Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн салбарын хамаарах үйл ажиллагаанд “Олборлолтын үйл ажиллагаагаар үнэт металл, үнэт чулууг үйлдвэрлэгчид; Дундын худалдан авагчид болон брокер (ченжүүд); Үнэт чулууг зүсэгч, өнгөлөгчид, Үнэт метал цэвэршүүлэгчид; Үнэт металл, үнэт чулууг ашиглан үнэт эдлэл үйлдвэрлэгчид; Үнэт эдлэлийг олон нийтэд жижиглэн худалдаалагчид; Үнэт эдлэлийн хоёрдогч зах зээл дээрх худалдан авагчид болон худалдан борлуулагчид” багтана.

Монгол улсын үнэт металл, үнэт чулуу олборлолтын хувьд томоохон байр суурийг алт эзэлдэг. 2005 онд Монгол Улс түүхэндээ хамгийн их алт олборлосон бөгөөд тэр жил 104 иргэн 1,6 тн алтыг Монголбанкинд худалдсан байдаг. Гэтэл дараа жил нь гэнэтийн ашгийн буюу 68

¹ Швейцарийн Хөгжлийн Агентлагийн “Тогтвортой бичил уурхай” төсөл болон Стандарт, хэмжил зүйн газрын Үнэт металлын сорьцын хяналтын газар “Үнэт металл, эрдэний чулууны олборлолт, үйлдвэрлэл, худалдааны өнөөгийн байдал” гарын авлага

хувийн татвар гарснаар иргэдийн алтны арилжаа нууц байдалд орж хар захаар гадагш гарч буурсаар байсан бөгөөд 2013 онд 2 иргэн 5,6 кг алтыг Монголбанкинд худалджээ. Тэгвэл 2014 онд алтны нөөц ашигласны татварыг 2,5 хувь болгон бууруулснаар 130 иргэн 3,2 тн алтыг, 2015 оны 10 сарын байдлаар 125 иргэн 6,0 тн алтыг, 2016 онд 135 иргэн 10,4 тн алтыг Монголбанкинд худалдаад байна.¹

Харин УИХ-аар алтны роялти татварыг 2.5 байсныг 5 хувь болгохоор шийдвэрлэсэн ч их нөлөө үзүүлэхгүй гэж үзсэн.

Үнэт металл, үнэт чулуу, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэл арилжаалахдаа тусгай зөвшөөрлийн дагуу үйл ажиллагаа эрхэлдэг. “Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 17-ны өдөр Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хууль болон Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуульд нэмэлт оруулснаар үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрөлтэй үйл ажиллагаанд хамааруулсан бөгөөд зохицуулах, хяналт тавих үүргийг Санхүүгийн зохицуулах хороо хэрэгжүүлэхээр хуульчлагдсан.

Харин худалдаж, худалдан авсан үнэт металлын хувьд 868.5 тэрбум төгрөгөөр хэмжигдэж байна. Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн 82.2% нь нийслэл Улаанбаатар хотод төвлөрөлтэй байгаа. СЗХ 2020 оны 05 дугаар сарын 06-ны өдрөөс үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл олгож эхэлснээр 2021 оны 3 дугаар улирлын байдлаар нийт 39 хуулийн этгээд, 425 иргэн тусгай зөвшөөрөлтэй үйл ажиллагааг эрхэлж байна.²

Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд

Холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (МУТСТ) тухай хууль”, “Үнэт металл, үнэт чулууны эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл олголт, бүртгэлийн журам”, “Ашигт малтмалын тухай хууль”, “Үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалтын журам”, “Үнэт металлын сорьц тогтоох, баталгаажуулах, эрдэнийн чулуу тодорхойлох, тэдгээрийг бүртгэх журам” зэрэг холбогдох хууль, дүрэм, журам, тогтоолуудыг авч үзнэ.

Санхүүгийн Зохицуулах хорооны /цаашид СЗХ гэх/ 2020 оны 182 дугаар тогтоолоор баталсан “Үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалтын журам”-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан төслийг 2021 оны 03 дугаар сарын 11-ний өдөр Санхүүгийн зохицуулах хорооны цахим хуудсанд байршуулсан. Тус арилжаа эрхлэгчдийг хянахдаа зайнаас болон газар дээр нь очиж шалгалтыг явуулдаг нь “Үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалтын журам”-ын 1-р хэсгийн 1.2-т заасан байна. Зайнаас хяналт шалгалт явуулахдаа шаардлагатай бичиг баримтад үндэслэн тайлан, санхүүгийн эрсдэлийн чадавх зэргийг авч үздэг ба шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт бичиг баримтуудыг шалгана гэж тус журмын 2-р хэсгийн агуулга оршино. Газар дээр хяналт шалгалтыг хийхдээ “Удирдамж” гаргаж бодит байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгч баримтаар тогтоож илрүүлсэн зөрчилд холбогдох арга хэмжээг авахад чиглэнэ. Удирдамжийг арилжаа эрхлэгч, аж ахуй нэгжид үзүүлж хяналт шалгалтыг эхлүүлнэ.

¹ Санхүүгийн зохицуулах хороо “Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн салбар” Санхүүгийн салбарын тойм
<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2021/12/06/ff4pd7c7e06pqjp0/%D2%AE%D0%BD%D1%8D%D1%82.pdf>

² Санхүүгийн зохицуулах хороо “Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн салбар” Санхүүгийн салбарын тойм
<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2021/12/06/ff4pd7c7e06pqjp0/%D2%AE%D0%BD%D1%8D%D1%82.pdf>

“Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага /Financial Action Task Force буюу FATF/ Монгол Улсыг саарал жагсаалтдаа орууллаа” гэсэн мэдээ Монгол улсыг хямрааж байсан үе одоогоос 2 жилийн өмнө болсон үйл явдал билээ. Энэ жагсаалтад орсон улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, зэвсэг дэлгэрүүлэх үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод тогтолцоо нь стратегийн дутагдалтай байгаад энэ асуудлыг шийдвэрлэх нь хамгийн түрүүний үйл ажиллагаа байх хэрэгтэй юм. Тайланд тусгаснаар манай улсад албан бус эдийн засгийн салбар их байсан учир нэгэн том хүчин зүйлийн нөлөө энэ байсан ба бас нэгэн нөлөө бүхий шалтгаан нь авлигын асуудал юм.

Монгол Улс нь анх 2013 онд ФАТФ-ын "Саарал жагсаалт"-д бичигдэж байв. Харин Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуультай болж, тодорхой хүчин чармайлтууд гаргаснаар жагсаалтаас 2014 онд гарсан. Ингээд 2017 онд APG буюу ФАТФ-ын Ази, Номхон далайн бүсийн орнуудын Мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгээс манай улсад анх удаа хийсэн Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны харилцан үнэлгээгээр ФАТФ-ын гаргасан 40 зөвлөмжөөс 20 нь хангалтгүй, хэрэгжилтийн 11 үзүүлэлт бүхэлдээ хангалтгүй буюу мөнгө угаах эрсдэлтэй байсан тул "Эрчимтэй хяналт"-д орсон билээ.¹

Гашуун гэмээр ч бодит энэ явдалд дурдагдах нэг асуудал илт хууль бусаар олсон хөрөнгийг мэдсээр байж олж авсан, хувиргасан, шилжүүлсэн, эсвэл хууль ёсны байдалтай болгохын тулд эх үүсвэрийг нь халхавчилсан, нуун далдалсан, өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийг шилжүүлсэн, бодит шинж чанар, хэлбэр, байршлыг нь өөрчилсөн өөрөөр хэлбэл мөнгө угаах гэмт хэргийн үйлдлүүд орж байгаа юм. Харин үүнд хамгийн өртөмхий байх магадлалтай нь үнэт металл, үнэт чулуу, түүгээр хийсэн эдлэлийг арилжаалагч юм.

“Мөнгө угаах гэмт хэргийн эцсийн зорилго нь нийлүүлэлт буюу буцаан төвлөрүүлэлт юм. Гэмт хэрэгтнүүд хууль бусаар олсон хөрөнгийг санхүүгийн системд нэвтрүүлээд нуун далдлах үе шатын дараа буцаан төвлөрүүлэх үе шат руу шилжүүлэх ба энэ үед нэмэлт гүйлгээнүүдийг хийх замаар хөрөнгийг хууль ёсны мэт харагдуулахыг зорьдог. Эдгээр гүйлгээнүүд нь гэмт хэрэгтэнд хууль ёсны харагдахуйц тайлбар хэлэх боломжийг олгодог ба цаашид хөрөнгийн анхны эх үүсвэртэй холбогдохоос сэргийлдэг. Уг хууль бус мөнгийг хууль ёсны үйл ажиллагаанаас олсон орлого мэт харагдуулахыг зорино.”² Үүнд үнэт металл, үнэт чулуу зэрэг тансаг хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авах маягаар нуун дарагдуулдаг.

СЗХ-ны даргын 2021 оны 08 дугаар сарын 26-ны өдрийн 213 дугаар тушаалын дагуу үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчдийн үйл ажиллагааны стратеги бодлого, хууль тогтоомж, журам, дагаж мөрдөх шалгуур үзүүлэлт, стандартыг боловсронгуй болгох судалгаа шинжилгээ хийх, нэгдсэн мэдээллийн санг бий болгох чиг үүрэг бүхий ажлын хэсэг байгуулагдан ажиллаж байна. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж байх шаардлага тавигдсан нь энэхүү салбар дахь хууль бус үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл багасаж байгаа юм.

Олон улсын эрх зүйн зохицуулалт

Мөнгө угаах гэмт хэрэг олноор бүртгэгдэж эхэлсэнтэй холбогдуулан Франц улсын Парис хотод болсон Их 7-гийн уулзалтаар уг төрлийн гэмт хэрэгтэй олон улсын төвшинд тэмцэх зорилгоор ФАТФ-ыг 1989 онд үүсгэн байгуулсан. 2000-аад оны эхэнд гарсан террорист халдлагын улмаас уг төрлийн гэмт хэрэгт өгөх ач холбогдол нэмэгдэж мөнгө угаах гэмт хэргийг терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй холбож хэрэглэх болжээ.

ФАТФ-ын зөвлөмжид үнэт металл, үнэт чулуу, тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчдэд хамаарах дараах зөвлөмжийг өгсөн байдаг.

¹ Санхүүгийн зохицуулах хороо “Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх салбарын эрсдэлийн үнэлгээ” 2020.01.01

² Санхүүгийн зохицуулах хороо “Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх салбарын эрсдэлийн үнэлгээ” 2020.01.01

Зөвлөмж 22

- Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчид нь харилцагчтайгаа босго үзүүлэлт болох 15,000 ам.доллар/евро болон түүнээс дээш үнийн дүн бүхий бэлэн мөнгөний гүйлгээ хийх үед зөвлөмж 10, 11, 12, 15, 17-д заасны дагуу харилцагчийг таньж мэдэх, баримт бичгийг хадгалах ажлыг хийж гүйцэтгэнэ.

Зөвлөмж 23:

- Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчид нь босго үзүүлэлттэй тэнцүү буюу түүнээс дээш үнийн дүнтэй бэлэн мөнгөний гүйлгээг харилцагчтай хийх үед зөвлөмж 18-21-д заасны шаардлагыг ханган ажиллах буюу сэжигтэй гүйлгээний тайланг мэдээлнэ.

Зөвлөмж 23:

- Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчид нь МУТСТ үр дүнтэй тогтолцоог бий болгож, эрсдэлд суурилсан аргачлалыг баримтлан ажиллана.¹

Зөвлөмжийн дагуу биелүүлсэн ажлын хүрээнд авч үзвэл илүү боловсронгуй журмыг үнэт металл, үнэт чулууны бизнесийн хүрээнд тогтоосон. Мэргэшсэн олон улсын түншлэлүүдтэй хамтран ажилласан, Монгол банк сэжигтэй гүйлгээ, түүнд хяналт шалгалт явуулж байсан гэм мэт дэвшилтэт үйлдлүүдээрээ нөхцөл байдлаас гарсан.

Дүгнэлт, санал зөвлөмж

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллагын нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсыг стратегийн дутагдалтай орнуудын жагсаалт буюу “Саарал жагсаалт”-аас гаргаж байгаагаа 2020 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдөр албан ёсоор зарласан байна. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх ажилд олон улсын мэргэжлийн хамт олонтой нэгдэн ажилласан нь стратегийн дутагдалтай байдлаа засахад олон улсын жишигт нийцүүлэн, туршлага мэдлэгийн үндсэн дээр тохирох зохицуулалтуудыг хийсэн нь зөв арга зам болсон. Үл хөдлөх хөрөнгийн зуучлагчид, нягтлан бодогчид, үнэт чулуу, үнэт металлын худалдаа наймаа эрхлэгчид, хуульчид, нотариатчид зэрэг төрөл бүрийн салбар дахь алба хашигчдийг нэгтгэсэн сайжруулсан сургалт явуулж, тайлан тооцоо бэлдэх шаардлагад өөрчлөлт оруулсанаараа эрх зүйн орчинд дэвшилт авчирсан байна.

Үнэт метал олборлолт, үйлдвэрлэл, дамжлагийн үйл явцад бичил уурхайгаар эсвэл хувиараа алт олборлож байгаа иргэд алтаа шууд Монголбанкинд худалддаггүй. Орон нутаг бусад газруудад сорьц тогтооох газар байхгүй, шууд Монголбанкинд худалдахад хүндрэл учирдаг гэх мэт шалтгаанууд бий. Харин бас нэгэн том хүчин зүйл нь тухай иргэний олборлосон алт нь тухайн өдрийн орлого болж, хэрэгцээгээ нэн даруй хангах эх үүсвэр болдог учир тэр даруй борлуулах нь ашигтай байна. Энэ үйл ажиллагааг төрийн зохицуулалтгүйгээр алтны арилжаа эрхэлдэг хүмүүс ямар ч саад бэрхшээлгүйгээр шууд хийж байгаа нь далд эдийн засаг илрэх нэгэн зам юм. Тиймээс энэ харилцааг албажуулан зохицуулах эрх зүйн орчинг бий болгох шаардлагатай. Энд мөн адил стратегийн дутагдалтай байдал ажиглагдаж байна.

Одоо хэрэгжиж буй хууль эрх зүйн зохицуулалтад далд эд хөрөнгө мөнгийг илрүүлэх дүрэм, журам, шаардлага бий хэдий ч хэрэгжилтийн түвшин муу байгаа нь харагдаж байна. Хяналтын байгууллагын албан хаагчид бусад хяналт аюулгүй байдлыг хангагч салбарын ажилчдыг ч мөн адил мэргэшүүлэн сургах, тэдгээрийг авлигалд өртөх шаардлагагүй байхаар нөхцөлийг бүрдүүлэх нь Үндсэн хуулиар олгогдсон тэгш эрх, хэнийг ч ялгаварлан гадуурхалгүй

¹Б.Батзориг /СЗХ-ны Захиргаа удирдлагын газрын дарга/ У.Ганчимэг /СЗХ-ны Банк бус санхүүгийн байгууллагын газрын мэргэжилтэн/ А.Даваажав /СЗХ-ны Хадгаламж, зээлийн хоршооны газрын референт/ Н.Дуламсүрэн /СЗХ-ны Даатгалын газрын мэргэжилтэн/ А.Нинжин /СЗХ-ны Үнэт цаасны газрын ахлах мэргэжилтэн/ БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДАД ЗОРИУЛСАН МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ГАРЫН АВЛАГА

нийгмийн давхаргагүйгээр эрхээ эдлэх цаашлаад дахин “Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авхуулах байгууллага”-ын хяналтад өртөхгүй байх нөхцөл бүрдэх юм.

Ном зүй

А. Ном, сурах бичиг, гарын авлага

- Швейцарийн Хөгжлийн Агентлагийн “Тогтвортой бичил уурхай” төсөл болон Стандарт, хэмжил зүйн газрын Үнэт металлын сорьцын хяналтын газар “Үнэт металл, эрдэний чулууны олборлолт, үйлдвэрлэл, худалдааны өнөөгийн байдал” гарын авлага
- Санхүүгийн зохицуулах хороо “Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх салбарын эрсдэлийн үнэлгээ” 2020.01.01

В. Хууль тогтоомж, хуулийн төсөл, хөтөлбөр

- 150 дугаар тогтоол “Үнэт металл, үнэт чулууны эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл олголт, бүртгэлийн журам” Санхүүгийн зохицуулах хороо.2020 он
- 182 дугаар тогтоол “Үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд зайны болон газар дээрх шалгалт хийх журам” 2020.4.28-ны өдөр

Г. Цахим эх сурвалж, мэдээ

- Б.Батзориг /СЗХ-ны Захиргаа удирдлагын газрын дарга/ У.Ганчимэг /СЗХ-ны Банк бус санхүүгийн байгууллагын газрын мэргэжилтэн/ А.Даваажав /СЗХ-ны Хадгаламж, зээлийн хоршооны газрын референт/ Н.Дуламсүрэн /СЗХ-ны Даатгалын газрын мэргэжилтэн/ А.Нинжин /СЗХ-ны Үнэт цаасны газрын ахлах мэргэжилтэн/ БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДАД ЗОРИУЛСАН МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ГАРЫН АВЛАГА https://www.mongolbank.mn/documents/cma/guide20201029_4.pdf
- Санхүүгийн зохицуулах хороо “Үнэт металл, үнэт чулууны арилжаа эрхлэгчдийн салбар” Санхүүгийн салбарын тойм <http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2021/12/06/ff4pd7c7e06pqjp0/%D2%AE%D0%BD%D1%8D%D1%82.pdf>

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУБЪЕКТИЙН ОНЦЛОГ

Б.Хүслэн

/Отгонтэнгэр их сургуулийн оюутан/

Хураангуй: ХХ зууны эхэнд АНУ-ын Сан Франциско хотын нэгэн зочид буудлын эзэн бохир мөнгө нь үйлчлүүлэгчдийн ганган цэвэрхэн бээлийнүүдийг бохирдуулж буйг анзааран энэхүү нэр томьёо хэллэг үүссэн. Харин түүний дараагаар гэмт хэрэгт хууль бус мөнгө дагалдах болсныг хараад мөнгө угаах гэмт хэрэг хэмээн нэрлэжээ. Энэ гэмт хэрэг нь далд эдийн засгийн хүрээнд дараах 3 үе шатаар хэрэгждэг. Нэгдүгээр үе шат нь байршуулах placement (зорилготойгоор санхүүгийн системд оруулах), хоёрдугаар үе шат буюу layering (зорилготойгоор өөр хэлбэрт шилжүүлэх), гуравдугаар үе шат нэгтгэх буюу integration (хууль бус замаар бий болгосон хөрөнгөө хууль ёсны хөрөнгө болгон эдийн засгийн системд нэвтрүүлэх) болно. Өөрөөр хэлбэл бохир мөнгийг хууль бусаар олж авч улмаар шударгаар олж авсан шинжээр өөрийн мэдэлд оруулах. Өдгөө мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын хэмжээнд ихээхэн хүчээ авч байгаа ба ТЕГ, ЦЕГ, Прокурор гэх мэт хууль хүчний байгууллагын алба хаагчид энэхүү хэргийг илрүүлэхээсээ илүүтэйгээр энэ төрлийн гэмт хэргийг үйлдэж буй субъектуудын онцлогийг мэдэж авах нь илүү зохимжтой. Энэ төрлийн гэмт хэргийг Цагаан болон цэнхэр захтнууд ихэвчлэн үйлдэж буй бөгөөд цагаан захтнууд ихэвчлэн улс төрд нөлөө бүхий субъектүүд байх ба мөнгө угаах гэмт хэргээс олсон орлогоо ихэвчлэн гадны банкинд хадгалж нуун дарагдуулах (оффшор данс) хэлбэрээр үйлддэг онцлогтой.

Цагаан захтнуудын хийдэг гэмт үйлдлүүдээс ихэнх нь хууль бусаар төсвийн мөнгөнөөс шамшигдуулах, орд газрын лицензийг албан тушаалын давуу эрхийн дагуу өөрт ногдуулах, хил гаалиар хориотой бараа нэвтрүүлэх зэргээр энэ төрлийн гэмт хэргийг үйлддэг онцлогтой. Харин цэнхэр захтнууд нь биеэ үнэлэлт, хар тамхи худалдах тээвэрлэх, мөрийтэй тоглоом гэх зэргээр энэ гэмт хэрэгт оролцдог онцлогтой. Монгол улс “олон улсын санхүүгийн хориг хэмжээ авах байгууллага” буюу ФАТФ АНДББ-ын гишүүнээр 2004 оны 06 сард элсэн орсон ба ФАТФ гишүүн орнуудад зөвлөгөө өгөхөд Монгол улс 2 удаа мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай улс орон буюу олны нэршлээр саарал жагсаалтад орсон байна.

Судалгаанаас үзэхэд цагаан захтан гэх субъектүүд нь ихэвчлэн авлигын шинжтэй гэмт хэрэгтэй холбогдсон нь ажиглагдаж байна. Gogo.mn сайтын 2011 оны судалгаанд тулгуурласан нийтлэлд дурдсанаар жилд 400 гаруй хүүхэд буюу өдөрт багадаа 1 хүүхэд гэмт хэрэгт холбогддог. Эндээс дүгнэн үзэхэд архидалт, ажилгүйдлээс үүдэлтэй ядуурал цаашлаад гэр бүлийн уур амьсгал тааруу нөхцөл байдал нь хүүхдийн сэтгэл санаа ирээдүйн хэн болох гэсэн ухагдахуунд шууд сөргөөр нөлөөлснөөр ирээдүйд мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэж буй цэнхэр захтнууд бэлтгэгдэх үндэс болдог. Монгол улс мөнгө угаах гэмт хэргийн эсрэг конвенц, гэрээнүүдэд нэгдэн орох шаардлагатай бөгөөд дотооддоо болон гадны их сургуулиудад мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх

Удиртгал:

Монгол улс мөнгө угаах гэсэн нэр томьёотой танилцаад удаагүй хэдий ч энэ төрлийн гэмт хэрэг нь МЭӨ 2000 жилийн өмнө татвараас зайлсхийж өөрийн орлогоо удирдагчдаасаа нуун өөр газарт шилжүүлж, өөрийн улсаас гадагш хөрөнгө оруулж, эсвэл газарт булдаг байсан. Хятадын наймаачдаас үүсэлтэй гэж үздэг. 100, 100-н жил өнгөрч хавала, хунди нараар мөнгө дамжуулдаг байсан үеэс криптовалютаар дамжуулан мөнгө угаадаг болсон цаг үе ирсэн ба мөнгө угаах арга хэлбэрүүд цаг хугацааг дагаад улам л боловсронгуй болсоор ирсэн. Харин өнөө цагт дэлхий дахинд их хэмжээний бэлэн мөнгө угаах, үл хөдлөх хөрөнгө шууд худалдан авах, авилгаар олсон мөнгөө угаах, түүндээ төрөл саднаа оролцуулах, хувьцаа болон ижил төрлийн бүтээгдэхүүн ашиглах, хуурамч зээл төлөх, цахим сүлжээ, хуурамч мөнгө ашиглах, үнэт эдлэлийг мөн ижил төрлийн бүтээгдэхүүнийг нь “бага үнээр худалдан авч, өндөр үнээр худалдах” зэргээр хуурамчаар наймаалцаж, виртуал хөрөнгөөр дамжуулах зэрэг олон хэлбэрээр энэхүү гэмт хэргийг үйлддэг болоод багагүй хугацаа өнгөрсөн байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын үндэсний апулгүй байдал, олон нийтийн тайван амгалан байдал, санхүүгийн тогтвортой найдвартай байдалд ил далдаар шууд нөлөөлөх бөгөөд гэмт этгээд, гэмт бүлэглэлүүд нь Монгол улсын эдийн засагт бага багаар өөрсдийн нөлөөг тогтоож гэмт үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэхэд чиглэсэн нийгэм эдийн засагт шууд нөлөөлөхүйц үйл ажиллагаа юм. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын дотоодын гэмт хэргүүдээс гадна, хилийн чанадад буй гадны бүлэглэлүүдээс орж ирэх хууль бус мөнгө, барааг хадгалах, тээвэрлэх, нуун дарагдуулж байршуулснаар энэхүү гэмт үйл ажиллагаа олон улсын түвшинд өргөжиж байна.

Энэхүү илтгэлийн зорилго бол олон нийтэд мөнгө угаах гэмт хэрэг түүнээс учрах хор уршгийг таниулах, хууль сахиулах байгууллагуудын чиг үүрэг хийгээд өнөөгийн нөхцөл байдлыг үнэлэн энэ төрлийн гэмт этгээдүүдийг хийж буй субъектийн онцлогийг харуулахыг зорив. Мөн энэ төрлийн гэмт үйлдлүүдийн оролцогч субъектүүд хэрхэн ямар шалтгаант холбоогоор үйлдэх болсон сэдэл, хүрээлэн буй орчин, суурь хүмүүжил зэргийг давхар оруулахаар зорилоо. Сүүлийн жилүүдэд татвараас зайлсхийх авлигын хөрөнгийг оффшорт хийх үйл ажиллагаандаа гэмт бүлэглэлүүд эрх мэдэл албан тушаалаа өөрт ашигтайгаар эргүүлж үйлдэж буй цагаан захтнуудын гэмт хэрэг өссөөр буй нь үндэсний аюулгүй байдлын зэрэгт хүрэхүйц хэрэг болсоор удаж. Цагаан захтнууд нь дан ганц ийм төрлийн гэмт хэргээс гадна цэнхэр захтнуудаар дамжуулан үйл ажиллагааг эрчимжүүлж байна. Мөнгө угаах терроризмтой тэмцэх гэмт хэргийн эсрэг төрийн стратегийг чадавхжуулж, төрийн бодлогын дагуу ирээдүйд гарж болох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаар өөрийн үнэлэлт дүгнэлтийг онол олон улсын практикийн үндсэн дээр харгалзан үзэж субъектийн онцлогийг тал бүрээс судлан үзэж энэ төрлийн гэмт хэрэг хэрхэн буурах талаар өөрийн дүгнэлтийг гаргахад оршино.

Үндсэн хэсэг:

Нэг. Банк санхүү: Монгол улсын санхүүгийн салбарт банкны эзлэх хувь нилээн өндөр байгаа ба энэ нь Монгол улсын төсөвт хамгийн их татвар ногдуулдаг 10 компаний 3 нь(Хаан банк, Голомт банк, Худалдаа хөгжлийн банк) банкны салбар байна. Банкны салбар нь 2015 оны эцсийн байдлаар санхүүгийн салбарын нийт активын 96.7%, нийт ашгийн 79.9%, өөрийн хөрөнгийн 80.1%-ийг тус тус эзэлж байна. Энэ статистик нь санхүүгийн салбарт банк дийлэнх хувийг эзэлж байгаа. Монгол банкны үйл ажиллагаа улсын их хурлын хяналтад байж улмаар Монгол банк нь арилжааны банкиудын ерөнхийд нь хянаж гүйлгээнд оруулах мөнгөн тэмдэгтийг хариуцдаг гол субъект. Цагаан захтан болох гишүүд, сайд, дарга нар нь Монгол банкаар дамжуулан арилжааны банкуудад хууль бусаар буюу мөнгө угаах механизмаар олсон мөнгийг байршуулах, гадны банкуудад оффшор данс нээн өөрийн хөрөнгийг нуух тохиолдол их. Ихэвчлэн цагаан захтнууд эл гэмт хэргийг үйлдэх ба тэдгээр нь төрийн байгууллагын хяналт шалгалтын явцад өөрсдийн эрх мэдлээрээ халхавчлах онцлогтой.

Цэнхэр захтнууд нь ихэвчлэн хар тамхи, хүний наймаа, дээрэм зэргээр мөнгө угаахдаа банкны салбарыг сонгохгүй байх онцлогтой ба үнэт эдлэл худалдан авах, хувьцаа нэгж худаадах, үл хөдлөх, хөдлөх хөрөнгө бусад зүйлст бохир мөнгийг эргэлдүүлж нуун дарагдуулдаг. Хэрэв их хэмжээний мөнгийг банкинд гэнэт байршуулсан тохиолдолд ФАТФ зөвлөмжийн дагуу дансны гүйлгээг үзэж шалгалт явуулах учраас. Мөн цэнхэр захтнууд нь аялал жуулчлалын компани бий болгож хулгайн ан хууль бусаар зохион байгуулж гадны аялагчдаас их хэмжээний мөнгө авах тохиолдол гардаг ба мөнгө олсон эх үүсвэрээ аялал жуулчлалаас олсон гэхэд шалгах боломж бараг л үгүй. Гэхдээ энэ тохиолдолд Экологийн цагдаагийн алба гэх ЦЕГ харьяа бие даасан энэ нэгж нь хулгайн ан авыг таслан зогсоож байгаа гэж үзэж байна.

Олон улсын түвшинд гэмт хэрэг үйлдэгдэж олсон мөнгийг, хууль хяналтын байгууллагын хяналтаас гадуур байлгах зорилготой байдаг тул бэлнээр юм уу албан бус бусад салбарт байршуулдаг.

Хоёр. Уул уурхай: Монгол улсын голлох экспортын 88% нь уул уурхай үүнээс зэс баяжмал, чулуужсан нүүрс дийлэнхийг эзлэх ба энэ нь мөнгө угаах гэмт хэргийн томоохон шалтгаан. Хууль зүй дотоод хэргийн яамнаас зохион байгууласан шувуу ажиллагааны хүрээнд нүүрсний гэх тодотголтой этгээдүүд нь өдгөө шалгагдаж байх ба энэ гэмт хэрэг нь хууль бусаар буюу авлига хээл хахуулийн үндсэн дээр мөнгө угааж улмаар гадагш оргон зайлсан этгээдүүдийг Монголд авчирч шалгах зорилготой байсан. Энэ кейс дэх нотлогдон шалгагдаж буй субъектүүдэд дүгнэлт хийхэд улс төрд өндөр албан тушаал хашдаг мөн орон нутгаас сонгогдсон гишүүд дийлэнх буй нь харагдаж байна. Субъектив тал нь онолын хүрээнд “БИРД” буюу хангалттай амьдрахуйц хөрөнгө чинээ байх авч идэж чадахгүй авах гэсэн үзэлтэй этгээдүүдийн шууд санаа сэдэл харагдаж буй. Уул уурхайн салбарын мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектүүдийн нийтлэг онцлог нь өөрийн албан тушаалын хүрээнд өөрт оногдсон эрх мэдлийг хувийн ашиг сонирхлын хүрээнд ашигласан байх онцлогтой.

Гурав. Сүм хийд: Өнөөдөр Монгол улсын хэмжээнд 490 гаруй Бурхны шашны хийд, 700 гаруй Христийн сүм бий. Дэлхийд НҮБ судалгаагаар 800 гаруй сая Христийн болон Католик шашинтнууд байгаа гэсэн тооцоолол байдаг. Христийн сүм хийдүүд нь ихэвчлэн Монгол хүний нэр дээр байвч цаад эзэд нь Солонгос болон Америк гэр бүлүүд байдаг. Үүнээс үзэхэд гадны бүлэглэл болон дотоодын бүлэглэлүүд үгсэн тохиролцож Монголд цэнхэр захтнуудын хийдэг гэмт үйлдлүүдийг хийж гүйцэтгэн улмаар сүмийн нэр дор сүсэгтэн олны хандив гэж ярих нь Сүм хийдийн тухай хууль, шашны тухай шинээр дүрэм журмыг шинээр нэн даруй боловсруулж сүм хийдүүдэд тал бүрт хязгаарлалт тогтоох нь зүйтэй. Гэхдээ Монгол өв уламжлал иргэдийн сүсэг бишрэлд халдах хязгаарлалтыг хориглох нь зохистой болов уу? Мөн Монгол улс 2023 оны байдлаар 3'400'000 гаруй иргэнтэй гэж бүртгэгдсэн ба энэ үзүүлэлт нь дэлхийн бусад оронтой харьцуулахад хүн ам цөөн, жижиг эдийн засагтай хийгээд 2 том их гүрний голд далайд гарцгүй 3 дахь хөрштэйгөө хил залгаа бус ардчилсан нийгэмтэй улсын хувьд мөнгө угаах гэмт хэрэгт хэт өртөмтгий гэж “Ази номхон далайн орнуудын мөнгө угаах терроризмтой тэмцэх байгуулага” буюу APG 2015 онд гаргасан судалгааны тайландаа тусгасан байдаг. Энэ үзүүлэлтэд дүн шинжилгээ хийхэд 2 их гүрний мафийн бүлэглэлүүд Монгол улсын төр засгийн албан тушаалтнуудад авлигал өгөх, хар дэвтэр дэх мэдээллүүдээр айлган сүрдүүлж өөрсдийн хяналтад оруулсанаар мөнгө угаах гэмт хэрэг төдийлэн ахиц дэвшилттэй байгаа бус болов уу? Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдалд шууд нөлөөлөх талтай. Цэнхэр захтнууд болох нийгмийн дунд доод давхаргынхны субъектүүд ихэвчлэн үйлддэг хар тамхины наймаа нь ардчилсан нийгэмд ухамсрын өндөр түвшинд бүрэн хүрч амжаагүй залууст сөргөөр нөлөөлснөөр ирээдүйд үүсэх аюулгүй байдалд далдуур нөлөөлсөөр байна. Мөн иргэд төрдөө итгэх итгэл алдарч, улмаар хууль хүчний байгууллагынхан хүчээ алдах гадны мафийн бүлэглэл Монголд бүрэн хяналтаа ил далдаар тогтоох цаашлаад иргэний мөргөлдөөн садар самуун ихсэж ардчилсан нийгэм буруу дуурайллаар гажуудах эрсдэлтэй.

Дөрөв. Субъектийг тодорхойлж урьдчилан сэргийлэх.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбогдох гэмт хэрэг (predicate crime)-ийн аюул заналын түвшин, арга хэлбэрийг тодорхойлоход тоо, статистик мэдээ баримтаас мөн хууль хүчний байгууллагын мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийхэд Субъектүүд нь өөр өөрсдийн онцлогтой ба хийж буй хэрэг төрлөөс хамаарч дотроо задарна. Жишээлбэл: тодорхой мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэж цагдаа, тагнуулын байгууллагад баригдаж шалгагдсан субъектүүдийн мэдүүлэг, хийсэн аргачлал зэрэгт онол хийгээд судлаачийн байр сууринаас дүгнэлт хийхэд ихэвчлэн цэнхэр захтнууд нь бага насандаа архидалт, ажилгүйдэл түүнээс үүсэх ядуурлаас үүссэн гэр бүлийн таагүй уур амьсгал зэрэг нь тухайн хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлж юу хийх нь зөв, буруу гэх ухамсрын чадварыг үгүй хийдэг байна. Энэ цаг мөчөөс ирээдүйд мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх, зохион байгуулах, оролцох зэргээр дийлэнх этгээдүүд ордог байна. Эрүүгийн хууль тогтоомж нь нийгмийг гэмт хэргээс хамгаалах урьдчилан сэргийлэх зорилготой байдаг. Энэ төрлийн гэмт үйлдэл хийж буй субъектүүдэд байх нийтлэг зан чанар, бодол эргэцүүллийг нь суулдсанаар урьдчилан сэргийлж болох юм.

Дүгнэлт

Энэхүү илтгэлийн судалгааны явцад Монгол улс хийгээд дэлхийд далд үйлдэгдэж буй энэ гэмт хэргийн субъектүүдэд дүн шинжилгээ хийв. Монгол улс 2 том хөрштэй ба эдгээр дэлхийд тэргүүлэгчдийн эдийн засгийн хажууд Монгол улсын өнөөгийн хөгжлийн түвшин тун бага. Энэ 2 улсын мафийн бүлэглэлүүд нь дэлхийд эхний 10-д ордог гэсэн тооцоололтой ба энэ нь манай улсын хил гаалиар хориотой бараа, хүн худалдаалах гэмт хэргийг дээд зохих албан тушаалтныг халааслах (өөрийн талд ашиг сонирхлын үүднээс мөнгө болон бусад эд зүйлс өгж оруулах) ба Ардчилал бат бус энэ үед Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдалд шууд хор нөлөөтэй. Эдгээр бүлэг гэмт этгээдүүд нь өөрсдийн гүйцэтгэгчдээр ихэвчлэн залуусыг татан оролцуулан үйлдүүлдэг нь нийтлэг зүйл. Тэгэхээр эл төрлийн гэмт хэрэг үйлддэг Монгол улсын иргэншилтэй субъектүүдийн нийтлэг онцлог нь:

1. Социализмаас, Ардчилал руу шилжсэн тухайн үед нийгэмд үүссэн ядууралд хүчтэй нэрвэгдэн өнчирч хоосорсны улмаас гэмт хэргийг жижиг зүйлээс эхлэн үйлдэж эхэлсэн.
2. Өсвөр нас буюу НҮБ-ын тодорхойлсоноор биологийн нас нь 15-18 насны хоорондох хүүхдүүд. Энэ насан дээрээ илтгэлийн туршид дурдсанчлан гэр бүлийн таагүй уур амьсгалаас үүдэн сурч боловсрох идэвх буурах, амьдрах гол утга учраа үл ойлгох, шоу цэнгээнд хэт автаж буруу гарын (гэмт хэрэг үйлдэж амьдралынхаа эх үүсвэрийг бий болгосон хүмүүс) хүмүүсийн ятгалгад автаж олны нэршлээр буруу замаар явах үндэслэл болдог.
3. Зогсох дүрмийг умартаж өөрийнхөө сэтгэлгээнд аажмаар ганц ганц гэсээр гэмт хэрэг давтан үйлдэх сэтгэлгээнд суурилсан. Шалтгаант холбоо нь өөрийн болон өөрт хамаарал бүхий этгээдүүдийн санхүүгийн хямралаас үүссэн нөхцөл.

Эдгээр нь тухайн субъектүүдийн гэмт хэрэг үйлдэх болсон гол шалтгаан болдог байна. Сүүлийн жилүүдэд мөнгө угаах гэмт хэргийг дэлхийн хэмжээнд үйлдсэн нөхцөл байдлаас хамааран харахад тухайн үйлдлийн цаад эзэн холбогдогч нь томоохон улс орнууд өөрсдөө байх ба санхүү болон геополитикт нөлөөлж чадах чадавха ашиглан жижиг буурай орнуудыг эзлэх өөрийн хамааралд оруулах гэсэн бодлого явагдаж байна гэсэн судлаачийн хүрээнд ийм дүгнэлтэд хүрж байна.

Эх сурвалж.

- ММСГ Судалгааны хүрээлэн.
- АНУ-ын гадаад бодлого стратегийн нөлөөлөл-2013.
- ФАТФ зөвлөмж.
- Монгол улсын эрүүгийн хууль.

МӨНГӨ УГААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН СУБЪЕКТЫН ОНЦЛОГ

*Б.Нямдорж, А.Дөлгөөн
/ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогчид/*

Хураангуй. Мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэх нь богино хугацаанд их хэмжээний ашиг олох зорилгогүй бөгөөд гол нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон гэх ул мөр үлдээхгүй байх нь чухал байдаг тул хуулийн ажилтнуудыг төөрөгдүүлэхэд чиглэгдсэн, ойлгоход төвөгтэй олон хэлбэр хувилбараар үргэлжлэн явагддаг учраас илрүүлэхэд ихээхэн бэрхшээл учирдаг. Гэмт хэрэгтнүүдийн туйлын зорилго нь гэмт хэрэг үйлдэж олсон мөнгөө чөлөөтэй ашиглах, захиран зарцуулах явдал бөгөөд үүний тулд уг орлогоо “хууль ёс”-ны дагуу олсон мэт болгож мөнгөө цэвэрлэж угаах, гэмт үйлдлээс холдуулах шаардлагатай болдог байна. Хууль бусаар олсон мөнгөө санхүүгийн байгууллага ашиглан байршуулах, бизнест оруулах, өөр хүний нэр дээр банкинд данс нээлгэн анхаарал татахааргүй хэмжээтэйгээр таслан хийх, өөр улсын мөнгөөр солих, бонд худалдан авах, үнэт цаас, чек, хувьцаа худалдан авах, эсхүл байр, байшин, машин үнэт эдлэл худалдаж авах гэх зэргээр байршуулж, гарал үүслийг нуун далдлах, хууль ёсны орлого мэт харагдуулах зорилготойгоор байршуулсан зүйлээрээ асрамжийн болон буяны байгууллага, сан, компани, банк байгуулах, тэдгээрийг даатгуулах, мөнгө угаахтай тэмцэх хяналтын механизм бүрдүүлээгүй, хяналт сул улс орнууд руу шилжүүлж тараан ул мөрийг бүдгэрүүлдэг байна.

Гэмт хэргийн субъект – /гэмт хэрэг үйлдсэн, эрүүгийн хариуцлага хүлээх чадвартай бодгаль хүн – хулгайлагч/ Гэмт хэрэг нь хүний нийгэмд аюултай, гэм буруутай гэмт үйл ажиллагаа мөн. Гэмт хэрэг нь байгалийн юмс, үзэгдлийн адил өөрөө аяндаа бий болдоггүй, хүний нийгэмд аюултай, гэмт үйл ажиллагааны үр дүнд үйлдэгддэг¹. Ийм учраас гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдгүйгээр гэмт хэргийн тухай, түүнээс уламжлан эрүүгийн хариуцлагын тухай ярих нь эрүүгийн эрх зүйд ямар ч учир холбогдолгүй билээ.

МУ-ын эрүүгийн хуульд гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъект нь:

а/Гэмт хэрэг үйлдсэн хувь хүн,

б/Гэмт хэрэг үйлдсэн хуулийн этгээд гэсэн 2 төрөлтэй.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18 дугаар бүлэгт багтах бүх гэмт хэрэг гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэнэ. Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй бөгөөд “хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй гэмт хэргүүд шууд санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэнэ” гэх үзэл баримтлалын дагуу тус гэмт хэрэг нь гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэнэ. Гэхдээ хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй бүх гэмт хэрэг шууд санаатай хэлбэрээр үйлдэгддэггүй боловч ийм тохиолдол харьцангуй цөөн тааралдах бөгөөд тэдний тоонд мөнгө угаах гэмт хэрэг багтахгүй. Тэгэхээр мөнгө угаах гэмт хэрэг нь эдийн засгийн гэмт хэрэгт хамаардаг, хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэйн хувьд гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр, тэр дундаа шууд санаатай хэлбэрээр үйлдэгддэг байна.

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг” хэлнэ гэж томъёолсон байдаг.

¹ Эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий анги сурах бичиг 2020он Л.Бат-Очир, Г.Гантөмөр, С.Гантулга, Б.Энхболд, Ж.Төгс-Очир

Гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого нь мөнгө угаах гэмт хэрэг юм.

Гэмт хэрэгтнүүд их хэмжээний бэлэн мөнгийг дараах хууль бус үйл ажиллагаанаас олдог бөгөөд тэр нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс болдог¹. Үүнд:

- Хууль бус галт зэвсгийн наймаа
- Хүний, эд эрхтний наймаа
- Хар тамхины худалдаа
- Бусдын биеийг үнэлүүлэх
- Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар боловсруулах
- Авлига, хээл хахууль
- Татвараас зайлсхийх
- Байгаль орчны эсрэг, гэмт хэрэг
- Хулгай, дээрэм
- Цахим гэмт хэргийн хохирогчоос шаардаж авсан барьцаа төлбөр, далд веб дэх хууль бус үйл ажиллагааны төлбөр болгож биткойн, этериум зэрэг криптовалютаар олсон орлого гэх мэт.

Иймд гэмт хэрэгтнүүд хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогоо мэдээлэх үүрэгтэй этгээд эсвэл, хууль хяналтын байгууллагын анхаарлыг татахгүй, тэдний хараанд өртөлгүйгээр зарцуулах боломжтой болохын тулд санхүүгийн системд нэвтрүүлж, жинхэнэ эх үүсвэрийг нь нуун дарагдуулж, төөрөгдүүлэх замаар хууль ёсны орлого мэт харагдуулахыг зорьдог.

Гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъектын ойлголт, шинж: Гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъектын ойлголт, үндсэн шинж шалгуур. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй дэх зөвхөн хувь этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх үзэл баримтлал. Хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх онолын асуудал. Хэрэг хариуцах чадвартай, тодорхой насанд хүрсэн бие хүн байх гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъектыг тодорхойлох үндсэн шинж болох Гэмт хэргийн тусгай субъект: Тусгай субъектийн ойлголт, шинж. Тусгай субъектын нэмэгдэл шинжүүд, тэдгээрийн ангилал /иргэний харьяалал, албан тушаал, ажил мэргэжил, хүйс г.м/. Тусгай субъекттэй гэмт хэрэг түүнийг зөв тогтоож, зүйлчлэх асуудал

Мөнгө угаах үйл ажиллагаа гэдэг нь гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, орлогыг буюу хууль бус эх үүсвэрийг нуун дарагдуулахын тулд төрөл бүрийн арга хэрэгслийг ашиглан хэлбэр, төрхийг нь хувиргаж, эзэмшигчийг нь өөрчлөн хууль ёсны хөрөнгө, орлого мэт харагдуулах үйл ажиллагаа юм².

Гэмт этгээдүүд дараах шалтгааны улмаас мөнгө угаадаг:

- Нарийн төвөгтэй давхарга, бүтцээр дамжуулан эцсийн өмчлөлийг авах
- Гэмт хэргийн орлогоо нуун дарагдуулах
- Хууль бус хөрөнгийг хууль ёсны болгох
- Татвараас зайлсхийх
- Зохицуулалтын хяналтаас зайлсхийх
- Гэмт хэргийн үйл ажиллагааг хууль ёсны болгох
- Хууль сахиулах байгууллагын мөрдөн байцаалтаас зайлсхийх

¹ Гэмт хэргийг танихуй: Мөнгө угаах, Крис Матерс

² Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг Бадарчийн Алтанбагана

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъект, түүний криминалистик шинжийг тодорхойлох асуудал

Аливаа гэмт хэргийн үйлдлийн арга нь халдлагын субъекттэй нягт холбоотой байдаг. Криминалистикийн шинж байдлын төсөөллийн хүрээнд дийлэнх гэмт хэргийн үйлдлийн аргыг тогтолцоо бүрдүүлэх үндсэн хэрэгсэл гэж үздэг¹.

Криминалистикийн шинжлэх ухаанд гэмт хэргийн субъектыг эрүүгийн эрх зүйн хүрээнд илрэх шинж тэмдгээс үл хамааран, хүн ам зүй, мэргэжил, сэтгэл зүй, нийгмийн ач холбогдол бүхий шинж чанар, гэмт хэргийн үйлдлийн арга, гэмт хэргийн нөхцөл байдал болон гэмт хэргийн бодит байдлыг бүрдүүлж буй криминалистикийн ач холбогдол бүхий бусад нөхцөлтэй нягт уялдуулан тодорхойлдог.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын криминалистикийн ач холбогдол бүхий онцлог шинж нь шинжлэх ухааны төсөөллийн хувьд, гэмт хэргийн криминалистикийн тодорхойлолтын хүрээнд авч үздэг².

Нийтлэг, эсвэл тусгай субъектын шинж тэмдгийг тусгасан, гэмт хэргийн субъектын эрүүгийн эрх зүйн шинж чанарын тодорхойлолтыг бодвол, криминалистикт, гэмт хэргийн субъектыг, эрүүгийн эрх зүйн хүрээнд илрэх эдгээр шинж тэмдгээс үл хамааран, гэмт хэргийн субъектыг хүн ам зүй, мэргэжил, сэтгэл зүй, нийгмийн ач холбогдол бүхий шинж чанар, гэмт хэргийн үйлдлийн арга, гэмт хэргийн нөхцөл байдал болон гэмт хэргийн бодит байдлыг бүрдүүлж буй криминалистикийн ач холбогдол бүхий бусад нөхцөл зэрэгт хамааруулан тодорхойлдог. Эдгээр субъектын хувьд, өөр хоорондоо нягт уялдсан, ажил үүргийг оновчтой хуваарилсан, өндөр түвшинд зохион байгуулагдсан байхаас гадна, гэмт хэргийн замаар олсон орлогыг тэгш хуваарилдаг.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын үйлдэлд бие даасан хэлбэр давамгайлахын зэрэгцээ анхдагч гэмт хэргийг, гол төлөв, нэгдмэл зорилготой гэмт хэргийн бүлэг үйлддэг болохыг гэрчилж байна.

Энэ төрлийн гэмт хэрэг зохион байгуулалт сайтайгаас гадна субъектын хооронд харилцан итгэлцсэн, нягт уялдаатай, нэгдмэл зорилготой харилцаа тогтдог оршино. Субъектын эдгээр шинж чанарт тулгуурлан, гэмт хэргийн замаар олсон мөнгө болон хөрөнгийг иргэний эрх зүйн эргэлтэд оруулах замаар, тэдгээрийн эх сурвалжийг албан ёсны болгоход чиглэсэн олон талт ажиллагааг хэрэгжүүлэх боломжтой. Иймд, энэ төрлийн гэмт хэргийн субъектыг "ганц тоогоор" төлөөлж илэрхийлэх нь учир дутагдалтай болохыг тухайн гэмт хэргийн зүйлчлэл илэрхийлж байна.

Практикаас үзэхэд, энэ төрлийн гэмт хэргийн субъектыг сайтар судалж сонгохын зэрэгцээ тэдгээрийн гүйцэтгэх үүргийг нарийн хуваарилдаг болох нь харагдаж байна. Үүнийг, бусдын өмч хөрөнгийн эсрэг цуврал халдлага үйлдэх зорилгоор Р.И.Польских гэгчийн үүсгэн байгуулсан зохион байгуулалттай бүлгийн бүтэц, тогтолцоо, чиг үүргээс харж болохоор байна.

Зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлгийн халдлагын зүйл нь нийгмийн халамж, хяналтаас гадуур, амьдралын боломж бололцоогүй, мөнгөний гачигдалд орсон хүмүүсийн нэр дээр бүртгэлтэй байгаа орон сууц байв. Эдгээр орон сууцыг сайтар судалж тогтоосны эцэст, түүний эзэмшигчийг хуурч мэхлэх замаар орон сууцыг өөрсдийн мэдэлд шилжүүлэн авах, зарж борлуулах замаар олсон орлогыг хууль ёсны мэт болгодог байжээ. Үүнийг орон сууц хууль ёсны болгохоор үйлдсэн олон удаагийн гэрээ, хэлцэл гэрчилнэ.

¹ Жубрин, Р.В. Вопросы расследования хуульизации преступных доходов //Российский следователь. 2012. № 12

² Поляков, М.М. Влияние коррупции на процесс наркотизации российского общества // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2012. Вып. 1-2.С. 253

Р.И. Польских гэгчийн үүсгэн байгуулсан уг зохион байгуулалттай бүлэг, 5-аас доошгүй байнгын гишүүнтэй бөгөөд, тэдгээр нь дараах зохих салбарт мэргэжил, ур чадвар эзэмшсэн байжээ¹. Үүнд:

-хууль зүйн салбар (үл хөдлөх хөрөнгө өөрийн өмчлөлд шилжүүлэхийн тулд, хуурамч баримт бичиг бүрдүүлэх, тэдгээрийг нуун далдлах замаар шүүхийн шийдвэрийг ашигтай гаргуулах г.м.);

-боловсрол, сэтгэл зүйн салбар (нийгмийн халамж, хяналтаас гадуур байдаг, амьдралын боломж бололцоогүй, мөнгө, санхүүгийн гачигдалд орсон нийгмийн эмзэг бүлгийн хүмүүс, мөн түүний дотор өсвөр насны хүүхдийг судалж тогтоох, тэдгээрт сэтгэл зүйн дарамт шахалт, тулгалт үзүүлэх замаар, өөрт ашигтай үйлдэл хийхийг өдөөх зорилготой);

- үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэл (гэмт хэргийн замаар олсон хөрөнгийг албан бусаар (зохиомлоор), эсвэл албан ёсоор (хууль ёсны дагуу) өөрийн нэр дээр шилжүүлэх хүнийг судалж тогтоох, энэ зорилгоор хуурамч баримт бичиг бүрдүүлэх г.м.);

-хууль сахиулах болон гүйцэтгэх засаглалын байгууллагын холбогдох нэгжүүд (нийгмийн халамж, хяналтаас гадуур байдаг, амьдралын боломж бололцоогүй, мөнгө, санхүүгийн гачигдалд орсон хүмүүсийн эзэмшилд байгаа орон сууцны талаарх мэдээллийг цуглуулах, тэдгээрийн нэр болон хаягийг тогтоох, мөн түүнчлэн удаан хугацаагаар эзэнгүй байгаа байрны судалгааг гаргах, тухайн орон сууцыг "зохиомол хохирогч", эсвэл "зохиомол нэхэмжлэгч" тал болох гэмт этгээдийн нэр дээр шилжүүлэхийн тулд хуурамч баримт бичиг бүрдүүлэх (итгэлцлийн гэрээ байгуулах г.м.) зорилготой) зэрэг салбар байв². Үүнээс гадна, уг зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлэгт, өмнө нь энэ төрлийн гэмт хэрэгт ял эдэлж байсан этгээдийг элсүүлсэн байжээ. Уг этгээдийн зүгээс, архи болон мансууруулах бодист донтсон хүний эзэмшилд байгаа орон сууцыг судалж илрүүлэх, Тэдний итгэлийг олох зорилгоор архи, дарс, мансуурлын бодис, сэтгэцэд нөлөөлөх эм бэлдмэл зэргийг тусламж, дэмжлэг үзүүлэх нэрээр олж өгч, холбоо тогтоох, оршин суугаа газраас нь гаргаж, урьдчилан бэлтгэсэн орон байранд шилжүүлэн суурьшуулах зэрэг ажлыг хариуцна. Түүнчлэн, нийгмийн халамж, хяналтаас гадуур байдаг, нийгэмд байр сууриа эзлээгүй (амьдралын боломж бололцоогүй, мөнгө болон санхүүгийн гачигдалд орсон) хүмүүсийн "хууль бус үйлдлийн улмаас", эдгээр этгээд "зохиомол хохирогч", "Дундын нэхэмжлэгч", "эзэмшигч"-ийн нэрийн өмнөөс удаа дараа гэрээ, хэлцэл хийсэн байдаг. Тухайлбал, гэмт этгээдийн сонгосон байрны эзэмшигч өөрийн байрыг барьцаалан, түүнээс их хэмжээний мөнгө зээлсэн тухай хуурамч баримт бичиг (баталгаа) бүрдүүлж улмаар, зээлдэгчийн орон сууцыг өөрийн нэр дээр шилжүүлэхээр иргэний хэргийн шүүхэд удаа дараа өргөдөл, гомдол гаргасан байх жишээтэй.

Р.И.Польскихийн хувьд, зохион байгуулалттай бүлэг үүсгэн байгуулж, үйл ажиллагааг нь удирдан чиглүүлэх явцдаа, хэд хэдэн цогц бөгөөд өвөрмөц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн нь анхаарал татаж байна. Эдгээрт:

- гэмт хэргийн халдлагын ээлжит объектыг сонгох; гэмт хэрэг үйлдэх стратеги төлөвлөгөө боловсруулах (үүнд, нийтлэг зорилго болон дундын зорилтууд багтана);

- зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлгийн гишүүдийн үүрэг, оролцоог оновчтой хуваарилах;

- бүлгийн гишүүдийн бүрэлдэхүүний тоог тогтоох;

¹ Зуйков, Г.Г. О способе совершения и способе сокрытия преступления // Оптимизация расследования преступлений. Сб. науч. тр. Иркутск, 1982. С.56-64.

² Кирюхин, Д.А., Ялышев С.А. О соотношении понятий психологического профиля преступника и криминалистической характеристики преступления // Библиотека криминалиста. 2014. № 5 (16).С.220-225.

Write to Халиунаа А.

- гэмт хэрэг үйлдэх таатай орчин нөхцлийг бүрдүүлэх (шаардлагатай техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөр хангах);

- гэмт хэргийн үйл ажиллагааг амжилттай хэрэгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай гэж үзсэн зарим арга хэмжээг санхүүжүүлэх (халдлагад өртсөн хүнийг сэтгэцийн эмнэлэгт хэвтүүлж, эмчлүүлсэн эмчилгээнд зориулах; архи болон мансууруулах бодист донтсон хүнд эдгээрийг худалдан авах; гэмт хэргийн замаар олж авсан орон сууцыг угаах зорилгоор засвар хийх; гэмт хэргийн замаар олж авсан байрыг харж хамгаалах, хаалга цонхыг бэхлэх зэрэгт зориулагдсан зардал) зэрэг болно.

Мөн тэрээр, гэмт хэргийн үйлдэл, ул мөр, тэдгээрийн шинж тэмдгийг нуун далдлахад чиглэсэн хэд хэдэн сонгодог аргыг боловсруулж, хэрэглэсэн байна. Тухайлбал, гэмт хэргийн хамтран оролцогчийг өөрсдийн эрхшээлд байлгахын тулд, тэдний урьд өмнө үйлдсэн гэмт хэргийг илчлэх, нуун дарагдуулсан ноцтой мэдээллийг ил гаргах, мөн хууль сахиулах болон шүүхийн салбарт хэр танил талтай, хүрээ өргөнтэй болох талаар байнга сануулах зэргээр дарамт шахалт үзүүлэх, байнгын айдас түгшүүрт байлгах зэргээр гэмт хэргийн булгийн доторх эв нэгдлийг хангаж, улмаар захирах захирагдах ёсыг үг дуугуй дагаж мөрдүүлэх чиглэлд хатуу дэглэм тогтоосон байдаг¹.

Ийнхүү, зохион байгуулалттай булгийн криминалистикийн ач холбогдол бүхий шинж чанарт хийсэн дүн шинжилгээнээс үзэхэд, тэдгээр нь зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлэглэлийн нийтлэг шинжийг агуулсан болох нь харагдаж байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд, зохион байгуулалттай булгийн гишүүдэд, мэргэжлийн хувьд, дараах нийтлэг шаардлага тавигддаг байна. Үүнд:

- эдийн засгийн салбарт албан бус буюу зохиомол хэлбэрээр үйл ажиллагаа эрхэлж буй субьекттэй харилцаа холбоо тогтоох;

- нягтлан бодох бүртгэл хөтлөх, тайлан тэнцэл гаргах;

- хууль зүйн зөвлөгөө өгөх г.м. Гэхдээ, эдгээр субьектын хувьд, анхдагч гэмт хэрэгт болон мөнгө угаах үйл явцад оролцох эрхгүй байдаг.

ОХУ-ын эрдэмтэн В.А.Абаканова, эдгээр субьектыг, нэгт, хүлээх үүрэг, хариуцлагын хүрээнд, хоёрт, мэдлэг, ур чадварын түвшингээр гэж ангилж ялган, эдгээр хэв шинжид тулгуурлан, дараах бүлэгт хуваажээ². Тухайлбал:

1) удирдах албан тушаал эрхэлдэг (хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс санхүүгийн гэрээ, хэлцэл хийх, төсөв захиран зарцуулах, хүний нөөцийн бодлого боловсруулах, захиргааны удирдлагын түвшинд шийдвэр гаргах зэрэг эрх мэдэлтэй);

2) нягтлан бодох бүртгэл, данс хөтлөлт хариуцах, удирдлагын дунд шатны түвшинд бодлого, шийдвэр гаргах, мөнгө санхүү болон эд хөрөнгө захиран зарцуулах эрх мэдэлтэй, улсын бүртгэл, нотариатын газарт тодорхой албан тушаал эрхэлдэг;

3) санхүүгийн бүртгэл, тооцоо хөтлөх, тайлан тэнцэл гаргахад компьютерийн тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслийг чөлөөтэй эзэмшсэн;

4) төрийн өндөр албан тушаал, зэрэг зиндаа, эрх мэдэл, бүрэн эрхийн хүрээнд Мөнгө угаах ажиллагааг хэрэгжүүлж буй субьектэд дэмжлэг үзүүлэх;

5) оффшор бүсэд мөнгө угаах ажиллагаа гардан хэрэгжүүлж буй зэрэг субьект байна.

¹ Савицкий, А.А. Судебны эдийн засгийн шинжээчийн алдаа // Судебная экспертиза: типичные ошибки / Под ред. Е.Р. Россинской. М.: Проспект, 2012. С. 493.

² Абаканова, В.А., Сологуб Н.М. Методика расследования легализации (отмывания) преступных доходов // Курс криминалистики: В 3 т. Т. Ш.

Эдгээр субъектын хувьд, гэмт хэргийн бүлэглэлийн бүтэц, зохион байгуулалт, эдийн засгийн салбарын онцлогтой уялдаад, дээрх үйл ажиллагааг хавсран гүйцэтгэх боломжтой.

Түүнчлэн, гэмт хэргийн бүлгийн гишүүдэд зохион байгуулалтын хүрээнд тулгардаг гол зүйлийн нэг бол эрх мэдлийн хуваарилалттай холбоотой асуудал юм. Тухайлбал, хөрөнгө оруулалтын хэмжээ болон эрх мэдлийн хязгаарт зааг тогтоохын тулд, нэгт, гэмт хэргийн бүлэглэлийн бүтцийн түвшин, хоёрт, эдийн засгийн цар хүрээ зэргийг харгалзана.

Гэмт хэргийн бүлэглэлийн хувьд дараах эдийн засгийн чиглэлд үйл ажиллагаа явуулах боломжтой. Үүнд:

1) хуулиар хориглосон (тухайлбал, хар тамхи, мансууруулах бодис, галт зэвсэг, тэсэрч дэлбэрэх бодис болон тоног төхөөрөмжийн хууль бус эргэлт, мөнгөн дэсгэрт, үнэт цаас хуурамчаар үйлдэх, хадгалах, тээх, борлуулах, мөн түүнчлэн, хүн худалдаалах, хүний хөдөлмөрийг мөлжих г.м.). Эдгээр үйл ажиллагааг, нэгт, далд (сүүдрийн эдийн засгийн өвөрмөц тогтолцоонд дасан зохицох чадвартай, энэ чиглэлд эзэмшсэн субъектын оролцоотой хэрэгжүүлэх дадлага туршлага, ур чадвар бол, хоёрт, агуулгын хувьд криминалистикийн мөн чанарт нийцсэн, эрүүгийн нийтлэг шинжээр илэрнэ.

2) хуулиар зөвшөөрсөн боловч, эдийн засгийн болон ажил үйлчилгээнд тавигдах шаардлагыг зөрчиж хэрэгжүүлсэн (эдийн засгийн өрсөлдөөний зарчмыг зөрчих; аж ахуй, ажил үйлчилгээ эрхлэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчих; бараа болон хүсний бүтээгдэхүүн, согтууруулах болон спиртийн агууламжтай ундааны зүйл үйлдвэрлэх, эргэлтэд оруулах горимыг зөрчих г.м.). Эдгээрийн гол ялгаатай тал нь, нэгт, уг үйл ажиллагаанд худалдаа, үйлчилгээ эрхлэх албан ёсны эрхтэй субъект оролцоно (хуулийн этгээд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч г.м.), хоёрт, бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, эргэлтэд оруулах, мөн ажил үйлчилгээ эрхлэх албан ёсны эрхээр хангагдсан байна.

3) хуулиар зөвшөөрсөн боловч, санхүүжилтийн хувьд гэмт хэргийн замаар олсон орлогод түшиглэсэн. Гол ялгаатай тал нь, хувь хүн, хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаа хэдийгээр хуулийн хүрээнд явагдаж байгаа боловч, хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр, гэмт хэргийн орлогоос бүрдэнэ.

Түүнчлэн, зохион байгуулалттай бүлгийн үндсэн гишүүдийг ангилахын тулд, тэдгээрийн алба тушаалын зэрэг, зиндаа болон мэргэжлийн ур чадварын түвшингөөс гадна гүйцэтгэх үүрэг, оролцоо (албан бус)-г харгалзвал зохино. Учир нь, мөнгө угаах ажиллагааг ивээн тэтгэж буй эрх бүхий албан тушаалтны хувьд, уг бүлэглэлийн зохион байгуулагч бус, хамтран оролцогч байж болно.

Мөнгө угаах үйлдлийг гардан хэрэгжүүлж байгаа гэмт хэргийн бүлэглэлийн үзэл баримтлалд хийсэн дүн шинжилгээнээс үзэхэд, далд (сүүдрийн) эдийн засаг ба хууль ёсоор үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллага хоорондын уялдаа холбоо, мөн далд эдийн засгийн хүрээнд үйл ажиллагаа эрхэлж буй субъект, албан ёсны бизнесийн салбар луу нэвтрэн орж дасан зохицох чиг хандлагыг харгалзах шаардлагатай болох нь харагдаж байна. Энэхүү чиг хандлага тодорхой зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлэглэлийн үйл ажиллагаанд төдийгүй, мөн макро түвшинд илэрнэ.

В.С.Кириленкогийн тэмдэглэснээр, "төрөлжсөн зорилготой гэмт хэргийн бүлэг, хаана мөнгө байна, тэр зүгт анхаарлаа хандуулдаг бол, дан зорилготой гэмт хэргийн бүлгийн хувьд гэмт хэргийн замаар олсон орлогоос тогтвортой хуримтлал үүсгэж байж сая төрөлжсөн (олон талын) зорилготой бүлгийн түвшинд хүрнэ" гэжээ. Иймд, аливаа гэмт хэргийн бүлэглэл, эдийн засаг, банк, санхүүгийн салбарт нэвтэрч, албан ёсны эрхтэйгээр үйл ажиллагаа явуулахыг эрхэмлэдэг¹.

¹ Кириленко, В.С. Легализация денежных средств эсвэл иного имущества, приобретенных преступным путем, и ее место в системе преступлений // «Черные дыры» в российском законодательстве. 2010. № 6.

ОХУ-ын эрдэмтэн В.С.Кириленко 2017 онд Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын сэтгэл зүй, хүн ам зүй, хүйсийн болон бусад дүн шинжилгээнд тулгуурлан, дараах нийтлэг шинж чанарыг тогтоосон байна. Үүнд:

-сэтгэл зүйн хувьд, уян хатан зантай, аливаа орчинд дасан зохицох чадвартай, хүндрэл бэрхшээлийг даван туулах тэнхээтэй, ямарч аргаар ашиг хожоо олохыг чухалчилдаг, хувийн эрх ашгийг дээдэлсэн үзэлтэй;

-насны хувьд, 27-55 хооронд хэлбэлзсэн, нийгмийн идэвхтэй, ажлын чадамжтай, санал санаачлагатай, мэдлэг болон мэргэжлийн ур чадвар сайтай;

-боловсролын хувьд, тэдгээрийн дийлэнх нь дээд боловсролтой;

-ажлын дадлага туршлага, мэргэжлийн хувьд, гол төлөв, эдийн засаг, банк, санхүүгийн салбарт мэргэшсэн;

-албан тушаалын хувьд, төрийн болон төрийн бус байгууллагад, дүн бүртгэл, хяналт шалгалт, үнэлгээ хариуцсан мэргэжилтэн төдийгүй удирдах болон хариуцлагатай ажил эрхэлдэг.

Хүйсийн харьцааны хувьд, энэ төрлийн гэмт хэрэгт, эрэгтэйчүүд давамгайлах байр суурьтай байгаа хэдий ч, эдийн засгийн салбарт үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн 30 гаруй хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа нь бусад төрлийн гэмт хэрэгтэй харьцуулахад харьцангуй өндөр үзүүлэлт юм. Үүнийг, нэгт, эмэгтэйчүүдийн нийгэмд эзлэх байр суурь, идэвх оролцоо дээшилсэнтэй зэрэгцээд, тэдгээрийн нийгмийн сөрөг үзэгдэлтэй холбогдох хандлага нэмэгдсэн, хоёрт, нягтлах бодох бүртгэл, банк санхүү, хяналт шалгалтын зэрэг эдийн засгийн салбарын дийлэнх мэргэжлийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаагаар тайлбарласан байдаг.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн үндсэн аргын нэгт, бусдын итгэлийг олох замаар хуурч мэхлэх үйлдлийг тооцдог. Тэгвэл, уг аргыг эмэгтэйчүүд чадварлаг эзэмшсэн байдаг. Зарим тохиолдолд, тэдгээрийн нэр төрд нь халдахаар айлган сүрдүүлэх, хүч хэрэглэх зэргээр сэтгэл зүйн дарамт үзүүлж гэмт хэргийн бүлэглэл, эсвэл зохион байгуулалттай бүлэгт гишүүнээр элсүүлдэг. Үүнээс гадна, эмэгтэйчүүдийн ихэнхи хувь нь гэмт хэргийн бүлэглэл, эсвэл зохион байгуулалттай бүлгийн толгойлогч (удирдагч), мөн бусад эрх мэдэл бүхий оролцогчидтой, гол төлөв, бие сэтгэлийн болон гэр бүлийн харьцаа үүсгэсний улмаас тухайн гэмт хэргийн бүлэгт элсэн ордог.

Практикаас үзэхэд, мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх явцад гэмт хэргийн зохион байгуулалттай бүлгийн эмэгтэй гишүүд дараах ажиллагааг гардан хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- нягтлан бодох бүртгэлийг хөтлөх, мэдээ тайлан боловсруулах;
- иргэний эрх зүйн харилцаатай холбоотой баримт бичиг боловсруулах;
- хууль зүйн зөвлөгөө өгөх болон эрх зүйн тусламж үзүүлэх;

- мөнгө угаах үйл ажиллагааны бусад оролцогчидтой ажил хэргийн болон хувийн журмаар харилцаа холбоо тогтоож, тэдний итгэлийг олох гэх мэт.

Үүнээс гадна, мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын криминалистикийн ач холбогдол бүхий зан чанарыг бодитой тодорхойлохын тулд дараах нөхцлийг харгалзвал зохино. Учир нь, мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын криминалистикийн ач холбогдол бүхий зан чанарыг цогц тодорхойлохын тулд, юуны өмнө, хулгайлах, залилах, мансууруулах хэрэгсэл болон сэтгэц нөлөөлөх бодисыг хууль бус эргэлтэнд оруулах зэрэг анхдагч гэмт хэргийн субьектэд зориулж боловсруулсан, криминалистикийн мэдлэгт суурилсан бүрдлийг харгалзвал илүү үр дүнтэй байх болно¹.

¹ Стецко, В.М. Первоначальный осмотр и изучение следователем бухгалтерских документов при расследовании уголовных дел о хищениях // Пути совершенствования предварительного следствия в

Гэхдээ, энэхүү зөвлөмж нь, нэгдүгээрт, мөнгө угаах гэмт хэргийг гардан гүйцэтгэж буй этгээдэд холбоотой нөхцөл байдлыг шалгаж тогтоох, эсвэл мөнгө угаах ажиллагаанд зохион байгуулалттай бүлэг болон бусад гэмт хэргийн бүлэглэл оролцсон тохиолдолд ач холбогдолтой.

Хоёрдугаарт, далд (сүүдрийн) эдийн засгийн эргэлтэд оруулж буй орлогын гол эх сурвалж болох "анхдагч" гэмт хэргийг үйлдэх явцад мөнгө угаах ажиллагаанд, тухайн гэмт хэргийг үйлдсэн субъект тэр бүр оролцдоггүй тул, эдгээр субъектын криминалистикийн дүр төрхийг тодорхойлохын тулд мөнгө угаах ажиллагаа болон анхдагч гэмт хэргийн уялдаа холбоо, мөн угаах ажиллагааны бодит зорилго, сэдэлт зэргийг зайлшгүй тогтоосон байх шаардлага тавигддаг.

Гуравдугаарт, мөнгө угаах ажиллагааны хувьд анхдагч гэмт хэргийн субъектын криминалистикийн ач холбогдол бүхий тодорхойлолт болон бусад зан чанараар хязгаарлах нь учир дутагдалтай. Учир нь, эдгээр харилцан уялдаатай үйлдлийн (анхдагч болон удаах) субъект тус бүрийн өвөрмөц зан чанарын тодорхойлолт харилцан адилгүй байдаг. Тухайлбал, мөнгө угаах ажиллагааг хэрэгжүүлж буй субъектын криминалистикийн хүрээнд илрэх зан чанар, залилангийн гэмт хэрэгт мэргэжсэн субъектын болон дээрэмдэх, уулгалан довтлох, хүн хулгайлах, хүн барьцаалах зэрэг гэмт хэрэг үйлдэж буй зохион байгуулалттай бүлгийн оролцогчдын зан чанараас эрс ялгаатай.

Иймд, мөнгө угаах үйлдлийг нотлон тогтооход анхдагч гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагааны арга зүйг хангалтгүй мэдээлэлтэй гэж үздэг.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын криминалистикийн тодорхойлолтыг бүрдүүлж буй чухал зүйлийн нэг бол сэдэлт юм¹. Сэдэлтийн үүрэг, ач холбогдолыг, энэ төрлийн гэмт хэргийн криминалистикийн тодорхойлолтын хүрээнд илрэх үндсэн субъектын сэдэлттэй холбоотойгоор авч үзвэл, ердийн сэдэлт нь мөнгө угаах субъектын криминалистикийн ач холбогдол бүхий тодорхойлолтын бүтцийг бүрдүүлж буй үндсэн хэсгийн нэг болно. Энэ тохиолдолд, субъектын криминалистикийн тодорхойлолт нь, бусад субъектын үйлдэлд илэрч байгаа сэдэлтийн үндсэн тодорхойлолтыг бодвол, бие даасан хэсэг байдлаар ялгаж, салгах шаардлагагүй.

Ердийн сэдэлт нь мөнгө угаах гэмт хэргийн өвөрмөц субъектын хувийн зан чанарын тодорхойлолтын агуулга хэсэгтэй холбоотойг судлаач Б.Төмөрбатын бичсэн бүтээлээс харж болохоор байна².

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектын сэдэлт нь ашиг хонжоо олж хөлжихөд чиглэсэн шунахай шинжтэй байдаг. Энэ төрлийн гэмт хэргийн үндсэн сэдэлт болохын хувьд, тэрээр субъектын зүгээс гэмт хэргийн замаар хөрөнгөжих зорилгоо хэрэгжүүлэх гол хэрэгсэл төдийгүй, үүнд тулгуурлан шунахай сэдэлтийн шууд болон шууд бус хэлбэрийг урьдчилан тодорхойлох боломжтой. Зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлгийн удирдагч (толгойлогч)-ийн сэдэлтийн хувьд, гол төлөв, бүлгийн гишүүдийн дунд өөрийн хязгааргүй эрх мэдлийг тогтоох, нэр хүнд олох, ажил хэргийн харилцааг өргөжүүлэхэд чиглэсэн байдаг.

ОХУ-ын эрдэмтэн В.Коляда "Мөнгө угаах арга" гэдэгт "угаах зүйл, субъектын санаа, сэдэлт, зорилгыг илэрхийлсэн, нарийн зохион байгуулалттай, тодорхой үе шаттайгаар

органах внутренних дел. Сборник материалов V Всесоюзной научно-практической конференции следственных работников органов внутренних дел. Волгоград, 1974. С.204-209.

¹ Турчин, Д.А. Тактическая операция «Групповой обыск» // Криминалистические методы расследования Преступлений. Научное издание -Тюмень: Тюм. ВШ МВД РФ, 1994. С. 3-10.

² Төмөрбат, Б. Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн тухай. Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл, зөвлөмж сэтгүүл. -УБ. 2012. 55 дахь тал.

хэрэгжүүлж буй мөнгө болон хөрөнгийг хууль ёсны болгох замаар эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулахад чиглэсэн субъектын үйлдлийг ойлгодог¹” гэж тодорхойлсон байна.

Мөн тэрээр "Мөнгө угаахтай холбоотой гэмт хэргийн аргыг анхдагч буюу суурь гэмт хэргийн хамт авч үзэх шаардлагатай гэжээ. Учир нь, анхдагч гэмт хэргийг мөрдөн шалгах явцад гэмт этгээдэд угаах үйл явцтай холбогдолгүй мөнгө, хөрөнгө байсан эсэхийг тогтоох хэрэгтэй болдог. Түүнчлэн, угаах аргын агуулгаас гадна, мөн гэмт хэргийн санаа, сэдэлтийг харгалзсан байвал зохино²” гэж мөнгө угаах үйл явцтай холбогдолгүй мөнгө хөрөнгө байсан эсэхийг зайлшгүй тогтоох гэсэн чухал санааг илэрхийлсэн байдаг.

Анхдагч гэмт хэргийн субъектын оролцооны хэлбэрээс угаах аргын сонголт ихээхэн хамаарна. Гэхдээ, гэмт хэргийн замаар олсон орлого угаах болон анхдагч гэмт хэргийн субъект тогтвортой харьцаатай байдаг.

Хууль зүйн шинжлэх ухаанд, мөнгө болон хөрөнгийг далд эргэлтэд оруулж буй эх сурвалж болох анхдагч гэмт хэргийг хэд хэдэн хувилбараар бүлэглэн ангилдаг. Эдгээрээс дараах загварыг нилээд түгсэнд тооцдог. Үүнд:

-эрүүгийн нийтлэг буюу түгээмэл шинжтэй гэмт хэрэг (хулгай, дээрэм, мансууруулах хэрэгсэл болон сэтгэц нөлөөлөх бодис хууль бусаар эргэлдүүлэх); татварын хууль тогтоомж зөрчсөн гэмт хэрэг; банк санхүү, худалдааны салбарт үйлдсэн гэмт хэрэг³.

Түүнчлэн, мөнгө угаах үйл явцтай уялдаатай гэмт хэргийг тодорхойлох гэсэн оролдлого амжилтгүй гэхээсээ илүүтэй, хэлбэр төдий болжээ. Учир нь, гэмт хэргийн улмаас хохирогчид учирсан эд хөрөнгийн хохирол, эсвэл мөнгө угаах замаар цаашид эд баялгийн эх сурвалж болгон хувиргах боломжтой. Энэ талаар А.Н.Коляда, "мөнгө угаах үйл явцтай холбоогүй гэмт хэргийг тодорхойлох нь илүү хялбар бөгөөд бодитой юм"⁴ гэжээ. Тэдгээр гэмт хэрэгт:

-үйлдэл төгс дуусаагүй бүх гэмт хэрэг (гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэх, завдах г.м.);

-үйлдлийн үр дагавар нь, гэмт хэргийн замаар олсон орлого (ашиг) болон хөрөнгө, мөнгөтэй холбоогүй гэмт хэрэг (бусдын эрүүл мэндэд хохирол учруулах, хүчиндэх г.м.)

-нийгмийн тогтолцооны эсрэг гэмт хэрэг (хорлон сүйтгэх болон террорист ажиллагаа г.м.) зэрэг үйлдлийг хамруулсан байна.

Эрдэмтний үзэж байгаагаар "хууль зүйн үүднээс авч үзвэл, эдгээрээс бусад тохиолдолд, тухайн эд баялгийг тодорхой ямар төрлийн гэмт хэрэгт хууль бус эргэлтэд оруулж байгаа нь, төдийлөн ач холбогдолгүй юм"⁵ гэжээ.

Судлаачийн уг байр суурь зарим талаар эргэлзээ төрүүлж байна. Учир нь, хууль бус замаар олсон эд хөрөнгө янз бүрийн эх сурвалжаас бүрдэж болно. Иймд, анхдагч гэмт хэргийг, зөвхөн эрүүгийн эрх зүйн шинжтэй халдлагын объектыг түшиглэн ангилах нь учир дутагдалтай. Түүнчлэн, угаах үйл явцтай холбоогүй гэмт хэргийг тусгайлж онцлох шаардлагагүй юм. Тухайлбал, мөнгө угаах болон террорист үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх гэмт хэргүүд нь өөр хоорондоо нягт уялдаатай үйлэгддэг. Мөн, хүний эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг нь, шунахай сэдэлтээр хүн худалдаалах, хүний эд эрхтэн наймалцах, хүн хулгайлах (гэхдээ зөвхөн

¹ Коляда, А.В. Расследование легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2010.

² Зүмбэрэллхам, Д. Мөнгө угаах гэмт хэрэг ба түүний мөн чанар. // Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал: онол, арга зүйн сэтгүүл. -УБ, 2002. №2.

³ З Жанцан, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги. УБ. 2008.

⁴ Кардашевская, М.В. К вопросу о периодизации расследования преступлений // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2013. Вып. № 1-2. С 24,

⁵ Кириленко, В.С. Легализация денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем, и ее место в системе преступлений // «Черные дыры» в российском законодательстве. 2010. № 6

барьцаалах бус, мөн худалдаалах) зэрэг гэмт хэрэгтэй холбоотой байх магадлалтай. Үүнээс гадна, анхдагч гэмт хэргийн зүйлчлэлд, мөнгө угаахад нөлөөлөхгүй байгаа нь, криминалистикийн ач холбогдол бүхий шинж чанарыг агуулаагүй байна гэж үзэх үндэслэл болохгүй. Ялангуяа, мөнгө угаах үйлдэл нь, анхдагч гэмт хэргийг нуун далдлах хувилбар гэдгийг харгалзах хэрэгтэй гэж үздэг байна.

Өргөн утгаар авч үзвэл, анхдагч гэмт хэрэг гэдэгт, гэмт хэргийн улмаас хохирогчид ямар нэгэн эд хөрөнгийн хохирол учирсан, эсвэл хууль бус замаар орлого олоход чиглэсэн үйлдлийг ойлгоно.

ОХУ-ын эрдэмтдийн мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдүүдийн сэтгэл зүй, хүн ам зүй, хүйсийн болон бусад шинж чанарт хийсэн дүн шинжилгээний үр дүнгээ үзэхэд, дараах нийтлэг шинж чанарууд тогтоогдож байна.

-Сэтгэл зүйн хувьд, уян хатан зантай, аливаа орчинд дасан зохицох чадвартай, хүндрэл бэрхшээлийг даван туулах тэнхээтэй, ямарч аргаар ашиг хонжоо олохыг эрхэмлэдэг, хувийн эрх ашгийг дээдэлдэг байх бол насны хувьд 27-55 хооронд хэлбэлзсэн, нийгмийн идэвхтэй, ажлын чадамж сайтай, аливаа зүйлд санал санаачлагатай ханддаг, мэдлэг болон мэргэжлийн ур чадвар сайтай байдаг. Тэдгээрийн дийлэнх нь дээд боловсролтой байхын зэрэгцээ ажлын дадлага туршлага, мэргэжлийн хувьд, гол төлөв эдийн засаг, банк, санхүүгийн салбарт мэргэшсэн, албан тушаалын хувьд, төрийн болон төрийн бус байгууллагад дүн бүртгэл, хяналт шалгалт, үнэлгээ хариуцсан мэргэжилтэн төдийгүй удирдах болон хариуцлагатай ажил эрхэлдэг. Харин хүйсийн харьцааны хувьд энэ төрлийн гэмт хэрэгт хэдийгээр эрэгтэйчүүд давамгайлдаг боловч, үйлдэж буй гэмт хэргийн 30 гаруй хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа нь бусад төрлийн гэмт хэрэгтэй харьцуулахад харьцангуй өндөр үзүүлэлт юм. Үүнийг, нэгдүгээрт, эмэгтэйчүүдийн нийгэмд эзлэх байр суурь, идэвхи оролцоо дээшилсэнтэй зэрэгцээд нийгмийн сөрөг үзэгдэлтэй холбогдох хандлага нэмэгдсэн, хоёрдугаарт, нягтлах бодох бүртгэл, банк санхүү, хяналт шалгалтын зэрэг эдийн засгийн салбарын дийлэнх мэргэжлийг эмэгтэйчүүд эзэмшсэн байдагтай холбон тайлбарлаж болохоор байна.

-Хохирогчийн хувийн байдал, халдлагын зүйл. Энэ төрлийн гэмт хэрэг, ихэвчлэн, тодорхой хохирогчгүй, нэхэмжлэгчгүй байдаг (гэмт хэргийн бүлэглэлийн зүгээс үзүүлэх дарамт шахалт, заналхийллийн улмаас)-аас гадна, уг гэмт хэргийг оролцогч тус бүрийн ашиг сонирхолд нийцсэн, нарийн зохион байгуулалттай, нууц далд бөгөөд үргэлжилсэн, нийгэмд бугшмал аргаар үйлддэг тул, эрүүгийн бусад төрлийн гэмт хэргийг бодвол хуулийн байгууллагад тэр бүр мэдээллэх боломжгүй байдаг.

Дүгнэлт:

Манай орны уур амьсгал энэ гэмт хэргийг бий болгох бааз суурь нь тавигдсан, бохир мөнгөтэй холбоотой гэмт хэргүүд үйлдэгддэг, түүнээс бий болсон мөнгө, хөрөнгө ямар журмаар хэрхэн шийдэгдэж байгаа нь тодорхойгүй байна. Цаашид энэ төрлийн гэмт хэрэг өсөх хандлагатай байгаа бөгөөд үүнтэй тэмцэхэд мэргэжлийн мэргэшсэн хуульч, ажилтан бэлтгэгдээгүй байна. Энэ гэмт хэрэг манай орны хувьд харьцангуй судлагдсан, тодорхой ойлголт мэдлэгийг хуулийн хүрээнийхэн олж авсан байна. Гагцхүү цаашид нарийн судалж бүрэн мэдлэгийг олж авах хэрэгтэй байна. Энэ гэмт хэрэгтэй холбоотой бүхий л талын хяналтын механизмыг бүрдүүлэх шаардлагатай байна. Манай улс энэ чиглэлийн олон улсын байгууллагуудтай нэгдэн хамтарч ажиллах нь чухал байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн субъектийн онцлог нь мөнгөн дүнгийн хэмжээнд хувь нэмэр олгоход зорин ашиглагддаг гэмт хэргүүдийн жагсаалт юм. Ингээд гэмт хэргүүд нь ямар ч хүчин төвөгтэйгөөр хэрэглэгдэхгүйгээр хүмүүсийн мөнгөө тухайн гэмт хэргээр хоцрох, тасалдаж авах боломжтой болгодог.

Мөнгө угаах гэмт хэргүүдийн субъектийг хуваарилахад хамгийн түрүүнд байршил, гадаадаас орж ирэх замын тодорхойлолт, гэмт хэргийн дугаар, хэрхэн явж байгаа, ямар үлдэгдэл, хэрхэн нэвтрүүлж буй гэх мэт мэдээлэлтэй байдаг.

Санал:

1. Төрийн улс төрийн албанд хөрөнгө оруулгын мэдээллийг ил тод нээлттэй байлгах,
2. Авлига албан тушаалын гэмт хэрэгт хөөн хэлэлцэх хугацааг тооцохгүй байх,
3. Монгол улс эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээг бүх улс оронтой байгуулж гэмт хэрэгт холбогдсон иргэнийг татаж авах ажлыг шуурхай гүйцэтгэх,
4. Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх тэмцлийг хэлбэрдсэн байдлаас гаргуулж, олон нийтийн анхаарлыг хандуулах,
5. Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагад онц бүрэн эрх олгох,
6. Улсад онц их хэмжээний хохирол учруулсан хэрэгт хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэхгүй байх,
7. Өршөөлийн тухай хуульд эдийн засгийн гэмт хэргийг хамруулахгүй байх.

Ашигласан ном, эшлэл зүйлт, сурах бичиг:

- Эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий анги сурах бичиг 2020он Л.Бат-Очир, Г.Гантөмөр, С.Гантулга, Б.Энхболд, Ж.Төгс-Очир
- Улс дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг Бадарчийн Алтанбагана
- Жубрин, Р.В. Вопросы расследования хуульизации преступных доходов //Российский следователь. 2012. № 12
- Поляков, М.М. Влияние коррупции на процесс наркотизации российского общества // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2012. Вып. 1-2.С. 253
- Зуйков, Г.Г. О способе совершения и способе сокрытия преступления // Оптимизация расследования преступлений. Сб. Науч. Тр. Иркутск, 1982. С.56-64.
- Кирюхин, Д.А., Ялышев С.А. О соотношении понятий психологического профиля преступника и криминалистической характеристики преступления // Библиотека криминалиста. 2014. № 5 (16).С.220-225.
- Савицкий, А.А. Судебны эдийн засгийн шинжээчийн алдаа // Судебная экспертиза: типичные ошибки / Под ред. Е.Р. Россинской. М.: Проспект, 2012. С. 493.
- Абаканова, В.А., Сологуб Н.М. Методика расследования легализации (отмывания) преступных доходов // Курс криминалистики: В 3 т. Т. Ш.
- Кириленко, В.С. Легализация денежных средств эсвэл иного имущества, приобретенных преступным путем, и ее место в системе преступлений // «Черные дыры» в российском законодательстве. 2010. № 6.
- Стецко, В.М. Первоначальный осмотр и изучение следователем бухгалтерских документов при расследовании уголовных дел о хищениях // Пути совершенствования предварительного следствия в органах внутренних дел. Сборник материалов V Всесоюзной научно-практической конференции следственных работников органов внутренних дел. Волгоград, 1974.С.204-209
- Турчин, Д.А. Тактическая операция «Групповой обыск» // Криминалистические методы расследования Преступлений. Научное издание -Тюмень: Тюм. ВШ МВД РФ, 1994. С. 3-10.
- Төмөрбат, Б. Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн тухай. Монгол Улс дахь эдийн засгийн гэмт хэрэг: онол ба практик сэдэвт бага хурлын илтгэл, зөвлөмж сэтгүүл. -УБ. 2012. 55 дахь тал.
- Зүмбэрэллхам, Д. Мөнгө угаах гэмт хэрэг ба түүний мөн чанар. // Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал: онол, арга зүйн сэтгүүл. -УБ, 2002. №2.
- Д.Азъяабазар МАФИ (Гэмт байгууллага)
- Гэмт хэрэг ба ялын тухай, Дотоод хэргийн их сургууль
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны сургалтын гарын авлага 2018он
- Д.Эрдэнэсүрэн. Эдийн засгийн гэмт хэрэг. УБ., 2017он.
- Эдийн засгийн гэмт хэрэг ба Монгол улсын эрх зүйн зохицуулалт. УБ., 2017он.

МӨНГӨ УГААХ, ТЕРРОРИЗМТОЙ ТЭМЦЭХ ХӨТӨЛБӨР, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ХАНГАХ АРГА ЗАМ

А.Аргын

/ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн сонсогч/

Түлхүүр үг: Мөнгө угаах гэмт хэрэг, эрсдэлийн түвшин,

I. Хураангуй:

Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох, эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн бусад этгээдийг шийтгэхийг “мөнгө угаах” гэж томъёолж, олон улсад ашигладаг. Мөнгө угаахтай тэмцэхийн гол зорилго нь хэн нэгэн хүнд гэмт үйлдэлд нь давхар ял онооход бус харин бусад этгээдийг гэмт этгээдэд тус дэм үзүүлж болохуйц үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарлахад оршдог. Энэ нь нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх түүнд татагдан оролцохоос сэргийлэх ач холбогдолтой.

Хууль бус мөнгө дотоодынх бол энэ нь хээл хахууль, авлигыг гааруулах, шударга өрсөлдөөнийг үгүй хийх, шударгаар бизнес эрхлэгчдийг зах зээлээс шахаж монопол байдал бий болгох зэрэг олон сөрөг үр дагавартай. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо дутуу хөгжсөн орнуудыг мөнгө угаагчид ашиглах эрсдэл өндөр юм. Банк санхүүгийн системийн хөгжлийг дэмжих, иргэдийн санхүүгийн системд итгэх итгэлийг хадгалахад төр, хувийн хэвшил, банк санхүүгийн байгууллага иргэн бүрийн үүрэг, хувь нэмэр, идэвх санаачлага, оролцоо хэрэгтэй. Энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүлээс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх талаар онолын болон харьцуулсан судалгаа, мэдээлэл олж авна гэдэгт найдаж байна.

II. Удиртгал:

Мөнгө угаах гэмт хэрэг нь үндэсний хил хязгаарыг үл харгалзан ямар ч улс орон энэ төрлийн гэмт хэргийн аюул заналхийлэлд өртөмтгий байдаг. Энэ төрлийн гэмт явдалтай тэмцэхэд аливаа улс орон нь хариу үйлдэл үзүүлэх үр дүнтэй тогтолцоог бий болгосон байвал зохино.

Монгол Улс нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль эрх зүйн орчин, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, институцийн чадамж бий болгож байгаа ч мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааг үр дүнтэй болгох, шүүхээр шийдвэрлэх хэргийн тоог нэмэгдүүлэх үндэсний чадамжийг бэхжүүлэхэд тодорхой бодлого гаргаж хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд Монгол Улс дахь мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийн түвшин, уг гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны эмзэг сул байдлыг харгалзан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд үүсдэг нийтлэг хүндрэл бэрхшээл, бий болговол зохих суурь нөхцөлүүд, мөрдөн шалгах ажиллагааны арга барилд өөрчлөлт хийх асуудалд анхаарал хандууллаа.

III. Үндсэн хэсэг:

Мөнгө угаах гэдгийг хамгийн энгийнээр тайлбарлахад гэмт хэрэг үйлдэж хууль бусаар олсон орлогынхоо эх үүсвэрийг нуун дарагдуулж, хэлбэр дүрсийг нь хувиргаж эдийн засгийн эргэлтэд оруулж “бохир” мөнгийг “цэвэр” буюу хууль ёсны орлого мэт харагдуулах оролдлого юм. Мөнгө угаахдаа зэвсгийн хууль бус худалдаа, барааг хилээр хууль бусаар нэвтрүүлэх, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, хар тамхины хууль бус эргэлт, биеэ үнэлэх, хүний наймаа зэргийг ашигладаг гэж үздэг. Мөнгө угаах үйл ажиллагаа төрөл бүрийн гэмт хэргийг араасаа дагуулдаг.

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д “мөнгө угаах” гэж гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласныг, эсхүл түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлснийг, эсхүл түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсныг” хэлнэ гэж томъёолсон байдаг.

Мөнгө угаах гэх нэршил анх 1930-аад оны үед АНУ-ын Төрийн сангийн ажилтнууд Аль Капонег эдийн засгийн гэмт хэрэгт сэжиглэн нотлох баримт цуглуулсан үеэс эхлэлтэй гэж үздэг. Тухайн үед маш цөөхөн хүн төвлөрсөн усан хангамжийн ус хэрэглэдэг байсан тул айлуудад угаалгын машин бараг байдаггүй байсан бөгөөд Чикаго хот дотор хэдэн зуун угаалгын газар ажилладаг байсан байна.

1920-1933 онд АНУ-д архины төрлийн бүтээгдэхүүнийг худалдах, савлах, гаднаас оруулж ирэх, тээвэрлэхийг хориглодог байсан ба Аль Капоне хууль бус согтууруулах ундааны бизнесийг хийж түүнээсээ олсон орлогоо өөрийн эзэмшдэг олон тооны угаалгын газруудын ашиг хэмээн халхавчилдаг байжээ. Тухайн үед мөнгө угаах гэмт хэргийн ойлголт муу, Америкийн хууль тогтоомжид тухайн төрлийн гэмт хэрэгт оногдуулах ял шийтгэлийг тусгасан заалт байгаагүйгээс түүнийг татвараас зайлсхийсэн гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэн шийтгэж байсан байна. Үүнээс “суурь гэмт хэрэг” буюу “нуугдмал гэмт хэрэг”-ийн талаарх ойлголт гарч ирнэ.

Олон улсын түвшинд мөнгө угаах гэсэн ойлголтыг өргөн хүрээнд хэрэглэдэг. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлогоо нуусан, халхалсан, шилжүүлсэн үйлдэлд нь тухайн гэмт этгээдэд анх үйлдсэн гэмт хэрэг дээр нь давхардуулж ял, шийтгэл оноох эсхүл гэмт хэрэгт нь биечлэн оролцоогүй ч түүнээс олсон орлогыг хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж хүлээн авч, нууж, шилжүүлсэн бусад этгээдийг яллан шийтгэхэд мөнгө угаах гэсэн томъёоллыг ашигладаг. Мөнгө угаахтай тэмцэхийн гол зорилго нь хэн нэгэн хүнд гэмт үйлдэлд нь давхар ял онооход бус харин бусад этгээдийг гэмт этгээдэд тус дэм үзүүлж болохуйц үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарлахад оршдог. Энэ нь нэг талаас мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэх түүнд татагдан оролцохоос сэргийлэх ач холбогдолтой¹.

Гэмт хэрэгтнүүд их хэмжээний бэлэн мөнгийг дараах хууль бус үйл ажиллагаанаас олдог бөгөөд тэр нь мөнгө угаах гэмт хэргийн үндэс болдог. Үүнд:

- Хууль бус галт зэвсгийн наймаа
- Хүний, эд эрхтний наймаа
- Хар тамхины худалдаа
- Бусдын биеийг үнэлүүлэх
- Мөнгөн тэмдэгт хуурамчаар үйлдвэрлэх
- Авлига, хээл хахууль
- Татвараас зайлсхийх
- Байгаль орчны эсрэг, гэмт хэрэг
- Хулгай, дээрэм
- Цахим гэмт хэргийн хохирогчоос шаардаж авсан барьцаа төлбөр, далд веб дэх хууль бус үйл ажиллагааны төлбөр болгож биткойн, этериум зэрэг криптовалютаар олсон орлого гэх мэт

2.1. Олон улсын стандарт буюу НҮБ-ын 2000 оны Палермогийн конвенцид мөнгө угаах үйлдлийг дараах байдлаар тодорхойлжээ:

- тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн хууль бус үүсвэрийг нуух, далдлах, эсхүл үндсэн гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцсон

¹ <http://resource3.sodonvision.com/shuuh/file/.pdf> - Монгол банк, Санхүү мэдээллийн алба, сүүлд үзсэн, 2023.05.10

аливаа этгээдэд өөрийн үйлдлийн төлөө хүлээх хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх;

- тухайн эд хөрөнгө нь гэмт хэргийн орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийн бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, шилжүүлэх, эзэмшигч буюу эд хөрөнгийн эрхийг нуух буюу далдлах;
- тухайн эд хөрөнгийг олж авах үед түүнийг гэмт хэргийн улмаас олсон орлого гэдгийг мэдсээр байж эд хөрөнгийг олж авах, эзэмших буюу ашиглах;
- мөнгө угаах гэмт хэргийг үйлдэхэд оролцох, хамтрах, үгсэн тохиролцох, үйлдэхийг завдах болон хамжих, хатгах, туслах болон зөвлөх гэж тодорхойлсон байдаг.

2.2. Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөр:

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1-т “Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд нь түүний төлөөлөн удирдах зөвлөл, эсхүл түүнтэй адилтгах удирдлагаас баталсан мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхэд чиглэсэн дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөртэй байна” гэж заасны дагуу Санхүүгийн зохицуулах хорооноос “Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөр”-ийн загварыг боловсруулан гаргасан байна¹.

Энэхүү загвар хөтөлбөрийг хэрэглэхийн өмнө Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль болон Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2019 оны А-26 дугаар тушаалаар баталсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны журам”-ыг сайтар уншиж, танилцсан байх шаардлагатай. Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь “Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөр”-ийн загварыг хэрэглэхдээ өөрийн компанийн онцлог, эрсдэл, газар зүйн байршил, үйл ажиллагааны онцлогтоо тохируулан дээрх хууль болон журмын нөхцөл шаардлагыг бүрэн тусгах нь зүйтэй.

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөрийг боловсруулахдаа Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.4-т заасан дотоод хяналтын хөтөлбөрийн агуулгыг бүрэн хамруулахаас гадна Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2019 оны А-26 дугаар тушаалаар баталсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны журам”-д заасан шаардлагыг бүрэн тусгах шаардлагатай.

Энэхүү хөтөлбөр нь үл хөдлөх хөрөнгө зуучлалын байгууллагын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод журмын биелэлтэд хяналт тавих, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх хууль бус үйл ажиллагаанаас үүсч болзошгүй эрсдлээс сэргийлэхэд чиглэгддэг байна.

2.3. Мөнгө угаах болон терроризмтой тэмцэх хөтөлбөр, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах арга зам:

Монгол Улс сүүлийн жилүүдэд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэх ахиц дэвшлийг аажим аажмаар гаргаж байгаа ч шийдвэрлэвэл зохих тулгамдсан асуудлууд байсаар байгааг онцлон тэмдэглэх хэрэгтэй.

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн зүйлчлэл, ойлголтын асуудалд

¹ <http://www.frc.mn/p/633> - Мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын хөтөлбөрийн загвар, сүүлд үзсэн 2023.05.10

- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн шинж тэмдгийг таних, ялгах, зүйлчлэн хэрэглэх ойлголт жигдрээгүй байгаа нь энэ төрлийн хэрэг хянан шийдвэрлэхэд хүндрэл бэрхшээл учруулж байна. Иймд энэ төрлийг хэргийг шийдвэрлэлтийг нэмэгдүүлж прецедент бий болгох эсхүл Улсын Дээд Шүүхээс тайлбар гаргуулж болох юм¹.
- Мөнгө угаах хэргийг мөрдөн шалгах санхүүгийн мөрдөн шалгах ажиллагааны нэгдсэн, тогтсон аргачилсан зааварчилгаагүй байх

Сэжигтэй этгээдийн үндэслэлгүй эсхүл тайлбарлах боломжгүй хөрөнгө, амьдралын хэв маягийг тогтоох, санхүүгийн бодит чадамжийг тогтоох (financial profiling) арга зүйг нэвтрүүлж нотолгооны түвшинд ашигладаг жишиг тогтоохын зэрэгцээ эрх бүхий байгууллагуудын практик ажилтнуудад зориулсан мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэх аргачилсан заавар, зөвлөмж, гарын авлагыг практик судалгаанд тулгуурлан гаргах замаар санхүүгийн мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах арга техникийг нэвтрүүлэх

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх (МУТС) гэмт хэргүүдийн нийгэмд үзүүлэх сөрөг нөлөө нь асар их байдаг бөгөөд ихэвчлэн “цагаан захтнууд” буюу эрх мэдэлтэй албан тушаалтнууд оролцсон, олон салбар, бизнесийг хамарсан, зохион байгуулалттай, улс хооронд дамжин үйлдэгддэг байна. Ийм учраас МУТС гэмт хэрэгтэй тэмцэх нь зөвхөн ганц улс орны хийх ажил биш бөгөөд улс орнууд, ялангуяа төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаа ихээхэн шаардагддаг.

Мөн гэмт бүлэглэлүүд эрх баригч албан тушаалтнууд, банкны удирдах ба гүйцэтгэх ажилтнууд, хуульч, нягтлан бодогч, хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудыг хахуульдах эсхүл хөлслөх замаар өөрсдийн нөлөөгөө тогтоож өөрсдийн хууль бус үйлдлээ саадгүй хийх, гэмт үйл ажиллагаагаа нуун далдлах нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Ийм маягаар зарим улс оронд эрүүгийн элементүүд тухайн улс орны улс төр, эдийн засгийн үйл явцыг хянаж буй тохиолдол ч байна.

- **Мөнгө угаах болон терроризмыг яаж багасгаж сааруулах вэ?**
 - ✓ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль болон бусад хууль журмыг дагаж мөрдөх
 - ✓ Санхүүгийн зорилтот арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг байх
 - ✓ Санхүүгийн болон санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчид, тэдгээрийн удирдах, нөлөө бүхий албан тушаалтан, эцсийн өмчлөгчийг тохиромжтой эсэхийг тогтоодог байх
 - ✓ Олон нийт ийм төрлийн гэмт хэргийн талаар мэдлэг мэдээлэлтэй байх
 - ✓ Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд нь хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэх
- **Монгол улс саарал жагсаалтад орсноор ямар нөлөөтэй вэ?**
 - Монгол Улсын нэр хүнд буурна
 - Банк санхүүгийн байгууллага хамгийн эхэнд мэдэрнэ
 - De-risking буюу эрсдэлийг бууруулах зорилгоор хөгжиж буй, эрсдэлтэй улс орнуудаас үйл ажиллагаагаа хумих
 - Корреспондент банкны харилцааны хүндрэлүүд
 - Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлд нөлөөлнө
 - Гадаадын хөрөнгө, санхүүгийн зах зээлд хандах хүндрэлүүд
 - Гадаадын хөрөнгө оруулалтад нөлөөлнө

¹ Ж.Төгс-Очир, Ц.Насанбат- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам, өгүүлэл, УБ, 2020, 16 дахь тал

- Хууль ёсны эргэлтэд орж угаагдсан мөнгө зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, авлига, терроризмын санхүүгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх үржил шимтэй хөрс нь болдог
- Шударга, чөлөөт өрсөлдөөний зарчим алдагддаг
- Санхүүгийн байгууллагын хүчин чадлыг доройтуулдаг
- Улсын төсөвт орох орлого буурч, татвараа шударгаар төлөгч иргэдийг хохироодог

Монгол Улс мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой тогтолцоогоо бэхжүүлэх алхам хийж байгаа боловч дараах асуудлуудыг шийдвэрлэж чадаагүй гэж Европын комисс дүгнэсэн байна. Үүнд:

1. Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгч (СББМҮҮ)-дийг хянах, тэдгээрт мониторинг хийх чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн ойлголт дутмаг, мөн түүнчлэн тэдгээр байгууллагууд, ялангуяа үнэт металл болон үнэт чулуу арилжаалагчдад хяналт тавих байгууллагуудын эрсдэлд суурилсан хяналтыг хэрэгжүүлж байгаа байдал нь хангалтгүй;

2. Тодорхойлогдсон эрсдэлүүдийг агуулж байгаа мөнгө угаах үйлдлийн янз бүрийн хэлбэрүүдийг мөрдөх, яллах үйл ажиллагааг идэвхжүүлсэн гэдгээ тодорхой нотлон харуулах шаардлага байгаа;

3. Санхүүгийн институциуд болон СББМҮҮ-дийн комплаенсын хяналт хангалтгүй.

НҮБ-ын Хар тамхи болон гэмт хэрэгтэй тэмцэх агентлаг (UNODC)-ийн үзэж байгаагаар мөнгө угаагчид хар тамхины хууль бус худалдаа болон зохион байгуулалттай гэмт хэргээс асар их орлого олж, ойролцоогоор дэлхийн ДНБ-ий 8.5 хувьтай тэнцэх мөнгө буюу 7.6 их наяд ам.долларыг жилдээ угааж байна. Сүүлийн жилүүдэд мөнгө угаах гэмт хэрэг олон улсын шинжтэй болж, санхүүгийн гэмт хэрэг үйлдэхэд технологийн дэвшлийг ашиглах болсны дээр олон улсын гэмт хэрэг олон талт асуудлыг үүсгэх боллоо. Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх, хар тамхи хууль бус худалдаатай тэмцэхийн тулд улс орнууд хүчээ нэгтгэн харилцан бие биедээ туслах, мэдээлэл солилцох, санхүүгийн гэмт хэргийг илрүүлэхэд эрхзүйн туслалцаа үзүүлэх зэргээр хамтран ажиллаж байна.

Мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд гол бэрхшээл үүсгэж байгаа нэг зүйл нь дэлхийн өнцөг булан бүрээс өдөрт хэдэн саяараа дамжиж байгаа банкны гуйвуулгын тоо хэмжээ юм. Банкаар дамжуулан мөнгө угаахаас гадна гэмт бүлэглэлүүд хөрөнгийн биржийн арилжаа, санхүүгийн байгууллага, шуудан харилцааны газрууд, казино, барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, болон банк бус санхүүгийн байгууллага, зээлийн хоршоогоор дамжуулан мөнгийг угааж байна. Мөнгө угаах гэмт хэргийг илрүүлэхэд үүсдэг гол бэрхшээл нь улс орнуудын хувьд уг асуудлыг хэрхэн авч үзэж байгаа, түүнтэй хэрхэн тэмцэж байгаа арга хэрэгсэлтэй холбоотой. Зарим оронд мөнгө угаах арга ажиллагааг гэм хэрэг гэж үзэж түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг байхад зарим оронд үүнийг хүлээн зөвшөөрдөг. Ийм учраас гэмт хэрэгтнүүд буруу замаар олсон орлогоо гагцхүү тэдгээр орнуудад очиж угаах сонирхолтой байдаг.

Хэрэв их хэмжээний хууль бус орлогоо эргэлтэд амжилттай оруулж чадсан бол мөнгө угаагчдын үйл ажиллагааг илрүүлэхэд бэрх болдог. Нуун далдлах үе шат гэдэг нь гадна талаас нь харахад хууль ёсны үйл ажиллагаа явуулж байгаа дүр үзүүлэх боловч мөн чанартаа мөнгөний хууль бус эх үүсвэрийг нуун далдлахад чиглэсэн үйл ажиллагаа юм. Зарим улс орнуудад валют солих диллерийн үйл ажиллагаанд бараг хяналт тавьдаггүй учраас бэлэн мөнгөний гүйлгээ хийсэн тухай нарийн дүн бүртгэл хөтлөхийг шаарддаггүй. Мөнгө угаагч нь мөнгөө гадаад валютын чек болгоод гадаадын дансанд чекээ оруулдаг. Эсхүл гадаадаас бараа худалдан авахад түүгээрээ төлбөрийн тооцоо хийдэг. Түүнчлэн валют солих сүлжээгээр өөрийн орон руу мөнгөө шилжүүлдэг.

Олон улсын хэмжээнд НҮБ-ын мөнгө угаахтай тэмцэх хөтөлбөр, санхүүгийн хяналтын байгууллагын /FATF/ зөвлөмжүүдийг дагаж мөрдөх зэргээр мөнгө угаах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлж тэмцэж байна. Санхүүгийн гэмт хэрэг даяаршилтай холбогдон ихээхэн өсөн нэмэгдэж байгаа учраас үндэстэн дамнасан гэмт хэргүүд, терроризмтой тэмцэх үүрэг бүхий

олон улсын хэмжээний санхүүгийн хяналтын алба буюу санхүүгийн тагнуулын үүрэг роль ихээхэн нэмэгдэж байна¹.

2.4. Монгол Улсын эрх зүйн орчин:

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 10-т “нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй. Нам, олон нийтийн бусад бүх байгууллага нийгэм, төрийн аюулгүй байдлыг сахиж, хуулийг дээдлэн биелүүлнэ. Аль нэгэн нам, олон нийтийн бусад байгууллагад эвлэлдэн нэгдсэний төлөө болон гишүүний нь хувьд хүнийг ялгаварлан гадуурхах, хэлмэгдүүлэхийг хориглоно. Төрийн зарим төрлийн албан хаагчийн намын гишүүнийг түдгэлзүүлж болно” гэж заасан. 1997 онд батлагдсан Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “төрийн бус байгууллага гэж иргэд, төрийн байгууллагаас бусад хуулийн этгээдээс нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс сайн дурын үндсэн дээр байгуулагдан үйл ажиллагаагаа төрөөс хараат бус, өөрийгөө удирдах зарчмаар явуулдаг ашгийн төлөө бус байгууллага” гэж заасан болно.

Дээрх зохицуулалтаас харахад Монгол Улсын Үндсэн хуулиар хүний эвлэлдэн нэгдэх эрхийг баталгаажуулан тогтоож, төрийн бус байгууллагатай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалтыг Төрийн бус байгууллагын тухай хуулиар зохицуулсан бөгөөд төрийн байгууллагаас бусад ашиг олох зорилгогүй байгууллагыг төрийн бус байгууллагад хамруулж ойлгохоор байна. Өөрөөр хэлбэл, “ТББ” гэдэгт улс төрийн нам, үйлдвэрчний эвлэл, шашны байгууллага төдийгүй боловсрол, соёл урлаг, хэвлэл мэдээллийн гээд бүхий л салбарт ашиг олох зорилгогүйгээр нийтийн болон гишүүдийн сайн сайхны төлөө үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн байгууллагаас бусад байгууллагыг хамааруулахаар өргөн хүрээгээр ойлгоно.

Түүнчлэн Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд “энэ хууль нам, үйлдвэрчний эвлэл, сүм хийдээс бусад төрийн бус байгууллагад хамаарна” гэж заасан нь нам, үйлдвэрчний эвлэл, сүм хийд нь төрийн бус байгууллага боловч тэдгээрийн эрх зүйн байдал, холбогдох харилцааг өөр хуулиар зохицуулах тул эдгээрээс бусад төрийн бус, ашгийн бус байгууллагуудтай холбоотой харилцааг Төрийн бус байгууллагын тухай хуулиар зохицуулахаар заасан болно. Уг хуулиар иргэн, хуулийн этгээдийн үүсгэл санаачлага бүхий ашгийн төлөө бус байгууллагын зохион байгуулалт, түүнд тавигдах шаардлага, бүртгэл, санхүүжилт, эрх, үүргийг тодорхойлсон.

Төрийн бус байгууллага байгуулах, эвлэлдэн нэгдэх иргэний үндсэн эрх нь

- Иргэний хууль (2002),
- Төрийн бус байгууллагын тухай хууль (1997),
- Улс төрийн намын тухай хууль (2005),
- Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай хууль (1991),
- Монголын улаан загалмайн нийгэмлэгийн эрх зүйн байдлын тухай хууль (2016),
- Төр сүм хийдийн харилцааны тухай хууль (1993),
- Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль (1995)
- Нотариатын тухай хууль (2011),
- Шинжлэх ухааны академийн эрх зүйн байдлын тухай хууль (1996),
- Боловсролын тухай хууль (2002),
- Соёлын тухай хууль (1996),
- Биеийн тамир, спортын тухай хууль (2017),
- Арбитрын тухай хууль (2017)

¹<http://www.frc.mn/resource/frc/Document/2021/04/09/o6hvv87fu53wa1pe/B5%20emhetgel%203%20Busad%20CTP.pdf> - МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ, ҮЛ ХӨДЛӨХ ЭД ХӨРӨНГӨ ЗУУЧЛАЛ, ҮНЭТ ЭДЛЭЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ДҮРЭМ, ЖУРМЫН ЭМХЭТГЭЛ, УБ, 2021

- Сууц өмчлөгчдийн эрх зүйн байдал, нийтийн зориулалттай орон сууцны байшингийн дундын өмчлөлийн эд хөрөнгийн тухай хууль (2013) болон бусад холбогдох хууль тогтоомжоор хангагдаж байна¹.

Дээр дурдсан хуулиудаас гадна АББ-ын харилцаатай холбоотой асуудлыг дараах хууль, эрх зүйн актаар зохицуулж байна:

- ✓ Хуулийн этгээдийн бүртгэлийн тухай хууль (2018)
- ✓ Зөрчлийн тухай хууль (2017);
- ✓ Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль (2017);
- ✓ Эрүүгийн хууль (2015);
- ✓ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (2017);
- ✓ Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хууль (2010);
- ✓ Засгийн газрын тухай хууль (1993);
- ✓ Хууль тогтоомжийн тухай хууль (2015);
- ✓ Жагсаал цуглаан хийх журмын тухай хууль (1994) ;
- ✓ Мэдээллийн ил тод байдал, мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (2011);
- ✓ Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль (2015);
- ✓ Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль (2013);
- ✓ Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль (2019);
- ✓ Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай (1995) гэх мэт байна.

Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасны дагуу АББ нь зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмоос сэргийлэх талаар дараах үүрэг хүлээнэ:

- зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой холбоотой мэдээ, мэдээллийг төрийн байгууллагад даруй өгөх;
- террорист үйлдэл, үйл ажиллагаанд өдөөн хатгасан аливаа явуулга, суртал ухуулга, үзэл санаанд автахгүй байх;
- терроризмыг сурталчлах, олон нийтэд уриалах, нийтийн өмнө зөвтгөх аливаа үйл ажиллагаа явуулахгүй байх;
- терроризмоос сэргийлэх, террорист үйлдлийн сөрөг тусгай ажиллагааг явуулах, хохирол, хор уршгийг арилгах, сэргээн босгох ажиллагаанд дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэх.

Түүнчлэн дээрх хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2 дахь заалтаар хориг арга хэмжээний болон дотоодын жагсаалтад орсон хүн, хуулийн этгээдтэй харилцаа тогтоож болох эсэх асуудлыг дараах байдлаар хязгаарласан болно. Үүнд:

- Хориг арга хэмжээний болон дотоодын жагсаалтад орсон хүн, хуулийн этгээдийг шууд болон шууд бусаар санхүүжүүлэх, түүнд эдийн засгийн эх үүсвэр олгох, санхүү, бусад бүх төрлийн үйлчилгээ, тусалцаа, дэмжлэг үзүүлэхийг хориглоно. Хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нийтлэг журмыг Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн 23 дугаар зүйлээр зохицуулсан бөгөөд хүн, хуулийн этгээд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.6-т заасны дагуу хүн, хуулийн этгээд аливаа үйлчилгээ үзүүлэхдээ хориг арга хэмжээний болон дотоодын жагсаалтад орсон хүн, хуулийн этгээд, тэдгээрийг санхүүжүүлдэг этгээдийн шууд болон шууд бус өмчлөл, эсхүл хяналтад байгаа хөрөнгийг даруй царцааж тагнуулын байгууллагад 24 цагийн дотор мэдээлнэ.

¹ Терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь, гарын авлага, УБ, 2022, 6 дахь тал

- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх санхүүгийн зорилтот хориг арга хэмжээ авах үйл ажиллагааны журмын 5.1 дэх хэсэгт заасны дагуу хүн, хуулийн этгээд нь хориг арга хэмжээний болон дотоодын жагсаалтад орсон хүн, хуулийн этгээдийн шууд болон шууд бус өмчлөлд байгаа хөрөнгө, ашиг орлогын хөдөлгөөнийг тухайн этгээдэд урьдчилан мэдэгдэлгүйгээр нэн даруй зогсоож, тагнуулын байгууллага болон санхүүгийн мэдээллийн албанд даруй мэдэгдэнэ¹.

IV. Харьцуулсан судалгаа:

Мөнгө угаах олон хэлбэр байдаг бөгөөд түүний нэг хэлбэр нь авлигатай шууд холбоотой буюу албан тушаалтнуудад хахууль өгөх, үүнд улс төрийн нөлөөтэй хүмүүсийн боломжит нөлөөлөл, оффшор банкууд /бизнесүүд, тухайлбал, итгэлцлийн үйлчилгээ үзүүлэгч компанийг ашиглан хөрөнгийг хянаж буй этгээдийг таньж мэдэхээс сэргийлэх, дотоодын эрх бүхий байгууллагын хориг хязгаарлалтаас зайлсхийхийн тулд мөнгийг шилжүүлэх явдал юм. Тухайн улс орны нийгэм, эдийн засгийн онцлог, хүн амын бүтэц, боловсрол, эрх зүйн ухамсрын түвшингээс хамаарч, суурь гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй өөр өөр байдлаар холбогддог байна.

Тухайлбал, АНУ-д хар тамхины наймаа, мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй зайлшгүй холбогдож байдаг бол Энэтхэг улсад татвараас зайлсхийх гэмт хэрэг нь мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй хамтдаа үйлдэгддэг байна. Харин Монгол Улсын тухайд авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгтэй мөнгө угаах гэмт хэрэг шууд холбогдож байна.

Мөнгө угаахтай тэмцэх Ази, Номхон далайн бүсийн байгууллагаас 2017 онд хийсэн “Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны харилцан үнэлгээний тайлан”-д Монгол Улсын өндөр эрсдэлтэй гэмт хэрэгт залилан, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, татвараас зайлсхийх, авлига багтаж байгаа бол дундаж эрсдэлтэй гэмт хэрэгт хар тамхи, контрабанд буюу хилээр хууль бусаар нэвтрүүлэх, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, банкны зохицуулалтын эсрэг гэмт хэрэг, хулгай, гадаадад үйлдсэн гэмт хэргийн хөрөнгө мөнгөтэй холбоотой хэрэг багтаж байна” гэжээ².

Авлигатай тэмцэх газрын хувьд 2008 оноос хойш жил тутам “Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа”-г зохион байгуулж ирсэн. Уг судалгаа нь авлигын хандлага, авлигад өртөмтгий ажил, албан тушаал, авлигад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх, улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын эсрэг үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлэхэд чиглэж байна.

Улс төрийн хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа, Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгааг 2018 оноос тусад нь явуулж эхэлсэн бөгөөд улс төрийн хүрээн дэх авлигын түвшин 2019 онд 3.93 пункт гарсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 0.15 пунктээр өссөн, харин шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин 2019 онд 3.86 пункт гарсан нь өмнөх онтой харьцуулахад 0.18 пунктээр өссөн үзүүлэлттэй байна.

Улс төрийн хүрээн дэх авлигын хувьд улс төрийн намын санхүүжилтийг өөрөөр зохицуулах, сонгуулийн тогтолцоог өөрчлөх, сонгуулийн ажиллагааг аль болох ил тод болгох, томилгооны асуудлыг зохицуулах, улс төрийн албан тушаалтан төрийн жинхэнэ албан хаагчийг томилох боломжийг хаах, улс төрийн болон төрийн албаны хариуцлагын үр дүнтэй тогтолцоотой болохын зэрэгцээ авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх ажлыг дэлгэрүүлэх шаардлагатайгаас гадна Шүүх, хууль хяналтын байгууллагуудын үйл ажиллагааны хувьд юуны

¹ Терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь, гарын авлага, УБ, 2022, 8 дахь тал

² https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/10/R4D_LTRC_Mongolian.pdf - Авлигыг бууруулахад ил тод байдлыг хангах нь тайлан, УБ, 2021

түрүүнд улс төрийн нөлөөнөөс ангижруулах, албан тушаалын томилгоог гагцхүү мэргэжлийн шалгуураар хийдэг болгох, үйл ажиллагааг ил тод болгох шаардлагатай гэсэн дүн гарчээ.

Дээр дурдсан дүгнэлтээс үзэхэд өнөөдөр Монгол Улсад авлигын эрсдэл ямар түвшинд байгааг харж болохоор байна. Мөн олон улсын “Транспэрэнси интернэшнл” байгууллагаас 24 дэх удаагийн Авлигын төсөөллийн индексийн 2019 оны үр дүнг зарласан. Энэ оны судалгаанд нийтдээ 180 улс орныг хамруулсан бөгөөд Монгол Улс 2018 онд 93 дугаар байр буюу 37 оноотой үнэлэгдсэн нь 2019 онд даруй 2 оноогоор буурч 106 дугаар байранд эрэмбэлэгдсэн байна. 2012 онд 36 оноо (94 дүгээр байр), 2013 онд 38 оноо (83 дугаар байр), 2014 онд 39 оноо (80 дугаар байр), 2015 онд 39 оноо (72 дугаар байр), 2016 онд 38 оноо (87 дугаар байр), 2017 онд 36 оноо (103 дугаар байр)-ыг тус тус эзэлж байсныг дурдах нь зүйтэй байх.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 42 дугаар бүлэгт “Эрүүгийн хэргийн талаар эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх ажиллагаа”-ны эрх зүйн үндэслэл, зохицуулалтыг тодорхойлсон бөгөөд хуулийн 42.1.1-д “Гадаад улсын нутаг дэвсгэрт мэдүүлэг авах, үзлэг, нэгжлэг, туршилт хийх, эд хөрөнгө хураан авах болон энэ хуульд заасан эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулах шаардлагатай бол уг асуудлыг эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх тухай болон олон улсын бусад гэрээ, хэлэлцээрийн дагуу гүйцэтгэнэ” гэж хуульчилсан.

Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улс 19 улстай 28 төрлийн иргэний болон эрүүгийн хэргийн асуудалд эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх талаар гэрээ байгуулснаас 1960-2000 онд 18 гэрээ, 2000-2016 онд есөн гэрээг байгуулсан байна.

Авлигатай тэмцэх газрын хувьд үүсэн байгуулагдсан цагаас хойш олон улсын хамтын ажиллагааг чухалчилж ирсэн бөгөөд үүний үр дүнд бид өнөөдрийн байдлаар гадаадын дөрвөн улсын авлигатай тэмцэх байгууллагатай хамтын ажиллагаатай, олон улсын таван байгууллагатай “Харилцан ойлголцлын санамж бичиг” байгуулж, олон улсын 24 байгууллагатай байнгын хамтын ажиллагаатай ажиллаж ирлээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн аравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ”, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.2 дугаар зүйл /Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэмжээ хязгаар/-ийн 1 дэх хэсэгт “Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь гэмт хэрэг хаана гарсныг үл харгалзан энэ хуулийн дагуу явагдана”, мөн хуулийн 42 дугаар бүлэгт “Гадаад улсын нутаг дэвсгэрт мэдүүлэг авах, үзлэг, нэгжлэг, туршилт хийх, эд хөрөнгө хураан авах болон энэ хуульд заасан эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулах шаардлагатай бол уг асуудлыг эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх тухай болон олон улсын бусад гэрээ, хэлэлцээрийн дагуу гүйцэтгэнэ” гэж хуульчилсан. Үүнээс үзэхэд бид олон улсын бусад гэрээ хэлэлцээрийг үндэслэн мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулах эрх зүйн боломж нээлттэй байна.

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 2003 оны 10 дугаар сарын 31-ний өдрийн 58/4 тоот тогтоолоор авлигаас урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэхэд чиглэсэн хэм хэмжээг тогтоосон Авлигын эсрэг конвенцийг баталсан ба найман бүлэг, 71 зүйлтэй олон улсын эрх зүйн томоохон баримт бичиг баталсан. Өнөөдрийн байдлаар НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенцид 183 орон нэгдэж 140 орон гарын үсэг зурж баталгаажуулсан. Монгол Улс 2005 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдөр НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенцийг соёрхон баталж нэгдэн орсон юм.

Бидний хөрш БНХАУ-д авлигатай хийх тэмцлийн долоон зарчмыг тодорхойлсны дотор төрийн аж ахуйн нэгж болон төрийн үйл ажиллагааг хариуцдаг албан тушаалтнуудын үйл ажиллагааг хянах, авлигын гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээдүүдийг эх оронд нь буцаан авчрах, улсад учруулсан хохирлыг эргүүлэн төлүүлэх, олон улсын хамтын ажиллагааг сайжруулах зэрэг багтжээ.

Тэд 2012 оноос хойш “Үнэгний ав”, “Тэнгэрийн сүлжээ” нэртэй ажиллагаануудын хүрээнд авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт холбогдсон, өөрийн хил хязгаараас аль хэдийн гараад байсан төрийн өндөр албан тушаалтнууд, бизнес эрхлэгчид болон тэдний хууль бус

хөрөнгийг эрэн хайх, гэмт хэрэгтнийг шилжүүлэн авах ажлыг олон улсын түвшинд явуулсны үр дүнд 2018 оны 8 дугаар сарын байдлаар 4500 гаруй авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн этгээдүүдийг 120 гаруй улс, бүс нутгаас буцаан авч ирсэн. Тэдний 900 гаруй нь төрийн албан хаагч болон намын гишүүн байсан ба нийтдээ 10 тэрбум юаньтай тэнцэх хэмжээний хулгайлагдсан хөрөнгийг буцаан авсан дүн мэдээг дэлхий нийтэд мэдээлжээ.

➤ **БНХАУ-ын эрх зүйн орчныг судалж үзвэл:**

- ✓ Олон талт хамтын ажиллагааны хүрээнд: НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенцид нэгдэн орсон улс орнууд, Ази-Номхон далайн эдийн засгийн хамтын ажиллагаа /АПЕК/-ны орнууд, Их-20 орнуудтай хийх хамтын ажиллагааны хүрээнд,
- ✓ 2 талт хамтын ажиллагааны хүрээнд БНХАУ-АНУ-ын хооронд байгуулсан Авлигын эсрэг асуудлаарх ажлын хэсэг /JLG,ACWG/, БНХАУ-АНУ-ын хооронд байгуулсан Хууль сахиулах болон Кибер аюулгүй байдлын хэлэлцээр, БНХАУ-АНУ-ын хооронд байгуулсан 5 том хэргийн хэлэлцээр,
- ✓ National Supervisory Commission of the People's Republic of China-с гаргасан судалгаанаас.
- ✓ Гэрээ, хэлэлцээрийн хүрээнд: Эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээг дэлхийн 63 оронтой, Гэмт хэрэгтэн шилжүүлэх гэрээг 53 улстай, Авлигын эсрэг асуудлаар хамтран ажиллах санамж бичиг, гэрээг /MOU/ 90+ улстай хийсэн байна.

Авлига нь нийгэм, эдийн засгийн тогтвортой байдалд аюул занал учруулах, улмаар ардчиллын тогтолцоо, ёс зүйн үнэт зүйлс, шударга ёсыг доройтуулах, тогтвортой хөгжил, хуульд захирагдах ёсонд хохирол учруулахуйц гэмт үзэгдэл юм. Төрийн эрх бүхий өндөр албан тушаалтнууд албан тушаал хашиж байхдаа албан тушаалаа ашиглан хууль бусаар олсон их хэмжээний орлого, мөнгөө гадаад улсад тэр тусмаа эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээ байгуулагдаагүй улс орнуудад болон оффшор бүс бүхий нутаг дэвсгэрт шилжүүлэн байршуулах, үл хөдлөх хөрөнгө болон хувьцаа худалдан авах, компани үүсгэн байгуулж эдийн засгийн эргэлтэд оруулах зэргээр хууль бус орлогоо нууж байна.

Бид авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагааг зохих журмын дагуу явуулж суурь гэмт хэрэг үйлдсэнийг тогтоож байгаа боловч уг гэмт хэргийг үйлдэх замаар олсон хууль бус орлогыг гадаад улс оронд байршуулсныг илрүүлэх, тогтоох, царцаах, битүүмжлэх, буцаан авчрах асуудал хууль сахиулах, прокурор, шүүхийн аль ч түвшинд мухардмал байдалд орсон гэхэд хилсдэхгүй болоод байна.

УИХ-ын чуулганы 2013 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдрийн хуралдаанаар 2006 онд батлагдсан Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, 2004 онд батлагдсан Терроризмтэй тэмцэх тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт, 2003 онд батлагдсан Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг тус тус баталсан зэрэг мөнгө угаах ажиллагааны эсрэг хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, өөрийн орны санхүүгийн байгууллагын тогтолцоондоо нийцүүлэн Мөнгө угаах үйл ажиллагааны эсрэг дотоодын дэглэмийг бий болгосон, тухайн үйл ажиллагааны эсрэг судалгаа, шинжилгээ, мэдээ мэдээлэл, баримт сэлт судалж, бэлтгэдэг тусгай бие даасан алба болох Монголбанкны дэргэдэх Санхүүгийн мэдээллийн алба идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж, хууль сахиулах эрх бүхий байгууллагуудад мэдээлэл хүргэн ажилласаар ирсэн ч өнөөдөр манай улсын дээд шатны шүүхээр Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйл буюу Мөнгө угаах гэмт хэргээр зүйлчилж, хэрэг хянан шийдвэрлэсэн практик шүүхэд байхгүй байна.

V. Дүгнэлт, санал:

Мөнгө угаахын болон авлигатай тэмцдэг байгууллагуудын үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэх мэдээллийн нэгдмэл, цогц санг байгуулж, аль нэг газарт нь төвлөрүүлэх нь оновчтой. Боломжтой бүх тохиолдлуудад хуулийн болон бүтцийн давхардлыг арилгах арга хэмжээ авах нь зүйтэй болов уу. Мөнгө угаахын эсрэг үйл ажиллагаа нь ярвигтай, ээдрээ төвөгтэй. Иймд

олон улсын хөгжлийн агентлагууд нь хөгжиж буй орнуудын хууль хэрэгжүүлэх байгууллагуудын дэд бүтцийг сайжруулах, түүнчлэн хөгжиж буй орнууд өндөр хөгжилтэй орнуудын хооронд ажилтнууд солилцож ажиллах хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлэх нь үр дүнгээ өгнө. Эрэс сурвалжлах сэтгүүл зүй нь эрх мэдэл бүхий хувь хүн, байгууллагын хууль бус, ёс суртахуунгүй үйл ажиллагаа, нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээний эсрэг үйлдлийг илчилж, олон түмэнд мэдээлж, нийгмийн хөгжлийн үнэт зүйлс болох эрх чөлөө, ардчилал, ил тод байдлыг хамгаалдаг. Мөн үл хөдлөх хөрөнгө, аж ахуйн нэгжүүдийн бүртгэл мэдээллийн санг баяжуулах, хэрэглэх, шаардлагатай мэдээлэл авах боломжтой программ хангамжийг нэвтрүүлэх нь зүйтэй.

Тиймээс дараах саналыг дэвшүүлж байна:

1. Авлигын эсрэг конвенцийг удирдлага болгон гадаадын тодорхой улс орнуудын Засгийн газар, эсхүл тэдгээрийн хууль хяналтын байгууллагатай харилцан тохиролцож конвенцийн хүлээн зөвшөөрсөн хэм хэмжээнд нийцүүлэн гэрээг бүрдүүлэгч баримт бичгийг солилцох, хүлээн зөвшөөрөх, эдгээртэй адилтгах бусад аргаар мэдээлэл харилцан солилцох, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахад харилцан дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр гэрээ байгуулан хамтран ажиллах;
2. Авлигын эсрэг конвенцийн 49 дүгээр зүйлд заасныг удирдлага болгон эрх зүйн харилцан туслалцааны гэрээ, хэлэлцээр байхгүй бол тухайн улс орны мөрдөн шалгах байгууллагатай хамтарсан мөрдөн шалгах ажиллагаа /гадаад улсад байгаа гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг битүүмжлэх, хураан авах, хөрөнгө буцаах ажиллагаа/-г тухай бүр тохиролцон явуулж байх зохицуулалтыг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд тусгах, энэ чиглэлд санал, санаачилгатай ажиллах;
3. Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа эрүүгийн хэргийн талаар эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх тухай зарчим, гэрээг агуулгын хувьд шинэчлэх, хамрах хүрээг өргөтгөх, Монгол Улс болон харилцагч гадаад улс орны эрх зүйн тогтолцооны шинэчлэлт, онцлогийг тусгах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах талаар санаачилга гарган ажиллах;
4. Эрүүгийн хэргийн талаар эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээ байгуулаагүй улс орнуудтай гэрээг шинээр байгуулах, авлига, мөнгө угаах, терроризм, хүн худалдаалах, хар тамхи, мансууруулах бодис наймаалах зэрэг гэмт хэрэгт мэдээ, мэдээлэл солилцох, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах чиглэлээр хоёр болон олон талт гэрээ байгуулж нэгдэн орох талаар удирдлага, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах;
5. Эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх ажиллагаанд оролцогч төрийн байгууллага /ХЗДХЯ, УЕПГ, ГХЯ, УДШ, хууль сахиулах байгууллага/уудын харилцан хамтын ажиллагаа, үйл ажиллагааны уялдааг хангах, эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэхтэй холбогдсон гэрээ, хэлэлцээр, эх сурвалж, хүсэлттэй холбогдсон тоо баримтуудын талаарх мэдээллийн нэгдсэн баазыг бий болгож, үйл ажиллагаанд ашиглах;
6. Монгол Улсын нэгдэн орсон НҮБ-ын аливаа конвенцийн хүрээнд олж авсан мэдээ, мэдээлэл, баримтыг нотлох баримтаар үнэлэх практикийг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хэвшүүлэх арга замыг бий болгох;
7. Хүний нөөцийн чадавхийг нэмэгдүүлэх, сурган дадлагажуулах, харилцан мэдээлэл солилцох.

VI. Эх сурвалж :

Ашигласан олон улсын гэрээ, конвенц:

- Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, 1948 он
- НҮБ-ын Палермогийн конвенц, 2000 он

Ашигласан хууль тогтоомж:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль, УБ, 1992 он
- Эрүүгийн хууль УБ, 2015
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль УБ, 2017
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль УБ, 2013
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хууль УБ, 2019

Ашигласан ном, сурах бичиг:

- Хүний эрхийн товч тайлбар , УБ хот. 2007 он
- Б. Чимид “Үндсэн хуулийн мэдлэг”, УБ хот. 2008 он
- Терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь, гарын авлага, УБ, 2022
- Монгол Улсын Ашгийн бус байгууллагын салбарын терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээний тайлан, ХЗДХЯ, 2020
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлал, үнэт эдлэлийн зохицуулалтын дүрэм, журмын эмхэтгэл, УБ, 2021

Ашигласан интернэт эх сурвалж:

- <https://www.ndrmf.pk/wp-content/uploads/2020/06/AML-CFTGuidelines-for-NPOs-2018.pdf>
- <https://www.charitiesregulator.ie/media/1909/guidance-on-anti-money-laundering-andcounter-terrorist-financing-for-charities.pdf>

